III.Cilt

Enver ve Mustafa Kemal'in Kitabı 1908 - 1938

Bir Gazetecinin Kaleminden Belgelerle Yakın Tarihimiz

Yaşar Gören

İSTANBUL

Enver ve Mustafa Kemal'in Kitabı 1908 - 1938

Bir Gazetecinin Kaleminden Belgelerle Yakın Tarihimiz III. Cilt

İSTANBUL yayınları

Yaşar Gören

ENVER'İN VE MUSTAFAKEMAL'İN KİTABI 1908-1938
3. Cilt
Yaşar GÖREN

1. Baskı, İstanbul, 1447 - 2025 Temmuz

İslambol Yayınları
Adres: Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok.
No:16/35
Cağaloğlu / Fatih / İstanbul
Tel: + 90 505 980 87 35

Baskı-Cilt:
Milba Matbaacılık Yayıncılık
Kağıtçılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 77090
Adres: Maltepe Mah. Davutpaşa
Cad. Güven İş Merkezi C Blok
No: 83/3/201
Zeytinburnu/İstanbul

ISBN: 978-625-5529-14-5

© Bütün yayın hakları İslambol Yayınları'na aittir.
Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazara aittir.

YAŞAR GÖREN

1950 yılında Bulgaristan'ın Silistre kentinde doğdu. Aynı yıl ailesiyle Türkiye'ye geldi. İlk ve ortaokulu Eskişehir'de, liseyi Denizli'de bitirdi. 1976 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Sırasıyla Anka Ajansı, Demokrat, Yeni Ulus, Günaydın, Bugün, Sabah ve Star gazetelerinde çalıştı. Parlamento muhabirliği, istihbarat şefliği, haber müdürlüğü, yazı işleri müdürlüğü, editörlük ve redaktörlük yaptı. 1980 yılı öncesinde Demokrat gazetesinde istihbarat şefi iken Tarsus ve Çorum katliamlarını, Fatsa ve Aybastı nokta operasyonlarını izledi. 12 Eylül askeri darbesi sırasında, saat 02.00'de tanklar Ankara caddelerinde mevzilenirken haberci olarak oradaydı. 1980 yılında Gazeteciler Sendikası Ankara Şube Başkanı oldu. İki yıl bu görevde kaldı. 1983 yılında Yeni Ulus gazetesinde parlamento muhabiri, ardından istihbarat şefi oldu. Günaydın'ın Ankara bürosunda çalışırken 1985'te İstanbul'a çağrıldı ve yazı işlerinde görevlendirildi. Önce Rahmi Turan ile, bu gazete Asil Nadir'e satılınca Seçkin Türesay - Ertuğ Karakullukçu ekibiyle çalıştı. Ardından Sabah grubuna geçti. Önce kardeş gazete Bugün'de yazı işleri müdürlüğü yaptı, sonra Sabah'ın haber merkezinde çalıştı. 7'nci Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ve zamanın Başbakanı Turgut Özal'ın bazı yurtdışı gezilerine katıldı. Kuveyt, Libya, Kazakistan, Özbekistan ve Rusya'da haber ağırlıklı incelemeler yaptı. Yaşar Gören iki çocuk babasıdır. Sürekli basın kartı sahibidir.

Yaşar Gören'in yayınlanmış 3 kitabı bulunmaktadır:

Oyun Bitti: Demirel ailesinin doğuşu, yükselişi, çöküşü.
Kanser Cinayetleri: Kanser hastalarını hastalık değil, tedavi öldürüyor.
Türk Sorunu: Aslında Ötüken'den kimse gelmedi.

islambul
yayınları

İTHAF ve TEŞEKKÜR

Tarihte kurduğumuz en büyük devlet, Osmanlı İmparatorluğu'dur. Aslında adı Osmanlı İmparatorluğu değil Devlet-i Aliyye idi. Yüce devlet yani...

3 kıtaya yayılmış bir cihan devletiydik. Avrupa'nın ortasına kadar bizimdi. Rusya'nın güneyi, bugünkü Ukrayna, Deşt-i Kıpçak bizimdi. Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Batum bize aitti. Yunanistan'ı saymıyorum. Yunanistan diye bir devlet yoktu zaten o topraklar da bize aitti...

Arabistan, Musul, Bağdat, Arnavutluk bizimdi. Afrika'da Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Somali ve hatta Çad bizimdi. Mozambik'in kuzeyindeki Şeyseller Adası Valisi İstanbul'dan gidiyordu.

Basra, Kuveyt, Katar Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin toprağıydı... Filistin, Gazze, Şam, Halep, İsrail bizimdi. Ürdün diye bir devlet yoktu ve o topraklar da bizimdi. 7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal'in Filistin'de savaş alanından kaçmasıyla başımıza gelen korkunç yenilgi, her şeyin sonu oldu.

Devleti Aliyye, kendi ordusunun ihanetine uğradı. Hainler, kurtarıcı pozuna bürünerek galiplerle topraklarımızı paylaşmayı kendilerine yakıştırdılar. Ama hala 10 milyon kilometre kare toprağımız vardı. Lozan'da 10'da 9'unu, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'a verdiler. Galipler geriye Anadolu'yu ve Trakya'nın küçük bir kısmını bıraktılar.

Bu kitap, bu benzersiz ihanetin kitabıdır...

Türk cihan hakimiyetinin mefkûresinin şahikasını temsil ederek devlet-i ebed müddet fikri ve İ'lâ-yi Kelimetullah idealiyle 700 yıllık imparatorluğumuzun kurucu iradesine hayat veren ve yönetiminde bulunan her bir ferdinin aziz ruhuna ve hatırasına bu kitabımı ithaf ediyorum.

*20 yıllık bir emeğin karşılığı olan bu eserin son 5 yılında hazırlanması için; **Başkanlığını yaptığı düşünce kuruluşundaki ekibiyle** maddi ve manevi olarak hiçbir destekten kaçınmayan fikir, siyaset ve iş adamı değerli dostum **Mustafa Şatıroğlu'na** teşekkürü bir borç bilirim.*

Tarihin üzerine bir unutkanlık perdesi çekildi. Zamanın gençleri hiçbir şey bilmiyor, en yakın tarihini de bilmiyor, söyleyeni yok. Bilenler söylemiyor, bilmeyenler uyduruyor. İşte hep hakikatler böyle karanlık içinde boğulup gidiyor..."

(Eşref Edip Fergan)

Önsöz

Terminoloji ve Kavramlar Hakkında

Terminoloji, sıfat seçmek demektir. Anlatım dili ve mantığı seçmektir. Yön tayin etmektir. Kavramlar yerinde kullanılmazsa istikamet kaybedilir. Kullandığımız sıfatlar, tarafımızı gösterir. Tarihi olayları anlatırken; şiirler, övgüler yazarak, bu olayları, aktörlerinin heykelini yaparak da anlatabiliriz, bütün bunları yıkarak da anlatabiliriz. Yakın tarih, bugüne kadar önde gelen aktörlerin heykeli yapılarak anlatıldı. Bu kitapta haklı gerekçelerle, delillerle, belgelerle heykelleri yıktığımı göreceksiniz. Mason'a ve Yahudi'ye **"hürriyet kahramanı"** demeyeceğim. İttihat ve Terakki'den cemiyet ve parti değil, terör örgütü diye bahsedeceğim. 10 yılda devleti ve imparatorluğu yıkan devlet-millet düşmanı haydutları, vatan kurtarıcısı olarak övmeyeceğim.

Gagauz asıllı Enver, hürriyet kahramanı değil, kendi devletine savaş açmış eşkıya bir teröristti. Selanik emniyet müdürü öz enişteşini yanında kahve içerken öldürtecek kadar gözü dönmüş bir katildi. İbrahim Temo, Manyasızade Refik ve Telgrafçı Talat ile beraber terör örgütü İttihat ve Terakki'nin yöneticisiydi. Bu ekip, Macedonia Risorta Mason

Locası'nın Maşrık-ı Azam'ı Yahudi Avukat Emmanuel Karasso ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak için çalışmıştır. Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve İsmet İnönü gibi tarih aktörlerini de hem Mason hem de (İttihat Terakki) terör örgütünün üyeleri olarak görmekteyiz. Bu aktörler, daha başından itibaren Müslüman düşmanı olarak şekillenmiş ve devlete savaş açmışlardı.

Bu zatlar tarih sahnesine çıktıklarında çok gençtiler. İçinde yaşadıkları dünyayı anlamaları mümkün değildi. Kendilerine ait zannettikleri fikirler, kendilerinin değildi. Mason localarında, Yahudi mahfillerinde veya yabancı istihbarat bürolarında üretilmiş yalan-yanlış düzmece fikirleri kurtarıcı öğütler zannediyorlardı. Avcı taburlarının nereden ve nasıl kışkırtıldığı bilinmeyen 3 gün süren isyanını bahane ederek ordularla ve Makedon teröristlerle beraber İstanbul'a saldırdıklarında 3'üncü Ordu'nun Kurmay Başkanı Mustafa Kemal 28 yaşında, 2'nci Ordu'nun Kurmay Başkanı Kazım Karabekir 27 yaşındaydı, azılı Abdülhamit düşmanlığı yapıyorlardı. Mustafa Kemal'in Hareket Ordusu adı verdiği bu tuhaf güruh, Taşkışla'yı bastı Bulgar terörist Sandraski'nin öncülüğünde daha doğrusu kasaplığında, teslim olan 4 bin Osmanlı askerini şehit ettiler. Abdülhamid'i tahttan indirip esir olarak Selanik'e götürüp hapsettiler.

Devleti ele geçirmiş bulunan ittihatçı genç subaylar, Turan İmparatorluğu fikriyle büyülenmişlerdi.[1] Dimyat'a pirince gitmeye heveslenirken evdeki bulgurdan olacak kadar akılsızdılar. İlk tokadı Balkan savaşlarında yediler. Abdülhamid'i devirmek için iş birliği yaptıkları hürriyet, müsavat, uhuvvet diyerek başlarına topladıkları Bulgar, Yunan, Sırp teröristler 3 yıl sonra karşılarına ordulaşmış olarak çıktı. Afalladılar. Bölüklerini, taburlarını bırakarak savaş alanlarından kaçtılar. Bir buçuk ay içinde 6 asırdan beri anavatanımız olan Balkanlardaki topraklarımızın tamamını kaybettik.

1834 yılında kurulmuş olan Kara Harp Okulu, 1890'larda Alman Genel Kurmayı'nın eline geçmişti. İç düşman olarak adlandırabileceğimiz bu genç Harbiyelileri, Alman General Colmar Freiherr von Der Goltz, Prusya disiplini ile yetiştirdi. Kurmay subayların genç yaşta büyük

1 Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan

karargâhlarda görev almalarını Osmanlı yönetimine kabul ettirdi. 23 Ocak 1913 günü Gagauz asıllı ve Hıristiyan bir aile kökeni olan Enver liderliğinde 3'üncü defa askeri darbe yaptılar ve devleti bütünüyle ele geçirdiler. Gagauz Enver, bir yıl sonra seferberlik ilan etti. 2 milyon 900 bin Osmanlı gencini askere aldı ve 9 ordu kurarak 5 Kasım 1914 tarihinde, imparatorluğu; makul bir gerekçe olmadan acele ile 1'inci Dünya Savaşı'na soktu.

İkinci tokat, Sarıkamış'tan geldi. Gagauz Enver 3'üncü Ordu'nun başında 123 bin asker ve 60 bin hayvanla zaman ve iklim şartlarını gözetmeden Rus Ordusu'na saldırdı. 3'üncü Ordu basit kış kıyafetleri ile bile donatılmamıştı, sadece 15 gün içinde 107 bin şehit verdi. 90-96 bin asker, Ruslara tek kurşun atmadan, donarak şehit oldu. 7 bin askerimiz Ruslara esir düştü. Erzurum'a 9 bin asker sağ olarak dönebildi. 3'üncü Ordu düşmana çatmadan tamamen yok oldu. Bu harekât öncesi bu şartlarda taarruz edilmez diyen Hasan İzzet Paşa'nın ordunun kış taarruzuna hazır olmadığını, savunmada kalarak her türlü hazırlık yapıldıktan sonra ilkbaharda harekete geçilmesi görüşünü beyan etmesi üzerine Enver Paşa hiddetlenerek "**Hocam olmasaydın seni idam ettirirdim.**"[2] Demişti. Ordunun başına geçerek taarruz emrini bizzat kendi verdi. Orduyu yok eden Gagauz Enver, savaş alanından atlı kızakla kaçtı. İstanbul'a döndü.

2'nci Abdülhamid, Çanakkale Boğazını, Payitaht İstanbul'un giriş kapısı olarak görmüş ve boğazın iki tarafını da tabyalar ve modern Krup toplarıyla donatmıştı. Çanakkale'de Osmanlı Donanmasının başında Amiral Souchon (Şoşon), Boğazlar Komutanı Amiral von Usedom, mayın hatlarından sorumlu Amiral Merten vardı. Kara Ordusu'nun başında yine bir Alman generali olan Liman von Sanders, bulunuyordu. Çanakkale'de Osmanlı Ordusu yenilmediyse bunu Mustafa Kemal'e değil, Alman komutanlara ve İngiliz Fransız donanmasını perişan eden Unterbot U-21 deni-

2 Harekâttan önce Erzurum'a gelen 3. Ordu'nun durumunu gördükten sonra şu beyanatı veren Enver Paşa'nın neşrettiği beyanname durumu gözler önüne sermektedir; "Askerler! Hepinizi ziyaret ettim. Ayağınızda çarığınızın, sırtınızda paltonuzun olmadığını da gördüm. Lakin karşınızdaki düşman, sizden korkuyor. Yakın zamanda taarruz ederek Kafkasya'ya gireceğiz. Siz orada her türlü nân-ü nimete kavuşacaksınız. Âlem-i İslam'ın bütün ümidi, sizin son bir himmetinize bakıyor." Bu ifadeler ahmaklığının tarihini yazacak kadar akıldan yoksundur. Asker düşmandan ele geçirilecek nimetlerle ihya olacak!

zaltı harekâtına ve Yüzbaşı Hakkı'nın boğazı mayınlamasına borçluyuz.

Bağdat Vilayeti'nin Kut-ül Amare kasabasında, İngiliz Ordusu'nun tamamen teslim olmasıyla sonuçlanan zaferi 6'ncı Ordu Komutanı Çolmar Freiherr von der Goltz sayesinde kazandık. Goltz Paşa, İngiliz ordusunu kuşatmış teslim olmaya zorluyordu zaferin kazanılmasında bir hafta önce Bağdat'ta tifüsten öldü. Savaşı başından itibaren o yönetmişti. Bu zaferleri kazanmamızda büyük ölçüde Alman askeri yardımı ve kurmaylarının da rolü vardır, hakkı inkâr edemeyiz.

15 Eylül 1918 tarihinde Kafkas İslam Ordusu, İngilizleri Kafkasya da yendi ve Bakü'ye girdi. Ama sadece 3 gün sonra 7'nci Ordu Komutanı Mustafa Kemal, Filistin'de ordusuyla birlikte üst komutanlıktan izin almadan emirleri dinlemeden savaş alanından kaçtı. Aslında 7'nci Ordu'nun başındakilerinin ihaneti bir yıl önce başlamıştı. 31 Ekim 1917'de İsmet İnönü, Birüssebi'de savaş alanından kaçtı ve Gazze İngilizlerin eline geçti. 5 Hafta sonra, o sırada 7'nci Ordu'nun başında bulunan Fevzi Çakmak ve onun kolordu komutanı Ali Fuat Cebesoy, Kudüs'ü tek kurşun atmadan İngilize teslim ettiler.

Gelecek Nesillerin Şuurlanması Gayemiz

Mustafa Kemal'in 1918'de 7.orduya çekilme emri verip Liman Paşa'nın defalarca siper kaz, savunmaya geç emri vermesini dinlemeden savaş alanından kaçması ile asker sayısı 3'te 1 oranında azalan Yıldırım Ordular Grubu, feci bir yenilgiye uğradı. İngilizler 8'inci ve 4'üncü orduları yok ettiler. 35 bin şehit, 75 bin esir verdik. 360 top, büyük ölçüde cephane ve teçhizat, 800'den fazla makineli tüfek, 210 kamyon, 44 otomobil, 89 lokomotif, 468 yük ve yolcu vagonu, 1 milyon Osmanlı altını İngilizlerin eline geçti. Büyük firarın ilk bölümünde Nablus'tan Halep'e günde 32 kilometre hızla 591 kilometre kaçan Mustafa Kemal, Şerif Hüseyin'in milislerine esir düştü ve 1.000 altın (20 milyon lira) fidye vererek kurtuldu. Ama 25 Ekim'de Halep'i de İngilizlere bırakarak, Adana'ya doğru kaçmaya devam etti. Devletin bir an önce mütareke yapmasını istedi. Mustafa Kemal 10 gün sonra Halep'e geri dönerek İngiliz'e silah teslim etmek şereftir anlayışı ile General MacAndrew'a kılıcıyla birlikte

teslim olmuştur. İngilizler de ona bir otomobil vererek İstanbul'a dönmesi için serbest bırakmıştır. Bu esnada Osmanlı Ordusunda İngiltere'ye karşı savaşan bütün generallere tutuklama emiri çıkartmışlardır.

Kitap'ta Osmanlı Devleti'nin silah bırakması, Mondros Mütarekesi, İngilizlerin İstanbul ve Ankara'yı işgal etmesi, Mustafa Kemal'in İngiliz işgali altındaki Samsun'a İngiliz işgalcilere mütareke şartlarını yerine getirmek gayesiyle yardım için gönderilmesi, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas kongreleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler bulacaksınız. Bu paragrafta değindiğim bu konular hakkında şimdilik şunu söyleyebilirim. Atatürkçülerin anlatıları tamamen yalandır. Yalanlar ve düzmece raporlar üzerinden sahte bir tarih inşa edilmiştir.

Mustafa Kemal 27 Aralık 1919 tarihinde Sivas'tan Ankara'ya geldi. Ankara İngiliz işgali altındaydı. İngilizler, Ankara'yı 1-2 Aralık 1918 tarihinde işgal etmişti. İşgal Mustafa Kemal geldikten sonra da devam etmiştir.

Mustafa Kemal'in Millet Meclisi'ni Ankara'da toplaması her 23 Nisan'da marifetmiş gibi anlatılır. Oysa bu Meclis o zamanki Osmanlı iç hukuk açısından yasadışıdır. Bir kere Mustafa Kemal, sadece Erzurum Milletvekilidir ve haliyle Meclis'i toplantıya çağırma yetkisi yoktur. Ayrıca Meclis İstanbul dışında toplanamaz. Sonra yine 1876 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre Meclis'i sadece Padişah ve yetkilendirdiği kişi açabilir ve açılış konuşmasını Padişah veya Sadrazam yapar. Ankara'daki yasadışı oluşum, iç hukuk açısından askeri darbedir ve haydutluktur.

Ve yine 1648 tarihli Westfalya Anlaşmasına göre, Avrupa'da toplanacak bir konferans tarafından tanınmamış olan bütün siyasi-askeri oluşumlar haydut statüsündedir. Uluslararası hukukun temel taşı sayılan Westfalya'ya göre Mustafa Kemal'in Ankara'daki Meclis'i toplaması kendisine devlet reisliği payesi vermesi haydutluktur. Bu Meclis'ten çıkacak olan paralel bir hükümet de Haydut Ankara Hükümeti'dir. Ankara'daki Meclis ve hükümet, hukuka duyduğum saygı nedeniyle tarafımdan haydut olarak anılmıştır...

Samsun'a çıkarak bir kurtuluş savaşı başlattığı iddia edilen Mustafa Kemal, böyle bir savaşın kahramanı değildir. Anadolu'da ve Suriye-Irak'ta işgale karşı direniş zaten başlamıştır ve yapılmaktadır. Halk padişah ve

merkezi hükumet taraftarı olduğu için başlangıçta meclis hükumetine taraftar olmamıştır. Anadolu'da sadece Yunana karşı savaş olmuştur. Asıl işgalcilerle savaşmamıştır. Yönettiği askerler İngiliz, Fransız ve İtalyan ordularına tek kurşun atmamıştır. Kitapta ayrıca yakası açılmamış bir konuya da yer verdim. Konya Katliamları. Mustafa Kemal'in askerleri Konya'da 6 bin 529 Müslümanı asmıştır. Katliam Sivas Kongresi'nden 15 gün sonra Bozkır'da başladı. Konya halkına göre Mustafa Kemal ve arkadaşları **"Kongreci gavurlar"**dı. Silahlı çatışmalar fasılalarla 3 yıl devam etti. Öldürülmemek için Toros Dağları'na kaçan müderrisler, ancak, genel aftan sonra 1938 yılında dağdan inerek teslim oldular... Büyük devletimiz Filistin'de yere serilmiştir, yiğit düştüğü yerden kalkar!

Gelecek nesillerin şuurlanması için, hakikat için, adalet için, milli ülkü ve şuurdan hız ve ilham alması için gerçek bir tarih anlayışına ulaşmak bir giriş belgesi olarak düzenledim. Kitapta ezbercilerin, (olmasaydın olmazdık diyenlerin) kabullenemeyeceği yüzlerce netameli konu var. Ancak ben bu kitabı ahlak, fazilet, hakikat, vatan, millet ve devlet için tarihi devamlılığı esas alarak dürüstlük ilkelerine sadık kalarak yazdım. Zor bir okuma olacak. Anlattıklarım birçok ezbercilere ağır gelecek. Ama yine de kolay gelsin... Gerçeklik bu...

islambol
yayınları

islambul
yayınları

İngiliz İstihbaratı Mustafa Kemal'e Çalışıyor

Bu, çok ama çok enteresan. Destekçisi muhalifi, yıllardır bu Hint Müslümanlarının paralarından bahseder. Ama hiç kimse "bu paralar nasıl geldi" diye sormaz, sormamıştır. Ben sorayım. Paralar nasıl geldi? Ben cevap vereyim. Banka havalesiyle. Banka havalesiyle mi? Evet, banka havalesiyle...Şöyle oluyordu. Hint Hilafet Komitesi, Hindular ve Sih'ler ayrı ayrı topladıkları paraları Bombay'daki İngiliz Bankası'na götürüyor ve İstanbul'daki Osmanlı Bankası Genel Merkezi'ne havale ediyordu. Osmanlı Bankası da bunu Ankara'daki şubesine gönderiyordu. Yani, Mustafa Kemal'in adına gönderilen paralar Osmanlı Bankası'nın Ankara Şubesi'nde tutuluyordu. Rothschild'in bankası / Osmanlı Bankası Rothschild'e aitti / Mustafa Kemal'e bu korkunç meblağ için faiz de ödemiyordu.

Bir soru daha. Hint paraları neden Mustafa Kemal'e gönderiliyordu? Ne alakası var? Hint Müslümanlarını anlıyorum. İngilizlere düşmansın. Halife, İngilizlerin elinden kurtarılsın diye para topluyorsun ama bunu Mustafa Kemal'e gönderiyorsun? Gerçekten ne alaka?

Efendim, Mustafa Kemal arada bir Saltanatı ve Hilafeti kurtarmaktan söz ediyor, bu sözler kısa süre içinde Hint gazetelerinde manşet oluyordu. Bu haberleri Hindistan basınına İngiliz istihbaratı Reuters Haber Ajansı eliyle ulaştırıyordu. Bağımsız bir haber ajansı olarak bilinen Reuters, aslında İngiliz Dış İstihbarat Örgütü, MI6'nın bir uzantısıydı. Gazeteleri okuyan Hintliler de Mustafa Kemal'in İngilizlerle savaştığını sanıyor ve topladıkları paraları ona gönderiyorlardı. Böylece İngiltere, sahadaki adamı Mustafa Kemal'i finanse etmek zorunda kalmıyor, bu akçalı işi Hint Müslümanlarının, Hinduların ve Sihlerin omuzlarına yıkıyordu. Hiper kurnazlık.

İngilizler böyledir. Çayın taşı ile çayın kuşunu vurmayı iyi bilirler.

Mustafa Kemal'in paraya bakışı:

Rivayet muhtelif ama şu bir gerçek: Bu yardım paraları Maliye Bakanlığı kayıtlarına ve Hazine'ye girmemiş, Mustafa Kemal'in emrinde tutulmuş ve Osmanlı Bankası'nda muhafaza edilmiştir. Sebep şudur: Mustafa Kemal, Osmanlı Genelkurmay Başkanı General von Seeckt'in raporunda saptadığı şekilde şöyle düşünmüştür: "Bu para bana gönderildi. Dolayısıyla benim paramdır." Düşünmek ne demek? Kazım Karabekir'in hatıralarında da var. Birçok yerde ve birçok defa "Bu para benim param!" demiştir. Hatta bir ara bu parayla Osmanlı Bankası'na ortak olmak bile ister.

Banker General Mustafa Kemal,

Rothschild ile Ortak Olmak İstiyor...

Bu İstiklal Harbi işinde iyi para var. 2 yıl içinde Mustafa Kemal artık bugünkü değerle 1 milyar liranın üzerinde para sahibi olmuştur. Daha doğrusu Mustafa Kemal, Halifeyi kurtarsın diye savaşa destek olarak gönderilen paraların üstüne oturmuştur. Kendi parası saymaktadır. Kazım Paşa'nın (Özalp) anılarından okuyalım: "... Millî Mücadeleye yardım amacıyla, Hindistan'dan Mustafa Kemal'e yollanan para... Osmanlı Bankası'na yatırılmıştı. Atatürk, bu parayla Osmanlı Bankası'na ortak olmak dileğini açıklayınca, adı geçen banka, sözü çevirici bir tutum takındı..."

Falih Rıfkı Atay ise olayı şöyle anlatmaktadır:

(Falih Rıfkı nedense Osmanlı Bankası adını kullanmıyor) "Yabancı bankalardan biri: 'Acaba sizdeki yüz bin liramızla bankanıza ortak olabilir miyiz?' sorusuna, Türklerin bu işlerle uğraşması yersiz olduğu gibi bir yanıt verince, Mustafa Kemal yüz bin lirayı hemen bankadan çeker, çuval içinde Kasaboğlu çarşısında bir dükkâna koyar ve önüne bir de nöbetçi diker..."

Kazım Paşa da Falih Rıfkı Atay da Mustafa Kemal'in el koyduğu paranın miktarı konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Onlar bu paranın 100 bin lira (180 milyon lira) olduğunu sanmaktadırlar. Kazım Paşa, Mustafa Kemal'in ortak olmak istediği bankanın adını Osmanlı Bankası, diye yazarken, Falih Rıfkı bir bankaya ortak olma isteğini doğ-

rulamış, bankanın adını yazmamıştır.

Ama, Rothschild'in Osmanlı Bankası, Mustafa Kemal'in ortaklık teklifini reddeder.

Mustafa Kemal, Osmanlı Bankası'nda faizsiz olarak kuzu kuzu yatmakta olan bu para için son derece kıskançtır. Büyük Taarruz'a hazırlık döneminde, 200 bin kişiye ulaşan ordu ihtiyaçlarının giderilmesi için 150 bin Türk lirasına ihtiyaç duyulur. Ankara hazinesi boştur. Büyük para sıkıntısı çekilmektedir. Askerin zorunlu ihtiyaçları karşılanamaz. Hatta 14 aydır maaş bile verilemeyen subaylar vardır. Maliye Bakanı, sıkıntıyı bir ölçüde giderebilmek için, Osmanlı Bankası Ankara şubesinden tehditle borç almak zorunda kalır.

Bu zor duruma rağmen, Atatürk hesabındaki bu parayı kullandırtmaz. Saltanatla hilafetin ayrılıp, saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyet'in ilanı üzerine, Hint Müslümanları öfkelenir. Bir grup, Türk Hükümeti'ne açık bir mektup kaleme alır ve gazetelere yazı yazar:

"Hint Müslümanları, Türklere yaptıkları manevi yardımın unutulduğuna teessüf ederler. Müslümanlar arasında hilafet makamı her şeyden yüksektir. Hint Müslümanlarının Türk milli hareketini desteklemeleri bu sebeptendir. Dini reislerinin merkezi Türkiye'de olduğu içindir ki, Türkiye'nin geleceğini desteklediler."

Mustafa Kemal, güler geçer. O, İngilizlerle ve de Ruslarla başka bir oyun içindedir.

Mustafa Kemal, bu parayı hep toplu olarak tutar. Parayı çok sevmektedir. Büyük Taarruz'da zorunluluktan harcanan bir bölümü, zaferden sonra tekrar yerine konur.

Atatürk yardım parasını Hilafetin kaldırılmasından (3 Mart 1924) altı ay sonra, kullanmaya başlamıştır.

Öncesinde, Büyük Taarruz döneminde, geçici kullanma olmuştur. Ordunun taarruza hazırlanabilmesi için Maliye Bakanlığı bütçesi yetersiz kalınca, Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp, Mustafa Kemal'in emrinde bulunan bu paradan 500 bin lira ister. Mustafa Kemal, kabul eder ve verir.

Mustafa Kemal'in Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, ordu ihtiyaçları için verilen bu paranın 500 bin lira olduğunu belirtir.

Mustafa Kemal'in Büyük Taarruz öncesi günlerde tuttuğu not defteri, Soyak'ı doğrulamaktadır. O da "500 bin lira verdim." demektedir.

Para konusunda çekilen sıkıntıyı gösterebilmek için, Atatürk'ün sadece bu parayı verişini yazdığı sayfanın bazı satırlarını aktaralım:

"- Maaş meselesi, emir verdim.

- Ordunun silah ve teçhizat, giyim ve kuşamın ikmali için 40-50 bin lira.

- Akşehir'de ödenecek para olsaydı, çok şey sipariş edebilecektik. Ve belki 2 hafta gelecekti.

- Harekata başlayabilmek için 200 bin cepheye, 300 bin Başkumandanlık nakliyatı için verdim.

- Bir miktar para verebilmek için 420 bin lira istiyorum. Maliye Bakanı çalışıyor.

- Bir taraftan Fransa'dan, bir taraftan Rusya'dan ihtiyaçlarımızı temine çalışıyoruz.

- Maaş hakkındaki emir, olamıyor.

- Maliye Bakanı Hasan Bey'le görüşeceğim."

Ayrıca, orduyla birlikte İzmir'e yürüyen Mustafa Kemal, yanmış yıkılmış şehir, kasaba, köylerin halini görünce, yardım edilmesi emrini verir ve Hint parasından para yardımı yapılır. Soyak, bu para yardımı için, "Yine bu paradan yapılmıştı..." demektedir. Ordu için verilen 500 bin lirayı mı, yoksa bankada kalanı mı kastettiği pek anlaşılamaz. Ayrıca insanlara ne kadar para yardımı yapıldığı da belirtilmemektedir. Sebahattin Selek, bu yardımın 110 bin lira olduğunu söylemektedir.

Kazım Özalp'ın dediği 600 bin lira, ordu için ve halk için verilen paraların yuvarlak ifadesi olabilir. Yani Büyük Taarruz döneminde Hint parasından 500 bin lira ordu için; 110 bin halk için harcanmış, Hint paralarından geriye 171 bin 570 lira kalmış olmalıdır. Ama, adına gönderilen paraların tümü göz önünde bulundurulursa Mustafa Kemal'in hala, 425 bin 608 lirası vardır.

Zaferden sonra Bakanlar Kurulu, harcanan 610 bin liranın 380 binini Mustafa Kemal'e iade eder. (Neden iade ederler, anlaşılır gibi değildir.) Atatürk'ün el koyduğu para yeniden, yardım parasından 380 bin, artı

425 bin 608 olmak üzere tam 805 bin 608 liraya çıkar. Ama böyle midir bilemeyiz. Mısır Hidivi para göndermiştir (900 bin lira), Ruslar para göndermiştir (5 milyon altın ruble) ... Bu paraların ne kadarı maliyenin kayıtlarına girmiştir ne kadarı Mustafa Kemal'in zimmetinde kalmıştır? Kayıtlar sağlıklı değildir, hatta bazen hiç kayıt yoktur. Ama şurası doğru; Mustafa Kemal bu paraların çoğunun üstüne oturmuştur ve kendi parası gibi kullanmıştır. Rıza Nur'un dediği gibi, "Bu açık ve büyük mikyasta bir hırsızlıktır." Bu İstiklal Harbi sektöründe çok iyi para var anlaşılan...

Onunla birlikte Anadolu hareketine katılan bazı Osmanlı aydınları, Mustafa Kemal'i Hindistan'dan gönderilen paraları zimmetine geçirmekle suçlamıştır ve bu onların sonu olmuştur.

"Esselam; Malum, İstiklal Harbi zamanında Hintli Müslüman kardeşlerimizin gönderdiği paralar meçhullere karışmıştı. Bira fabrikası açıldı, o açıldı, şu açıldı derken para gayesinden uzak her şeye hizmet etti. Şimdi paranın namusunu kirlettiniz diye kalkıp hesap sorma şansımız yok, parayı alan belli, harcayan belli... Çiçek olup susacağız. Ama keşke o devirden kalan tek meçhul olay bu olsaydı diyesim geldi. Öyle değil mi?"

Muhammed Ali Han başkanlığındaki Hindistan Müslümanları, İngilizlere karşı, Hind Müslümanlarının (Anadolu'daki) Kurtuluş Savaşı'nı desteklediklerini göstermek ve hilafetin muhafazasını temin için sadece para değil Hindistan Müslümanlarından topladıkları çeşitli ziynet eşyalarını da Ankara'ya gönderdiler.

Bu paranın kesin rakamı bilinmiyor. Bazı kaynaklar bunun toplam değerinin 5 milyon İngiliz lirası olduğunu söylerken, başka kaynaklarda 125.000 İngiliz lirasından bahsediliyor. Ancak bunun 250.000 lirasının İş Bankası'nın ana sermayesi için kullanıldığına hiç kuşku yok.

Hindistan Müslümanlarının hilafetin kurtarılması için gönderdiği paralar, ne yazık ki hilafetin ilgası için kullanılmıştı. Gönderilen paraların 120.000 lirası ile Atatürk Orman Çiftliği'nde bir de bira fabrikası kurulmuştu. Yine Mısır Hidivi'nden vatandaşlığa kabul için alınan 900.000 lira da bu yolda harcanmıştır.

İş Bankası'nın (Mustafa Kemal dışında. Y.G.) hiç gerçek ortağı yoktur. Birtakım kişiler adına bu hesaptan para aktarılmış, İş Bankası'nın çev-

resinde rejimin hâkim sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır.

CHP'nin mal varlığının temelini de yine öteki kurumların bir takım mal varlıklarının kaynağı da bu paralara dayanmaktadır.

Halide Edip, Mustafa Kemal ve İnönü'ye Hindistan'dan gelen bu paralarla ilgili bazı sorular sorduğu için kısa sürede gözden düşecek ve Türkiye'yi terk edecekti. Hilafetin kurtarılması için gönderilen paralar CHP'ye yaramıştı. CHP, bu paralarla hilafete küfreden broşürler yayınlayacaktı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Basın-Yayın Genel Müdürlüğü vazifesine getirilmiş olan meşhur Marksist Zekeriya Sertel, Halide Edip'in ve Hindistanlı Müslümanların gönderdiği paraların başına gelenler için şunları anlatmaktadır:

"Halide Edip'in Atatürk ile arası açıktı. Atatürk, zaferden sonra şu veya bu biçimde düşmanlarını tasfiye etmeye başlayınca Halide Hanım da ürkmüş ve hayatını kurtarmak için memleketten uzaklaşmayı uygun bulmuştu. Atatürk'le aralarının açılmasının nedeni de şuydu: Milli Kurtuluş Savaşı sırasında Hindistan halkı Ankara'ya, Halide Edip aracılığıyla yüz bin dolar (miktar hususunda farklı rivayetler var) göndermişti. Bu paranın Milli Kurtuluş Savaşı için harcanması şart koşulmuştu. Halide Hanım bu parayı Atatürk'e vermişti. Fakat Atatürk, o zaman bu parayı milli kurtuluş işlerinde harcamayarak saklamış, zaferden sonra İş Bankası'nın kuruluş sermayesi olarak kullanmıştı. Halide Hanım, paranın yerine harcanmamış olmasından gücenmiş ve kırgınlığını Atatürk'e duyurmuştu.

Halide Hanım'ın bu hareketi Atatürk'ü kızdırmıştı. Araları bu yüzden açılmıştı. Halide Edip, kocası Dr. Adnan Adıvar'la birlikte Paris'e gitti. Atatürk'ün ölümüne kadar on iki yıl orada bir sürgün hayatı yaşadı."[361]

Abdurrahman Dilipak, Ankara'ya sadece Hint Müslümanlarının para gönderdiğini zannediyorsa fena halde yanılıyor. Hindular da Sikhler de para göndermişlerdir.

Dünyanın en zengin generali Mustafa Kemal'di... Aslında en çok altını Hint Müslümanları değil Özbekler gönderdi... Lenin, bu yardımın Mustafa Kemal'e aktarılmasına yardımcı olmuştur...

Mustafa Kemal'in Altınları / 13... Rusların
Ankara'ya Yolladığı 11 Milyon Altın, Kendi

Paraları Değildi. Özbekler Göndermişti

Yunan Harbi'nin eli kulağındayken / 1920'nin son aylarında Mustafa Kemal Rusya'ya Dışişleri Bakanı Ali Kemal (Tengirşenk) başkanlığında bir heyet gönderdi. Heyeti kabul eden Lenin, Rusya'nın da zor durumda olduğunu belirterek "Maalesef size yardım edemeyiz" dedi ve ekledi "... ancak Buhara Emiri'nden kalan yüklü bir hazineye sahip olan genç Buhara Cumhuriyeti Türkiye'ye yardım etmeyi kabul ederse, Rusya hükümeti bu yardımı Ankara'ya ulaştırmada aracılık yapabilir" Lenin Ankara'nın yardım talebini o sırada Moskova'da bulunan Buhara heyetine aktardı. (Buhara Cumhuriyeti, bugün Özbekistan'dır) Buhara Cumhurbaşkanı Osman Kocaoğlu bu yardımı yapabileceklerini Ankara heyeti ile Rusya hükümetine bildirdi. Birkaç ay sonra Buhara Millet Meclisi 100 milyon altının Türkiye'ye ulaştırılması için Rusya'ya gönderilmesini oy birliğiyle onayladı. O sıralarda Buhara'da yeni Buhara ordusunun kurulmasında çalışan Türk subaylarından Raci Çakıröz, Buhara hazinesindeki altınların sayımı ve tren vagonlarına yüklenerek, Moskova'ya gönderilmesinde kendisinin de görev aldığını hatıralarında açıklamıştır. Ancak, karar öyle alındı ama Buhara'dan gönderilen altınlar 100 milyon muydu? Bu altınların ne kadarına Ruslar el koydu? Bu belli değildir. Bu bir. Gelen 11 milyon altın ruble miydi, 17 milyon 500 bin altın ruble miydi? Bu da belli değildir. Bu da iki. [362].

Dünyanın en zengin generali Mustafa Kemal... Evet, sadece Hintliler değil... Mustafa Kemal'in İngiliz emperyalizmine karşı savaştığını zanneden Ruslar da Ankara'yı altına boğdu... Ne kadarı Maliye Bakanlığı'nın hesaplarına geçti? Belli değildir...

Mustafa Kemal'in Altınları / 14... Ruslar,
Mustafa Kemal'e 11 Milyon Altın Ruble Gönderdi
Altınların Bugünkü Değeri 308 Milyar Liradır...

Zenginin malı, züğürdün çenesini yorarmış. 1920-1922 yıllar arasında cereyan eden Yunan Harbi'ni Sovyet yöneticileri, başarıya ulaşması halinde Sovyet Rusya'nın güvenliğine katkıda bulunacak diye desteklemişlerdir. Bu doğrultuda 1921 ve 1922 yıllarında çeşitli partiler halinde gelen Rus altınlarının tutarı 11 milyon altın rubleyi bulmaktadır. Sovyet

Rusya'nın gönderdiği bu paralar; Nisan 1921'de 4 milyon altın, Mayıs – Haziran 1921'de 1 milyon 400 bin altın, Kasım 1921'de 1 milyon 100 bin altın ve Mayıs 1922'de 3 milyon 500 bin altın olarak gelmiştir. Ekonomi Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'in 06 Ekim 1920 günü Moskova'dan dönerken getirdiği 1 milyon altın ruble de hesaba katıldığında para yardımlarının 11 milyon altın ruble ve 100.000 lira değerindeki külçe altınlar olduğu sonucuna ulaşılır.166 Bu altınların ne kadarı Maliye Bakanlığı'nın kayıtlarına geçti? Belli değildir.

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığına göre ise Sovyet Rusya'dan gelen paraların miktarı şöyledir: 1920 yılında verilen:1 milyon 809 bin 412 altın. 1921 yılında verilen: 5 milyon 781 bin 600 altın. 1922 yılında verilen: 2 milyon 714 bin altın. Yusuf Kemal Bey'in bizzat getirdiğini saymazsak, genel Toplam olarak da 10 milyon 305 bin 12 altındır.

Burada bir altın rublenin, 6 gramın biraz üzerinde ağırlığı bulunduğunu ve bu açıdan Reşat Altını ile benzeştiğini söylemem lazım. Yani bir altın ruble bugün yaklaşık 28 bin lira değerindedir [363-365].

Mustafa Kemal: Türkiye'nin İlk Bankeri En Büyük Toprak Ağası ve En Büyük Sanayicisi

Kazım Karabekir, 1923 yılında Ankara'da Gazi Mustafa Kemal'in çevresinde toplanan grubun başlattığı bir tartışmayı hatırlatır:

> "Halk Fırkası, lâ dini (dinsiz) ve lâ ahlâki (ahlâksız) olmalı imiş... Macarlar ve Bulgarlar gibi ufak milletler, bizim gibi Almanya tarafında bulunarak mağlûp oldukları halde, istiklâllerini muhafaza ediyorlarmış. Medeniyete girmişlermiş. Türkiye İslâm kaldıkça, Avrupa ve İngiltere, müstemlekelerinin çoğunun halkı İslâm olduğundan bize düşman kalacakmış. Sulh yapmayacaklarmış."

Peki, Gazi Mustafa Kemal'in düşüncesi de böyle midir? Yine Kazım Karabekir'in yazdıklarından okuyalım:

"10 Temmuz 1923'te Ankara İstasyonu'ndaki kalem binasında, fırka ni-

zamnamesini müzakereden sonra, Gazi ile yalnız kalarak hasbihallere (sohbetlere) başlamıştık.

— 'Dini ve ahlâkı olanlar aç kalmaya mahkûmdurlar.' dediler.

Kendisini hilâfet ve saltanat makamına lâyık gören ve bu hususlarda teşebbüslerde de bulunan, din ve namus lehinde türlü sözler söyleyen ve hatta hutbe okuyan, benim kapalı yerlerde baş açıklığımla lâtife eden, fes ve kalpak yerine kumaş başlık teklifimi hoş görmeyen M. Kemal Paşa, benim hayretle baktığımı görünce şu izahatı verdi:

— 'Dini ve namusu olanlar kazanamazlar, fakir kalmaya mahkûmdurlar. Böyle kimselerle memleketi zenginleştirmek mümkün değildir. Onun için önce din ve namus telâkkisini (anlayışını) kaldırmalıyız. Partiyi, bunu kabul edenlerle kuvvetlendirmeli ve bunları çabuk zengin etmeliyiz. Bu suretle kalkınma kolay ve çabuk olur.' [366]

Savaştan hemen sonra Mustafa Kemal'in mal varlığı dudak uçuklatacak cinstendir. O, Türkiye'nin en zengin insanıdır. İktidarda geçirdiği her yılla birlikte zenginliği de artar. Kazım Karabekir'e söylediklerini lafta bırakmamış, kişisel zenginleşmede Türkiye'nin bir numarası olmuştur. Peki, bir asker olan ve başka hiçbir işle uğraşmamış olan, geçmiş bir ticaret hayatı da olmayan Mustafa Kemal, Türkiye'nin en zengin adamı olmayı nasıl başardı? Bugün Koç ve Sabancı belki de bu kadar mal varlığına sahip değildir.

Oysa daha milli mücadele başlangıcında kongrelere ödünç elbiseler ile katıldığını Nutuk'ta gururlanarak yazar. Peki ne oldu da ödünç elbiseli bu asker, Türkiye'nin en zengin adamı olmayı başardı?

M. Kemal'in mal varlığı, İsmail Cem'in Türkiye'nin Geri Kalmışlığının Tarihi isimli kitabında var. Atatürkçü olduğundan kimsenin şüphe edemeyeceği İsmail Cem de bu bilgileri Atatürk'ün genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'ın Atatürk'ten Hatıralar adlı kitabından almış. Hasan Rıza Soyak'a da kimsenin itirazı olamaz. Ortada bir iftira yok yani... Gerçeğin ta kendisi güneş gibi parlıyor.

Kemalist yazarlar ve düşünürler, bu mal varlığına itiraz edemezler ama bununla beraber onun tüm malını hazineye filan bağışladığını eklemek zorunda kalırlar. Oysa sorgulanması gereken mal varlığının kim-

lere kaldığı değil, ödünç elbiselerle kongrelere katılan bir askerin, birdenbire nasıl olup da Türkiye'nin en zengin insanı olduğudur. Bu, sorgulanmadan geçiştirilecek bir şey değildir.

Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam isimli kitabında, 1919 yılında Mustafa Kemal ve arkadaşı Ömer Naci'nin bir anısını anlatır. Mustafa Kemal ve Ömer Naci, ceplerinde 10 para ile İstanbul sokaklarında dolaşmaktadırlar. Aşağı yukarı bütün meyhanelere borçlu oldukları için kimseden veresiye içki isteyememektedirler. Peki ne yaparlar? Atatürk şöyle anlatır:

"Anladık ki başka çare yok, 10 paralık kestane alıp yemeye başladık."

Sivas ve Erzurum kongrelerinde Mustafa Kemal'in ödünç bir kıyafetle kongrelere katıldığı (hatta pantolonu bile yoktur) büyük bir övünçle anlatılır.

Atatürk olarak vefat ettiğinde ise durum şudur: Gazeteci Can Dündar, Prof. Dr. Uygur Kocabaşoğlu'nun çalışmasından şöyle aktarır:

"Atatürk öldüğünde Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi İş Bankası'ndan Ata'nın bankadaki bütün hesabının bir dökümünü istedi.

Banka, 1938 Kasımı itibarıyla "müşterisi" Mustafa Kemal Atatürk'ün nakit ve hisse senedi varlığını şöyle bildirdi:

2 numaralı hesap bakiyesi: 1 milyon 446 bin 872 lira,

4 numaralı hesap bakiyesi: 53 bin 453 lira,

649 numaralı (mareşallikten) tekaütlük hesabı: 19 bin 556 lira,

Bunun dışında İş Bankası'nın her biri 10 lira değerinde nama yazılı 62 bin 900 hissesi (Nominal değeri 629 bin lira),

Hamiline ait her biri 10 lira değerinde 56 bin 225 hissesi (Nominal değeri 562 bin 250 lira),

569 adet müessis hisse senedi (kurucu hisse senedi),

Zonguldak Maden Kömür İşleri TAŞ'nin nama muharrer, her biri 10 lira değerinde 12 bin 750 hissesi (nominal değeri 127 bin 500 lira),

Hamiline ait, yine her biri 10 lira değerinde 12 bin 250 hisse (Nominal değeri 122 bin 500 lira),

125 adet müessis hisse senedi (kurucu hisse senedi)." [367].

Mazhar Leventoğlu'nun verdiği bilgiye göre de, Atatürk'ün İş Bankası'nda üç hesabı vardı: Birincisi, emeklilik maaşlarını toplayan emekli hesabıdır ki, burada 20 bin lira birikmiştir. İkincisi, 4 numaralı şahsi hesaptır ki, Cum-

hurbaşkanı sıfatıyla aldığı aylık ve ödeneklerden ölümünde kalan miktardır. Bu da 54 bin lirayı bulmaktadır. Asıl önemli olan, Soyak'a göre 1 milyon 447 bin lira olan 2 numaralı hesaptır. Bu hesabın iki kaynağı vardır. Birinci kaynak, Millî Mücadele'de yardım amacıyla Hindistan'dan gönderilen para... Atatürk, bu paranın 500 bin lirasını Büyük Taarruz'dan önce, Maliye'nin karşılayamadığı bazı özel giderler için Garp Cephesi Kumandanlığı emrine vermişti. Zaferden sonra, bu 500 bin liranın 380 bin küsur lirası, bir Bakanlar Kurulu kararı ile kendisine geri verildi.

Bu paranın 250 bin lirası, Atatürk tarafından, Türkiye İş Bankası'na sermaye olarak verilmiştir, yani hisse senedi satın alınmıştır. Yine bu paranın bir kesimiyle çiftlikler satın alındı, kalan kesimin 2 sayılı hesaba geçirilmesi muhtemeldir. Çiftliklerin gelirleri de bu hesapta yer almıştır.

İkinci kaynak, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın Türk uyrukluğuna girmesi münasebetiyle Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağışladığı 900 bin lira civarındaki paradır. [368].

Görüldüğü gibi Mazhar Leventoğlu, Abbas Hilmi Paşa'nın gönderdiği 900.000 liraya Atatürk'ün el koyduğunu ve kendi bankasına, kendi şahsi hesabına yatırdığını yazmaktadır. 900.000 lira, (bir Reşat altını = 4 lira üzerinden) 225.000 Reşat altını etmektedir. Bir Reşat altını bugün 1.850 liradır. 225.000 Reşat altını, 416 milyon 250 bin TL etmektedir. Yaklaşık 72 milyon Amerikan doları yani...

Atatürk, vasiyetinde Makbule, Afet, Sabiha Gökçen ve Ülkü hanımlara ömür boyu maaş bırakmıştır. Ülkü Hanım 2012 yılında trafik kazasında ölmeden önce ayda 5 bin lira maaş almaktaydı.

Küçük bir not: Bu, Atatürk'ün birinci vasiyetidir. İkinci bir vasiyet daha bırakmıştır. Ölümünden 50 yıl sonra açılmasını şart koşmuştur bu ikinci vasiyetin. İkinci vasiyet, 1988 yılında açılmalıydı. O sırada Kenan Evren Cumhurbaşkanıydı. Bu ikinci vasiyeti okudu, sakıncalı buldu. Vasiyetin açıklanmasına yasak getirdi. O yasak hala sürüyor.

Mustafa Kemal öncelikle, İş Bankası'nın tek ve gerçek sahibidir. Sahip olduğu toprakların yüzölçümü ise 154 bin dönümü aşıyordu ki, bu da onu Türkiye'nin en büyük toprak ağası yapıyordu. Arazisi, İsmail Cem'in kitabına göre toplam olarak 154 bin 720 dönümdür. Ancak bu rakam

Meclis tutanaklarında daha fazla gözüküyor. Nitekim Kadir Mısıroğlu'nun Meclis tutanaklarında yaptığı hesaba göre, Mustafa Kemal'e ait toplam arazi 310 bin 258 dönümü bulmaktadır.

Yani hem Cumhurbaşkanı hem mareşal (1927'e kadar ordudan maaş almaya devam etti), hem banker hem toprak ağası hem de sanayicidir. Ayrıca arazilerinin en azından bir bölümünü edinme/satın alma şekli sıkıntı yaratmıştır.

M. Kemal Atatürk'ün sahip olduğu bazı mallarını nasıl edindiği hakkında bir fikir vermesi açısından 26 Aralık 1954 tarihli Cumhuriyet gazetesinin şu haberini okumak kafidir:

"Öğrendiğimize göre Orman Çiftliği ve dolayısıyla Hazine aleyhine açılan davaların adedi gün geçtikçe fazlalaşmaktadır. Halen 10 kadar davada davacılar çiftliğin takriben (yaklaşık) yarısından fazlasının kendilerine veraset suretiyle intikali lazım geldiğini ve arazinin, çiftliğin kuruluşu sırasında normal bir satışla alınmadığını iddia etmektedirler. Hatta açılan davalardan biri, davacılar tarafından kazanılmış, temyiz de tasdik etmiştir."

Bu haber hakkında Mustafa Armağan'ın yorumu şöyle:

> "Gazete, Hazine'nin kaybettiği arazinin yerini de söyleyerek değerinin tam 7 milyon lirayı bulduğunu ekliyor. 1954'te açılan bu iki dava, bize Atatürk Orman Çiftliği'nin satın alınma şeklinde de bit yenikleri olduğunu göstermiyorsa neyi gösteriyor a değerli dostlar? Millet 1950'den sonra uyanmış, hakkını geri almaya çalışıyor. Hazine'ye bağışlandığı için geri verilmeyeceğini zannedenler de fena halde yanılmış oluyor. Atatürk'ün kız kardeşi dahil olmak üzere, mağdurların ancak DP döneminde mahkemelere başvuruyor olması da yeterince anlamlı değil midir? Çünkü 1950 yılı siyasetin ve hukukun restorasyonuydu." [369].

Şimdi de 14 ciltlik Türk Tarihi'ni yazan, ilk Milli Eğitim Bakanı ve aynı zamanda Sağlık Bakanlığı da yapmış olan Dr. Rıza Nur'un naklettiği bir hadiseye yer verelim:

"Mustafa Kemal'in Ankara'daki çiftliği 'gasplarla milletin parasından' meydana geldi. Bunun için istida ile Ziraat Vekaleti'nden (Tarım Bakanlığı'ndan) 50 bin lira aldı. Ziraat Vekâleti'nin bütün traktörlerini, Konya ovasında halk için çalışırken 20 bin lira nakliye masrafı ettirerek çiftliğine getirtti. Amele, memur, benzin hep vekâletten (bakanlıktan). Bunu bana Konya Mebusu Hoca Musa Kazım, yana yakıla anlattı. Ankara Ziraat Mektebi'nin talebe ve öğretmenlerini çiftliğine nakletti, orada amele gibi çalıştırıyor. Bu esnada Konya mebusları traktörlerin (geri) alınmasını söylediler ama ne fayda!

Ankara'daki çiftliği zorla halkın elinden alarak yaptı. Çiftliğin uzunluğu, önünden geçen trenle yarım saattir. (Bugünkü Etimesgut Askeri Havaalanı ve Etimesgut ilçesi de çiftliğin arazisi içinde kalıyordu. Çiftlik, Ankara'daki istasyon binasının hemen arkasından başlıyor ve bugünkü Ankara'nın önemli bir bölümünü içine alıyordu. Y.G.) İki yerli hânedandan biri, Alişanzâdeler gelip bana anlattı. Salih Bozok gelip çiftliklerini Gazi'ye satmalarını söylemiş. Razı olmamışlar. Birgün Salih, tapu memuru ile gelmiş 'Çiftliğiniz iki bin lira kıymetinde imiş. Parayı alın, takriri verin.' demiş. Satmak istememişler. 'Sonra mahvolursunuz.' demiş. Mecburen imzalamışlar."

Cumhuriyet gazetesindeki haber, Dr. Rıza Nur'un dediklerini doğrulamıyor mu?

Dr. Rıza Nur şöyle devam eder:

"Bu çiftlikte çevresi Marmara denizi şeklinde bir havuz yaptırıp, adına da Marmara Havuzu demişti. Boyu 280 metredir. İçinde kayıklar geziyor. Suyunu uzak bir gölden getirdi. Müthiş masraf oldu.

Şimdi de Karadeniz şeklinde çok büyük bir havuz yaptırmış. Adına Karadeniz Havuzu demiş, orada karıları filan yüzdürüp eğleniyormuş. Beni bir korku aldı, bu adam aklına geleni yapıyor ya, şimdi de Atlas Okyanusu yapmak aklına gelirse? Bütün Türkiye'yi su altında bırakır... Bu havuzları Bahriye Vekâleti (Deniz Bakanlığı) bütçesinden, gemi tamiri diye alınan paralarla yaptırmıştır..."

Mustafa Kemal'in İş Bankası ve Zonguldak Maden Kömür İşleri A.Ş. dışındaki mal varlığı, İsmail Cem ve Hasan Rıza Soyak'a göre şöyledir:

582 dönüm çeşitli meyve bahçeleri,

Çeşitli 650 bin fidan,

400 dönüm Amerikan asma fidanlığı. Burada 560 bin kök bağ çubuğu,

220 dönüm bağ. Burada 88 bin adet bağ çubuğu var,

370 dönüm sebze yetiştirmeye elverişli bahçe,

220 dönüm, 6.600 ağaçlı zeytinlik,

27 dönüm, 1.654 ağaçlı portakallık,

15 dönüm kuşkonmazlık,

100 dönüm park ve bahçe,

2 bin 650 dönüm çayır ve yoncalık,

1.450 dönüm yeni tesis edilmiş orman,

148 bin dönüm ziraata elverişli arazi ve mera,

45 adet büyük ve küçük idare binası ve ev (bütün mefruşat ve demirbaşları ile birlikte),

7 adet 15 bin baş koyunluk ağıl,

6 adet mandıra (Aydos ve Toros yaylalarında),

8 adet at ve sığırlara mahsus ahır,

7 adet umumi ambar,

4 adet hangar ve sundurma,

4 adet lokanta, gazino ve eğlence yerleri, lunapark,

2 adet fırın,

2 adet çiçek ve süsleme nebatı yetiştirme yeri. Toplam bina 51 adet,

Bira fabrikası (yılda 7 bin hektolitre üretme kapasitesine sahip),

Malt fabrikası,

Buz fabrikası (günde 4 bin ton buz üretme kapasitesi),

Soda ve gazoz fabrikası (günde 3 bin şişe kapasiteli),

Deri fabrikası,

Ziraat aletleri ve demir fabrikası,

2 süt fabrikası. Biri Ankara'da diğeri Yalova'da. Günde 30 bin litre süt ve 1 ton tereyağı üretme kapasiteli,

2 yoğurt imalathanesi,

Şarap fabrikası, yılda 80 bin litre kapasiteli,

Değirmen,

Bir çeltik fabrikasının yüzde kırk hissesi,

Biri Ankara'da diğeri Yalova'da kurulu iki tavuk çiftliği,

Yalova'daki çiftlikte iki özel iskele ve liman tesisatı,

3'ü Ankara'da 2'si İstanbul'da 5 satış mağazası,

Orman Çiftliği'nde köprüler, yollar, elektrik üretme tesisleri,

Yalova Çiftliği'nde köprüler, yollar, elektrik üniteleri,

Silifke Tekir Çiftliği'nde hususi sulama tesisatı, beton köprüler,

Orman Çiftliği'nde, çiftlik müzesi, hayvanat bahçesi, levazım ve bütün demirbaşları,

13 bin baş koyun; Kıvırcık, Merinos, Karagül, Karaman vs.,

443 baş sığır; Simental, Hollanda, Kırım, Jersey, Görensey, Halep, yerli,

69 adet at; İngiliz, Arap, Macar, yerli ve bunların melezleri,

2.450 adet tavuk; çeşitli cins,

16 adet traktör, 13 harman ve biçerdöver makinesi ve bunların aksamı,

35 tonluk bir adet deniz motoru; Yalova Çiftliği'nde,

5 adet kamyon ve kamyonet,

2 adet binek otomobil; çiftlik işleri için,

19 adet binek ve yük arabası; çiftlik işleri için [370].

Mustafa Kemal'in maaş meselesi de enteresandır. Yandaşları genelde M. Kemal Atatürk'ün maaşı konusunda sadece o günkü rakamı (ortalama 13.000 lira) gösterirler ama onun bugünkü değerinden söz etmezler. M. Kemal Atatürk'ün maaşının altın üzerinden 2006 yılındaki karşılığı 620.000 liradır. 2006 yılında Cumhurbaşkanı'nın maaşı ise 14.000 liraydı. Yani, ilk Cumhurbaşkanı, 2006'daki Cumhurbaşkanı'ndan altın üzerinden 24, TL üzerinden 44 kat fazla maaş almaktaydı. O dönemde Türkiye'nin şimdikinden en az 15 kat daha fakir olduğu hesaba katıldığında, ilk Cumhurbaşkanı, 2006 yılı itibariyle Cumhurbaşkanı'ndan reel olarak en az 350 kat fazla maaş alıyordu.

Peki, Mustafa Kemal bu kadar zenginken, Anadolu hareketini birlikte başlattıkları silah arkadaşları ne durumdadır?

Sayısız Atatürk kitabının yazarı tarihçi Cemal Kutay, içi biraz da burkularak şöyle anlatır:

> "Trakya Cephesi Kumandanı Cafer Tayyar Paşa, Beşiktaş'ta bir odun deposunda kantar memurluğu yapıyor. Kazım Karabekir, Erenköy'deki bahçesinde domates yetiştiriyor ve toptan fiyatına satıyor. İkizleri dünyaya geldiği zaman onlara bakabilmek için, kayınpederinin refikasına taktığı bir altını mezat salonunda bozduruyor. O Karabekir ki, Mustafa Kemal kendisine telgraf çekiyor Millî Mücadele'de 'On paramız yok, bize para bul.' diye. Karabekir, kendi kefil olarak 25 bin altın Azerbaycan'dan alıyor. O Karabekir ki, yani devlete borç veren adam, şimdi kendi evlatlarının ilaç ve doktor parası yok.
>
> Mustafa Kemal, ömrünün son günlerinde eski arkadaşlarının durumuna çok üzülüyor ve Ali Fuat Paşa'ya 'Hani senle Cuma kaçaklığı yaptığımız o Hidiv'in köşkü yakınlarında bir yer bul. Toplanalım. Ben Refet'i getirtirim. Sen de Rauf'u getirt. Karabekir'i de alalım. O eski günleri yad edelim.' diyor. Nitekim, Ali Fuat gitti o köşkü buldu. Ama döndüğü zaman Atatürk, birinci komaya girmişti. Bence Mustafa Kemal hatasını anladı, tavzih edebilmek (düzeltebilmek) için bazı teşebbüslere girişti ama ömrü kâfi gelmedi." [371].

Atatürk, Ali Fuat Paşa'ya "Sen de Rauf'u getirt" derken Rauf Orbay'ı kastetmektedir. Ama Rauf Orbay, İzmir Suikastı yüzünden suçlanınca Türkiye'ye dönmemiş ve yıllarca Fransa'da yük gemilerinde kaptanlık yapmış, ekmeğini öyle kazanmıştır. Üstelik, (Atatürk'ün emriyle) Ankara'dan iki defa onu öldürsün diye suikastçı gönderilmiştir. Rauf Orbay, bu suikast girişimlerinden uyanık olduğu için kurtulmuştur.

Ne derler bilirsiniz. Çok laf yalansız olmaz. Çok yalan yeminsiz olmaz. Çok para haramsız olmaz. Mustafa Kemal'in ayağına ilk olarak Fikriye dolanacaktır. Kasapyanlar'ın evinde, Çankaya Köşkü'nde olur bu olay. El ko-

nulan o kadar para da, el konulan köşk de uğursuz gelecektir. Fikriye'nin kanı bu uğursuzluğu daha da koyulaştıracaktır. Bunca günahın üzerinde kimse oturamaz. Akçalı işlerdeki bu berbat durum, sadece Hindistan'dan gelen paralarla, Mısır Hidivi'nin 900.000 lirasıyla sınırlı değildir. Bir de İtibar-ı Milli Bankası'na el konulması var ki, insana parmağını ısırtır. Ama etkileri günümüzde bile devam eden bu büyük soygunu Cavit Bey'in asılmasından sonra okuyacaksınız. 1927 yılına geldiğimizde...

Mustafa Kemal'in ilk resmi eşi: Fikriye

Atatürk'ün sadık dostu ve yaveri, silahşoru Salih Bozok'a göre Çankaya Köşkü'nün tek hakimi Fikriye idi. Fikriye kim midir?...

Fikriye, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın ikinci kocasının (Ragıp Bey'in) yeğenidir. Bir aile yakınlığı olduğundan, Fikriye, zaman zaman dayısının İstanbul Akaretler'deki evine gelir ve haliyle Zübeyde Hanım'ın yanında kalır. Mustafa Kemal, İstanbul'a geldikçe görüşürler.

Zübeyde Hanım Fikriye'yi sever ama kızı Makbule, nedense Fikriye'den bir türlü hoşlanmaz. İkide bir kapışırlar, Zübeyde Hanım araya girer, Fikriye bir süre evden uzaklaşır, sonra yine birlikte olurlar.

Bu arada Fikriye'yi bir Mısırlı zengin ister. Ailesi Fikriye Hanım'ı bu adama verir. Fakat Fikriye, Mısır'da yaşamaya dayanamaz. Bir süre beraberlikten sonra Mısır'dan ayrılır ve İstanbul'a gelir. Yine Akaretler'deki evde dayısı ve Zübeyde Hanım ile birlikte yaşamaya başlarlar.

Mondros imzalanmış, savaş bitmiş, Mustafa Kemal İstanbul'a gelmiştir. Pera Palas ve Salih Fansa'nın köşkünden sonra Şişli'deki eve geçince, Mustafa Kemal'in bir yardımcıya ihtiyacı olur. Şişli'deki evin işlerini de el altından uzun bir süre Fikriye çekip çevirir. Anadolu'ya geçince Paşa'nın çamaşır, yatak, çarşaf gibi kirlilerini yıkayacak, elbiselerini ütüleyecek birine ihtiyacı olur. Eli bu işlere yatkın Bekir Çavuş adlı biri vardır; bütün bu çeşit ev hizmetlerini o görür ama yine de bir kadın eline ihtiyaç duyulur. Mustafa Kemal'in Selanik günlerinden dostu Mithat Bey, Ankara'ya gelince "Senin ev işlerini çekip çevirecek bir kadına ihtiyacın var." der. Paşa, adam bulamadığını söyler. Mithat Bey, şöyle sorar «Niçin Fikriye'yi Ankara'ya getirtmiyorsun?» Gerçekten Fikriye

biçilmiş kaftandır. Mithat Bey, bunu kendisine iş edinir ve bir gün İnebolu ve Kastamonu üzerinden Fikriye Hanım'la birlikte Ankara'ya çıkagelir.

Bu gelişi Mustafa Kemal Paşa'dan başka herkes yadırgar. Bunca erkeğin arasında, bu savaş koşullarında tek başına İstanbullu bir kadının barınabileceğine, hiçbir Allah'ın kulu inanmaz. Hele Bekir Çavuş, ateş püskürmektedir. O zamana kadar Mustafa Kemal Paşa'nın bütün işlerini o yürütürken, bir kadının gelip işlerini elinden alması ve oğlu gibi bağlandığı Mustafa Kemal Paşa'dan kendisini uzaklaştırması benimsenecek iş değildir. Kıyamet kopar.

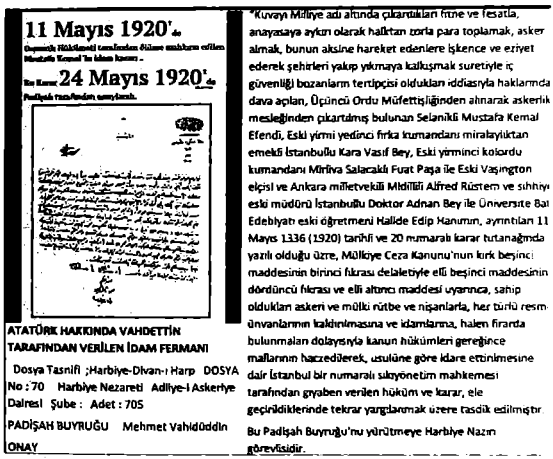
Salih Bozok da Fikriye Hanım'ın bir süre sonra İstanbul'un yolunu sormaya başlayacağına inanmaktadır. Fakat olaylar hiç de beklendiği gibi gerçekleşmez. Fikriye Hanım, Bekir Çavuş'u işinden uzaklaştıracağına, Bekir Çavuş'un emrine girmiş görünür. Bekir Çavuş, çoktandır arayıp da bulamadığı yardımcıyı görünce, Fikriye'ye dört elle sarılır. Sökükleri Fikriye dikmekte, yemekleri Fikriye yapmakta, bulaşıkları Fikriye yıkamakta, fakat sofrayı Bekir Çavuş kurmakta, sabah kahvesini Paşa'ya Bekir Çavuş götürmekte, Paşa'yı Bekir Çavuş giydirmektedir.

İngilizler gittikten iki ay kadar sonra Çankaya Köşkü'ne taşınırlar. Fikriye, köşkü kendi zevkine göre dayayıp döşer. Yaverlerden mutfak personeline kadar birçok insanın söküğünü artık Fikriye dikmektedir. Fikriye hem yumuşak hem de sevimli bir kadın olduğu için kısa bir zamanda kendisini bütün Çankaya'ya benimsetir, Mustafa Kemal'in arkadaşlarının da saygısını kazanmasını bilir. Çankaya'nın tek hâkimi Fikriye olur ve bu hakimiyetini -Bekir Çavuş dahil- hiç kimse yadırgamaz. Çünkü önce istasyondaki ev, sonra Çankaya, Fikriye'nin elinde yaşanır hale gelmiştir.

Fikriye -kadınlar için- ortadan az uzun, ince, kara gözlü, kara kaşlı, aydınlık yüzlü bir kadındır. Güzelden fazla, alımlı denebilir. İstediği zaman kişiliğini insana duyurur, istediği zaman odanın içinde varlığı bile fark edilmez. Paşa'nın yalnız ihtiyaçlarını karşılamaz, ona arkadaşlık da eder. Mustafa Kemal, çeşitli zamanlarda, özellikle sabahları Fik-

riye'yi yanına alarak yürüyüşe çıkar ve bu yürüyüşlerden çok hafiflemiş olarak döner. Velhasıl Fikriye, Ankara'nın çorak toprağında açmış bir gül gibidir. Herkes ona saygı ve sevgi ile bakmaktadır...

Ve Mustafa Kemal idama mahkûm ediliyor

11 Mayıs 1920'de

Osmanlı Hükümeti tarafından ölüme mahkum edilen Müdafaa-i Hukuk Reisi Mustafa Kemal'in idam kararı.

24 Mayıs 1920'de

Padişah tarafından onaylandı.

ATATÜRK HAKKINDA VAHDETTİN TARAFINDAN VERİLEN İDAM FERMANI

Dosya Tasnifi ;Harbiye-Divan-ı Harp DOSYA No : 70 Harbiye Nezareti Adliye-i Askeriye Dairesi Şube : Adet : 705

PADİŞAH BUYRUĞU Mehmet Vahidüddin

ONAY

"Kuvayı Milliye adı altında çıkarttıkları fitne ve fesatla, anayasaya aykırı olarak halktan zorla para toplamak, asker almak, bunun aksine hareket edenlere işkence ve eziyet ederek şehirleri yakıp yıkmaya kalkışmak suretiyle iç güvenliği bozanlarını tertipçisi oldukları iddiasıyla haklarında dava açılan, Üçüncü Ordu Müfettişliğinden alınarak askerlik mesleğinden çıkartılmış bulunan Selanikli Mustafa Kemal Efendi, Eski yirmi yedinci fırka kumandanı miralaylıktan emekli İstanbullu Kara Vasıf Bey, Eski yirminci kolordu kumandanı Mirliva Salacaklı Fuat Paşa ile Eski Vaşington elçisi ve Ankara milletvekili Mıdilli Alfred Rüstem ve sıhhiyı eski müdürü İstanbullu Doktor Adnan Bey ile Üniversite Bal Edebiyatı eski öğretmeni Halide Edip Hanımın, ayrıntıları 11 Mayıs 1336 (1920) tarihli ve 20 numaralı karar tutanağında yazılı olduğu üzre, Mülkiye Ceza Kanunu'nun kırk beşinci maddesinin birinci fıkrası delaletiyle elli beşinci maddesinin dördüncü fıkrası ve elli altıncı maddesi uyarınca, sahip oldukları askeri ve mülki rütbe ve nişanlarla, her türlü resmi ünvanlarının kaldırılmasına ve idamlarına, halen firarda bulunmaları dolayısıyla kanun hükümleri gereğince mallarının haczedilerek, usulüne göre idare ettirilmesine dair İstanbul bir numaralı sıkıyönetim mahkemesi tarafından gıyaben verilen hüküm ve karar, ele geçirildiklerinde tekrar yargılanmak üzere tasdik edilmiştir. Bu Padişah Buyruğu'nu yürütmeye Harbiye Nazırı görevlisidir.

Yunan Kovalıyor, Mustafa Kemal'in Askerleri Kaçıyor

Mustafa Kemal 1920 yılının Temmuz ayında Padişah Vahideddin'in elinden aldığı 7'nci Ordu'nun başında Ankara'dadır. Üstelik Kazım Karabekir'in 4 tümenli 15'inci Kolordusu da emrindedir. Ama Yunan Ordusu ile kapışmaya nedense hazır değildir. Yunan Ordusu ilerledikçe Mustafa Kemal'in askerleri doğuya doğru kaçmaktadırlar. Örnek mi? İşte örnek: Bursa...

Bursa, 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunan Ordusu'na tek kurşun atmadan teslim edildi...

"Bursa'yı Yunan'a Bırakın. Şehri Boşaltın" Emrini Miralay Bekir Sami Bey'e Mustafa Kemal Verdi
Bursa, Mustafa Kemal'in Yunan'a İkramıdır

Fotoğraflar: Miralay Bekir Sami ve O'na "Bursa'yı Yunan'a teslim et" diyen Mustafa Kemal...

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Bursa, 8 Temmuz 1920 tarihinde saat: 15:00'de Yunan kuvvetlerince işgal edildi. İşgal haberini 56'ıncı Fırka (tümen) kumandanı Miralay Bekir Sami ve Bursa Valisi Hacim Muhiddin Bey Ankara'ya bildirdi. 19 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden ve orada duran Yunanistan 1920 yılında hareketlendi. Önce İzmir ve çevresini, ardından 2 Temmuz 1920 tarihinde Mustafakemalpaşa ve Karacabey'i işgal etti. 6 Temmuz'da ise Gemlik İngilizler tarafından işgal edildi. Mustafa Kemal, Bursa'nın işgal edileceğini biliyordu. İstihbaratı vardı. Meclis'teki tartışmalar sırasında işgale göz yumduğu, hatta kolaylaştırdığı ortaya çıkınca milletvekilleri şok geçirdi.

Bu durum 1. Meclis'te şiddetli tartışmalara da yol açmıştır. Mebuslar, Mustafa Kemal Atatürk'ü Bursa'yı düşmana terk etmekle itham ederek yoğun şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirilere bir örnek Hamdullah Suphi Bey ile Mustafa Kemal arasında çıkan tartışmadır:

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) — Bursa'dan alınan bütün malumat, Bursa'dan gelen mebuslar bizi temin etmişti. Düşman civara gelmeden, (ordu) şehirden çıkmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Çok aldanıyorsunuz Beyefendi Hazretleri.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) — Soran sizsiniz, cevap veriyorum.

Rica ederim, eğer mebusluk sıfatını tanıyorsanız, dürüst söylemeye hakkınız yoktur. Deminden de İsmail Suphi Beye öyle muamele yaptınız.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Müsaade buyurun, cevap veriyorum. Bu zatın söylediği umumiyetle yalandır ve yanlıştır.

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) — Müsaade buyurun yalan değildir, yanlış değildir. Asla efendim...

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Ben söz aldım, söz söylemek hakkı benimdir. Efendiler; Bekir Sami Bey Bursa'yı terk etmemiştir ve ben kendi imzam tahtında Bursa işgal edilmeden evvel emir verdim. Harekâtı askeriyenin istilzam ettiği hareketin doğrusu Bursa'yı terk etmek idi.

Nafiz Bey (Canik) — Şu hâlde siz de mesulsünüz!

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Kumandanlara Bursa'yı terkediniz dedim ve ben bu emri verdiğim zaman Heyeti âliyanize bilmünasebe izahat vermiştim. Harekâtı askeriyede mevzuubahis olması lâzım gelen şey eldeki kuvvetlerin neticeye kadar herhangi bir mevkii muhafaza etmesi değildir, harekâtı harbiyede, bu esas değildir. Binaenaleyh Bekir Sami Bey'in Bursa'yı terketmiş olması gibi bir mesele yoktur. Filân ve falan yeri muhafaza etmek, harekâtı askeriyede esas değildir. Muhafaza edilecek nokta, fillhakika Bursa'yı Bekir Sami Bey ne için daha evvel terketmemiştir? Budur tenkit olunacak şey efendiler. Yoksa Bursa'yı terketmiş olması değildir.

Haşim Bey (Çorum) — Şu hâlde yine emri âlinizi tutmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Filhakika benim emrettiğim zamanda tahliye edilmiş olsaydı bugün ordumuza bir fırka (tümen) daha ilâve edilmiş olacaktı. Binaenaleyh, sözlerimi tekrar ediyorum. Meselede, tarzı telâkkide bir hata vardır, bir yanlışlık vardır ve bu hata herkesin kalp ve vicdanına sanih oluyor. Böyle bir emir ve tebliğin icra edilememiş olmasının elbette esbap ve avanili vardır. Bursa gibi payitahtımız olmuş, mukaddesatımızı camii bir mevki muallânın suhuletle düşman eline geçmiş olmasından, evet bundan dolayı fevkalâde müteessirsiniz ve bunun bütün cihanda tesiratı olmuştur. Hamdullah Suphi Beyin ısrar ettiği gibi elbette İstanbullular üzerinde de çok tesiri

olmuştur. Fakat bu teessürat doğrudan doğruya hissî bir takım teessürattır. Bendenizin arz etmek istediğim, Heyeti Vekilenin nazarı dikkatinde bulundurması lâzım gelen nokta, Heyeti âliyenizin daima takip edeceği nokta, böyle şunun bunun hassiyatından dolayı filân veya falanı tenkit etmemektir, Hamdullah Suphi Bey, benim idrakime nazaran, bu meselede iki noktaya temas ediyor. Birisi; şimdiye kadar harekâtı harbiye lüzumu gibi idare edilememiş veyahut şimdiye kadar, bugün olduğu gibi, harekâtı askeriye ile alâkadarlık gösterilememiş, bu günkü gibi faal bulunulamamış! Rica ederim, hangi günden bahsediyoruz? Efendiler! Hamdullah Suphli Beyden sormak istiyorum, hangi maziden ve hangi günden bahsediyorlar? Biz bu harekât ille iştigal; ederken Hamdullah Suphi Beyefendi İstanbul'da oturuyordu. Ne için buraya gelip de bu günkü gibi davranmak istemiyordu?

Hamdullah Suphi Bey (Antalya) — İstanbul'da vazifem vardı.

Hulusi Bey (Karahisarısahip) — Vesaiki görerek malik olabilirler Paşa Hazretleri...

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Zatıâlilerinin göreceği vesaik vardır.

Hulûsi Bey — Görürüz Paşa Hazretleri, biz de askeriz. (Gürültüler).

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri (Devamla) — Hamdullah Suphi Beyefendi buyuruyor ki; silahsızlıktan bahsolundu, hayır, silahsızlıktan bahseden yok ve olmamıştır. Müdafaai Milliye Vekilimiz; hiçbir vakit silahsızlıktan, silah ihtiyacından, silah bulamamaktan bahsetmemiştir. Heyeti âliyemize, bilakis silahımız olduğundan ve silah bulabileceğinden bahsetmiştir. Bunun mübadili olmak üzere buyurdular ki; çok silahımız vardır, bunları Yunanlılar alıyor. Yunan mıntıkasında, Yunan tahtı işgalinde kalmış olan masum insanların elinden cellâtlıkla silâh alınıyorsa, burada Müdafaai Milliye Vekilinin ne taksiratı vardır, buradaki Heyeti Vekilenin ne kusuru vardır? Bunu burada davayı teyit etmek için zikretmekteki maksadı anlayamadım. Sonra efendiler, bazı arkadaşlarımız diğer kumandanları da tenkit ediyorlar. Fakat müsaadeleriyle arz etmek isterim ki; tenkidatta takip ettikleri istikamette hata vardır. Meselâ Şefik Bey hakkında beyanı mütalaa edilirken kabahat ve kusur olmak üzere

denildi ki: Bir /takım zevat demiş ki : buyurun! kumandan olun, (Bursa'yı savunmak için) falan sırtları tutalım. Kumandan da o sırtları tutmak istememiştir. Bir defa herhangi bir heyetin, herhangi bir kumandana sırt gösterip tutturması doğru değildir. Esas itibariyle ben de onun yerinde olmuş olsaydım herhangi bir heyet bu sırtı tut derse ben de yapmazdım. Bu, doğru bir şey değildir. Binaenaleyh, bundan dolayı hiçbir şahsı tahtic edemeyiz. Şefik Bey çekilmek lâzım geldiği vakit filân istikamete, İtalyan mıntıkai nüfuzu telâkki edilecek istikamete çekildi... Bu da bir tetkik ve tenkidi askeridir, tabiye o sevkulceyşe ait bir harekettir. Şuraya, buraya çekilmiş olmasiyle bir kumandanı tahtic edemeyiz efendiler. Sonra düşman kuvvetleri hakkında lâzım gelen haberleri ciddi telakki etmemiş, düşman gelmez demiş, çekinmeyin kuvveti yoktur, gelemez demiş. İhtimal ki bu kumandan düşmanın kuvayi hakikiyesini biliyordu. Fakat yanında bulunanlara düşman çoktur, geliyor; şöyle yapacak demesi belki kuvvei maneviyeyi sarsardı ve bundan dolayı söylememesi icap ederdi. Yani bunu da bir adamı itham etmek için söylememeliyiz. Sonra meselâ bu meselede ve buna mümasil olan mesaide şahsiyatta o kadar ileri gidiliyor ki bu da doğru değildir...

Netice, Bursa'nın neden savunulmadığına ilişkin tartışma saatlerce sürdü. Meclis hop oturup hop kalktı. Sonunda 4 adet yeterlik önergesi verildi. Bursa'yı Mustafa Kemal'den aldığı emir üzerine Yunan'a bırakan Miralay Bekir Sami ve Mustafa Kemal'e hiçbir şey yapılamadı.

Daha detaylı okuma yapmak isteyenler meclis tutanaklarına bakabilirler:
DEVRE : I CİLT : 3 T. B. M. M. ZABIT CERİDESİ Kırk Sekizinci İçtima 14 .8 .1336 Cumartesi. Sayfa 225-226-227-228-229-230-231

Şu Sevr Dedikleri...

Padişah Ve Sadrazam, Sevr'i İmzalamadı. Vahideddin, İttihatçı Milletvekilleri İmza Edemesinler Diye Meclis Çalışmalarına Geçici Olarak Son Verdi

Sevr anlaşması dedikleri şeyle ilgili olarak Türkiye'de yapılan akademik çalışmaların tamamı yalan üzerine kuruludur. Resmi Kemalist tarih her konuda olduğu gibi bu konuda da burnunun ucuna kadar yalana gömülmüştür. İmza tarihi olarak 10 Ağustos 1920 tarihini geçici olarak

kabul edersem, Sevr, Bursa'nın Yunan Ordusu tarafından işgalinden bir ay iki gün sonrasına denk gelmektedir. (Bursa'nın işgali: 8 Temmuz 1920) Bursa'yı Yunan'a Mustafa Kemal'in ikram ettiğini yukardaki satırlarda okudunuz. Şimdi şu Sevr'i didikleyelim. Bakalım o tarihte kim nerede duruyormuş? Kim neyi savunuyormuş? Kim ne yapıyormuş.

Sevr'in resmi adı Barış Antlaşması idi. Müttefik ve ortak devletlerle Türkiye arasında imzalanmıştı. Müttefik Devletler; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dır. Ortak devletler ise; Belçika, Polonya, Romanya, Hicaz, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Çekoslovakya, Portekiz, Yunanistan ve Ermenistan idi. Antlaşma metninde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye diye bahsediliyordu. Bu ifade, Batı'nın Osmanlı Devleti'nden nefret ettiğinin göstergesidir. Bizde yaygın olarak bilinenin aksine Sevr'in altında o zamanın Sadrazamı olan Damat Ferid Paşa'nın imzası yoktu. Antlaşmaya Türkiye adına Bern'deki olağanüstü temsilci ve tam yetkili ortaelçi Reşad Halis Bey ile her ikisi de Ayan Meclisi üyesi yani senatör olan Rıza Tevfik Bey (Bölükbaşı) ve Hadi Paşa imza koymuşlardı.[371]

Sevr, her ne kadar uluslararası platformda antlaşma olarak adlandırılmışsa da o bir antlaşma değil, imzalanmadığı için "proje" olarak kalmış bir plandır.[372] Nitekim Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta;

> "...Efendiler! Mondros'tan sonra Türkiye'ye galip devletler tarafından dört defa sulh şartları teklif edilmiştir. Bunlardan biri Sevr Sulh Projesidir. Bu proje, hiçbir müzakerenin mahsulü olmayıp İtilaf devletleri tarafından Yunan Başbakanı Mösyö Venizelos'un da iştirakiyle tanzim ve Vahideddin Hükümeti tarafından 10 Ağustos 1920 de imza edilmiştir. Bu proje, TBMM'ce bir münakâşa konusu bile addedilmemiştir." Demektedir.[373]

Dikkat edilirse M. Kemal Paşa, bu metni daima proje diye isimlendirmekte ve projenin imzalanışını Vahidedin'in Hükümeti tarafından diyerek Vahideddin Han'a değil, hükümete izafe etmektedir.[374] Hatta İsmet İnönü bile kendi hatıralarında Sevr'den bir anlaşma olarak değil,

bir proje olarak bahsetmektedir.[375]

Sultan kendi ifadesi ile "her kötülüğün kendisi" olan bu Sevr paçavra projesini, Damat Ferid Paşa'nın zorlamasına rağmen sultan tarafından imza edilmemiş bulunduğu devrin İç İşleri Bakanı Ahmet Reşit Rey, hatıralarında açıkça ifade etmektedir;

> "Zat-ı Şahane'nin bu metni Sadrazam Ferid Paşa'nın, telkin ve zorlamasına rağmen, tasdikinden kesin bir şekilde kaçındığı şüpheden uzaktır." [376]

Sultan'a hain damgası vurulmasına sebep olarak gösterilen Sevr Projesi'nin Sultan tarafından onaylanmadığı Avrupa tarafından bilinen bir gerçekti. Nitekim o günlerde Almanya'da çıkan; "Deutsche Tageszeitung Gazetesi"nin de satırlarında bu açıkça yazılıdır;

> "İtilaf devletleri tarafından Türk İmparatorluğu için hazırlanan Barış Antlaşması Türkler tarafından daha imzalanmamıştır bile... İngiltere'nin İstanbul'u işgal etmesinden hemen sonra, zaten, gerçek hükümet küçük Asya'ya gitmiş ve Ankara'da yerini almıştır. Sadece İtilaf Devletlerine boyun eğen ve hiçbir şey söyleme yetkisi olmayan Sadrazam, birkaç kişi ile İstanbul'da kalmıştır. Birkaç gün içinde Paris'e gidip, Anlaşmayı imza edeceğini söylemiştir.[377]

Peki, bu kadar belge ve bilgi Sultan Vahideddin Han'ın, bu antlaşma, belge ya da projeye imza atmadığı noktasında ortak bir ses halinde "Sultan bu belgeyi onaylamamıştır." ana fikrinde buluşuyor olmasına rağmen bu, "Sultan Sevr'i" onaylamıştır tezviratı nereden çıktı? Dilerseniz gelin şimdi de bu konuyu o günlerin en yakın şahitlerinden biri olan İsmail Hakkı Bey'in hatıralarından inceleyelim;

"Kemalist rejimin borazanlığını yapan okullarda ve yahudi güdümlü medyada, Sultan Vahidüddin'in -haşa- Sevr'i imzaladığı, vatanını sattığı vs. anlatılır. Halbuki bu kuru bir iftiradan başka bir şey değildir. M. Kemal Atatürk ve avenesinin Kurtuluş Savaşı adı altında Osmanlı Devleti'ne yaptıkları darbe sonucu kurdukları rejimi meşru göstermek için

Sultan Vahidüddin'e hain diyorlar. Bunu her fırsatta ısrarla dile getirmelerinin yegâne sebebi budur. Aksi halde, kendi rejimlerinin gayri meşruluğu ortaya çıkacak, korkuları bu.

Sultan Vahidüddin Han Sevr'i imzalamamıştır

Sultan Vahidüddin kesinlikle Sevr'i imzalamamıştır ve zaten bu yüzden Yunan ordusu Anadolu'ya yayılmıştır. Sevr hükümlerine göre Yunan yönetim bölgesi İzmir ve Ayvalık yöresiyle sınırlıydı, oysa Yunan ordusu Trakya ile Balıkesir-Bandırma ve Bursa yörelerini işgal etmiştir ve bunun sebebi de az önce belirttiğimiz gibi Sultan Vahidüddin'in Sevr'i imzalamamakta direnmesidir.

Yunan ordusunun yenilmesinden sonra Venizelos muhalifleri (Kral Konstantinciler) bu taarruzun gerçek sebeplerini ortaya koymak için Fransa'da "Le Matin" gazetesinde 1.12.1922 tarihinde belgeler yayınlamaya başlamışlardı. Sözü edilen belgelerin birinde, Venizelos'un, 22 Haziran taarruzuna İngilizlerden nasıl izin aldığı açıklanmaktadır. Bu açıklamanın bir yerinde Venizelos, aynen şöyle yazıyor:

> "Bu hareketle barış andlaşmasının (Sevr) imza ve uygulanmasını sağlayamazsam, Yunan kuvvetlerinin sayısını arttırmayı üzerime alacağım." [371]

Zaten Yunanistan'dan başka hiçbir devlet, Osmanlı Devleti dahil, Sevr'i imzalamamıştır. İtilaf Devletleri bile Sevr'i tasdik ettirmek üzere kendi meclislerine götürememişlerdi.[372]

10 Ağustos 1920'de Osmanlı hükümetinin delegeleri, Paris'te yapılan baskılara dayanamayarak zaman kazanmak amacıyla Sevr'i imzalamıştır, ancak bu, meclis tarafından onaylanmadıkça hiçbir anlam ifade etmiyordu. Onun için İtilaf Devletleri bu anlaşmayı hem kendi meclislerinde hem de Osmanlı meclisinde onaylatmak zorundaydı. Halbuki bunların ikisi de olmayacaktı. Çünkü her şeyden evvel o günkü Osmanlı Anayasası'nın 7'inci maddesi barışla ilgili anlaşmanın mecliste onaylanmasını öngörüyordu; ama ortada meclis yoktu.[373] Zira Sultan Vahidüddin, Sevr'i kabul ederler endişesiyle ekseriyeti İttihat ve Terakki mensubu olan Osmanlı Meclisi'ni feshetmişti. Ardından 22 Temmuz

1920'de memleketin seçkin insanlarından oluşan bir Saltanat Şurâsı toplamıştı ancak Sevr'in lehine bir karar çıkacağını anlayınca, bu şûrayı da bir iradeyle dağıtmıştır.[374]

Sultan Vahideddin'in Mabeyn Başkatibi Ali Fuat Türkgeldi, Saltanat Şurâsı'nı terk eden padişahın o esnadaki halini şöyle tasvir eder:

"Müşarünileyh (Sultan Vahideddin) meclisten çıkarak Abdülmecid Efendi de koltuğuna girerek, orta kattaki daire-i hususiyyelerine avdet etmek üzere melul ve mahzun bir halde servis merdiveninden inerken iki gözünden yaş akıp 'Karılar gibi ağlıyorum' diyordu." [375]

Bütün bunlara rağmen Sultan Vahidüddin'e nasıl vatan haini denir?

İsmet Inönü'nün Lozan'da Lozan antlaşmasını imzalaması, bu antlaşmanın kabul edildiğini mi gösterir? Hayır, kabul edilmesi için meclisin onayına sunulması gerekiyordu, nitekim öyle de olmuştur"

Murat Bardakçı dahi Sevr'in onaylanmadığını Hürriyet'teki köşesinde "Hiç endişelenmeyin, Sevr'i biz zaten onaylamamıştık" başlıklı yazısında:

> "Milletlerarası bir anlaşmanın imzalanmış olması, bugün olduğu gibi, o zamanlarda da metnin yürürlüğe girmesi için kâfi değildi. Metin imzalanır ve devletler kendi kanunlarının öngördüğü şekilde onayladıktan sonra 'teati ederler', yani onay belgelerini karşılıklı olarak birbirlerine verirler ve anlaşma ancak bundan sonra yürürlüğe girerdi. Sevr'in 433. maddesinde, 'Onay belgelerinin Türkiye ve üç müttefik devlet tarafından en kısa süre içinde Paris'e gönderilip bir tutanak hazırlanmasından sonra yürürlüğe gireceği' yazılıydı. Türkiye ise anlaşmayı onaylamadı, onay belgelerinin gönderilmesi ve teatisi diye bir şey söz konusu olmadı, dolayısıyla da Sevr, bizim açımızdan hiçbir şekilde resmiyet kazanmadı."[376] diyerek bu hususu gayet güzel bir şekilde izah etmiştir.

Tarihçi Ayşe Hür ise, Sevr'in fiilen uygulanmasının mümkün olmadığını ve hiçbir zaman da yürürlüğe girmediğini şu sözlerle ifade ediyor:

"Antlaşmaya göre, Çatalca'ya kadar bütün Trakya, Ege adaları ve İzmir, Yunanistan'a; Suriye ve Çukurova, Fransa'ya; Irak ve Filistin, İn-

giltere'ye; Antalya ve havalisi İtalya'ya veriliyor, İstanbul ve Boğazlar İngiltere ile müttefiklerinin işgali altına giriyor, Boğazlar'ın yönetim ve denetimi milletlerarası bir komisyona devrediliyordu. Doğuda bağımsız bir Ermenistan, güneydoğuda Kürdistan kurulması planlanıyordu.

Britanya'nın Anadolu'da değil, Ortadoğu coğrafyasında gözü vardı. Ancak bu coğrafyanın paylaşımı Sevr'e kalmadan, daha 1918'de bitmişti. Fransa daha 1919 aralığında Türk tarafına, uzlaşmaya hazır olduğunu bildirmiş, 30 Mayıs 1919'da ise (geride beş uçak ve önemlice mühimmat bırakarak) Kilikya (Adana) yöresine çekilmişti. (Fransa 1921 yılının ocak ayında Kilikya'dan tamamen çekilerek sahneden çıkacaktı.)

İtalya, Sevr süreci boyunca 'barış koşullarını' uygulamak için gireceği açık olan 'ölümcül bir savaşta' kesinlikle yer almayacağını defalarca belirtmişti. Çünkü o tarihlerde Sevr'in ancak 'silah zoruyla' kabul ettirilebileceğinin herkes farkındaydı. Örneğin Fransız Mareşali Foch'un Mart 1920'de yaptığı hesaba göre, Türkleri yenmek için en az 27 tümene ve 400 bin askere ihtiyaç vardı. Oysa o tarihlerde İstanbul'daki Müttefik askerî varlığı yedi bin, Yunan ordusunun toplamı ise 80-100 bin civarındaydı.

Sevr sürecinde, aslan payını almayı uman Yunanistan ise o tarihlerde Bursa'ya kadar gelmişti. Halbuki Sevr ile Yunanistan'ın kazancı değil kaybı olacaktı. Çünkü o güne kadar işgal ettiği yerleri Sevr'e göre tahliye etmek zorunda kalacaktı.

Müttefikler Rusya'ya karşı tampon olarak düşündükleri Kürt ve Ermeni mandasını sürdürecek durumda olmadıklarından sorumluluğu ABD'ye yıkmak istiyorlardı. Ancak o yıllarda izolasyonist bir politika izleyen ABD, Türkiye ile savaşa girmediği için ne Antlaşma'nın hazırlanmasında rol aldı ne de nihai belgeyi imzaladı. Sevr'de kurulması düşünülen 'Büyük Ermenistan'ın hamiliğini üstlenmeyeceğini daha 1920 martında ilan etti. Bunu izleyen aylarda Britanya, Fransa, İtalya ve Norveç, Ermenistan'ın savunmasıyla ilgili herhangi bir askerî yükümlülük üstlenmeyeceklerini açıkladılar. (Bunun üzerine Erivan'daki Taşnak Hükümeti Ankara ile uzlaşmak zorunda kalacak, 2-3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Anlaşması ile Ermeni tarafı Sevr Antlaşması'nda kendisine tanınan hak-

lardan feragat ettiğini açıklayacaktı.)

Kürtlerin büyük bir bölümü, Erzurum ve Sivas kongrelerine ve Büyük Millet Meclsi'ne katılmışlar, Sevr'de Ermenilerle ortak bir Kürt devleti kurmak için kulis yapan Şerif Paşa, doğudaki bazı Kürt aşiret liderlerinin protesto telgrafları üzerine 5 Mayıs 1920'de Paris Barış Konferansı masasından çekildiğini açıklamak zorunda kalmıştı.

Başta da belirttiğim gibi Sevr'in fiilen uygulanamaz oluşu bir yana hukuki olarak da hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Antlaşma, Osmanlı Meclis-i Mebusanı 11 Nisan 1920'de Padişah tarafından kapatıldığı için görüşülmedi bile. Ankara Hükümeti ise Sevr'i hiçbir zaman kabul etmedi. Ancak antlaşma, Yunanistan dışında İtilaf Devletleri ve müttefiklerinin parlamentoları tarafından da onaylanmadı. "[377]

Ord. Prof. Dr. Charles Crozat da "Devletler Umumi Hukuku" isimli eserinde Sevr'in tasdik edilmediğini belirtiyor.[378]

Kemalist tarihçi Prof. Sina Akşin'in 1983 yılında "Yaba" Dergisi'ne yazdıkları bunu teyit etmektedir:

"ABD 1919 sonunda Avrupa siyasetinden elini eteğini çekmek kararını aldı. İngiltere, Müslüman sömürgelerine ibret olsun diye Yunanistan'ı kendi uydusu yapıp Türkiye'yi ezmek kararındaydı. Fransa ve İtalya, onun müttefiki olarak bu karara katılıyor görünüyorlardı. Nitekim Sevres Antlaşması'nı birlikte yaptılar. Fakat anlaşılan kimse Sevres'i ciddiye almıyordu ki hiçbir devlet bu antlaşmayı onaylamadı. Sevres'i, garip bir şekilde, bile bile ölü doğurdular."[379]

Prof. Sina Akşin, "İç Savaş ve Sevr'de Ölüm" isimli eserinde de Sultan Vahideddin'in Sevr'i hiçbir zaman onaylamadığını yazmıştır.[380]

Sultan Vahiddddin, yurdu terk ettikten sonra da Mekke'de yayınladığı bildiride, Sevr'i tasdik etmediğini beyan etmiştir.[381]

Devrin İç İşleri Bakanı Ahmet Reşit Bey'in hatıraları da Sultan Vahideddin'i doğruluyor:

"Zat-ı şahanenin bu antlaşmayı -sadrazamın ısrarına rağmen- tasdik etmekten kesinlikle kaçındığı şüphesizdir."[382]

Padişah'ın damadı İsmail Hakkı Okday Bey, Sultan Vahideddin'in anlaşmanın geçici bir süre ile dahi imzalanmasına karşı olduğunu şöyle anlatmaktadır:

> "...Sultan Vahidüddin Han, Ekim ayında müttefiklerin onca baskısına ve Damat Ferit Paşa'nın kanunî mecburiyet olduğunu hatırlatmasına rağmen Sevr'i geçici olarak dahi imzalamayı reddetmişti. Sevr'i daha sonra imzalamayı reddederek Sultan çok açık bir biçimde bu barışın şartlarını kabul etmediğini yeterince göstermişti."[383]

Sevr'den her bahsedildiğinde "Mecelle-i Mesaib" (Musibetler Mecmuası) diyen Sultan Vahideddin, Avni Paşa'ya dikte ettirdiği hatıralarında kendini şöyle ifade etmiştir;

> "... O Sevr ki ilk defa elime aldığımda keskin bir acı ve korkulu bir ürperti hissettim... Sevr bana göre ne bir antlaşma ne de bir paktı. Kötülüğün baştan aşağıya ta kendisiydi.
>
> Bu belge elime geldiğinde, mecburi ve geçici bir imza taktiğiyle (delegelerin imzasıyla) biraz zaman kazanmaya çalıştım. Eğer işler kötü gider ve bu oyalamayı başaramazsam antlaşmayı imzalamaktansa tahtan feragata kararlıydım." [384]

Sultan Vahideddin'in Sevr'i tasdik etmediğini ve ondan kurtulmak için çareler aradığını, Millî İstihbarat Teşkilâtı'nın (MİT) atası olan "Teşkilât-ı Mahsusa"nın son Başkanı Hüsamettin Ertürk, "İki Devrin Perde Arkası" adını taşıyan anılarında şöyle ifade etmektedir:

"Son Osmanlı Padişahı Sultan Vahideddin, Düvel-i Itilafiyenin hazırladığı Sevr Muahedesi'ni hiçbir zaman tasdik etmeyerek ondan kurtulmak çarelerini aramıştır."[385]

SEVR'İ KABUL ETMEYEN OSMANLI DEVLETİ'NİN KARŞI TASARISI

Sevr'in Osmanlı'ya dayatılması üzerine padişahın onayıyla başdelegeliği üstlenen Damad Ferid Paşa ve Paris'teki Osmanlı heyeti, barış şartlarını müzakere edebilmek ümidiyle hazırlanmış olan ve "Meclis-i Vükela'da tetkik ve Padişah tarafından tasdik" olunan bir karşı tasarıyla 18 Haziran 1920'de Paris'e gitti.[386] Fakat Paris'te umduğu ortamı bulamadı ve sadece tasarıyı 25 Haziran'da Onlar Konseyi'ne sundu.[387]

Bu karşı tasarı, "Osmanlı Devleti'ne ilişkin andlaşma tasarısı, şiddet bakımından hiçbir şeyle karşılaştırılamaz. Çünkü, söz konusu edilen, gerçekte (bu Devleti) bölmekten başka bir şey değildir. Osmanlı toprağından, ulusal topluluklar ilkesi adına, Ermenistan ve Hicaz gibi özgür ve bağımsız Devlet durumuna çıkarılmış ya da Irak, Filistin ve Suriye gibi mandataire'in koruyuculuğu altında bağımsız Devlet biçimine sokulmuş koca iller ayırmak, İngiltere yararına Mısır'ı, Süveyş'i ve Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden çekip almak, Libya kıtasıyla Akdeniz adaları üzerindeki bütün haklarından vazgeçmesi Türkiye'den istenilmekle kalmayıp, üstelik Türkiye'yi aynı ulusal topluluklar ilkesine aykırı olarak, Doğu Trakya ile Izmir yörelerinden de çekip alma işlemi, Türkiye ile savaş durumunda bulunmamış olduğu halde, yenen durumuna geçerek ve böylece yararlanmak isteyen Yunanistan yararına yapılacaktır. Bundan başka Kürdistan'ın ayrılması hazırlandığı için, ülkenin geri kalan kesimi etkinlik bölgelerine bölünmektedir" demek suretiyle İtilaf barış taslağının (Sevr'in) açık bir şekilde, Osmanlı Devleti'ni parçalamayı hedeflediğinden dolayı kabul edilemezliğini ortaya koymaktaydı. Aynı zamanda, "hem bir Devletin varlığını sürdürmesini istemek hem de onun varlığının temel hukuksal koşulunu zorla ortadan kaldırmak istemenin olanağı yoktur. Öte yandan ise özgürlüksüz sorumluluk düşünülemeyeceği açıkça bellidir." [388] şeklinde güçlü bir hukuk mantığıyla "Osmanlı Devleti'nin hukuku" savunulmaktaydı.

Baskın Oran, bu karşı tasarının üslup bakımından "zerre kadar eziklik, katlanış ve yakarış izi" taşımadığını "öz bakımından güçlü bir mantık ve çok sağlam bir uluslararası hukuk bilgisiyle" donandığını yazmaktadır.[389]

Ancak İtilaf devletleri temsilcileri bu Türk cevabını 7 Temmuz'da SPA Konferansı'nda ele almaya başladılar. Bunu gören Damad Ferid Paşa, ertesi gün (8 Temmuz) barış şartlarının yumuşatılmasını isteyen ikinci bir muhtırayı Onlar Konseyi'ne sunarak Paris'ten ayrıldı. Sonunda Onlar Konseyi, Türk barışıyla alakalı çalışmalarını 16 Temmuz'da tamamladı ve Osmanlı Devleti'nin ileri sürülen barış şartlarını (Sevr'i) 27 Temmuz gece yarısına kadar kabul etmelerini istedi. Söz konusu karar, 17 Temmuz'da, Paris'te bulunan Osmanlı Dahiliye Nazırı Reşit Beye verilen

notayla açıklandı. Aksi takdirde Türkleri Avrupa'dan sonsuzluğa dek kovmakla tehdit ettiler.[390]

Yani Osmanlı idarecileri, Sevr'in Devleti parçalamak maksadıyla dayatıldığını görmüş ve bu sebeple kabul etmek istememişlerdi. Ancak emperyalistlerin planı başkaydı. Sevr, Lozan'ı kabul ettirmek için Türkleri biraz korkutmak maksadına matuftu.

Nitekim Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci bir makalesine "Sevr Antlaşması: Ölümü gösterip sıtmaya razı etmek mi?" başlığını atmakta ve şöyle demektedir:

> "Sevr Antlaşması'nın tarafları bunun gerçekçi bir hal tarzı olmadığının farkındaydı. Aslında herkesin gizli birer ajandası vardı. (..) İttihatçı düşmanı yeni padişah Sultan Vahideddin, savaşın bütün suçunu İttihatçıların üzerine yıkmayı ve Anadolu'daki halkın mahalli mukavemet hareketlerini bir elde toplayıp sulh müzakerelerinde koz olarak ileri sürerek daha iyi şartlarda antlaşma yapmayı umuyordu. Bu sebeple Anadolu'ya fevkalade salahiyetli bir müfettiş gönderdi. Bu müfettiş (M. Kemal), Anadolu'da padişahın mümessili olarak milli mukavemeti teşkilatlandıracak ve sulh müzâkerelerinde İstanbul'un elini güçlendirecekti." [391]

Ekinci, tıpkı Bekir Sami Coşar gibi, Padişah'ın, Damad Ferid ile teslimiyet, Mustafa Kemal ile direniş kartını oynadığını zannediyordu. Ama bu görüşü, yanlıştır. Çünkü Mustafa Kemal Filistin'de savaş alanından kaçarken, İngilizciydi. İngilizlerle ittifak yapılabilir diye düşünüyordu. Ama Mondros'tan iki hafta sonra İstanbul'un bile işgal edildiğini görünce, kulvar değiştirdi ve Bolşevik oldu. Ankara'da kuracağı Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde "Anadolu Komünizmi" diye bir hadiseden bahsetmeye başladı. Anadolu'nun kısa süre sonra komünist olacağını anlatmaya başladı. Ama Sivas Kongresinde biraz Amerikancı oldu. Sonra Amerikan Kongresi, Anadolu'da Amerikan mandası oluşturma fikrini reddedince Rusçuluğunu sürdürdü. 3 yıl sonra İngilizciliğe geri dönüş yapacaktır.

Profesör Ekinci'ye dönersek...

Ekinci, "Sürgündeki Hanedan" isimli eserinde ise şöyle yazmıştır:

> "Padişah bundan sonra İstanbul'daki işgal kuvvetlerini oyalamak ve Anadolu'daki mücadeleyi gözden uzak tutmak için türlü siyasi gayretler içine girdi. El altından milleti teşvik ederek Anadolu'ya silah, mühimmat ve zabit (subay) yolladı. (..) Bunları görüp sarayı sıkıştıran işgal kuvvetlerine, 'Benim haberim yok. Bunları önleyeceğim,' diyordu. Hatta onları inandırmak için 'Kuva-yı Inzibatiye' adında bir birlik kurdu. Bu kuvvetlere el altından Anadolu'daki harekete katılma emri verildi. (..) İngiltere, tahttan çekilme tehdidiyle Sevr'i imzalamayan Sultan'ı gözden çıkarttı. Bunun için İstanbul hükumetini mali cihetten sıkıntıya sokarak, Ankara'nın (M. Kemal'in) elini güçlendirdi. Malta'daki sürgünleri serbest bırakarak Ankara meclisine iştiraklerini sağladı."[392]

SEVR, CİDDİYE ALINMADI

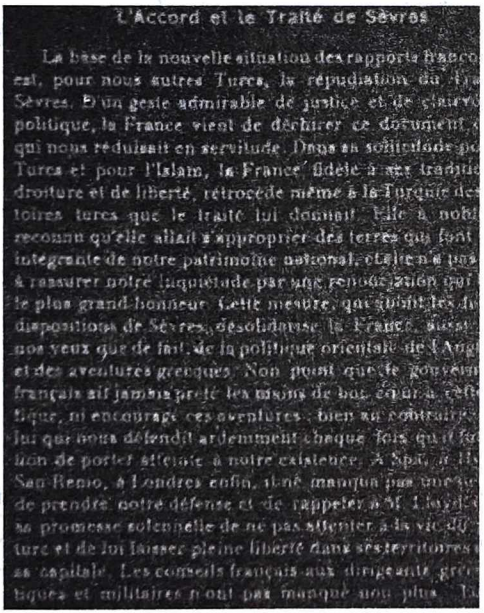
Sevr'in uygulanma şansı olmadığı gibi, ciddiye de alınmamıştır. Dönemin Batı kamuoyu da bu görüştedir. Fransız ve İtalyan basını büyük çoğunlukla antlaşmaya (Sevr'e) karşı çıkmıştır. Le Temps, "1918'de silahsızlandırmayı başaramadığımız Türkiye'yi 1920'de parçalamaya çalışmanın saçmalığından" söz eder.[393] İngiliz basını ise, Sevr'i, "Müttefiklerin çözmeyi başaramadıkları sorunları maskelemek için kaleme alınmış bir retorik ["esip üfürme"] metni" olarak değerlendirmiştir.[394]

Tevfik Paşa, bu antlaşma projesinin "Devlet ve istiklal mefhumları ile katiyen kabil-i telif" olmadığını yani "bağımsızlık" ve hatta "devlet" kavramlarıyla bağdaşmasının mümkün olmadığını söylemiştir.[395]

Sevr şartlarının Türkiye'ye bildirilmesinin üzerinden sadece 10 gün geçmiştir ki Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Sultanahmet meydanında düzenlenen mitingde kürsüye çıkıp ateşli bir konuşma yapmış ve projedeki şartların asla kabul edilemeyeceğini haykırmıştır.[396]

Amerikan arşivlerinde bulunan, "Türk-Fransız Anlaşmasını" çeşitli yönleriyle inceleyen Fransızca bir belgeye göre Fransa ve Türkiye'nin dostlukları çok eskiye dayanmakta ve Türkiye zaten büyük savaşta Fransa ile değil

Rusya ile savaşmaktadır. İşgal durumunda ise Fransa ve Fransızlarla karşılaşan Türk halkı onlarla eskiden olduğu gibi dost olmuştur. Fransa gerçekçi bir yaklaşımla Türkleri bir uşak durumuna düşüren Sevr'i reddetmiş ve kendi mirasının kalıntıları olan topraklan böylece Türklere geri vermiştir. Fransa böylece kendisini İngiltere'nin doğu siyasetinden ayırmış ve Yunanlılar gibi maceracı olmadığını göstermiştir. Fransa zaten Türkleri parçalamaya yönelik anlaşmalara Spa, Hythe ve San Remo'da karşı çıkmış ve Lloyd George'a Türk halkının hayatına dokunmaması ve onu kendi topraklarında hür bırakma konusunda verdiği sözü hatırlatmış. Yunanlıların maceracı davranışı Mareşal Foch, General Gouraud ve Albay Georges tarafından iyi karşılanmamış. Fransa böylece Türklerin meşru isteklerini kabul etmiştir.[397]

L'Accord et le Traité de Sèvres

La base de la nouvelle situation des rapports franco
est, pour nous autres Turcs, la répudiation du T
Sèvres. D'un geste admirable de justice et de clair
politique, la France vient de déchirer ce document,
qui nous réduisait en servitude. Dans sa solicitude pa
Turcs et pour l'Islam, la France fidèle à ses tradit
droiture et de liberté, rétrocède même à la Turquie des
toires turcs que le traité lui donnait. Elle a noble
reconnu qu'elle allait s'approprier des terres qui font
intégrante de notre patrimoine national, et elle n'a pas
à rassurer notre inquiétude par une renonciation qui
le plus grand honneur. Cette mesure, qui abolit les d
dispositions de Sèvres, désolidarise la France aussi
nos yeux que de fait de la politique orientale de l'Ang
et des aventures grecques. Non point que le gouver
français ait jamais prêté les mains de bon cœur à cett
tique, ni encouragé ces aventures : bien au contraire
lui que nous défendit ardemment chaque fois qu'il fu
tion de porter atteinte à notre existence. A Spa, à H
San Remo, à Londres enfin, il ne manqua pas d'occas
de prendre notre défense et de rappeler à M. Lloyd
sa promesse solennelle de ne pas attenter à la vie d
turc et de lui laisser pleine liberté dans ses territoires
sa capitale. Les conseils français aux dirigeants gre
tiques et militaires n'ont pas manqué non plus. L

[397] No'lu dipnotta bahsedilen Belge

Yani, Fransa, Sevr'i ciddiye bile almamış ve reddetmiştir.

Diğer taraftan, İngiltere Parlamentosu tutanaklarında yapılan bir araştırmada üyelerden birinin Sevr'i "insanlık kibrinin ve ahmaklığının anıtı" saydığını görüyoruz. Bir şeyi daha: Lozan görüşmelerini kabul

etmek suretiyle Sevr'i "yırtan taraf" olarak İngiliz hükümetini tebrik ettiğini görüyoruz.[398]

SEVR PROJEDİR!

Sevr; Batı'da ciddiye alınmadığı için ve ayrıca Sultan Vahideddin'in de imzalamamakta direnmesinden ötürü bir proje halinde kalmaya mahkûm olmuştur.

Nitekim Kemal Atatürk, Nutuk'ta, tam 15 defa Sevr'den "Proje" olarak bahsetmiştir.

Elimde bulunan Bedi Yazıcı'nın eski Türkçe ve yeni Türkçe olarak yayınladığı Nutuk'ta Mustafa Kemal [399];

562'nci sayfasında 2 defa
572'nci sayfasında 1 defa
632'nci sayfasında 3 defa
728'inci sayfasında 5 defa
732'nci sayfasında 1 defa
734'üncü sayfasında 1 defa
740'ncı sayfasında 2 defa

olmak üzere toplam 15 kez Sevr'den; "Proje" olarak bahsetmiştir.

Üstelik 728'inci sayfasında Mustafa Kemal şöyle diyor:

"Efendiler! Mondros Mütârekesi'nden sonra Türkiye'ye muhasım devletler tarafından dört defa sulh şeraiti teklif edilmiştir. Bunların birincisi 'Sevr Projesidir.' Bu proje hiçbir müzakerenin mahsûlü olmayıp Düvel-i İtilafiye tarafından Yunan Başvekil Mösyö Venizelos'un da iştirakiyle tanzim ve Vahidettin'in hükümeti tarafından 10 Ağustos 1920 de imza edilmiştir. Bu proje TBMM'nce bir 'zemin-i münakaşa bile' addedilmemiştir."

Mustafa Kemal, bu metni daima proje diye isimlendirmiş ve projenin imzalanışını "Vahideddin'in Hükümeti tarafından" demek suretiyle Vahideddin Han'a değil, hükümete izafe etmiştir. Aslında bu yanlıştır. Anlaşmayı, Hükümet değil oraya gönderdiği murahhaslar (delegeleri) imzalamıştır.

Bu, inkârı mümkün olmayan birinci delildir.

Bu bapta ikinci delil ise İsmet İnönü'nün Ulus Gazetesi'nde yayınlanan hatıralarıdır. İsmet Inönü hatıralarında Sevr için "Proje" tabirini kullanmış-

tır.[400]

Eğer Sultan Vahideddin Sevr'i kabul edip imzalamış olsaydı, Kemalistler o imzayı bayraklaştırıp Padişahı kötülemek için kullanırlardı. Neden kullanmıyorlar? Çünkü böyle bir şey yok...

Osmanlı Meclisi'nın tutanakları yayınlandı.

Hodri Meydan!

Sevr'in kabul edildiğini iddia edenler, kabul edildiğine dair Meclis tutanağını veya Sultan Vahidüddin'in imzasını bir zahmet göstersinler de görelim. Bu işler böyle slogan atmakla olmaz. O devir geçti...

Her kim, Sultan Vahideddin Sevr'i imzaladı diyorsa, yalan söylüyordur, iftira atıyordur. Allahu Teala bunun hesabını sormayacak mı zannediyorsunuz?

Kaldı ki, İngilizler bazı ufak tefek tavizler dışında Lozan'da temel hedeflerine ulaşmış, daha 1919 başlarında İngiliz Genelkurmayı'nın Osmanlı topraklarında hedefledikleri şartları Lozan'da bize kabul ettirmeyi başarmışlardı.[401]

Sevr'in bazı maddeleri zaten Lozan'da Mustafa 'in murahhasları tarafından kabul edilmiştir. "Sevr Sulh Projesi"nde yer alan 115'inci madde ile Kıbrıs'ın kaderini tayin eden Lozan antlaşmasının 20'nci maddesi kelime kelime aynıdır.[402]

Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci başka bir makalesinde bu hususta şunları yazar:

"Bazılarının paçavra diye lanetlediği Sevr ile bazılarının zaferi olan Lozan, aslında birbirine benzer iki anlaşmadır. Sadece toprak kaybı ve bazı askerî sınırlamalar cihetiyle farklılık gösterir. Lozan'da da Boğazlar ecnebi kontrolündedir; azınlıkların otonomisi devam etmektedir. Lozan'da, tüm Ortadoğu'dan, Kıbrıs ve Adalar'dan vazgeçilmiştir."[403]

Ayrıca Sevr'in 139'uncu maddesi; "Işgal altındaki Müslümanlarla bütün ilişkinizi keseceksiniz" mealindedir...

Peki bunu Mustafa Kemal yapmadı mı?

Osmanlı Devleti'ni bir gaye için parçalamak istediler. Acaba "Yurtta sulh, cihanda sulh"un bu gayeyle bir ilgisi var mıydı? Bu slogan "Parçalanmayı kabul ettik. İçimize sindirdik. Bundan sonra mesele çıkarmayacağız" demek miydi?

Kütahya-Eskişehir savaşında (Altıntaş Muharabeleri) BMM Ordusu (Komutan İsmet Bey'dir.) büyük bir yenilgi alır. Neredeyse 200 kilometre doğuya çekilir, çekilmek zorunda kalır.

Ama Kütahya-Eskişehir savaşlarından önce Mustafa Kemal'in İsmet Bey'i (İnönü) kahraman ilan ettiği İnönü savaşları...

9 Ocak 1921. Büyük savaşın dördüncü günü. Böyle savaş görülmemiştir. Yani, kan gövdeyi götürüyor. Amma... Büyük komutan İsmet Bey, cephede değil Kütahya'da. Savaşı oradan yönetiyor. Çünkü İsmet Bey'in asıl düşmanı Yunan değil, Çerkes Ethem. 6 Ocak 1921 günü Bursa'dan Eskişehir yönüne, Uşak'tan Afyon yönüne iki kol halinde ileri harekata başlayan Yunanlar, 9 Ocak'ta İnönü mevzilerine yaklaştılar. Yunanların 2.000 tüfek, 150 makineli tüfek, 50 top ve 200 kılıçtan oluşan ordusu, Bursa'dan yürüyüşe başladı. İkinci kol / Uşak bölgesindeki Yunan kuvvetleri de Afyon'u işgal etmek amacında. Buna karşılık Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet elindeki 6 bin tüfek, 50 makineli tüfek ve 28 top ve 300 kılıç kuvveti ile Yunan karşısında durmadan geri çekiliyor.. Daha doğrusu birliklerine durmadan geri çekilme emri gönderiyor...

Filistin'de Mustafa Kemal ile beraber cepheden kaçan Miralay İsmet, bir kere daha kaçıyor...

İnönü 1921 / "Yunan'ın Attığı Birkaç Top Mermisi İsmet Bey'i Ürkütmeye Kâfi Geldi... Önce Tren İstasyonu'na Oradan da Balli Köyüne Kaçtı..."

11 Ocak 1921. Kut-ül Amare kahramanı 6'ncı Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa hatıralarında şöyle diyor: "... Yunan ile yaptığı Birinci İnönü Muharebesi'nde en fena sevk ve idare beceriksizliğini göstermiştir... Yunan geri çekilirken vaziyeti idrak ve takdir edememek acziyle 4, 11 ve 24'üncü fırkalardan (tümenlerden) mürekkep kuvvetlerine ricat emri vermiştir... Bozüyük tarafında bulunan gayet zayıf bir düşman kuvvetinin bu istasyona (İnönü Tren İstasyonu) attığı birkaç top mermisi, İsmet'i ürkütüp kaçırmağa kafi gelmiş; istasyonu terk ile İnönü kasabasına gitmiş ve orada kendi kısa görüşü ile vaziyeti fena görerek hemen öğleden sonra bütün fırkalarına (tümenlerine) ricat (geri çekilme) emri vermiş; kendisi orada kalarak çekilme hareketini idare etmesi

gerekirken Balli köyüne kaçmış,11-12 Ocak gecesini tereddüt içinde geçirerek, sabaha karşı burayı da terk edip Çukurhisar İstasyonu'nda soluğu almış; burada lokomotifi Eskişehir istikametinde bulunan bir trene sığınmış; fırkalar, Cephe Kumandanı'nı uzun müddet aradıkları halde, ancak ertesi gün bulabilmişlerdir..."

CHP'li Sabahattin Selek, anlatıyor... "İsmet Bey ne kendi ordusunun ne de Yunan Ordusu'nun ne yaptığını bilmiyordu..." Çünkü 4 gündür Kütahya'da Çerkes Ethem'i ezmeye çalışıyordu... Cepheden haberi yoktu.

"Türk Ordusu Aslında İnönü'de Yenilmiştir Yunan, İnönü Mevzilerini Ele Geçirdi Ve Ordumuz, 15 Kilometre Geriye İkinci Mevzilere Çekildi..."

11 Ocak 1921. Birinci İnönü Savaşı adı verilen bu tuhaf itiş kakışı bir dönem CHP milletvekilliği yapmış olan yazar Sabahattin Selek değerlendiriyor: "Cephe kumandanının (İsmet İnönü'nün) tümenlerle, tümenlerin birbiriyle tam bir irtibatı olmadığı gibi, cephenin her yerinde olup bitenlerden de haberleri yoktu. Yan taarruzun başarısızlığa uğramasının bir felakete yol açabileceğini düşünen Albay İsmet Bey, her zamanki ihtiyatkarlılığı (!) ile taarruz emrini verdikten yarım saat sonra bu karardan vazgeçerek geri çekilmeyi uygun buldu.Cephe kumandanının (İsmet İnönü'nün) saat 13.00'te verdiği emir üzerine geri çekilme düzgün olmadı. Yine aynı sebeplerle zayiatı arttırdı. Saat 16.00'da düşman İnönü mevzilerini tamamen ele geçirmiş ve kısa bir takip yaparak bulunduğu hatta kalmış bulunuyordu.

İnönü mevzilerinin 15 kilometre gerisindeki ikinci savunma hattına çekilen Batı Cephesi kuvvetleri bu hattı savunmak üzere tertiplendi. Gece sükûnetle geçti. 11 Ocak günü ortalık aydınlandığı halde düşman tarafında hiçbir hareket yoktu. Cephe Kumandanlığı (İsmet İnönü), Yunanın yenide taarruz için toplanmakta olduğunu sanıyordu. Öğleye kadar bir hareket görülmeyince keşif faaliyetine başlandı...

Kaynak: Sabahattin Selek, Millî Mücadele: Ulusal Kurtuluş Savaşı, C.2 / s. 186 / İstanbul 1971. Ağaoğlu Yayınları.

Refet Paşa "Savaş kazanmadık. Böyle bir zafer yok. Mustafa Kemal'in İsmet Bey'i (İnönü) kahraman ilan eden telgrafı şiirden ibaret" diyor...

İnönü 1921 / Mustafa Kemal'in Uydurduğu Zafer..

Yunan Ordusu 100 Kilometre İlerledi. Sonra 10 Kilometre Çekildi. İsmet, Zafer Kazanmış Oldu...

11 Ocak 1921. Bursa'dan harekete geçen Yunan Ordusu, Yenişehir ve İnegöl'ü işgal ettikten sonra Bozüyük'e de girdi ve kasabayı ateşe verdikten sonra birkaç kilometre geri çekildi. Aslında Yunan işgal bölgesi acayip şekilde genişlemişti. Ama fırsat bu fırsat. Haydut Meclis'in Reisi Mustafa Kemal, Garp Cephesi Komutanı ve Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey'i kazandığı zaferden dolayı bir telgrafla kutladı. Telgraf eline ulaşana kadar İsmet Bey, savaşı kazandığından haberdar değildi. Şaşırmıştır. Mustafa Kemal'in böyle huyları vardır. Mesela, koca Filistin'i, Lübnan'ı ve Suriye'yi İngilizlere teslim etmiş ama sonra bir Katma Zaferi uydurmuştur. "İngilizleri Katma'da durdurdum. Türkiye'nin sınırlarını süngümle çizdim" diye açıklama yapmıştı. Bu telgrafla birlikte Albay İsmet Bey sevenleri tarafından milli bir kahraman olarak öne çıkarıldı. Buna karşın üst düzey subaylar ve cephede olup bitenleri yakından takip eden milletvekilleri işin hakikatini çok iyi biliyorlardı. Mesela Refet Paşa... Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 yıl adlı eserinde Refet Paşa ile arasında geçmiş olan bir diyalogu aktarıyor. Bu diyalog İnönü'ye gönderilen kutlama telgrafının nasıl yazıldığını bizlere açıklıyor. Yakup Kadri anlatıyor:

"... Refet Paşa doğrudan doğruya bana hitap ederek; 'Birinci İnönü zaferi münasebetiyle İsmet'i bir milli kahraman mertebesine çıkaran makalenizi okudum. Çok şairaneydi doğrusu o yazınız. Fakat hakikatle hiçbir alakası yok' deyince...Ben de kendimi tutamayıp: 'şu hâlde Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya çektiği tebrik telgrafı da sizce bir şiirden mi ibaret' cevabını vermiştim.

Bunun üzerine, Refet Paşa kahkahalarla gülerek bana şöyle bir karşılıkta bulunmuştu: 'Ona ne şüphe! Bahsettiğiniz telgrafı yazanın da sizin edebiyat arkadaşlarınızdan biri olduğunu bilmiyor musunuz?'

1'inci İnönü Savaşı'nı anlatıp 24'üncü Tümen'i es geçmek olmaz. Kaç Allah kaç... 24'üncü Tümen kaçmaktan yorulmadı... 4 yıldır İngiliz'e tek kurşun atmayan ve hep kaçan 24'üncü Tümen'in ilginç hikayesi...

İnönü'de Komedi / Yunan İlerliyor, 24'üncü Tümen Kaçıyor. Filistin'de Kudüs'ü Savaşmadan İngiliz'e Bırakan Tümen, Yenişehir ve İnegölü de Yunan'a Terk etti!

10 Ocak 1921. Bu 24'üncü Tümen zaten geri çekilme uzmanıdır. Tümen, Filistin'de Kudüs'ü çarpışmadan İngilizlere teslim etti. Bununla kalsa öp başına koy. Sonra Mustafa Kemal'in emriyle kuzeye doğru kaçmaya başladı. Dera'yı, Şam'ı, Humus'u Hama'yı ve Halep'i de savunmadan İngilizlere teslim etti. Ve sonra... önce Konya'ya sonra da Ankara'ya geldi. Mayıs 1919'da 24'üncü Tümen Ankara'ya geldiğinde Ankara, İngilizlerin işgali altındaydı. Tümen, haliyle kardeş gibi olduğu İngilizlere kurşun atmadı.

İnönü muharebelerinde Albay İsmet Bey'in harekât şube müdürü olarak görev yapmış olan Cumhurbaşkanlığı eski Genel Sekreteri Albay Tevfik Bıyıklıoğlu 1969 yılında Hayat Tarih Mecmuası'nda yayımlanan Harp Notları'nda bu tuhaf savaşı ve 24'üncü Tümen'in halini şöyle anlatmıştır:

> "24'üncü Tümen'in gerilemesinden endişe ve telaşa düşen İsmet Bey, (4 gün sonra nihayet) Kütahya'dan İnönü'ye geldi. (Kütahya'da idi çünkü asıl düşman Çerkes Ethem ile uğraşıyordu) Karargahını Çukurhisar'a nakletti ve derhal 4 ve 11'inci tümenlere saat 14,00'te, güpegündüz ric'at (geri çekilme) emri verdi. Halbuki, o sırada 24'üncü Tümen'in hücum taburuyla, 174'üncü Alayın 1'inci Taburu ve cephe süvari bölüğünün müdahalesi tehlikeyi bertaraf etmişti. Ve bu durumda karanlık basıncaya kadar beklemek mümkündü. Nitekim bu taburlar, karanlık bastıktan sonra, hatta gece yarısına kadar yerlerinde kalmışlar ve ancak emirle İnönü doğusundaki Oklubalı köyüne çekilmişlerdi."

Peki sonuç ne olmuş? Tevfik Bıyıklıoğlu onu da şöyle anlatıyor:

> "Yunanlılar, İnönü mevziinde, bilhassa bu mevziin sol kısmında şiddetli topçu, makineli tüfek ve piyade atışıyla karşılaşınca, tasavvur ettikleri baskının akim (sonuçsuz) kaldığına hükmederek 10-11 Ocak gecesi Bozöyük'ü yakıp boşaltmışlar ve çekilmişlerdi."

KÜTAHYA-ESKİŞEHİR SAVAŞLARINDA FENA YENİLDİK

Kütahya Eskişehir Savaşı 10 Temmuz 1921 ve 24 Temmuz 1921 tarihleri arasında Yunanistan ile Ankara Hükümeti ordusu arasında gerçekleşen savaştır. Yunanlılar, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri ile Kütahya-Eskişehir Muharebeleri arasındaki üç aylık zaman içinde Anadolu'daki kuvvetlerini 11 tümen ve 1 süvari tugayına çıkartarak daha da güçlenmişlerdi. 10 Temmuz 1921'de Bursa-Eskişehir; Bursa-Tavşanlı-Kütahya; Uşak-Dumlupınar-Seyitgazi istikametlerinde üç ayrı koldan taarruza geçtiler.

1, 3, 4 ve 12. Gruplar ile bir Mürettep Kolordu olmak üzere; 15 piyade tümeni, 4 süvari tümeni ve 1 süvari tugayından meydana gelen Türk Kuvvetleri ise İnönü-Kütahya-Döğer mevzilerinde savunma için hazırlanmışlardı.

Türk Ordusu'nun imha edilmesini ve Afyon, **Eskişehir, Kütahya** gibi stratejik noktaların işgalini amaçlayan Yunanlılar; İnönü ve Kütahya tahkim edilmiş mevzilerine çatmak yerine Türk Kuvvetlerini güney kanattan kuşatmak üzere harekete geçtiler...

Garp Cephesi Komutanı Miralay İsmet, birkaç gün içinde ordu üzerindeki kontrolünü kaybetti. Yunan ilerliyor, asker panik halinde cepheden kaçıyor... Cepheden kaçan askerlerin sayısı 10 bine ulaştı...

16 Temmuz 1921. 10 Temmuz'da başlayan Yunan saldırısı sürüyor. Yunan Ordusu, 100 bin kişilik bir kuvvetle 3 koldan ilerliyor. Afyon'u işgal eden ve 12'nci Kolordu'yu dağıtan Yunanlar, Afyon'u işgal ettikten sonra taarruzlarını Altıntaş-Seyitgazi istikametinde yoğunlaştırdılar. 4'üncü Tümen komutanı Yarbay Mehmet Nâzım Bey, Yumruçal çarpışmasında şehit oldu. Garp Cephesi Karargâhı, Kütahya'dan Eskişehir'e çekildi. Kütahya, düştü düşecek. Yenilginin boyutları korkunç [404-406].

17 Temmuz 1921. Kütahya-Eskişehir savaşlarının 6'ncı günü. Miralay İsmet, perişan. Yunan birlikleri, İsmet Bey komutasındaki Garp Cephesi kuvvetlerini dağıttı. 1000'den fazla şehidimiz, 3 binin üzerinde yaralımız var. 4'üncü Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Nazım Bey'in şehit olduğu Yumruçal-Nasuhçal arasında cephe yarıldı. Yunan, **Kütahya**'yı ele geçirdi. Bölükler, taburlar silahlarıyla birlikte cepheden kaçıyor. Felaket haberlerini duyan Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa, Ankara'dan trenle Eskişehir'e oradan da Garp Cephesi Karargahı'na geldiler. Haritalar üzerinde durumu incele-

yen, Miralay İsmet ve kolordu komutanlarında bilgi alan paşalar durumun ne kadar tehlikeli olduğunu fark ettiler... Ama genel bir geri çekilme kararından önce son bir karşı saldırı denenecek...

Korkunç felaket. Yunan ilerliyor, Miralay İsmet (İnönü) ve askerleri kaçıyor. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa, durumu kurtarmak için cepheye geldi [407-409].

Garp Cephesi 1921 / Afyon'dan Sonra Kütahya Da Düştü Meclis Ordusu Kuşatılmak Üzere. Panik Devam Ediyor Savaştan Kaçan Asker Sayısı 15 Bin'e Ulaştı

17 Temmuz 1921. Kütahya-Eskişehir savaşlarının 6'ncı günü. Miralay İsmet, perişan. Yunan birlikleri, İsmet Bey komutasındaki Garp Cephesi kuvvetlerini dağıttı. 1000'den fazla şehidimiz, 3 binin üzerinde yaralımız var. 4'üncü Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Nazım Bey'in şehit olduğu Yumruçal-Nasuhçal arasında cephe yarıldı. Yunan, Kütahya'yı ele geçirdi. Bölükler, taburlar silahlarıyla birlikte cepheden kaçıyor. Felaket haberlerini duyan Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa, Ankara'dan trenle Eskişehir'e oradan da Garp Cephesi Karargahı'na geldiler. Haritalar üzerinde durumu inceleyen, Miralay İsmet ve kolordu komutanlarından bilgi alan paşalar durumun ne kadar tehlikeli olduğunu fark ettiler... Ama genel bir geri çekilme kararından önce son bir karşı saldırı denenecek...

Miralay İsmet (İnönü), çarşafa dolaştı. Hem Genelkurmay Başkanı hem Garp Cephesi Komutanı ama... Çerkes Ethem'in 5 bin kişiyle durduğu Yunan'ı 100 bin askerle durduramıyor [407-409].

Garp Cephesi 1921 / Afyon Ve Kütahya'dan Sonra Eskişehir De Düştü. 20 Bin Türk Askeri Cepheden Kaçtı Miralay İsmet'i (İnönü) Görevden Almak Şart Oldu...

Kütahya-Eskişehir savaşlarının 8'inci günü. Vaziyet felaket. Genelkurmay Başkanı ve Garp Cephesi Komutanı Miralay İsmet (İnönü) beceremiyor. Meclis Ordusu darbe üzerine darbe alıyor. Emir komuta işlemiyor. 12'nci Kolordu dağıldı. Morali bozulan askerler silahlarıyla beraber cepheden kaçıyor. 100 bin kişilik Yunan Ordusu, 12'nci müte-

akiben de 2'nci Kolordu bölgesine taarruza geçti. Afyon'u işgal eden ve Yumruçal-Nasuhçal etrafında cepheyi yarıp Kütahya'yı ele geçiren Yunan Ordusu bu sabah Eskişehir'e girdi. Bir gün önce trenle Eskişehir 'e cephe karargahına gelmiş olan Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa ordunun komutasını fiilen ele aldılar. Eskişehir de düşünce, Yunan'ın elinden kurtulabilen Fahrettin Bey komutasındaki 5'inci Süvari Grubu ve 2'nci Kolordu birlikleri Seyitgazi hattına geriledi [410-417].

3 yıl önce Filistin'de İngilizden kaçan İsmet, bu defa Eskişehir'de Yunan'dan kaçıyor. Evet, Duygu Asena: "İsmet (İnönü) Filistin'de cepheden kaçtı" diyor. Doğru kaçtı... Ama İsmet Bey İngilizden kaçarken yalnız değildi...

Filistin'de Cepheden Mustafa Kemal İsmet (İnönü) ve Ali Fuat (Cebesoy) Bereberce Kaçtılar...

17 Temmuz 1921. Kütahya-Eskişehir savaşları sürüyor ve Garp Cephesi Komutanı Miralay İsmet, Yunan'dan kaçıyor. Ama bu ilk değil. Evveliyatı var. 18 Eylül 1918'de Mustafa Kemal komutasındaki 7'nci Ordu, önce Nablus'tan Halep'e, oradan da Konya ve Sivas'a kaçtı. Tam 1.500 / bin beş yüz kilometre kuzeye kaçtılar. Orada fazla kalmadılar. Mustafa Kemal ve İsmet (İnönü) İstanbul'a... Ali Fuat ise Konya'dan sonra Ankara'ya kadar kaçtı... Bilirsiniz. Kaçanın anası ağlamaz...

Kütahya-Eskişehir savaşlarında utanca gömüldük... Meclis Ordusu, dağıldı...

20 Temmuz 1921. Kütahya-Eskişehir savaşlarının 9'uncu günü. Lamı cimi yok. Bu bir geri çekilme değil. Panik ve korku, cephedeki askerleri esir almış. Askerin bir bölümü emir falan dinlemeden kendi başının çaresine bakıyor. Çıldırmış gibi. Elde silah kaçıyor. Her şeye rağmen emir altında tutulabilen bölümü ise, emir altında kaçıyor. Ankara'ya doğru kaçıyoruz...

"İnönü Muharebeleri boyunca, firar hiç durmamıştır. İkinci İnönü Muharebesi'ne (23 Mart-1 Nisan 1921) gelindiğinde birliklerinin çoğunun cephesi kalmamış, 4 subay, 1.076 er firar etmişti. 18 Eylül 1920'de kurulan İstiklal Mahkemeleri bu dönemde varlığını sürdürmelerine rağmen, zikredilen firar sayısı dikkat çekicidir. Kütahya-Eskişehir Savaşları'nda (10-24 Temmuz 1921) ise sırf 41'inci Tümen'den 1 subay, 942 er firar etmiştir. Bu

sayı şehit ve yaralı toplamının üç katıdır. Tüm Kütahya-Eskişehir Savaşı boyunca ise 30.700 kişi firar etmiştir. Ergün Aybars, bu rakamı 30.809 olarak verir üstelik bunların 30.000'inin silahlı olduğu zikredilir [418-425].

Bozgun günleri. Yunan Ordusu ilerliyor, Mustafa Kemal ve ekibinin yönetimindeki Türk Ordusu dağılıyor...

Temmuz-Ağustos 1922 / Kaçan Kaçana... Kimi Silahlı, Kimi Silahsız... Türk Askeri, Savaştan Kaçıyor. Kalan Askerler Sakarya'nın Doğusuna Zor Ulaşacak...

2 Ağustos 1921. Büyük felaket. 12 Temmuz'da başlayıp 22 Temmuz'da sona eren Kütahya-Eskişehir muharebeleri ağır bir yenilgiyle sonuçlandı. Ordu komutanı Miralay İsmet (İnönü) bey idi. Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i kaybettik. Ama en kötüsü çoğu silahlı olarak 30 bin 809 Türk askerinin / her 3 askerden birinin cepheden kaçması. Askeri Talimnameye göre, dayanıklılıklarını kaybeden erlerin, subaylara bakması önerilir fakat subaylar da durmaksızın kaçıyordu. Kendisi de Filistin'de cepheden kaçan (7'nci Ordu Komutanı idi) Mustafa Kemal Paşa bu durum için tüm görevin subaylara düştüğünü belirtir: "Türk askeri kaçmaz, kaçmak nedir bilmez! Eğer Türk askerinin kaçtığını görmüşseniz, derhal kabul etmelidir ki onun başında bulunan en büyük komutan kaçmıştır."

Yine, Mustafa Kemal gibi Filistin'de cepheden kaçan (3'üncü Kolordu Komutanı idi) İsmet İnönü de şöyle anlatır: "...Yorgun bitkin bir halde istasyona yetişen askeri zorla iterek vagonlara bindiriyoruz. İndirirken de öyle oldu, kollarından çekerek zorla indirdik. Asker bu kadar yorgun ve bitkin bir vaziyette." Rahmi Apak ise şöyle anlatır: "Karanlık basınca ileri hatlardan geriye doğru bazı kaçışmalar başlar ve bu gerilemelerde subay ve erler öldürülmüştür. Böylece Deli Halid diye anılan bir komutan tarafından kaçmaların önü alınır. Çözülme başladıkça tabanca kullanarak bu gibilere ateş ediyor" Uzun yürüyüşler ve uygunsuz hava ve arazi şartları sevkiyatta zorluklar çıkartıyor, üstelik asker ve firar takibini de güçleştiriyordu. Vehbi Bey'e göre demiryolları tercih edildiğinde ise, bu sefer 200 kişi bindirilen trenden 30 kişi anca kalıyordu.

Örneğin Tokat Süvari Bölüğü'nün sevki esnasında, mevcudu 70 olan askerden 34'ü silah, cephane ve hayvanlarıyla firar etmiştir. Toplanan

askerler; barındırılamıyor, doyurulamıyor, giydirilemiyordu. Dolayısıyla cepheye sürülmekte zorluklar yaşanıyordu. Askerin dayanıklılığı, aynı zamanda bu "zımnî sözleşmenin" süresine de bağlıdır. Yani bu süre ne kadar uzarsa, askerin dayanıklılığı o kadar azalır. İlk başta şevkle gelen askerin ordunun koşulları karşısında şevki kaybolur. Tüm bunlara rağmen, yine de en çok firar eden kesim uzun yıllardır silahaltında bulunanlar değil, genç dimağlar olmuştur. Bu da demektir ki tecrübe noksanlığı, korku ve bıkkınlıktan daha fazla caydırıcı unsurdur. Öte yandan bağlayıcılık unsuru vatan- millet ya da dini unsurlar mı yoksa inancın boyutu muydu? Vatan-millet bilinci özellikle ilk yıllarda henüz oluşmadığından din burada bağlayıcılık unsurunu teşkil eder. Millî kuvvetler teşkil edilirken her fert Kuran'a el basarak mal ve can üzerine yemin etmişlerdi.

Askerler, Allah'ın emrettiği vazifeye koşmalı şekilde telakki edilir ve "Peygamberiniz gibi cihada atılınız, dininiz vatanınızı şeref ve namusunuzu kurtarınız" gibi sözlerle şevklendirilir. Gerçekten de Kuran'da Enfâl Suresi'nde dahi, savaş alanını terk etmemek konusu vardır. Acemi erler birer birer bu kitaba el basmak ve alayın sancağını hürmetle öpmek şartıyla, din ve millet uğrunda gerekirse canlarını feda edeceklerine dair yemin ettirilir. Diğer yandan TBMM tartışmalarında Vehbi Bey, firarı, bir ruh zaafı olarak gördüğünü söylemektedir. Firar edenler için "güçsüz", "tabansız", "korkak", "kaytarıcı" ve "ödlek" gibi yakıştırmalarda bulunulabilir. Fakat cesaret, herkesin kanına işlenmiş değildi. Firar, bu sebeple son derece tabii görülmeli ve aynı zamanda zor koşullar altında hayata tutunma çabası olarak da nitelendirilebileceği unutulmamalıdır. Askerin her ne kadar olanlara kayıtsız görünse de aklından çıkmayan şey tehlikelerle karşı karşıya oluşlarıdır. Rahmi Apak ise şöyle anlatır: "Burada hep bağırıyoruz. 'Çocuklar haydi hücum Allah Allah.' Fakat kafasını kaldıran kurşunu yiyor. İleriye bir adım atamıyoruz. Bombalar, fişekler.... Etrafıma bakıyorum her dakika beş on kişi vuruluyor." Savaşa girmek, çoğu zaman yanındaki arkadaşı kaybetme anlamına da gelir. Sürekli korkunç bir gürültü altında kalmak, toprağa karışan mermiler, yıkılan topraklar, bombalar; bombaları beklemek, bombaların gürültüsü, toprakların sarsıntısı, muntazam yürüyen kıtaların, birer birer dağılmasına neden

olur. Bazen bu kadar muazzam olaylara maruz kalmadan, tek bir hamle bile askeri kaçırmaya yeter. Örneğin Bursa'nın güvenliğini sağlamak için gönderilen bir tabur, erlerden birkaçının havaya ateş açması sonucu "çil yavrusu gibi" dağılmış ve taburu bir daha toplamak mümkün olmamıştır.

Zihinsel Savaş:

Geride Kalanlar, Korku ve Özlem Askerler her ne kadar savaş ortamı içerisinde bulunsalar da dış dünyanın varlığını unutamazlar. Bir savaş ortamı içerisinde, geride bıraktıkları aileleri, toprakları ve köyleri onları ayakta tutan tek unsurken, bazen de firar sebebi tam olarak bu olmuştur. Bu durumu Tarık Buğra romanında şöyle anlatır: "...Şimdi birine sorsa 'asker kaçağı ne demektir' diye. Onu da bilmeyecekler, bilemeyeceklerdi. Korku, ihanet, alçaklık ve benzerleri. Değildi halbuki. Hiç değilse yarıdan çoğunun sebebi bunlar değildi. Günler geçer, haftalar, aylar ve yıllar geçer, sonunda da saniyeler geçmez olur da kafa bir takıldı mı sılaya sıcak terletir, soğuk üşütür, humma sayıklatır, sıla büyücü gibi çeker. Yakalandın mı bu özleyişe iş bitmiştir artık. Kaçarken görülürsen vuracaklarmış. Kervan yutan çöle bir düştün mü, cehennem avuntusu bile kalmayacak, o kilometreleri, dağlardan, yollardan, azgın nehirlerden geçen kilometreleri aşmak bir mucize istermiş. Eninde sonunda yakalanıp bir köpek gibi, köpekliği hak ederek gebertilmek varmış... Düşünemezsin ki bunları. Büyülenmişsin bir kere. Hem de ne ile? Kâh bir çift kara göz veya hasta bir ana hayaliyle, fakat bazen de bir dere boyuna bir çınar altı bir...bir... işte böyle bir sefil kahve hayaliyle..."İşte tam olarak böyle bir şeydi askerdeyken aileye, toprağa hatta gündelik telaşlara hasret. Asker geride bıraktığı bağdan kopamıyor, bu bağ onun hem dayanağı hem de kaçma sebebi haline geliyordu. Bitmeyen özlemler, hayaller, korkular belki pişmanlıklar... Kimi zamansa alınan duyumlar, askeri ister istemez firara sürüklüyordu. Yer yer köylerin basıldığı haberi erleri korkutmaktaydı. Halka yapılan mezalim sonucu asker, kendi ailesini bırakıp, nasıl başka yerlerde savaşılır mantığıyla, kıtasından firar etmekte ya da bakaya kalmaktaydı. Böylece askere gitmeyerek ya da askerden kaçıp evlerine vardıklarında ailelerini güvence altına aldıklarını düşünmekteydiler...Fakat Yunan Ordusu ilerliyordu. Sivrihisar'ı da aldılar. Ankara'ya doğru geliyorlar [426-433].

Ve Meclis Ordusu, daha doğrusu bir biçimde emir kumanda içinde tutulabilen askerler kendilerini nefes nefese Sakarya Nehri'nin doğusuna attı. Milli Savuna Bakanlığı askerlik şubeleri ile süratle asker toplamaya girişti. Meclis Ordusu, Ankara'nın batısında savunma düzeni aldı.

Büyük Felaket. Miralay İsmet (İnönü) komutasındaki Meclis Ordusu, Kütahya-Eskişehir savaşlarında Yunan'a yenildi. 1500 Türk askeri şehit oldu. 7 bin asker savaş dışı kaldı... 30 bin asker silahlarıyla cepheden kaçtı. Ordu, dağılmış halde Sakarya'nın doğusuna çekildi...

Ağustos 1921 / Bozgun Günleri. Yunan Ankara'ya Yürüyor. Hükümet Kayseri'ye Taşınıyor. İsmet Görevden Alındı. Mustafa Kemal'e "Ordunun Başına Geç" Teklifi

4 Ağustos 1921. 24 Temmuz 1921'de sona eren Kütahya-Eskişehir savaşlarında alınan yenilgi, Ankara'da deprem etkisi yarattı. Yunan Orduları akın akın Ankara'ya doğru geliyor. Yunan takibi altındaki Ordu'nun kendini nefes nefese Sakarya'nın doğusuna atması milletvekillerine ağır geldi. TBMM'de başlayan gizli oturumlarda yenilen Ordu'nun komutanı İsmet, kelleyi zor kurtardı. Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa'nın savunması olmasa bu mümkün olmayacaktı. Meclis'in ve Hükümet'in Kayseri'ye taşınması kararını Fevzi Paşa açıkladı. Meclis oturumlarında Meclis Reisi Mustafa Kemal'in bugüne kadar askeri görev almaması çok sert şekilde eleştiriliyor. Mustafa Kemal'e Başkomutanlık teklif edildi. Mustafa Kemal "Başkomutanlığı kabul ederim. Ama Meclis'in tüm yetkilerini / yasama, yürütme ve yargı yetkilerini 3 ay süreyle tek başına bana devrederse" dedi. Mustafa Kemal, 3 aylığına diktatörlük istiyor. Bu durum, yarın Meclis gizli oturumunda tartışılacak [434-438].

Mustafa Kemal, Refet Paşa'yı cepheye sürdü. Refet Paşa, 1'inci Dumlupınar Savaşı'nda Yunan'a yenildi. Mustafa Kemal, Miralay İsmet'i cepheye sürdü. Ama İsmet de Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda Yunan'a yenildi...

Ağustos 1921 / Mustafa Kemal İstemiyor Ama Meclis... Mustafa Kemal'e Israrla "Ordunun Başına Geç" Dedi "Kaç Paralık Komutansın Görelim..."

5 Ağustos 1921. Meclis Reisi Mustafa Kemal, Meclis tarafından baş-

komutanlığa atandı. Nasıl oldu? Genelkurmay Başkanı ve Garp Cephesi Komutanı Miralay İsmet (İnönü) Kütahya-Eskişehir savaşlarında Yunan'a fena şekilde yenildi. Meclis Ordusu'nun bir bölümü dağınık bir halde Sakarya'nın doğusuna çekildi. İsmet görevden alındı. Meclis 24 Temmuz'dan beri bu olayı tartışıp duruyor. Milletvekillerinin anlamadığı şey şu: Mustafa Kemal ısrarla neden savaş alanlarından uzak duruyor. Hep beraber bastırdılar: "Mustafa Kemal Paşa, haydi savaşa..." Meclis Başkanı Mustafa Kemal, kabul etmek istemedi. El yükseltti. "Bütün yetkilerinizi 3 aylığına bana devrederseniz kabul ederim..." Paşa, Meclis'in bunu kabul etmeyeceğini ve bu sayede savaş alanlarından uzak kalacağını umuyordu. Öyle olmadı. Meclis "Kabul" dedi. Haydaaaa... Mustafa Kemal artık zoraki başkomutan. İstemeye istemeye ordunun başına geçecek. Geçecek mi? Bence kaçacak. Sakarya Savaşı'ndan kaçacak? Filistin'de cepheden kaçtığı gibi kaçacak [439-446].

Meclis, ordudan firarları durdurmaya çalışıyor... Nasıl önleyelim?

Temmuz 1921 / Asker Kaçakları İdam Edilecek

Malına Mülküne El Konulup Satılacak

Kaçağın Ailesi Sürgüne Gönderilecek...

6 Ağustos 1921. Sakarya Savaşı'nın başlamasına 17 gün var. Durum kritik. 4 bin 500 asker daha cepheden kaçtı. Bir yıl kadar önce Meclis kürsüsüne çıkan Mustafa Fevzi Çakmak; "Efendiler biz askeri değil, milleti giydiriyoruz. Elbiseyi alan üç gün sonra firar ediyor" demişti. (Tevfik Çavdar, Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Umumiye) Köylü askerlerin bölükler halinde firar ettikleri anlaşılıyor ve Fevzi Paşa sanki savaşçı gücün eksilmesinden daha çok firarinin beraberinde götürdüğü teçhizata, sırtındaki urbaya yanıyor. "Firariler Hakkında Kanun" tasarısı tam da bu günlerde tartışmaya açılıyor. Tasarının birinci maddesine göre firarilerin evleri yıkılacak, mala mülke, hayvana; arpa, buğday, soğana el konulacak. Milli Savunma Komisyonu şu gerekçe ile karşı çıkıyor. Müderrisoğlu'ndan aktarıyorum: "...Ev yıkılması memleketimizin esaslı servetini yıkacağı için uygun görülmemiş ve zaten harap bir halde bulunan köylerin bu suretle yıkılması yerinde bulunmamıştır. Düşman işgalinden kaçarak gelenlerin yerleştirilmesi için zorluklar içinde çırpınan bakanlar kurulu, bu suretle alınan evleri göçmenlere tahsis etmek-

le daha iyi bir hareket yolu takip etmiş olacağından, kanun maddesinin bu suretle değiştirilmesi uygun görülmüş ve maddenin tesir bakımından şiddetini artırmak için 'birlikte oturduğu ailesi fertlerinin başka yere sürülmesini' eklemeyi uygun bularak..."

Tasarıyı savunanlar "evlerini başlarına yıkalım" derken, karşı çıkanlar evlerin boşaltılıp ailelerin sürgün edilmesi ve evlerin sağlam olarak ele geçirilmesinden yana. Bunun nedeni, itiraz noktalarında açıkça belirtiliyor: Boşaltılan evleri göçmenlere verelim...

Kanun bazı değişiklikler ve beraberinde "İstiklal Mahkemeleri" olduğu halde çıkıyor. Buna rağmen firarları durduramayan Meclis, yeni bir kanun teklifini görüşmeye başlıyor. 18 Temmuz 1921'de adı ile birlikte içeriği de değişen kanun kabul ediliyor. Adı, Fevzi Paşa'nın yüreğine su serpecek cinsten:" Askeri Birliklerden Askeri Elbise ve Teçhizat ile Firar Edenlerin Mükellefiyeti Hakkında Kanun." Evet, oldukça uzun denebilecek bir ada sahip olan bu kanunun lafzı ve ruhu, adına oranla son derece kısa ve sade. Şöyle: Askeri giysiler ve teçhizatla kaçanların malları ve mülkleri satılarak, giysi ve teçhizat bedelleri elde edilen gelirden karşılanacaktır. Elbette kendileri ayrıca layık oldukları cezaya çarptırılacaktır... Asılacaktır...

Evet, ele geçirilen asker kaçakları İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak asılmışlardır. Ergün Aybars, "İstiklal Mahkemeleri" adlı kitabında asılanların sayısının son derece az olduğunu belirttikten sonra sayının 1.000'in (yazıyla bin) biraz üzerinde olduğunu ifade eder. Türk-Yunan savaşı boyunca Türk tarafının asker kaybının sadece 9 bin 167 olduğu düşünülürse, Aybars'ın azımsadığı rakamın pek de küçük olmadığı anlaşılacaktır.

Evet... Meclis Ordusu, Sakarya Savaşı'na hazırlanıyor. Çok sayıda asker ise kaçıp köyüne dönmeye hazırlanıyor...

Kütahya-Eskişehir mağlubiyetini hazmetmek çok zor... Ankara hala kendine gelemedi... İsmet Bey'de (İnönü) karizma sıfır [447-457].

Temmuz 1921 / Ah İsmet Ah. Yaktın Bizi...

Fevzi Paşa: "İsmet, Eline Verdiğim
Gül Gibi Kuvvetleri Mahvetti"

6 Ağustos 1921. Ankara hala, Kütahya-Eskişehir savaşlarındaki o

korkunç yenilgiyi konuşuyor. Yunan bizi nasıl yendi? Ankara'ya nasıl dayandı? Biz nasıl oldu da yenildik? Mustafa Müftüoğlu anlatıyor: Altıntaş Bozgunu'nun ne derece mühim olduğunu ve acı neticesiyle nelere sebep olduğunu tespit bakımından hemen kaydedelim ki, Büyük Millet Meclisi 23 Temmuz 1921 günü ilk üçü gizli olmak üzere dört celse akd' etmis ve bu gizli görüşmelerde, rengi uçmus, feras olmamıs, kimbilir kaç gündür uykusuzluktan gözlerinin etrafı halka halka, elbisesi toz toprak içinde perişan kıyafetle kürsüye çıkan îcra Vekilleri Reisi (Basbakan) Fevzi (Çakmak) Pasa, o günlerdeki acı durumu söyle anlatmıştır:

— Arkadaslar! Tarihî günler yasıyoruz. Yunanlılar'ın çok üstün kuvvetle yaptıkları taarruza karsı asker ve subaylarımız insanüstü bir gayretle kahramanca çarpıştılar. Harb çok kanlı oldu. Ağır zayiata uğradık. Biz şehir, bölge harbi yapmıyoruz, hedefimiz nihaî zaferdir. Ordumuz stratejik bakımdan en müsait yerde harbe devam edecektir. Askerî noktadan en emin yerde harbedeceğiz. Hükümetimiz namına Ankara'yı bir hafta zarfında tahliye etmeye, hükümet merkezini Kayseri'ye nakletmeye karar verdik. Şimdiden hazırlığa baslamanızı rica ederim. Fevzi Paşa'nın bu izahatı Meclis 'de «top gibi patlamış», pek çok milletvekili kürsüye gelip konuşarak açık, gizli ne varsa hepsi ortaya dökülmüş, Orduyu bu hale getiren kumandanları cezalandırmak teklifi ortaya atılmış, bütün bu konuşmalardan sonra tekrar söz alan Fevzi Paşa:

— Memleket müdafaasında tamamen sizinle ayni fikirdeyim. Staretejik kumanda hatasına gelince, Erkan-i harbiye-i Umumiye Reisi olmakla bizzat ben mes'ulüm. Hiçbir kumandan bundan mes'ul tutulamaz. Vereceğiniz cezayi şahsen şimdiden kabul ettiğimi arzederim» demişse de, Meclis'deki umumî kanaat «Fevzi Paşa'nın hiçbir kusuru olmadığı yolundadır. Bu nedenle bu konuşma, bir yumuşama havası doğurmuş ve bu mevzuda kimse söz alıp kürsüye çıkmamıştır. Neticede, cepheye

Meclis'den bir hey'et gönderilmesi, Ankara'nın müdafaasına hazırlanılması, Meclis çalışmalarına aralıksız devam edilmesi ve bazı evrakin Kayseri'ye naklinde hükümetin serbest olduğu yolunda, karar alınmıstır.

Meclis'in cepheye gönderdiği on dört kisilik heyette Dr. Riza Nur da vardır. Riza Nur cephedeki tetkikattan sonra yazdıklanyla hatıratında

İsmet'i pek fena hırpalamıştır!.

Ali Fuad (Cebesoy) Paşa ise, Altintas Bozgunu'ndan sonra Mustafa Kemal Pasa'ya sorar:

— Eğer düşman Kütahya ve Eskişehir civarında yenilmiş olsaydı, netice ne olurdu?.

Mustafa Kemal Pasa'nın cevabı mühimdir. Der ki:

— Bu takdirde, lehimize bir barış anlasmasını Batılılara kabul ettirmek belki daha evvel mümkün olabilirdi.

Fevzi (Çakmak) Paşa'nın söyledikleri ise acıdır! Ankara'daki Ziraat mektebinde bulunan dairesinde, basını iki elinin arasına almiş yeis içinde düsünen Fevzi Pasa'ya sorulur:

— Pasa, ne haber?.

Fevzi Pasa üstü haritalarla dolu masasından başını kaldırarak» cevap verir:

— İsmet, eline verdiğim gül gibi kuvvetleri mahv ve perisan etti!.» Halide Edib Adıvar'da, o müdhis bozgundan bahisle der ki:

— Eskisehir'den döndükten sonra karargâhta bir saat kadar çalıştım. Sonra eve gitmek için Dr. Adnan'ı (Adıvar) ararken, sesini duyduğum bir odaya girdiğim vakit, Mustafa Kemal Pasa ile konuştuğunu gördüm. İkisi de odanın ortasında ayakta duruyordu. Paşa'nın yüzü sapsarı idi. İç ayaklanmaların en kötü günlerindeki kadar endişe içinde idi.

İçeri girdim, el sıkıştıktan sonra, bu durumdan ne kadar müteessir olduğumu söyledim. Bana, bir fincan kahve içip, Eskisehir'de dövüşen İsmet Paşa'dan gelecek haberleri beklememi söyledi. Oturdum. Nihayet neticeyi öğrendik.

Mustafa Kemal Pasa, yaverin durmadan getirdiği haberlerin hepsine sövüyordu. Nihayet sabah oldu. Mustafa Kemal Paşa:

— İsmet, Eskişehir savaşını kaybetti» dedi. Altintas Bozgunu, aydınlatmaya çalıştığımız gibi Millî Mücadele'nin pek mühim bir safhasıdır ve görüldüğü üzere tamamen İsmet (İnönü) Paşa aleyhinedir!

Meclis Ordusu, Sakarya Savaşı'na hazırlanırken en büyük sorun asker kaçakları. Yakalanan her 10 asker kaçağından biri kurşuna diziliyor... Yüzlerce asker kaçağı da asıldı...

Ağustos 1921 / Kütahya-Eskişehir Savaşı'nda 30 Bin 809 Asker Cepheden Kaçmıştı. Daha Sakarya Savaşı Başlamadan 4 Bin 500 Asker Daha Kaçtı...

6 Ağustos 1921. 2 hafta önce İsmet Bey (İnönü) komutasında Yunan'a yenilen Meclis Ordusu, 200 kilometre doğuda Sakarya Savaşı'na hazırlanıyor. En büyük sorun: Asker kaçakları. Askeri silah altında tutmak gittikçe zorlaşıyor. Batı cephesinin ilk zamanlarında asker, dünya savaşından henüz yeni çıkmıştı ve bu savaş hezimetle sonlandığından firar, artık askerin herhangi bir bahane öne sürmeden dağılması halinde gerçekleşiyordu. Olanaksızlıklar yüzünden askerin bakımı oldukça kötü idi. Giyecek ve yiyecek noksanlığı, askerin moralini bozuyor ve birliklerdeki kaçak olaylarının çoğalmasına sebep oluyordu. Temmuz 1921'de Türk Ordusu'nun Ankara'ya doğru çekilmesinin yarattığı moral çöküntü kaçak olaylarını çok arttırdı. Bu yüzden 30 bin 122'si silahsız ve 687'si silahlı, toplam 30 809 kaçak olayı saptanmıştı.2 Sakarya Savaşı sonunda ise bu sayı 48 335'e yükselecektir. Kaçakların büyük kısmının silahsız oluşunun sebebi, istiklâl Mahkemeleri'nin silahsız kaçakları genellikle affetmesiydi.

Bu yolda ilk tedbirler, keyfî ve hukuk dışı usullere dayanıyordu. Çok ağır cezaların uygulandığı görülüyordu. Cezalar bazen mahkemeler, bazen komutanlar tarafından verilmekteydi. Yakalanan kaçakların tek sıra dizilip her on kişiden birinin arkadaşlarının gözü önünde kurşuna dizilmesi gibi usullere rastlanıyordu. Mesela 57'nci Tümen Komutanı Miralay Şefik Bey, birlik komutanlarına, kaçakları daha önce uygulandığı gibi mahkemesiz vurma emri vermişti. Miralay Deli Halit ise, siperlerin arkasında duruyor. Kaçan askerleri tek tek kendi vuruyordu.

Ergün Aybars, "İstiklal Mahkemeleri" adlı kitabında asker kaçaklarından asılanların sayısını az bulur. Ama hemen ardından bu sayının 1.000'in (Yazıyla bin) biraz üzerinde olduğunu ifade eder. Türk-Yunan savaşı boyunca Türk tarafının asker kaybının sadece 9 bin 167 olduğu düşünülürse, Aybars'ın azımsadığı rakamın pek de küçük olmadığı anlaşılacaktır.

Meclis, O'na "Ordunun başına geç" dedi. Mustafa Kemal "Hayır" cevabını verdi. Meclis, bir defa daha "Ordunun başına geç" dedi. Mustafa Kemal bu defa "Yetkim az. Yetki isterim" dedi. Meclis, baktı ki olmayacak, kendi

yetkilerini de verip Mustafa Kemal'i başkomutan ilan etti [459-465].

Ağustos 1921 / Gönülsüz Başkomutan Mustafa Kemal Ayaklarını Sürüye Sürüye Polatlı'ya Geldi... Yanında Fevzi Paşa Olduğu Halde Cepheyi İnceliyor...

11 Ağustos 1921. Mustafa Kemal, yanında Mirliva Fevzi Bey (Çakmak) olduğu halde Polatlı'da. Mustafa Kemal, Meclis kendisini başkomutan yapmasın diye elinden geleni yaptı. Ama olmadı. Bilindiği gibi, Miralay İsmet Bey (İnönü) komutasındaki Meclis Ordusu, 10 Temmuz-22 Temmuz arasında cereyan eden Kütahya-Eskişehir savaşlarında Yunan'a yenilmiş, Afyon, Kütahya ve Eskişehir düşmanın eline geçmişti. Üstelik Yunan birlikleri doğuya doğru yürüyüşüne devam etmiş, Sakarya nehrine dayanmıştı. Şimdi... Meclis Ordularına Refet Bey (Bele) komuta etti yenildi. İsmet Bey (İnönü) komuta etti o da yenildi. Meclis 23 Temmuz'dan başlayarak ordunun komutasını tartıştı. Yeni komutan kim olacak? Kim olmalı? Kazım Karabekir diyenler oldu. Mustafa Kemal, doğu cephesi kahramanının batı ordusunun başına getirilmesine karşıydı. Ya bir de Ankara önlerindeki savaşı da kazanırsa? O zaman Karabekir, Mustafa Kemal'in önüne geçerdi. Karşı çıktı. "O zaman sen ol" dediler. Zorladılar. İleri sürdüğü bütün şartları kabul ettiler. Meclis'in yetkilerini de verdiler. Ve Mustafa Kemal 2 hafta süren tartışmalardan sonra... 6 gün önce 5 Ağustos 1921'de kabul edilen 144 sayılı kanunla ve geniş yetkilerle 3 ay süre ile Türk ordusunun sorumluluğunu üstüne alsın diye Başkomutan yapıldı. Yandı gülüm keten helva..

Mustafa Kemal, bu geniş yetkilere dayanarak ne yaptı dersiniz? 7-8 Ağustos 1921'de "Tekalif-i Milliye Emirleri"ni yayınlayarak orduyu personel, silah ve araç- gereç bakımından güçlendirmeye çalıştı. Artık bu emirler ne işe yarayacaksa? Yunan kapıya dayanmış, sen köylüden çorap-çarık toplamaya kalkıyorsun... Bu arada, Yunan Genelkurmayı, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra, Sakarya`nın doğusuna çekilen Türk ordusuna son darbeyi indirmek amacıyla hazırlıklarını tamamlayıp harekete geçmişti. Harekât yapılan bölgenin arazi yapısı; Kuzey Anadolu kenar dağları, batıda İç Anadolu batı eşiği, güneyde Batı ve Orta Toroslar, doğuda Kızılırmak'la çevrelenmiştir. Harekât bölgesinde Sakarya

Nehrinin kolları ile, Ankara Çayı ve Ilıcaözü deresinin açmış olduğu vadi ve çöküntüler, yapılacak harekâtın cinsini belirlemede önemli rol oynamıştır.

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinden sonra, insan gücünün yarısını, silah gücünün de 10'da birini kaybetmiş olan Meclis Ordusu, kendisini toparlamaya çalışıyordu.

Başkomutan; Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı; Fevzi Paşa'dır ve Başkomutanlık karargâhı Ankara'dadır. Batı Cephesi Komutanlığı, Yunan taarruzuna karşı, kuvvetlerini Sakarya Nehri doğusunda 7 kolordu halinde konuşlandırmıştır. Karargâh merkezi Ankara-Polatlı arasında yer alan Alagöz'dedir. Yunan kuvvetleri ise beş kolordu ve bir süvari tugayından kurulmuştur [466]

Cepheyi gezmekte olan Mustafa Kemal, atına o kadar hızlı atladı ki eğerin diğer tarafından kayıp yere düştü... Önce ata yeniden bindi. Ama biraz sonra inip yere oturdu. Rengi sararmıştı... "Nefes alamıyorum" demeye başladı.

Ağustos 1921 / Gönülsüz Başkomutan Mustafa Kemal Attan Düştü. Kaburga Kemiklerinden Biri Kırıldı Paşa'ya Önce 5 Gün, Sonra 20 Gün İstirahat Verildi...

12 Ağustos 1921. Sakarya Savaşı'nın başlamasına 11 gün var. Kütahya-Eskişehir savaşlarında Yunan'a feci şekilde yenilen ve mevcudunun yarısını kaybeden Meclis Ordusu, 200 kilometre doğuda yeniden düzenleniyor. Refet ve İsmet beylerin bir ordu yönetemeyecekleri artık ortaya çıktı. Meclis'te orduya Mustafa Kemal'in komuta etmesi için bir görüş belirdi. Mustafa Kemal ise komutan olmak istemiyor. İleri sürdüğü bütün gerekçeler reddedildi. Ve arzusu hilafına olağanüstü yetkilerle başkomutan yapıldı. Ama... İsteksiz yenen aş ya karın ağrıtır ya baş... 5 Ağustos'ta olağanüstü yetkilerle Meclis tarafından başkomutan yapılan Mustafa Kemal sadece bir hafta sonra at kazası yaşadı.

Mustafa Kemal'in Kaburga Kemiğinin Kırılması: Emir eri Ali Çavuş anlatıyor; "Düşman Polatlı'ya kadar gelmişti. Atatürk, Fevzi Paşa, İsmet Paşa karargahlarıyla, Malı köyü karşısında bulunan Türkoğlu Ali Ağa'nın çiftliğinde bulunuyorlardı.

Bir gün mevzileri gezmek üzere atlarla hareket edildi. Polatlı ile Alagöz Çiftliği arasında ve Karapınar köyü karşısında bulunan topçu mevzilerini geziyorlardı. Nasılsa bir batarya oldukça açığa mevzilenmişti. Bu durumu görünce bataryanın başında bulunan başçavuşu çağırdılar. Başçavuş, mevziiyi yüzbaşısının seçtiğini söyleyince, bu defa yüzbaşıyı çağırttılar. Gözetleme yerinden dörtnalla gelen yüzbaşı atından inip karşılarına gelinceye kadar sakin duran Atatürk, bütün kademeleriyle açıkta mevzilenen bataryanın kumandanını iyice haşlayarak geri gönderdi. Aynı zamanda batarya kumandanının değiştirilmesi için de topçu kumandanı Pire Mehmet Bey'e emir verdi. Çok hırslanmıştı. Atına süratle atladı. Çok hızlı bindiği için eğerin üzerinden kayarak öbür tarafa düştü. Yer düz olmasına rağmen ufacık bir taş kaburga kemiğine rastlamış ve galiba kırmıştı.

Bu olay o kadar süratli oldu ki, çevresindeki kimse yardım edemedi. Çünkü hemen atına binmişti. Fevzi ve İsmet Paşalar, otomobilin getirilmesine müsaade etmelerini söyledikleri halde, 'daha gezecek yerlerimiz var' diyerek kabul etmedi.

Rengi sararmış olduğu halde konuşmadan ağır ağır ilerliyordu. Bir müddet sonra Ali Çavuş'a dönerek, 'Çocuk, nefes alamıyorum' dedi. Bunun üzerine otomobillere telefon edildi ve Atatürk'ün rahatsızlığı bildirildi. Otomobiller gelinceye kadar atından inmiş ve yerde oturuyordu. Nihayet arabalar geldi. İçinde Doktor Adnan (Adıvar), Doktor Refik (Saydam) oturuyordu. Doktorlar kısa bir muayeneden sonra kaburga kemiğinin zedelendiğini ve muhakkak Cebeci Hastanesi'ne gitmelerinin gerekli olduğunu söylediler.

Atatürk kabul etmedi ve 'Ben buradan ayrılmam. Eğer bu müdafaa hattında tutunamazsak Kızılırmağa kadar çekilmek lazım' dedi. Yanında bulunan Fevzi Paşa'nın 'Paşam merak etmeyin. Bir karış toprak vermem. Siz gidip tedavi olun' diye teminat vermesi sonrasında, gittikçe rahatsızlığı artan Atatürk razı oldu.

Evvela Çankaya'da kısa bir konsültasyonu müteakip Cebeci Hastanesi'nde röntgeninin alınmasına karar verildiğinden derhal hastaneye gitti. Röntgen sonunda kaburga kemiklerinden birinin kırılarak ciğere battığı, diğer ikisinin de zedelendiği tespit edilerek bandaj yapıldı. 20 gün konuşmadan istirahat etmesi tavsiye edildiği zaman, bu sözleri duyan Atatürk, 'Allah Kostantin'e yardım ediyor galiba" diye latife yapmaktan kendini alamadı. O dönemler Yunan ordusunun başında Konstantin bulunuyordu [467].

Başkomutan Mustafa Kemal, daha savaş başlamadan cepheyi terk etti...

Ağustos 1921 / Gönülsüz Başkomutan Mustafa Kemal Sakarya'da Savaştan Kaçma Bahanesini Buldu... "Atımdan Düştüm Yaralıyım Ben..."

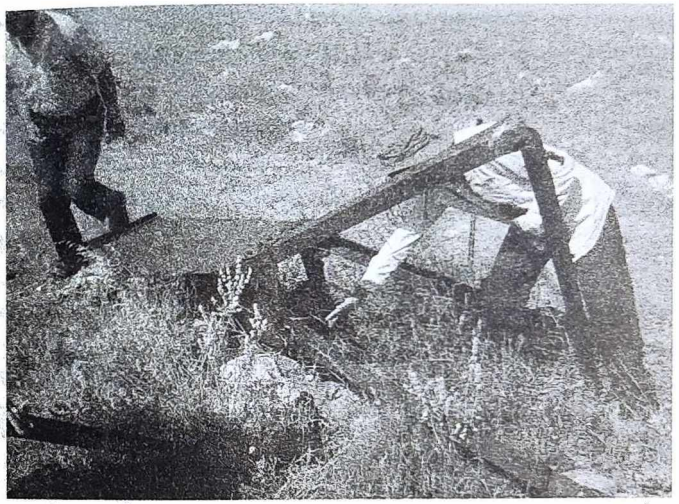
12 Ağustos 1921. Sakarya Savaşı'nın eli kulağında. Meclis'in Mustafa Kemal'i başkomutan yapması bir işe yaramadı. Paşa, savaşmak istemiyor. 3 yıl önce Filistin'de, Megiddo Savaşı başlamadan cepheden kaçan Mustafa Kemal, bu defa yine aynı şeyi yaptı. Savaşın başlamasına 11 gün kala, attan düşmesini bahane ederek savaş meydanından ayrıldı. Aslında Mustafa Kemal katıldığı son savaş, 28-29 Ağustos 1915'te biten 2'nci Anafarta Savaşı idi. Çanakkale-Gelibolu'da... Enteresan ama Paşa, tam 6 yıldır hiçbir savaşa katılmadı. Ordu yönetmedi. Sakarya Savaşı'na da haliyle Mustafa Kemal değil; bu savaşın planlarını da hazırlayan Fevzi Paşa komuta edecek...

Fevzi Paşa (Çakmak): "Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Muharebesi ile öyle sanıldığı gibi yakından bir ilgisi yoktur. Geçirmiş bulunduğu bir kaza sonunda kaburga kemiğinin kırılmış ve hastaneye kaldırılmış bulunması onu ister istemez bu savaşın dışında bırakmıştı. Bu durum karşısında savaşı ben planlayarak idare etmek zorunda kaldım..."

Kaynak: Murat Sertoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak Açıklıyor, s.60 ve devamı...

Sakarya Savaşı öncesinde asker kaçaklarına ve cepheden kaçma niyeti taşıyan Türk subaylarına ve erlerine önemli bir hatırlatma...

Ağustos 1921 / Fevzi Paşa, Polatlı'da Yıldız Dağı'nın Tepesine, Cephenin Her Yanından Görülen Dev Bir Dar Ağacı Kurdu... "Savaştan Kaçana Acımam, Asarım"

Fotoğraf: Yıldız Dağı ve dağın tepesine kurulan dev darağacının benzerinin halen orada bulunan kalıntısı...15 Ağustos 1921.

Kütahya-Eskişehir savaşlarında 30 bin 809 Türk askeri Yunanla savaşmak yerine cepheden kaçmıştı. 3 hafta sonra, mevcudunun yarısını kaybetmiş olan Meclis Ordusu, Polatlı'ya kadar geriledi. Ama Yunanla savaşmak istemeyen askerler cepheden kaçmaya devam ediyor. En büyük sorun bu: Asker kaçakları. Meclis karar aldı. Asker kaçakları asılacak... Ama bunu tebliğ etmek lazım. Melis'in kararı nasıl duyurulacak? Kütahya Eskişehir'deki kötü tecrübe nedeniyle Sakarya'da iş sıkı tutulacak. Cephe Komutanı Fevzi Paşa, Yıldız Dağı'nın tepesine tüm cepheden görülecek şekilde dev bir darağacı kurdu. Bu bir tebliğdir. "Cepheden kaçanı, asarım" Bu darağacının enkazı bugün bile hala oradadır. Dar ağacının orijinal fotoğrafı Polatlı Topçu ve Füze Okulu'nun arşivinde bulunuyor...

Ankara'dan İstanbul'a emir... "15 Albay, 35 binbaşı, 150 Yüzbaşı, 400 teğmen-Üsteğmen 25 de Sahra Topçusu istiyoruz...General göndermeyin..."

Ağustos 1921 / Meclis Ordusu'nun Subay
Mevcudu Azalınca... "Alın Şu 45 Milyon
Lirayı Bize Acele 625 Subay Gönderin..."

16 Ağustos 1921. Kütahya-Eskişehir savaşlarında Yunan'a yenilen

Meclis Ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekildi çekilmesine ama... 1 Ağustos itibarı ile yapılan sayımda asker sayısının 23 bine, subay sayısının da 4 bin 502'e düştüğü görüldü. Durum kritikti. Yunan, Meclis Ordusu'nun peşini bırakmamış, adım adım izleyerek Sakarya'ya kadar gelmişti. Şimdi Ankara'ya yürümek için nehir üzerinde köprüler kuruyor. Ankara yakınlarında bulunan şehirlerin askerlik şubelerinden acele asker istendi. Subay talebi içinse İstanbul'daki gizli 1'inci Grup'a yazı yazıldı ve para gönderildi. Milli Savuma Bakanlığı, subay ikmali için İstanbul'a şu emri vermişti.376

1. 1'inci Grup namına banka havalesiyle 700 Milyon lira (Bugünün parasıyla 45 milyon lira) gönderilmiştir.
2. Gönderilen bu para ile sicilleri düzgün, sıhhi durumları ile özel hayatı iyi olanlardan 15 piyade alay komutanı, 35 piyade tabur komutanı, muvazzaf olmak kaydıyla piyade, süvari, makineli tüfek sınıfından 150 yüzbaşı, 400 teğmen ve üsteğmen, 1912 yılında Harp Okulunu bitirenlerden 25 sahra topçu subayının, en geç on gün zarfında İnebolu İskelesine gönderilmeleri elzemdir. Bunlara şu anda büyük bir ihtiyaç vardır.
3. Yukarıdaki maddede istenen sınıf ve rütbedeki subaylardan başka üst subayların gelmesi halinde orduda kullanılmayacak ve İnebolu'ya gelmiş olsalar da geri gönderileceklerdir.
4. Doğu Cephesi ihtiyacı olan üç istihkâm subayının Trabzon'a, diğerlerinin İnebolu'ya gönderilmesi.
5. Yol masrafı olarak bekâr olanlara 25, evli olanlara da 35 – 50 lirayı geçmeyecek kadar para verilecektir.
6. Kendilerine duyurulup da Millî Mücadelemize katılmakta çekimser kalan subaylara vatan haini olarak bakılacağı, kendilerine münasip surette bildirilecek ve künyeleri saptanacaktır.
7. Bu hafta içinde gönderilecek subay miktarının kabarık olması, orduya pek büyük hizmetler göreceğinden, bu göreviniz vatanseverliğinizi gösterecektir. Gönderilecek küçük rütbeli subayların tercihan Harp Okulunu bitirenlerden olması ve miktarının bildirilmesini rica ederim...

Bu sırada Ankaralıların "temenna" diye adlandırdıkları olay meydana

gelir. Yunan ordusu, Eskişehir Ovası'ndan Ankara'ya doğru, Sivrihisar ve Polatlı üzerinden de Haymana köylerine doğru yaklaşmaktadır. Güneşli bir gün, batıdaki Sincan tarafından iki uçağın geldiği görülür. Alüminyum ve bezden tek kanatlı, halkın pırpır dediği uçaklar, önce istasyona, sonra da Meclis binası üzerinden Hakimiyet-i Milliye Meydanı (Ulus), Taş Han, Zincirli Cami ve Vilayet binasının üzerine gelirler. Karaoğlan Çarşısı, Tahtakale, Balıkpazarı, Atpazarı, Samanpazarı, Hacı Bayram gibi yerlerde oturanlar ve bütün esnaf sokağa dökülerek, pilot mahallinin üstü açık, önü mikalı, mitralyözlü bu iki Yunan uçağını izlerler. Şehrin korunması için tayyare defi topları (uçaksavar) mevcut değildir. Şehre en yakın, Kalaba köyünün üzerindeki platoda, Harbiye Binası'nın etrafındaki siperlerde birkaç obüs mevzilendirilmiştir. Ayrıca düşman casusları uzaktan top zannetsinler diye boyanmış soba boruları ve sacdan sahte toplar vardır. Uçaklar, şehrin üzerinde iki tur attıktan sonra, tren istasyonuna saldırır. Pilotlar uçaklardaki bombaları elleriyle askerî harekât planlarının yapıldığı gar binası ile (iki ay öncesine kadar Mustafa Kemal ve Fikriye'nin ev olarak da kullandığı) direksiyon binasına atarlar. Ancak bombalar tren vagonlarının üzerine düşer. (Patlamaların ardından) Vagonlar yanarken, Yunan uçakları arkalarında göğe yükselen kara bir duman bırakıp tekrar Karaoğlan Çarşısı ve Hacı Bayram Mahallesi'nin üzerine gelir. Kendilerine ateş açılamayacağından emin oldukları için çok alçaktan uçmaktadırlar. Pilotların meşin başlıkları, gözlerindeki lastikli gözlükler, sırtlarındaki meşin ceketler çok net olarak görülmektedir. Pilotlar aşağıdaki halka defalarca el sallayarak selam verirler ve geldikleri yöndeki Akköprü (Ankara Çayı) üzerinden gözden kaybolurlar. Bu selamlama ritüeli yüzünden Ankaralılar bu olaya "temenna" adını takarlar. Yunan uçaklarının bombardımanı sırasında Fikriye Çankaya Köşkü'ndedir.

İngiliz Ajan Black Jumbo Sakarya Savaşının Planlarını Telgrafla Ankara'dan İstanbul'a Gönderiyor...

Sakarya Savaşı'nın hazırlık günlerinde bizim 80 yıl sonra öğreneceğimiz tuhaf bir olay gerçekleşmiştir. (Yunan saldırısının başlamasından 3 gün önce) 20 Ağustos 1921 gecesi saat 23.35'te İstanbul'daki Müttefik Kuvvetler Baş-

komutanı İngiliz Generali Harington, Londra'ya şifreli uzun bir telgraf gönderir. Telgraf metninde şunlar yazılıdır:

"20 Ağustos saat 06.30'a dek alınan bilgiler, Türklerin Sakarya ırmağı ile Ankara arasında savaşı kabul edeceklerini göstermektedir. Türk tümenleri aşağıdaki şekilde yeniden toparlanmışlardır"

Telgrafta Türk tümenlerinin 5 grup halinde tertip edildikleri, hangi birliklerden oluştukları teker teker ve ayrıntılarıyla açıklandıktan sonra şöyle denilir: [468]

"20 Ağustos saat 06.30'da ele geçirilen Türk belgeleri, Türk Ordusu'nun aşağıdaki harekât emirlerini açığa vurmaktadır"

Telgrafın devamında, Batı Cephesi Komutanlığı'nın verdiği en son harekât emirleri son derece ayrıntılı bir biçimde anlatılır. Bu telgraf çok acı ve ürkütücü bir gerçeği ortaya çıkarır. Demek ki, Başkomutan Mustafa Kemal'in, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın emirleri, Türk birliklerinin harekâtı, İstanbul'daki İngiliz Generali Haringtona anında iletiliyordu. İngiliz haber alma örgütünün yeryüzünün en güçlü casusluk ağına sahip olduğu bilinir ama Anadolu'nun göbeğindeki Sakarya boylarında olup bitenlerin, ancak çok az sayıda üst düzeydeki Türk komutanları arasında geçen haberleşmelerin günü gününe İstanbul'daki General Haringtona ulaşması nasıl oluyordu?"

Okuduğunuz gibi, İstiklal Savaşı'nda Ankara kitabının editörleri çok önemli bir gerçeği, Ankara'nın göbeğindeki müthiş bir casusu tespit ediyor ama aynı anda bu gerçeği hem yetim hem de öksüz bırakıyorlar. Nasıl oluyordu? diye soruyorlar ve bu sorunun cevabını aramıyorlar. Ancak, bu kadarına da teşekkür. Bize çok önemli bir belge vermiş oldular. Bakın biraz didikleyince Türk askeri sırlarını İngiliz istihbaratına telgrafla jurnalleyen kim çıkıyor?

Önce Sakarya savaşının biraz öncesinden başlayalım.

Mustafa Kemal, 12 Ağustos 1921'de Polatlı'da cepheyi denetlerken attan düştü. Kaburgasını kırdı. Hastaneye kaldırıldı. 2 gün sonra istirahat etsin diye evine gönderildi. Otomatik olarak Sakarya Savaşı'nın dışında kaldı. Kendine şöyle bir görev edindi. Fevzi Paşa, telefonla cephedeki gelişmeleri ona anlatıyor, o da kürsüye çıkıp Meclis'i

bilgilendiriyordu. Yani Sakarya Savaşı'nın planlarının ve komutan emirlerinin Ankara'dan İngilizlere gönderildiği 20 Ağustos 1921 günü tepe kadronun durumu şuydu. Savaş planlarını hazırlayıp Mustafa Kemal'e gönderen Fevzi Paşa cephedeydi. Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa da cephedeydi ve bu ikisinin değil telgrafla uğraşacak başlarını kaşıyacak zamanları bile yoktu. Zamanı bol olan Mustafa Kemal'di ve Ankara Garı'nda elinin altında bir telgraf merkezi de vardı. Hatırlayalım... İngiliz Generali Harington, 20 Ağustos 1921 gecesi saat 23.35'te İstanbul'dan Londra'ya çektiği telgrafa "20 Ağustos saat 06.30'a dek alınan bilgiler" diye başlamıştı. Demek ki, Black Jumbo kod adlı ajan, bütün geceyi telgraf başında geçirmiş, 3 gün sonra başlayacak olan Sakarya Savaşı'nın planlarını, komutanları emirlerini Harington'a geçmişti. (Üstelik bu Black Jumbo, Meclis'in gizli oturumlarında konuşulanları bile İngiliz istihbaratına geçmeye devam edecektir. Bu hizmet, Yunan Harbi'nin bitmesinden sonra da sürmüştür)

Konunun önemine binaen tekrar edeyim. İngiliz istihbaratı, 23 Ağustos 1921'de başlayacak olan Sakarya Savaşı için Fevzi Paşa'nın hazırladığı savaş planlarını 3 gün önce 20 Ağustos'ta ayrıntılarıyla öğrendi ve Londra'ya bildirdi. Bilgiler Ankara'dan telgrafla ulaştı. Black Jumbo (kocaman siyah şey) kod adlı ajan bildirdi. 3 şüpheli var. Başkomutan Mustafa Kemal. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa. Neden mi? Şimdi kimliğini gizleyen sıradan bir ajanın komutanların karargahlarını kolaçan ederek bu bilgilere ulaşması imkânsız. Savaş durumu var ve karargahlar 24 saat aktif. Bu bir.

Ankara'dan İstanbul'a telgraf çekilebilecek iki yer var. Biri Merkez Postanesi. Burası denetim altında. Türkçe, İngilizce veya Fransızca telgraf çekecekseniz, hazırladığınız metni Sansür Kurulu'na veriyorsunuz. Metin onaylanırsa, operatöre veriliyor ve alıcıya gönderiliyor. Sakarya Savaşı'na ilişkin bir gazete büyüklüğündeki metinlerin ve komutan emirlerinin ne Sansür Kurulu'ndan geçmesi ne de İstanbul'a tellenmesi mümkün değil. Zaten bu metinlerin telgrafla geçilmesi 8-10 saati almış olmalı. Geriye kalıyor ikinci telgraf merkezi. Bu telgraf merkezi de Ankara Garı'nda Mustafa Kemal'in halen ikametgâh olarak kullanmakta olduğu

binada. Yeni kurulan Anadolu Ajansı'nın bürosunda. Anadolu Ajansı, Anadolu şehirlerine Ankara'da olup bitenleri bildirmenin yanı sıra İngiliz İstihbaratı'na bilgi vermek için de kullanılıyordu. Ve Anadolu Ajansı'nın yöneticisi Halide Edip Adıvar'dı. Anadili gibi İngilizce biliyordu. Halide Hanım, Mustafa Kemal'in İngilizce tercümanıydı.

Evet... Black Jumbo kod adlı İngiliz ajanı Mustafa Kemal'in ta kendisiydi. Maalesef.

İngilizler, bu savaşı Mustafa Kemal'in kazanmasını canı yürekten istiyorlardı. Sakarya Savaşı'nın planlarını elbette Yunan tarafına vermediler veya verdiler ama Yunan beceremedi.

Madem Black Jumbo'dan bahsettim, Mustafa Sagir'i de anlatmalıyım. Mustafa Kemal tarafından İngiliz casusu diye suçlandı. İstiklal Mahkemesi'nde yargılandı ve 24 Mayıs 1921 tarihinde Ankara'da asıldı.

İşte bütün yönleriyle Mustafa Sagir'in dramı: Hint halkı Anadolu'da İngiltere ile savaş yapılıyor sanıyordu. İngiliz istihbaratının güdümündeki Hint basını, Reuters Haber Ajansı'nın sahte haberleriyle Hint halkını kandırıyordu. Hint Müslümanları, aralarından seçtikleri Mustafa Sagir'i olan biteni gözleriyle görsün ve bu kutsal savaşa katılsın diye İstanbul'a gönderdi [469].

Mustafa Sagir İngiliz Ajanı Değildi... Suikastçı Değildi... Kendisini, İngilizlerin Elinde Esir Bulunan Osmanlı Halifesini Kurtarmaya Adamış Bir Müslüman Ve İnanmış Bir Hilafet Taraftarıydı

Mustafa Sagir yalanı, "Hattı müdafaa yoktur" yalanı ile beraber Atatürk yalanları içinde açık ara en önlerde yer alır. Yalanı tetikleyen bizzat Mustafa Kemal'in kendisidir. Ama bu yalanı köpürtenler tarih profesörleridir. Hem de tarih profesörlerinin tamamı... Tarih profesörlerinin tamamı bu yalandan sorumludur...

Temmuz 1920 başlarında İstanbul'a yuvarlak yüzlü, ince bıyıklı redingot gömlekli, alışılagelmiş çizgili İngiliz kravatlı bir kişi gelir. Adı Mustafa Sagir'dir. Hindistan Hilafet Komitesi'nin İstanbul Murahhası'dır. Resmi görevlidir. 15 Kasım 1920'de İstanbul hükümetine müracaat eder, sekiz gün sonra istihbarat zabiti Şevket imzalı, ayyıldız mühürlü, fotoğraflı; ***"fevkalade şayan-ı itibar edileceğine dair"*** bir kimlik kartı alır.

Kimlik kartı ATASE arşivindedir.

1920 yılının ortalarında İstanbul'da çalışan gizli Karakol Grubu, Ankara'ya telgrafla, Hint Hilafet Cemiyeti üyelerinden Mustafa Sagir'in Hint Hilafet Komitesi tarafından, Hindistan Müslümanlarını Anadolu'da temsil etmek için İstanbul'a gönderildiğini bildirmiştir...

Adının Mustafa, babasının adının Zekeriya olduğunu söyleyen bu Hintlinin yaşı otuz üçten biraz büyüktü. Ayağında reyye pantolon, sırtında redingot, başında kıpkırmızı bir fes vardı. Kısa boylu ve şişmandı. İstanbul'da aradığını bulmuştu. İstanbul'un Türk ve Müslüman halkı aynen Hindistan İngiltere'den nefret ediyordu. Karakol Grubu'nun yöneticilerinden Kurmay Binbaşı Filibeli Ali Rıza Bey'le ilişki kurmuş ve onun güvenini kazanmıştı. Ali Rıza Bey aracılığıyla süvari kaymakamlığından emekli Aziz Bey'le tanışmış ve ilk görüşme Filibeli Ali Rıza Bey'in evinin karşısında Mustafa Sagir'in oturduğu evde gerçekleşmişti. Mustafa Sagir, bu görüşme sırasında kendini Hint Hilafet Cemiyeti'nin delegesi olarak tanıttı. İlk görüşmeden sonra Filibeli Ali Rıza Bey, Aziz Bey'e şöyle dedi:

"Ayrı ayrı çalışmak olmaz. İstanbul'da Türk-Hint Yardımlaşma Cemiyeti adıyla bir cemiyet oluşturalım. Bu adamın İslam dünyası ile ilgili dikkat çekici incelemeleri var. Bu sayede İslam dünyası ile ilişki kuralım" Aziz Bey, bu öneriyi kabul etti. Bir gün Filibeli Ali Rıza Bey bir tüzük taslağı getirdi. Aziz Bey, taslağı gözden geçirdi. "Zararlı bir şey değil. Bu taslak üzerinde görüşelim" dedi. Fakat üç gün sonra Mustafa Sagir'in evinde toplandıklarında, Filibeli Ali Rıza Bey tarafından hazırlanan tüzük taslağını tabedilmiş olarak buldu. Bu emrivaki hoşuna gitmese de tüzüğü reddetmedi. Yalnız, böyle bir cemiyet kurmak için Mustafa Sagir'in elinde yetki belgesi olup olmadığını sordu. Ali Rıza Bey "Yanında Hint Hilafet Cemiyeti Başkanı Mehmet Ali Han'dan mektup var. O mektubu gördüm. Pasaportunun arkasında da Hint Hilafet Cemiyeti mensubu olduğuna dair resmî belge var, onu da gördüm" dedi. Bunun üzerine Filibeli Ali Rıza Bey, Aziz Bey, Bahriye Mektebi (Denizcilik Okulu) Müdürü Hamit Naci, Kurmay Binbaşı Müfit ve Hamit Naci Bey'in damadından oluşan bir cemiyet kuruldu. Başkanlığa Aziz Bey getirildi. Hatta tüzük gereğince başkana 100, üyelere 40 lira maaş tahsis edildi.

Sagir'den dilenen özür...

Toplantılardan bir gün sonra, İtilaf devletleri memurları ile İstanbul Merkez Kumandanlığı'ndan bazı Osmanlı subayları, Mustafa Sagir'in evini bastılar. Mustafa Sagir biraz önce evden çıkmış olduğu için bulunamadı. Evini aradılar, bazı belgeleri aldılar. Filibeli Ali Rıza Bey (Artunkal) ile diğer arkadaşları da yakalanarak Merkez Kumandanlığı'na götürüldü. Bir süre sonra Mustafa Sagir korkusuzca Merkez Kumandanlığı'na geldi ve şiddetle bağırmaya başladı:

"Siz ne biçim milletsiniz? Biz uzak yerlerden gelip size hizmet etmek istiyoruz. Sizde zerre kadar kan yok mu? Ne yapıyorsunuz?"

Bunun üzerine, Osmanlı'nın, İngilizlere hizmet etmekle görevlendirilen Merkez Kumandanı kendisinden özür diledi ve yakaladıkları kişileri serbest bıraktı. Olay, kısa sürede duyuldu. Hatta haber olarak İstanbul gazetelerinde yayınlandı. Mustafa Sagir bir kahraman haline geldi. Aslında Mustafa Sagir, Mehmet Ali Han'dan Anadolu'ya geçip doğrudan doğruya Mustafa Kemal ile temasa geçmesi için emir almıştı. Bu niyetini bir toplantıda anlattı. Karakol Cemiyeti, ona destek vermeyi kabul etti. İnebolu'ya gitmesi için Aziz Bey vasıtasıyla hareket hazırlıkları yapıldı, motor tutuldu. Tam hareket edeceği sırada Filibeli Ali Rıza Bey geldi, "Motor parası fazla tutuyor, motorla gitmesi güç olacak, onu Bulgaristan yoluyla göndereceğim. Filibe'ye uğrar, orada yardım görür, iş daha kolaylaşır" dedi.

Ali Rıza Bey, işi yokuşa sürüyordu. Mustafa Sagir'i Ankara istikametine değil, tam tersi yöne, güney Bulgaristan'a gönderiyordu.

Mustafa Kemal, Yaptıklarının Görülmesini, Bilinmesini İstemiyor. Bu Nedenle Mustafa Sagir, Karakol Cemiyetinin Oyunuyla Kendini Ankara'da Değil Atina'da Buldu...

İstanbul ile Ankara'nın uzaklığı, 470 kilometredir. İstanbul ile Filibe'nin arası da 420 kilometre. Hemen hemen aynı mesafe. Ama Filibe, Anadolu'da değil güney Bulgaristan'dadır. Filibe'ye gönderilen biri giderek Ankara'dan uzaklaşır. Mustafa Sagir üzerine yazılan kopya yazılar Filibe olayını kayda geçirmiş ama hiç sorgulamamıştır. Belgem yok ama, Ankara'daki İttihatçı çetenin İstanbul'daki uzantısı olan gizli Karakol Cemiyeti, herhalde Ankara ile yazışmış ve "gelmesin" diye uyarı almıştı. Zaten o dönemde Trakya, Yunan işgali altındaydı. Sagir'in yolda bir kazaya kurban gitmesi kuvvetle muhte-

meldi. Böylece Ankara, Hint Hilafet Hareketi'nin "denetiminden" tamamen kurtulmuş olurdu. Mustafa Sagir, bu coğrafyayı bilmiyordu. Karakol Cemiyeti'nin onu Ankara'ya ulaştıracağını sanmış olmalı. Oysa bu bir tuzaktı. Yunanlar onu İğneada'da yakaladılar ve bu tuhaf giysili Hintliyi, Atina'ya gönderdiler. Yani, Mustafa Sagir, Ankara'ya gitmek isterken kendini Atina'da buldu. Bu oyunu ona Binbaşı Filibeli Ali Rıza Bey oynamıştı. Yunanlar Mustafa Sagir'i Atina'da hapsettiler. Mustafa Sagir'den uzun süre haber alınamadı. Karakol Cemiyeti, onun Atina'da hapiste olduğunu bilmiyordu. Onlara göre operasyon işe yaramış ve Mustafa Sagir yolda kaybolmuştu. Ellerini kana bulamadan ondan kurtulmuşlardı. Hint Hilafet Hareketi, Ankara'da neler olup bittiğini öğrenemeyecekti. Ama, Yunanlar Sagir'e bir suç uyduramadılar. Ve bir ay kadar sonra Mustafa Sagir çıktı İstanbul'a geldi. Kara Kemal ve Kara Vasıf'ın oluruyla bu operasyonu düzenleyen Binbaşı Filibeli Ali Rıza (Artunkal) yerin dibine geçti. Bu Hintli çok inatçı çıkmıştı. "Ankara'ya gideceğim" diyor, başka bir şey demiyordu...

Karakol Cemiyeti utanmış olmalı. Pes ettiler. Eline "güvenilebilir" diye bir belge vererek Ankara'ya gönderdiler.

Mustafa Kemal, Mustafa Sagir'i Karşılasın Diye Kılıç Ali'yi Gönderdi. Kendi Otomobilini Onun Emrine Verdi. Ankara Halkı, Mustafa Sagir'i Kahraman Olarak Karşıladı...

Zaten Mustafa Kemal de sonunda "Gönderin gelsin" demişti. Karakol Cemiyeti'nin bu defa samimi yardımıyla Mustafa Sagir, 28 Kasım 1920'de Anadolu'ya geçmeyi başardı. Aynı günlerde Karakol Cemiyeti Ankara'ya bu durumu gizli bir telgraf metni ile bildirdi. Hint Hilafet Cemiyeti üyelerinden Mustafa Sagir, Hindistan Müslümanlarını Anadolu'da temsil etmek için geliyordu... Gerisini Mustafa Kemal'in silahşörlerinden Kılıç Ali anlatsın: "İçişleri Bakanlığı bu bilgiyi önemli saymış, Mustafa Sagir'e saygı ve kolaylık gösterilmesi için İnebolu'ya emir vermişti. Bir süre sonra İnebolu'ya çıkan Mustafa Sagir'e gerek halk gerekse hükümet yetkilileri tarafından samimi bir karşılama töreni yapılmıştı. Fakat Mustafa Sagir, Kastamonu'da aynı törenle karşılanmayınca üzülmüş, hatta yetkilileri bir telgrafla Ankara'ya bile şikâyet etmişti. Bu şikâyet üzerine Kastamonu Valisi biraz azarlanmıştı.

Mustafa Sagir, Ankara'ya geliyordu. Gazi Paşa, Sagir'i karşılamakla bizzat

beni görevlendirdi. Ankara'nın Çankırı kapısı dışında Mustafa Sagir'le ilk karşılaştığımda, kendisi arabasında, Kemaleddin Sami Paşa ile birlikteydi. Gazi'nin selam ve sevgilerini bildirdim, O'nun adına 'hoşgeldiniz' dedim. Aynı arabaya binerek kendisini Büyük Millet Meclisi binasına getirdim. Orada hemen Gazi ile buluştu..."

Mustafa Kemal, Sagir'i Büyük Millet Meclisi'ndeki Başkanlık odasında kabul etmişti. Mustafa Kemal, Sagir tarafından kendisine takdim edilen çok kıymetli bir kumaştan sırma ile işlenmiş ve üzerinde "Lâilâhe illâllah Muhammeden Resulûllah" yazan sancak-ı şerifi öpmüş ve bohçasının içine hürmetkâr bir tavırla geri bırakmıştı. Mustafa Sagir, bu sancağı 6 aydır yanında taşıyordu. Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal'e: "Paşa Hazretleri, bu mukaddes sancağı size Hindistan Hilafet-i İslamiye Cemiyeti reisi ulema-yı benamdan Ebülfazl Hazretleri takdim ediyor. Hint Müslümanları, giriştiğiniz millî cihada tamamen iştirak ediyor, manen maddeten ellerinden geleni sizden esirgemeyeceğini vadediyor ve bendenizi bu kararın tebliğine memur ediyor ve zat-ı devletleri nezdine fevkâlâde mümessil olarak göndermiş bulunuyor" demişti.

Sagir bu görüşmede sancağın yanı sıra, Mustafa Kemal'e, Hint Müslümanları arasında toplanan ve üç milyon altın liraya ulaşan yardımın ne şekilde Ankara'ya getirileceğini de sormuştu:[468].

- Paşa Hazretleri. Bu mütevazi meblağı Hint Müslümanları'nın Anadolu mücadelesine, Türk ve Müslüman devletinizin İstiklâl savaşlarına küçük bir yardımı dokunur ümidiyle getiriyoruz. Sizlere karşı en büyük yardımın Cenab-ı Haktan geleceğine ve bütün âlemi islamın manevî muzaheretine lâyık bulunduğunuza dair inancımız kati ve samimidir. Buna itimat buyurunuz Paşa hazretleri.

Mustafa Kemal, sancak nedeniyle Ebülfazl Abdülmennan Efendi'ye teşekkür anlamında şu cevabî mektubu yazdırıp Sagir'e teslim etmişti:

Abülfazl Abdülmennan Hazretleri,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Baş Kitâbet-i Zabıt ve Kavânin Müdüriyeti Adet: 1696/4621

Hintli kardeşimizin timsalî remzi olmak üzere irsal buyurduğunuz sancağı büyük bir memnuniyetle aldım. Bu suretle ibraz buyurulan müessir

hatırnüvâizden dolayı teşekkürler eylerim efendim.

Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal

Mustafa Kemal, Sagir ile görüşmesi sırasında, Sagir'in Millet Meclisi Genel Kurulu'na toplantı sırasında takdimi için emir vermiştir. Sagir, Millet Meclisi'nin Genel Kurul toplantısına katılmış ve alkışlarla karşılanmıştı.

Kemalist Çete, Mustafa Sagir'in Başına Çorap Örüyor. "Sen Kimsin De Hindistan'dan Gelip Bize Ayar Veriyorsun... İngiliz Düşmanlığını Senden Mi Öğreneceğiz?"

18 Şubat 1920. Hakkında yazılan tüm kitaplarda, tüm makalelerde "Sıkı takip altında tutulan Mustafa Sagir" diye bir ifade var. Mustafa Sagir, her şeyi ile Ankara'nın yabancısıydı. Her gittiği yerde zaten göze batıyordu. Mustafa Kemal "Mektuplarını iyi okuyun" demişmiş. Yazışmaları zaten denetim altındaydı. İstanbul üzerinden Hindistan'a gönderdiği mektuplarını zaten açık bir zarfla İçişleri Bakanı Adnan Bey'e (Adıvar) veriyordu. İngiliz casusu olduğuna dair argümanların tamamı uydurmadır. Güya, ilk önce Ankara Sahra Posta Müdürü Yarbay Şükrü Bey, farketmiş. Yarbay Şükrü, Sagir'in mektuplarından çok şüphelendiği için bir gün bir mektubunu incelerken önünde tesadüfen bir mangal varmış. O zaman resmi dairelerde soba nadiren bulunuyordu. Mektubu ateşin karşısında okumaya başlayınca, beyaz sayfalar üzerinde sarı sarı renklerin belirdiğini görmüş ve Ankara Azmı Millî Cemiyeti üyesi kimyager Avni Refik beye göndermiş. O da bu mektupları okumuş. Sonuç müthiş bir casusluk. Yani, Kemalist yalancılar, mangalda kül bırakmamış. Yalandır. Bir başka yalan, şair Mehmet Akif ile ilgili olanıdır. Mustafa Sagir, Mehmet Akif'in kaldığı Tacettin Dergâhı'na da takılmaktadır. Yazdığı bazı mektuplar güya Akif'in de dikkatini çekmiştir. Şair kuşkulanmıştır. Mustafa Sagir, mektupları boş denilecek kadar az ifadelerle yazmaktaymış... Zaten kendisi de eski bir Teşkilat-ı Mahsusacı olan Akif bu kuşkusunu Türk istihbaratına bildirmişmiş.

Bir başka yazı, Mustafa Sagir'in deşifre edilmesi şerefini, İçişleri Bakanı Adnan Bey'e, bir başkası ise Türk istihbaratına verir.

Sonrası şöyledir. İstihbaratımız mektupları Kimyager Avni Refik Bey'e verir ve inceletir. Avni Bey, mektupları özel ilaçlı suda (amonyaklı) çözer. Mektuplar görünmez mürekkepli kalemle yazılmış ve ilaçlı suda hepsi de

görülmüştür. Ortaya ajanlık faaliyeti çıkar. Tamamı yalandır. Kemalist çete, Mustafa Kemal'den aldığı emir gereği, sahte delil üretmiştir. Üstelik bu deliller, Mustafa Kemal, Mustafa Sagir'i emir verip yakalattıktan sonra bulunmuştur [470-476].

Mustafa Sagir, İngiliz ajanı değildi. Hint Hilafet Hareketi'nin temsilcisiydi. Ankara'da dikkatini çeken şeylerden biri şuydu: Her yerde Halifeyi kurtaracağını söyleyen Mustafa Kemal, bırakın vakit namazlarını kılmayı, Cuma Namazı'na bile katılmıyordu...

4 Aydır Ankara'da Bulunan Mustafa Sagir Sonunda Mustafa Kemal'in İngilizle Savaşmadığını Ve Asla Savaşmayacağını Anladı. Onun Halifeyi Kurtarmak Gibi Bir Derdi Yoktu

Mustafa Sagir'in Ankara'da el üstünde tutulduğu günler geride kalmıştı. Hindistan ile haberleşmesinde ciddi sıkıntılar vardı. Kendisine mektup gelmez olmuştu. Demek ki, yazdığı mektuplar yerine ulaşmıyordu. Aslında Kemalist çete Mustafa Sagir'in Ankara'dan haberler vermesine engel oluyordu. Ama Sagir iyimserdi. O mektuplarının İstanbul'da kaybolduğunu düşünüyordu. İngilizleri suçluyordu. Görünen köy kılavuz istemez. Mustafa Kemal ve çevresinin İngiliz düşmanı olmadığını ve İngilizlerle asla savaşmayacaklarını anlamıştı. Bunu bağlı bulunduğu Hint Hilafet Hareketi'ne anlatması için İstanbul'a dönmesi ve Hindistanla bağlantı kurması şarttı. Ankara'dan ayrılmak için hazırlıklara başladı...

Mustafa Sagir, Hindistan'daki sert İngiliz karşıtlığını ısrarla Anadolu'ya taşımaya çalışınca Mustafa Kemal, rahatsız oldu.

Veda Ziyaretlerine Başladı...Tanıdıklarına Uğruyor "Allah'a Ismarladık" Diyor. Mustafa Sagir Ankara'dan Gidiyor. Daha Doğrusu Gidebileceğini Sanıyor...

1921 yılının Nisan ayı başları... Mustafa Sagir 4 aydır Ankara'da. Ankara'ya bazı kaynaklara göre 6 Aralık'ta, bazı kaynaklara göre 11 Aralık'ta geldi. İstanbul'da İngilizlerle oynadığı köşe kapmaca gazetelere konu olmuş ve ünlenmişti. Olağanüstü sıcak karşılanmıştı. İnebolu'dan Ankara'ya gelene kadar karşılama törenleri düzenlenmiş, onuruna yemekler verilmişti. Ankara'nın girişinde Kılıç Ali tarafından törenle karşılanmış, hemen Mustafa Kemal'in yanına götürülmüştü.

Ama şimdi bütün bunlar geride kaldı. Aradan 4 ay geçti ve bu 4 ayın sonunda Mustafa Kemal, Mustafa Sagir varlığından rahatsız olduğunu giderek artan bir şekilde dışa vurur oldu. Mustafa Sagir, artık Ankara'da istenmediğini biliyordu. Anlamıştı. Ama neden böyle oldu bunu bilmiyordu. Bilmeden de ölecektir [477].

Hint Hilafet Hareketi'nin Anadolu Murahhası Mustafa Sagir... Veda ziyaretlerine devam ediyordu ki Mustafa Kemal'e veda ederken beklenmedik bir şey oldu...

Mustafa Kemal, Vedaya Gelen Mustafa Sagir ile Konuşurken Birden Sinirlendi. Sagir'in Söyledikleri Ağırına Gitmişti. Gizli Bir Notla, Gizli Biremir Gönderdi "Bu Adamı Derhal Tutuklayın"

Herkes Mustafa Sagir'i İngiliz ajanı diye bilir. Değildir. Görünmez mürekkeple yazdığı mektuplarla İngiliz istihbaratına Ankara'dan haber uçuruyordu diye bilinir. Oysa ortada ne görünmez mürekkep vardır ne de bu mürekkeple yazılmış mektuplar... Sagir'i Türk polisi, Türk istihbaratı yakaladı diye bilinir. Doğru değildir. Bunların tamamı uydurmadır... Mustafa Kemal ile her istediği zaman görüşüyordu. Üzerinde tırnak çakısı bile yoktu. Felsefe doktoru bir entelektüeldi. Kemalist yalancılar onu suikastçı bile yaptılar. Mustafa Sagir, Ankara'dan ayrılıyordu. Veda ziyaretlerini bitirmek üzereydi. Son olarak önce Mustafa Kemal'i ardından İçişleri Bakanı Adnan (Adıvar) Bey'i ziyaret edecek ve vedalaşıp gidecekti.

Mustafa Kemal'in Emir Eri Ali Metin anlatıyor... Bakın nasıl olmuş:

"(Mustafa) Sagir, gitmeye karar verdiğinden Atatürk'e vedaya gelmişti. Kendilerine kahve yaptım. Bu defa Atatürk, Sagir ile biraz sinirli konuşuyorlar ve ara sıra ellerindeki kâğıda ufak ufak notlar alıyorlardı. Sagir gitmek istedi. Atatürk bir kahve daha içmesi için ısrar ettiler. Sagir'e bir kahve daha getirdim. Anladığıma göre Atatürk, Sagir'in oturmasını uzatmak arzusunda idiler. Nihayet ellerindeki kâğıdı buruşturup sigara tablasına atarak,

---Çocuk bu tablayı temizlet. Buyurdular.

Atatürk bir yabancı ile görüşürken, önlerinde daima kâğıt kalem bulundururlardı. Dışarı gizli haber vermek istedikleri zaman, "Bu tablayı temizlet" diye emir verirlerdi. Temizlet demek; bu tablayı kalem mahsus müdürüne götür kâğıdı okusun, demekti. Eğer "tablayı dök" derlerse bu hakikaten tab-

lanın çöplüğe dökülmesi demekti. Emirleri üzerine, tablayı kalem mahsusu müdürü Hayati Bey'e götürdüm. Hayati Bey kâğıdı okur okumaz emniyet müdürüne telefonla derhal gelmesini ve tertibat almasını söyledi.

Sagir ikinci kahvesini de içtikten sonra, Atatürk'e veda ederek ayrıldı. Merdivenleri inmeye başladı. Atatürk, bu defa odanın kapısına kadar uğurlayarak her zamanki gibi aşağı kata inmediler. Nedense gözleri şimşeklenmiş, saçları dimdik olmuştu.

İstasyon binasının kapısında Atatürk'ün arabası duruyordu. İçinde de bir sivil oturuyordu. Bu gizli emniyet müdürü olmalıydı. Ben arabanın kapısını açarak Sagir'i içeriye aldım ve ön tarafa oturdum. Başımı çevirip Sagir'e nereye gideceğimizi sordum. Sagir; "İçişleri Bakanlığı'na" dedi. Arkadaki sivil "Emniyete!" deyince şaşırdım. Sagir yanındaki sivile; "Evvela İçişleri Bakanlığı'nda Adnan Bey'e veda edeyim, sonra da emniyete gideriz" deyince arkadaki sivil "Emniyete!" diye tekrar bağırdı. Durumu anlamıştım.

Doğruca Emniyet Müdürlüğüne gittik, Sagir'i içeriye aldılar. Sagir, derhal tutuklandı"

Yani, Mustafa Kemal emretmese Mustafa Sagir tutuklanmayacak ve yargılanmayacaktı. Ortada ne casusluk vardı ne de Mustafa Kemal'e suikast. Hepsi yalandı. Sonradan uydurulmuştur...

Ben devam edeceğim. Siz hayret edeceksiniz [478,479].

Mustafa Kemal hiçbir delile dayanmadan "casustur" dedi diye Kemalist Çete, Mustafa Sagir'e çullandı. Günlerce dövdüler. "İtiraf et İngiliz casusu. Ankara'ya Mustafa Kemal'i öldürmeye geldin..." Sagir, casus değildi. Hint Hilefet Hareketi'nin murahhası idi... İtiraf etmedi...

Mustafa Sagir'e Bok Ve Sidik İşkencesi... Tuvalet Yasaktı. Hücresindeki Kovaya Yapıyordu. Kovayı Dökmesi Yasaktı. Nefes Aldıkça, Ciğerleri Bok Ve Sidik Kokusuyla Doluyordu

Mustafa Sagir, Ankara'dan ayrılıyordu. Birkaç gündür Ankara'daki tanıdıklarına "Allah'a ısmarladık" diyordu. İstasyon binasına Mustafa Kemal'e veda etmeye gitmişti. Görüşmeden hemen sonra Mustafa Kemal'in gizli emri gereği gözaltına alındı. Neler konuştular? Mustafa Kemal neden bu kadar öfkelendi? Bilmiyoruz. Hiçbir zaman da bilemeyeceğiz. Mustafa Sagir, asılarak öldürüldüğü için, Mustafa Kemal de yazmadığı için bu son görüşmede

konuşulanlar muamma olarak kalacak. Ama, Mustafa Sagir, sözünü sakınan biri değildi. Mustafa Kemal'e "Siz İngilizle savaşmıyorsunuz" demiş olabilir... Mustafa Kemal'in emir eri Ali Metin de olmasa, anılarını yazmasa, o son görüşmeden haberimiz de olmayacaktı zaten.

Şair Mehmet Akif'in oğlu Mehmet Emin, o günlerde babasıyla beraber Ankara'daydı. Olan biteni yüzeysel olarak hatırlıyor. Ancak Emin Akif, literatürün tamamını bilmediği için Mustafa Sagir'in casus olduğunu sanmaktadır. Yıllar sonra derlediği kitabında şunları yazdı:

"Artık Mustafa Sagir'in bir casus olduğu kesinleşmişti. Yakalanması ve tutuklanması çocuk oyuncağı idi. Ancak asıl konu bu İngiliz köpeğinin nasıl konuşturulacağı idi. Bir diğer mesele de güya Müslüman Türk Milletine yardım etmek için ülkemize gelmiş olan birinin tutuklanmasının başta Müslüman Türklere, sonra Müslüman Hintlilere ve hepsinden önemlisi bir İngiliz vatandaşı olduğu için İngiltere'ye nasıl izah edileceği konusu idi. O halde bu hain derhal konuşturulmalı, her şeyi itiraf ettirilmeliydi ama nasıl?

Hapse atılan Mustafa Sagir'e kaba dayak dışında fiziksel bir işkence yapılmadı. Hatta odasına yiyecek içecek olarak ne isterse en alası getiriliyordu. Ancak iş banyo ve tuvalet ihtiyacına gelince işte o konu Mustafa Sagir için bir felaketti. Odasına bir teneke kutu konmuş, def i hacetini oraya eyliyordu ama o kutu odadan dışarı çıkarılmıyordu. Müslüman adam, bu şartlarda namazını kılamıyordu.

Musfata Sagir, bok ve sidik kokusuna ancak on gün dayanabildi. Onuncu gün çözüldü ve ne varsa itiraf etti" (Kaynak: Emin Akif Ersoy, Babam Mehmet Akif, İstiklal Harbi Hatıraları, Kurtuba Yayınları)

Mustafa Sagir'in İngiliz istihbaratına gönderdiği mektupları amonyak çözeltisine yatırdım. Görünmez mürekkeple yazılan gizli mesajları ortaya çıkardım" diyen kimyager Avni Refik'in yalan söylediği ortaya çıktı... Mustafa Kemal beceriksiz kimyagere çok ama çok öfkelendi...

Baskı Ağır Geldi. Avni Refik, Delirdi. Tedavi İçin İstanbul'a Gönderildi. Akıl Hastanesine Yatırıldı. Dava Daha Başlamadan Çöktü. Mustafa Sagir, Casus Masus Değil...

Mustafa Sagir'in Hindistan'a ulaşsın diye İstanbul'a gönderdiği mektuplarda gizli mesaj falan yoktu. Yüzyıldır sanki böyle mesajlar varmış,

Mustafa Sagir Ankara'dan İstanbul'a, İngiliz istihbaratına gizli mesajlar gönderiyormuş gibi yazılıyor ama yoktu. Böyle mesajlar yoktu. Zaten Mustafa Sagir İngiliz ajanı değildi. Neden böyle yapsın? O, inanmış bir Müslüman. Hilafet yanlısı bir Hintli. Zaten görünmez mürekkeple yazılan gizli mesajlar yalanı daha dava başlamadan önce Kemalist çetenin ayağına dolandı. Gizli mesajları deşifre ettiğini / okuduğunu iddia eden kimyager Avni Refik "Hadi göster" deyince gösteremedi. Eeee, hani okumuştun? Sahtekâr kimyacı Avni Refik "Vallahi billahi okudum. Ama bir süre sonra mektuplar eski haline geri döndü. Gizli mesajlar kayboldu" diye kendisini savundu ama inandırıcı değil. Mekteb-i Sultani hocalarından ve Birinci Meclis zabıt katiplerinden Mahir İz, bu olayı hatıralarında şöyle anlatıyor: "Bu zât İnebolu tarikiyle (yoluyla) gelmişti...

Daha sonraları bu adamın şüpheyi davet edecek bazı hareketleri olduğu söylendi. Kendisi Hürriyet Oteli'nin orta katına misafir edilmiş idi. Onun üstündeki odaya da emniyet memurları oturtulmuş ve tavandan açılan bir delikten hareketlerinin kontrol altına alınmış olduğunu öğrendik. Bir gün İstanbul'a gönderdiği bir mektup zarfı içinden çıkan büyük bir dosya kâğıdı üzerinde bir buçuk satırlık bir cümle yazılı olduğu, bunda havanın çok sıcak ve terletici olması öne sürülerek on bir tane fes istediği görülünce şüpheler artmış. Bu mektubun tetkiki için mektup Sultanî (Mekteb-i Sultani, Taş mektep) muallimlerinden kimya hocası Avnürrefik (Bekman) Bey'e tevdi edilmiş. O da kimyevî bir madde ile yazılıp başka bir madde dökülmeden okunamayan mektuba icâp eden maddeyi dökerek gizli yazıları meydana çıkartmaya muvaffak olmuş ise de, kullandığı maddenin miktarının çokluğundan dolayı gizli yazılar bir müddet sonra tekrar kaybolmuş ve münderecâtı okunup anlaşılamamış. O zaman Ankara Polis Müdîri Mehmetçe adında İttihat Terakkî'nin fedaîlerinden müheykel ve korkunç simalı bir zât idi. Bu tahliller herhalde onun nezâretinde ve Polis Müdîriyetinde yapılıyordu; bu hadiseden sonra Mehmetçe'nin Avnürrefik Bey'e şiddetli bir çıkışı, Avnürrefik Bey'de nazarı dikkati çekecek asabî bir buhran vücuda getirdi. Zihnî bir muvazenesizlik başgösterdi. Meselâ konuşmaları arasında "Benim ceddim Hazreti Ali'ye varır" diye farkında olmayarak babasının icazetnamesini

öne sürdü. Birgün de konuşurken "Dünyayı biz üç kişi idare ediyoruz: Churchill, Mustafa Kemal ve ben" dedi ve bunu sık sık tekrar etmeye başladı. Daha başka ipe sapa gelmez sözleri artınca, tedavisi için İstanbul'a gönderilmesine karar verildi..."

Görünmez mürekkeple yazılan gizli mesajlar iddiası yalan çıktı. Normalde Mustafa Sagir'den özür dilenmesi ve serbest bırakılması gerekir. Ama hayır. Bu olay, Mustafa Kemal için bireysel bir mesele. Delil peşine düştü [480].

Madem Ankara'da Delil Bulamadık. Biz De İstanbul'a Bakarız O Zaman. İttihatçı Çetenin İstanbul Teşkilatı, Mustafa Sagir İçin Sahte Delil Ve Yalancı Şahit Üretti...

1921 yılının bahar ayları... Mustafa Kemal'in "Casustur... Casus" iddiası çöktü. Mustafa Sagir'in amonyak çözeltisiyle incelenen mektuplarında İngiliz istihbaratına görünmez mürekkeple yazılan gizli mesajlar bulunamadı. Mustafa Kemal'in ağır baskı altında kalan kimyager Avni Refik çıldırdı ve akıl hastanesine yatırıldı. Delil de yok, mahkemede ifade verecek tanık da yok. Ama Mustafa Kemal pes etmeye niyetli değil. Emir üzerine, İstanbul'daki İleri Gazetesi yazarlarından Ferit Cavit, İngiliz istihbaratı tarafından Mustafa Sagir'e yazılmış gibi bir belge hazırladı. Bu sahte belgede Colonel Nelson, Sagir'e güya Mustafa Kemal ile ilgili özel bilgiler soruyor. Güya Mustafa Kemal'e suikast düzenlenecek. Yani, İngilizler Mustafa Kemal'i öldürmek istiyor. Ferit Cavit, bu belgeyi ele geçirmiş gibi yapıyor. Düzmece bir oyun. Kocaman bir palavra...

Sahte delil, Ferit Cavit tarafından teşkilatın İstanbul'daki bağlantı adamı Yüzbaşı İhsan Bey'e (Aksoley) veriliyor. İhsan Bey, sahte olduğunu bilmediği belgeyi Ankara'ya gönderdiği kuryeye teslim ediyor. Bu kurye gazeteci Ruşen Eşref'in (Ünaydın) eşi Saliha Hanım. Yüzbaşı İhsan zarfı teslim ederken "Zarfın içeriği Mustafa Sagir hakkında. Ama ona vermeyin. Mustafa Kemal'e verin. Paşa'nın hayatı tehlikede" diyor. Saliha Hanım vapurla yola çıkıyor. Sonra karayolu ve Ankara... Mustafa Kemal'i buluyor ve zarfı veriyor. Sahte delil artık Mustafa Kemal'in elindedir.

1960'lı yıllarda emekli Tuğgeneral İhsan Aksoley (1921 yılının Yüzbaşı İhsan'ı) olayı şöyle anlatıyor...

O günlerde ilk hareket edecek olan Umit Vapuru'na Saliha Hanım'ı bindirdim.

Kurye zarfını kendisine verdim ve bir tehlike ile karşılaşırsa, zarfı denize atmasını tenbih ettim. Ayrılacağım sırada:

—Zannederim sizin bir tabancanız olacak, dedim.

— Evet. Yanımda. Ama onu bırakamam.O, Mustafa Kemal Paşa'nın eşime hediyesi. Ayrıca eşimin, Anadolu'ya giderken, bana bıraktığı bir hâtıra. Bir tehlike karşısında kalırsan kullanırsın, demişti.

— Peki ama, Boğaz'dan çıkıncaya kadarüzerinizde bulunmasın. Belki bir arama olur. Bir yere saklayalım.

— Nereye- saklayabiliriz?

Kamaranın dışından geçen ve dümeni çeviren zincirlerin geçtiği kutunun kapağını açtım. Tabancayı bir gazete kâğıdına sararak içeri doğru koydum

—Boğaz'ı geçtikten sonra aynı yerden tabancanızı alırsınız.

— Teşekkür ederim. Mükemmel. Çok güzel. İyi bir fikir ve buluş.

Saliha Hanım'a veda ederek bir kayıkla Sirkeci'ye çıktım. Bâbıâlî'de İleri Gazetesi'nin matbaasına gittim. Başyazar Ferit Cavit Bey beni görünce:

— İhsan Bey. Çok mühim ve çok acele bir haberim var. Derhal Neş'et Bey'i görmek istiyorum, dedi.

— Bu saatte Neş'et Bey'i bulamam. Haberinizi bana söyleyiniz. Kalkmak üzere olan kuryemize yetiştireyim.

— Size veremem. Bu haberin derhal Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşması lâzım.

Gecikmesinden ilerde siz mes'ul olursunuz ve mânevi ıstırap çekersiniz.

— Bu haberi hemen bana vermemekle ilerde siz de benim durumuma düşersiniz.

Bunun üzerine Ferit Cavit Bey oda kapısını kilitledi. Kasadan çıkardığı zarfı bana uzatarak:

— Bu zarf, Hind Müslümanlarının mümessili Mustafa Sagir'e gönderilmek üzereyken elime geçti, içinde gizli yazı vardır. Mustafa Sagir'in casusluğunu ispat edecek yegâne vesikadır. Bu zarfın en emin bir vasıta

ile ve süratle Mustafa Sagir'e değil, Mustafa Kemal Paşa'nın eline verilmesi ve durumun anlatılması lâzımdır. Aksi halde Mustafa Kemal Paşa'yı kaybederiz.

Mustafa Sagir, Hind Müslümanları adına Anadolu'ya çok miktarda para getireceğini ifade eden ve fakat hakikatte İngiliz casusu olan bir adamdı. Yanında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu (ismini unuttum) bir deniz subayı ile birlikte İnebolu'ya gitti. Bu adam İstanbul'da birçok işler çevirmiş, kendisinin Hind Müslümanlarının hakikî mümessili olduğuna İstanbul ve Anadolu halkını inandırmaya çalışmış, İngilizler tarafından takip ediliyormuş hissini verdirmek için çocukça hareketler yaparak kendisini İngilizler'den gizlemeye çalışır gibi göstermiş —güya çok tecrübeli— bir casustur. Anadolu'da halk kendisini büyük tezahüratla karşılamış, araba ile geçtiği yollara halılar sermiş ve hüsn-i kabul görmüştür.

Ferit Cavit Bey'in verdiği zarfı aldım. Kayıkla tekrar Ümit vapuruna giderek Saliha Hanım'a teslim ettim. Zarfın ehemmiyetini, Mustafa Kemal Paşa'nın hayatı ile ilgili ve Mustafa Sagir'in casusluğunu ispat eden yegâne vesika olduğunu, Ankara'ya gider gitmez, Mustafa Kemal Paşa'nın eline teslim etmesini ve ölmedikçe başka bir şahsa teslim etmemesini tenbih ederek koynunda saklamasını rica ettim ve kendisine tekrar veda edip ayrıldım.

Akşam geç vakit Selimiye'deki evime geldim. Vazifesini yapmış olan insanların duyacağı huzur içindeydim. Ertesi sabah, annem erkenden sabah gazetelerini getirdi. Sayfalarda Ümit vapurunun resmi vardı. Ambarlarında, Anadolu'ya kaçırılmak üzere, silâh ve cephane olduğu ihbar edilen Ümit vapurunun; Yunanlılar tarafından kontrol altına alındığı haberini büyük bir üzüntü içinde okudum.

Arkadaşlarımın vapurun ambarlarına yerleştirdiği silâhla, mühimmata ve Saliha Hanım'daki büyük kurye zarfına değil, koynundaki küçük zarfa önem veriyorum. Hemen yatağımdan fırladım. Harem iskelesinden vapurla İstanbul'a geçtim. Bir kayıkla limanda demirli olan Ümit vapurunun etrafında dolaşmaya başladım. Vapura çıkmak yasaktı.

Yunan askerleri vapurun güvertesinde nöbet tutuyorlardı.

Bir ara güvertede Saliha Hanım'ı gördüm. Zarfı kaptana vermesini, bizden olan kaptana da derhal zarfı bana getirmesini rica etmesini ve

üzülmemesini —Yunan nöbetçilerine göstermeden işaretle — anlattım. Rıhtıma çıkıp, kaptanı beklemeye başladım. Uzun bir müddet sonra kaptan geldi. Acentelere mahsus özel çantayla büyük zarfı getirdi.

Bu zarftaki evrakın ehemmiyeti yoktu. Müsveddelerinden birer suret daha çıkarmak mümkündü. Esas, Saliha Hanım'm koynundaki küçük zarfı tekrar elime almaktı. Hem kaptanla haber gönderdim hem de kayıkla Ümit vapurunun etrafında dolaşarak, Saliha Hanım'a koynundaki zarfı kaptana vermesini işaretle anlattım.

Nihayet akşama doğru kaptan ikinci defa çıkışında küçük zarfı getirdi. Geniş bir nefes aldım. O gün geçirdiğim heyecanı anlatmak çok zor.

İşte bu heyecanlar arasında gece olmuştu. Eve geldim. O gün akşama kadar bir şey yediğimi sanmıyorum. Yatak odamın kapısını kilitledim ve yatağımı kapının arkasına çektim. Küçük zarfı yastık kılıfının arasına koydum. Hem küçük tabancamı hem de şıtayer tabancamı derhal ateşe hazır bir vaziyete getirdim. Gece Ferit Cavit'i düşündüm. Bu adamın eline bu zarf nasıl geçebilir? Bu adam her halde iki taraflı çalışan bir casus.

Belki bize karşı gösterdiği alâka, İngilizler'e yapmak mecburiyetinde olduğu hizmetin bir icabıdır. Belki bizden aldığı bilgileri de gazetesinde neşretmeden önce İngilizlere vermektedir ve icab ederse bizi de İngilizler'e ihbar edebilir! Bu mektup meselesinden sonra, Ferit Cavit Bey'le temaslarımda çok dikkatli oldum ve ziyaretlerimi seyrekleştirdim.

Bu karışık düşünceler arasında başlıca endişem, küçük zarfın tekrar elimden çıkması idi. Bu vaziyette ve bu ruh haleti içinde uyudum mu, uyumadım mı hiç bilmiyorum. Sabahı dört gözle bekledim. Uykusuz ve sıkıntılı geçen bir gecenin vücudumdaki ağrılarını hissediyordum.

Sabah olunca ilk işim Yıldız Sarayı'na gitmek ve Neş'et Bey'i görmek oldu. Küçük zarfı beraber almak istemedim. O'nu yakalanırsam, elimden çıkarmaktan çok endişe ettim. Mustafa Kemal Paşa'mn hayatı ile ilgili büyük bir sorumluluğun altındayım. Küçük zarfı, sarnıç odasındaki sarnıcın (içinde yağmur suyu biriktirilen su deposu) kapağını kaldırıp sarnıcın içinde sakladım. Sarnıçta su yoktu. Sızdığıve temele su gittiği için yağmur suyu toplamıyorduk. Sarnıcın bulunduğu oda yekpare bir keçe ile kaplı idi. Bir köşesinden keçe çekilmedikçe sarnıç kapağı görünmezdi.

Neş'et Bey'e küçük zarf meselesini anlattım ve aşağıdaki kararı verdik:

1. ilk vasıta ile inebolu'ya gitmem ve küçük zarfı Yüzbaşı Şevki Bey'e teslim etmem.
2. Saliha Hanım hareket edebildiği takdirde, şüpheyi üzerime çekmemek ve küçük zarfın elimizden gitmesine sebep olmamak için, küçük zarfı yine Saliha Hanım'la göndermeyi tercih etmek ve Saliha Hanım'la teması azaltmak.

Saliha Hanım'ın bulunduğu Ümit vapuru, iki gün limanda kontrol altında tutulduktan ve sıkı bir kontrolden geçtikten sonra, yolcuları limandaki Reşid Paşa vapuruna geçirildi. Ben yine küçük zarfı Saliha Hanım'a ve küçük zarfın mahiyetini iyice açıklayıcı ve Mustafa Sagir'in, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast için İngilizler arafından gönderilmiş bir casus olduğunu izah edici bir şifreyi de içine koyduktan sonra, kurye zarfını teslim ettim. Reşid Paşa vapuru hareket etti.

Kaynak: İhsan Aksoley Emekli General Yüksek Mühendis, Tarih Mecmuası, İstiklâl Savaşı'nda bir Türk Subayının Hâtıraları, İstanbul'daki Milli Mücadele 3, Anadoluya Kaçanlar, s. 79/80/81

Boynunu "seve seve" ipe uzattı. Mustafa Kemal'in elindeki sahte suikast belgesini hazırlayan Ferit Cavit, idam cezası ile yargılanacağı davaya katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya geldi... Kemalist ajan Ferit Cavit, mahkemede, İngiliz ajanı rolü yaptı...

Mustafa Sagir'le Birlikte Casusluktan Yargılanan Ferit Cavit, Mustafa Sagir İle İngiliz İstihbaratı Arasındaki Bağlantı Elemanı Olduğunu Kabul Ediyor... Böylece... Sagir'in Casus Olduğu "İspat" Edilmiş Oluyor...

1921 yılının bahar ayları. Yer; Ankara İstiklal Mahkemesi. 4 sanık, İngiliz casusu oldukları suçlamasıyla yargılanıyor. Bunlar: Hint Hilafet Cemiyeti murahhası Hindistanlı Mustafa Sagir, İstanbul'da yayınlanmakta olan İleri Gazetesi'nin başyazarı Ferit Cavit, Bağdat eski valisi Osman İzzet ve bahriye subayı Mülazım-ı Evvel Mehmet Ali... Buradaki tek gerçek sanık aslında Mustafa Sagir. Gazeteci Ferit Cavit sahte sanık. Görevi; İngiliz ajanı gibi davranmak ve Mustafa Sagir'in mahkûm edilmesini kolaylaştırmak. İdam istemiyle yargılanacak ama herhalde asılmayacak. Osman İzzet Bey ve Teğmen Mehmet Ali ise davaya garnitür

olarak eklenmişler. Mustafa Kemal, kafa karıştırmayı sever. Mustafa Sagir'in Ankara'dan gönderdiği mektuplarda görünmez mürekkeple yazılan gizli bölümler olduğu ispat edilemedi. Keza, Sagir'e gelen mektuplarda da görünmez yazılar yok. Ama mahkeme, Mustafa Kemal'in elindeki sahte suikast belgesi üzerinden hem casus hem de suikastı olduğunu ispat edecek... Sahte belgenin nasıl oluşturulduğunu ve Ankara'ya Mustafa Kemal'e nasıl ulaştırıldığını anlatmıştım. Kısaca tekrar edeyim.

İstanbul'daki İleri Gazetesi yazarlarından Ferit Cavit, İngiliz istihbaratı tarafından Mustafa Sagir'e yazılmış gibi bir belge hazırladı. Bu sahte belgede Colonel Nelson, Sagir'e güya Mustafa Kemal ile ilgili özel bilgiler soruyor. Güya Mustafa Kemal'e suikast düzenlenecek. Yani, İngilizler Mustafa Kemal'i öldürmek istiyor. Ferit Cavit, bu belgeyi ele geçirmiş gibi yapıyor... Sahte delil, Ferit Cavit tarafından teşkilatın İstanbul'daki bağlantı adamı Yüzbaşı İhsan Bey'e (Aksoley) veriliyor. İhsan Bey, sahte olduğunu bilmediği belgeyi Ankara'ya gönderdiği kuryeye teslim ediyor. Bu kurye İzmirli gazeteci Ruşen Eşref'in (Ünaydın) eşi Saliha Hanım. Yüzbaşı İhsan zarfı teslim ederken "Zarfın içeriği Mustafa Sagir hakkında. Ama ona vermeyin. Mustafa Kemal'e verin. Paşa'nın hayatı tehlikede" diyor. Saliha Hanım vapurla yola çıkıyor. Sonra karayolu ve Ankara... Mustafa Kemal'i buluyor ve zarfı veriyor. Sahte delil artık Mustafa Kemal'in elindedir...

Peki, İstiklal Mahkemesi'ni Sagir'in casus olduğuna ikna eden bu sahte belgede neler yazıyor? Emekli General İhsan Aksoley, belgeyi anlatıyor:

"Seneler sonra bir gün eşimi (İstanbul Senatörü Mebrure Aksoley) ziyarete gelen arkadaşları arasında Saliha Hanım da (Saliha Ünaydın) vardı. Saliha Hanım'la bir köşede oturduk, eski günleri andık. Bu arada bahçemde sonbaharda açan son ve tek güzel bir gülü kestim ve Saliha Hanım'a verdim. Bu hareketim diğer misafirlerin dikkat nazarını çekti. Ben:

— Hanımefendiler, hepinizden, hattâ istiklâl Harbi'nde tanışıp evlendiğim eşimden önce, Saliha Hanım'la tanıştım. Saliha Hanım benim Millî Mücadele arkadaşımdır, dedim ve hâtıramı anlattım.

Bunun üzerine Saliha Hanım:

— İhsan Paşa. Benimle, Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gönderdiğiniz

küçük zarfın içindeki gizli yazının ne olduğunu biliyor musunuz? diye sordu.

— Hayır efendim. Ben, vazifesini yapmış olanların huzuru içinde bu küçük zarfı unuttum. Bugüne kadar da hiç aklıma gelmedi.

— Ben, İnebolu'ya iner inmez derhal Ankara'ya hareket ettim. Ankara'ya gelince de Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine gittim. On günden beri koynumda sakladığım küçük zarfı kendilerine teslim ettim. Bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa Hazretleri beni çağırttı. Benimle gönderdiğiniz küçük zarfın içindeki gizli yazı hakkında bana aşağıdaki bilgiyi verdi:

— Saliha Hanımefendi. Getirdiğiniz küçük zarfın içindeki gizli yazıyı size okuyorum:

1. Mustafa Kemal Paşa mutad olarak evinden hangi saatlerde çıkar, hangi saatlerde döner?
2. Mustafa Kemal Paşa, mutad olarak otomobilin neresinde oturur?
3. Mustafa Kemal Paşa'mn hususî doktoru kimdir?
4. Mustafa Kemal Paşa'nın hususî dişçisi kimdir? ...
5. Mustafa Kemal Paşanın ilaçları hangi eczanelerde yapılır?» .

Evet, Hindli casus Mustafa Sagir, bu vasıtalardan biriyle, bizi aziz Atatürk'ümüzden mahrum etmek vazifesiyle İngilizler tarafından Ankara'ya gönderilmiştir. Fakat Mustafa Sagir, Millî Mücadelecilerin takibinden kurtulamamıştır. Onu İngiliz hükümeti dahi idam sehpasından Kurtaramamıştır"

Akıllarını yitirmişler. Ne Saliha Ünaydın ne de emekli general İhsan Aksoley bu belgenin hangi dilde yazıldığını, nasıl ele geçirildiğini sormuyor? İngiliz istihbaratının Sagir'e göndereceği mektup Ferit Cavit'in eline nasıl geçiyor? Böyle bir mektup olacak ve şifrelenmeden dümdüz gönderilecek. Mümkün mü? Çocuklar bile inanmaz. Bunlar inanıyor. Kemalistler yıllardır bu saçma sapan şeyi gerçek zannediyor...

Kaynak: İhsan Aksoley Emekli General Yüksek Mühendis, Tarih Mecmuası, İstiklâl Savaşı'nda bir Türk Subayının Hâtıraları, İstanbul'daki Milli Mücadele 3, Anadoluya Kaçanlar, s. 79/80/81

Mustafa Sagir İngiliz ajanı değildi. Hint Hilafet Hareketi'nin murahhası idi. Mustafa Kemal tutuklanması için emir verene kadar, Ankara'da onun "casus" olduğunu bilen yoktu...

Fıkra gibi... Meğer Mustafa Kemal Mustafa Sagir'e Casusluk Yapsın ve Kendisine Suikast Düzenlesin Diye Göz Yummuş...

Mustafa Sagir, 6 Aralık 1920 tarihinde Hint Hilafet Hareketi'nin murahhası olarak Ankara'ya geldi. 3 buçuk ay sonra Ankara'dan ayrılırken Mustafa Kemal'e veda etti ve merdivenlerden aşağı indiği sırada, Mustafa Kemal'in emri ile tutuklandı. O ana kadar onun "casus" olduğunu bilen yoktu. Tam tersine Ankara'da el üstünde tutuluyordu... Masal gibi anlatılır. Efendim, Mustafa Kemal, çok ileri görüşlüymüş. Sezgileri çok kuvvetliymiş. Lider dediğin böyle olurmuş. Daha 6 Aralık'ta Sagir ile ilk görüşmede onun casus olduğunu anlamışmış. Bunu Kemalettin Sami Paşa'ya söylemiş. İçişleri Bakanı Adnan Bey'e (Adıvar) söylemiş. Bunlar yalandır. Sonradan uydurulmuştur. Böyle çok sayıda Mustafa Kemal yalanı var. Doğrusu ne midir? Şöyledir. Sagir'in casus olduğunu anladığı halde, bunu neden gerekli makamlara bildirmediği sorulunca Mustafa Kemal, bunu şöyle açıklar: [481].

"Maksadım Ankara'da, İstanbul'daki Millî Müsellâh Kuvvetlerimizin, Mahrem Teşkilâtımızın nasıl çalıştığını anlamaktı. Onun için sabırlı olmağa ve beklemeğe karar vermiştim. Tâ içimize kadar elini kolunu sallayarak ve bizim en kadim dostumuz gibi girdiği halde, binlerce insandan mürekkep bu gizli teşekküllerimiz, bakalım bu adamı anlamakta isabete edecek mi diye merak ediyordum. Çok şükür ki; bu habisi tanımakta onlar da gecikmediler!"

Ama Mustafa Kemal karda yürüse bile izleri karıştırmayı sever. Hiçbir yerde "Ben yakalattım" demez. Mesela; Mustafa Sagir'in cephe emrinde bulunmak istediğini bildiren ve görüşünü soran Elcezire Cephesi İstihbarat Müdürü Cemal Bey'e şöyle yazar: "Casus imiş, Millet Meclisi'nden sorduk, cevap geldi" [482].

Mustafa Sagir, İngiliz ajanı değildi. Hint Hilafet Komitesi'nin murahhasıydı... Mustafa Kemal'in komplosuna kurban gitti...

Mustafa Sagir 20 / Mustafa Kemal "Casus" Diye Tutuklattığı Mustafa Sagir'in 30 Bin Altınına (60 Milyon Lira) El Koydu. Osmanlı Bankası'ndaki Şahsi Hesabına Yatırdı...

1921 yılının bahar ayları.

Hint Hilafet Hareketi'nin murahhası Mustafa Sagir, Temmuz ayında

Hindistan'dan gelirken yanında 30 bin altın getirmişti. Aralık ayında Ankara'ya gelirken bu altınlar yanındaydı. Parayı İngilizlerle savaşa harcayacaktı. Ama olmadı. Mustafa Kemal onu 3,5 ay sonra hem de Ankara'dan ayrılırken "casus" suçlamasıyla tutuklattı. Peki 30 bin altına ne oldu? Dr.Rıza Nur'un anıları, Mustafa Sagir'in beraberinde getirdiği yardım amaçlı paranın akıbeti konusunda diğer Kemalistlerden ayrılmaktadır. Herkes gibi Mustafa Sagir'in casus olduğunu zanneden Dr. Rıza Nur paranın 30.000 Lira olduğunu (Bir lira=bir altın) belirterek şöyle devam etmektedir; "Bu parayı Mustafa Kemal aldı. Evvelce Hind'den gelen paralar gibi onu da yuttu (5). Ama Kemalist yalancılar her olayda olduğu gibi derhal Dr. Rıza Nur'u yalanlamaya girişir. Bu yalancılara göre, güya Mustafa Kemal, bu altınları kişisel hesabına yatırmamış, emaneten maliyeye yatırmıştır. Mustafa Sagir'in altınları daha sonra kurulan Türkiye iş Bankası'nın sermayesi olarak kullanılmıştır. Oysa, İşbankası'nın sermayesinin tamamı Mustafa Kemal'in Osmanlı Bankası'ndaki kişisel hesabından alınmıştır. Bankaya Maliye Bakanlığı'ndan sermaye olarak gelen bir para yoktur. Yani Dr. Rıza Nur, doğru söylüyor. Mustafa Sagir'in altınlarına el koyan Mustafa Kemal, bu parayı Osmanlı Bankası Ankara Şubesi'ndeki hesabına yatırmıştır. Adamı öldür, paralarına el koy. Mustafa Kemal bunu İttihad-ı Milli Bankası'nın 4 milyon lirasına (Bugünün 80 milyar lirası) el koyarken de yapacaktır. Cavit Bey'i astıracak ve İttihad-ı Milli Bankası'nı zimmetine geçirecektir...

Bütün Hintliler gibi İngiliz vatandaşı olan Sagir'in asılmaması için, İngiliz Yüksek Komiseri Sir. H. Rumbold, birçok defa başvuru yapar. Üstelik Yüksek Komiser, Sagir'in yargılanmasını haber aldığı zaman Londra'da imzalanan anlaşma gereğince İngiliz ve Hint esirlerinin tahliyesini istemek münasebetiyle Sagir'in, tahliyesi gerektiğini iddia eder. Hatta İngiliz Yüksek Komiseri, İstanbul basınına bir bildiri dağıtarak Sagir'i serbest bırakmadığı için Ankara Hükümetini suçlar. Ayrıca, Hikmet Bayur'un belirttiğine göre dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Hint Hilafet Komitesi'nin lideri Ağa Han da aynı istekte bulunurlar.

Mustafa Sagir'in İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanması 1 Mayıs 1921 tarihinde başlar. Yargılamayı yapan İstiklâl Mahkemesi Heyeti, İhsan Bey, Kılıç Ali Bey ve Hüseyin Bey'den oluşur.

Yargılama sonucunda İstiklal Mahkemesi, 23 Mayıs 1921 günü, Mustafa Sagir hakkında oybirliğiyle, diğer Ferit Cavit ve İzzet hakkında ise oy çokluğuyla idam kararını verir. Mahkeme Heyetinden Hüseyin Bey, Ferit Cavit ile İzzet hakkında idam kararına muhalif kalır. Mahkemenin kararı şudur:

Karar No:583

İngilizlerden aldığı talimat üzerine kendisine Hint Hilafet Komitesi'nin delegesi süsünü vererek casusluk yapmak üzere Ankara'ya geldiği ve Ankara'da, İstanbul'da "Ferit Cavid" adresine kimyasal bir karışım ile gizli olarak yazmış bulunduğu mektuplarla Anadolu Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa hakkında sürekli olarak bilgi gönderdiği iddiasıyla mahkememize tevdi edilen İngiliz tebaasından Hindistan'ın Peşaver şehrinde mütevellit 34 yaşlarında Mustafa Sagîr bin Zekeriye ile Mustafa Sagîr'in İstanbul'da İngiliz Hafiye Teşkilatı'na gönderdiği anlaşılan ve gizli mürekkep ile yazılı raporlarını yerine ulaştırmak suretiyle merkumun casusluğuna katılmak suçuyla, kezâ mahkememize tevdi kılınan İstanbul'da mütevellit 42 yaşlarında "İleri" gazetesi yazı kurulundan "Mehmet oğlu Ferit Cavit" ile, keza İngiliz casus teşkilatına dahil olduğu ve Anadolu'da özellikle Şeyh Sunusî Hazretleri'nin ahval ve harekatını takip etmek üzere görevlendirildiği iddia olunan 25 yaşlarında deniz teğmenlerinden Ürgüp'lü Paşazade Mehmet Ali'nin yapılan açık yargılamalarında Hintli Mustafa Sagîr'in gerçekten 10 yaşından beri sadece İngilizler hesabına casusluk yapmak üzere özel şekilde yetiştirildiği ve bir çok yerlerde İngilizlerin nam ve menfaatine casusluk yaptığı ve sonradan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın muvafakati ve İngilizlerin İstanbul'da casusluk yapmağa memur ettikleri Miralay Nelson'un emri ile İstanbul'a gelip Anadolu'nun itimadını kazanmış bazı kimselerle ortak olarak "Türk-Hint Muhadenet Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurduğu ve daha sonra Karakol Heyet-i Merkeziyesi'nden aldığı itimatname ve belgeyi hamilen kendisine Hint Hilafet Komitesi Olağanüstü Delegesi süsünü vererek Ankara'ya geldiği ve Ankara'da kimyasal bir karışım ve eczalı mürekkeple yazılmış mektuplarla İngilizlere gizli hususları bildirdiği ve bu suretle casusluk yaptığı gerek ele geçen delillerle ve gerek kendi itirafları ve yapılan yargılama esnasında şahitlerin beyanı ile sabit olan Hintli casus Mustafa Sagîr'in asılarak idamına, Ferit

Cavid bin Mehmet Cavid'in ise İstanbul'da İngiliz casus teşkilatı başkanı olduğu anlaşılan İngiliz Miralay Nelson'un daire-i itimadına girerek casus Mustafa Sagîr ile bu teşkilatın bakanı Nelson arasında haberleşme aracılığı yapmak ve şu suretle gerek Mustafa Sagîr'den gizli raporları Nelson'a, gerekse Nelson'dan aldığı talimatı Hintli casusa getirip götürmesi ve bunu yaparken de para alması, kendisinin Mustafa Sagîr'in suçuna iştirak ettiği kanaatini vermiş ise de, Mustafa Sagîr'in tutuklanmasından önce içine düşen bir korku ile Hintli'nin gerçek görevini sabık İstihbarat Komisyonu Başkanı Binbaşı Rıza Bey'e, gerek Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektupla bildirmesi hafifletici sebeplerden sayılarak adı geçenin tutuklanma tarihi olan 22 Mart 1337 (1921) tarihinden itibaren müebbet küreğe mahkûmiyetine, gene aynı suçlara iştirak eden Bağdat Belediye Reis-i Sabıkı İzzet'in kasden İngilizler tarafından casus olarak Ankara'ya gönderildiğine dair Mustafa Sagîr'in kendi ifadesinden başka kanaat getirici bir ifadeye ulaşılmamakla beraber, İzzet'in Ankara'daki hareket tarzının calib-i zan ve şüphe bulunması dolayısıyla merkumun millî davanın bir mutlu sonla oluşacak iktidarına kadar hükümetin uygun bulacağı bir yerde kal'a-bend edilmesine ve bahriye mülazim-ı evveli Mehmet Ali Efendi'nin casusluğu sabit olmadığı, yalnız kendisinin bu millî davanın takibi için gerekli metin bir karaktere malik bulunmadığı anlaşıldığından bu kişinin de İstanbul'a iadesine, Mustafa Sagîr hakkında oy birliği ile, Ferit Cavid, İzzet ve Mehmet Ali hakkında oy çokluğuyla ve tümünün yüzlerine karşı karar verildi.

Kılıç Ali İhsan 23 Mayıs 1373 (1921)

Heyetten Elaziz Mebusu Hüseyin Bey, Sagir dışındakilerin idamına niçin muhalif olduğunu karşı oy yazısında şöyle açıklar:

"- Ferit Câvit ile İzzet hakkındaki karara muhalifim. Zira Mustafa Sagir'in casusluğu ne derece mertebe-i sübuta vasıl olmuşsa diğerlerinin de buna iştirakleri o kadar âyan ve beyandır. Bâhusus Nelson'un talimatı dahilinde çalışan ve Ankara'ya gelerek kimyevî mürekkeple yazılmış mektuplar getirmesi ve şifahî talimatı hâmil bulunması da bu casusluğu tevil edilmez hale soktuğundan Ferit Cavit'in de idamını talep ederim.

İzzet'e gelince, Nelson'un bir mektubunda "İzzet, Şeyh Sünûsi ile görüş-

tü mü?" diye sorulması, Mustafa Sagir'in bir mektubunda bundan bahsedilmesi, ve Ankara'da memuriyet isterken kaymakamlığa tayin edildiği halde gitmeyerek Şeyh Sünûsi'nin yanında kalmakta ısrar eylemesi, Nelson - Mustafa Sagir – Ferit Cavit'ten mürekkep şebekeye dahil olduğunu aşikâr kılmakta olduğundan İzzet'in de idamı icap ediyor. Ferit Câvit'in Binbaşı Rıza Bey'e verdiği mektuplar bir muvazaadır. Çünkü Mustafa Sagir'in tevkifinden sonra Dahiliye Vekili'ne verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan mektup da Paşa'nın eline geçmeden İstanbul'dan gelen Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin getirdiği evrak içinde polis tarafından ele geçirilmiştir. Diğer taraftan Binbaşı Rıza Bey'le Kaymakam Aziz Bey'in casustan sık sık para almaları, ancak ve son dakikada şüphelenmeleri de beni tatmin etmediğinden her ikisi hakkında takibat icrasına ve casusa tercümanlık yapan bahriye mülazimi Mehmet Ali'nin de silk-i askeriyeden tardiyle İstanbul'a iadesini lüzumlu görüyorum."

Mahkeme Heyeti üyesi Hüseyin Bey'in Ferit Cavit ile İzzet hakkındaki itirazı kabul edilmez. Tek suçlu Mustafa Sagir'dir. Sadece o asılacaktır.

İdam kararının infazından önce, Mustafa Sagir, son arzu olarak, İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğu'na bir mektup yazar ve bu mektupta; "Bütün söylediklerim yalandır. Ben son dakikamda dahi görevimi yaptım" der. Yeni gün gazetesi, bu mektup haberini, "Allah'ın lâneti üzerine olsun" diyerek basar.

24 Mayıs 1921'de, akşam üstü, idam kararının verilmesinin ertesi günü, Mustafa Sagir kelepçeli olarak ve beyaz bir entariyle Karaoğlan Çarşısı'na getirilir. Neredeyse bütün Ankara toplanmıştır. İstiklâl Mahkemesi Kâtibi Rıza Bey, mahkeme kararını okur. Bundan sonra idama ilişkin bir yafta Rıza Bey tarafından Sagir'in göğsüne çengelli iğneyle iliştirilir. Çarşının ortasında kurulmuş olan idam sehpasının önüne getirilir. Cellat, Sagir'e iri bir siyah zeytin tanesi uzatarak ağzına koymak ister. Sagir sorar:

"- Nedir o, afyon topağı mı?"

- Hayır, zeytin tanesi, bunu yutarsanız zahmet çekmezsiniz.

- İstemez, böyle daha iyi.

- Siz bilirsiniz, şimdi masaya çıkacaksınız."

Sagir, kelepçeli durumda idam masasının üstüne çıkar. Cellat ipi boynu-

na geçirir. Sagir gözlerini kapatır. Cellat, Jandarma zabitine bakar. Onun emri üzerine masaya bir tekme vurur. Masa devrilir. Lüks lambalarının ışığı altında Mustafa Sagir'in bedeni üç direk arasında bir süre sallanır. Cellat ipi biraz daha yukarı çeker. Hazır bulunan doktor, bir sandalyeye çıkarak Sagir'in kalbini muayene eder. Öldüğünü belirtmesi üzerine kelepçe çıkartılır ve böylece mahkeme kararı, kararın ertesi günü infaz edilmiş olur.

Times idam haberini, "Türkler kendilerine teveccüh gösteren bir Hintli'yi idam ettiler", "İngiltere ile savaş halinde" şeklinde başlıklarla verdiği gibi, Sagir'i Times muhabiri de "masum bir mecnun" olarak takdim eder. (46) 6 Haziran 1921 tarihli İngiliz Morning Post gazetesi, idam haberini; "İngiliz uyruklu bir Müslüman'ın katli" şeklinde yansıtır. İngiliz Yüksek Komiseri Vekili Frank Rattigan, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderdiği 29 Mayıs 1921 tarihli özel yazısında idam kararını, "Ankara'nın, İngiliz yönetimine karşı beslediği aşırı düşmanlık duygusunun belirtisi olduğunu" yazar.

Mustafa Sagir, İngiliz casusu değildi. Asıl casus, Black Jumbo idi. Nitekim Black Jumbo, 3 ay sonra / 20 Ağustos 1921 tarihinde, Meclis Ordusu'nun savaş planlarını, Anadolu Ajansı'nın telgraf merkezinden İstanbul'daki İngiliz generali Harington'a gönderecektir.

Yunan yaklaşıyor. Top sesleri artık Ankara'dan duyuluyor... Mustafa Kemal Meclis'in Kayseri'ye taşınmasını emretti ve büyük bir gürültü koptu...

Ağustos 1921 / Meclis, Mustafa Kemal'in Emrine Karşı...

"İsteyen Gitsin Ama Biz Kayseri'ye Gitmiyoruz... 200 Adam, Ankara'da Kalacağız... Burada Öleceğiz..."

31 Ağustos 1921. Aslında Meclis'in Kayseri'ye taşınması tartışmaları Kütahya-Eskişehir savaşlarından hemen sonra 23 Temmuz 1921'de başlamış ama sonuçlanmamıştı. O tartışmalar, 3 ay için Meclis'in yetkilerini de üzerine alarak Başkumandan olan Mustafa Kemal'in Kayseri'ye taşınma emri üzerine yine alevlendi... Ama önce, Mustafa Kemal taşınma emrini nasıl vermiş? Erkan-ı Harbiye Reisi Umumisi Fevzi Paşa'nın sözlerini hatırlayalım: "Öyle kahredici ve yıpratıcı bir devreye girmiş bulunuyorduk ki, uyumak için bile vakit bulamıyordum. Bu arada Mustafa Kemal Paşa'ya bile her gün benden istediği bilgileri veremiyordum.

İşte bu günlerde nereden çıkmış ise çıkmış, Yunanlıların hızla Ankara'ya yaklaşmakta oldukları, onları durdurabilmenin imkânsız olduğu rivayeti Ankara'yı bir anda sarıvermiş. Benden bir türlü haber alamayan, benimle temas kuramayan Mustafa Kemal Paşa da bu şayiaya kapılarak Ankara'nın boşaltılması yolunda kendisine yapılan telkinleri uygun bulmuş. Bu yolda hemen emirler vermiş ve hükümet merkezinin Kayseri'ye nakledilmesi yolunda harekete bile geçilmiş. Bir taraftan bazı resmi daireler, bir taraftan bir çeşit paniğe kapılan Ankara halkı, şehri boşaltmaya ve bulunabilen vasıtalarla Kayseri'ye doğru göçe başlamış..." Evet. Durum kritik. Milletvekilleri 3 ay için yetkisiz. Meclis'in yetkilerini de taşıyan Paşa "Gidin" diyor. Meclis karar alamaz. Ama yine de tartışıyorlar: Dersim Mebusu Diyab Ağa: "Biz buraya Ankara'dan kaçmak için gelmedik. Savaşmaya, dövüşerek ölmeye geldik"

Erzurum Mebusu Mustafa Durak: "İşte Meclis'te toplandılar; karar almışlar, Meclis kaçıyormuş, mebuslar kaçıyormuş, gibi tuhaf tuhaf sözler işittim... Meclis'in buradan gitmesi bütün milletin kuvve-i maneviyesini kırar. İki yüz kadar adam çok bir şeydir... Büyük Millet Meclisi'nin böyle bir zamanda burayı terk etmesi hem ahaliye hem de orduya pek büyük tesir edecektir. Ölürsek ölürüz. Yedi sene içinde milyonlarca insanı telef ettik. Biz o milyonlarca insandan büyük değiliz. Biz de feda olalım. Hükûmet tedbirini alsın; programını çizsin. İcabında Kayseri'ye mi, Kırşehir'e mi gitsin. Ama biz, olmaz..."

Sonuç: Meclis yetkisiz olduğu için karar alamadı ama milletvekillerinden Ankara'yı terkeden pek olmadı [482,483].

Başkomutan ama cephede değil. Mustafa Kemal'in, attan düşme bahanesiyle savaş bölgesinden uzak durması Meclis'te ağır eleştirilere yol açtı...

Sakarya 1921 / Haymana Önlerinde Kan Gövdeyi Götürüyor Ama Mustafa Kemal Hala Cephede Yok Ve Savaşı Hala Fevzi Çakmak Yönetiyor...

30 Ağustos 1921. Sakarya Meydan Muharebesi başlayalı 8 gün oldu. 12 Ağustos'ta attan düşerek kaburgasını kıran ve hastaneye kaldırılan Mustafa Kemal, bir türlü iyileşemedi. Paşa, nedense cepheye gitmiyor. Savaşı, savaş planlarını hazırlayan Erkan-ı Harbiye Reisi Umumisi Fevzi Çakmak yöneti-

yor. Meclis Ordusu zor durumda... Sol kanatta sorun çıktı. Ne sorunu... Böyle giderse sol kanat diye bir şey kalmayacak. Çal dağı düşmek üzere...

Savaşın 9'uncu günü. Yunan ilerlemeye devam ediyor. Cephede her gün bir öncekinden beter. Mustafa Kemal hala ortalarda görünmüyor... Başkomutan kâğıt üzerinde Mustafa Kemal ama fiiliyatta başkomutan Fevzi Paşa...

Ağustos 1921 / Meclis Ordusu Cephenin Hem Kuzey,
Hem Güney Kesiminde Geri Çekildi. Mangal Dağı ve
Türbetepe'den Sonra Kartaltepe ve Karadağ Da Düştü...

31 Ağutos 1921. Sapanca Vadisi boyunca Çaldağ istikametinde dün başlayan düşman taarruzu genişledi. Kartaltepe ve Karadağ'ı da kaybettik. Buradaki birlikler daha doğuya çekildiler. 4'üncü Grup cephesinde kanlı muharebeler oldu. Silah kullanmayı bile öğrenmeden cepheye sevk edilen acemi askerler Yunan karşısında tutunamıyor. Meclis Ordusu, Çekirdeksiz-Eski Polatlı-Şıhali- Ahurkuyusu-Haymana hattına kadar çekildi. Bu gidiş, nereye? Bir günde 3'ü alay, 5'i tabur komutanı 82 subay şehit oldu

1 Eylül 1921 / Ankara'dan Önce Son Siper: Çaldağı...
Yunan Bütün Gücüyle Çaldağı'na Yüklendi
Fevzi Paşa Bütün İhtiyatları Savaşa Sürdü

1 Eylül 1921. Günlerden Perşembe. 30 Ağustos'ta Sapanca Vadisi boyunca başlayan Yunan saldırısı sürüyor. Savaş, bütün gece de devam etti. Çal Dağı'nın yarısı Yunan'ın eline geçti. Şiddetli bir karşı saldırıyla Çal Dağı'nın önemli yerleri geri alındıysa da yeniden saldıran Yunan kuvvetleri, bazı yerleri yeniden işgal ettiler. Cephenin kuzeyinde Dua Tepe düştü. Meclis Ordusu'nun bazı birlikleri, Polatlı yakınlarındaki sırtlara çekildi. Düşman ateşi altında kalan Polatlı boşaltıldı. 1 Eylül, Sakarya Savaşı'nın en kritik günü oldu. Çarpışmalar en kanlı ve en çetin noktasına ulaştı. Fevzi Paşa, bütün ihtiyat kuvvetlerini Haymana ve Çal Dağı yöresinde savaşa sürdü. Haymana'nın savunulması için 2'nci Grup'un yaptığı çarpışmalarda 82 subay ve 900 er, 3 alay ve 5 tabur komutanı kaybedildi. 2'nci Grup'ta taburların idaresi yedek teğmenlere kaldı. 4'üncü Tümen'in Hücum Taburu'nda yalnız iki subay kaldı. 42'nci Alay komutanlığı bir yedek teğmenin elinde. Başkomutan Mustafa Kemal'in emriyle hükümet merkezi-

nin Kayseri'ye taşınması devam ediyor. Ankara, boşalıyor.

Savaşın 11'inci günü. Meclis Ordusu'nun sol kanadı yok oldu. 14 bin 268 asker silahıyla veya silahsız firar etti. Şehit sayısı 5 bin 713. Ama toplam kayıp Genelkurmay'a göre asker kaçakları dahil 49 bin 289

Sakarya 1921 / Çal Dağı Da Düştü. Yunan Ordusu
İle Ankara Arasında Hiçbir Askeri Engel Kalmadı
Yunan Bugün Haymana'ya, Yarın Ankara'ya Girebilir

2 Eylül 1921. Günlerden Cuma. Cephenin kilit noktası sayılan Çal Dağı, bütünüyle Yunan'ın eline geçti. Cendereden kurtulabilen Türk askerleri, Haymana'nın hemen güneyine alındılar. Ama burada bir cephe kurulması zor görünüyor. 5 bin 713 şehit verdik. 18 bin 480 yaralımız var. 828 Türk askeri esir oldu ve 14 bin 268 Türk askeri cepheden kaçtı. Toplam kayıp 49 bin 289. Sakarya Savaşı başladığında 73 bin olan ordu mevcudu, savaş sırasında takviyelerle 101 bin 727'ye kadar yükselmişti. 49 bin 289 asker şu veya bu şekilde savaş dışı kaldığına göre Sakarya'da ordunun yarısı kaybedilmiş bulunuyor. Teorik olarak yenildik. Ama, Yunan önce Haymana'ya sonra da Ankara'ya girmeyecek. Önünde hiçbir engel olmadığı halde Ankara'yı işgal etmeyecek. "Hattı müdafaa yoktur..." safsatası nedeniyle değil. Yunan Ordusu aç. Yiyecek bir dilim ekmeği bile kalmadı, adım atacak hali kalmadı.

Savaşın 13'üncü günü. 3 gündür ekmek verilemeyen Yunan alayları var. Meclis Ordusu'nun sol kanadı yok oldu ama Yunan Ordusu da açlığın ve susuzluğun pençesine düştü...

Sakarya 1921 / Bir Süre Ekmek Yerine Haşlanmış
Buğday Yediler Ama Sonunda O Da Kalmadı. Yunan Askeri
Çayır Gördü Mü, Silahını Atıp Otlamaya Koşuyor

4 Eylül 1921. Çal Dağı iki gün önce düştü. Ama Yunan Ordusu da durdu. Çünkü açlıktan ve susuzluktan adım atacak hali kalmamıştı. Ankara önlerindeki Yunan Ordusu,120 bin muharip askere ve 38 bin dolayında hayvana sahipti. Askerlerin beslenebilmesi amacıyla günlük 150 ton yiyeceğe ve yanı sıra ordu hayvanları için 115 ton ota ihtiyaç vardı. Bunlar yoktu. Bir avuç buğday, bir avuç ot kalmamıştı.

Yunan askerleri, İzmir'i işgal ettikleri ilk dönemde beslenme yönünden

bir eksiklik hissetmemişlerdi. Sıcak savaşın başladığı 1920 yılı başlarında mönülerinde karpuz dahi bulunuyordu. Öğünlerde tahin helvası ve peynir de görülüyordu. Et sıkıntısı çekilmiyordu. Küçük Asya Seferi Kuvvetleri'nin iaşe durumu 1921 yılı itibariyle ağırlaşmaya başlamıştı. İkmal yapılamıyordu. İnönü Savaşlarını takiben İtilaf güçleri de tarafsızlık beyannamesi yayınlamışlar, Yunan'a verdikleri desteği kesmişlerdi. Artık Yunan ordusu Küçük Asya'da bir başınaydı. Üstelik Yunanistan'da Venizelos yanlıları ile Kral Konstantin taraftarları arasında bir bölünmüşlük söz konusuydu. Özellikle 1920 seçimlerini takiben orduda esaslı temizlik yapılmıştı ve askerler silah arkadaşları olan subayları kaybetmişlerdi.

Eskişehir-Kütahya Muharebelerinde Meclis Ordusu'nu mağlup ederek geniş bir araziyi kontrol etmek zorunda kalan Yunan Ordusu, bundan sonra ne yapılacağını bilmiyordu. Eskişehir'de toplanan Yunan Savaş Meclisi "Savaşa ve yayılmaya devam" kararı aldı. Yunan Ordusu peş peşe 3 savaşta Meclis Ordusu'nu yenmişti. Yunan Ordusu vurdu mu, Türk askeri savaştan kaçıyor ve Meclis Ordusu dağılıyordu. Aynı şey Ankara önlerinde neden olmasın? Yunan Ordusu Sakarya'ya kadar ilerleyecekti. Fakat İzmir veya Güney Marmara'dan Sakarya'ya kadar olan yol çok uzundu. Askerlerin savaşma motivasyonları bu uzun yolculuk esnasında tükenecekti.

Helen ordusunun Anadolu'daki Taarruz dalgasının ikincisi olan ve adı Yunan kaynaklarında "Ankara Harekâtı" olarak geçen 1921 Yunan Genel Taarruzu öncesi, Helenlerin toplam süngü mevcudu 224 bin er ve 8 bin subaya ulaşmıştı. [17] Arada deniz olduğundan bu ölçüde büyük bir seferi ordunun gereksinim duyacağı gıda takviyesinin Anadolu içlerine ulaştırılması problem yaratmaya başladı. Hinterlandı nedeniyle İzmir limanı ikmal hatlarının başladığı noktaydı. Buraya yanaşan gemiler hem asker hem de lojistik takviyesinde bulunuyordu. Ancak kıyı Ege'den uzaklaştıkça ikmal hatları da aynı oranda uzuyordu, bu nedenle de ordunun vurucu gücünden istifade edilemiyordu. Öte yandan, Türk askeri çekildikleri bölgedeki demiryolu malzemelerini düşman kullanımına girmemesi için tahrip ediyordu. Ayrıca, Yunan birlikleri topoğrafyayı bilmediklerinden Türklerin planladığı hareketleri önceden kestiremiyorlardı.

Yunan General Hacıanestis, Helen ordusunun Sakarya Nehri'ni 3 ila 6 gün

arasında geçtiğini ifade etmişti. Nehre kadar alınan mesafe az değildi, ancak Sakarya'nın doğusunda / bozkırda geçirilecek süre daha da uzun olacaktı. Hacıanestis, Ankara Harekâtı esnasında suyun azlığından dolayı terli vücutlara bulaşan tozun verdiği rahatsızlık hissinden yakınarak, susuz ve ağaçsız Sakarya bozkırları için "Tam bir ölüm kapanı" tabirini kullanmıştır. [19]

Yunan ordusu Sakarya muharebelerinin hemen öncesinde cephede 120 bin muharip ve 38 bin dolayında hayvana sahipti. Askerlerin beslenebilmesi amacıyla günlük 150 ton yiyeceğe ve yanı sıra, bir de lojistikte kullanılan hayvanlar için 115 ton ota ihtiyaç vardı. Yunan ordusunun günlük buğday ihtiyacını karşılamak için 80 bin çuval buğday gerekliydi. Buğday tedarik edilebilse de çuval bulmak problem oluyordu. Orduya gönderilen çuvallar geri gelmediği için sirkülasyon sağlanamıyordu. Zaten sefer hareketliliği sırasında erzak temini yapmak kadar ve eldekileri değerlendirmek de mümkün olmuyordu. Sözgelimi buğdayı ekmek haline getirmek güç bir işti. Bu nedenle bir süre sonra Yunan askerlerine ekmek niyetine ıslanmış buğday verilmeye başlandı. Sakarya'da Yunan asker ölülerinin cebinden buğday taneleri çıkması bu bilgiyi kanıtlar niteliktedir.

Lojistik böylesine kötüydü. Örtüsü ve battaniyesi olmayan askerler yaktıkları ilk ateş başında birbirlerine yaslanarak sabahı ediyorlardı. Savaşma takati kalmamış bazı askerler ise hem bağırıyor hem de havaya silah sıkarak subaylarına onları Trakya'ya göndermeleri için gözdağı veriyorlardı. [27] Yine geri çekilen askerler ayakkabıları olmadığı için çoraplarla yürüyor, bu esnada kumandanlarını yuhalıyorlardı. [28] Askerler harp meydanından kaçmak için semersiz eşeklere binmeye bile razıydılar. Ancak kuryeler de ellerinin altındaki hayvanları kullanarak alandan kaçıyorlardı. Açlıktan bayılmak üzere olan askerler nizamı bozarak etrafta buldukları otların peşine düşüyor, hasbelkader bulabildikleri sebzelerle karın doyuruyorlardı. Böyle bir ordunun savaş kazanması mümkün değildi. Nitekim kazanamadı [484-489].

Bu arada, Yunan ordusu da Sakarya nehrini geçmiştir. Yunan saldırıları üzerine BMM ordusunun sol kanadı cephesini tutamaz. 90 derecelik bir açıyla geriye doğru bükülür. Ordu kuzey güney doğrultusunca cephe tutmuşken, Yunan saldırıları yüzünden doğu batı pozisyonuna

kaymıştır. Ankara'ya doğru geri çekilmenin imkânı kalmamıştır. Ankara savunmasız kalmıştır. Durum kritiktir. Meclisin Konya'ya veya Kayseri'ye taşınması düşünülmektedir. Milletvekilleri, çoluk çocuğunu yakın akrabalarına göndermeye başlar. Gece gündüz top sesleri duyulmaktadır. Ankara'dan kaçan kaçana. Mustafa Kemal, Ankara'da olduğu için Sakarya Savaşı'nı savaş planlarını da hazırlayan Fevzi Paşa yönetmiştir. Meclis'in yoğun baskısı üzerine Mustafa Kemal, savaşın son bölümüne katılmak zorunda kalır. Ve savaş alanındaki durumu yanlış okur. Yunan'ın kazandığına ve BMM Ordusu'nun kaybettiğine hükmeder. Geri çekilme kararı alır. Ordu, çaresiz kuzeye, Kastamonu'ya, Çankırı'ya doğru çekilecektir. Fevzi Çakmak bu emri tümenlere iletmez. Yayınlamaz. "Acele etmeyin Paşam. Fikrime göre, bir gün daha bekleyelim. Yunanlılar da çok yıprandı" der. Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak'ın öğüdünü dinler. Fevzi Paşa'nın dediği gibi çıkar. Yunanlılar çekilmeye başlar. Böylece henüz siperlerinde durmakta olan BMM ordusu savaşı kazanmış olur. Tarihçi Profesör Dr. Mete Tunçay, kendisiyle röportaj yapan Neşe Düzel'e bu olayı şöyle anlatır: "Kazım Karabekir kendi anılarında, Cebesoy kadar ileri gitmedi. O, Atatürk için sadece, 'Onu, Sakarya'da mareşal yaptılar. Aslında o, Sakarya'da çekilme emri vermişti. Fevzi Paşa, çekilmeyi erteletti ve sabaha Yunanlılar çekildi. Bizimki mareşal oldu.' diyor" şeklinde anlatır [488]. O günlerde Ankara'da ve Mustafa Kemal'in yakın çevresinde bulunan Dr. Rıza Nur ise, gelişmeleri şöyle anlatır:

"Sakarya Savaşı'nda ordu tökezleyince Başkumandan Kemal, kaçmayı düşünmüş.

Bu Çal Dağı'nın düşmesi bütün ümitlerimizi bitirdi. Yeniden Türk Milleti'nin istikbali, hürriyeti, hayatı tehlikeye düştü, gidiyor. Artık hep ölü haldeyiz. Kimsede can kalmadı. Ağzımızı bıçak açmıyor.

Bunun üzerine Mustafa Kemal, orduya geri çekilme emri vermiş. Bu haber de geldi. Mustafa Kemal'in özel hizmetlerinde kullandığı Arnavut yaveri Salih de (Bozok) cepheden geldi. Mustafa Kemal'in eşyalarını topladı. Kaçıyorlar. Mustafa Kemal ata binmiş, sarhoşmuş. Düşmüş, kaburga kemiği de kırılmış.

Meğerse Yunanlar sol cenahımızı on gündür söktüremedikleri için

ümitsizliğe düşüp geri çekilmeye karar vermişler. Ağırlıklarını Sakarya'nın batı cephesine alıyorlarmış. Fevzi (Çakmak) bunu sezmiş ve Mustafa Kemal'e demiş:

'Aman geri çekilme! Düşman da geri çekiliyor. Emri geri al.' Neyse Mustafa Kemal ricatı durdurdu. İşte Fevzi bu vaziyeti kurtardı. Yoksa bütün emekler, zabitlerin çabaları, dökülen kanlar boşa gidiyordu.

Sakarya harbi bitince iki mühim şey olmuştu. Mustafa Kemal hareket etmeden evvel, Meclis'ten kendisine Gazi unvanı ve müşirlik verilmesini istedi. Herkes: 'Canım bu adam ne oluyor? Ne istiyor? Bunları ne yapacak?' diyordu. Ve yine: 'Galiba padişah olmak peşindedir. Şimdiden onun gibi tuğrasına El-Gazî yazmak için bu unvanı istiyor.' diyorlardı.

Şu adam müthiş bir mahluktur. Ve nutkunda: 'Meclis bana Gazi unvanını verdi.' diyor. Halbuki böyle bir şey kimsenin aklına gelmemişti. Kendi istedi. Meclis ise 'Olmaz!' dedi. Kıyamet koptu. Nihayet tehdit altında ve kendi adamlarını kullanarak Gazi unvanını aldı. Birkaç gün geçince de 'Meclis bana dört milyon lira nakit mükafat versin' dedi. Herkes Meclis'te bir daha kızdı ve köpürdü. Bütün meclis 'olmaz'ı bastırdı. Mustafa Kemal bir milyona indi. Yine olmaz dediler. Hâsılı meclis 'Para veremeyiz.' dedi ve vermedi. Mustafa Kemal bir müddet uğraştı, baktı olmuyor, vazgeçti. Eğer böyle bir şey lazımsa, Meclis kendi verir. Ama yok, bu kendi ister, adeti budur. Sıkılmaz. Nutuk'ta bu para meselesinden hiç bahsetmiyor."

Sakarya Savaşı ile ilgili başka tanıklar ve başka bilgiler de var şüphesiz:

"Sakarya Muharebesi'nin kazanılmasında Fevzi Çakmak'ın payı belirleyicidir. Nitekim, Halide Edip Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı kitabından, (Çal Dağı'nın düşmesinden sonra) Mustafa Kemal Paşa'nın bunaldığını ve etrafına sövüp saydığını, hatta geri çekilme emri verdiğini öğreniriz. Mustafa Kemal, Fevzi Paşa'nın müjdeli telefonuyla kendine gelmiş, ondan, cephede durumun lehimize döndüğünü öğrenince çok sevinmiştir. Bir ara ortadan kaybolur Fevzi Paşa. Arayıp tararlar. En ön saflarda, bir elinde Kur'an, Mehmetçiğin yanı başındadır. Kâzım Karabekir de hatıralarında Fevzi Paşa'nın Sakarya'yı gerçekte kendisinin kazandığını söylediği ifadesine yer verir. Fevzi Çakmak, Mustafa Kemal'in geri çekilme emrini geceye erteler, bu sırada Yunanların da çekildiğini

öğrenince emri uygulamaz. Sakarya zaferi böylece kazanılmış olur."

Karabekir Paşa, hem kendisine 'Sakarya zaferini ben kazandım.' diyen, hem de zaferden sonra Mustafa Kemal'i Mareşal ve Gazi yapacak kanunu Meclis'e sunan Fevzi Çakmak'ı da eleştirir. Zira Karabekir'e göre bu en yüksek askerî rütbe ve unvanlar, elde edilen eksik zaferin karşılığı değildir. Daha nihai zafer kazanılmamış ve düşman ülkeden kovulmamışken rütbe dağıtmanın zamanı mıdır? Üstelik Karabekir'e göre, Mustafa Kemal henüz Tuğgeneral / Tümgeneral (Mirliva) rütbesindeydi. Sırasıyla Ferik ve 1. Ferik, yani Korgeneral ve Orgeneral rütbelerine yükseltilmesi gerekirken, ikisini de atlayıp Mareşal yapılması biraz tuhaf olmuştur. (Kendisi söylemiyor ama bunu Enver Paşa'nın yıldırım hızıyla gerçekleşen yükselişine benzettiği açıktır.) Gerçekten de Atatürk, Korgeneral ve Orgeneral olmadan Mareşalliğe sıçramıştır.

Sakarya'dan hemen önce yaşanan Eskişehir-Kütahya yenilgisinin baş sorumlusu ise İsmet Paşa'dır. Ancak hatıratında tarihi çarpıtır. Hatalarını hiç saymaz. Hatta yenildiğini dahi kabul etmez. Peki o kadar başarılı idiyse neden istifa etmiştir Genelkurmay Başkanlığı'ndan? Ve Ordu, Kütahya ve Eskişehir'den, Ankara'nın 40 kilometre yakınına kadar spor olsun diye mi çekilmiştir? Meclis'te kopan o kızılca kıyamet büsbütün sebepsiz midir? Güya işlerin iyice sıkıştığı 18 Temmuz 1921 günü Mustafa Kemal Paşa, İsmet'in yanına gelmiş ve kendisine "Kutlarım, deja (zaten) kazandın." demiş. Bir hezimetin ortasında bu garip sözün ne anlamı olabilir ki? Kandırıldığımızı Fahrettin Altay'ın hatıraları yayınlanınca öğrendik. Olayın tanığı Fahrettin Paşa, M. Kemal'in "Kazandın." demediğini, "Muharebeyi zaten kaybetmişiz, değil mi?" dediğini, İsmet'in de "Öyle görünüyor." diye cevap verdiğini aktarır [490-491].

MUSTAFA KEMAL SAKARYA SAVAŞI'NA KATILMADI...

Fevzi Çakmak: "Sakarya Savaşı'nı Mustafa Kemal Paşa Değil, Ben Yönettim, Ben Kazandım"

Mareşal Fevzi Çakmak, yayınlanan hatıralarında, savaşın hemen ertesinde yapmadığını yapıyor. Sakarya Savaşı ile bilinenleri yerle bir ediyor. Demek ki yıllar yılı içinde artan bir pişmanlık birikmiş. İşte 24 yıl sonra

yazdıkları. Okuyalım: "Sanıyorum 1945 yılları içinde idi. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında kalan ve Paşa'nın kendisini tarihçi ve dil uzmanı olarak yetiştirmek istediği Afet Hanım bir gün bana başvurdu. Başvurmasının nedeni Sakarya Muharebesi hakkında vermek istediği bir konferanstı. Bunu hazırlamış fakat konferansı vermeden önce her nasılsa bu savaşta benim de bulunduğumu ve o sıralarda hayatta olduğumu hatırlamış olacaktı.

Görüşmemize aracılık etmek isteyen dostuma, Afet Hanım'ın hazırlamış olduğu konferansın metnini görüp görmediğini sordum. Görmüş. Afet Hanım, herhalde Mustafa Kemal Paşa'ya karşı duyduğu aşırı sevgiden olacak, tarihi hakikatleri bir yana bırakmış, Sakarya Savaşı'nın da bütün şerefini kendisine vermiş, savaşın planlarını ona hazırlatmış ve Sakarya Savaşı'nı başından sonuna ona idare ettirmiş. Tabii bu meydan muharebesinin ve zaferin bütün şerefini de ona vermiş.

Her şeyden önce şunu söylemek isterim: Mustafa Kemal Paşa askerlik tarihinde o kadar büyük başarılar göstermiş, zaferler ve şerefler kazanmış bir şahsiyettir ki, onun, bir hanımın vermeye kalkıştığı düzmece bir destana asla ihtiyacı yoktur. Şerefli bir askere yapmadığı, katılmadığı bir savaşın zafer şerefini yüklemeye kalkışmak onun şerefini hiçbir şekilde artırmaz. Hatta onu küçültür. Onun kazandığı hakiki zaferlerin doğruluk derecesi hakkında da halk umumi efkarını (kamuoyunu) şüpheye düşürür.

Afet Hanım, benimle görüşmek üzere yeniden başvurunca ona durumu bildirdim. Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Muharebesi ile öyle sandığı gibi yakından bir ilgisi olmadığını, geçirmiş bulunduğu bir kaza sonunda bir kaburga kemiğinin kırılmış ve hastaneye kaldırılmış bulunması (nın) onu ister istemez bu savaşın dışında bırakmış olduğunu, bu durum karşısında savaşı benim planlayarak idare etmek zorunda kaldığımı söyledim. Bu yolda bütün resmi vesikaların Genelkurmay arşivlerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisi zabıtlarında bulunduğunu, eğer ciddi bir şey hazırlamak istiyorsa bunlardan faydalanabileceğini, hatta bunları dikkatle okumasının ve öğrenmesinin şart olduğunu hatırlattım.

Fakat o, bir türlü söylediklerime inanmak istemiyor, yine de her şeyi yapanın yalnız ve yalnız Mustafa Kemal Paşa olduğuna, bizlerin sadece birer zavallı kukla olmaktan başka bir kıymetimizin bulunmadığına ve

bulunmayacağına inandığı için ısrar edip duruyordu.

Halide Edip'e Göre De Mustafa Kemal, Cephede Değildi

O günlerde Mustafa Kemal nerede, Halide Edip oradadır. İngilizlerle olan temaslarını yürütebilmesi için Mustafa Kemal'in iyi derecede İngilizce bilen Halide Edip'e şiddetle ihtiyacı vardır. Halide Hanım önce başka şeylerden bahsediyor ama birkaç paragraf sonra zaferin kazanıldığı o günü anlatıyor: "Fevzi Paşa'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın evinin önünde rastladım. Beraber yürüdük ve konuştuk. O (Fevzi Paşa) Kaymakam Salih ile beraber (Kaymakam=Yarbay) en ön saftaydı. O'nda zaferimize karşı o kadar büyük bir emniyet vardı ki, bu, insana ümit veriyordu. Bir hafta geçmeden Çal tepesi düştü. Korkunç bir sükût. Mustafa Kemal Paşa söyüyor, aşağı yukarı dolaşıyor ve geri çekilme emri verip vermemekte tereddüt ediyordu. Bir zabit odaya girerek:

"Fevzi Paşa sizi telefonda arıyor efendim" dedi.

Gece yarısından sonra saat tam ikiydi. Bana orası bir tiyatro sahnesi gibi gelir. Mustafa Kemal Paşa, karşıki odada telefon ediyor, ben de kapıya dayanmış dinliyordum. Sofa ayakta dimdik duran zabitlerle doluydu. Herkes bekliyordu. Mustafa Kemal konuşuyor. "Siz misiniz Paşa hazretleri. Neee? Vaziyet lehimize mi dediniz? Doğru anladım mı? Haymana hemen hemen işgal edilmiştir. Neee? Yunanlar kuvvetlerinin sonuna gelmiş. Ricat mı edecekler?" Orada duranların yüzleri ışıldıyor. Ondan sonra Paşa geldi. Yunanlar daha ileri gitmeden önlerine göndereceği kuvveti temin için plan yapmaya başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın gözleri o gece Dante'nin Cehennemi'nde yananların gözleri gibi, anlatılamayacak kadar acı içindeydi.

Dinleniniz Paşam, yatınız, dedim

Hayır. Haydi bir kahve daha içelim, diyerek, kendisine hizmet eden Ali Çavuşa seslendi. Eğer bazen tesadüfi bir hareket bir milletin kaderini değiştirebilirse, işte Fevzi Paşa'nın telefonu böyle bir tesadüf oldu...

40 kuyruklu bir yalan... "Atatürk, hattı müdafaa yoktur..." dedi yalanı...

Sakarya 1921 / Başkumandan Mustafa Kemal, Savaşın Hiçbir Anında "Hattı Müdafaa Yoktur. Sathı Müdafaa

Vardır" Demedi...Sözlü veya Yazılı Bir Emir Vermedi...

Dedi veya emir verdi diyen varsa, her bir belge için bir dişimi kıracağım. 30 Ağustos 1921. 12 Ağustos'ta attan düşerek savaş dışı kalan Başkumandan Mustafa Kemal, kaburgası uf olduğu için hala Ankara'da. Savaştan / Cepheden uzak duruyor. Ama, güya Paşa, Fevzi Paşa'yı atlayarak, cephenin güney kanadı çökerken o güne kadar duyulmamış ve görülmemiş bir emir vermiş. Kimse geri çekilmeyecek, demiş. Bunun üzerine birlikler sağından solundan geçen ve arkasına dolanan Yunan askerlerine aldırmadan savaşmış ve düşmanı yenmiş. Masala bakar mısınız? Oysa Mustafa Kemal, yılmıştı. Ve bütün planları kaçmak üzerineydi. Zaten bu yüzden önce Ankara'nın boşaltılması emrini verdi. 10 gün sonra da Ordu'ya geri çekilme emrini verecektir. Ne savaşması? Fevzi Paşa bu emri sümen altı etmese / saklamasa, Meclis Ordusu, Kastamonu'ya geri çekilecek ve Sakarya Savaşı'ndan mağlup ayrılmış olacaktı. Ankara düşecekti. Fevzi Paşa'nın sakladığı bu emirde Mustafa Kemal Ordu'ya "Geri çekilin" diyor. Yani açıkça "Ey askerler kaçın..." Eeee... Peki, bu "Hattı müdafaa yoktur" lafları nereden çıktı? Bütün planlarını kaçmak üzerine kuran Mustafa Kemal Paşa, orduyu ateşleyen ve dünya harp tarihinde görülmemiş bir taktik ifade eden o sözü dedi mi? Dediyse nerede dedi? Ne zaman dedi?

Ortada yazılı bir belge yok. Kimse belge gösteremiyor. Böyle olunca ortalık Kemalist palavracılara kalıyor. Yalanın bini bir para. Mesela; Şu Çılgın Türkler'in yazarı Turgut Özakman, tarih falan vermiyor. "Alagöz'de, cephe karargahında söyledi" diyor. Haymana Gazetesi'ne göre Mustafa Kemal o tumturaklı sözleri, "Haymana'da söyledi" ... Her kafadan bir ses çıkıyor.

Bunlar düpedüz yalan. Tamamı yalan. Hatta, Savaş tarihinde böyle yalan görülmemiştir...

Önce, Mustafa Kemal'in, "Hattı Müdafaa..." diye başlayan o laflarını okuyalım. Nerede dediğini daha sonra bulacağız:

"Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça, terk olunamaz. Onun için küçük, büyük her cüz'-i tâm, bulunduğu mevziden

atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüz'-i tâm, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebeye devam eder. Yanındaki cüz'-i tâmın çekilmeye mecbur olduğunu gören cüz'-i tâmlar, ona tâbi olamaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur" Mustafa Kemal 19 Eylül 1921'de Meclis'te iki konuşma yapıyor. İlki, uzun olanı Sakarya Savaşı üzerine. Savaşın tamamını anlatıyor. İkincisi, kısa olanı, teşekkür konuşması. Mareşal yapıldığı için Meclis'e saygılarını sunuyor. "Hattı müdafaa..." diye başlayan cümleler bu iki konuşmada da yok. Cephede söylemiş olsaydı, Meclis'te de tekrar ederdi. Çünkü çok felsefi ve bir o kadar da şiirsel cümleler. Hani avcı çırağı, vurduğu tilkinin kuyruğu için "Hiç mi yoktu be usta?" demiş ya... O hesap... "Hattı müdafaa diye başlayan o cümleleri hiç mi demedi be usta?" derseniz... Cevabım, "dedi" olacak. Dedi ama Sakarya Savaşı sırasında değil. 6 yıl sonra 15 Ekim 1927 tarihinde CHP kongresinde Nutuk adlı kitabını partililere okurken dedi. Mustafa Kemal, Sakarya savaşını 6 yıl düşünmüş düşünmüş ve "Tamam" demiş olmalı. "Biz bu savaşı böyle kazandık. Ben kazandırdım. Ben kazandırdım. Ben kazandırdım. Ben kazandırdım" Nutuk'a yazdı ve CHP'lilere söyledi. Savaştan 6 yıl sonra. Ne palavra ama ... [491-493].

İTTİHATÇI LİDERLERİN ÖLDÜRÜLMESİ

15 Ocak 1921. Hatırlayalım: Mustafa Kemal'in arkadaşı Rauf Orbay başkanlığında bir heyet 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamış ve Osmanlı, İngiltere'ye teslim olmuştu. O günden bu yana 2 yıl 2 ay geçti. Ateşkes tamam ancak ortada henüz bir barış anlaşması yok. Vahideddin, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya toprak vermeye yanaşmıyor. Başlangıçta İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu / 10 milyon kilometre karelik bu dev ülkeyi ne yapacağını bilemedi. Ama artık İngiliz planı netleşiyor. MI6'nın patronu Aubrey Herbert hazırlıklarını tamamlamak üzere. İstanbul'dan kaçan ama Avrupa'da, Rusya'da dolaşıp politika yapmaya devam eden ittihatçıların A takımı yok edilecek.

Yani, Enver, Talat, Cemal ve Bahattin Şakir öldürülecek. Böylece ittihatçı liderlerin Anadolu'ya / Osmanlı ülkesine geri dönme ihtimalleri

ortadan kaldırılmış olacak. İngilizlerin adamı Mustafa Kemal, Anadolu'da rakipsiz kalacak. Aubrey Herbert, İttihatçı liderlerin tasfiyesi için tetikçi olarak Ermeni teröristleri seçti. Yani, İngilizler Albay Rawlinson üzerinden Mustafa Kemal ve arkadaşlarına istikamet çizerken, İngiliz istihbaratının Avrupa kolu da İttihatçı liderlerin peşindedir.

Ama o da ne? İngilizler öldürmek için Berlin'de saklanan Enver'i ararken, Enver, İngiliz istihbaratına ulaşır... Mustafa Kemal, İngiliz işgali altındaki Ankara'ya geleli sadece 10 gün olmuş. Ortada ne Yunan Harbi var ne Meclis... Henüz Anadolu'da hiçbir şey başlamamış. Neyin nasıl olacağı bilinmiyor. Ama Enver, İngiliz istihbaratına ulaşır ve "Hadi konuşalım, anlaşalım. Mustafa Kemal'i de konuşalım" der.

Evet... İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu önderi Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın dönemin İngiliz Savunma Bakanı Winston Churchill'in bilgisi dahilinde İngiliz İstihbarat Binbaşısı Ivor Hadley ile Berlin'de üç kez gizlice görüştüğü ortaya çıktı. İngiliz istihbarat raporlarına göre, görüşmelerde, Enver Paşa, İngiltere'ye açıkça Türkiye'nin bağımsızlığının tanınması için teklif götürüyor. Mustafa Kemal'in tekliften haberi olup olmadığı sorusuna ise Enver Paşa, 'aramız çok iyi. Benim altımda çalışabileceğini söyledi. Lider olabilir' yanıtını veriyor.

Mustafa Kemal ile Aramız Çok İyi

Türk Tarih Kurumu'nda yürütülen bir proje kapsamında 2004-2009 yılları arasında ABD, İngiltere ve Alman milli arşivlerinde incelemeler yapan Balıkesir Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Bülent Özdemir, İngiliz istihbarat raporlarına ulaşmayı başardı.

İngiltere Savaş Bakanlığı, belgeleri ve istihbarat raporlarının yer aldığı, War Oficce'de incelemeler yapan Doç. Özdemir, Enver Paşa'nın İngiliz istihbarat subayı Ivor Hadley ile 6 Ocak 1920, 16 Ocak 1920 ve 24 Şubat 1920 tarihlerinde Berlin'de bir araya geldiğini ortaya çıkardı.

İstihbarat raporlarına göre, Enver Paşa, İngiliz subayın 'Mustafa Kemal sizi ciddiye alacak mı' sorusuna şu yanıtı veriyor: 'Mustafa'yla aramız iyi. Mustafa, imkanlar dahilinde İngiltere ile anlaşabileceğini ve gerekirse benim altımda sıradan bir subay olarak çalışabileceğini söylüyor. Eğer bir anlaşma olacaksa İngiltere'nin Mustafa Kemal'i bir lider

olarak tanımasında benim açımdan bir sakınca yoktur. Önemli değil, lider Mustafa Kemal olsun'

Meçhul Kadın Aracı

İngiliz arşivlerine göre, ilk görüşme Enver Paşa'nın eşi Naciye Hanım ve 3 yaşındaki kızı Türkan'ı İngiltere üzerinden getirttiği Almanya'da / 17 Knausstrasse Grunewold-Berlin' adresinde gerçekleşti. 6 Ocak 1920'de kimliği belirsiz bir kadın, İstihbarat Binbaşısı İvor Hadley'i, telefonla arayarak 'Enver Paşa ile görüşmek ister misiniz?' diye sordu. İstihbaratçı bu telefona, O meşhur Enver Paşa mı?' diye karşılık verip görüşmeyi kabul etti.

Birinci Görüşme 6 Ocak 1920

Vatansever olduğunu söyleyerek iş birliği önerdi... İstihbarat Binbaşı Hadley, İngiliz Savaş Bakanlığı kayıtlarına da giren ilk görüşmeyi şöyle anlatıyor: Enver Paşa söze bir vatansever olduğunu söyleyerek başladı. Savaşın kaybedildiğini, bir asker olarak bunu kabullendiğini ve Türkiye'nin gerçek dost olarak İngiltere'yi gördüğünü söyleyerek, gizli bir iş birliği teklif etti.'

Hadley, Enver Paşa'nın görüşmede kendisine, Eğer Türkiye ile bir iş birliği yaparsanız İngiltere'nin Mısır'da ve diğer Müslüman doğu ülkelerinde (Özellikle Hindistan-Afganistan) yaşadığı sorunların çözümü konusunda bizzat çalışarak nüfuzunu kullanacağını ve bu teklifin doğrudan Savunma Bakanı Winston Churchill'e iletilmesini istediğini' söylüyor. Binbaşı Hadley, Londra'ya gidip bunları Churchill'e anlattım. O da o sırada Paris Barış Görüşmeleri'nde olan Lord Curzon'a gönderdi' diye de ekliyor.

İkinci Görüşme 16 Ocak 1920

Enver Paşa, Profesör Ali' takma adını kullanıyordu

Hadley: Churcill'in bilgisiyle 16 Ocak 1920'de Berlin'deki adreste Profesör Ali takma adını kullanan Enver Paşa ile ikinci kez görüştük. 'Mustafa Kemal sizi ciddiye alacak mı?' diye sordum.

Enver Paşa da 'Mustafa, imkanlar dahilinde İngiltere ile anlaşabileceğini, gerekirse benim altımda sıradan bir subay olarak çalışabileceğini söylüyor. Anlaşma olacaksa İngiltere'nin Mustafa Kemal'i lider olarak tanımasında benim açımdan bir sakınca yoktur. Lider Mustafa Kemal olsun' dedi.

Üçüncü Görüşme 24 Şubat 1920

Bağımsız Türkiye'ye karşılık Bolşevikler

Enver Paşa, 24 Şubat 1920'de acil görüşme talebinde bulundu. Bu görüşmede Enver Paşa, anlaşma halinde;

1- Bolşevikler'in Kafkasya yoluyla İran'a kadar gitmesini engelleyeceğim.
2- Afganistan ve İran'da İngiliz karşıtlığının ortadan kalkması için çalışacağım.
3- Mısır'a belli oranda bağımsızlık verilirse, Oradaki milliyetçilere İngiltere ile yakın ilişkide çalışsın' telkinlerinde bulunacağım' dedi. Enver Paşa, bunları tam bağımsız yeni bir Türkiye karşılığında yapabileceğini ifade etti.' İngilizler'e blöf yaptı...

Doç. Bülent Özdemir (Balıkesir Ünv): Bütün bu gelişmeler, Enver Paşa'nın öncelikle İngiltere ile anlaşmak istediğini, Sovyet hükümeti ile yapacağı görüşmelerin daha çok B planı olduğunu ve yine Sovyet Rusya'nın opsiyonunu İngiltere'ye karşı bir blöf olarak kullandığını gösteriyor.

Mustafa Armağan (Tarihçi-yazar): Almanlar'la görüşmelerini biliyoruz. Ruslar'la görüşmeleri yayımlandı. Atatürk'le ilgili sözlerini açıkcası hiç duymamıştım.

Doç. Hakan Kırımlı (Bilkent Ünv.): Kesinlikle böyle bir görüşme olmuştur. Enver Paşa'nın o dönemdeki yazışmaları bağlamında bakılınca bu görüşme gerçektir.

İlk Öldürülen: Talat Paşa

Talat Paşa, Berlin'deki evinde 3 yıldır refah ve huzur içinde yaşamaktadır. Ama artık çember daralmaktadır. Talat Paşa, 6 Mart 1921 günü ingiliz istihbarat ajanı Aubrey Nigel Henry Molyneux Herbert ile görüşmüş (Talat Paşa, görüştüğü kişinin istihbaratçı olduğunu bilmiyordu. Onu Mason Locası Macedonia Risorta'nın Maşrık-ı Azam'ı sanıyordu), O'na Ankara'ya gidip oradaki Kuvvayı Milliye'ci hareketi devralma ve müttefik kuvvetlere karşı Pan Turanist bir hareket başlatmak niyetini açıklamıştır. Bu, çok büyük bir hatadır. Devam eden uzun görüşmeler sırasında İngiliz istihbaratı Talat Paşa'nın evini belirlemiştir...

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği istihbarat raporlarına göre

Almanya'da oldukları anlaşılan ittihatçı liderlerin oradan istenmesi yönünde Damat Ferit hükümeti ve Sultan'a bir süredir baskı yapmaktadır. Bu talebe karşılık Almanya'dan gelen cevapta, bu kişilerin gerçekten suçlu olduklarına dair, varsa resmî belgelerin kendilerine gönderilmesi istenmiştir. Ellerinde ittihatçı liderlerin Almanya'da bulunduklarına dair bir bilgi olmadığını da belirtmişlerdir.

NEMESİS OPERASYONU

Talat Paşa, birkaç günlüğüne Stockholm'a (İsveç'in başkenti) gittiğinde İngiliz istihbaratı peşindedir. Onu Berlin'e dönerken açık denizde tutuklamayı düşünürler. Sonunda izlemeye devam etme ve bu işi suikast yöntemiyle halletmeye karar verirler. Cinayetin Ermeni devrimciler tarafından gerçekleştirilmesi karara bağlanır. Ermeni devrimciler, zaten İngilizlerin elinin altındadır. Bu adamların masrafları, İngiliz istihbaratı tarafından karşılanmaktadır.

15 Mart 1921 günü Talat Paşa, Berlin'deki evinden çıktığı sırada Ermeni Devrim Federasyonu üyesi Sırbistan'lı Sogomon Tehliryan tarafından tek kurşunla başından vurularak öldürülür.

Kendisine infazdan sonra kaçmaması ve cesedin üstüne basarak polis gelene kadar beklemesi tembih edilmiştir. Türkiye'deki katliamlar sırasında tüm ailesini kaybetmiş bir Ermeni olduğunu ileri süren katil (Bu yalandır), ilk sorgusundan itibaren cinayeti bilerek ve isteyerek işlediğini belirtmesine rağmen mahkeme kısa sürede biter. Daha ikinci gün "geçici delilik" gerekçesiyle beraatine karar verilir. Yargılamanın uzun sürmesine ve katilin Ermeni katliamı üzerine medyada manşetlere geçecek uzun savunmalar yapmasına izin verilmemiştir.

Aslında Tehliryan'ın işlediği cinayet münferit bir olay değildir. Bu olayın, İngiliz istihbaratı tarafından düzenlenmiş bir komplo olduğu bugün artık bilinmektedir. Operasyonun adı, Yunan intikam tanrıçasına izafeten Nemesis'tir. Bu operasyon kapsamında İttihat ve Terakki liderlerinin tümü yok edilecek ve Osmanlı iktidarının yeniden bu teşkilatın eline geçme tehlikesi sonsuza kadar ortadan kaldırılacaktır. İngiliz istihbaratı büyük bir ustalıkla Ermeni teröristin arkasına saklanmış ve ortada görünmemiştir.

Talat Paşa'nın ardından 18 Temmuz 1921'de Bakü'deki Ermeni katliamından sorumlu tutulan Azerbaycan eski İçişleri Bakanı Behbud Han Civanşir, İstanbul'da İngiliz istihbaratının yönlendirdiği bir Ermeni tetikçi tarafından vurulur. Katil Torlakyan, Berlin'deki Tehliryan gibi suçu hemen kabullenmesine rağmen İngiliz işgal gücünün askeri mahkemesinde – zihinsel durumu dolayısıyla "suçlu ama sorumlu değil" kararıyla – beraat eder.

5 Aralık, 1921 günü Roma'da eski sadrazam Sait Halim Paşa, bir İngiliz ajanın yönlendirdiği Ermeni tetikçi Şıracıyan tarafından vurularak öldürülür. Katil yakalanıp İstanbul'a gönderilmediği için hiç yargılanmaz.

17 Nisan 1922 günü Behaeddin Şakir ile Cemal Azmi, Berlin'de iki ayrı suikastle Aram Yerganian ve Ajan T. adlı iki tetikçi tarafından öldürülürler. Behaeddin Şakir, Dr. Nazım ile birlikte İTC'nin iki ünlü örgütçüsünden biridir. Bahaettin Şakir'in İTC içindeki muhalifler dahil birçok faili meçhul cinayeti ve çoğu toplu katliamları organize ettiği biliniyordu. Cemal Azmi ise, Ermeniler arasında "Trabzon Canavarı" adıyla anılmaktadır. 15 bin Ermeni'nin denizde boğdurulmasını bizzat organize ettiği gerekçesiyle 1919 yılında Divan-ı Harpte yargılanıp idama mahkûm edilen bir kişidir. Talat Paşa gibi Berlin'e kaçmayı başardığı için idam kararı infaz edilememiştir. Suikastların hazırlığı elbette aylarca sürmüştür. Para, bilgi ve silahlar, Yerganian ve Ajan T'ye İngiliz istihbaratı tarafından temin edilmiştir.

Cinayetler devam eder. İttihat Terakki'nin ünlü 3 liderinden biri olan Cemal Paşa, Tiflis'de 25 Temmuz 1922 günü, İngiliz istihbaratının yönlendirdiği Stefan Çekiçyan ve Bedros D. Bogosyan tarafından korumalarıyla birlikte vurularak öldürülür.

Son olarak, Osmanlı'nın başkomutan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa da 4 Ağustos 1922 günü Tacikistan'da Belçivan yakınlarında Çegan Tepesi'nde Ermeni General Agop Melkovyan komutasındaki Kızıl Ordu ile savaşırken öldürülür. Bir söylentiye göre bulunduğu yere bir havan mermisi isabet etmiştir. Bu ölümün, süngü ile veya makineli tüfek ateşiyle gerçekleştiği konusunda görüşler de vardır. Enver Paşa'nın öldürülmesinde İngiliz istihbaratının parmağı yoktur.

Böylece, Ankara'ya gelip Kuvvayı Milliye'ye sığınanlar hariç İttihat Te-

rakki Cemiyeti'nin tüm krem tabakası, A kadrosu yok edilmiş olur. Mustafa Kemal'in işi kolaylaştırılmıştır. Yok edilme sırası artık Osmanlı Hanedanı'na ve hilafete gelmiştir.

İngilizlerin mahkeme sonunda hapsederek Malta'ya gönderdiği İTC tutukluları, yani B takımı, esir takası kapsamında Ankara'ya iade edildikten sonra özgürlüklerine kavuşup yeni iktidarın içinde yerlerini alırlar. Öldürülen ve idam edilenlerin hepsine daha sonra "şereflendirme" yapılır, hepsi birer hürriyet kahramanı haline getirilirler...

(Ünlü örgütçü Dr. Nazım hariç. O, Atatürk'e suikast iddiasıyla Ankara'da 1926 yılında asılır)

İnönü savaşları, Kütahya- Eskişehir savaşları ve Sakarya Savaşı günlerinde Ankara'da Fikriye hiç renk değiştirmez. Savaş günlerinin bütün mahrumiyetlerine, tehlikelerine, heyecanlarına, fırtınalarına rağmen Çankaya, Fikriye Hanım'ın sayesinde hiç güneşsiz kalmaz.

Paşa Hazretleri'nin maaşı Fikriye Hanım'a

O günlerde, Riyaset Kalem-i Mahsus Müdürü Hayati Bey tarafından, Garp Cephesi Karargâhı'na, Riyaset-i Celile ve Başkumandanlık Yaverliği'ne gönderilen bir telgraf var. Bu telgrafta cephedeki Paşa'nın (Mustafa Kemal) maaşının kime teslim edileceği şöyle sorulur: "Muzaffer Bey'e mahsustur. Paşa Hazretleri'nin aylığı olan bin lirayı Meclis İdare'sinden aldım. Oraya mı göndereyim, yoksa burada hıfz mı veya bir yere teslim mi edeyim? Bu babdaki emr-i devletlerinin ahziyle iş'ar rica ederim kardeşim." Üç gün sonra cephe karargâhından şu cevap gönderilir: "Paşa Hazretleri'nin maaşının Fikriye Hanım'a teslimini rica eder, gözlerinizden öperim kardeşim."

28 Ağustos 1922 günü Mustafa Kemal, Büyük Taarruz emrini verdikten iki gün sonra, savaşın tam ortasından, cepheden, Ankara'daki Riyaset Kalem-i Mahsus Müdürü Hayati Bey'e bir telgraf gönderir. Telgraf'ın 1 nolu bölümü annesi Zübeyde Hanım'a ve Fikriye'ye, 2 nolu bölümü ise Hayati Bey'e gönderilmiştir. Bu tarihi telgrafın tamamı şöyledir: "1- Valide Hanımefendi'ye ve Fikriye Hanım'a: Buraya geldikten sonra düşmanı kovmak icab ettiğinden, taarruz ederek inayet-i bari ile

attık ve Afyonkarahisarı'nı aldık. Binaenaleyh birkaç gün buralarda kalmam lazım gelecektir. Siz müsterih olunuz. İnşallah duanız berakatıyla bütün memleketimizi düşmandan kurtarmak müyesser olacaktır. 2- Tabii verdiğim malumattan memnunsunuz. Şimdi Kazca Tepe'den Karahisar'a hareket ediyoruz. Hacı'yı hiçbir yerde göremedik. (Hacı: Yunan Ordusu'nun başkomutanı Hacianesti. Y.G.) Gazetelerde onun evvelki sözlerine mukabele olmak üzere alaylı bir şey yazmanız münasip olur. Gözlerinizi öperim."

Telgrafın altında Mustafa Kemal'in başyaveri Salih'in (Bozok) imzası var. Cumhurbaşkanlığı arşivindeki belgenin altına bir de not düşülmüş: "Birinci madde Fikriye Hanımefendi'ye takdim edilmiştir.

Fikriye Hanım'ın yeğeni Abbas H. Özdinçer'e göre Mustafa Kemal, dedikodu olmaması için daha istasyondaki direksiyon binasındayken Fikriye ile evlenmiştir. Nikahı, Şeriye Vekili ve Eski Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi kıymıştır. Şahitleri ise, Muzaffer Kılıç ve Fuat Bulca'dır. Atatürk, evliliğin bilinmesini istemez, çünkü annesinden çekinmektedir.

Yazar Fatih Bayhan'ın Fikriye Hanım adlı kitabı Pegasus Yayınları'ndan çıktı.

Yazar Fatih Bayhan'a göre de Fikriye, Mustafa Kemal'in eşidir. Mustafa Kemal onu, İstanbul'dan Ankara'ya davet etmiş ve bu davetle birlikte, Fikriye'nin heyecan dolu yolculuğu başlamıştır. 13 Kasım 1920 gecesi, Karadeniz Ereğlisi'nden vapurla İnebolu'ya, oradan da karayoluyla Kastamonu'ya ulaşır. Burada, Posta Telgraf Başmüdürü'nün evinde misafir edilir. Gelmekte olduğu duyulmuştur. Ankara'da telaşlı bir hazırlık başlar. Ankara'ya gelişinin üzerinden üç hafta geçince, Fikriye artık Mustafa Kemal'in yanından ayrılmayan biri haline gelir. Akşamları Mustafa Kemal rakısını yudumlarken, ona ud çalıp şarkılar söyler.

Çankaya'nın ilk First Lady'si Fikriye Hanım'ın varlığı herkes tarafından olumlu karşılanır. Ancak yadırganan tek şey Fikriye Hanım ile Mustafa Kemal'in evlilik birliği olmadan aynı çatı altında, aynı odada kalmaları ve aynı

yatakta yatmalarıdır. İşte bu ortamda bir akşam Mustafa Kemal, Fikriye'ye evlenme teklifi yapar. "(...) Sana bu akşam hiç beklemediğin şeyler söyleyeceğim. Seninle evlenmeye karar verdim. Bunu ne zamandır düşünüyordum."

Hıfzı Topuz, nikahı doğrulamakta ve aynı şeyleri söylemektedir: "Mustafa Kemal, dedikodu olmaması için evleniyor. Nikahlarını Şeriye Vekili ve eski Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi kıyıyor. Şahitleri ise, Muzaffer Kılıç ve Fuat Bulca'dır."

Nikah ile ilgili bir başka kanıtı da yazar Fatih Bayhan tespit etmiştir. Ankara'ya gelişinin üzerinden iki ay geçmiş olan Fikriye, bir gün abisi Ali Enver ile bir araya gelmiştir. Ali Enver, Fikriye'ye Mustafa Kemal ile aynı evde yaşamasının doğru olmadığını söyler. Fikriye şöyle der: "Biz evlendik ağabey. Nikahımızı Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Bey kıydı."

İzmir'in kavakları / Dökülür yaprakları

Bize de derler Çakıcı / Yar fidan boylum Yakarız konakları

Çakırcalı Mehmet Efe'ye (Çakıcı) yakılan bu türkü, 1960'lı yıllara kadar yasaktı. Radyolarda çalınmazdı. Suçluluk kompleksi olsa gerek...

Mareşal Fevzi Çakmak, konakları yakmak konusunda şöyle der: "İzmir'e giriş, bilhassa iki tarihi hadisenin acı akıbetli iki olayını yarattı. Biri, İzmir'in büyük yangını, diğeri Gazi Kemal'in bu yangın münasebetiyle yerleştiği otelden, Latife Hanım'ın Göztepe'deki evine yatılı misafirliğidir. Bunlardan birincisine (İzmir yangını) kısmen Nurettin Paşa'nın kısa görüşü, ikincisine de (Mustafa Kemal-Latife karşılaşması) tesadüf denilen müessir amil olmuştur."

Fikriye'nin hikayesini burada mecburen bölüyorum. Çünkü Gazi Mustafa Kemal, Fikriye'yi Ankara'da bırakıp, Akşehir ve Afyon'a doğru yola çıkmıştır. Sırada Büyük Taarruz var. 26 Ağustos 1922.

İngiliz istihbaratı ve ordusu Mustafa Kemal'in yanındaydı. "Osmanlı İmparatorluğu'nu yıksa yıksa Mustafa Kemal yıkar" diye düşünüyor ve Yunan'a karşı onu destekliyorlardı. Kut-ül Amare "kahramanı" Townshend, cepheye bizzat geldi ve Yunan'a karşı Paşa'ya yardım etti... Büyük Taarruz'un planlarını Mustafa Kemal ve General Townshend birlikte yaptılar.

Mustafa Kemal ve İngiliz General Townshend, Büyük Taarruzu Kocatepe'den Beraber Yönettiler

Tarihi değiştirecek bir fotoğraf: Başkumandan Mustafa Kemal ve Kazım Paşa (Özalp) cepheye çıplak gözle bakarken, İngiliz General, Türk ve Yunan birliklerinin hareketlerini sahra dürbünüyle izliyor. Biraz sonra gördüklerini ve ne yapılması gerektiğini Mustafa Kemal' bildirecek... Bu ekibi uzandığı yerden seyreden subay ise muhtemelen Fransız Albayı Mösyö Moujen... Fransa'nın Ankara'daki askeri ateşesi. 26 Ağustos 1922. Aradan 100 yıldan fazla zaman geçti. Ama tarihimiz bilinmeyenlerle dolu. İngiliz General Townshend ve Albay Moujen muamması da bunlardan biri. Gelin bu muammayı biraz didikleyelim.

Yok yok... Bu didiklemeye başlamadan önce Mustafa Kemal Nutuk'ta Büyük Taarruz öncesini nasıl anlatmış önce ona bakalım. Mustafa Kemal, şöyle diyor:

> "Konya'ya gelmiş olan General Townshend'in isteği üzerine, kendisiyle görüşmek için, Ankara'dan hareket ederek 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi Komuta Merkezi'nin

bulunduğu Akşehir'e gittim. Savaş planı üzerinde görüşürken Genelkurmay Başkanı'nın da katılmasını uygun bulduk. Ben, 24 Temmuz'da Konya'ya gittim. 27'nde tekrar Akşehir'e gelmişti. 27/28 Temmuz gecesi yaptığımız görüşme sonunda, tespit edilmiş plan gereğince saldırıya geçmek üzere, 15 Ağustos'a kadar bütün hazırlıkların tamamlanmasına çalışmayı kararlaştırdık..." (Kaynak: Mustafa Kemal, Nutuk, Dorlion Yayınları, sayfa 396, 13'üncü satır ve devamı... Metindeki Türkçe hataları bana değil kitaba aittir. Orijinal metne saygımdan ötürü düzeltmedim)

Olaya bakar mısınız? Mustafa Kemal ve İngiliz Generali Townshend Akşehir'deki ordu karargahında baş başa verip Büyük Taarruzu planlıyorlar. Bir süre sonra aralarına Fevzi Paşa da (Çakmak) katılıyor. Saldırı planı olgunlaştırılıyor. 4 gün devam eden bu süreç sonunda kesin karara varıyorlar.

Huzurlarınızda İngiliz General Townshend

Mustafa Kemal'in Kankası

General Townshend, Mustafa Kemal ile buluşmak ve konuşmak istediğinden Marsilya'dan 12 Temmuz'da Beyrut'a hareket etmiş,1341 Beyrut, Hatay ve Halep üzerinden 17 Temmuz günü İskenderun'a1342 ulaşmış 1343 İskenderun üzerinden trenle Adana'ya varmıştır.1344 General Townshend Adana'da ileri gelenlerce resmî törenle karşılandı.1345 Adana Belediyesi tarafından kendisine kalması için bir ikametgâh ayırıldı. General Townshend Adana'da ikametgahında bir süre dinlendikten sonra Adana Valisi'ni makamında ziyaret etti.1346 Türkiye'de 14 gün kalmak niyetinde olduğunu söyledi. İngiliz Hükümeti, güya Generalin Anadolu'ya gitmesine karşıydı. Engelleme yapıyormuş gibi yapıyorlardı. General Townshend'ın pasaportunda Fransa, İtalya, İspanya, Belçika, Almanya, Avusturya, Hollanda, Felemenk, İsviçre ve Çekoslovakya için geçerli1348 Türkiye için geçerli değildir damgası bulunuyordu.1349 Kendisinin "Şu anda Türkiye'ye gitmek niyetinde değilim, barış imzalanır imzalanmaz Türkiye için pasaport almak niyetindeyim. Ayrıca Paris'te eşimi ve Madrit'te bazı akrabalarımı ziyaret edeceğim, ondan sonra Karlsbad'ta on beş gün tedavi amacı ile kalacağım,"1350 beyanı üzerine İngiltere Hükümeti tarafından izin verilmişti.

1351 Suriye'ye gitmek için diplomatik vize almış1352 General Gouraud ile Beyrut'ta bir konferansa katılmış1353 Mısır'a da uğramıştı.1354 Orada Egyptian Gazette'nin muhabiri General Townshend'ı görmüş ve Türk-Yunan çatışması hakkında fikirlerini sormuştu. General Townshend da Avam Kamarası'nda 30 Mayıs 1922 günü o konuda son yaptığı konuşmasının bir örneğini muhabire vermişti.1355 Mustafa Kemal, General Townshend'a Konya'da 24 Temmuz 1922 günü konuşabileceklerini duyurdu.1356 İngiltere Avam Kamarası'nda da General Townshend'ın Ankara ziyareti hakkında müzakere oldu,1357 bazı milletvekilleri sorular sordu,1358 İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı General Townshend'ın pasaportunun Türkiye için verilmemesine rağmen kendisinin Ankara'ya hareket ettiğini ve bunu açık beyanına rağmen gerçekleştirmesinin üzüntü verici olduğunu milletvekillerine söyledi.1359 Müsteşar ayrıca, Daily Mail gazetesine açıklamada bulunup İngiltere'nin Türkiye ile savaşta bulunduğunu, nasıl Almanya için pasaport vermiyorlarsa Türkiye için de o nedenle pasaport vermemelerinin doğal olduğunu ve buna İngiliz Hükümeti'nin hakkı olduğunu ifade etti.1360 Mustafa Kemal, Büyük Taarruz yakın olduğundan 23 Temmuz 1922 günü akşamüstü Akşehir'e geldi. Geceyi Akşehir'de geçirdikten sonra sabahleyin trenle Konya'ya gitti.1370 General Townshend da 23 Temmuz 1922 günü Konya'ya gelmiş bulunmaktaydı.1371 Atatürk'ün Konya'yı ziyaret edeceği önceden haber alındığı için şehrin içi ve istasyon bayraklarla süslenmişti. Atatürk içlerinde öğrencilerin de olduğu, milletvekilleri, belediye başkanı ve diğer ileri gelenlerin olduğu kalabalık tarafından karşılandı. General Townshend da karşılayıcılar arasında bulunuyordu. Mustafa Kemal trenden inip kendisini karşılayanlarının ellerini sıktıktan sonra Dar'ül-eytam (Öksüzler Yurdu) öğrencileriyle konuşmuş, General Townshend ile birlikte otomobille görüşmeyi yapacakları İstasyon Caddesi'nde bulunan köşke gittiler. Mustafa Kemal köşkün balkonuna çıkarak toplanan kalabalığa karşı bir konuşma yaptı. Daha sonra Mustafa Kemal ve General Townshend birlikte öğle yemeğini yediler.1373 O gün ve daha sonraki gün Mustafa Kemal ile General Townshend'ın görüşmeleri devam etti. Mustafa Kemal ve General Townshend, Napolyon'un savaş stratejileri üzerinde konuştular. Özellikle Napolyon'un 1805 Austerlitz Seferi uzun sohbet konusu oldu.1374 Sohbet sırasında Atatürk ve General

Townshend Napolyon'un savaş stratejilerinin 100 sene önce olduğu gibi o zaman da değerli olduğu üzerinde anlaştılar.1375 General Townshend'da Mustafa Kemal'in Napolyon'un 1799 İtalya Seferi'nin hayranı olduğu duygusu uyandı.1376 Konuşmalarda General Townshend Atatürk'ün Avrupa politikası ve meselelerine hakim olduğunu anladı.1377 Konuşmalardan birinde General Townshend Atatürk'e Napolyon'a benziyorsunuz diye söyleyince Atatürk bunu kabul etmedi, Napolyon'un ardına değişik milletlerden insanları takarak adeta bir macera aradığını, onun için de başarılı olamadığını söyleyerek kendisinin ise aynı milletten olan insanlarla ülkesini kurtarmak amacında olduğunu bunu da başaracağını belirtti. General Townshend Atatürk'ün mücadelesini hayranlıkla karşıladığını dışa vurdu.1378 Mustafa Kemal ile General Townshend'ın konuşması sabaha kadar devam etti. Ertesi gün Atatürk Konya'da General Townshend için bir tanıdığının evinde yemek verdi. Yemek samimi bir hava içinde geçti. General Townshend Mustafa Kemal'e "Türk Milli Hareketi'nin En Büyük Kahramanı" diye hitap etti.1380 Yemeğin sonunda Mustafa Kemal,Türklerin, misafirlere mutlaka hediye takdim ettiklerini, kendisinin asil bir milletin mütevazi bir askeri olduğunu, Generale bir tesbih verebileceğini söyleyerek kırmızı renkte bir tesbihi Townshend'a hediye etti.1381 Yemekten kalkmadan önce Atatürk kolunda bulunan saati çıkardı, o saati Anafartalar'da hayatını kaybeden bir İngiliz subayının kolundan çıkaran bir Türk askerinin kendisine verdiğini ifade etti. Saatin arkasında subayın kimliğinin yazılı olduğunu söyleyerek subayın ailesini arattığını, fakat bulamadığını söyleyerek General Townshend'a İngiltere'ye geri döndüğünde subayın ailesini bulup saati verirse memnun olacağını aktardı.1382 Ardından Mustafa Kemal, Townshend'ı Ankara'ya davet etti. "Orada sizin de tanıdığınız insanlar var" diyerek General Townshend'ı otomobiline aldı ve Ankara'ya götürdü. Gece başlayan sohbet yol boyu devam etti. Akşam saat 6.00'da Ankara'ya gelen Mustafa Kemal ve Townshend'ı 1386 başta İçişleri Bakanı Refet Paşa, Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa olduğu halde Ankara halkı parlak bir törenle karşıladı. 1387 Temmuz sonuna kadar General Townshend Ankara'da kalmıştır.1388 Kendisine seyahatinde bir deniz yüzbaşısı olan Cemil Bey eşlik ettl.1389 General Townshend Avam Kamarası üyesi sıfatıyla geldiği

Ankara'da da resmi olarak iyi bir şekilde ağırlandı,1390 Atatürk'ün Ankara İstasyonu'nda bulunan konutunda bir süre misafir edildi,1391 sabahleyin TBMM'ne giderek Meclis İkinci Başkanı Adnan Bey tarafından kabul edildi.1392 General Townshend, Meclis'te Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey ile de yarım saat kadar görüşü. Öğleyin, TBMM'de onuruna bir yemek verildi1393 ve sonra General Townshend Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa'yı ve Fransız Albayı Mösyö Moujen'i ziyaret etti.1394

General Townshend, Refet Paşa'nın Keçiören'deki köşkünde misafiri olmuştur.1395 General Townshend Ankara'da Refet Paşa (Bele)'nın Keçiören'deki köşkünde arkadaşı Rauf Orbay ve Ali Fuat Cebesoy ile de görüşme imkanı buldu. Burada Refet Paşa General Townshend için bir davet verdi.1397 Bu davette, Bakanlar Kurulu Başkanı Rauf Bey, Adnan Bey, Halide Hanım, Kazım Paşa, Fuat Paşa ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey hazır bulundu.1398 General Townshend'a Türkiye ve Türkler hakkındaki iyi niyetinden dolayı teşekkür edildi. Ayrıca kendisine artık Türklerin 1918'deki gibi bir durumda bulunmadıkları uygun şekilde anlatılarak, barışın ve antlaşmanın artık silahların galibiyetiyle sağlanabileceği ifade edildi.1399 O görüşmede Ali Fuat Cebesoy'un kafasında General Townshend'ın gerçek bir Türk dostu olduğu düşüncesi oluştu.1400 General Townshend kendisine verilen davette görüşmelerden sonra yanında tercüman yüzbaşı Cemil Bey eşliğinde Ankara Karaoğlan Çarşısı'na giderek antika eşya satan mağazaları gezdi.1401 Burada Avrupa malı birkaç parça eşya aldı, fiyatların hemen hemen Avrupa ile aynı olması sebebi ile Türklere uygulanan ablukanın Anadolu insanını etkilemediğini görüp şaşırmış ve Anadolu'nun yakında isteğine kavuşacağına inanmıştır.1402

General Townshend 17 Ağustos'ta Marsilya'ya vardı,1468 18 Ağustos 1922 günü Messageri Şirketi'ne ait Lotus adlı buharlı gemiyle Londra'ya gitmek üzere Marsilya'dan ayrıldı. Marsilya'da General Townshend Türkiye'ye olan gezisinin amacı veya sonucu hakkında bir açıklama yapmamış, gerekli açıklamayı İngiliz ve Fransız Hükümetleri'ne sakladığını belirtmiştir.1469 Kendisi sadece İngiliz ve Fransız Hükümetleri'nin Türkiye'deki barışı sağlamada aynı amaçları olduğunu, barışın gerçekleşe-

bileceğini, Türkiye'deki barışı sağlamada iki hükümetin el ele yürümek zorunda kalacaklarını söylemiştir.1470 General Townshend 20 Eylül 1922'de Londra'ya geri dönmüş ve basına bir mülakat vermiştir. Konuşmasında öncelikle (Bu taarruz'daki katkısına hiç değinmeden) Büyük Taarruz Zaferi'ni tebrik eden General Townshend bu başarının Türk subaylarının bilgisinden ve Türk askerinin manevi kuvvetinin fazla olmasından kaynaklandığını belirtmiş,1474 Ankara'da aklı başında yurtseverlerin önderliğinde silahlanmış bir ulus gördüğünü, Türklerin morallerinin yüksek olduğunu,1475 orada kendi imkanlarıyla yaptıkları cephaneleri ve teçhizatlarıyla donanmış olarak, kutsal topraklarını savunmak için son adama kadar çarpışmaya hazır bir ordu bulduğunu belirtmiştir.1476

Buraya kadar sabırla okuduysanız, anlamış olmalısınız. Mustafa Kemal'in olağanüstü misafiri General Townshend, resmi literatüre göre 17 Ağustos'ta (Yani Büyük Taarruz'dan 9 gün önce) Marsilya'ya varmış, 18 Ağustos'ta (Yani Büyük Taarruz'dan 8 gün önce) vapurla Londra'ya hareket etmiştir. Peki, General Londra'ya ne zaman varmıştır? 20 Eylül 1922'de. Yani, General 18 Ağustos 1922 tarihi ile 20 Eylül 1922 arasında tam 32 gün kayıptır. Neredeydi dersiniz? Elbette Mustafa Kemal'in yanında Kocatepe'de, sonra 30 Ağustos Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nde, sonra da İzmir yolunda...

Nasıl Numara Ama?

Batı Cephesi komutanları Akşehir'de toplamak için ilginç bir bahane buldu. Futbol Türk Ordusu'nda sevilen bir spor dalı olmuştu. Tatil günleri alaylar, tümenler birbirleri ile çekişmeli maçlar yapıyorlardı. 28 Temmuz 1922 Cuma günü Cephe Karması ile Kolordular Karması'nın Akşehir'de bir maç yapmaları kararlaştırıldı. Olay basına duyuruldu. Ordu ve Kolordu komutanları, yakın birlikler bu maçı izlemek için davet edildiler. Bu amaçla Cephe İstihkam Birliği bir düzlüğü futbol sahası olarak hazırlamağa başladı. Sahanın kenarına iki sıradan oluşan bir ahşap tribün de inşa edilecekti. [497-505].

Ayrıntılı bilgi için bkz. Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, 257.Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005, s.579.

- 1341 İleri, 25.7.1922; İkdam, 25.7.1922; İkdam, 26.7.1922; Peyam-ı Sabah, 25.7.1922; Tevhid-i Efkar, 26.7.1922; Yenigün, 23.7.1922.
- 1342 İleri, 24.7.1922; Akşam, 24.7.1922; Peyam-ı Sabah, 26.7.1922.
- 1343 İkdam, 25.7.1922; İkdam, 26.7.1922; Peyam-ı Sabah, 25.7.1922; Akşam, 24.7.1922; Tevhid-i Efkar, 26.7.1922.
- 1344 The Guardian, 27.7.1922; Peyam-ı Sabah, 25.7.1922.
- 1345 Akşam, 28.7.1922; Yenigün, 23.7.1922.
- 1346 Yenigün, 23.7.1922.
- 1347 Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV, TTK, Ankara, 1996, s.539-541-543; Yeni Şark, 27.7.1922.
- 1348 Akşam, 23.7.1922. 1349 Peyam-ı Sabah, 24.7.1922; Vakit, 24.7.1922; İleri, 24.7.1922; İkdam, 26.7.1922; Peyam-ı Sabah,
- 1362 Bilal N.Şimşir, a.g.e., s.308.
- 1363 Peyam-ı Sabah, 26.7.1922.
- 1364 Vakit, 27.7.1922; Tevhid-i Efkâr, 28.7.1922.
- 1365 Hakimiyet-i Milliye, 25.7.1922.
- 1366 Avni Altıner, Her Yönüyle Atatürk, Bakış Matbaası, İstanbul, 1961, s.238.
- 1367 Yenigün, 25.7.1922.
- 1368 Vakit, 8.8.1922.
- 1369 Vakit, 9.8.1922.
- 1370 Mehmet Önder, Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, TİSA Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975, s.245; Yenigün, 26.7.1922.
- 1371 Akşam, 23.7.1922; İkdam, 28.7.1922; Peyam-ı Sabah, 25.7.1922; Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi 1918-1938, TTK, Ankara, 1988, s.331; Tevhid-i Efkâr, 27.7.1922; Yeni Şark, 24.7.1922; Yenigün, 25.7.1922.
- 1372 Mehmet Önder, Atatürk Konya'da, s.21.
- 1373 A.J.Barker, A Biography of Major General Sir Charles Townshend, p.231.
- 1374 The West Australian, 9.10.1922.

- 1375 Evening Post, 28.10.1922.
- 1376 The Brisbane Courier, 28.12.1922.
- 1377 The Times, 1.9.1922.
- 1378 Avni Altıner, a.g.e. ,s.238.
- 1379 General Townshend Atatürk hakkında açıklamalarına benzer şeyleri Vakit gazetesi muhabirine de söylemiştir. General Townshend muhabire açıklamalarında Atatürk'ün yola çıktığında bütün dünyanın ona karşı olduğunu, yalnız başına başlayıp sonunda bir şaheser meydana getirdiğini, bu nedenle olağanüstü insanlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bkz. Vakit, 8.8.1922.
- 1380 The West Australian, 12.8.1922.
- 1381 M.Orhan Bayrak, Atatürk ve Atatürk, Bir Harf Yayınları, İstanbul, 2005, s.110.
- 1382 Avni Altıner, a.g.e., s.238.
- 1383 Utkan Kocatürk, a.g.e., s.332.
- 1384 Mehmet Önder, Atatürk Konya'da, s.22.
- 1385 Zeki Sarıhan, a.g.e., s.545.
- 1386 Hakimiyet-i Milliye, 22.7.1922; İkdam, 26.7.1922; İkdam, 28.7.1922; Akşam, 23.7.1922; Ayrıca İleri, 28.7.1922; Tevhid-i Efkar, 28.7.1922. 1387 Vakit, 28.7.1922; İleri, 28.7.1922; Akşam, 25.7.1922; İleri, 26.7.1922; İkdam, 28.7.1922; Peyam-ı Sabah, 26.7.1922; Tevhid-i Efkar, 26.7.1922; Yeni Şark, 27.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1388 İkdam, 28.7.1922.
- 1389 Hakimiyet-i Milliye, 22.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1390 Rauf Orbay, Siyasi Hatıralar, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s.495; Peyam-ı Sabah, 26.7.1922.
- 1391 İleri, 31.7.1922; İleri, 26.7.1922.
- 1392 Hakimiyet-i Milliye, 28.7.1922.
- 1393 Peyam-ı Sabah, 28.7.1922; Vakit, 28.7.1922; İleri, 28.7.1922; İkdam, 28.7.1922; Tevhid-i Efkar, 28.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1394 Hakimiyet-i Milliye, 28.7.1922.
- 1395 Vakit, 28.7.1922; Tevhid-i Efkar, 28.7.1922; Refet Paşa'nın köşkü o zamanki Ankara'nın yaz aylarında güzel dinlenme yerlerinden olan Ke-

çiören'in yer ve bina bakımından en güzel köşkü seçilmiştir. Bkz. Vakit, 8.8.1922; İleri, 28.7.1922; Yenigün, 27.71922.

- 1396 Vakit, 29.7.1922.
- 1397 Akşam, 28.7.1922; Ati, 29.7.1922; İkdam, 29.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1398 Vakit, 29.7.1922; Ati, 29.7.1922.
- 1399 Rauf Orbay, a.g.e., s.496.
- 1400 Ali Fuat Cebesoy, a.g.e., s.43-44.
- 1401 Vakit, 9.8.1922.
- 1402 Hakimiyet-i Milliye, 9.8.1922; Yenigün, 4.8.1922.
- 1464 Akşam, 30.7.1922; İkdam, 30.7.1922; Yeni Şark, 30.7.1922.
- 1465 Akşam, 30.7.1922; Yeni Şark, 30.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1466 Hakimiyet-i Milliye, 28.7.1922; Yenigün, 27.7.1922.
- 1467 Akşam, 30.7.1922; İkdam, 30.7.1922; Bilal N. Şimşir, a.g.e., s.346; Zeki Sarıhan, a.g.e., s.552.
- 1468 The West Australian, 19.8.1922; İleri, 23.8.1922; İleri, 18.8.1922; İleri, 19.8.1922.
- 1469 Vakit, 19.8.1922.
- 1470 The Times, 18.8.1922; İleri, 19.8.1922; Yenigün, 21.8.1922.
- 1471 Yüzbaşı Gee İngiliz Parlamentosu'nda milletvekilidir ve General Townshend'ın arkadaşıdır. İngiliz Parlamentosu'ndaki oturumlar sırasında General Townshend'ın Türkiye'yi ziyareti ile ilgili tartışmalarda yokluğunda General Townshend'ı savunmaktadır. Bkz. A.J.Barker, A Biography of Major General Sir Charles Townshend, p.230.
- 1472 Bilal N. Şimşir a.g.e., s.325; Hakimiyet-i Milliye 28.7.1922; Yeni Şark 30.7.1922
- 1473 S.İ.Aralov a.g.e., s. 134-135
- 1474 İleri 2.9.1922
- 1475 İleri 18.8.1922; İler, 24.8.1922
- 1476 Vakit, 24.8.1922; General Townshend, Türklerin Ordusu'nun güçlü olduğunu yalnızca kendi söylemeyip Fransızlarında aynı düşüncede olduğunu belitmektedir. Bkz İleri, 30.8.1922; Ayın Tarihi, Yıl: 1929 s. 4782; İleri 29.8.1922

- 1477 İlhan Bardakçı, Taşhan'dan Kadıfekale'ye, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s. 137-138
- 1478 The Brisbane Curier, 1.9.1922; The West Australian, 23.10.1922
- 1479 BOA HR.SYS, Dosya no:2476, Gömlek no:52 5.8.1921, General Towndhend'ın Pall Mall'da yayınlanan mektubu.
- 1480 Osman Ulagay, a.g.e. s.224
- 1481 İleri, 3.9.1922, İleri 4.9.1922
- 1482 İleri, 30.8.1922
- 1483 Milliyet, 30.8.1984
- 1484 Evening Post, 21.11.1922
- 1485 The Times, 21.9.1922
- 1486 Evening Post, 6.11.1922
- 1487 The Mercury, 23.10.1922; Evening Post, 23 10 1922

30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılması ile Yunan Ordusu'nun beli kırılmıştır. İmhadan kurtulanlar, Rum sivillerden oluşan 200-300 bin kişilik kalabalık bir yerli grupla beraber, İzmir'e doğru kaçmaya başlarlar. Aralarında, Kütahya Valisi Faik Ali Bey'in (Ozansoy) tehcirden kurtardığı Ermeni siviller de vardır. (Anadolu Osmanlı toprağıyken, şehirler, kasabalar karışıktı. Türkler, Yunanlar, Ermeniler birbirlerine komşu mahallelerde yaşarlardı. Hemen her bölgede Yunan köyleri, Ermeni köyleri, kasabaları, ilçeleri vardı.) Ayrıca bu sırada İzmir'in merkeziyle yakın kasaba ve köylerde 30 bin kadar Ermeni yaşamaktadır. 1915-1916'da Kütahya hariç tüm Anadolu ve Trakya Ermenilerden "temizlenmiş", ancak İzmir Ermenilerine de Kütahya Ermenileri gibi dokunulamamıştır. Kütahya Ermenilerine 1915 tehciri sırasında neden dokunulamadı, (ki bu Kütahya Valisi Faik Ali Bey sayesinde olmuştur) bunu anlatmayacağım...

Sakallı Nurettin 100 bin kişilik ordusuyla İzmir'e yaklaşırken, Yakup Şevki Paşa'nın tümenleri Eskişehir'den sonra Balıkesir'i de kurtarır... Yakup Şevki Paşa 60 bin askerle Çanakkale yolundadır. İngilizi fena kıstırdık.

Fahrettin Belen, Büyük Türk Zaferi adlı kitabının 117'nci sayfasında İzmir yolunda yaşananların bir bölümünü şöyle yazmıştır:

Harington'un Paçası Tutuştu. İngilizlerin Çanakkale'de Sadece 600 Askeri Var. Ve Şimdi Bu Askerler, Yakup Şevki Paşa'ya Yem Olmak Üzere

6 Eylül 1922. 1'inci Ordu daha İzmir'e varmadan Yakup Şevki Paşa, Balıkesir'i de kurtardı ve Çanakkale'deki İngiliz siperlerine doğru yürüyüşünü sürdürdü. Siperlere 150 kilometre mesafede. İstanbul'daki Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz Generali Harington paniğe kapıldı. Çünkü İngilizlerin Çanakkale siperlerinde sadece 600 askeri var. Bir piyade taburu ile bir süvari bölüğü. Harington, sabah akşam "İmdat" diye bağırıyor. Londra'dan en kısa sürede asker istiyor... "Bu şartlar altında Çanakkale'yi savunamam. Askerlerimi kurtarmak için Çanakkale Boğazı'nı terk etmek zorundayım" diyor.

Harington'u imdat çığlığı Londra'da yankı buldu ama İngiliz Ordusu Çanakkale'ye zamanında yetişebilecek mi? Çanakkale'deki 600 İngiliz askerini Yakup Şevki Paşa'nın elinden kurtarabilecek mi? Türk Akademisyenlerin hiç ilgi göstermediği ve Kemalistlerin görmezden / bilmezden geldiği Çanak Olayı'nı bütün ayrıntılarıyla paylaşacağım. Şaşacaksınız.Devamı var... [506-513]

İngiliz Ordusu'nu Çanakkale'de kıstırdık... Yakup Şevki Paşa, İngiliz siperleri önünde emir bekliyor. Ama Başkumandan Mustafa Kemal, İngilizleri ezmek istemiyor. Saldırı emri vermiyor...

Mustafa Kemal, Yakup Şevki Paşa'yı Durduruyor. İngiliz Ordusu Paçayı Kurtarıyor... Mustafa Kemal'in Bu Yardımıyla, Çanakkale'deki İngiliz İşgali, 1936 Yılına Kadar Sürecek...

Fotoğraf: İngiliz askerlerini kurtaran Mustafa Kemal ve 6 Eylül'de Balıkesir'i

Yunan'dan kurtararak İngiliz siperlerine ulaşan Yakup Şevki Paşa. 8 Eylül 1922.

1'inci Ordu Sakallı Nurettin komutasında 100 bin askerle İzmir'e yürürken, 2'nci Ordu da Yakup Şevki Paşa komutasında 60 bin askerle İngiliz işgali altındaki Çanakkale'ye dayandı ama sadece 600 asker tarafından korunan İngiliz siperleri önünde durdu. İngiliz siperlerine dalsa, savaş birkaç dakikadan fazla sürmezdi. Onları ezerdik. Oysa Mustafa Kemal, Çanakkale'yi işgal altında tutan İngiltere'nin üzerine kol kanat geriyor ve siperlerdeki zayıf İngiliz birliklerini koruyor. Fırsatı bile isteye kullanmıyor. Çanakkale ve Gelibolu kurtarılamıyor.

Ama General Harington'un kulağına kar suyu kaçtı bir kere. Ya Mustafa Kemal ordusunu yeniden harekete geçirirse? Yarın, yani 9 Eylül 1922'de Çanakkale'nin müdafaasını düzenlesin diye Albay D.İ. Shuttleworth'ü görevlendiriyor. Ancak orada, tekrar edelim, Loyal Alayı'ndan sadece bir piyade taburu ile 3'üncü Hussar Alayı'ndan bir süvari bölüğü ve bir de topçu bataryası var. Sağdan say 600 asker, soldan say 600 asker. Oysa Yakup Şevki Paşa'nın 60 bin askeri var. 1 İngiliz askerine karşı 100 Türk askeri. Harington imdat çığlıkları atıyor: "Türkler geliyor" Bu biraz işe yarıyor. Malta'dan Highlanders Alayı'nın 1'inci taburu ile Royal Sussex Alayı'nın 2'nci taburu nefes nefese Çanakkale'ye geliyor. Çanakkale'de İngiliz askerlerinin sayısı 1.500'e ulaşıyor. Ve harıl harıl dikenli tel çekmeye başlıyorlar. Yakup Şevki Paşa'nın 60 bin askerle Çanakkale üzerine yürüdüğünü düşünürsek, İngilizler hala leblebi çekirdek pozisyonundalar.

20 Eylül'e doğru, İskoç Muhafız Alayı'nın 2'nci Taburu, Highlanders Piyade Alayı'nın 2'nci taburu, 17 ve 19'uncu tugaylar, Royal Sahra Topçusu, 5'inci Pack Topçu Tugayı ile Royal Garnizon Topçusu, dilleri bir karış, Çanakkale'ye ulaşıyorlar. Çanakkale'de İngiliz askerlerinin sayısı kabaca 10 bini biraz aşıyor ve General Harington, General T.O. Marden'i bu karmakarışık asker yığınını düzenlesin diye 26 Eylül'de Çanakkale'ye gönderiyor. 2'nci Ordu, hala çok üstün durumda. Çanakkale'de 1 İngiliz askerine karşı 6 Türk askeri var. Amma, daha da acayip bir şey oluyor [514-518]. Devam edeceğim...

İzmir Ermenilerini kim korudu?

Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden 6 yıl kadar önce Kasım 1916'da Dahiliye Nazırı Talat Paşa, İzmir Valisi Rahmi Bey ile telgrafla bir dizi yazışma yapmıştır. "Ermeniler isyan için hazırlık yapıyormuş, silah ve bomba hazırlıyormuş" gibi bir bahane uydurulacak ve bu gerekçeyle İzmir Ermenileri trenle Suriye'ye tehcir edilecektir. Emri alan İzmir Valisi, bir gece yarısı Ermenileri yataklarından kaldırıp, yanlarına hiçbir şey almalarına izin vermeden trenlere doldurmaya başlar.

Gerisini resmi raporlardan okuyalım:

"İstanbul'da Olağanüstü Görevde Elçi Kühlmann'dan Bethmann Hollweg'e (Alman İmparatorluk Şansölyesi)

Pera, 17 Kasım 1916

Ekselanslarınıza, ekte Mareşal Liman von Sanders'in İzmir'den Ermeni tehciri üzerine verdiği yazının kopyasını sunmaktan şeref duyarım. Bundan ve yanda sözü edilen rapordan da anlaşıldığı gibi, Ermenilere yönelik önlemler İstanbul'dan yollanan talimatlara göre alındı. Tehcirler için öne sürülen bahane –bir Ermeni mezarlığında güya bulunan bomba ve silahlar– Türk makamlarının artık bilinen repertuvarındandır. (Klasikleşmiş yalanlarından. Y.G.) Mareşal'in müdahalesi, başka yerlerde olduğu gibi İzmir'de de Alman askeri kurumlarının Ermenilerin sürülmesini istedikleri söylentisi yayıldığı için bilhassa selamlanmalıdır. Ben, Türk hükümetini bu olayla ilgili olarak uyarma ve öna Ermeni sorunundaki tavırda en büyük itinayı salık verme fırsatını kaçırmayacağım; Türklerin hep pek diri güvensizliği için Almanya'ya nakil önerisine sanırım uzak durulmalıdır. (Zimmermann'ın notu: Elbette söz konusu olamaz.)

Ek- Rapor:

Gizli. İstanbul 17 Kasım 1916

4 ile 11 Kasım tarihleri arasında, yeniden kurulmuş 56'ncı Tümen ve Avrupa savaş alanına gönderilecek 16'ncı Tümen'i teftiş için İzmir'deydim.

9 Kasım Perşembe günü, akşama doğru, Foça'daki Avusturya Bataryası'nın teftişinden geri geldiğimde bana, Konsolos Kont von Spee tarafından, ayın 8'inde ve geçen gece, İzmir'de çok sayıda Ermeni tutuklaması olduğu ve bu Ermenilerin trenle ülke içlerine yollandığı bildirildi.

Ben çeşitli yerlerden bilgi topladım. Bana, polis tarafından –kısmen en

kaba biçimde, yaşlı kadın ve hasta çocuklar gece yataklarından alınarak- yüzlerce Ermeni'nin tutuklandığı ve doğrudan trene götürüldükleri tasdiklendi. Şehirde bu olaylar nedeniyle en büyük heyecan hakimdi.

10 Kasım sabahı 5. Ordu Kurmay Başkanı Albay Kazım Bey'i Vali'ye (Rahmi Bey'e. Y.G.) gönderdim ve bu tür kitlesel tutuklamalara ve transportlara (...) bundan sonra izin vermeyeceğimi söylettim. Şayet polis, buna rağmen bu önlemlere devam ederse, o zaman bana bağlı olan birliklerle bunu silah zoruyla durduracaktım. Vali'ye karar vermesi için o günün öğlen saatine kadar mühlet verdim.

Prusya Kraliyet Albayı Trommer'e, Yarbay Prigge ile yukarıdaki duyuruyu ve gerekebilecek önlemleri bildirdim. (Valilik binasıyla, İzmir tren istasyonunun işgali ve trenlere el konulması ve Osmanlı polislerinin tutuklanarak, Ermeni tehcirinin askeri güç kullanarak durdurulması gibi... Y.G.)

Öğleden sonra saat 13.30'a doğru Albay Kazım Bey, Burnabad'daki (Bornova) Vali'den geri geldi ve bana tutuklama ve (Ermeni) transportların durdurulduğunu ve bundan sonra olmayacağını bildirdi.

O günün öğleden sonrası Vali'nin birinci kalem müdürü Karabiber Bey (Charles Karabiber, İzmir Valisi Rahmi Bey'in Yunan yardımcısı. Y.G.) bana geldi ve onunla sorun üzerine etraflıca bir görüşme yaptım.

O akşam İzmir yakınındaki Urla'dan 3 Yunan (Orada 25 bin kadar Yunan nüfus var) bana geldiler ve Urla'nın en saygın ve zengin eşrafından 10 kişinin, oraya yollanan 30 jandarma tarafından sorgusuz tutuklandıklarını ve İzmir hapishanesine getirildiklerini bildirip yardım istediler.

11 Kasım günü Urla'da teftişteydim, olayın kanıtlı olduğunu gördüm ve bölge kumandanından bilgi aldım.

11 Kasım öğleden sonra Vali bana şahsen geldi. Uzun bir konuşma ile bana, Ermenilerin kitlesel tutuklanmalarının nedenlerini anlattı. Çok yetersiz temellere dayalı bu gerekçeleri ben onaylayamazdım ve en büyük bölümünde Yunanlıların oturduğu İzmir şehrindeki askeri durumun mutlaka en büyük sükuneti gerektirdiğini vurguladım.

Vali bana –gizlilik şartıyla- önceden anılan gerekçelerle alınan önlemleri, (aslında) Nazır Talat Bey ve diğer belirleyici şahsiyetlerle uyum içinde saptadıklarını söyledi. ("Aramızda kalsın ama siz bilin..." demiş. Y.G.)

Ben, Vali'ye burada bölgemdeki başkomutan olarak buna izin vermeyeceğimi, yoksa huzurun tehlikeye atılacağını açıkladım. Nedenini soran olursa bana göndermesini söyledim. O bunu onayladı ve bana yazılı haber vereceğine söz verdi.

Aynı şekilde anlaşıldığı kadarıyla suçsuz yere tutuklanmış Urla sakinleri (Rumlar) üzerine soruşturma başlattım.

Akşam hareket ettim. Vali istasyondaydı.

Pandermas'a dönüşümden sonra başkomutanlık, Vali'den Ermenilerin nereye götürüldüklerinin ve suçsuz bulunanların İzmir'e geri nakledileceklerinin bildirildiği bir yazı aldı.

Liman von Sanders-Prusya Kraliyet Süvari Generali" [519].

Bu sırada Sakallı Nurettin Paşa, Aydın Vilayeti'nde kurulu bulunan 17. Kolordu Komutanı'dır. Kolordu komutanlığına 29 Ocak 1915'te atanmıştır. Yine Nurettin Paşa, bir ara İzmir-Aydın yöresinde bulunacak ve hatta bir süre vekaleten, 26 Ocak 1919 – 22 Mart 1919 tarihleri arasında da asaleten İzmir Valisi olarak görev yapacaktır. "Bu Nurettin Paşa da nereden çıktı?" demeyin. Bekleyin, Sakallı Nurettin, İzmir'in kaderini belirleyen iki adamdan biri olarak tarihe geçecektir. 1921'de Koçgiri'ye yaptıklarının 100 mislini 1922'de İzmir'e yapacaktır.

Evet, Çanakkale Kahramanı Mareşal Liman von Sanders, 1916 yılında müdahale ederek İzmir'in merkezindeki 7.000 kadar Ermeniyi ve kasabalarda oturan 23.000 kadar Ermeniyi, tehcirden –ölümden-, Rumları da zulümden kurtarmıştır. Bunun üzerine Talat Paşa, Alman Elçisi Kühlmann'a, "Tamam tehcir etmeyelim ama bu Ermenileri alın Almanya'ya götürün." teklifini getirmiştir. Talat Paşa'nın yaptığı bu teklifin metni elimde yok. Ama Elçi Kühlmann'dan Şansölye Bethmann Hollweg'e yollanan mesajda geçen "(...) Almanya'ya nakil önerisine sanırım uzak durulmalıdır." şeklindeki ifade ve hemen altındaki "Zimmermann'ın notu: Elbette söz konusu olamaz." cümlesi, bu teklifin yapıldığına delil sayılmalıdır. Ama 1922 yılında İzmir Ermenileri, 6 yıllık bir gecikmeden sonra yeniden yolun sonuna gelmek üzeredirler. Eski İzmir Valisi Sakallı Nurettin Paşa, bu defa 1. Ordu'nun başında geri gelmiştir ve avucunun içi gibi bildiği şehre girmek üzeredir. Bu sırada uzun uğraşlar sonunda İngilizlerin elinden kurtulan koca Mareşal da, Mal-

ta'dan Almanya'ya ulaşmıştır. ("Yetiş ya Liman von Sanders!" şeklindeki bir çığlığı duyamayacak kadar uzaktadır.) ve BMM Ordusu'nun İzmir'e yaklaştığı günlerde, Çanakkale ve Filistin hatıralarını yazmakla meşguldür.

Bir zamanlar Liman von Sanders'in emrinde önce tümen, sonra kolordu ve sonunda ordu komutanı olan Mustafa Kemal, 1 Eylül 1922'de "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir!" emrini verir. Ve büyük takip başlar.

Yarma harekâtını yapan ve takibi başlatan 1. Ordu Kumandanı Sakallı Nurettin Paşa'nın emrinde 4 kolordu (1., 2. ve 4. Kolordular ile 5. Süvari Kolordusu), 11 piyade ve 3 süvari tümeni bulunmaktadır. 1. Ordu'nun toplam muharip mevcudu; 88.000 piyade, 12.000 süvari ve 137 top bataryasıdır.

İşte Eylül'ün bu ilk günü, yaralı Yunanlar da İzmir'e gelmeye başladılar. Bitmez tükenmez tren yolculuğu yapmışlardı, vagonlar ağzına kadar yük doluydu, öyle ki adamlar vagon tepelerinde oturmuş ya da yatmışlardı. Trenler öğleden sonra çalışıyordu, sargılar içindeki askerler solan güneşe karşı ürkütücü bir görüntü oluşturuyorlardı. Son durak, Ege Denizi'ne uzanan yarımadanın ucunda, neredeyse Yunan Sakız Adası'na sıçrama mesafesindeki Çeşme'nin bindirme limanıydı.

Kağnılar, Yakın Doğu'da Asurlular zamanından beri kullanılan kocaman tekerlekli arabalar, kamyonlar, develer, atlar, katırlar, çekçekler, artık ne varsa, akın akın kaçak asker geliyordu. Kimileri birbirlerini çekerek ya da daha sağlam olanı yaralı arkadaşını sırtına almış bir halde, binlercesi de yayan geliyordu. Çoğunun hedefi Çeşme idi. Fakat kısa süre sonra anlaşıldı ki, bindirme noktasına giderken yollarını kaybetmiş binlercesi doğrudan İzmir'e döküldüğünden, kaçış muazzam ve darmadağınıktı. Amerikan Konsolosu George Horton, hepsinin hırpani, toz toprak içinde ve hayalet gibi olduğunu yazıyordu: "Ne sağa bakıyorlardı ne sola, uykularında yürüyen adamlar gibi dümdüz gidiyorlardı." Rum mahallesindeki kapıları çalıp yiyecek bir şeyler istiyorlardı, bir gemi bulana kadar ekmek, peynir ve üzümle idare etmeye çalışıyorlardı.

İç bölgelerden gelen sivil mülteciler kenti istila etmeye başlamışlardı. Amerikalıların tahminlerine göre, 5 Eylül günü itibariyle günde otuz bin kişi geliyordu. (Bu sadece 10 günde 300 bin kişi eder.) Çoğu, çocukları, çeki hayvanları ve taşıyabildikleri kadar eşyalarıyla yaya geliyordu. Bazılarını akraba

ve dostları misafir ediyordu, bazılarını da yabancılar, fakat sokaklar onlarla doluydu ve doğudan gelen yollarda daha binlercesi vardı. Erkek, kadın, çocuk, gözlemcilerin yüreklerini burkan tuhaf ve hayaletimsi kafileler oluşturmuşlardı; o sıralar Türkiye'de Toronto Daily Star muhabiri olarak bulunan Ernst Hemingway'in deyişiyle "sessiz bir yürüyüştü bu..." George Horton, ateşten yanan oğlunu sırtına almış, bir deri bir kemik ve tökezleyerek yürüyen yaşlı bir kadını hiç unutmamış. "Oğlu annesinden uzundu, bacakları yere sürtüyordu." Mülteciler, ayaklarını sürüyerek, sırtlarındaki ağırlıktan iki büklüm olmuş ve yüzlerce kilometrenin tozuna bulanmış bir şekilde geçiyorlardı sokaklardan. Kilise avlularında, mezarlıklarda, okul bahçelerinde, duvar örülü bahçelerde geceliyorlardı. Bir barınak ya da dam altı bulamayanlar, kent dışında ya da sokaklarda, bir iki parça eşyalarıyla birkaç metrekarelik alana bir oda görüntüsü vererek, toplu halde konaklıyorlardı. Suya yakın yerler revaçtaydı, çünkü iskelelere yakın olanların giden bir şilebe atlama ihtimalleri fazlaydı. Drahmi ve kuruş keseleriyle gemi şirketlerini dolaşıyor, vize almak için yabancı konsoloslukları sıkboğaz ediyorlardı.

Sonradan gelenlerin daha az eşyası vardı; evlerini, kasırgadan hemen önce apar topar terk etmişler gibi, daha sefil, daha perişan görünüyorlardı. Günler geçtikçe panik yerel Rum ve Ermenilere de sirayet etti, hatta yabancı topluluklar da bundan nasibini aldı. Konsolosluk yetkilileri hükümetlerine telgraflar çekerek, gerek duyulduğu zaman kendi uyruklarını alacak daha fazla gemi istediler. Bu sırada Britanya, Fransa ve İtalya konsolosları Ermeni ve Rumlara hayatlarının tehlikede olmadığına dair resmi garanti veriyorlardı. Bir tek Horton'un vicdanı bunu yapmaya elvermedi.

6 Eylül 1922 Çarşamba: Türk Ordusu'nun İzmir'e girişine daha üç gün var. Yunan Başkomutan ve Yunan sivil idareciler İzmir'den ayrılma hazırlıkları yapmaktadırlar. İtilaf devletleri, Yunan otoriteleri gittikten sonra ve Türkler kontrolü almadan önce kontrolsüz paniğin hâkim olma ihtimaliyle karşı karşıyadır. Panik halinde 200.000'den fazla yerel Hristiyan ve hemen hemen aynı sayıdaki evsiz (Hristiyan) mülteciyle, zafer sarhoşluğu içindeki Türkler düşünülecek olursa, bir anarşi kaçınılmaz görünmektedir. Konsoloslar böyle bir durumda onları korumaya yönelik emirler vermemişlerdir hala ve ne de İtilaf donanmaları birlikte çalışmaya hazırlıklıdır. İngiliz Ko-

mutan (Amiral Osmond B.Brock), sadece kendi vatandaşlarını korumaya kararlı görünmektedir. Yöneticiler çekildikten sonra Rumların kargaşa başlatacaklarını düşünen Fransız Amiral Dumesnil, İngilizlerin tavrına öfke duymaktadır. Dediğine göre, durup da ahalinin katledilmesini ve kentin yakılmasını seyretmeye niyeti yoktur. (Dumesnil, Müslümanların katledileceğini ve Müslüman mahallesinin de yakılacağını düşünmektedir nedense...) "Eğer Yunan yetkililer yağma ve imhaya izin vermişlerse..." demektedir Dumesnil, "Yunan gemilerinin bu limandan ayrılmasına izin vermeyeceğim. Türkler gelene kadar onları burada tutacağım."

Amiral Bristol ise kendi subaylarına (Amerikalı subaylara) kesin emirler vermiştir. Hangi şartta olursa olsun Türkiye'nin düşmanlarıyla iş birliğine giriyor gibi gözükmeyeceklerdir. Bunun dışında serbesttirler.

USS Litchfield ve USS Simpson adlı iki Amerikan destroyeri 6 Eylül günü Litchfield'in kaptanı Binbaşı J.B. Rhodes'un komutasında İzmir limanına girer. Amiral Bristol, önceki gün İstanbul'da Rhodes ile kısa bir görüşme yapmıştır. Limanda İtilaf devletlerine ait birçok gemi olacağından beyanla "(...) ve bu müttefikler Türkiye ile savaşta, Amerika ise değil." demiştir Bristol...

Yunan idaresinin kenti terke hazırlandığını öğrendiklerinde Rum ve Ermeniler, kiliselerinde toplanıp rahiplerine kendilerini rahatlatmaları için yalvarmaya başlamışlardır. Onlar adına korku duyan piskoposlar, Canterbury Başpiskoposu'na başvurup, Britanya Kabinesi'nin M. Kemal'le bir ateşkes sağlaması ya da en azından Türkler İzmir'e girecek olurlarsa azınlıkların korunmasına yardımcı olması için aracı olmasını isterler "İsa Mesih adına, yaklaşan felaketi önlemek için acele ediniz." diye bitmektedir mesaj.

7 Eylül günü (1922-Perşembe) savaş gemileri limanı çembere alır. Yunan işgali bitmiş, ancak yerine Amerikan-İngiliz-Fransız işgali başlamış görünmektedir. İtilaf devletlerinin gerek Rum gerekse Türk kuvvetlerinin girişini yasaklamak üzere kent çevresinde tarafsız bir bölge oluşturuyor olduğu söylentisi yayılır. Fransız ve İtalyan konsolosları, azınlıkların tehlikeden azade olduklarını duyururlar ve gazetelerde Mustafa Kemal'in herhangi bir uyruktan muharip olmayan birine tacizde bulunacak Türk askerlerinin derhal infaz edileceklerine dair bir bildirisi çıkar [520-525].

Varlıklı Ermeni ve Rumlar zaten kenti terk etmişlerdir ve genel ruh hali artık tevekküle dönüştüğünden panik azalmaya başlar. Daha sonra, 8 Eylül sabahı (1922-Cuma) tüm resmi işler durur ve Yunan Yüksek Komiserliği o gece saat 10'da Rum idaresinin sona ereceğini duyurur.

Sert mizacı yüzünden kendi halkı (Yunan siviller) arasında pek de sevilmeyen Sterghiades (Yunan Yüksek Komiseri), İzmir'i son terk eden Yunan yetkili olur. Konağın (hükümet konağı) anahtarlarını Fransız Konsolosu'na verdikten sonra, kendisini götürecek olan gemiye doğru, kendisini yuhalayan kalabalığın (Rumlar ve Ermeniler) arasından dimdik yürümüştür. On yıl daha yaşlanmış görünmektedir.

Kent sanki nefesinin tutmuş gibi sessizdir. "Kentin yönetimsiz dönemi başlamıştı." diye yazar Horton, "Fakat hiçbir vukuat olmadı..."

Sokaklarda devriye gezmiyordu, düzeni sağlayacak hiç kimse yoktu, fakat tüm iç karartıcı kehanetlere rağmen İzmir mezar gibi sessizdi. 'Durum berkemal' diye rapor etmişti Teğmen "Kendi görevleriyle meşgul bahriyeliler dışında dolaşan bir Allah'ın kulu yoktu. Yunan jandarmasının yürürken çıkardığı tak tak ayak sesi duyulmuyordu artık. Arnavut taşlı sokaklarda akseden kendi ayak sesim handiyse İstanbul'dan duyulabilirdi. Simsiyah aysız bir geceydi; mülteciler bile buhar olup uçmuşlardı sanki... Herkes gibi onlar da derin bir sessizliğe bürünmüş, bekliyorlardı." [526].

Her yandan sağanak gibi bastıran "Felaket geliyor"! uyarıları üzerine ABD, Akdeniz'deki devasa savaş gemisi USS Lawrence'i de İzmir'e gönderir. Dev gemi, 9 Eylül sabahı (1922-Cumartesi) saat yedi gibi limana girer. (İstanbul'daki) Amiral Bristol, İzmir için endişelenmektedir. Horton'un mektuplarındaki histeri havasını sezmiştir. Felaketin patlak vermesi durumunda, -hiçbir komuta yetkisi olmayan- Merrill'den başka Türk yetkilileri kışkırtmaktan kaçınmak için güvenebileceği kimse kalmamıştır kentte... Lawrence'da komuta Kaptan Arthur Japy Hepburn'dedir.

Mustafa Kemal de aynı gün karargâhı ile Belkahve'ye varır. Akşam üstüdür. Bir incir ağacının altında oturup İzmir'i uzun uzun seyreder. Düşman devletlerin karma donanması körfezdedir. Hava kararıncaya kadar burada kalır. Geceyi geçirmek için Nif'e (Kemalpaşa) gelinir. Bir ara silahlar patlayınca arka odaya kaçar ve Ruşen Eşref'e "Bakın bakalım, ne oluyor?" dedik-

ten sonra kapıyı kapatır. Mustafa Kemal'in yanında Mareşal Fevzi (Çakmak), Garp Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa, Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım (Gündüz) Paşa vardır. Mustafa Kemal, bir ara İsmet Bey'e şöyle der: "Hitam-ül misk." Yani, "mis gibi son..."

Anadolu'nun çeşitli köy ve kasabalarından toplanmış Türk askerleri, hayatlarında ilk defa gerçek bir Avrupa şehri görmektedir. Caddeleri, sinemaları, tiyatroları, kahvehaneleri, barları, lokantaları, konakları, köşkleri, muhteşem otelleri, bahçeleriyle pırıl pırıl bir şehirdir İzmir. Bir rüya kentidir. Dünyanın en zengin şehirlerinden biridir. Şehirde çok sayıda yabancı banka vardır. Doğu ile batı arasındaki ticaretin kavşak noktası burasıdır.

10 Eylül 1922 günü İzmir'e giren Mustafa Kemal'e tekmili Nurettin Paşa verir. Şehirdeki 17 konsolos, bir gün önce Nurettin Paşa'ya Hükümet Konağı'nın anahtarını teslim etmiş ve adalet dilemişlerdir. Mustafa Kemal ve Nurettin Paşa, Fahrettin (Altay) Paşa'yı da yanlarına alarak doğruca Hükümet Konağı'na girerler. Şehir, yerli Rum ve Ermenilerin yanı sıra BMM Ordusu'ndan kaçan sivil Hristiyanlarla dolup taşmaktadır. Cadde ve sokaklara büyük bir korku ve kargaşa hakimdir. Şimdi şehirde neredeyse (evleri İzmir'de olanlarla birlikte) 500 bin kadar Hristiyan vardır. Taşradan hala akın akın yerli Hristiyanlar gelmektedir. Bazı kaynaklar toplam rakamı 600 bin diye verir. Hatta 750 binden bile bahsedilir. İzmir'de neredeyse adım atacak boş yer kalmamıştır. Meydanlar, caddeler, sokaklar mültecilerle doludur. Şehirde, yiyecek ve içecek sıkıntısı başlamıştır. Halkın çoğunluğu başına neler geleceğini bilmemenin çaresizliğiyle korkudan titremektedir. Hristiyan yardım kuruluşları gelmekte olan felaketi görmüşler ve 1 Eylül'den başlayarak telgraf mesajlarıyla "Bu işin sonu açlık, susuzluk ve ölüm." diye dünyayı bilgilendirmişlerdir. Kiliselerde bağış kampanyaları açılır, Ege'nin masum sivil halkına para toplanır ve şaşırtıcı bir şekilde, yeterli olmasa bile binlerce dolar, sterlin, frank batı Anadolu'ya akmaya başlar. Ve yine şaşırtıcı bir şekilde bu yardım paralarının bir bölümü BMM Ordusu gelmeden İzmir'e ulaşır. Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'ün "Rumlardan ve Ermenilerden yana görünmeyin." uyarılarına rağmen, mültecilerin sefil durumu İzmir'deki Amerikalı iş adamlarının yüreğini burkar. Aralarında para toplayıp, bir yardım kuruluşu oluştururlar. Bir depo un bulur, bir fırın satın alır ve Hristiyan mültecilere bedava dağıtmak için ekmek üretmeye başlarlar.

Mustafa Kemal, Hükümet Konağı balkonundan, Konak alanını dolduranlara kısa bir konuşma yapar: "Bu başarı milletindir." der ve aynı binadaki odasına geçer. Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler de Konak alanındadırlar. Mustafa Kemal'i onlar da alkışlarlar. Bağlılık gösterirlerse kendilerine iyi davranılır diye düşünmektedirler. BMM Ordusu'nun "istirdadına" rağmen şehir bir gündür sakindir. Çünkü komutanlar henüz askere eylem için emir vermemiştir. Bornova'daki küçük çatışma ve süvarilerin komutanı Şerafettin Bey'e fırlatılan bir el bombası hariç, ciddi hiçbir olay meydana gelmez. Türk birlikleri şehre girerken, bir İngiliz Birliği'nin önünden geçmiş ve bu birlik Kemal'in askerlerini selamlamıştır. Aynı şekilde Fransız Konsolosluğu'nu koruma altında tutan Fransız Birliği de Kemal'in askerlerine selam durmuştur. Konsolosluğun önündeki Fransız birliğinin başında Amiral Dumesnil vardır ve Türk subaylar özellikle kendilerine selam duran Dumesnil'e şatafatlı bir karşılık vermişlerdir. Şehirde kalabalık bir Amerikan birliği ile bir İtalyan birliği de vardır. Kordon Boyu, düşman askerlerinin koruması altındadır.

Sakallı Nurettin Paşa, düşman askerlerinin İzmir'de bulunmasından rahatsız olur ve şehirden gitmelerini ister ama düşman askerleri gitmezler. Yunan Ordusu, 8 Eylül günü hiçbir zarar vermeden şehirden ayrılmıştır ama düşman müttefik donanması, toplam 21 savaş gemisiyle İzmir Limanı'nı işgal etmiştir. Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan gemilerinin topları şehre çevrilidir. Rumlar ve Ermenilerin bir bölümü, bir ara bu müthiş donanmaya bakarak, kendilerini güvende bile hissederler.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, bu sırada şehirdeki 500 bin, belki de daha fazla Rum ve Ermeni'yi ne yapacaklarını düşünmektedirler. Mustafa Kemal şehre gelir gelmez, ordu aldığı sözlü emir üzerine kiliseleri yıkmaya, yok etmeye girişir. İlk hedeflerden biri Aya Fotini Kilisesi'dir.

"Gazi geldi İzmir'e. Batarya kuruldu... Hrisostomos'un Aya Fotini Kilisesi top ateşiyle yerle bir edildi... Çünkü ibadethane falan değildi orası... Resmen, Türk kanı içmeye yeminli, teşkilat merkeziydi. İzmirliler için belirtelim: İkiçeşmelik'ten Çankaya'ya doğru in, Basmane'ye dönerken, tam köşe... Orasıydı Aya Fotini Kilisesi."

İzmir'i, İzmirli Yılmaz Özdil'den daha iyi mi bileceğiz? Aya Fotini'den sonra, diğer Hristiyan kiliseleri de birer birer, kimi top ateşiyle, dar sokaklardan dolayı top yanaştırılamayanlar da patlayıcılarla havaya uçurulmaya başlanır. Ama, Aya Fotini yıkılmadan bir gün önce, İzmir Metropoliti Hrisostomos devreye girmiştir. İşgal yıllarında Yunan Ordusu'yla iş birliği yapan (çünkü İzmir bir Osmanlı şehridir ama İzmir'de Rumlar çoğunluktur.) Hrisostomos, bir manga Fransız deniz askerinin koruması altında Hükümet Konağı'na Mustafa Kemal ile görüşmeye, aman dilemeye gelmiştir. Kendisini, kendisine bağlı kiliseleri ve cemaatini kurtarmaya çalışacaktır.

General Fahrettin Altay bu olayı şöyle anlatır: "Birinci Ordu Komutanı Nurettin Paşa'yı deniz kenarındaki kışlaya getirdim. Kışla avlusuna toplanmış Yunan esirlerini 'Zito (yaşa) Nurettin Paşa! Zito Mustafa Kemal Paşa!' diye bağırtmaya başladım. Rum Metropolit Hrisostomos üniforması ve elinde asası ile Mustafa Kemal'i görmek için gelmişti... Merdivenlerden çıkarken Kolordu Adli Müşaviri Münir Bey (Çıtak) polislere şu emri verdi: 'Sakın bu papazı üzerini aramadan içeri almayın. Bu meşhur bir komitacıdır. Son bir fedakârlık yapayım diye üzerinde bomba getirmiştir.' Polisler papazı bir odaya aldılar. Nurettin Paşa'nın yaveri üzerini aradı bir şey bulamadı.

Gazi Mustafa Kemal'e Hrisostomos'un geldiğini haber verdiler. Gazi Paşa bir an durdu. Nurettin Paşa'ya 'Sen konuş.' dedi. Nurettin Paşa, papazın kaldığı odaya gitti ve 'Gördün mü Allah'ın adaletini? Nasıl tecelli etti?' dedi ve ilave etti: 'Sizi artık metropolit olarak tanıyamayız. Bir din adamı o katilleri nasıl takdis eder?"

Metropolit, kapı dışarı edilir. Çoğu anlatıda, Hrisostomos'un Hükümet Konağı'ndan gönderilir gönderilmez saldırıya uğrayıp linç edildiği anlatılır ama öyle olmamıştır. Metropolit, dışarıya çıkınca otomobilini yerinde bulamaz. Amaç, onu Müslüman halkın içinde yürümeye zorlamak ve bu sırada işini bitirmektir. Ama o da ne? İki Amerikalı görevli, o sırada Hükümet Konağı'na Sakallı Nurettin Paşa ile görüşmeye gelmişlerdir. Metropolit'i öyle elinde asası, etrafa şaşkın şaşkın bakarken görünce "Gelin sizi götürelim." derler ve plan suya düşer.

Hrisostomos'un yüzü perhizden sıskalaşmıştır. Sivri sakalı, göğsündeki gümüş işlemeli şeride değmektedir. Dizlerinin üzerine çökerek Meryem

Ana'nın resmini öper. Sonra kapıya hiç bakmadan halkın arasında onları kutsayarak dolaşır. Mültecilere ekmek ve zeytin dağıtır.

Akşamüstü saat 20:00 sıralarında, daha önce gelen polis memuru, bir otomobil ve süngü takmış iki askerle Metropolitlik binasına yeniden gelerek "Komutan Vali'nin kendilerini istediğini" söyler. Nurettin Paşa, Metropolit Efendi'nin kuşkulanmasını önlemek için, Rum Yaşlılar Kurulu üyelerinden üç kişiyi de yanına almasını istemiştir. Hrisostomos yanına, Çürükçüoğlu Nikolaki, Yorgos Klimanoğlu ve Yanko'yu alır.

Bu kişilerden Yorgos Klimanoğlu, Müslüman halk arasında Türk dostu olarak tanınan ve sevilen bir Rum'dur. Aslında Metropolit, İzmir'in istirdadından (geri alınmasından) önce pekâlâ kaçabilirdi. Anlaşılan fazla iyimserdir. Hrisostomos, üzerinde ruhban elbisesi ve elinde asası vardır. Asayı Hükümet Konağı'nın girişinde elinden alırlar. Bu asa, bugün bile kayıptır. Ekip, Nurettin Paşa'yı göremez. Geceyi hücrede göz altında geçireceklerdir [527-530].

Hrisostomos'un hizmetinde bulunan Boultsios'un anılarına göre, Metropolit Efendi, gece saat 22:00 sıralarında kardeşi Eugenios'a bir not göndererek, Küçük Asya Derneği başkanı olduğu için bu geceyi tutuklu geçireceğini ve merak etmemelerini söyler. Bu arada Rumların silahlarını Türk askerlerine teslim etmeleri gerektiğini de ekler.

Metropolit Efendi, geceyi Nurettin Paşa'nın esiri olarak tek başına bir hücrede geçirir. Korkunç kabuslar görür. Başına taşlar yağmakta, yüzü alevler içinde yanmaktadır. Üzerine yırtıcı hayvanlar saldırmaktadır. Aziz Yorgi gibi kafasının kesildiğini, Aziz Stefan gibi dövüldüğünü, Aziz İgnatyus gibi vahşi hayvanların saldırısına uğradığını, Aziz Polikarpos gibi kazığa bağlanıp yakıldığını ve İstanbul Başrahibi Aziz Leon Hrisostomos gibi işkence edildiğini görür rüyasında. "Bir Yunan kaynağı, Metropolit'in Hükümet Konağı'na bu ikinci gelişiyle ilgili ilginç detaylar verir:

İkinci kez Nurettin Paşa'nın karşısına çıkarıldığında Paşa, "Türklere söven papaz sen misin?" diye sorar. Sesi kin doludur.

Nurettin Paşa, hırsını yenememiştir. Orada görevli Rüstem Vasiç Bey'i çağırır. Rüstem Vasiç, Boşnak kökenlidir ve Türk ordusunda yedek yüzbaşı rütbesiyle görev yapmaktadır. Paşa onu, Hrisostomos'u Tilkilik semtine gö-

türmekle görevlendirir. Ama hıncını zaptedemez. Hrisostomos ve iki arkadaşı merdivenlerden inmekteyken Sakallı Nurettin merdiven başına fırlar. Kendini kaybetmiştir. Vahşi bir hayvan gibidir. Gözlerine kan oturmuş, ağzı köpüklenmiştir. İşte, yüzünde bir maske olmadan gerçek Nurettin budur. Hrisostomos'a 'Köpek!' diye bağırır, 'Benim kurşunumla gideceksin.'"

Aslanımız, yiğidimiz Yılmaz Özdil gerisini şöyle anlatır: "O papaz, bedelini çok ağır ödedi. Linç edildi... Konak Meydanı'nda başladı hadise, Mezarlıkbaşı'nda bitti... İzmirli olmayanlar için belirtelim: Üç kilometre falandır o papazın parça parça edilerek, sürüklendiği mesafe. Hanımlar beyler... Neydi o papazın ismi? Hrisostomos!"

Yılmaz Özdil, ayrıntılara girmez. "O papaz... Parça parça edilerek..." diye yuvarlak şekilde geçiştirir. Zaten aslında, Hrisostomos papaz da değildir. Metropolittir. Ama bu Yılmaz Özdil'i hoş göreceksiniz artık.

Yavuz Özmakas'ın kitabına göre, linçten hemen önce merdiven başında şunlar yaşanmıştır: Paşa, "Köpek! Benim kurşunumla gideceksin!" diyerek revolver türü tabancasını çeker ve ateş eder. Ama öfkesinden sendelemiştir. Ve kurşun yanlış yere gider. Hrisostomos'a isabet edeceği yerde Klimanoğlu'nu yaralar.Rum kaynaklarına göre "Yorgos Klimanoğlu, Hrisostomos ile birlikte şehit edilir."

Housepian Dobkin ise Metropolit Hrisostomos'un parçalanmasını şöyle anlatır:

"Paşa balkondan görünüp de aşağıda bekleşen adamlarına 'Layığını gösterin şuna!' diye bağırdığında, Metropolit merdivenlerden iniyordu. Adamlar boğuk çığlıklar atarak Chrysostomos'un üstüne çullanıp, Yahudi İsmael'in kapısında durduğu berber dükkanına kadar sürüklediler. Birisi berberi kenara itti, beyaz bir önlüğü Chrysostomos'un önüne bağladı ve bağırdı: "Şunu traş edelim!"

Metropolitin sakalını yoldular, gözlerini bıçakla oydular, kulaklarını, burnunu ve ellerini kestiler. Chrysostomos'a hükümet konağına kadar eşlik etmiş olan Fransız denizcilerden bazıları müdahale etmeye yeltendi, ancak nöbetçi subay kıpırdamamalarını söyledi. "Eli silahın üstünde tir tir titriyordu." dedi denizcilerden biri daha sonra, "Silahımızı doğrult-

maya cesaret edemedik. Chrysostomos'un işini oracıkta, gözlerimizin önünde bitirdiler."

Ardından, henüz can çekişmekte olan Hrisostomos'u bir otomobilin arkasına bağlarlar ve yerde sürükleyerek mezarlığa doğru uzaklaşırlar.

Hrisostomos ile birlikte Hükümet Konağı'na gelen Türk dostu Yorgos Klimanoğlu'nun Nurettin Paşa'nın tabancasından çıkan kurşunla vurulduğunu yukarıda anlatmıştık. Ama o da yaralı olduğu halde linç edilir. Çürükçüoğlu Nikolaki linç edilen üçüncü kişi olur. Yanlarındaki dördüncü kişi kaçar. Bu, sarraf Yanko'dur.

Aslında Hrisostomos, Klimanoğlu ve Çürükçüoğlu, ilk değildir. Hrisostomos'tan bir gün önce, 9 Eylül 1922'de Türk askerleri şehre girer girmez. Islahat Gazetesi Sahibi Sabitzade Emin Süreyya Bey, "İşgal yıllarında Yunanlıların tarafını tuttu." diye Konak Meydanı'nda idam edilmiştir. Yani kabak, Yunanlardan ve Ermenilerden önce Hürriyet ve İtilaf Partisi üyesi Türklerin başında patlamıştır.

Yine Fransız devriyesi, Konak Meydanı'ndan Avrupa mahallesine dönerken bir başka kanlı olaya tanık olur. İzmir'de yayınlanmakta olan Reforme Gazetesi'nin ünlü muhabiri Mösyö Jurugdoglu, bir otomobilin arkasına bağlanmış yerde sürüklenmektedir. Kaldırım taşlarına çarpmaktan başı paramparça olmuştur.

İngiliz Konsolos Sir Harry Lamb, 9 Eylül günü Türk birliklerinin şehre girişini izlemiş, onların kusursuz davranışını, disiplinini görmüş ama "Buna aldanmamak gerekir." diye düşünmüştür. Hava kararınca olacaklardan korkmaktadır. Daha o gün öğlen saatlerinde tüm İngiliz vatandaşlarına "İzmir'i terk edin!" uyarısı yapar ve onları limanda toplanmaya çağırır. [531-538].

Hristiyan sivillere saldırılar, zengin Ermenilerin, Rumların ve Levantenlerin oturduğu Karşıyaka'da daha ilk gün başlamıştır. Pittakis ailesi, akşam yemeğine oturmaya hazırlandıkları sırada kırılan bir camın sesini ve onu izleyen kadın ve çocuk çığlıklarını duyarlar. Biraz sonra bu sesler daha yakından gelir.

10 Eylül 1922 Pazar: İzmir'in Hristiyan nüfusu yüzlerce yıldır pazar sabahı kilise çanlarının sesiyle uyanmaya alışkındır. Ama Ermeni nüfu-

sun önemli bir bölümü (yaklaşık 5 bin kişi), daha geceden (kilise ve) Piskoposluk binasına sığınmıştır. Hovakim Üreciyan bunlardan biridir. Türk askerlerinin düzenli ya da düzensiz gruplar halinde kapıları çaldıklarını, evlere zorla girip yağmaladıklarını, tecavüz edip insanları öldürdüklerini pencereden izler. "İçeride bulunan genç kızlar dışarı çıkartılıyor, iki ya da üç asker tarafından bir dükkâna veya yolun karşısına götürülüyordu. Çığlıkları genelde silah sesleri izliyordu."

Kiliseye ve Piskoposluğun içine sığınan Ermeni aileleri, önünde sonunda evlerinde kalmayı seçenlerin karşılaştığı sonla karşılaşmaktan korkmaktadırlar. Sabahın ilerleyen saatlerinde Ermenilere yönelik şiddette bir azalma olmayınca, binayı nasıl savunacaklarını düşünmeye başlarlar. Piskoposluğa gelenlerin çoğunda eski tüfekler ve silahlar vardır. Var olan bütün cephane paylaştırılır. Son çare olarak kullanılmak üzere iki adet el bombası da vardır. Mevzilenirler ve sadece gerektiğinde ateş etmek üzere anlaşırlar. Saat 11 civarında Piskoposluğun yan kapısı vurulur. Bir gurup Türk askeri İngilizce olarak "Kapıyı açın!" diye bağırmaktadır. Biri anahtarı getirmeye giderken, diğerleri de silahlarını hazırlarlar. Anahtarın bulunması gecikir. Türk askerleri sabırsızlanırlar. Türk subayı emir verir ve askerler Piskoposluk duvarlarından içeri el bombaları atarlar. Üreciyan gerisini şöyle anlatır: "Benim yakınlarımda bir yerde el bombası patladı ve bir saniye için yıldızları gördüğümü sandım. Yanımda duran bir at sanki havaya zıpladı ve dört ayağı üzerine dümdüz düştü. Yaralanmadığıma emin olmak için kollarımı ve bacaklarımı kontrol ettim ve sonra korunmak için bir köşeye sığındım."

Üreciyan, şanslılardan biridir. Tam yanına çömelmiş olan bir silah arkadaşına şarapnel çarpmıştır ve acı ile kanlar içinde kıvranmaktadır. El bombalarını atanlar arka sokaklara kaçarken, diğer askerler binaya ateş açmaya başlarlar. Mermiler pencereleri parçalamakta ve insanlara isabet etmektedir. Yarım saat kadar süren makineli tüfek ateşi birden kesilir. İçerideki kadın ve çocuklar saldırı sonrasında bağırmaya ve inlemeye devam ederler. Yerden fırlayan parçalar çoğuna isabet etmiştir. Yaralarını temizlemek ve pansuman yapmak zaman alır. İnsanlar sessiz bir şekilde birbirlerine yaklaşırlar ve sonraki saldırıyı beklemeye başlarlar.

Yine 10 Eylül Pazar günü, Şirinyer'deki Amerikan Koleji'nin müdürü Alexander MacLachlan, normal zamanda 13-14 bin Hristiyanın yaşadığı Buca'ya gittiği zaman, hiç kimseyi bulamaz. Herkes kaçmıştır. Levantenlerdan bay ve bayan Oscar de Jongh'un cesetlerini yerde bulur. Tüfekle vurulmuşlardır.

9 Eylül günü dostça davranan Türk subaylarının tavrı, 10 Eylül günü Bornova'da da değişmiştir. Başlangıçta Charlton Whittal'ın villasının önünden el sallayarak geçerken, o pazar bahçe kapısının önünde dururlar. Asılı İngiliz bayrağını kopartıp yere atarlar ve çiğneyip üstüne tükürürler... Mancolo ailesinin villası alevler içinde kalır... Evinde kalmaya karar veren 87 yaşındaki Dr. Murphy'nin başına kötü şeyler gelir. Karısı ve kızlarıyla içeride otururken Türk askerleri içeriye girer. Mobilyaları parçalayıp, değerli eşyaları alırlar. Dr. Murphy'ye ve kızlarına saldırırlar. Adamın kafasında vazo kırarlar. Türk askerleri, dikkatlerini hizmetçi kızlara verdikleri için Dr. Murphy'nin kızı tecavüzden kurtulur. Dr. Murpy ertesi gün İngiliz Bakımevi'nde ölür. Bu, üçüncü Levanten kurbandır.

O gece Türk çeteciler, Levanten kolonisi Bornova'daki villaların tamamını yağmalarlar. Taşınması mümkün olmayan eşyalar parçalanmış ve evlerin çoğu ateşe verilmiştir... Sydney Lafontaine, Keyser, Richard Whittall, Molinari, Frank Wilkerson, Ed Lafontaine, Herbert Whittall, Pagy, Clarlaki, W Charnaud, Maztezis, Sunoman, Fritz, Bayan Turrel-Murphy'nin evleri yakılmıştır. La Havousa'ya (Havuz) kadar bütün Yunan evleri artık bir yıkıntı halindedir. 2.000 Rum öldürülür. Levanten kolonisindeki evlerin yıkıntılarını gezen Fernand, hiç ellenmemiş sadece 7 ev sayabilir.

Bornova boyunca yer alan kiliseler ve mezarlıkların yanından geçerken daha da şaşırır. Whittall ailesi tarafından yaptırılmış olan St Mary Magdelen Anglikan Kilisesi ilk hedeflerden biri olmuştur. Yaşlı Magdelen Whittall ve çiçekleri seven oğlu Edward'ın mezarları parçalanmıştır, kilise ise yağmalanmıştır. Fernand, "Bütün heykeller ve haçlar paramparçaydı. Hiddet nöbetleri sonucu kırılmıştı. Kilisenin binasına da saldırılmıştı. Renkli vitraylar kırılmış ve banklardaki döşemeler sökülmüştü." diye yazar. [536-538].

Hedef alınan tek Hristiyan ibadethanesi burası değildir. Fernand "Katolik ve Yunan mezarlıklarında da bir çok kasa ve mezar açılmış ve tanıdığımız ölmüş kişilere ait cesetler ortalığa saçılmıştı." diye yazar. [536-538].

Teyzesinin evinin üst katında Bornova'nın dumanı hala tüten kalıntılarını izlerken, içi berbat ve derin bir kayıp duygusuyla dolar. Yüz yıldan daha fazla bir süredir Bornova Levantenleri, büyülü bir hayat sürmüşlerdir. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin köşesinde, kendileriyle birlikte başkalarının da zenginleştiren kendi imparatorluklarını kurmuşlardır. Fabrikaları binlerce Smyrnalıya iş vermiştir; bunların arasında Yunanlar, Ermeniler, Türkler ve Yahudiler vardır. Yönettikleri yardım kurumları ise hastaneler, huzurevleri ve yetimhanelere yardım etmiştir. Görkemli villalarında sadrazamları, Osmanlı valilerini ve hatta padişahın kendisini bile ağırlamışlardır. Şimdi bu villalar yıkıntı halindedir.

'Bitti, Bornova bizim için bitti...' diye yazar Fernand.

10 Eylül 1922 Pazar günü İzmir'e gelen Mustafa Kemal, karargâhıyla rıhtıma yerleşir. Buca, Bornova ve Amerikan mahallesi Şirinyer'in işi o gün bitirilmiştir. Rumlar şanssızdır ama Levantenlerin çoğu zamanında kaçtıkları için ölümden kurtulurlar. Yağmayı yangın izler. Üç gün rıhtımdaki karargahında kalır Mustafa Kemal. İlk gün çizmesinin tozuyla karargâhta oturmuş dinlenirken, limandaki İngiliz donanması amirali (Amiral B. Brock), bir üst subay göndererek onunla bir görüşme ister. Mesaj, İngiliz amiralinden, Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa'ya gelmiştir. Üst rütbeli İngiliz subayı kapıda dikilip durmakta, Halide Edip'in okuyup Mustafa Kemal ile Nurettin Paşa'ya anlattığı mesajın yanıtını beklemektedir. Mustafa Kemal, Amiral'e randevu saati vermek istemediği gibi, yüksek rütbeli arkadaşlarından herhangi birinin de bu randevuyu kabul etmemesi için tertibat alır. Orada bulunan Kurmay Yarbay Seyfettin Şem'i Bey'e "Buna bir cevap ver ama benim tarafımdan değil, İsmet Paşa'dan da değil, üçüncü derece bir kumandandan. Birinci Ordu Kumandanı Nurettin Paşa tarafından." der.

Halide Edip tarafından hazırlanan yanıta bir göz atan Başkumandan, "Fakat biraz şövalyece olsun." diye eksik gördüğü bir niteliğe dokunur. "Nurettin Paşa'nın Amiral'i kabul edeceği saat" diye yazılan noktayı da

beğenmez. "Hayır." der, "Şöyle yazınız: 'Filan saatten filan saate dek kışlada bulunacağım.' Altını Nurettin Paşa'ya imzalatınız."

Gelişmeler kaygı vericidir. İngiliz donanması kumandanı (Amiral B. Brock), yönlendirildiği gibi 1. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ile hemen bir görüşme yapar. Yavuz Özmakas'a göre Nurettin Paşa ile Amiral Brock görüşmesinde, İngiliz Konsolosu Harry Lamb da vardır. Özmakas, bu görüşmeyi şöyle değerlendirir:

"Gösteri yeni başlamıştır. Nurettin Paşa, heyecanlarının ve içindeki güce tapma duygusunun tutsağı olmuştur. Kendini kaptırmış gidiyordur. 10 Eylül günü öğleden sonra bu güç gösterisinin bir başka sahnesi daha sergilenir Vilayet Konağı'nda. İngiliz Amirali Brock ve İngiltere Konsolosu Lamb, Nurettin Paşa'yı ziyaret ederler. Konuklar kentin yeni sahiplerinin neler düşündüğünü öğrenmek istemişlerdir. Nurettin Paşa'nın tutturduğu notlara göre, söze İngilizler girer.

Amiral Brock, 'Açıkça görüşelim, bizi dost mu tanıyorsunuz, düşman mı?' diye sorar.

Koltuğunda mağrur bir biçimde oturan Nurettin Paşa, 'Buna bir cevap verebilmem için öncelikle siz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni dost mu, düşman mı telakki ediyorsunuz?' karşılığını verir.

'Tamamen dost tanırız. Esasen biz Osmanlı Hükümeti ile savaşıyorduk. Dört yıl önce ateşkes imzalayarak savaş durumundan çıkmıştık. Şimdiki Türk Hükümeti ile zaten harp haline girmemiştik.'

Konsolos Lamb, burada söze girerek aynı görüşleri bir de sivil sözcü olarak yineler. Amiral Brock, konuşmasını sürdürür: 'Bundan dolayı sizi düşman olarak tanımıyoruz.'

Nurettin Paşa'nın keyfi giderek yerine gelmektedir. Konuşma onun istediği bir havada başlamıştır. İşte karşısındakiler İslam'ın ve Türk'ün gücünü kabul etmiş, yola gelmiş bir ulusun temsilcileridir.

Öyle miydiler?

'Bizimle...' der Nurettin Paşa, 'Düşman olmadığınızı, dostça ilişkiler kurmak istediğinizi hükümetiniz adına söylemeye yetkili misiniz?' [539-540].

Amiral Brock 'Evet.' der. 'Türkiye Hükümeti ile düşman olmadığımızı söylemeye yetkiliyim. Zaten böyle olmasaydı burada bulunmamam lazımdı.'

Nurettin Paşa, karşısındakiler alttan aldıkça kendini kasmaya başlar. 'Lakin...' der 'Genel savaştan sonra memleketimiz dahilinde ortaya çıkan muğlak (belirsiz) vaziyetten dolayı aramızda komplike bir vaziyet hasıl olmuştur. Biz bu sebepten müteredditi olmakta haklıyız.'

(Nurettin Paşa, bir türlü 'Biz de İngiltere'yi dost görüyoruz.' diyemez.)

Amiral Brock: 'Lakin tekrar ediyorum, dostuz ve dost olmak arzusundayız.'

Nurettin Paşa, İngiliz temsilcilerin iyi niyetli davranışlarından cesaret aldıkça giderek küstahlaşmaktadır. 'Bittabi bu eşkalin yapılması lazımdır.' der 'Bu arzunuz bir başlangıç olabilir.'

'O halde sizin dostane niyet beslediğinizi kemali şükranla telakki eyledim. Şimdi telsizle hükümetime derhal bildireceğim.'

Nurettin Paşa, Amiral Brock'a 'Elbette derhal bildirin sevinirim.' demez, umulmadık bir soru sorar.

Karaya niçin İngiliz askeri çıkardınız?

Bunu sırf, İngiliz kuruluşlarını, konsoloshaneyi, şehirdeki bazı firarilerin tahribat ve çapulculuklarına karşı korumak için çıkardık. Başka hiçbir maksadımız yoktur. Bir de tebamızdan seyehat etmek isteyenlerin pasaportlarını vize etmeye müsaade eder misiniz?

Nurettin Paşa, kendini kentin hâkimi gibi görmeyi sürdürmektedir.

'Askeriz.' der 'Savaştık ve şehri savaşarak işgal ettik. Genel önlemler sırasında düşmanın son kalanlarını da şehirde aramak zorundayız. Bu nedenle Fransız, İngiliz ve diğer uyrukların da önlemler arasında bulunması gerektiğini takdir buyurursunuz. Gerekiyorsa asker verip konsoloshanenizi de biz koruruz.'

Amiral, Nurettin Paşa'nın kararlı tutumu karşısında 'Derhal İngiliz askerini gemiye alacağım.' der. 'Yalnız konsoloshaneyi korumak için bir miktar asker bırakalım.'

Mağrur Nurettin Paşa, 'Lakin fazla adamı hariçte gezdirmeyin.' diye sürdürür sözlerini. Lütufta bulunduğunu hissettiren bir ses tonu ve yüz ifadesiyle ekler: 'Normal durumun tamamen sağlanmasına kadar sizi müteessir edebilecek en ufak bir şey vuku bulmaması için bu lazımdır.'

Zorunlu olmadıkça iki asker arasındaki konuşmaya katılmayan Konsolos Lamb, ikinci kez söze girmek gereğini duyar. 'Konsoloshaneye bir subay

geldi.' der 'Konsolostan başka kimsenin dışarıya çıkamayacağını söyledi. Sebebini sordum, diğer konsoloshanelere de bu tebliğ yapılmıştır dedi. İncelettirdim, yapılmamış.'

Nurettin Paşa soğukkanlılıkla, 'Olabilir.' diye yanıtlar. Koltuğunda biraz daha kasılır. 'Bunu alt rütbeli memurlarımız yapmıştır. Düzeltilir. Önemli olan, sizin şimdi diğer devletlere, bize karşı dost olacağınızı söylemeniz...'

Amiral Brock biraz rahatlamış gibidir. 'Bugünden itibaren İngiliz vatandaşlarını diğerleriyle (diğer ülke vatandaşlarıyla) bir tutuyor musunuz?' diye sorar. Nurettin Paşa, 'Bittabi, sözlerinizi senet kabul ederek tutuyorum.' diye yanıtlar.

Büyük felaket, her geçen saat yaklaşmaktadır. İngiliz İstihbaratı, Amiral Brock'u ve Konsolos Lamb'ı uyarmıştır. Bu iki adam, İngiliz vatandaşlarını bir an önce rıhtımda toplayıp gemilere almak amacındadır. Kaybedecek zaman kalmamıştır."

Atatürk' ün başyaveri Salih Bozok anlatıyor:

"Başkumandan, düşmandan kurtardığı İzmir' de geçireceği ilk gecesinin tarif edilemez sevincini yaşıyordu. İzmir' deki yeni evinde Mustafa Kemal Paşa ilk gecesini (Bu 10 Eylül'ü 11 Eylül'e bağlayan gece olmalı) çalışarak geçirdi. Kendisi için zengin bir sofra hazırlandığı halde hiçbir yemeğe dokunmadan ufak tefekle karnını doyurdu ve geç vakitlere kadar çalıştı.

Ertesi sabah erkenden uyanmıştık. (11 Eylül sabahı) Hafif bir kahvaltıdan sonra vilayet konağına gittik ve doğruca Vali' nin odasına girdik. Vali, İngiliz Konsolosu (Konsolos Harry Lamb) ile konuşuyordu. (Islahat Gazetesi sahibi Sabitzade Emin Süreyya Bey'in apar topar idam edilmesi, Hrisostomosun ve arkadaşlarının linç edilerek öldürülmesi, Reforme Gazetesi muhabirinin öldürülmesi, kiliselerin topa tutulması veya patlatılarak imha edilmesi onları telaşlandırmıştır. Y.G.) Biz gelince Vali ayağa kalktı ve Konsolos ile Mustafa Kemal Paşa' yı tanıştırdı.

Konsolos, iyi Türkçe biliyordu. Ufak tefekti. Yüzünde, önce kendisine, sonra hiçbir şeye inanmamış olmanın yıkıntısı vardı.

Paşa Vali' ye sordu: 'Konu nedir?'

Vali anlattı:

- 'Sayın Konsolos, İngiliz tebaasından olan vatandaşlar ile Rum, Ermeni, Yahudi gibi azınlıkların güven altında bulunduklarını belirtir bir güvence istiyorlar. Ben kendilerine herkesin eşit biçimde güven altında olduklarını bildirdim.'

Mustafa Kemal Paşa, Konsolos' un Türkçe bildiğini biliyordu, öyle olduğu halde öfkesini belirtmek için sordu:

- 'Ee, peki daha ne istiyormuş?'

Bu soruya Konsolos Türkçe cevap verdi:

- 'Tebaamız hakkında hükümetinizden yazılı teminat istiyorum!'

Konsolos (Harry Lamb) garip bir biçimde diklenmişti. Sanki Tanrı'nın kendisinden esirgediği görkemi, sesi ile kazanmak istiyormuş gibi, bu sözleri gerile gerile söylüyordu. Paşa' nın sesi havada kırbaç gibi şakladı:

- 'Yunanlılar zamanında kendi tebaanızı daha emniyette mi görüyordunuz?'

Konsolos, gerisinde İngiliz devletinin bulunduğunu belli eden bir kasılma ile:

- 'Evet.' dedi. 'Yunanlılar burada iken tebaamızı emniyette görüyorduk.'

- 'Öyleyse buyurun tebaanızla birlikte Yunanistan'a gidin, efendim!'

Konsolos kendisinden umulmayacak bir cesaret gösterdi:

- 'Yani majestelerimin hükümetine savaş mı açıyorsunuz?'

Mustafa Kemal bu bızdık konsolosa (Konsolos Harry Lamb) iyice öfkelenmişti, fakat öfkesini tuttu ve Konsolos'a:

- 'Siz kiminle ve ne konuştuğunuzu biliyor musunuz? Ben Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Türk Orduları Başkomutanıyım. Savaş açmaya, barış yapmaya hakkım var. Siz kimsiniz? Hükümetiniz adına savaş ve barış görüşmeleri yapmaya yetkili misiniz? Böyle bir yetkiniz varsa görüşelim. Yoksa (eliyle kapıyı gösterdi) buyurunuz efendim!'

O kasım kasım, kasılan Konsolos, Mustafa Kemal Paşa' nın son cümlesi üzerine sapsarı kesildi ve tek bir kelime söylemeden kapıdan çıktı gitti.

Mustafa Kemal Paşa arkasından bir süre baktıktan sonra Vali' ye döndü:

- 'Yüz vermeyin Vali Bey! Bunlar karşılarında hala Bab-ı Ali Hükümeti var sanıyorlar. Bir zırhlısı önünde pısacak, bir blöfü önünde yelkenleri suya indirecek devletçik sanıyorlar bizi... Küstahlığın derecesine bakın, bana savaş mı açıyorsunuz diye soruyor, barut kokan bir odada sorduğuna bak! Savaş halinde değil miyiz sanki?'

Valinin yanından çıktık ve odalarımızda çalışmaya başladık. Bir süre sonra Ruşen Eşref geldi.

- 'İzmir bir kere daha ayağa kalktı.' dedi. Konsolos buradan çıkar çıkmaz, bir taraftan konsoloshaneyi toplamaya başlamış, bir taraftan da İngiliz tebaalı olanlara haber göndererek 'Hemen şehri terk etmelerini' bildirmiş. Rıhtım mahşer günü... Kordonboyu, kendilerini limanda bekleyen İngiliz, Fransız gemilerine götürecek kayık arayan insanlarla dolu... Kadın, erkek, çoluk, çocuk deniz kenarına dökülmüşler. Durumu Nurettin Paşa'ya söyledim:

- 'Olay var mı?' diye sordu...

Olay yok ama çok önemli gelişmeler var. 'Acaba Mustafa Kemal Paşa'ya bildirsem mi?' diye benden akıl danıştı...

Her halde durumu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmekte yarar vardı:

- 'İstersen gir.' dedim. 'Yanında kimse yok...'

Girdi, içeride epey kaldı...

O, Mustafa Kemal Paşa'nın odasından çıkarken, kollarında ve omuzlarındaki işaretlerden amiral rütbesinde olduğu anlaşılan İngiliz Donanması Komutanı (Amiral Osmond B. Brock), Hükümet Konağı' nın kapısından girerek Mustafa Kemal Paşa' nın odasına doğruldu. Nazik, fakat öfkeli bir hali vardı.

Ruşen Eşref, önüne çıkıp ne istediğini sorunca:

- 'Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istiyorum.' dedi.

Ruşen Eşref, Amirali benim odama alırken sordu:

- 'Görüşme, hangi konuda yapılacak acaba?'

- 'Ordunuz İzmir'e girdi. Bu bir zaferdir. Bir İngiliz askeri olarak, Başkomutanınızı kutlamak isterim. Bu arada, yeni gelişmeler bakımından kendilerinden öğrenmek istediklerim olacak.'

- 'Bir dakikanızı rica ederim Sayın Amiral. Kendilerine teşriflerinizi haber vereyim.'

Ruşen Eşref, Mustafa Kemal Paşa'nın odasına girdi, bir süre kaldıktan sonra çıktı ve yol gösterdi:

- 'Buyurun efendim. Başkomutan hazretleri sizi bekliyorlar.'

Birlikte odaya girdiler kapı kapandı. Amiral önce:

- 'Çok güç koşullar altında bir savaş kazandınız, sizi asker olarak içtenlikle kutlarım.

Çanakkale' deki başarınızı rastlantıya borçlu olmadığınız, kanıtlanmış oldu. Büyük bir askerle tanıştığım için memnunum.' Demiş [539-540].

Mustafa Kemal Paşa çok hoşlanmış bu sözlerden. Kim olsa hoşlanır elbet... Dünyanın en büyük devleti sayılan İngiltere'nin bir amirali –hem de düşman olduğunuz halde- sizi övüyor... Diplomatik bir söze giriş de sayılsa, değerinden bir şey yitirmez sanırım... Sigaralar sunulmuş, çaylar söylenmiş, sıcak bir hava doğmuş Mustafa Kemal Paşa ile Amiral arasında... Hatta bir ara Mustafa Kemal Paşa, sabahki Konsolos'u hatırlayıp, askerlerin diplomasiyi sivillerden daha iyi yürüttüğüne inanır gibi olmuş.

Amiral bir süre sonra konuya girmiş:

- 'Ülkenin kontrolünüz altında bulunan bölümünde bizim tebaamız ve sizin azınlıklarınızdan Ermeniler, Rumlar var. Yeni askeri yönetim altında bu insanların statüsü nedir? Güvende midirler?'

- 'Hiç kuşkunuz olmasın Amiral! Türkiye' deki bütün insanlar gibi tebaanız ve sözünü ettiğiniz azınlıklar da TBMM Hükümeti' nin eşit koruması altındadır. Suç işlemeyenler, kendilerini bu memlekette benim kadar güvende sayabilirler.'

- 'Suç işleyenler?'

- 'Suç işleyenler Sayın Amiral, dünyanın her yerinde olduğu gibi, ülkemizde de adaletin huzuruna çıkarlar... Suçlu iseler, cezalarını elbette çekeceklerdir...'

- 'Fakat Paşa Hazretleri, fevkalade günler geçirdik. Yunan ordusundan cesaret alan Rumların bazıları, şımarıklıklar yapmış olabilir. Bugün bu insanlar yerli halkın düşmanlığı ile yüz yüzedirler. Ermeniler için de başka açıdan ayni şeyleri söyleyebilirim. Biliyorsunuz, arkadaşlarının büyük bir bölümü göçe zorlandı ve önemlice bir bölümü de hayatlarını kaybettiler. Bu ruh tedirginliği içinde Yunan ordusu ile iş birliği yapmış, bazı Türklere zor günler geçirtmiş olabilirler. Bunlar, fevkalade günlerin olaylarıdır. Bağışlanması, hoş görülmesi gerekir. Eğer bu kimseler, halkın husumetine bırakılacak olursa, bütün dünya aleyhinize kıyameti koparır!'

Son cümleye kadar Amiral' i gülümseyerek dinleyen Mustafa Kemal

Paşa, dünyanın koparacağı gürültü ile kendini tehdide girişince, sözünü bıçak gibi kesmiş:

- 'Şu Efendi Devlet rolünü bir kenara koyunuz Amiral! Milletleri de tehdit etmekten vazgeçiniz! İngiltere ve müttefiklerinin kıyameti koparıp koparmayacağını düşünmem! Bunlar memleketimin iç işleridir, kimsenin bu işlere karışmasına müsaade edemem! Majestelerinizin devleti, memleketimizin azınlıkları ile uğraşmaktan vazgeçsinler! Biz de kendi azınlıklarımızın konularıyla uğraşmıyoruz. Kim bize saygı beslemezse, bizden saygı beklemeye hakkı olmaz. Şimdi söyleyeceklerinizi dinliyorum.'

Amiralin benzi kül gibi olmuş, sonra ıstakoz gibi kızarmış:

- 'İngiltere Hükümeti' nin tebaasını her yerde koruma hakkı, devletler hukuku teminatı altındadır. Avrupa devletleriyle birlikte arkaladığımız Rum ve Ermenilerin güven içinde bulundurulmasını sadece rica ettik. Yoksa (elini limandaki gemilerden tarafa uzatarak) biz bu güvenliği sağlayacak güçteyiz...'

İşte o zaman Mustafa Kemal Paşa'nın tepesi iyice atmış:

- 'Arkaladığınız Yunan ordusunun denizde yüzen leşlerini herhalde görmüş olmalısınız... Türk ordusu asayişi sağlayacak güçte olduğu gibi, limanı boşaltacak güçtedir de... İsterseniz, Türk' e ihanet eden tebaanızın ve azınlıklarımızın adaletten kaçan sefillerini geminize doldurabilirsiniz... Donanmanızın da en kısa zamanda limanı terk etmesini istiyorum!'

Mustafa Kemal Paşa' nın cümleleri, artarda Osmanlı tokatları gibi Amiral'in yüzünde şakladıkça, Amiral ne yapacağını şaşırmış ve en sonunda Paşa'ya:

- 'İngiltere' ye savaş mı açıyorsunuz?' demiş.

İşte Paşa burada son sözünü çakmış:

- 'Savaş açmak mı? Siz yoksa Sevr Antlasması' nin hala yürürlükte olduğunu mu sanıyorsunuz? Biz onu çoktan yırttık... Karşımda oturuşunuzu, sizi konuk saymama borçlusunuz. Fakat görüyorum ki, nezaketimizi kötüye kullanmak eğiliminiz var. Buna müsaade edemem.

Bizim gözümüzde barış antlaşması yapmamış iki devletiz. Savaş hukuku yürürlüktedir. Gemilerinizi derhal karasularımızdan çekmenizi size ihtar ediyorum!

Bir balmumu heykeline dönmüş Amiral, Anadolu deyimiyle, dudağı ya-

rılmış... Şişine gerine girdiği Mustafa Kemal Paşa' nın odasında oturduğu sandalyede küçüldükçe küçülmüş ve sonunda kekeleyerek:

- 'Afedersiniz!' demiş ve yerlere kadar eğilerek geri geri kapıya gidip dışarı çıkmış.

Vilayet kapısında kendisini bir İngiliz müfrezesi bekliyordu. Amirallerini görünce selam durumuna geçtiler. Fakat Amiral, müfrezenin selamını bile almadan kendisini bekleyen motora bindi ve hemen gemisine doğru kıyıdan uzaklaştı.

Ruşen Eşref hem düşünceli hem de gülüyordu:

- 'Paşa, Amiral'i anasından doğduğuna pişman etti. Kendisinin Türk topraklarında savaşçı olarak bulunduğunu Paşa' dan öğrendiği zaman o kadar sapsarı kesildi ki, balmumu heykeli bile öyle değil... Tutuklanacağını, tutsak edileceğini sandı. İnce dudaklarını ısırıyor, parmaklarını birbirine kenetlemiş titriyordu. Karşısında Bab-ı Ali Paşası bulacağını tasarlamıştı herhalde... İngiltere devletini kendi devletine eşit gören bir paşa ile karşılaştığı için, ihtiyatsızlık edip karaya çıktığına kim bilir nasıl lanet etmiştir...'

Aradan bir saat geçti geçmedi... İngiliz gemisinden bir müfreze ve bir teğmen çıktı. Amiral'den (B. Brock) devleti adına bir ültimatom getiriyordu, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya kendi eliyle verecekti. Paşa' ya bildirdim, 'Gelsin.' dedi.

Teğmeni içeri aldım. Ruşen Eşref tercümanlık yapıyordu. İngiliz çakı gibi bir teğmendi. Paşa' nın karşısında gösterişli bir selam verdi ve Ruşen Eşref aracılığıyla ültimatomu Paşa' ya ulaştırdı.

Paşa:

- 'Peki teğmen! Hükümetimiz ültimatomunuzu inceler ve hükümetinize gereken karşılığı verir. Siz geminize dönebilirsiniz...'

Az sonra Ruşen Eşref' i çağırdı:

- 'Metni okudunuz mu? Ne istiyorlar?'

- 'Paşam, Amiral ile görüştüklerinizin yazı ile de pekiştirilmesi isteniyor.'

- 'Öyleyse Halide Hanım' ı (Halide Edip Adıvar) bulunuz, hemen tercümesini yapsın ve metin olarak bana getirsin... Öte yandan bir kopyasını şifre ile Dışişleri Bakanlığı'na gönderin, gerekeni yapsınlar... Durumu, Ordu Komutanı Nurettin Paşa' ya da bildiriniz. Gerekiyorsa benimle temas etsin.

Şimdilik bu kadar...'

Olay, kısa bir zaman içinde şehirde duyulmuş ve müttefik gemilerine güvenip, kadınlı erkekli kordonda piyasaya çıkanlar bir anda ortadan yok oluvermişlerdi.

Ruşen Eşref, bu olayı edebiyatçı diliyle:

- 'Hortlaklar, mezarlarına çekildi.' diye özetledi.

Gerçekten, Azrail'in tepelerinde dolaştığından haberi olmayan birtakım kimseler, İngiliz Amirali'nin tutuklanıp tutsak edilmekten güç kurtulduğunu öğrenince, hemen pusup saklanıverdiler...

İngiliz ve Fransızlar, kendi devletlerinin uyruğunda olanları, gemilere bindirmeye başlamışlardı. Nitekim birkaç saat sonra da sessizce çekilip gittiler.

İzmir, kurtuluşunun dördüncü gününü yaşadığı halde, ilk kez bugün, tehlikeli biçimde sessizliğe büründü..."

Bu arada yine 11 Eylül günü, Fransız donanması komutanı Amiral Dumesnill de Nurettin Paşa ile bir görüşme yaparak, Rumlar ve Ermenilerle ilgili can güvenliği istemiştir. Haliyle, o da "Hayır!" cevabı almıştır.

Amerikalılar da çok telaşlıdır. İngiliz donanma komutanı Amiral Osmond B.Brock ile Mustafa Kemal arasındaki iplerin koptuğu ve İngiliz zırhlılarının Türk Ordusu'nu topa tutacağı söylenmektedir. Amerika'nın İzmir Konsolosu Horton, adeta yaklaşan katliamın kokusunu almaktadır.

"Teğmen Merrill, yeni kumandan Nurettin Paşa'yla bir görüşme ayarlamayı başarmıştı. (11 Eylül 1922) Pazartesi günü öğleden sonra saat 4'te, (Kaptan) Hepburn, yanında Merril, -İstanbul'dan gelen Amerikan yardım kuruluşu görevlileri- Davis ve Jacquit ve yıllardır Türkiye'de görev yapan ve Türkçeyi mükemmel konuşan misyoner doktoru Wilfred Post olmak üzere, Hükümet Konağı'ndaydı. Ayrıca Konsolos Yardımcısı Barnes da vardı yanlarında...

Hepburn, askeri başarısından ve birliklerinin disiplininden dolayı Paşa'yı kutladıktan sonra, Amiral Bristol'ün özel temsilcileri Binbaşı Davis ve Bay Jacquith'ı takdim etti ve (Rum ve Ermeni) mültecileri, harap olmuş bölgelerindeki evlerine mümkün olduğunca çabuk göndermenin tek çözüm olduğunu söyledi.

Paşa, böyle bir şeyin söz konusu bile olmadığını ifade etti sert bir dille. Eğer Amerikalılar, Yunan ordusunun ricat sırasında uyguladığı dehşeti göz önüne getirir ve her Türk'ün yaptığı gibi 'Yunanlıların İzmir'i işgalleri sırasında 60 bin Müslümanı katlettiklerini' (60 kişi demek isterken dili sürçmüş olmalı. YG) hatırlarlarsa, böyle bir önerinin mümkün olmadığını anlarlardı. 'Alın götürün onları!' diye çıkıştı. 'Gemileriniz alıp, ülkemizden uzağa götürsün onları. Tek çözüm bu.'

Yanlarına tercüman olarak doktor almanın pişmanlığıyla Hepburn'a iç çektiren kısa bir tartışma yaşandı Dr. Pos ve Paşa arasında. (Doktor) Eski toprak biri olarak, Amerikan çıkarlarından çok, azınlıklar için korkuyordu. Hiç kimse takip edemiyordu tartışmayı. Fakat Kaptan Hepburn, sık sık 'Merzifon'dan bahsedildiğini' duyuyordu; o bölgenin Ermenilerinin boğazlandıkları sırada Dr. Pos'un orada bulunması nedeniyle, Merzifon'a tamamen diplomasi dışı bir göndermede bulunulduğundan emindi. (Beklendiği gibi, Nurettin Paşa, Merzifon ve civarında yardım çalışması yürüten Amerikalıların Türklerden çok Hristiyanlara büyük paralar vermiş olduklarına kırgın olduğunu ifade ettiğinde çakmıştı kıvılcım.) Hepburn doktorun, konuşmaları kelimesi kelimesine aktaracağını umarak araya girdi.

(İzmir'deki) Amerikan kurumları panik içindeki mültecilerle doluydu. Amerikan askerleri hala karadaydılar. 'Fakat, şimdi kentin kontrolü Türk makamlarına ait olduğuna göre, bu mültecileri korumak bizim görevimiz değil.' diye beyan etti ve 'Mevcudiyetimizi bu şekilde yorumlamanızı istemem.' dedi. Hepburn, uygun yerler bulunur bulunmaz ve gerekli koruma sağlanır sağlanmaz mültecileri binalarından çıkartmaktan memnun olacağını ekledi. Bütün bunlar yapılabilir miydi?

Paşa, gergin görünüyordu. Soruya gücendiğini söyledi [541].

Nurettin Paşa, mülteciler hakkında yeterince konuşmuş olduğunu düşünüyordu. Binanın önünden bir süvari alayı geçiyordu hoplaya zıplaya... Eski asker pencereye doğru yürüdü ve hayranlıkla bakakaldı. Aşağıdaki kalabalık tezahürat yapıyordu. Paşa, süvarilerin tuhaf bir Türk nağmesi söyleyerek eşkin adımlarla geçişlerini seyretmeleri için konuklarını balkona götürdü. Havada eliyle yarım bir daire çizdi. 'Bakın şunlara!' diye haykırdı. '12 günde 500 kilometre geldiler ve bütün yol boyunca dövüştüler...'

O gece, Binbaşı Davis, (İstanbul'daki Amerikan kuvvetleri komutanı Amiral) Bristol'e telgraf çekti: 'Mülteciler ülkeyi terk etmeli ya da alınmalılar. Can güvenlikleri yok. Bunun, milliyetçi hükümetin ırk sorununun çözümü için aldığı son karar olduğuna inanın.'

Aynı gece, (Türklerle arası çok iyi olan) İtalyan Konsolosu Kont Senni, M. Kemal'in Ermenilerin tasfiyesi konusunda karar almak üzere (yine o gece) arkadaşlarıyla toplantı yaptığını, Britanya Konsolos Yardımcısı Hole'e anlattı.

12 Eylül 1922 Salı günü, Türk yanlısı İngiliz Gazetesi Daily Mail'in muhabiri George Ward Price, bütün sabahı Mustafa Kemal ile bir görüşme ayarlamaya çalışmakla geçirmişti. İnatçılığı sonunda işe yaradı. Mustafa Kemal onunla buluşmayı ve kalıcı barış için kendi koşullarını anlatmayı kabul etti. Ward Price, ona Yunanlılarla savaşın artık bitip bitmediğini sordu. Mustafa Kemal, "Artık savaşacak bir şey kalmadı." diye cevap verdi. "Ben gerçekten barış istiyorum. Bu son saldırıya kalkışmak istemezdim ama Yunanlıları Küçük Asya'dan çıkarmanın bir yolu yoktu." Ward Price, Mustafa Kemal'e sınır isteklerini sorunca "Hâkim olarak Türk ırkının oturduğu bölgeleri istediği..." cevabını aldı. Bu; Küçük Asya'nın tamamını, İstanbul'u ve Trakya'nın bir kısmını içeriyordu... "Başkentimizi geri almalıyız ve eğer Batılı güçler geri vermezse, İstanbul'a kadar yürümek zorunda kalırız. Görüşerek almayı tercih ederim, doğal olarak sonsuza kadar da bekleyemem."

Mustafa Kemal, İstanbul'un kontrolünü diplomasi ve kas kuvvetinin karışımıyla ele geçireceğinden emindi...

Ward Price, Mustafa Kemal'in savaşa ilişkin yorumlarını Sir Harry Lamb'a iletmişti. Duyduklarından kaygılanan Lamb da Mustafa Kemal ile yeni bir toplantı ayarlayıp, duruma açıklık getirmek istedi. Mustafa Kemal, "Teknik olarak Türkiye, hala İngiltere ile savaş halinde." diye yanıtladı. "Smyrna'daki tüm İngiliz vatandaşlarını gözaltına alma hakkım var ama bunu yapmayacağım."

10, 11 ve 12 Eylül günlerinde batılı konsolosların ve komutanların, Mustafa Kemal ve Nurettin Paşa ile yaptıkları görüşmeler net olarak göstermektedir ki, Mustafa Kemal de, Nurettin Paşa da azınlıklar konu-

sunda İngiliz, Fransız ve Amerikalı yetkililere hiçbir güvence vermemişlerdir. Rumlar ve Ermeniler için can ve mal güvencesi istenmesi onları müthiş öfkelendirmiştir.

"Bu bizim iç işimiz. İsterseniz alın götürün ama bize ne yapacağımızı söylemeyin. İster döver ister severiz. Size ne oluyor?" anlayışı hakimdir. Mustafa Kemal, azınlıklar için "adaletten kaçan sefiller" deyimini kullanır. Sakallı Nurettin Paşa ise yerli Rumlardan ve Ermenilerden "düşman ırklar" diye söz etmektedir. Tepe kadro; Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü ve Sakallı Nurettin, 10 Eylül'den başlayarak, 12 Eylül'ü 13 Eylül'e bağlayan gece geç saatlere kadar (Kont Senni'nin de dediği gibi) İzmir'deki azınlıkların ve mültecilerin durumunu konuşmuşlardır. Daha sonra davranışlarına ve söylediklerine bakarak, Mareşal Fevzi Çakmak ile General İsmet Bey'in (İnönü) yağma, tecavüz, katliam ve yangın planlarını onaylamadıklarını söyleyebiliriz. Ama Mustafa Kemal ve Nurettin Paşa, Rumlardan ve Ermenilerden kurtulmakta kararlıdırlar. Yani, bu tuhaf ikilinin gözünde, Rumların ve Ermenilerin işi bitmiştir. Yani, kalem kırılmış, karar verilmiştir.

İzmir'de bir tür satranç oynanmıştır. Batılılar, Rumları ve Ermenileri yerlerinde tutarak korumaya çalışmışlardır. Hatta Amerikalılar, İzmir'in yerlisi olan Rum ve Ermenilere dokunulmayacağına ciddi ciddi inanmışlardır veya inanmak istemişlerdir. Kemal'in askerlerinin önünden kaçarak İzmir'e doluşan Hristiyan mültecileri ise yeniden, Manisa'ya, Salihli'ye, Turgutlu'ya Uşak'a, Afyon'a geri döndürmeyi bile teklif ederler. Saflığa bakar mısınız?

Buna karşılık, Mustafa Kemal ve Nurettin Paşa da onları, Hristiyan nüfusu alıp, dışarıya götürmeye zorlar.

12 Eylül'de İngilizler ve Fransızlar, sadece kendi vatandaşlarını rıhtımdan alıp, savaş gemileriyle İzmir'den götürünce, Hristiyan yerli halk korkuya kapılmıştır.[542].

"Yabancı uyruklular çekildikten, İngiliz ve Fransız gemileri limanı boşalttıktan sonra, Rum ve Ermeni mahalleleri yeniden kapılarını ve panjurlarını örttü. Yeniden silah sesleri duyulmaya, bombalar sokaklarda patlamaya başladı. Nurettin Paşa, daha üç gün önce:

'Şehir savaş durumundan çıkarılmış, günlük hayatına dönmüştür. Her tarafta tam bir güvenlik sağlanmış bulunuyor.' diye Mustafa Kemal Paşa'ya rapor verdiği halde, günlük hayat şöyle dursun, şehirde bir çatışma olasılığı her sokakta fark ediliyordu.

Bu karşılıklı bekleyiş bir yerde bozuluverdi. Şehirde yağma ve yangın aynı zamanda başladı. Askerlerin (Türk askerleri) ve yerli halkın (Müslümanlar) koyulduğu yağma mı yangınları başlattı, yoksa yangınlar mı yağmanın kapılarını açtı, bilinmiyor. Ama yağma sürüyor ve yangın büyüyordu."

Onlar, yani Hristiyanlar, Ruşen Eşref'in deyimiyle mezarlarına (yani evlerine) çekilmişlerdir. Yanlış değil, çünkü o evler onlara mezar olacaktır ve artık hortlak konumundadırlar, bu da yanlış değil. Salih Bozok'un deyimiyle de "Azrail'in tepelerinde dolaştığından haberi olmayan birtakım kimseler" durumundadırlar ve "pusup, saklanıvermeleri" onları kurtaramayacaktır. Küçük Asya Felaketi'nin eli kulağındadır artık.

Osmanlı tebaası olan Rumların ve Ermenilerin İzmir'i terk etmeye niyeti yoktur. Bu anlaşılmıştır. Müttefik donanmasının da Rumları ve Ermenileri götürmeye niyetli olmadığı ve üstelik bu yerli Hristiyanlar için Kemal'in askerleri ile bir çatışmayı göze almayacakları da ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal'inse gemisi yoktur. Nasıl kurtulacağız biz bu yerli gavurlardan? O zaman bu yerli gavurları, Rumları ve Ermenileri hatta Levantenleri gitmeye, müttefik donanmayı da onları götürmeye güçlü bir şekilde ikna etmek gerekmektedir. Tecavüz ve katliamlarla birlikte sistemli olarak çıkarılan büyük yangın, Rumları ve Ermenileri evlerinden dışarı çıkartıp, İzmir'den kaçırtmak için bir araç olarak kullanılır.

İzmir'deki vahşet / dehşet dönemi aslında 5 bölümde incelenebilir:

1- 1 Eylül 1922 - 9 Eylül 1922: Bu dokuz gün, Yunan Ordusu'nun yenildiğini duyan Ege Rumları'nın akın akın İzmir'e ve kıyılara doğru kaçış dönemidir.

9 Eylül 1922 – 13 Eylül 1922: Bu 4 gün, Sakallı Nurettin komutasındaki 1. Ordu'nun İzmir'e girişi ve şehri yakmak için hazırlık yapma dönemidir. Islahat Gazetesi sahibi Sabitzade Emin Süreyya Bey asılmış, Metropolit Hrisostomos iki arkadaşıyla birlikte parçalanarak öldürülmüş, Aya Fotini ve birkaç kilise havaya uçurulmuştur. Yağma, tecavüz

ve katliamlar başlamıştır. Buca, Bornova, Şirinyer yakılmıştır. Ama Gavur İzmir bütün haşmetiyle yerinde durmaktadır. Bu aşamada yapılanlar, Rumları ve Ermenileri kaçırtmaya yetmez.

13 Eylül 1922 – 18 Eylül 1922: Bu 5 gün, Horton'a göre 190 bin, Prentiss'e göre 250 bin, ABD Temsilciler Meclisi'ndeki yasa tasarısına göre 450 bin Rum ve Ermeni'nin yakılarak, boğularak, vurularak veya aç bırakılarak öldürüldüğü büyük katliam aşamasıdır. 13 Eylül 1922 Çarşamba günü, korkunç yangın başlar başlamaz, Hristiyan halk, cayır cayır yanmamak için evlerinden, okullarından, kiliselerinden, hastanelerinden dışarı çıkıp, akın akın limana doğru kaçar. ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya, işe karışmazlarsa Rum ve Ermenilerin tamamının öldürüleceğini artık kesin olarak anlamışlar ve sağ kalanları İzmir'den götürmeye ikna olmuşlardır. Çok acı veren iki günlük kavrama sürecinden sonra, savaş gemileri, tahliye için kullanılmaya başlanır.

18 Eylül 1922 – 8 Ekim 1922: Bu 21 gün, her şeye rağmen ölmeyen 300 bin Hristiyanın gemilerle İzmir'den gönderildiği tehcir dönemidir. Yurtdışına çıkışlar, Ferik Nureddin imzalı 5 no'lu bildiriyle, 18-45 yaş arası erkekler hariç, 1 Ekim'e kadar uzatılmış, sonra bu süre, Ferik Nureddin'in 7 no'lu bildirisiyle, 8 gün daha uzatılmıştır. Müttefik donanmanın gemileri yetmeyince, Yunan gemilerine, bayrak göstermemek ve rıhtıma adam çıkartmamak kaydıyla, sağ kalan Rumları ve Ermenileri taşıma izni verilmiştir. Sağ kalanlar hızla tehcir edilirken, Kordonboyu'nda, cadde ve sokaklarda bulunan cesetlerin toplanmasına başlanır. Cesetler önce, yanmış yıkılmış Amerikan Konsolosluğu'nun arkasındaki alana getirilir, burada yakılarak yok edilir.

8 Ekim 1922'de, yurtdışına serbest çıkışlar yasaklanır. Ölü veya diri 500.000 ile 750.000 arasında Hristiyan gitmiştir. İzmir "tamamen temizlenmiştir." Dünya dünya olalı böyle bir katliam görmemiştir. İzmir limanı, Müttefik donanmasına ve yabancı sivil gemilere kapatılır. 18-45 yaş arası erkeklerle birlikte, hala yurt dışına gidememiş 30 bin kadar Hristiyan, İç Ege'de oluşturulan toplama kamplarına nakledilir. Bütün bunları, 1 milyon 600 bin kişiyi kapsayan mübadele izleyecektir [544,545].

Şimdi, ayrıntıları görelim:

9 Eylül'ü izleyen ilk günlerde, yabancı gazetecilerin haberlerinde ve konsolosların raporlarında Türk Ordusu'nun disiplini övülür. Gazeteciler, konsoloslar ve yabancı savaş gemilerinin komutanları, İngilizler hariç, Mustafa Kemal'e ve Nurettin Paşa'ya yüz yüze görüşmeler sırasında iltifat ederler. İzmir'de onların vatandaşları da vardır ve onların çıkarlarını korumak adına genelde ılımlı bir politika izlerler.

Askerler, ilk iş olarak Islahat Gazetesi sahibi Sabitzade Emin Süreyya Bey'i yakalarlar. Konak Meydanı'na getirirler ve ibret-i alem için Hükümet Konağı önünde asarlar.

İzmir'de ilk yağmalanacak yerler Ermeni ve Rum dükkânlarıdır. Ardından ara sokaklarda olmak üzere, küçük sivil gruplar işe girişmişlerdir bile... Daha sonra, İtalyan ve Türk devriyelerin müdahale etmediklerini anlayan askerler de gaza gelmişlerdir; kısa süre sonra subayları da katılacaktır onlara... Rue Franque'daki gösterişli dükkanlara girerler ve kollarının altında dantel ve satenler, ceplerinde saat ve mücevherlerle yürüyüp giderler. "Hiçbir müdahaleyle karşılaşmadan veya korku duymadan hareket ediyorlar," diye yazar Fransız bir subay. "Hiç acele etmiyorlar, en değerli şeyleri alıp, kalanı atıyorlar. Neden çekinsinler ki? Polis görevi gören devriyeler onlara yardım ediyor."

Yağmalar bir süre sonra yerini silahlı soygunlara bırakır. O gece Binbaşı Davis, Bristol'a telgraf çeker: "Mülteciler ülkeyi terk etmeli ya da alınmalılar. Can güvenlikleri yok. Bunun, milliyetçi hükümetin ırk sorununun çözümü amacıyla aldığı son karar olduğuna inanın."

Türk askerleri 11 Eylül 1922 Pazartesi günü, Ermeni mahallesinin boşaltılması için girişim başlatır. Türk askerleri evlerinde kalan herkesi rahatsız ederler. "Dışarı çıkın!" diye bağırırlar. "Neden fareler gibi saklanıyorsunuz? Dışarı çıkın, yoksa biz içeri gelip sizi öldüreceğiz!"

İki gün sonra durum şudur: "Ermeni mahallesi mezarlığı andırıyor." diye kaydeder 13 Eylül'de, bir Fransız subay. Arka sokaklarda Ermenilerin katledildikleri haberleri yağar konsolosluklara, bütün öğleden sonra...

Jacquith, İstanbul'daki Yakın Doğu Yardım Vakfı'na telgraf çekip doktor, hemşire, ilaç, yiyecek istedi. Temsilcilik, ABD destroyeriyle Dr.

Wilfred Post ve iki hemşireden oluşan bir ekip ve tıbbi erzak göndererek derhal yanıt verdi çağrıya. Hepburn, üç yüz binden fazla insanın sefil durumda olduğunu tahmin ediyordu. Binbaşı Davis ise "Yedi yüz bin kişilik bütün bir nüfus açlıkla yüz yüze..." diye telgraf çekmişti Bristol'a.

Ermeni mahallesindeki sokaklarda Türk kuvvetleri ahaliyi boşaltma görevini sistematik biçimde gerçekleştiriyorlardı. Sivillerden de yardım alan askerler, demir kapıların menteşelerini levyelerle kırarak evden eve giriyorlar, erkeklerin paralarını, kadınların mücevherlerini alıyor, sonra da kurbanlarına saldırıyorlardı. Kadın ve kızlar tecavüze uğruyor, sonra da bıçaklanıyorlardı ya da sokağa atılıyorlardı ki o zaman da başka bir güruha av oluyorlardı. Birkaçı saklanmayı ya da yabancı elçilik binalarına ulaşmayı başarıyordu, ancak buralar da ağzına kadar doluydu, sadece bir ikisi içeri girebiliyorlardı. Erkekler ya oracıkta öldürülüyorlardı ya da bileklerinden birbirlerine bağlı bir biçimde götürüldükleri kenarda köşede topluca katlediliyorlardı. Hükümet konağının arkalarında bir seferde yüz kişi öldürülmüştü. Peder Charles Dobson, evinin yanındaki yolda diz üstü çöktürülmüş iki yüz kişilik bir grup görmüştü. Pazartesi (11 Eylül 1922, büyük yangından iki gün önce) hava kararırken iki yüzü birden, silah sesinden sakınmak için, pederin yazdığına göre çelikle boğazlanmıştı. Resmi emir gereği, gürültücü tüfekler yerine kılıç ve kama kullanılmıştı.

Mülteciler, Amerikan muhafız karargâhı olarak kullanılan avlunun girişine yığılmışlardı. Muhafızların başındaki Binbaşı Knauss, günün raporunu yazarken "zavallı şeyler" diye betimliyordu onları. "İki gündür kümeler halinde oturuyorlar. İçme suyuyla gelen biri olmadıkça kıpırdamıyorlar bile. Askerler bu tarafa doğru yaklaşırsa, yüzlerinde dehşet beliriyor hemen. Hepsinin ödü patlamış durumda... Bugün devriye turum sırasında yüzden fazla ceset gördüm, dört kişinin de soğukkanlılıkla öldürüldüğüne tanık oldum."

"Bazı genç kadınlar, kızlar, özellikle de güzel olanları, alınıp götürüldüler ve başında nöbetçilerin beklediği bir eve tıkıldılar. Devriyeler heveslerini onlardan çıkartıyorlar." [546-553].

Bakın, Kayıp Cennet, Smyrna 1922 adlı kitabı yazan Giles Milton, o meşum 13 Eylül 1922 Çarşamba gününü nasıl anlatıyor:

"George Horton'un kendisini Smyrna'daki Amerikan nüfusunu boşaltmaya adadığı saatlerde Reşidiye Caddesi'ndeki Ermeni Kulübü'nün çatısında saklanmakta olan Kirkor Bağcıyan adlı bir öğretmen, çok kaygı verici bir sahneye tanıklık ediyordu.

Caddenin uzak ucunda bir bölük asker, uzaktan benzin bidonlarına benzeyen bir yükü arabalarından indiriyorlardı.

'İçlerinde ne olduğunu göremedim,' diye yazmıştı, 'Ama rengi ve şekli Smyrna Petrol Şirketi'nin varillerine benziyordu...'

Kendisi ve arkadaşları bu rahatsız edici olayları izlerken, daha fazla varilin Ermeni mahallesine taşındığını gördüler. 'Her varil 200 metre arayla yerleştirildi ve hepsi sadece çatıya vuran yağmurun sesi olarak tanımlayabileceğim bir ses duydum. Türk askerleri binalara benzin serpiyorlardı.'"

Şimdi, araya girecek olursam; İzmir yangınından 5 ay kadar önce, 24 Nisan 1922 günü Kütahya'nın Emet ilçesindeki Yunan Karargahı'na yapılan saldırı, yangın çıkarma işinin Türk askerleri ve çeteciler tarafından çok iyi bilindiğinin delilidir. O gün, Yunan Karargahı'na gazyağı serpme işi şöyle anlatılıyor: "Yangın tulumbasına su yerine gazyağı doldurulup her taraftan binaya püskürtülmüş ve daha sonra (...) yanan bez parçası ile arka merdivenlerden bina tutuşturulmuştur. Pencereden atlayanlar, kapıdan fırlayanlar kurşunlanmışlardır. (...) 60-70 Yunan askeri bu şekilde öldürülmüştür."

Aynı olay www.emet.gov tr. Sitesinde, Cengiz Çetintaş tarafından yayınlanan "Gazi Emet'te Millî Mücadele" başlıklı makalede şöyle anlatılmaktadır: "(...) Bunun üzerine Yunan Komutanı, Emet Belediye Reisi Terlemez Hasan Bey'i çağırıp, Hükümet Konağı'nda bir eğlence düzenlemesini ister ve ahlaksızca isteklerde bulunur. Ayrıca (6 Yunan askerini öldüren) Sülyebala'yı (Emet yakınlarında bir köy) yakıp yıkacağını söyler. Belediye Reisi, eğlence için hazırlıklara başlar ve Sülyebala'ya haber uçurur. Artık tahammül edilecek hal kalmamıştır ve bir plan hazırlanır. Ertesi gün plan işlemeye başlar. 24 Nisan 1922 günü Belediye Reisi Terlemez Hasan Bey, eğlenceyi düzenler. Şeyhler Köyü'nden çalgıcılar getirtilir. Eğlence başlar. Belli bir süre sonra, çalgıcılar bir fırsatını bulup binayı terk edeceklerdir. Sarhoş olan Yunanlardan büyük

bölümü sızmışlardır. Hükümet binasına emme basma itfaiye tulumbasıyla gazyağı püskürtülecek ve bina ateşe verilecektir. Yüzbaşı Reşit Bey, Teğmen Şakir Bey, askerler, Eğrigözlü efeler, Sülyebalalı ve Emet'li efeler, toplam 30-40 kişi, Hükümet Konağı etrafına mevzilenirler..."

Evet, Kirkor Bağcıyan'ın Ermeni Kulubü'nün çatısında saklanırken duyduğu "Çatıya vuran yağmurun sesi olarak tanımlayacağı ses" işte, İzmir'de de böyle emme basma bir yangın pompasından Ermeni evlerine püskürtülen gazyağının veya benzinin sesi olmalıdır.

Hemen sonra alevler görülmeye başladı. Yangını ilk görenlerden biri Amerikan Kız Koleji'nin müdürü Bayan Mills idi. Öğlen yemeğini henüz bitirmişti ki, okulun yanındaki binalardan birinin yanmaya başladığını gördü. Daha yakından bakmak için ayağa kalktı ve tanık olduğu sahne onu hayrete düşürdü: "Kendi gözlerimle bir Türk subayın bir eve küçük teneke benzin ya da gaz kutularıyla girdiğini gördüm ve birkaç dakika içinde ev alevler içindeydi."

Yangının başladığını gören tek o değildi. "Öğretmenlerimiz ve kızlar da normal asker üniforması içindeki Türkleri gördüler. Bazı Türklerde subay üniforması vardı. Uçlarında bezler bağlı uzun sopaları tenekeye daldırıp, evlere taşıyorlardı. Evler kısa zamanda alevler içinde kalıyordu."

Amerikan Kızılhaçı'ndan Claflin Davis, Türklerin yangın yolu üzerindeki bir sokağa yanıcı sıvı döktüklerini görmüştü.

Smyrna'daki Credit Foncier bankasının müdürü Bay Joubert, cesaretini toplayıp bir grup Türk askere ne yaptıklarını sormuştu. "Duygusuz bir şekilde bu alandaki tüm evleri yakma emri aldıklarını söylediler."

13 Eylül 1922 Çarşamba öğlen saatlerinde bir denizci, Mabel Kalfa ile Bayan Mills'i yemek salonundaki pencereye çağırmıştı. "Şuraya bakın!" diyordu. "Türkler yangın çıkartıyorlar!" Kadınlar, okulun karşısındaki bir fotoğrafçının camında üç Türk subayının silüetlerini görebiliyorlardı. Adamlar çıkalı birkaç dakika olmamıştı ki, çatı ve pencerelerden alevler çıkmaya başladı. "Öbür bütün binalar gibi, bu da içeriden yanıyordu." diyordu hemşire. Askerler, altında bir sıra dükkân olan bir hana gittiler. Oradan da ayrıldıkları, bir patlamanın ardından gelen yangınla anlaşılıyordu. Bayan Mills şöyle demişti: "Türklerin evlere tenekelerle

gaz taşıdıklarını açıkça görebiliyordum. Hemen sonra yangın başlıyordu. Etrafta tek bir Ermeni yoktu, sadece muvazzaf üniformalı Türk askerleri vardı." Sonra demir kepenkli iki taş ev yanmaya başladı, ardından da fırın... Öğleden sonra üç gibi, bütün bir sokak alevler içinde kalmıştı.

"Suyanı Sokağı'ndan gelen alarmlar, on evin alevler içinde olduğunu bildirmişti. Bazı itfaiyecileri orada bırakan (İtfaiye Şefi) Çorbacılar, tek başına Çukur Sokak'taki alevlere koşturdu. 'Tavan arasına çıktım, yatakların tutuşmuş olduğunun gördüm... Sonra odalardan birine indim, tepeden tırnağa silahlı bir Türk askeri gördüm. Bir çekmecenin içindekileri tutuşturuyordu. Bana kötü kötü bakarak çekip gitti. Benzin kokusunu hemen aldım.'"

"'Girdiğim hemen tüm evlerde cesetlerle karşılaştım.' diyordu Çorbacılar. 'Bir evde kan izlerini takip ettim, bir dolaba kadar geldim. Merakım beni dolabı açmaya zorladı; içinde ne göreyim, memeleri kesilmiş, çıplak bir kız cesedi... Bir başka evdeyse, kendini bahçedeki bir limon ağacına asmış bir kız vardı. Çevresinde bir yığın silahlı adam dolaşıyordu. İçlerinden biri, bir Ermeni ailesinin saklandığı eve girdi ve hepsini katletti. Dışarı çıktığında, palasından kan damlıyordu; çizmelerine ve tozluklarına silip temizledi... Yollardan birinde, yaklaşık kırk beş-elli yaşlarında bir adam gördüm. Gözlerini oymuş, burnunu kopartmış, sokaklara salmışlardı adamı... Türkçe bağırıyordu; Yalvarırım vurun beni! Beni vuracak tek bir Hristiyan kalmadı mı? diye...'"

"İtfaiyeci Emmanuel Katsaros, iki asker ellerinde gazyağı tenekeleriyle binaya girdiği sırada, yan evden sıçrayan alevlerin zarar vermesini engellemek için Ermeni Kulübü'nü suluyordu. Pencereden baktığında, sıvıyı piyanoya boşalttıklarını fark etti. Kapıda nöbet tutan askerin yanına gitti. 'Biz yangınları durdurmaya çalışıyoruz, siz bir yandan çıkartıyorsunuz.' dedi. 'Sizin emirler başka...' dedi asker, 'bizim emirler başka. Burası Ermeni evi. Bize burayı yakmamız emredildi.'"

"Türk askerlerinin konsolosluk önündeki sokak boyunca benzin döktüklerini gözleriyle gören Konsolos Yardımcısı Barnes da bu arada konsolosluk kayıtlarının kurtarılmasına çalışıyordu canla başla... Son dosyaların taşınması bitmişti ki, bina alevlere esir düştü. Fransız Konsolosluğu alevler içindeydi; Britanya Konsolosluğu'yla, Alliance Française de öyleydi... Kramer

Oteli'nin terasında, bir İtalyan flamacının zırhlıdaki flamacıyla haberleştiği sırada çatı çöktü ve asker alevlerin içinde kayboldu.

Gazeteci Clayton, portatif daktilosunda yeni bir destan döktürmektedir: 'Bakımsız Türk mahallesi hariç, İzmir diye bir şey kalmadı. Azınlıklar sorunu artık sonsuza kadar halloldu. Yangının nereden çıktığına dair hiçbir kuşku yok... Kıvılcımı Türk muvazzaf askerleri yaktılar.'"

Constantine Brown'ın 15 Eylül günü Chicago Daily News'deki haberinin bundan aşağı kalır yanı yoktu: "Dün yağma işini bitiren Türk askerleri kenti ateşe verdiklerinde, sonsuza kadar Türkler'in peşini bırakmayacak bir suç işlendi."

"Bir subay gelip de Horton'a gemiye gitmesi için acele etmesi gerektiğini söylediğinde, (Amerikan) konsolosluğun üstünü büyük duman bulutları kaplamıştı. On dakikadan fazla uğraştılar kendilerini götürecek bir araba bulmak için. Son ana kadar pasavanları imzalamayı bırakmayan Horton, şahsi dosyalarını topladı, hala naylona sarılı duran kilim rulolarını kaptı ve karısı ile Rum hizmetçisiyle birlikte arabaya koştu. Hayatı boyunca biriktirdiği paha biçilmez kitapları, tabloları ve klasik eşyaları geride kalmıştı...

Amerikan destroyeri Simpson 19.45'te demir aldı. 13 Eylül 1922 günü Horton da güvertedeydi. Neredeyse 3 kilometre uzunluğundaki insan duvarına doğru yürüyen alevleri seyrediyordu. Dumanlar o kadar yükseğe çıkıyordu ki, sonraki günlerde ta iki yüz kilometre uzaklıktaki Marmara Denizi'nde yolculuk yapanlar, gördüklerini bir dağ silsilesine benzetmişlerdi."

Konsolos George Horton, dehşet, vahşet ve mezalim açısından İzmir'in bitişiyle kıyaslanabilecek tek şeyin Romalar'ın Kartaca'yı imhası olduğunu düşünüyordu: "Üstelik Kartaca'da, hükümetlerinin sorumlu olduğu duruma seyirci kalan bir Hristiyan filosu da yoktu."

Türkler yağmalamış, boğazlamışlardı ve şimdi de kenti yakıyorlardı "Çünkü, kendilerine müdahale edilmeyeceği kanaatini edinmişlerdi, sistematik bir biçimde..."

"İzmir'den yanımda götürdüğüm en önemli izlenim, insan ırkına ait olduğum için duyduğum utançtır." diyen Konsolos Horton'un işaret ettiği gibi, "Ermenileri yok etmek ve boş zamanlarda da Rumlar'la ilgilenmek

üzere, belli bir plan dahilinde hareket edilir."

Körfezde, denizin boğulan Ermeni ve Rum cesetleriyle dolu olduğunu ifade eder Gazeteci Ahmet Emin Yalman. İzmirlinin bundan dolayı uzun zaman balık yemediğini de ekler...

İtalyan savaş gemisi Vittore İmanuele'nin çarkçıbaşısı Nino Russo, "Suda sayamayacağım kadar çok ceset vardı. Herkes, tüm kodamanlar, kaptan, kıyıdan dönen ve kıyıya giden herkes, İzmir'i Türkler'in yakıyor olduğunu biliyor ve öyle rapor ediyorlardı... Bütün mürettebat, hepimiz biliyorduk ki, yangının müsebbibi Türklerdi." der.

Kiliseler, okullar, yetimhaneler boşaltıldığı için, insanlar karınca misali, denize doğru ilerlemeye devam ediyorlardı. Hastanelerden sedye üzerinde gelenler vardı, bazıları da sırtlarında hasta ve yaşlıları taşıyorlardı. Bir kolunda on beş aylık oğlunu taşıyan Karekin Bızdıkyan, hamile karısını İtalyan Hastanesi'nden çıkartmıştı. Doğum sancıları çeken kadıncağız yürümekte zorluk çekiyordu. Karısını kah çekerek, kah taşıyarak rıhtıma ulaşmış, yangının daha az gibi göründüğü Burun'a yakın uca atmıştı kendini...

Suyun cesetle dolu olduğunu hatırlıyor. "Adamlar kalabalığı kılıçla yarıyor, insanları soyuyor, kızları kaçırıyor, canları ne istiyorsa onu yapıyorlardı... Fransız, Amerikan ve İngiliz gemileri bu insanlara yardım etmek için kılını kıpırdatmıyordu."

Yangının ilk iki günü, limandaki gemi kaptanlarının hükümetlerine bilgi vermesiyle geçmiştir. Hükümetler, başlangıçta gözleriyle görmedikleri bu yangının büyüklüğünü anlamakta zorlanmışlardır. Dolayısıyla, limandaki yabancı savaş gemileri atıl durumda kalmışlardır.

"O sırada yangın rıhtıma ulaşmıştı artık... Alevler meydanı yalıyordu. Amerikalılar bir saat önce ayrılmışlardı meydandan, dolayısıyla bütün muhafızlar, arkada kalan sivillerle birlikte (Amerikan gemisi) Litchfield'deydiler artık... Kısa süre sonra palamarlar yandı ve gemi demir taramaya başladı. Tüm gemiler iki yüz elli metre geri çekildi ama o mesafeden bile sıcaklık hissediliyordu."

Bavarian'ın köprüsündeki (güvertesindeki) kocaman adamlar, olan bitenler karşısında çocuk gibi ağlıyorlardı. İngiliz bir iş adamı, "Kavu-

rucu sıcaklıkta mahvolan on üç - on dört talihsiz" görmüştü kendi gözleriyle; "Kolları tutuşmuş adamlar, kadınlar, çocuklar kurtulmaya çalışıyor, bulabildikleri her delikten kendilerini suya atıyorlardı; tabii çoğu da ölüyordu." Bir süre sonra kalabalık, sağ kalanlara yaslanmış cesetlerin bile ayakta durabileceği kadar büyümüştü.

Askerler kaçış bulvarlarını tutmuşlardı ve kurbanların yangının içinden yol bulmaktan başka çareleri yoktu. Yangın iyiden iyiye büyüdüğünde, kimliklerini beyan eden Çek Konsolosu ve maiyetine asker kordonundan geçme izni verilmişti. "Bir subayın komuta ettiği Türkler, Ermeni ve Rumları Bornova'ya giden yola doğru itekliyorlardı." diye ifade vermişti daha sonra konsolosun oğlu. "İnsanları kasaturaları ile itiyorlar; aslında yangına doğru sürüyorlardı." [554-562].

Litchfield'e son anda yetişen YMCA (Genç Hristiyan Erkekler Birliği) çalışanı Ed Fisher, "Kadınların feryatları ve çocukların içe işleyen çığlıkları hala kulaklarımda çınlıyor." diye kaydetmiş defterine. Battaniyelerini körfezin sularına daldırıp vücutlarına saran insanları görebiliyordu. Atların koşumları tutuşmuştu ve gemi azıya almış hayvanlar, kalabalıkta dörtnala koşuyor, insanları eziyordu. Fisher, yangın binayı sarmadan birkaç saat önce altı yüz Ermeni çocuğunu yetimhaneden çıkartmayı başarmıştı. Ellerine, artık ne kadar işe yararsa, bir Amerikan bayrağı vererek rıhtımın güney ucunda bırakmıştı onları ve her seferinde iki kişi olmak üzere sırayla havaya sallamalarını tembih etmişti. [563].

Kraliyet Donanması'ndan Iron Duke'da dürbünle etrafı seyreden Binbaşı Arthur Maxwell, mültecilerin arasında dolaşıp üstlerine kova kova bir şeyler döken birilerini fark etmişti. Önce onları, alevleri söndürmeye çalışan itfaiyeciler sanmıştı, sonradan, adamların ortaya çıktıkları her defada ani bir alev patlaması olduğunu dehşet içinde fark etmişti. "Aman tanrım! Mültecileri yakmaya çalışıyorlar!" diye bağırmıştı. Britanyalı konsoloslar da yanındaydı o sırada, bembeyaz olmuş yüzleriyle...

"Rıhtımın kuzey ucunda, burna yakın bir yerde, kıyıdan avara etmeye (serbest kalmaya, uzaklaşmaya) çalışan içi dolu bir salın üstüne gazyağı döküp, yanan kocaman bir meşaleye döndürdüler onu. 'Kaymaste! Kaymaste! Yanıyoruz!' feryatları..."

Artan rüzgârın ve alevlerin sesi, binaların çöküş uğultuları ve silah sesleri birbirine karışmıştı. Kente girişlerin kapatılmasıyla, yaklaşık yarım milyon insan, iki kilometre uzunlukta ve 30 metre kadar genişlikteki bir alanda yangınla deniz arasında mahsur kalmıştı.

Çok sayıda yüzen vardı, çünkü yangın giderek daha fazla sayıda insanı denize sürüklemişti. Bazen bir gemiye ulaşmaya çabalayanlar (kıyıdan Türk askerlerinin attığı) tüfek mermilerine hedef oluyorlardı... Sabah on gibi hemen her gemi dolmuştu.

Diğerleri bu kadar talihli değillerdi ve güneş insan boyu yükseldiğinde, rıhtımdaki yalvarmalar daha da fazlalaşmıştı.

Gündoğumundan bir saat önce, Edsall'ın güvertesinde İstanbul'dan dönen Teğmen Merrill, sahneyi tarif edilemez bulmuştu: "Bütün kent alevler içinde ve liman gündüz gibi aydınlıktı." diye yazmıştı. "Binlerce evsiz, kavurucu sıcaklığa esir düşmüş rıhtımda, deliler gibi bir oraya bir buraya koşuşturuyordu. Kadın ve çocukların feryatları kulak tırmalıyordu. Cinnet geçirip kendini suya atanlar da vardı. Bazısı gemiye ulaşıyordu. Kordon boyundaki kalabalık o kadar büyüktü ve insanlar savaş gemilerinin halat babaları etrafında o kadar çaresizce yığılmışlardı ki, boğucu merkezdeki kitlenin denizden başka gidecek yeri yoktu. İyi ki rıhtım duvarı bu garibanları haşlayacak kadar ısınmamıştı daha, ancak sıcaklık iki yüz metre uzaktaki gemiden hissedildiğine göre, gerisini siz düşünün... Üstüne üstlük, mültecilerin, çoğunlukla halı ve elbiselerinden ibaret denkleri tutuşmuş ve sokak boyunca bir ateş zinciri oluşturmuştu. Arada sırada bir beygirin terkindeki bohça alev alıyor ve beygir müthiş bir süratle kalabalığın içine dalıyordu, tam bir ateşten at misali... İzmir Meydanı'ndaki ABD karargâhı koca bir ateş topuna dönmüştü. Binanın önündeki sıcaklık öylesine fazlaydı ki, kapının önüne park etmiş dört otomobille iki kamyon, kora dönmüştü. İçimizden bazıları, kemerli kapının üstündeki yarım metre büyüklükte siyah harflerle yazılı tabelayla dalga geçiyordu. Gösterimdeki son filmin adıydı bu: 'Le Tango de la Mort / Ölüm Tangosu.'"

"İstanbul'dan gelen Standart Oil Company yetkililerini taşıyan Lawrance gemisi, İzmir'e Perşembe sabahı (14 Eylül 1922) geç saatlerde vardı

ve doğrudan, şirkete tahsis edilmiş tesise yönelİP, Standart Oil tersanesindeki işiyle ilgilendi. Denizciler, kendi alanlarını korumak üzere bir kez daha karaya indiler. Mürettebat güverteden, süvarilerin kıyı boyunca mültecileri kovalayıp öldürdüklerini seyretti."

"Perşembe akşamüstü (14 Eylül 1922) Teğmen Merrill, insanların yangınlardan dolayı oradan oraya koşuşturdukları rıhtımda yanmamış birkaç alan fark etmişti. Ancak bu nispeten 'güvenli' alanları da mültecilerin geride bıraktıklarını talan edip, genç kızları kaçıran Türk askerleri işgal etmişti."

"Litchfield'in bağlı bulunduğu burna doğru beş dakikalık bir mesafeyi yürürken, üç Ermeni'nin vurulduğuna tanık oldum." diye rapor vermişti ABD İzmir Konsolos Yardımcısı Barnes. "Üniformalı asker ve subayların yanında, on ikilik oğlanlar en az büyükleri kadar iyi iş çıkartıyorlardı adam öldürürken." Kaptan Hepburn not düşmüş: "Bütün raporlar, her sağlam Ermeni erkeğinin peşine düştüklerini, bulduklarında öldürdüklerini yazıyor." Kaptan, kalan mültecilerin, hala sağ kaldılarsa bir an önce Türkiye'den kaçırılmaları gerektiğine ikna olmuştur.

3-3,5 kilometre eninde ve 5 kilometre derinliğindeki bir alan yanmaktadır ve en iyimser hesapla 500 bin Hristiyan, yangınla deniz arasında arasında sıkışmıştır. Sıkışmıştır, çünkü Türk askerleri Kordonboyu'nun kuzey ve güney çıkışlarını kapatmışlardır. Bu 3-3,5 kilometrelik caddenin iki ucu da makineli tüfekli ve süngülü Türk askerleri tarafından tıkanmıştır. Kuzeye, Karşıyaka'ya ve güneye, Konak yönüne çıkış yasaktır. Kordonboyu gerçek bir ölüm kapanıdır. Caddenin iki ucundaki askeri barikat kaldırılsa, insanlar yanarak veya boğularak ölmeyeceklerdir. Ama barikatlar ısrarla yerinde tutulur. Türk askerleri, Hristiyanları böyle öldürmeye kesin olarak karar vermişlerdir.

Yangın bütün şiddetiyle sürerken, 14 Eylül 1922 Perşembe günü, Amerikan Konsolos Yardımcısı Barnes, Nurettin Paşa'yı ziyarete gider. Hristiyanların göç ettirilmesiyle ilgili olarak şansını bir kere daha denemek istemiştir. Bir ricası vardır:

- "İzmir'den ayrılmalarını istediğiniz Hristiyan halka, evlerine dönme izni vermenizi talep ediyoruz."

Nurettin Paşa bu talebe çok kızar:

- "Nereye dönecekler?" diye sorar ve ekler: "Bizim evlerimize mi? Yoksa yeniden kent mi inşa edecekler?"

Konsolos Yardımcısı, kendini beğenmiş bu mağrur muktedire karşı alttan almayı yeğler:

- "Ne yapsınlar istersiniz?"

Nurettin Paşa, konuşmayı kısa keser:

- "Pire'de 50'den fazla gemi var. Yunan ve diğer ülkelere ait ticaret gemileri... Limanda da savaş gemileriniz demirli. Alınız hepsini, gitsinler. Mallarını mülklerini yanlarına alabilirler. Götürünüz kendilerini."

Sakallı Nurettin'in gözlerinde gördüğü acımasızlık, Barnes'ı ürpertir...

Akşama doğru, Türklerin sistematik bir biçimde Ermeniler'in peşine düştükleri iyice belli olmuştu. Konsolos Yardımcıları Park ve Barnes, Litchfield'e doğru yola düzülürken, uçlarından kan damlayan sopalarıyla beş ayrı grubun rıhtımdaki mülteciler arasında dolaştığına ve kurbanlarını aradıklarına tanık olmuşlardı. Bu gruplardan birinin, bir adamın tepesine çöküp öldüresiye dövdüklerini görmüşlerdi. "İnanılmayacak kadar vahşice bir şey." diyordu Barnes. "Son darbe indiğinde saldırganlardan üç metre kadar ötedeydik. İskeleye yığılıp da denize atıldığında, vücudunda kırılmadık bir kemik kalmadığına emindim." Amerikalıların yüzlerindeki dehşet ifadesini fark eden Türklerden biri, kurbanın Ermeni olduğunu açıklamaya çalışmıştı kibarca ve omuzlarını silkerek "Başka ne yapmalıydık ki?" demişti.

"Türkler, Hristiyan azınlık sorununu, müttefikleri, Hristiyanları tahliye etmeye zorlayarak çözme planı çerçevesinde, Türk kesimi hariç bütün İzmir'i yaktılar. Şimdi İstanbul'a saldırmaya hazırlanacaklarına inanın."

Kaptan Hepburn 15 Eylül Cuma günü kalktığında, alevlerin kendini tüketmeye başladığını görebiliyordu. Gerçekten de tutuşacak bir şey kalmamıştı artık... Gece yarısı, tam da Litchfield'in önünde büyük bir patlama olmuştu ve şimdi Pasaport Kontrol Bürosu'nun ve Gümrük İdaresi'nin duman içinde olduğu görülüyordu. Rum, Ermeni ve Avrupalı kesimleri olmak üzere kentin 3 mahallesi, için için yanan moloz yığınına dönmüştü. Sadece doğuda Türk mahallesi, burundaki demiryolu

deposu civarındaki alanla, kuzeyde Standart Oil Company tesisinin bulunduğu alan ayakta kalmıştı.

Mustafa Kemal'in ültimatomu, bütün hafta boyunca iyice anlaşılmadıysa bile artık yeterince açıktı. 16 Eylül 1922 Cumartesi günü, savaş esiri sayılanlar (18-45 yaş arası Rum ve Ermeni erkekler) dışında kalan Hristiyanların, 1 Ekim'den önce İzmir'i terk etmeleri gerektiğini açıklayan bir bildiri, her köşeye yapıştırılmış ve her nasılsa kavrulmadan rıhtımda kalmış olanların üzerine de uçaklarla atılmıştı. Edsall'ın komutanı Harry Powel, Bristol'a rapor veriyordu: "Türkler, (bize) 'Eğer bu insanlar içerilere gönderilirlerse, öldürüleceklerdir. Eğer mülteciler (ve İzmirli Hristiyanlar) için bir şeyler yapmak istiyorsanız, gemilerinize alın ve götürün onları.' demek istiyorlar."[564-567].

Rıhtımda, Kordonboyu'nda alevlerle deniz arasında sıkışan Hristiyanların sağ kalabilmeleri her bakımdan çok zordur. Yanmayanlar, boğulmayanlar veya kurşunlanmayanlar, açlık ve susuzluk çekmişlerdir. Yanlarına yiyecek ve içecek almayı akıl etmiş olanlar, tuvalet ihtiyaçlarını oldukları yere yapmışlardır. Kordonboyu lağım çukuruna dönmüştür. Gemilere bindirilenler, bindirilene kadar günlerce bu lağım çukurunun içinde çürümekte olan ölülerle koyun koyuna yatmışlardır. İzmir'i insanın burnunu kıracak kadar iğrenç bir koku kaplamıştır. Kordonboyu'nda bulaşıcı hastalık salgını başlamıştır. Yunan adalarına ulaşanların 250 bini, orada açlıktan ve hastalıktan ölmüştür.

İzmir'in önemli bir bölümü yok olmuş, 20-25 bin civarında yapı yanmıştır. Alansal olarak, İzmir'in 2 milyon 600 bin metrekarelik yerleşim parçası yok olmuştur. Bu ise Türk mahalleleri dışında kalan kent parçasının dörtte üçüdür. İzmir'i İzmir yapan önemli öğelerden birisi olan 1. ve 2. Kordon büyük tahribata uğramış, eski İzmir'den sadece şehrin kenarları ve ortada tamamı yanmış kocaman kara bir delik kalmıştır.

İzmir yangını sırasında, dini ve sivil mimari örneklerinden çoğu da bu yangından kurtulamaz. Hacı Franco, Ermeni Mahallesi, Fransızların yaşadığı St. George Sokağı tümü ile yanmıştır. Bu arada İzmir Tiyatrosu, Sporting Kulüp, Kramer Palas, Poseidon, Haylayf, İzmir Palas, Amerikan Konsolosluğu, Fransız Konsolosluğu, İtalyan Konsolosluğu, İngiliz

Konsolosluğu, Bonmarşe, Sitein, Luvr, Şarm, Ektayolo gibi mağazalar, Atina, Selanik, Osmanlı Bankaları, Amerikan Koleji ile okullar, ticarethaneler, kütüphaneler ve fotoğraf stüdyoları, kiliseler, fabrikalar, depolar, antrepolar, 1922 yılının bütün yaz ürünleri, tütünler, incirler, kuru üzümler, buğdaylar, pamuklar da yanmıştır...

Sağ kalan Hristiyanların tehcir edilmesiyle, İzmir'de büyük bir nüfus boşalması olur. İzmir'in bütün ticaret ve sanayisi durur. Kentin zenginliğini sağlayan sermaye de kenti terk eder. Boş, terk edilmiş ve yanmış bir kent vardır artık... İzmir, bugün, benim bu satırları yazdığım 2013 yılının Şubat ayında bile hala lanetlenmiş bir şehirdir ve bu lanet, bu şehrin üzerinden asla gitmeyecektir. Mustafa Kemal Paşa'ya ve Sakallı Nurettin'e helal olsun. Bu tuhaf ikili, sonsuza kadar bu lanetle anılacaktır.

George Horton, İzmir'de 100.000'den fazla kayıp olduğunu hesaplamıştır... Çünkü yangından hemen önceki günlerde İzmir'de kabaca 400.000 Osmanlı Hristiyanı varken, 1 Ekim itibariyle en az 190.000'inden haber yoktur. Amiral Bristol'un kayıp rakamları özellikle düşüktür. 2000 rakamını telaffuz eder. Birleşik Devletler temsilcisi, Kemalistlerden imtiyaz peşindedir. İngilizler yüklü sigorta bedellerini ödememenin hesabını yapmakta iken, Fransızlar cömert bir teklifte bulunup, eğer "sağlıklı ve ahlakî bir açıdan" seçme şansları olursa, hasat mevsiminde çiftlik işçisi olarak istihdam edilmek üzere, yüz ya da iki yüz mültecinin "deneme mahiyetinde" sevkini kabul ederler.

Kendilerini bir yabancı geminin güvertesine atamayan on binler, kendilerini yeniden göç yollarında bulurlar. Bu tutsaklardan Bızdıkyan anlatımıyla, yerleşim bölgelerinden geçen sürgünleri sivil kalabalık sopa, bıçak, kazma ve silahlarla karşılıyormuş. Bazen erkeklerin üstüne rastgele saldırıyorlarmış, bazen de daha seçici oluyorlarmış. Her biri adeta öldürmeye yeminliymiş gibi hareket ettiklerinden, fazlasıyla Rum ya da Ermeni ölmüş. "Türklerin Ermenilere karşı çok daha hınçlı olduklarını vurgulamak lazım." diyor Bızdıkyan, kendisiyle yapılan röportajda... "Bu bir muamma... Niye öyle olduğunu bilemiyoruz ama öyleydi." Bir başka tanık, "Bir adamın üstüne 'İşte bu, Ermeni!' diye bağırarak atlarlardı." diyordu. "Bazen, aslında çok sağlam bir usul olmasa bile, bir adamı

Türkçe konuşturur ve aksanından anlamaya çalışırlardı. Bazen esmer bir Rum, sırf Ermeni sanıldığı için öldürülürdü."

Bu bir yangın değil, cehennem

"Bu sırada piyade, yorgunluktan bitkin, Kordonboyu'na geldikçe, taşların üzerine çöküyordu. İlk rahat soluğu alıyorlardı. Ayaklarındaki postallar parçalanmış, giynekleri muşamba gibi terden sırtlarına yapışmış. Kıyıda demirleyerek kocaman toplarını şehre dikmiş olan düşman gemilerine şaşkınca bakıyorlar, kıyıyı dolduran sivil Hristiyan halkın kayıklarla şalupalarla, motorlarla, denizdeki vapurlarla, savaş gemilerine nasıl kaçıştıklarını ibretle seyrediyorlardı [568-569].

Bu sıradaydı ki her yanı sarsan, her şeyi heyecana veren gök gürültüsüne benzer bir gürültü işitildi. Bu, gerilerdeki Ortodoks kilisesinde meydana gelen bir patlamanın çıkardığı gürültüydü. Bu patlamayı bir sıra patlama izledi. Bunun arkasından silah sesleri, bomba patlamasına benzer gürültüler geldi. Gittikçe şiddetlenen güz rüzgârı, patlamaların meydana getirdiği yangını hızla sağa sola sürükleyerek dostun-düşmanın gözyaşına bakmadan İzmir'i yakıp kül etmeğe başladı...

Bugüne dek evlerinde sinip de Kordonboyu'na dökülmemiş olan Hristiyan yığınları, mahallelerinin yanmaya başlaması üzerine sokaklara dökülerek kaçmaya başladılar. Üçüncü kordonu yalayan yangın, Frenk mahallesini kül ettikten sonra ikinci, birinci kordona korkunç bir veba salgını gibi ilerliyor, birkaç dakikada güzelim konakların yalnız iskeletleri kalıyordu. Akşama dek süren yangın, korkunç, dev bir meşale gibi İzmir'in bağlarını-bahçelerini, dağlarını kıpkızıl bir aydınlığa boğdu. Düşman savaş gemilerinin güçlü projektörleri, gökyüzüne yükselen kocaman duman yığınlarını yalayıp geçiyor, mutsuz şehrin üzerinde çatışarak sanki kılıç oyunları oynuyordu.

Hristiyan halk, Kordonboyu'na sıralanmış, Rum kayıkçılara yalvarıyor, onlar da ancak peşin para verebilenleri alıp götürüyorlardı. Hepsinin biricik umudu, müttefiklerin savaş gemileriydi. Ne var ki bunlar da iskelelerini yukarı çektiklerinden tırmanamıyorlar, yalvarıp yakararak bunların çevresinde dönüp duruyorlardı. Kimileri suya gömülmüş olan

çapaların zincirlerine tutunarak gemilere çıkmağa çalışıyorlarsa da, müttefik denizcileri, uçları demirli sopalarla kafalarına, ellerine vurarak, onları denize düşürüyorlardı. Böylece boğulup gidenlerin yerine Rum kayıkçılar, peşin parayla kıyıdan yeni kurbanlar taşıyorlardı.

Böylece Edgar Qunet, Jean-Bart, Vittorio Emmanuele, Venizia, King George, İron Duke savaş gemilerinin çelik duvarları dibinde deniz suyuyla gargara yapanların sayısı arttıkça artıyordu.

Amerikan torpidolarıyla zırhlıları da Kordonboyu'nu kontrol ediyorlardı. Halkın saldırısı başlayınca, Amerikan torpidosu demir alıp açıldı.

Saat gecenin dokuzu olduğu halde, her yer gündüz gibiydi. Gökyüzü, cehennem gibi kıpkızıl, şehrin üstünü kaplıyordu.

Sabahın saat ikisinde yangın daha da korkunçlaştı. İzmir Tiyatrosu, yirmi dakika içinde dört duvarlık bir iskelet kaldı. Fransız Konsoloshanesi'ni saran yalımlar, onun da bütün tahta bölümlerini sömürdü. İtalyan okulunun damına tırmanmış İtalyan denizcileri, İtalyan amiral gemisine ışıkla yangının gelişmesi, yönleri üstüne sinyal veriyordu. Cephanelikleri, bombaların patlaması, aralıksız sürüyordu. Otomobil garajlarındaki benzinleriyle bidonları, alkol depoları, gittikçe hızlanan yangına bir başka hırs, sanki yeryüzünü yakıp kül etmek hırsı veriyor gibiydi. Bu büyük parıltılarla meydana gelen patlamalar, insan yığınları içinde bir salgın gibi dalmış olan paniği daha çok artıyor, Müslüman, Hristiyan insan yığınları, ellerine geçirebildikleri yükte hafif, pahada ağır eşyalarıyla alevlerin aydınlığında, cehenneme yeni atılmış günahkâr yığınları gibi sağdan sola, soldan sağa kaçışıp duruyorlardı. Bu sırada meydana gelen son kerte şiddetli bir patlama, denizdeki yabancı donanmaları da sarstı.

Mustafa Kemal'in rıhtımdaki karargâhını da yalımlar, az zamanda yalayıp yuttu. Mustafa Kemal'in karargâhı Bornova'ya taşındı. Latife Hanım'ın konuğuydu. Latife Hanım, Paşa'nın hizmetine yalnız kendisi bakıyordu. Hizmetçileri bir yana itmişti. Bu kutlu göreve hiçbir ortak kabul edecek durumda değildi.

Karşıda yanıp kül olmuş şehir, bir şehir ölüsü gibi görünüyordu... Yalnız dört duvarı kalmış sayısız ev, bu şehir mezarlığının aziz ölüleri gibi, yangının yalayıp yuttuğu bütün güzelliklerin ardından sanki yas tutuyordu." [570].

Hasan İzzettin Dinamo'nun kitabı yanlışlarla doludur. Latife Hanım'ın köşkünün Göztepe'de olduğunu bilmemekte, bu köşkü Bornova'da sanmaktadır. Latife Hanım'ın babası Muammer Bey'in biri Karşıyaka'da, diğeri Göztepe'de iki köşkü vardır. Bornova'da yoktur. Sonra, Hasan İzzettin Dinamo'nun dili yaralayıcı bir dildir. Mesela nereden biliyorsa, Hristiyan mahallelerinde gizli cephanelikler vardır. Bunlar, yeri göğü sarsarak büyük gürültülerle patlayıp durmaktadır. Bunlar, yangın Müslüman mahallesine bulaşmasın diye Nurettin Paşa'nın havaya uçurttuğu, kenardaki Hristiyan evleri olmasın sakın? Ermeni mahallesini ateşleyerek kaçan bombalı, silahlı Torkum çetesinin adamları, sempatizanları, kendilerine yol açmak için önlerine gelene ateş ederek, denize ulaşmağa çalışmaktadır. Artık o denizde ne yapacaklarsa? Herhangi bir gemiye tırmanamayarak denize düşen ve boğulan zavallıları da şöyle tanımlar: "Savaş gemilerinin çelik duvarları dibinde deniz suyuyla gargara yapanlar..." Ha, unutmadan söyleyelim; ırkçılıkta sınır tanımayan bu şahsiyet, sosyalist, hatta güya komünisttir. Bu kafa karışıklığıyla bir de 8 cilt tutan bir kitap yazmıştır. Şu Çılgın Türkler kitabının, Kutsal İsyan'ın özeti olduğu söylenmektedir günümüzde.

Büyük İzmir Yangını hakkında bugüne kadar Türkiye'de yapılan tahlillerin tamamı yanlıştır. Sebep: Eksik bilgi, desenformasyon (kirli bilgi), misenformasyon (bilgi saklama), manipülasyon (yönlendirme)... Yangın, 1915'teki büyük Ermeni tehcirinin devamıdır. Taner Akçam da fena halde yanılıyor. Onun söylediğinin tersine, Mustafa Kemal ve arkadaşları gırtlaklarına kadar Ermeni ve Rum katliamının içine batmışlardır. Ve aylar veya yıllar değil, (çoğu ilk 5 günde olmak üzere) 17 gün içinde Müttefik devletler donanmasının gözü önünde 190 bin Rum ve Ermeni'yi öldürürler. 250 bin Rum ve Ermeniyi de (üstelik yabancı gemileri kullanarak, ceplerinden bir kuruş bile harcamadan) Yunan adalarına gönderirler. Ölenlerin sayısı, daha sonra götürüldükleri Yunan adalarında açlık ve susuzluktan, hastalıktan, soğuktan ölenlerle birlikte 450.000'e kadar çıkar. Bir ay gibi kısa bir süre içinde, 500 bin ile 750 bin Hristiyan, ölmüş veya gönderilmiş, İzmir'deki azınlık (aslında İzmir için çoğunluk) sorunu kökünden halledilmiştir. Harika bir çözüm. Bunu o güne kadar kimse

başaramamıştır. Daha sonra başaran da çıkmaz zaten...

Amerikalı muhabir Clayton, Chicago Tribune gazetesi adına 24 Eylül 1922 günü Dahiliye Nazırı Fethi Bey ile bir röportaj yapar. Fethi Bey, Clayton'a "Bu ricattan sonra Anadolu'da Türk nüfus arasında hiçbir Rum yaşayamaz. Geriye bir tek yol kalıyor; dünyanın başka yerlerindeki Müslüman azınlıklarla Hristiyan ahaliyi mübadele etmek." der.

Fethi Bey, Amerikalı gazeteci Mark Prentiss'e de şöyle der: "Anadolu'daki tüm Hristiyan nüfusu Batı Trakya'daki Müslümanlarla serbestçe mübadele etmeyi teklif ediyoruz."

Zaten Sakallı Nurettin Paşa'nın emri de çok açıktır: "1 Ekim'e kadar Ege'de tek bir Rum kalmayacak. Yurtdışına giden, gider. Gitmeyen, Anadolu'ya gönderilecektir."

Bu emirle ve ardından Mayıs 1923'te gelen mübadeleyle birlikte, Ege'deki azınlıklar sorunu da tamamen biter. 1 milyon 200 bin Hristiyan, buradan oraya gönderilir, 400 bin kadar Müslüman da buraya gelir.

"İzmir'i yakan Nurettin Paşa'dır. Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün en yakınlarından biri, Çankaya kitabında bunu anlattı. Çankaya kitabının yeni baskılarında o bölümü çıkardılar. Bizde böyle bir tarihin üzerini örtme refleksi vardır ya... Bunlar Ermeni mahallesini çevirmişler önce, sonra yangını kontrol edememişler. Cemil Filmer vardı, Türkiye'nin Fuat Uzkınay'dan sonra en önemli sinemacısıdır. Atatürk'ün bütün belgesellerini çeken adam... Onun anılarına bak; İzmir'de bir otelde bir oda tutmuş, iki sene Kurtuluş Savaşı boyunca bütün çektiği dokümanlar orada, Atatürk'e dair çekilenler de orada... O yangında onlar da gitmiş. Yangını kontrol edememişler. Palavra falan değil bu... Tam tersine, bizim resmi tarihimizin yüzde 90'ı palavradır. Yalan üzerine kurulmuştur. Nasıl Kurtuluş Savaşı anlatıyorsun sen? Kütahya Altıntaş Savaşı'nı niye anlatmıyorsun? Ufacık Eskişehir Savaşı'nı, İnönü Savaşı'nı anlatıyorsun ama Kütahya Altıntaş Savaşı'nda 90 bin kişilik ordu bozuluyor, kaçıyor. Onu niye yazmıyorsun?"

Cemil Filmer'in başına gelenleri, Falih Rıfkı Atay da anlatır. Adını vermeden sadece "Bir subay" der. Ama Selahattin Duman'ın anlattıklarına bir başka boyut katar. Kurtuluş Savaşı boyunca çekilen bütün dokümanlar, aslında yağma yüzünden yanmıştır. Nasıl mı? "Yağmacılar da

ateşin büyümesine yardım ettiler. En çok esef ettiğim şeylerden biri, bir fotoğrafçı dükkânını yağmaya giden subay bütün taarruz harpleri boyunca çekmiş olduğu filmleri otelde bıraktığı için, bu tarihi vesikaların yanıp gitmesi olmuştur"

Gelelim İtfaiye Müdürü'nün raporuna...

"İzmir'i Türkler yakmadı, Rumlar ve Ermeniler yaktı." diyenlerin bir numaralı argümanı, yangın sırasında İtfaiye Müdürü olan Paul Grescovich'in raporudur. Raporun orijinalini görmedim. Gören var mı onu da bilmiyorum. Ancak internette dolaşan haliyle belli ki bu rapor hatalı tercüme edilmiş, fazla eğilip bükülmüş, başkalaştırılmış ve raporluktan çıkarılmıştır. "(...) Kundakçılar (Rumlar ve Ermeniler) biz yangına müdahale ederken üstümüze ateş açtılar." demiş güya Grescovich. Yine belli ki, bu metni internette dolaşıma sokan kişi veya kişiler "kundakçılar" kelimesinin arkasına parantez içinde üç kelime eklemişler. "Rumlar ve Ermeniler" ... Hangi ahlaka sığar, bilmiyorum.

Ayrıca bu raporda Grescovich, 8-9-10-11-12 Eylül tarihlerinde çıkan bazı küçük yangınlar için Ermeniler veya Rumlarla bağlantı kurar. (Bunlar kısa sürede söndürülmüştür.) 13 Eylül 1922 günü başlayan büyük yangın için asla "Rumlar veya Ermeniler başlattı." demez.

Grescovich, mesela Yunan Ordusu İzmir'den çekilirken tanığı olduğu bir yangın girişimini şöyle anlatır: "8 Eylül 1922 Cuma günü saat 06:00'dan sonra, iki Yunan askerinin Hacı Sinan (Mısıroğlu ve Köylü'de Hacı Üstan) Mahallesi Çarşı Sokağı'nda, 2 numaralı evin karşısında bulunan ve İngiliz uyruğunda olan Mösyö Folbure / Fulburç'un evi hizasına gelirken, bir kutu kibriti ateşleyerek Mösyö Fulburç'un evinin penceresinden içeri attıklarını gördüm. Tabi kendimin selameti için askerlere bir şey söylemedim. Fakat kibrit sönene kadar oradan ayrılmadım. Ev sahibini telaşa düşürmemek için ona da haber vermedim." Gördüğünüz gibi bu öyle bir yangın girişimidir ki, ev sahibinin bile haberi olmamıştır. Girişimci Yunan askerleri amatör bile değildir. Pencereden atılan kibritler kendiliğinden sönmüştür. Ama burada bir şey daha var. Ne diyor Grescovich? "Kendimin selameti için Yunan askerlerine bir şey söylemedim." Peki

aynı Grescovich, 13 Eylül'de Hristiyanların evlerini yakarken gördüğü Türk askerlerine "kendisinin selameti için" bir şey söyleyebilmiş midir?

Grescovich'in 12 Ekim 1922 tarihli raporu, Yavuz Özmakas'ın Şubat 2011 tarihinde Şenocak Yayınları'ndan çıkan Sakallı Vali kitabında en geniş haliyle var. Grescovich, Gavur İzmir'i kül eden büyük yangının nasıl başladığını bu kitapta şöyle anlatır:

"13 Eylül saat 10:30'da Ermeni mahallesinde ateş göründüğünü haber verdiler. İtfaiye ile birlikte giderken Ermeni Kilisesi'nden elli metre mesafede bir Ermeni evinin yandığını gördüm. Evin alt katından şiddetli bir ateş çıktığını gördüm. Mecburi olarak biraz geri gittim. Etrafa yayılmaması için söndürmeye uğraşırken, Ermeni Kilisesi'nde yangın olduğunu haber verdiler. Yanımdakilerle birlikte Kilise'ye gittim. Kilise'nin bahçe kapısından girmek imkansızdı. Demir parmaklıklardan atladık ve hortumu geçirdik. Kilise'nin binalarında ateş yoktu. Yalnız küçük bir bina civarında, bahçede iki yüz kadar bağlı eşya balyası ile paçavralar bir yere toplanmış, üzerine de iki yüz tüfek ve çokça cephane konmuş idi. Ateş de bunların arasından çıkıyordu. Aynı zamanda ateş içerisinde devamlı patlamalar işitiliyordu. Söndürmeye çalıştık."

Rapora biraz ara veriyorum ve şunu soruyorum: Ermeni Kilisesi'nin bahçesinde tüfeklerin ne işi vardı ve neden yanıyorlardı?

Yukarıda bir yerlerde 5.000 kadar Ermeninin, 9-10 Eylül gecesi evlerini terk ederek Ermeni Kilisesi'ne (bahçesinde Piskoposluk da var) sığındığını ve kapıları Türk askerlerine açmayıp, direndiklerini yazmıştım. Bu kilise ve Piskoposluk, yangın başlamadan tam bir gün önce tamamen boşaltılmıştı. Ermeniler gönderilmişti. Yani Grescovich, bahçeye girip, yanan balyaları ve tüfekleri gördüğünde, orada tam bir gündür hiç kimse yaşamıyordu.

Kilise ve Piskoposluk nasıl mı boşaltıldı?

"Piskoposluk'ta (ve kilisede) saklanan 5.000 Ermeni, tam bir sessizlik içinde kaderlerini bekliyorlardı. 48 saat önce gerçekleşen el bombalı saldırıdan beri Türk askerlerinin geri döneceği korkusu vardı. Hala binanın içinde bulunan Hovakim Üreciyan 'İnsanlar birbirlerine sarılmış şekilde saldırıların tekrar başlamasını bekliyordu.' diye yazmıştı. 'Tan-

rıya şükür yemek dağıtımı yapılıyordu, yemek boldu ve herkese yetecek kadar veriliyordu. Ama bu terör ve korku içindeki günlerde çok az kişinin iştahı vardı.'

Salı öğleden sonra (12 Eylül 1922) orada sığınanların ortak kararı, Türk Ordusu'yla bir anlaşma yapmaktı. Şartlar gitgide daha sağlıksız hale geliyordu ve çok az kişi uyuyabiliyordu. Don Scaliarini adındaki Katolik rahip, Piskoposluğu ziyaret edip, Türk Ordusu'yla konuştuğunu ve on iki Fransız denizcinin nezaretinde herkesi rıhtıma götürmek için izin aldığını söylediğinde, hala bir plan hakkında konuşma yapılıyordu. İnsanları dışarı çıkartmanın tek koşulu, bütün silahların geride bırakılması ve dışarı çıkan herkesin binadan çıkarken üstlerinin aranmasıydı."

Evet, sonunda Katolik Rahip Scaliarini öncülüğünde, kilise ve Piskoposluk'taki bütün Ermeniler dışarı çıkarlar, üst aramasından geçirilirler ve Kordonboyu'na doğru guruplar halinde gönderilirler. Bu boşaltma işlemi sırasında olanları anlatmayacağım. Ama kilise ve bahçesindeki binalarda tek bir Ermeni bile kalmayınca, Türk askerleri her yeri köşe bucak ararlar. Ermenilerin eşyalarını yanlarına almalarına izin verilmemiştir.

Ermeni Kilisesi'nin boşaltılması konusu, Yavuz Özmakas'ın Sakallı Vali adlı kitabında da var:

"12 Eylül günü kentte tutuklamalar da başlamıştı. 'Surp Stepannos Kilisesi'ne ve Piskoposluk'a sığınanlar Türk askerlerine ateş açtı.' savıyla Ermeniler, ilk hedefi oluşturmuştu. Ermeni Kilisesi'ne sığınanların teslim olmalarını sağlamak için kilise, Türk askerleri tarafından kuşatılmıştı. Ermeniler, Türklere teslim olmayı reddetmişler ve Avrupalı birliklere teslim olacaklarını söylemişlerdi. Daha sonra buraya gelen Fransız askerleri, kiliseyi boşaltarak Ermenileri rıhtıma dek götürmüş, orada onları serbest bırakmışlardı."

Grescovich'in bu boşaltma işleminden haberi var mıdır bilmiyoruz. Ama, işte onun, tam bir gün sonra Ermeni Kilisesi'nin bahçesinde yanarken gördüğü 200 kadar tüfek ve cephane, teslim olan Ermeni sivillerin geride bıraktığı silahlardır ve bu silahları ve cephaneyi elbette Türk Ordusu yakmaktadır. Yok etmek için... Yani bu yangının Ermenilerle bir bağlantısı yoktur. Ermeni mahallesi, 1. Kolordu bölgesindeydi. 13 Eylül

günü öğle saatlerine gelindiğinde 30.000 askerden oluşan 1. Kolordu'nun neredeyse tamamı oradadır ve Ermeni mahallesinin her caddesinde bir tabur, her sokağında bir bölük Türk askeri vardır. Ve mahalle tamamen boşaltılmış, hiç Ermeni kalmamıştır.

Grescovich'in 13 Eylül gününü, büyük yangının başlangıcını anlattığı rapora kaldığımız yerden devam edelim:

"Biz kilisedeyken Ermeni mahallesinde, Basmane karşısında yangın olduğunu haber verdiler. İtfaiye erleriyle beraber koştum. Bir Ermeni evinden ateş çıktığını gördüm. Ateşin söndürülmesine çalışırken, Soğukçeşme'de yangın olduğunu haber verdiler...

İki itfaiye neferi ile beraber gittim. Ateşi söndürdüm. Tekrar Basmane'de yanan eve gittim. Ateşin içinde bir takım sürekli patlamalar vardı ve ateş gittikçe şiddetleniyordu. Bu esnada yine Ermeni Kilisesi'nin yandığını haber verdiler. Birkaç itfaiye eri ile beraber gidip su ile söndürmeğe çalışırken, 300 metre uzakta ve arka sokakta dirsekte bir evin yandığını haber verdiler. Ateşleri söndürmeğe uğraşırken etrafıma baktım ve bir evden değil, Ermeni mahallesinin her yerinden ateş çıktığını ve herhalde 25 yerde yangın olduğunu gördüm. Biz ateş içinde kaldık, ateş ile abluka olduğumuzu görünce mecburi olarak daha geriye çekilerek, arkamızı ateş olmayan yerlere verdik ve ateşin daha gerilere yayılmaması için uğraşıyorduk. Bu esnada yangının daha gerilerden çıktığını ve bütün Ermeni mahallesinin yandığını haber verdiler."

Grescovich, Ermeni Kilisesi'ne ve Piskoposluğa ilk gittiğinde sadece bahçedeki balyalar ve onların üzerine atılı durumdaki tüfekler ve cephane yanmaktaydı. Aradan geçen yarım saat içinde şimdi kilise ve bahçesindeki bütün binalar tutuşmuştur. Peki, artık tek bir Ermeni'nin bile kalmadığı mahallede kiliseyi, Piskoposluğu ve bu evleri bu kadar hızlı bir biçimde, üstelik koca Türk Ordusu'nun gözleri önünde kim tutuşturmaktadır? Soruya bakar mısınız? Ben de saf mıyım neyim?

Grescovich, raporunu şöyle bitirir: "Bütün varlığımla İzmir'in yangından kurtulmasına gayret ettim. Mamafih, yangının ikinci günü ateşleri söndürmeye uğraşırken bana dahi kurşun sıktılar. Atılan merminin bana değil, yangın tulumbalarına isabet edip, bunları delik deşik ettik-

lerinden, işbu rapor tanzim ve takdim kılınır." [578,579].

Evet, Grescovich'in üzerine kurşun sıkılmıştır. Ama kurşunlar ona değil, yangın tulumbalarına isabet etmiştir. Büyük bir baskı altında bulunan Grescovich, buna rağmen, kendisine kurşun sıkanların Ermeni olduğunu söylemez. Bunu, rapordan alıntı yapanlar parantez içinde metne eklerler. Sonra bu parantezli metni alıntılayan bir başkası, parantezi kaldırır. Böylece, Grescovich "Yangını Ermeniler çıkardı, üzerime kurşun bile sıktılar." demiş hale getirilir. Tek kelimeyle ahlaksızlık! Ayrıca bir an için diyelim ki, bu kurşunları Ermeni militanlar sıktı. "Sen ne biçim bir ordusun kardeşim? 30 bin askerle işgal ettiğin semtte daha itfaiyeyi bile koruyamıyor musun? Elin armut mu topluyor?" diye sormazlar mı adama?

Grescovich olayında gözlerden kaçan / kaçırılan önemli bir nokta da onun sıradan bir itfaiye müdürü olmadığıdır. Evet, Paul Grescovich, yangın sırasında İtfaiye Müdürü'dür. Ancak Osmanlı Devleti'nin bir görevlisi sanılmasın. O, İzmir İtfaiye Müdürü değil, İzmir'in Hristiyan kesimini sigorta eden Batılı Sigorta Şirketleri Konsorsiyumu'nun kurduğu İtfaiye Teşkilatı'nın müdürüdür. (Bu bilgiyi, samimi bir Atatürkçü olan, Hürriyet Ege'nin yazarı Yaşar Aksoy'dan aldım.) "Bu neyi değiştirir?" demeyin. Grescovich'in patronu, Batılı Sigorta Şirketleri Konsorsiyumu'dur. Grescovich maaşını, sigorta şirketlerinden almaktadır. Peki, bu itfaiyeyi belediye değil de, neden sigorta şirketleri konsorsiyumu kurmuştur? Çünkü, İzmir'in o dillere destan konakları ve köşklerinin yapımında önemli oranda tahta kullanılmıştır ve sigorta şirketleri, yangından korkmaktadır. İşte bu yüzden, yüklü tazminatlar ödemek istemeyen sigorta şirketleri, bir yangına anında müdahale edebilmek için tam 100 kişinin çalıştığı güçlü bir itfaiye kurmuşlardır. Ve bu itfaiyeyi beslemektedirler. Bilirsiniz, "Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak iyidir." Zaten İzmir'de çıkan ufak tefek yangınlar, bu itfaiye teşkilatı tarafından her zaman kısa sürede söndürülmüştür.

Büyük İzmir yangınında 25 bin konut, yüzlerce işyeri, okul, kilise, lokanta, eğlence yeri, depo, benzinlikler, bankalar, fabrikalar yok olmuştur. 2 milyon 600 bin metrekarelik alan bir harabedir artık. Mülk sahip-

lerinin neredeyse yarısı ölmüştür. Sağ kalanların / tehcir edilenlerin önemli bir bölümü ise kimliklerini, tapularını veya poliçelerini kaybetmişlerdir ama yine de geride kalan evrak, batılı sigorta şirketlerini, milyarlarca lira tutan devasa tazminatlar ödeme yükümlülüğü ile karşı karşıya bırakır. İflaslar kapıdadır. Büyük panik yaşanmaktadır.

Bu yangın bir kaza sonucu çıktıysa, batılı sigorta şirketleri bu tazminatları ödemek zorunda kalacaklardır. Bu yüzden sigorta şirketleri, yangının kaza sonucu çıkmasını temenni etmezler. Bu yüzden Grescovich raporunda, kaza unsurunu yok saymalıdır.

Yangını Türkler çıkardıysa, tazminatı da Türkler ödeyecektir. Grescovich, bu yönde bir rapor yazarsa; sigorta şirketleri kendilerini kurtaracak ama bu defa, daha dün büyük bir zafer kazanmış egemen güçle, Grescovich yüzünden papaz olacaklardır. İzmir'i de İstanbul'u da terk etmek... Bu iyi bir seçenek değildir. Zaten Grescovich de kendi hayatından endişe etmektedir. Ödü patlamıştır. "Türk askerleri yaktı." demeye cesareti yoktur.

Mazlumu suçlamak, yangını Rumların ve Ermenilerin üzerine yıkmak... Londra merkezli sigorta şirketleri için en iyisi budur. Evini kendin yakarsan sigortadan para alamazsın. Aslında iki seçenek vardır. Ahlaklı olup iflas etmek, ahlaksız olup zengin kalmak. Sigorta şirketleri ikinci seçeneği tercih ederler. Grescovich, sigorta ekspertizi kimliğiyle öyle bir rapor yazar ki, kaza unsurunu dışarıda bırakır. Rumları ve Ermenileri suçlamaz ama Türk askerlerini ve Türk başıbozukları da "görmez".

Sigorta şirketleri, İzmir yangını yüzünden kendilerine dava açan hiçbir Rum'a, hiçbir Ermeni'ye tek kuruş para ödemezler. Ama yine de Türk Hükümeti ile papaz olmaktan kurtulamazlar. Türk Hükümeti, artık sahibi bulunmadığı için, 2 milyon 600 bin metrekarelik yangın alanının kendisine ait olduğunu açıklar ve sigorta şirketlerinden ufak bir tazminat ister. (12 milyon lira.) Ancak, teklif iki seçeneklidir. Ya Maliye Bakanlığı'na bu tazminatı ödeyin ya da tası tarağı toplayıp gidin. Sigorta şirketleri, işyerlerini kapatıp, 1924 yılında Türkiye'den ayrılırlar.

Yeniden yangına dönersek; bildiğiniz gibi, yangın şehrin kurtarılışından dört gün sonra, 13 Eylül günü Ermenilerin mahallede başlar. Çok

sayıda noktada aynı anda başlayan bu yangın,14 Eylül günü büyür ve yayılır. 15 ve 16 Eylül günleri Birinci Kordon'a ulaşır.

Yangın kıyıya doğru yaklaştıkça, astları Mustafa Kemal için endişeye düşerler. "Sizi buradan alalım. Güvenli bölgeye götürelim Paşam." demeye başlarlar. Bundan sonrası için iki ayrı görüş vardır. Bir görüşe göre Mustafa Kemal, yangının Türk mahallelerine ulaşamayacağı bilindiğinden, doğrudan Uşşakizade Muammer Bey'in köşküne taşınır. Yaveri Salih Bozok, bu taşınma işini şöyle anlatır:

"Bütün çalışmalara rağmen yangının önü alınamadı. Elverişli rüzgârın da etkisiyle kısa bir zamanda büyüdü ve bir kolu Kordon'u silip süpürerek, Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu eve kadar dayandı. İsmet ve Fevzi Paşalar çoktan karargahlarını boşaltmışlar, yangından uzakça başka yerlere çekilmişlerdi. Ben, Mustafa Kemal Paşa'ya hatırlattıkça, o pencereden yangına bakıyor:

- 'Görmüyor musun, daha çok uzakta... Bize gelene kadar işimizi bozmayalım. Hem rüzgârın başka yöne sürüklemeyeceğini nereden biliyorsun?' diyor, işini sürdürüyordu.

Sonunda Fevzi ve İsmet Paşalar geldiler ve karargâhın yerini değiştirmesi gerektiğini sıkça söyleyince, bana hazırlığın ne olduğunu sordu.

- 'En uygunu, Uşşakizadelerin köşkü Paşam. Gereken hazırlıkları yaptım. İçinde yaşlı bir kadın olan Uşşakizadelerin büyükannesi ile küçük kızları var. Onların bölümleri ayrı. Ne bizim onları ne de onların bizi rahatsız etmeleri olasılığı söz konusu olur.' dedim.

Paşalar da uygun görünce, Mustafa Kemal Paşa:

- 'Pekâlâ, hemen taşınalım ve işimize koyulalım.' dedi. Hemen o gece taşındık."

Gazeteci Emre Aköz ve benzerlerinin sahip olduğu ikinci görüşe göre, Mustafa Kemal "Önce Karşıyaka'daki Alatini Köşkü'ne, sonra 1. Kordon'daki bir eve, sonra tekrar Karşıyaka'daki aynı köşke, en son Göztepe'ye" taşınmıştır. Bu görüşe kanıt olarak da Profesör Utkan Kocatürk gösterilir.

Profesör Utkan Kocatürk'ün İş Bankası yayınlarından çıkan kitabına göre Mustafa Kemal, alev alev yanmakta olan İzmir'e bakarak, yanındaki genç subaylara şöyle der: "İmparatorluğun bütün günahları şu ateşle temizleniyor. Alevler yeni Türk devletini cihana ilan ediyor."

Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bozok'un anlattığına göre, alevler Gavur İzmir'i bir kül yığınına dönüştürürken, Uşakizadelerin Göztepe'deki köşkünde bir ziyafet verilmektedir. "Fevzi Paşa Hazretleri'nden başka herkes önündeki kadehleri (rakı kadehleri) zevkle doldurdu. Mezeler çeşitli ve nefisti. Fevzi Paşa, içki içmediği halde kalamar tavadan tabağına öbek öbek alıyor, 'Bu İzmir'in kalamarı da pek başka oluyor, aman pek özlemişim.' diye afiyetle yiyordu. Velhasıl, herkes son kertesine kadar sofradan ve başlayan geceden memnundu..." [580].

Evet, yansın ve yıkılsın.

Yaver Salih Bozok gerisini şöyle getirir: "Denize nazır terasta Mustafa Kemal ile Latife bir ara yalnız kalmışlardı. Latife, anne ve babasından, yaptığı işlerden söz ediyordu. Mustafa Kemal de ona Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne ait hatıralarını anlatıyordu. Yangın bütün dehşetiyle sürüyordu. Kordon Boyu ve bugün fuarın yer aldığı alan, alevler içindeydi. İki yaver uzaklarında kalmıştı ama konuşmaları duyuluyordu. Mustafa Kemal Latife'ye sordu: 'Bu yangın yerinde size ait emlak var mıydı?' Latife, 'Emlakımızın mühim bir kısmı yanan sahadadır.' dedi ve heyecanla ekledi: 'Paşam isterse hepsi yansın. Yeter ki siz sağ olun. Bu mesut günleri gören insanlar için malın ne kıymeti olur? Memleket kurtuldu ya. İleride olanları yeniden ve daha mükemmel bir surette yaptırırız.' Bu cevap, Mustafa Kemal'in çok hoşuna gitti. 'Evet! Yansın ve yıkılsın.' dedi. 'Hepsinin telafisi mümkündür.'" Ankara'dan Yakup Kadri ile birlikte gelerek ziyafete katılan Falih Rıfkı ise Mustafa Kemal'in yalçın ve yırtılmaz bir sakinlikle yangını izlediğini teyit eder.

Yangın, İzmir'in tanınmış doktorlarından biri olan Garabet Haçeryan'ın anılarında da var.

Haçeryan, 28 Ağustos 1922'den itibaren hatırat tutmaya başlamış. Hatıratın ilk sayfasında "Çalgıcı Başı Sokağı, 109 numarada, Garabet Balabanyan'ın ferah ve rahat evinde oturuyoruz. Eşim Elisa ve bebeğimiz Vartuhi ile birlikte, mutluyuz ve rahatımız yerinde..." diyen doktor, yangın gününü şöyle anlatıyor: "Bugün Uruç Yortusu (Meryem'in göğe yükselişi) ertesi. İzmir'in Hristiyan ahalisi için tatil ve kutlama günü. Öğleden

önce, insanlar her zamanki gibi geziniyorlar. Akşama doğru, Türklerin Afyon önlerinde bir taarruz başlattıklarına ve küçük bir zafer kazandıklarına dair bir söylenti dolaşmaya başladı, hiç önemsemedik.... Zengin Ermeniler ve zengin Ermeni doktorlar İzmir'i terk ettiler. Bana gelince, Türk hükümeti aleyhine hiçbir şey yapmadığım için, İzmir'i terk etmeyi düşünmüyorum. Aksine belediye doktoruyum ve askerde tam dört yıl geçirdim ve kusursuz hizmetimi teyit eden resmî belgelerim, madalyalarım var. Dolayısıyla, tehlike bu kadar uzakken, İzmir'de ulaştığım konumumu kaybetmek istemiyorum."

Haçeryan, 9 Eylül'de şehre gelen Türk askerlerinin, onlardan korkan gayrimüslimleri "Korkmayın, size bir şey yapmayacağız." diye teskin ettiğini, ancak ertesi gün şehre indiğinde her yerin kurumuş kanla dolu olduğunu ve özellikle Ermeni Meydanı'nın yağmalandığını gördüğünü belirtiyor. 13 Eylül Çarşamba gününe ait sayfada ise, öğleden sonra saat ikide Ermenilerin yerleşim bölgesi olan Haytnos yönünden dev bir bulutun yükseldiğini ve aynı anda birçok yerde, kasten çıkarıldığı belli olan alevlerin göğü sardığı yazılı. Haçeryan, göğsündeki askeri madalyalar yüzünden kendisini Türk sanan bir Türk askerinin "Biz lazım olanını yaptık, siz geri dönün." dediğini, bundan sonra da çocuklarının her birinin eline bir bohça tutuşturularak devam edecek göçlerin başladığını anlatıyor. Haçeryan'a göre, Ermeniler eğer şehri ateşe vermeyi düşünselerdi, bunun için Türk askerlerinin şehri kontrol altına almasını beklemezlerdi, onlar daha şehre gelirken bu işi yaparlardı.

Yukarıda, çok sayıda yabancı tanığın yangın hakkında söylediklerini okudunuz. Yabancı tanıkların ortak görüşü şöyledir: "Yangını Türk askerleri çıkardı."

Peki bizimkiler ne diyor?

Mustafa Kemal Paşa, Sakallı Nurettin, Mareşal Fevzi Çakmak, Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Mirliva İzzeddin, gazeteci Falih Rıfkı Atay, gazeteci Ruşen Eşref, Yaver Salih Bozok, Mustafa Kemal'in tercümanı Halide Edip, Büyük İzmir Yangını sırasında birinci dereceden görgü tanığı konumundadırlar. Ne diyorlar?

İsmet İnönü'nün iması

Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa, İzmir Yangını için hiçbir şekilde Yunan askerlerini suçlamaz. Yunan sivilleri (Rumları) ve Ermenileri de suçlamaz. Sadece şöyle der:

"Yangın nerede başladı, kim başlattı bilmiyorum... İzmir'e girdiğimiz günlerin bende kalan en acı hatırası yangındır. Bu yangınların sebepleri, büyük tarih hadiseleri içindeki sebeplerdir. Küçükler emir aldıklarını söylerler, büyükler disiplininin kalmadığını söylerler."

"Küçükler" küçük rütbeliler, "büyükler" büyük rütbeliler anlamındadır. İnönü, aslında başında bulunduğu orduyu işaret etmektedir. [581-584].

Mareşal Fevzi Çakmak'ın açıklaması

İzmir'de en tepedeki dört komutandan biri olarak bulunan Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak da İsmet Paşa gibi konuşur. Büyük yangın için hiçbir şekilde Yunanları (Rumları) ve Ermenileri suçlamaz. Şöyle der Fevzi Paşa:

"İzmir'e giriş, tarihi hadisenin acı akıbetli iki olayını yarattı. Biri, İzmir'in büyük yangını, diğeri Gazi Kemal'in bu yangın münasebetiyle yerleştiği otelden Latife Hanım'ın Göztepe'deki evine yatılı misafirdir. Bunlardan birincisine (İzmir yangınına) kısmen Nurettin Paşa'nın kısa görüşü, ikincisine de (Mustafa Kemal-Latife karşılaşması) tesadüf denilen müessir amil olmuştur.

İzmir Yangını'na kısmen Nurettin Paşa'nın kısa görüşü neden olmuştur. Büyük Mareşal "kısmen" der. Yani, sadece Nurettin Paşa değildir sorumlu olan. Fevzi Paşa, diğer sorumlu ya da sorumluları açıklamaz.

Sakallı Nurettin Paşa

Sakallı Nurettin Paşa, yangın sırasında ve yangından sonra, bölgenin askeri komutanı olarak, yayınladığı bildirilerle İzmir'in yerli Hristiyan halkını ve mültecileri tehdit etmiştir. 5, 6 ve 7 no'lu bildirileri biliniyor. Diğerleri ortada yoktur. Sakallı Paşa'nın yangın için ne dediğini, sadece tek bir belgeden, Bornova'daki karargahında yazdığı 14 Eylül 1922 tarihli savaş raporundan öğrenebiliyoruz. Garp Cephesi Kumandanlığı'na yazılmış bu raporun yangınla ilgili kısmı günümüzün diline çevrilmiş

haliyle şöyledir:

"1. Kolordu bölgesinde, İzmir şehrinde, 13 Eylül 1922 günü bitiminde başlayan yangın halen devam etmektedir. Söndürülmesine çalışılmakta olup, yakında önü alınması olasıdır. Yangının söndürülmesi için Ermeni Mahallesi'ne gidenlere bazı binalardan bomba ve silah kullanılmıştır. Yangında Ermeni ve Rumların ulusal örgütlerinin düzeni olduğu ve bunlara İngiliz Konsolosu'ndan son iki gün içinde teşvik ve isteklendirme yapıldığı istihbar edilmekte ve bu husus kimi mahfillerde desteklenmektedir. Yangında evleri yanmış olan tüm Hristiyanlar ve yabancı uyruklular, yangının Ermeniler tarafından kasten çıkarıldığını söylemektedirler. Yangın çıkaranlardan birkaç kişi ölmüş ve bir miktarı da suçüstü halinde yakalanmışlardır. Şehrin muhtelif noktalarında ve benzin depoları çevresinde de ayrı ayrı yangınlar çıkarılmış ve söndürülmüştür. Daha önce kenti terk etmiş İngiliz uyruğundan başka, kentteki İtalyan, Fransız uyrukluları dahi adı geçen hükümetlerin yurttaşları tarafından vapurlara bindirilmiş, Rum ırkına mensup olanların vapurlara gitmeleri yasaklanarak bunlar rıhtıma ve şehir içine gönderilmişlerdir"

Mirliva İzzeddin

Yangın, 1. Kolordu Komutanı Mirliva (Tümgeneral) İzzeddin Bey'in (Çalışlar) bölgesi olan Ermeni Mahallesi'nde başlamıştır. Onun 15 Eylül 1922 tarihli raporu ise şöyledir:

"İzmir büyük yangını, 13 Eylül Çarşamba günü saat 02:15 sonrasında Ermeni Mahallesi'nde birkaç noktadan başladı ve 15 Eylül'e kadar devam etti. Bu yangında yanan mahalleler Ermeni mahallesi, Çalgıcıbaşı, Ayadimitri, Ayakaterina, Ayatrikona, Ayanikola, Surtakya, Hacıfranko mahalleleri tümüyle, Madamcani, Meyhane Boğazı, Fasolyo, Plavmina, Frenk mahalleleri ve Birinci Kordon, Ayavukla kısmen yanmıştır.

Yanan yapıların cins ve miktarı: Tahminen 20-25 bin hane, dükkân ve mağazadır. Bunların içinde İzmir Tiyatrohanesi, Kramer Oteli, İzmir Palas, İzmir Posta ve Telgrafhanesi, Sporting Kulüp, Paris Kahvehanesi, Fransız-İtalyan-İngiliz konsoloshaneleri, eski Reji idaresi, Frenk mahallesindeki Ektayula, Şerme, Bonmarşe, Şitayn, Luvr büyük mağazaları,

Bakırcıyan ve Papaysan pasajları, Ayayorgi Caddesi'ndeki büyük ticarethaneler, Büyük Çuyu Hanı, değişik büyük hanlar, pasajlar, Pasaport çevresindeki büyük oteller, Anadolu İtibar-ı Milli, Atina, Selanik, Tunus, Cezayir ve Osmanlı bankaları, Banko Di Roma, Pasaport dairesi, Fasulya, Plavsina, Peştemalcılarbaşı karakolları, kısaca kentin en bayındır ve ticaret yeri olan kısmı içindedir. Yangın yerinin deniz cephesi tahminen 3.200 metre ve denizden içeriye derinliği 5.000 metredir. Bu yangının bile bile Hristiyanlar ve özellikle Ermeniler tarafından yapıldığına dair belge bulunmakta olup, belgenin tümü yazıya ek sunulmuştur..."

İzzeddin Paşa'nın sözünü ettiği belge nedir, bilmiyoruz. 90 yıl sonra, bugün bile bu belge ortaya çıkmamıştır [585-587].

Gazeteci Falih Rıfkı Atay

Su katılmamış bir Kemalist olan Falih Rıfkı Atay, uzun süre susar ve nihayet büyük yangından 36 yıl sonra, 1958'de Çankaya adlı kitabında baklayı ağzından çıkarır. (Mustafa Kemal'in bu katliamdaki rolünden hiç söz etmeden) İzmir'i sakallı Nurettin Paşa'nın yaktığını / yaktırdığını açık açık anlatır:

"Bildiklerimin doğrusunu yazmaya karar verdiğim için o zamanki notlarımdan bir sayfayı buraya aktarmak istiyorum: İzmir'i niçin yakıyorduk? Kordon konakları, oteller ve gazinolar kalırsa, azlıklardan kurtulamayacağımızdan mı korkuyorduk? Birinci Dünya Harbi'nde Ermeniler tehcir olunduğu vakit, Anadolu şehir ve kasabalarının oturulabilir ne kadar mahalle ve semtleri varsa, yine bu korku ile yakmıştık. Bu, kuru kuruya tahripçilik hissinden gelen bir şey değildir... Bunda bir aşağılık duygusunun da tesiri var. Bir Avrupa parçasına benzeyen her köşe, sanki Hristiyan veya yabancı olmak, mutlaka bizim olmamak kaderinde idi. Bir harb daha olsa da yenilmiş olsak, İzmir'i arsalar halinde bırakmış olmak, şehrin Türklüğünü korumaya kâfi mi gelecekti? Koyu bir mutaassıp, öfkelendirici bir demagog olarak tanımış olduğum Nureddin Paşa, ta Afyon'dan beri Yunanlıların yakıp kül ettiği Türk kasabalarının enkazını ve ağlayıp çırpınan halkını görerek gelen subayların ve neferlerin affetmez hınç ve intikam hislerinden de şüphesiz kuvvet almakta idi."

Falih Rıfkı Atay'ın yangın sırasında İzmir'de olmadığını ve dolayısıyla "İzmir'i niçin yakıyorduk?" diye başlayan satırların bir anlam taşımadığını iddia edenler var. Bunu iddia edenler, adlarının önünde "Prof. Dr." unvanı taşısalar da, okuma özürlü cahillerdir. Oysa, İzmir yangını sırasında, Kordon Boyu'ndaki Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhında olan Falih Rıfkı, (yangının başladığı ve büyüdüğü) o korkunç günü şöyle anlatır:

"Yangın yaklaştığı için yaverleri ve dostları telaşlı idi. Mustafa Kemal, kendisine evden çıkmayı kim teklif ettiyse terslediği için bize geldiler:

- 'İstanbul'dan yeni geldiniz. Belki sizi paylamaz. Bir de siz söyleseniz...' dediler.

Tehlikeyi biz de anlıyorduk. Fakat Mustafa Kemal'e akıl öğretmek için İzmir'e gelmemiştik.

Nihayet yangının kızıl ve korkunç dili, hemen önümüzdeki binaların çatılarını yalamaya başladı. Çıkmak gerekiyordu. Fakat nasıl?

Bir kamyon dolusu askerle birkaç otomobil getirdiler, Mustafa Kemal açık arabasına bindi. Kamyon halkı güçlükle yarıyor, Mustafa Kemal'in arabası arkadan gidiyordu. Kamyon ve araba geçinceye kadar açılıp, sonradan hemen dalgalar gibi birbirine kavuşarak, halk arasından:

'O...o... Mustafa Kemal!' sesleri çıkıyordu."

Şu satırlar da Atay'a aittir:

"(...) Rum halkı, köklerine kadar sökülüp atılmakta idi. Onlarla beraber İzmir'in, bütün Batı Anadolu'nun her türlü ekonomisini de köklerinden söküp atıyorduk. Bir merkezde kasabalılar bize gelmişler, 'Arabamızı tamir ettiremiyoruz, giden Hristiyanlardan sanat sahibi olanları geri gönderseniz?' demişlerdi. (...)"

Gazeteci Ruşen Eşref

Gazeteci Ruşen Eşref, gazeteciliğin yanı sıra, İzmir'de Halide Edip ile birlikte Mustafa Kemal'in İngilizce tercümanı olarak da görev yapmıştır. (Latife de bu ekibe dahil olunca, İngilizce tercümanlarının sayısı üçe çıkacaktır.) Yangından / büyük katliamdan iki gün önce, 11 Eylül 1922 Salı günü, İzmir rıhtımındaki İngiliz savaş gemilerinin komutanı (Amiral B. Brock) ile Mustafa Kemal arasında Yunanların ve Ermenile-

rin can ve mal güvenlikleri üzerine yaşanan sert tartışmayı, onun sayesinde biliyoruz. Ruşen Eşref, tercümanlık yaptığı bu tartışmayı doğrudan kendi yazmamış, (o sırada yan odada bulunan) Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bozok'a anlatmıştır [588-590].

Yaver Salih Bozok

Salih Bozok, Atatürk'ün ölümüne kadar onun yanından ayrılmayan ve o ölünce, kendini tabancayla göğsünden vurarak intihar girişiminde bulunan bir sadakat abidesidir. İzmir yangını hakkında bildiklerini yazmamıştır. Zaten Atatürk'ten dört yıl sonra o da ölmüştür. Ancak, bıraktığı döneme ilişkin notlarda, İzmir yangını hakkında bilgiler de vardır. Salih Bozok'un anılarını yayına hazırlayan İsmet Bozdağ, kitabına sadece şu kadarını almıştır: "Bu karşılıklı bekleyiş bir yerde bozuluverdi. Şehirde yağma ve yangın aynı zamanda başladı. Askerlerin (Türk askerleri) ve yerli halkın (Müslümanlar) koyulduğu yağma mı yangınları başlattı, yoksa yangınlar mı yağmanın kapılarını açtı bilinmiyor ama yağma sürüyor ve yangın büyüyordu..." Görüldüğü gibi, Salih Bozok, Yunan askerlerini, yerli Yunan sivilleri ve Ermenileri suçlamayı aklından bile geçirmemiştir. "Askerlerin ve yerli halkın koyulduğu yağma mı yangınları başlattı, yoksa yangınlar mı yağmanın kapılarını açtı, bilinmiyor ama yağma sürüyor ve yangın büyüyordu." diyerek sorumluluğun kesin olarak Türklere ait olduğunun altını çizmiştir. Zaten 11 Eylül 1922 Pazartesi günü İngiliz Konsolos Harry Lamb ve İngiliz Donanması Komutanı Amiral Brock ile Mustafa Kemal arasında geçen sert tartışmaları bilmemizi, Salih Bozok'a borçluyuz. Onun bıraktığı notlar olmasaydı, bu mümkün olamazdı.

Salih Bozok'un anılarını yayına hazırlayan ikinci kişi, Gazeteci Can Dündar'dır. Can Dündar, Salih Bozok'un anılarına ağır bir sansür uygulamıştır. İngiliz Konsolosu'yla Mustafa Kemal arasında, 11 Eylül günü gerçekleşen tartışma sırasında, tartışmanın bel kemiğini teşkil eden "Rumlara ve Ermenilere can ve mal güvenliği" konusunu Bozok'un anılarından tamamen çıkartmıştır. Hatta Can Dündar, daha da ileri giderek, yine o gün öğleden sonra Mustafa Kemal ile İngiliz Donanma Komutanı Amiral B. Brock arasındaki tartışmayı, konu yine Rumların ve Erme

nilerin can ve mal güvenliği olduğu için, hazırlayıcısı olduğu kitaba hiç koymamıştır. Haliyle, bir üst paragrafta yer alan, yangının ve yağmanın eş zamanlı olarak Türk askerleri ve Müslüman halk tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin satırlar da Can Dündar'ın kitabında yoktur.

Aşırı Kemalist Can Dündar, 450 bin Rum ve Ermeni'nin ölümüyle sonuçlanan İzmir yangını Mustafa Kemal ile ilişkilendirilsin istememiştir.

Halide Edip Adıvar

Halide Edip, Mustafa Kemal ile Hint Müslümanlarının gönderdiği para yüzünden (Mustafa Kemal, bu parayı zimmetine geçirince) anlaşmazlığa düşüp, yurt dışına kaçmıştır. Tek sebep bu değildir ama bu para meselesi, ikili arasındaki anlaşmazlığa tüy dikmiştir. Hoş, zaten Mustafa Kemal de, İngilizce bilen Latife'yi bulunca, bir daha Halide Edip'e ihtiyaç duymamıştır. Halide Edip, Amerika'dayken anılarını İngilizce olarak yazmıştır: The Turkish Ordeal / Türk Sıkıntısı. Bu anılar, 80 küsur yıldır kısa bir bölümü dışında Türkçeye çevrilmemiştir. İpek Çalışlar, Bianet'te yayınlanan bir röportajında, üslubunun çok sert olduğunu ve Halide Hanım'ın bu anılarda kendisini hiç sınırlamadan Mustafa Kemal'e olan öfkesini dile getirdiğini söyler. Cevap güzide Türk basınından gelmiştir: 1928 yılında Milliyet Gazetesi'nde Orhan Seyfi, İkdam'da Yusuf Ziya ve yine Milliyet'te Mahmut Soydan, Halide Hanım'ı açık açık iffetsizlikle suçladıkları bir karalama kampanyası başlatırlar. Halide Edip, İzmir yangını / katliamı sırasında İngilizce tercüman olarak Mustafa Kemal'in yanı başındaydı. The Turkish Ordeal'de yangınla ilgili bildiklerini yazmış olmalı. Bu kitabı şiddetle arıyorum.

Sırada tarih araştırmacısı Ayşe Hür var:

"Başlangıçta sadece okuyucum, şimdi ise dostum olan İzmirli Fadıl Kocagöz'ün bana özel olarak anlattıkları da ilginç. İzmir'in ünlü yazarı Samim Kocagöz'ün oğlu olan Fadıl Kocagöz şöyle diyor: 'İşgal 'den önce İzmir Gümrüğü'nde çalışan, Giritli olmakla birlikte Fransızca bildiğinden, işgal altında da bu vazifesini sürdüren, istirdattan sonra 1927'ye kadar Sandık Emini olarak vazifede kalan anne-dedem Fadıl Sami Bey ve Kurtuluş Savaşı romanı yazan babam Hasan Samim ile Karşıyaka'da

aynı evde yaşadım. Babamın, dedemin anılarını dinleyişini, evrakını okuyuşlarını çok iyi anımsıyorum. Ancak, daha sonra bunun sadece işgal günlerine yoğunlaştığını, istirdat ve yangının hep pas geçildiğini fark ettim. İkisi de, Yeni Asır Gazetesi'nin her 9 Eylül günü yayımladığı ve alt yazısı '9 Eylül İzmir Yangını, Yunan'ın son kahpeliği' gibi bir şeyler olan o ünlü yangın fonografisi sabitliğinde dururlardı. Ancak, pederin Kalpaklılar-Doludizgin romanının yayınlanmasından birkaç yıl sonra dedem, bir sabah ilk vapurla, ben Saint-Joseph Ortaokulu'na, o pasaporttaki nargile kahvesine gitmek için Alsancak'a geçerken, istirdatta Ermeni Kilisesi'nin kubbe mazgallarından alevlerin yükselişini ve kubbenin çöküşünü Namazgâh mahallesinden nasıl izlediklerini, Ermeni mahallesinin yangının önüne geçmek için nasıl çepeçevre dinamitlendiğini anlattı. Kilise yangını için, içinde cephanelik vardı, Körfez'de alargada bekleyen gemiler onları kabul etmiyordu. Ya Sakallı Nurettin kundakladı ya da topyekûn intihar ettiler. Sözü içime işlemişti.'" [591-592].

Ve Mustafa Kemal soruşturmaya engel olur

Mustafa Kemal'in İzmir yangını hakkında söylediklerine, Mareşal Fevzi Çakmak'ın bu konuda söylediklerini bir kere daha hatırlayarak bakalım:

"İzmir'e giriş, bilhassa iki tarihi hadisenin acı akibetli iki olayını yarattı. Biri, İzmir'in büyük yangını, diğeri Gazi Kemal'in bu yangın münasebetiyle yerleştiği otelden, Latife Hanım'ın Göztepe'deki evine yatılı misafiridir. Bunlardan birincisine (İzmir yangını) kısmen Nurettin Paşa'nın kısa görüşü, ikincisine de (Mustafa Kemal-Latife karşılaşması) tesadüf denilen müessir amil olmuştur."

Fevzi Paşa az konuşur ama önemli bir ifşaatta bulunur. Yangının faili/failleri en azından o günlerde, rejimin en önemli, güvenilir adamlarından biri açısından bellidir. Ama nedense Fevzi Paşa'nın bu sözleri tarihin tozlu raflarında unutulur gider.

Fevzi Paşa'nın bu tezini destekleyen bir başka belge, İtilaf Devletleri'nin Fransız Kumandanı Amiral Dumesnil'in 11 Eylül 1922 günü Konak'ta Nureddin Paşa'yla, 15 Eylül 1922 günü de Mustafa Kemal'le Göztepe'de yaptığı görüşme tutanaklarıdır. Buna göre Dumesnil, 15 Eylül'de

Mustafa Kemal'e, yangını Türklerin çıkardığı yolundaki söylentileri aktarmış ve "Bir çok kişi Türklerin ateşe gaz döktüklerini birtakım teferruat ile anlatıyorlar. Ben derhal kurmay heyetimin zabitleri tarafından tahkikat yaptırdım. Bu tahkikat, dolaşan rivayetleri teyit etmedi. [Ancak] Söylendiğine göre İngiliz amirali Türklerin mesuliyetine inanıyor." demiştir. Mustafa Kemal yangının işgalden önce oluşturulan bir teşkilatın eseri olduğunu belirtince, Amiral Dumesnil, kendisinden Batılı çevreleri ikna etmek için daha güçlü bir tekzip yapmasını ister. Ancak Mustafa Kemal'den duyabildiği en ağır ifade "Evet bu yangın nahoş bir hadisedir." olur. Amiral, bu sözün kendisine biraz zayıf göründüğünü belirtir, ancak Mustafa Kemal'den daha fazlasını duyamaz. Ardından Mustafa Kemal, konuşmayı İtilaf Devletleri ile yapılacak barış müzakerelerine getirir ve yangın meselesini kapatır [593,594].

Muammer Bey'in bütün İzmir Körfezi'ni tabak gibi gören köşkünde Mustafa Kemal Paşa ile Amiral Dumesnil arasında yapılan bu uzun görüşme, Atatürk'ün Bütün Eserleri adlı kitabın ilgili cildinde şöyle geçer. Bu sırada gavur İzmir cayır cayır yanmaktadır. Ve görüşmeyi yapan taraflar bir yandan da bu yangını seyretmektedirler.

"Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 15 Eylül 1922 (Cuma) tarihinde Fransız Amirali Dumesnil ile İzmir Göztepe'deki Uşakizade Köşkü'nde uzun bir görüşme yapmıştır.

Amiral Dumesnil'in İzmir yangınıyla ilgili Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya sorduğu soru şöyledir:

'Yangın çıkaranların Türkler olduğuna dair şehirde söylentiler dolaşıyor. Birçok kişi Türklerin ateşe gaz döktüklerini gördüklerini birtakım detaylarıyla birlikte anlatıyorlar. Ben derhal kurmay heyetimin subayları tarafından araştırma yaptırdım. Yapılan bu araştırmada, dolaşan söylentiler doğrulanmadı. Fakat söylentiler dolaşmaya devam etmektedir. Söylendiğine göre, İngiliz Amirali Türklerin yangından sorumlu olduğuna inanıyor.'

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yanıtı şöyledir:

'İzmir'de daha bizim işgalimizden önce bir teşkilatın bulunduğunu ve bunun gayesinin yangını hazırlamak olduğunu biliyoruz.'

Amiral Dumesnil'in bir başka sorusu ise şöyleydi:

'Bana kalırsa, Türkler İzmir'i isteyerek yakmış olmaları konusunda suçlanamaz. Bu çok manasız bir şey olur. Fakat Türklerin, davalarının yararı için bu yangın konusunda yerleşmekte olan bu efsaneyi derhal düzeltmemiz gerekir. Bu konudaki bilgileri besleyecek kanıtların bana verilmesi, bu bakımdan önemli bir çözümdür. İkinci olarak, çeşitli memleketlerin resmi delegelerinin yapılacak soruşturmada hazır bulunmalarını teklif etmek, inancıma göre daha uygun bir hareket olur.'

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın bu teklife yanıtı şöyledir:

'Ben yabancı temsilciliklere buraya gelmeleri için tek başıma çağrı yapamam. Bunun için Ankara Hükümeti'nin izni gerekir.'

Amiral Dumesnil'in diğer bir sorusu ise:

'Fakat şimdi delil olarak elinizde ne varsa bana verebilirsiniz değil mi?' olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Amiral Dumesnil'e yanıtı şöyledir:

'Yangın çıkarmak üzere bir teşkilatın kurulmuş olduğunu biliyorduk. Hatta Ermeni kadınlarının üstünde ateş tutuşturmak için malzeme ele geçirdik. Birçok kundakçıyı tutukladık. Gelişimizden önce kiliselerde yangın çıkarmayı kutsal bir görev gibi gösteren nutuklar atılmıştır.'

Amiral Dumesnil'in son sorusu ise şöyledir:

'Sizin bu anlatımınızı resmi bir görüş olarak kabul edebilir ve o şekilde gereken yerlere iletebilir miyiz?'

Gazi Mustafa Kemal Paşa bu soruyu:

'Evet, bu yangın hoş olmayan bir olaydır.' diye yanıtlamıştır."

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Amiral Dumesnil ile Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi Hamit Bey'e 17 Eylül 1922 tarihinde gönderdiği telgraf şöyle:

"İzmir yangını hakkında açıklama aşağıdadır:

Ordumuz İzmir'i her türlü kazadan korumak için şehre girmeden evvel önlemler alınmıştır. Ancak Yunanlılar ve Ermeniler, daha evvel kurdukları teşkilatlarıyla İzmir'i tamamen yakmayı planlamışlardı. Kiliselerle, Hrisostomos'un vermiş olduğu nutuk, Müslümanlar tarafından işitilmiştir, İzmir'i yakmak isteyenlerce dini bir vazife olarak algılanmış-

tır. Yangın bu teşkilat tarafından çıkarılmıştır. Bunu kanıtlayan birçok şahit ve belgeler vardır. Askerlerimiz yangını söndürmek için bütün güçleriyle çalışmışlardır. Yangını askerlerimize mal eden ve iftira edenler, İzmir'de durumu yerinde görebilirler. Yalnız böyle bir iş için resmi soruşturma söz konusu olamaz. Şu anda burada bulunan her milletten gazeteciler zaten bu vazifeyi yapmaktadırlar. Hristiyan ahali hakkında gereği yapılmakta ve göçmenler yerlerine gönderilmektedir."

Mustafa Kemal, yağmaya, katliama ve ölen insanlara hiçbir şekilde değinmez. Ama yangın için Rumları ve Ermenileri suçlar. Soruşturma yapılmasına izin vermez. Amiral Dumesnil'in milletlerarası soruşturma komisyonu kurulması teklifine karşı çıkar, Ona göre gazeteciler zaten bu işi yapmaktadırlar. Ve olayın üstünü örter. Nutuk'ta Nurettin Paşa'yı tam 16 sayfa yerden yere vurduğu halde, yangından tek kelime bile olsa söz etmez. Mustafa Kemal, bir daha da İzmir yangınını asla ağzına almaz.

Ermeni kundakçılar nerede?

Yangın hafifledikten sonra yanına Barnes ve Davis ile birlikte –çok derin Türk bağlantıları olan ve Dr. Post'a nazaran çok daha sevimli bir tercüman olacağı düşünülen tütün şirketi yöneticisi- Archbell'i de alan Kaptan Hepburn, kentin durumuyla ilgili üzüntülerini sunmak üzere (sivil) Vali Abdülhalik Bey'e uğrar önce. Vali kederli görünmektedir. Dediğine göre, Türkler Yunanların yol açtıkları tüm bu tahribattan İzmir'i sağ salim çıkarttıkları için çok gururluymuşlar. Fakat sonuçta Ermeniler ve Rumlar onları yenmişler.

Grup, ardından Kazım Paşa'nın huzuruna çıkarılır. Acemi bir oyuncu gibi hareket eden General, sivil valininkine benzer duygular sergiler. Fakat el kol hareketleri çok daha dramatiktir. Archbell, Hepburn'un üzüntülerini tercüme ettiğinde omuzlarını içeri çeker ve ellerini açar. "Savaşı kaybettik!" diye bağırır. "Ermeniler bizi yendiler."

Bu arada Amerikalı Teğmen Merrill, Chicago Daily News muhabiri Constantine Brown'ı İzmir Valisi Kazım Paşa'yla buluşmaya götürür. Onu, kentteki tek gazeteci olarak tanıtır ve yangının kaynağı hakkında gerçeğin gönül rahatlığıyla kendisine söylenebileceğini vurgular. Kazım Paşa da polisin "İzmir'i yakmayı planlayıp gerçekleştiren" altı yüz kişilik bir derneğe

ait olduklarını itiraf eden 22 Ermeniyi tutuklamış olduklarını söyler.

Brown, mahpusları görüp göremeyeceğini sorar. Paşa hemen kabul eder ama iş onları aramak üzere bir subay göndermeye gelince, Kazım Paşa'nın bu Ermeni kundakçıları neredeydi bir türlü bulunamaz.

Mustafa Kemal, Sakallı Nurettin ve Mirliva İzzeddin'in açıklamaları ve raporlarında belgelerden, tutuklananlardan sıkça söz edilir ama bu sayın zevat, tek bir belge bile gösterememiştir. Daha da enteresan olan, yangın ile ilgili olarak, sadece evlerden, mağazalardan, bankalardan söz edilmesidir. Oysa yangının en çarpıcı yanı, sadece 1 Ekim 1922'ye kadar geçen süreçte 190.000 yerli Hristiyan'ın ölmesidir. Ama onlar, gavur mahalleleri yanmış ama hiç kimse ölmemiş gibi yaparlar.

Evet, böyle yaparlar ama bu sadece dış görünüşte öyledir. Aslında, İzmir katliamı yüzünden vicdanlar çok ağır bir yük altına girmiş, "İstiklal Harbi" berbat olmuştur. Eylül ayının son haftasında, Mustafa Kemal Ankara'ya dönmeden önce, komutanlar bir değerlendirme toplantısı yaparlar. Sakallı Nurettin, çok ataktır. Her zamanki gibi yerinde duramamaktadır.

"Bence derhal Çanakkale ve İstanbul üzerine yürüyerek İngilizleri de defedelim" der. [595-599].

İsmet Paşa, Nurettin Paşa'yı kolundan tutar. Önce "Ben size bir şey söyleyeyim mi?" diye sorar. Sonra cevap beklemeksizin devam eder: "Osmanlı İmparatorluğu'nu Enver Paşa'nın buna benzer hesapsız ve aceleci niyetleri yıktı. Zafer, sırça kadehe benzer. Ancak dikkatli kullanılırsa işe yarar. Yoksa kırılır. Bir daha da eski haline getirilemez."

Mustafa Kemal Paşa, sakin bir sesle "Çanakkale'ye yürüyeceğiz." diyerek tartışmaya katılır. "Ama savaş aramak için değil. Müttefikleri özellikle de İngilizleri, istediğimiz gibi bir müzakereye zorlamak için. Eğer İngilizler savaşmayı göze almışlarsa ilk ateşi onlar açsınlar. O zaman savaşırız."

Türk süvarileri ertesi gün, Çanakkale cephesinde İngiliz işgal bölgesine girerler. Ancak, tüfeklerini omuzlarına ters olarak asmışlardır. Namlular aşağıya, yere bakmaktadır. Savaş mavaş olmaz. Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler kitabında Mustafa Kemal'i bize akılcı davranmış gibi anlatmıştır. Ama olay onun anlattığı gibi değildir. Bambaşkadır. Ogün İngiliz Ordusu'nun Çanakkale siperlerinde sadece 650 askeri, İstanbul Maltepe siperlerinde ise

sadece 900 askeri vardır. Türk Ordusu Çanakkale'ye 60 bin, İstanbul'a ise 100 bin kişilik bir ordu ile dayanmıştır. Üflesen yıkarsın... Ama Mustafa Kemal saldırı emri vermez. Görevini yapar ve İngilizleri kurtarır...

Bu İzmir hadisesine bir biçimde nokta koymak lazım. Meclis Ordusu İzmir'i yaktı. Osmanlı vatandaşı 190 bin Rum'u öldürdü. Ama 1'inci Kordonda sıkışmış hala birkaç yüz bin Rum var. Onlara ne oldu?

Kurtuluşun / istirdadın / geri alınışın 14'üncü günü... Kordonboyu mağdurları gemi bekliyor... Ve kurtarıcı kendiliğinden ortaya çıkıyor...

Kim Olduğunu Kimsenin Bilmediği Amerikalı Bir Sivil Asa Jennings, Yunan Hükümetine Nota Veriyor... 1'inci Kordon Mazlumlarını Almak İçin Midilli'deki 20 Şilebi İstiyor...

Gavur İzmir yakılarak yok edildi. Yangında 190 bin yerli Hıristiyan öldü. Sağ kalanlar Kordonboyu'nda sıkıştı. Mustafa Kemal ve Sakallı Nurettin'in gemileri yok. Olsaydı, Kordonboyu'nda aç bilaç bekleşen Rumları ve Ermenileri çoktan sınırdışı etmişlerdi. Kararı aldılar ama uygulayamıyorlar. Bu işi mecbur, yabancılar yapacak. Ama kim? Gemileri nerden bulacak? İşte bir mucize oldu. Asa K. Jennings kimseden emir almadan kendi kendini görevli ilan etti. YMCA (Young Men's Christian Association / Genç Hristiyan Erkekler Birliği) çalışanı Jennings, İtalyan gemisi Constantinopoli ile İzmir'den Midilli'ye birkaç yüz mülteci getirmişti. Orada, o limanda, limanda 20 kadar boş büyük gemi olduğunu gördü. Aniden kafasında bir şimşek çaktı. Gemilerden sorumlu Yunan komutan General Frankos'a başvurdu. General, korunacaklarına ve İzmir'den dönüşlerine garanti verilirse 6 gemi verebilirdi. Jennigs, Constantinopoli'ye atladı. 3 saat sonra İzmir'deydi. Müdürü Powel'den bir belge aldı ve Midilli'ye geri döndü. Amerikalılar, liman içinde ve dışında gemilere refakat vaadediyorlardı. Fakat bir Türk saldırısında koruma sağlayacaklarına dair bir ifade yoktu. General mırın kırın etmeye başladı. Durum ümitsiz gibi görünüyordu. Jennings öylesine denize bakarken limanda kendisine çok tanıdık gelen bir şey gördü. Bir Amerikan savaş gemisi. Mississipi. Ama şimdi adı ve bayrağı değişmiş, Yunan savaş gemisi Kilkis olmuştu. Hemen Kilkis'e tırmandı. Kaptanı buldu. Yapmak istediği şeyi anlattı. Hayret, kaptan, boyu 1.60 bile olmayan bu heyecanlı bücürü dinledi. Kaptan, ona hak verdiği gibi

gemi telsizini kullanmasına da izin verdi. Jennings derhal Yunan Hükümeti'ne bir ültimatom hazırladı: "İnsanlık adına, açlıktan ölmek üzere olan Rum mültecilerin İzmir'den tahliyesi için burada boş bekleyen yirmi gemiyi gecikmeden gönderin. İmza, Asa Jennings, Amerikan vatandaşı..." Yunan Başbakanı'nın ağzı bir karış açık kaldı...

Kim bu manyak?...

İstirdadın / geri alınışın 15'inci / büyük yangının 11'inci günü... İzmir Rumları nasıl deport edildi? İnanılır gibi değil...

Sıradan Sivil Jennings, Yunan Hükümeti'ne Nota Veriyor: Midilli'deki Gemileri Emrime Verin. Tek Çözüm Bu Yunan Hükümeti: Ya Türkler Gemilere İzmir'de El Koyarsa?

23 Eylül 1922 Cumartesi. YMCA çalışanı Asa Jennigs, sadece bir gün önce kendi kendisini 1'inci Kordon'daki birkaç yüz bin zavallıyı kurtarmakla görevlendirdi. Ama gemisi yok. Kader karşısına Midilli'de Yunan savaş gemisi Kilkis'i çıkardı. Jennings, Kilkis'in kaptanını ikna etti. Geminin telsizini kullanarak Yunan Hükümetine nota gönderdi. Midilli'deki 20 şilebi istedi. Bu gemilerle İzmir'e gidecek ve Kordonboyu mazlumlarını kurtaracak. Bu olağandışı notayı alan Yunan Başbakanı, hükümeti toplantıya çağırdı. Önce kim bu Jennings? Öğrenmeye çalışacaklar. Sonra, Osmanlı vatandaşı İzmir Rumlarını Yunanistan'a kabul edelim mi? Bunu konuşacaklar. En sonunda da şilepleri Jennigs'in emrine verelim mi? Tartışacaklar. Bu sırada, Kordonboyu'nda açlık ve susuzluktan ve hastalıktan ölümler devam ediyor [603].

Kurtuluşun 16'ncı günü... Osmanlı vatandaşı yerli Rumlar İzmir'den gönderiliyor... İzmir'de bir tane bile Rum bırakılmayacak...

Jennings'in Filotillası İzmir Körfezi'ne Girdi

Deport İşlemi Yani Etnik Temizlik Başlıyor...

Rum Siviller Demiryolu İskelesine Yığıldı

Fotoğraf: Gelmemek üzere İzmir'den giden Osmanlı vatandaşı Rumlar. İzmir'i boşaltmanın mimarı Asa Jennings ve tamamen yanan gavur İzmir... 26 Eylül 1922 Salı.

Meclis Ordusu'nun şehre girişinden 16 gün sonra... Kordonboyu'nda ölüm kol geziyor. Açlık ve susuzluk her saat can alıyor. YMCA çalışanı bir sivil iken bir anda donanma komutanı oluveren Asa Jennings, sabah saat 07.00 gibi gemilerinden 9'u ile pruva nizamında İzmir Körfezi'ne girdi. Kordonboyu'nda deniz çok sığ. Bu nedenle gemiler, Burun civarında, demiryolunun bittiği yerde bulunan iskelelere aborda oldular. Bu iskeleler denizin 300-400 metre içine gidiyor ve sular burada şileplerin yanaşabileceği kadar derinleşiyor. (sağ alttaki şehir planında Burun ve kesikli çizgiyle demiryolunun bittiği yer görülüyor) Her gemiye 1.500'ün biraz üzerinde İzmirli Rum binecek... Jennings o anı hayatının sonuna kadar hatırlayacaktır:

"Hemen önümüzde, toprağı kaplayan çöküntülerden bir zamanların muhteşem binalarının bir tuğla bir taştan ibaret iskeletleri yükseliyordu. Görüp göreceğim en kasvetli manzaraydı. Ve suyun kenarında, donuk bir çizgi gibi bir şey uzanıyordu kilometrelerce. Bunun ölüm çizgisi değil, gemi bekleyen, dua eden, acı içindeki insanlar olduğunu biliyordum ben. Yaklaşıp da kıyı önümüzde serildikçe, rıhtımdaki her yüz bize dönmüş, her kol bize doğru uzanmış gibi geldi. Tüm kıyının bizi kucaklamaya çalıştığını düşünüyordum. Ortalığı binlerce insanın ağlaması kaplamıştı..." [604].

Kurtuluşun 18'inci günü...1

Meclis Ordusu, sivil Rumların bir bölümünü yaktı ve denizde boğdu.

İzmir'de Etnik Temizlik Hız Kazandı...

Şehir Rumsuzlaştırılıyor... Asa Jennings

İzmir'e Bu Defa 17 Gemi ile Geldi...

26 Eylül 1922 Salı. Sabah saatleri. Sivil oramiral/donanma komutanı Asa Jennings, 2 gün önce 9 gemi ile gelmiş ve 15 bin çocuk, kadın ve yaşlıyı İzmir'den alıp Sakız ve Midilli'ye götürmüştü. Bu defa 17 gemi ile geldi. Jennings'in gemileri kapalı V nizamında körfeze girdiler. Burun bölgesinin arkasında alarga durumuna geçtiler. Gemiler, demiryolu iskelesine sırasıyla aborda olacaklar ve yükleme noktasına ulaşma imkanına kavuşmuş Osmanlı vatandaşı Rumları alıp götürecekler... Bu zor iş akşama kadar sürecek...

Kurtuluşun 18'inci günü...

İzmirde 15-60 Yaş Arası Rum Erkekler Kurşuna Dizilmek İçin Toplanıyor. İskelede Can Pazarı...

300 Metrelik İskelede 3 Kontrol Noktası Var...

Kıyıda birkaç yüz bin Rum var. Büyük yangından kurtuldular. Ama günlerdir aç ve susuzlar. Bir an önce Jennings'in gemilerine ulaşmak ve İzmir cehenneminden kurtulmak için üst üste yığılmış durumdalar. Önce demiryolu meydanına ulaşmaları, bunun için de meydanı rıhtımdan ayıran yüksek parmaklıkların arasındaki dar kapıdan geçmeleri gerekiyor. Bitmedi... Askerler, derin suya uzanan bu uzun iskelede 100'er metre aralıkla 3 ayrı barikat kurmuşlar. Barikatların ortasında sadece bir metrelik açıklık bulunuyor. Her barikatı aşmak için yeniden mücadele lazım. Askerler Rumları hizaya sokmak için bazen palaskalarını, bazen de dipçiklerini kullanıyorlar. "Haydi, haydi, haydi..." Direnen bir kurşunla yere yıkılıyor. Bu barikatlarda aileler parçalanıyor. İnanılmaz olaylar yaşanıyor... "Kocalarının ve oğullarının yüzlerine son defa bakan kadınları ve eteklerine sarılmış çocuklarını asla unutmayacağım" diye yazmış Doktor Lovejoy. Bir diğer görgü tanığı savaş gemisi komutanı Powell ise Türk doğasının iki yanlılığına hayret ediyor. Liman polisinin bir çocuğu annesini bulana kadar bir aşağı bir yukarı taşıdığını görüyor. "Ne iyi bir Türk" diye düşünüyor. Fakat kısa süre sonra aynı polisin bir başka kadına veya sakat birine defalarca vurduğunu görüyor ve hayret ediyor.

15-60 yaş arası Rum ve Ermeni erkekler, barikatın birinde olmazsa ötekinde yakalanıyor ve kurşuna dizilmek üzere götürülüyorlar...

Kurtuluşun 18'inci günü... [605,606].

Demiryolu İskelesinde Can Pazarı... İzmir'de
Etnik Temizlik Hız Kazandı. Jennings'in
Gemileri 43 Bin Rum'u Daha Götürdü...

26 Eylül 1922 Salı. Sabah saatlerinde 17 nakliye gemisi ile İzmir Körfezi'ne gelen sivil Oramiral Asa Jennings, akşama kadar Osmanlı vatandaşı Rum ve Ermenilerin tahliyesiyle uğraştı. Dolan gemiler Yunan adalarına gitti. (Yunan adaları diye yazdım ama onlar Osmanlı adaları. Adaların mülkiyeti henüz Osmanlı İmparatorluğu'na ait. Yunan askerleri orada işgalci olarak bulunuyor. Mustafa Kemal ve arkadaşları 24 Temmuz 1923'te Lozan Anlaşması'nı imzalayınca Yunan adası olacaklar) Ne diyordum? Gemiler iskeleye sırayla aborda oldu. Gemilere binenler tek tek kaydedildi. Akşam saatlerinde son gemiler de avara olduğunda, 43 bin Rum daha gitmiş oldu. Böylece, Jennings'in Kordonboyu cehenneminden alıp götürdüğü kadın, çocuk ve yaşlı, Rum ve Ermenilerin sayısı 58 bine yükseldi.

Hiç anlatılmamış bir olay: Çanakkale'nin Anadolu yakasında sadece bir İngiliz piyade taburu (450 asker) ile bir süvari bölüğü (150 asker) var. İstanbul'u ise Boğaz'ın 10 kilometre doğusunda Maltepe'de siper kazmış olan sadece iki İngiliz taburu (900 asker) koruyor.

Çanak Olayı 1922 / 1'inci Ordu İstanbul'a 100 Bin Askerle
2'nci Ordu İse Çanakkale'ye 60 Bin Askerle Yürüyor
İngilizleri Kıstırdık. Büyük Zafer Ayağımıza Kadar Geldi...

5 Eylül 1922. Meclis Ordusu'nun sol kanadını oluşturan 1'inci Ordu, İzmir'e girmek üzere. Ordunun sağ kanadı, yani Yakup Şevki Paşa komutasındaki 2'nci Ordu ise bir süvari tümeni desteğinde Çanakkale üzerine yürüyor. İngilizler panikte. İstanbul'daki General Harington, bir sonraki hedefin kendileri olduğunu düşünüyor. Emrinde sadece 1.500 asker var. Zafer kazanmış bu büyük ordu İngilizleri tükürse boğar. Fransızlar ve İtalyanlar, Anadolu yakasındaki askerlerini çektiler. Türklerle savaşmayacaklar. Kaldık mı İngilizlerle baş başa...

General Harington, 9 Eylül 1922'de Çanakkale'nin müdafaasını düzenlesin diye Albay D.İ. Shuttleworth'ü görevlendiriyor. Ama orada tekrar edelim, Çanakkale'de Loyal Alayı'ndan sadece bir piyade taburu ile 3'üncü Hussar Alayı'ndan bir süvari bölüğü ve bir de topçu bataryası var. Harington imdat çığlıkları atıyor: "Türkler geliyor" Bu biraz işe yarıyor. Malta'dan Highlanders Alayı'nın 1'inci taburu ile Royal Sussex Alayı'nın 2'nci taburu da Çanakkale'ye geliyor. Çanakkale'de İngiliz askerlerinin sayısı 1.500'e ulaşıyor. Ve harıl harıl dikenli tel çekmeye başlıyorlar. Yakup Şevki Paşa'nın 60 bin askerle Çanakkale üzerine yürüdüğünü düşünürsek, İngilizler leblebi çekirdek pozisyonundalar.

Bu arada, 17-18 Eylül'de İzmir'de 1'inci Ordu'nun da eli serbest kalıyor ve çapraz bir yöntemle bu ordu da İstanbul üzerine yürümeye başlıyor. 1'inci Ordu, Garp Cephesi'nin sağ kanadı haline geliyor.

20 Eylül'e doğru, İskoç Muhafız Alayı'nın 2'nci Taburu, Highlanders Piyade Alayı'nın 2'nci taburu, 17 ve 19'uncu tugaylar, Royal Sahra Topçusu, 5'inci Pack topçu tugayı ile Royal Garnizon Topçusu, dilleri bir karış, Çanakkale'ye ulaşıyorlar. Çanakkale'de İngiliz askerlerinin sayısı kabaca 10.000'i biraz aşıyor ve General Harington, General T.O. Marden'i bu karmakarışık asker yığınını düzenlesin diye 26 Eylül'de Çanakkale'ye gönderiyor.

İngiliz Ordusu'nu Çanakkale'de kıstırdık... Yakup Şevki Paşa, İngiliz siperleri önünde emir bekliyor. Korkudan donlarına doldurdular. Ama Mustafa Kemal'in İngilizleri ezmeye niyeti yok... Saldırı emri vermiyor... [607].

Çanakkale 1922 / Mustafa Kemal Sayesinde İngiliz Ordusu Paçayı Kurtarıyor... Çanakkale'de 1918 Kasım Ayında Başlayan İngiliz İşgali, 1936 Yılına Kadar / 18 Yıl Sürecek...

10 Ekim 1922. Mudanya'da İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla, İsmet Bey (İnönü) arasındaki ateşkes görüşmeleri bitmek üzere. Yakup Şevki Paşa 60 bin askerle Eylül ayı ortalarında Çanakkale'de İngiliz siperlerine dayanmıştı. O sırada İngilizlerin Çanakkale'de bir piyade taburu ile bir süvari bölüğü olmak üzere 600 askeri vardı. Direnemezlerdi. Bir tokatta işleri biterdi. İngilizleri esir alır, Çanakkale ve Gelibolu'yu kurtarırdık. O günden bugüne / 10 Ekim 1922 gününe kadar İngilizler epey takviye aldılar. Asker sayıları 10 bine ulaştı. Gene de direnemezler. Ama Başkumandan Musta-

fa Kemal saldırı emri vermedi. Vermiyor. Başkumandan Mustafa Kemal, İngilizleri kurtardı. Yarın ateşkes anlaşması imzalanacak. Bütün ordular oldukları yerde kalacak ve İngiliz işgali 1936 yılına kadar sürecek. İngilizler Çanakkale'yi, ancak Montrö anlaşması imza edildikten sonra terk edecek... Yani, Çanakkale'deki İngiliz işgali Mustafa Kemal'in ölümünden 2 yıl öncesine kadar sürecek...

Evet ne diyordum... Başkumandan Mustafa Kemal, İngiliz askerlerini Yakup Şevki Paşa'dan kurtardı... Kurtarmasaydı... [482-486].

Çanakkale 1936 / Çanakkale'deki İngiliz İşgali 1922 Yılında Bitebilirdi. İngiliz Taraftarı Başkumandan Mustafa Kemal Yüzünden İşgal 1936 Yılına Kadar Sürdü

CHP'nin gazetesi Ulus, manşet atmış. "Mukavele dün gece imzalandı" Alt başlık: Askerimiz bugün öğleyin Çanakkale'ye girmiş olacak... Tarih: 21 Temmuz 1936 Salı... Ya, işte böyle... İngilizler, Çanakkale'den 1936 yılında gitti. Oysa bu işgal 1922 yılının Eylül ayında bitebilirdi. 2'nci Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa İngiliz askerlerini Anadolu yakasında, Çanakkale önlerinde kuşatmıştı. Onları ezecektik. Ivırdı, zıvırdı, Mudanya ateşkes görüşmeleri derken... Başkumandan Mustafa Kemal, Yakup Şevki Paşa'ya saldırı emri vermedi. İngiliz Ordusu kurtuldu. Çanakkale, 1936 yılına kadar İngiliz işgali altında kaldı.

Görüşmeler 9'uncu günde bitti. Mudanya Mütarekesi sabah saat 06.00'da imzalandı... Çanakkale ve İstanbul'daki İngiliz Ordusu, yok edilmekten kurtuldu... Kemalistler, işgal güçleriyle anlaştı...

Türk Ordusu Dağıtılacak, İngilizler İçin Tehdit Olmaktan Çıkarılacak. Osmanlı İmparatorluğu Yıkılacak. Harington Çok Mutlu: "Biz İstediğimiz Her Şeyi Aldık..."

11 Ekim 1922. Sanırsınız ki, düşmanı dize getirdik. Hilafsız bütün tarihi metinlerde, kitaplarda, anlatılarda Büyük Taaruz ile beraber her şey bitmiş gibi anlatılır. Düşman kovulmuş ve vatan kurtarılmıştır.

Oysa ne düşman kovuldu ne de vatan kurtarıldı. Bir başka garabet de Mudanya Mütarekesi zafer diye anlatılır. Oysa durum, benim başlıkta da anlattığım gibi tam tersidir. Mudanya Mütarekesi 11 maddedir. Ama Kemalist anlatılarda özetlenerek kuşa çevrilmiş 6 madde görürüz: Türk-Yunan güçleri arasındaki çatışmalar sona erecek.

Meriç Nehri'ne kadar olan Doğu Trakya'yı Yunan kuvvetleri 15 gün içinde boşaltacaklar.

Doğu Trakya TBMM'ye bırakılacak.

İstanbul, Boğazlar ve çevresi TBMM Hükümeti'ne bırakılacak.

İtilaf Devletleri'nin askerleri, barış antlaşması yapılıncaya kadar İstanbul'da bulunacak.

Barış yapılıncaya kadar Türk kuvvetleri Çanakkale ve İzmit Yarımadası'nda belirlenen sınırlardan ileriye geçemeyecekler.

Bu metinden bir şey anlamak imkansız.

Önce İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harington Mütareke için ne demiş ona bakalım: "Barışın şimdi sağlandığına inanıyorum. Biz istediğimiz her şeyi aldık ve sabrımız sonunda ödüllendirildi" (The New York Times, October 13, 1922) Adam daha ne desin?

Barış anlaşması imzalanana kadar / bu anlaşma ne zaman imzalanacaksa? / evet, barış anlaşması imzalanana kadar Çanakkale ve İstanbul'daki İngiliz işgali sürecek... Nasıl bir zaferse anlayın artık.

Üstelik, Mustafa Kemal ve Fevzi Paşa, Mudanya Mütarekesi'nden sadece bir gün sonra Meclis Ordusu'nu küçültmeye başlayacaklar. Ordu, öylesine küçültülecek ki, bir jandarma gücü boyutuna inecek ve İngiliz Ordusu için bir tehlike olmaktan çıkacak. Ayrıca Mustafa Kemal, Mütarekenin hemen ardından Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak için harekete geçecek... Evet... Kemalistler Meclis Ordusu'na ne yaptılar? Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl yıktılar? Anlatacağım...

Ne mütarekeymiş birader?

İngilizler, Mudanya'da Mustafa Kemal'e ödül olarak Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı verdi. Kamuoyu zafer haberleriyle meşgul edilirken, Mustafa Kemal, Türk Ordusu'na yıkıcı bir darbe vuruyor. İngilizlere yaranmak için...

Mustafa Kemal, Türk Ordusu'nu Dağıtıyor...

Çanakkale ve İstanbul İngiliz İşgali Altındayken

110 Bin Asker Terhis Ediliyor / Askerler Köye...

12 Ekim 1922. 9 gün süren Mudanya görüşmelerinde İngiliz, Fransız ve İtalyan heyetleriyle neler konuşuldu? Bugün bile bilinmiyor. Anlaşmanın maddelerinden birine göre, Yunan kuvvetleri Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı boşal-

tacak. 8 bin Türk jandarması, Doğu Trakya'ya geçirilecek. Ama turpun büyüğü heybede. Başkumandan Mustafa Kemal, basın üzerinden kamuoyunu zafer masalıyla meşgul ederken Türk Ordusu'nu dağıtmaya başlıyor. Hem de derhal.

Mudanya Mütarekesi'nin daha mürekkebi kurumadan, Başkumandanlık ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaleti, Mustafa Kemal'in isteği üzerine, 4 sınıf askerin (derhal) terhis edilmesinde bir sakınca olmadığına karar vererek, bu hususu Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne bildirdi. Müdafaa-i Milliye Vekaleti'nin de Heyet-i Vekile'ye arzı üzerine konu Heyet-i Vekile'de görüşülecek, 1881'den 1884 doğumlulara kadar dört sınıf askerin terhisine karar verilecektir. Meclis'in gizli oturumunda yapılan görüşmeler sırasında, asıl niyet gizlenerek, önce 30 bin kişinin terhis edileceği ancak ordunun taarruz kabiliyetine zarar vermeyecek şekilde bir sistem takip edileceği açıklanacaktır. Fakat, hemen ardından, Meclis'in 14 Ekim 1922 tarihli gizli oturumunda Rauf Bey'in belirttiği gibi sadece 4 yaş askeri sınıfın terhis edilmesiyle kalınmadığı, 1884 doğumluların en son yaş grubu olarak kararlaştırıldığı bu terhis işlemine, 1898 doğumlulara kadar 15 sınıf askerin eklendiği görülmekteydi... Yani, 30 bin değil 110 bin civarında asker terhis edilecek ve köylerine gönderilecekti. Oysa, Çanakkale ve İstanbul dahil Marmara Bölgesi, İngiliz işgali altındaydı. Henüz barış yapılmamıştı. Ama Mustafa Kemal, İngilizlerle savaşmayacaktı. Ordunun dağıtılması bunu gösteriyordu...

Çanakkale'de İngiliz siperleri önünde beklemekte olan Yakup Şevki Paşa ile ordusuyla İstanbul kapılarına dayanmış olan Sakallı Nurettin Paşa, gelişmeler üzerine, şok geçirecektir...

Rauf Bey'in konuşması sırasında milletvekilleri bu gazetenin Yenigün olduğunu yerlerinden seslenerek ifade etmişlerdi...

Meğer Mustafa Kemal, İngilizleri değil Osmanlı İmparatorluğu'nu düşman olarak görüyormuş. Büyük Taarruz'dan bir buçuk ay sonra...

Mustafa Kemal, İngiliz'e Ayak bağı Olmasın diye
Batı Cephesini Dağıtıyor... 110 Bin Askeri Eve Gönderiyor
Osmanlı'nın Canını Almak İçin 100 Bin Asker de Yeter

13 Ekim 1922. TBMM Reisi ve Başkumandan Mustafa Kemal, daha barış anlaşması imzalanmamışken, Çanakkale ve İstanbul'da İngiliz işgali sürerken, Türk Ordusu'nu dağıtmaya başlıyor. Durum akla o kadar aykırı ki, Batı

Cephesi komutanlarının feleği şaşıyor, akılları karışıyor. Anlamaları mümkün değil. Bir iki hafta kadar sonra, önce Çanakkale'de İngiliz siperleri önünde beklemekte olan 2'nci Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa, Fevzi Paşa'ya (Çakmak) "neler oluyor" gibisinden bir telgraf çekiyor.

Yakup Şevki Paşa, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği bu telgrafta gösterdiği tepkiyi ve arz ettiği teklifi şu sözlerle özetliyor:

a) Türk Milleti'nin kendi kuvvet ve kudretinden başka dostu yoktur. Bütün düşmanlarımız fırsat bekliyorlar. Genel barış müzakerelerinin Türkiye için çabuk ve kolay olarak iyi bir sonuca bağlanacağından pek şüpheliyim. Bu sebeple kuvvetli bulunmak ve görünmek zorundayız.

b) Dört sınıfı terhis ettik. Beş sınıfın da terhisine başladık. Daha yedi sınıfın terhisi tasarlanmakta ve ele alınmış bulunmaktadır. Bu terhisler kadroları boşaltıyor. Değerli ve muharip erler gidiyor. Ordu, kuvvet ve değerce düşüyor. Bu durum düşmanların gözüne çarpacaktır.

c) Bu terhis işlemleri acele uygulanmalı, terhis edilen ve edilecek olan erler yerine derhal başka erler tedarik edilmeli, Batı Cephesi tümenlerini devamlı olarak yedişer bin er kuvvetinde tutmalıdır.

d) Terhis edilecek yerler yerine yeni erler verilmezse, 2'nci Ordu'nun genel mevcudu 48 binden 21 bine inecek, her tümende 3 bin er kalacaktır.

Böyle tümenlerle gerektiği zaman bir iş görülemez Kaynak olarak bakabilirsiniz: 117 Türk İstiklal Harbi, II, Batı Cephesi 6/IV, s. 102 / 103, Lozan anlaşması imzalanıncaya kadar 1881-1898 arası ve 1898 doğumlular da dahil olmak üzere 17 sınıf asker Batı Cephesi ordularından ayrılmıştı.

118 Yakup Şevki Paşa'nın bu ifadesinde askeri terhis toplamı 16 sınıf olduğu görülmekle birlikte, yukardaki dipnotta belirtilen kaynaktan da anlaşılacağı üzere toplam terhis edilen askeri sınıf sayısı 17'dir.

Dr. Nihat Reşat Belger İngiliz Ajanı mıydı? Atatürk'ü o mu Zehirledi?

Rıfat N. Bali'nin kaleme aldığı "Satvet Lütfi Tozan" biyografisinde M. Kemal'in hekimleri arasında yer alan Dr. Nihat Reşat Belger'in "A.H. **206"** kod adlı Ingiliz ajanı olduğu iddia ediliyor.[608]

Bu bilgiyi öğrenen bazı kemalistler, yeni bir **"komplo teorisi"** ortaya atmakta gecikmedi... Onlara göre M. Kemal'i bu İngiliz ajanı zehirlemiştir. Tamam da... Mesele o kadar da basit değil... Peki delil? Kemalistlere göre delile melile gerek yok, onun bir "ingiliz ajanı" olması kâfi.

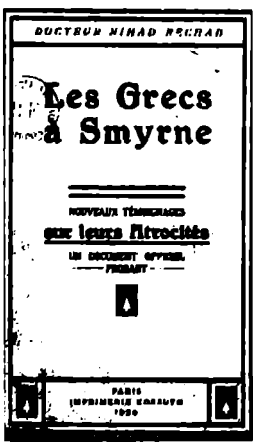
Fakat söz konusu kaynakta Nihat Reşat'ın **"double agent"** yani **"çift taraflı ajan"** mı olduğu, M. Kemal'in temsilcisi olarak mı vazife aldığı, yoksa gerçekten sadece Ingiliz çıkarları için mi çalıştığı hususunda en ufak bir malumata rastlanmaz. Halbuki onun M.Kemal'in **bilgisi dahilinde** Ingiliz devlet adamları hatta üst düzey İstihbarat elemanlarıyla irtibat kurduğunu biliyoruz. Birazdan bunun belgelerini vereceğim.

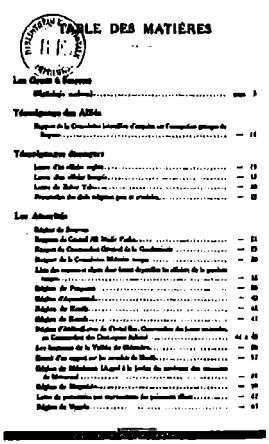
Her ne kadar meslektaşı Dr. Veli Behçet Kurdoğlu onun hakkında; "Haris, namussuz bir adamdır. I.Dünya harbinde düşmanların Çanakkale siperlerine attıkları bozguncu beyannameleri Türkçe 'ye tercüme etmiş ve öylece basılmıştır. Vatan hainidir." [609] demiş olsa da Dr. Kurdoğlu'nun kendisi de bir masondu.[610] Hürriyet Locası'na bağlıydı. Ne demişler; tencere dibin kara, seninki benden kara...

Mason Dr. Kurdoğlu böyle diyor lakin Dr. Nihat Reşat'ın Millî Mücadele'ye büyük hizmetler sağladığına dair elimizde çok sayıda bilgi ve belge mevcuttur.

Hizmetlerinin sadece küçük bir kısmının anlatıldığı bir makaleden naklediyorum:

> "Osmanlı aleyhine yapılan propagandaları engellemek için İtilaf Devletleri'nin Yunan işgali ile ilgili raporunu ve aynı zamanda Yunanlıların İzmir ve çevresinde yaptıkları mezalimi anlatan **"İzmir'de Rumlar: Vahşet ve Zulümlerine Dair Yeni Deliller"** başlıklı kitabını yayınlamıştır. **Fransızca olarak** beş bin adet basılan bu kitabı barış konferansı delegelerine, gazetecilere, İngiltere ve Fransa Millet Meclislerine ve Senatolarına dağıtmıştır. (...) Lozan sonrasında Türkiye'ye dönen Belger burada eski görevine dönmesi mümkün olmayınca tekrar Paris'e dönerek hekimlik yapmış ve eğitimine devam etmiştir. 1936 yılında kendi deyimiyle Atatürk onu hatırlayıncaya kadar Paris'te kalmıştır. **1936 yılında Atatürk'ün çağrısıyla Türkiye'ye dönmüştür."** [611]

Dr. Nihat Reşat'ın [4] no'lu dipnotta sözü edilen Fransızca eserinin kapağı ve "İçindekiler" kısmı...

Dahası, Kemalist Prof. Sina Akşin'in "Istanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele" adlı eserinin ikinci cildinde, Dr. Nihat Reşat'ın da aralarında bulunduğu bir grubun; "Batı'daki devlet adamlarını, yüksek memurları ve kanaat önderlerini **Türkiye lehine etkilemek** için yoğun bir faaliyet" sürdürdükleri belirtilir.[612]

Prof. Gotthard Jaescke ise bu hususta biraz daha tafsilata girer:

"Bununla birlikte Ahmet Rıza, Ahmet Rüstem (Bilinski), Galip Kemali (Söylemezoğlu), Hüseyin Ragıp (Baydur), Cami (Baykurt) (İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti), **Dr. Nihat Reşat** (Belger) ve başkalarının Avrupa'da ve özellikle Fransa ve İtalya'da, **Türkiye'nin hemen hemen yalnızlığa terkedildiği bir zamanda, Rumlarla Ermenilerin türlü propaganda yazılarına karşı gösterdikleri direnişin** etkisi küçümsenmemelidir." [613]

Tarihçi Prof. Tayyip Gökbilgin'in bu mevzuya dair yazdıklarını da alalım:

"Ekim (1919) ortasında Avrupa'dan yurda dönen Doktor Nihat Reşad Bey Darülfünun salonunda, **Avrupa'da aleyhimizde yapılan propagandalar hakkında bir konferans vermişti.** Bütün harp yıllarını Paris'te geçiren ve mütarekeden beri bizim hakkımızda söylenenleri, propagandaları ve bunların neticelerini iyice bilen hatip, Fransız milletinin bütün husumetinin Almanya ve Avusturya'ya münhasır bulunduğunu, Türklerden bahsolunduğu vakit, bizi Alman ve Avusturyalılar tarafından iğfal edilmiş gibi telakki ettiklerini izah etmiş"tir.[614] Bu olumlu kanaatin oluşmasında hiç şüphesiz onun da payı vardı.

Istanbul'daki Ingiliz işgal gücü genel karargahınca, 22 Kasım 1921'de hazırlanan ve Kemalist **Prof. Dr. Salahi Sonyel** tarafından nakledilen; "Ulusçu Ordu'nun Istanbul ve Batı Avrupa'dan sağladığı yardım" başlıklı uzunca bir raporda, **Dr. Nihat Reşat'ın Millî Mücadele'ye silah ve mühimmat** gönderme faaliyetlerinden de bahsedilir:

"Paris'teki Türk kuruluna bağlı bulunan **Nihat Reşat,** 27 Ekim'de, **İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiserliği aracılığıyla,** Faik Sabri'den Ulusal Savunma Bakanlığı'na bir öneri gönderiyordu. Bu öneriye göre, çok sayıda **süngülü silah ve her silah için 1000'er mermi,** İnebolu'da Ulusçulara teslim edilebilecekti." [615]

Şimdi de Kemalist diplomat Bilal Şimşir'in konunun kahramanıyla ilgili ifadelerini görelim:

"Savaş yıllarında **Ankara'nın adeta yarı resmi temsilcisi** gibi çalışmıştı. Kendisine çeşitli **özel görevler** de verilmişti. Büyük Zafer'den hemen sonra, Mudanya Mütarekesi arifesinde de **özel görevle** Londra'ya yollanmıştı. **İngiliz devlet adamları,** siyasi partiler ileri gelenleri ile görüşmeler yapmıştı. Resmi sıfatı yoktu; ama kendisine **Ankara Hükümetinin Londra Temsilcisi** gözüyle bakanlar vardı." **[616]**

Yani bir nevi Ankara Hükümeti'nin **"Londra ve aynı zamanda** Paris **İstihbarat Bürosu Şefi"ydi** diyebiliriz. Bundan dolayı olsa gerek İstanbul Hükümeti'nin temsilcisi Reşit Paşa, kendisine Mayıs 1921'de müracaat eden Ingiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a, **Ankara ile irtibatını Dr. Nihat Reşat üzerinden** kurmasını tavsiye edecektir.**[617]**

Ulaşabildiğimiz İngiliz belgelerinde Nihat Reşat hakkında daha ziyade menfi yani **"olumsuz"** değerlendirmeler göze çarpar.

Mesela İngiliz İstihbarat Subayı Yüzbaşı Bennet'e göre Nihad Reşat, "Hırslı biridir, Dışişleri Bakanı olmaya heveslidir. Eğlenmekten ve ilgi odağı olmaktan hoşlanır"dı." **[618]**

İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'ten İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen 14 Temmuz 1920 tarihli bir şifre telgrafta ise; "Ahmet Rüstem ve **Nihat Reşat'ın** Paris'te bulunduklarının öğrenildiği ve bu iki milliyetçinin **faaliyetlerinin izlenmesi"** gerektiği bildiriliyordu.**[619]**

No. 74

Admiral Sir J. de Robeck to Earl Curzon.

CONSTANTINOPLE, *July 14th, 1920*
(Received July 15)

Telegraphic
No. 814
Urgent

Secret.

Information from a very secret source has been received to the effect that about June 21st Tewfik Pasha was proposing to get into communication with a nationalist deputation from Angora which was then in Paris, and which was said to have been in touch with general secretary of Peace Conference.

Corroborative information has since been received that two prominent nationalists Ahmed Rustem and Reshad Nihad were actually in Paris at that (? same, sic) time as Mustafa Kemal's representatives.

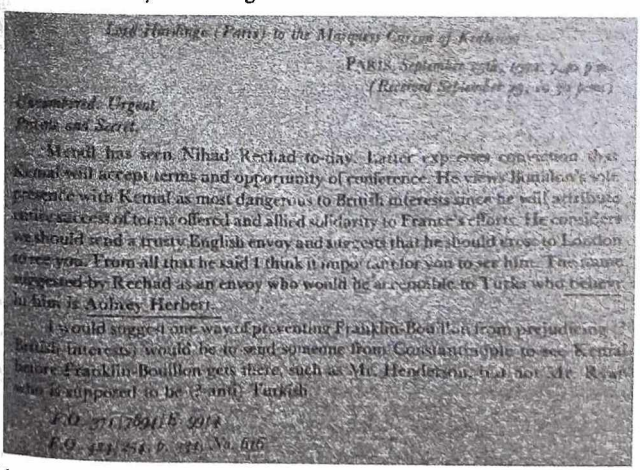
The evidence is strong and I suggest activities of these two nationalists should be followed.

FO. 371/5043/E. 8901

[620] no'lu dipnotta bahsettiğimiz Ingiliz Belgesi...

Hatta İngilizler Mayıs 1921'de Ankara Hükümetinin Londra'da **"yarı resmî temsilcisi"** olarak gördükleri Dr. Nihat Reşat'ın **"sınır dışı edilmesini"** bile gündemlerine almışlardı.[621]. Ancak daha sonra başka bir siyasetin takip edilmesi gerektiğine karar verdikleri anlaşılıyor. Nitekim Ingiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un, Nisan 1922'de kaleme alınan bir İngiliz belgesinin sayfa kenarına, "Onu (Dr. Nihat Reşat'ı) ölmeyecek kadar ayakta tutacak ve vakit vakit gerekli reçeteyi vereceğim" şeklinde not düştüğü aktarılmaktadır.[622]

Nihad Reşat bir ay sonra 24 Mayıs 1922'de Londra'da Avam Kamarası üyeleriyle görüşme imkânı bulacaktır.[623] 25 Eylül 1922 tarihli bir İngiliz belgesinde ise Nihat Reşat ile görüşüldüğü, onun verdiği bilgiye göre **M. Kemal'in İngilizlerle anlaşmaya** hazır olduğu ve çok **güvendikleri** için **Aubrey Herbert** ile görüşmek istediği yazar.[624] Aubrey Herbert, hani şu meşhur **Ingiliz casusu Tapınakçı** Aubrey Herbert... **"Nereden"** tanıyor da ona bu kadar çok güveniyor diye merak edip sormaktan kendimi alamıyorum doğrusu...

[625] no'lu dipnotta temas edilen İngiliz Belgesi... M. Kemal Tapınakçı ***Aubrey Herbert*** *ile görüşmek istiyor...* Belgenin tercümesi:

"Mendl bugün Nihat Reşat ile yaptığı bir görüşmenin sonunda, Reşat'ın konuyla ilgili nihai kanaatinin M. Kemal'in konferans tarafından kendisine sunulan şartları ve fırsatları kabul edeceği yönünde olduğunu beyan etti. Müttefik kuvvetlerin elde ettiği zaferin neticesinde konferansta sunulan şartların ve tüm başarının Bouillon tarafından Fransa'nın çabalarıyla gerçekleşmiş gibi Fransa'ya ithaf edilmesini göz önüne aldığında, kendisi Bouillon'un varlığı ve Kemal ile ortaklığını İngiliz çıkarları için en büyük tehlike olarak görüyor. Reşat, tarafımızdan M.Kemal'e güvenilir bir elçi göndermeyi değerlendirmemiz gerektiğini belirtip, ayrıca sizinle şahsen görüşmek için Londra'ya geçmeyi öneriyor. Kendisiyle yapmış olduğum tüm bu görüşmeden yaptığım çıkarım, Reşat'ın teklifini kabul edip kendisiyle görüşmenizin önem arz eden bir gereklilik olduğudur. Reşat'ın Kemal ile görüşmesi için önerdiği elçi Türklerce de kabul edilebilecek biri olan, Türk tarafının kendisine güvendiği Aubrey Herbert'tir. Bouillon'un İngiliz politikasına karşı tutumunu ve Kemal'i etki altında bırakmasını engellemek adına bulunabileceğim bir tavsiye de Kemal ile görüşmesi için İstanbul'a Bouillon oraya varmadan önce birini göndermemizdir, Türk karşıtı olmasıyla bilinen sayın Ryan gibi değil ama mesela sayın Henderson gibi biri olabilir."

Bu mesajdan dört gün sonra 29 Eylül 1922'de Lord Curzon Londra'da Dr. Nihat Reşat ile görüşür ve Kabine'nin bakanlarını bu temastan haberdar eder. Lord Curzon, İngiliz Bakanlarla kendi evinde yaptığı toplantıda, Nihat Reşat'ın **"İngiltere dostu ve Türkiye'nin Londra Büyükelçisi olmak emelinde"** olduğunu söyler.[626]

Ve takriben iki hafta sonra **Mudanya Mütarekesi** imzalanır... Dr. Nihat Reşat aynı zamanda **Lozan'a** giden Türk Heyeti'nin "Katipleri" arasında "Paris Basın Temsilcisi" olarak da yer almıştır.

Ancak bütün bu temaslar, yukarıda verilen belgelerde de görüldüğü üzere, **M. Kemal'in bilgisi dahilindeydi.** Zaten Nihat Reşat'ı o vazifelere gönderen bizzat **M. Kemal** idi. Nitekim Kemalist Prof. Tarık Zafer Tunaya'nın Paris Büyükelçiliği Arşivi'nde bulunan bir belgeden naklettiğine göre, Rahip Fru'nun (Frew) Istanbul'da **İngiliz gizli haber alma**

örgütünün yöneticisi olduğu **Dr. Nihat Reşat Bey'e bildirilmiş** ve "**Rahip Fru'ya karşı, bu hususta tavsiyesi vechile** (üzerine) **hareket ediyor gibi**" görünmesi tembih edilmişti.

Ankara'nın Paris Temsilciliğinden Rahip Frew Hakkında Londra'ya Gönderilen Yazı*

488

Nihad Reşad Beyle
Muhabere

Londra'da
Nihad Reşad Beyefendi'ye

Hamid Bey'den âhiren almış olduğum bir mektubda İstanbul'da İngiliz teşkilât-ı hafiyesi müdiri Rahib Fru'nun bu tarihde bizimi sulhumüzle alakadar görünmeğe başladığı bildirilmekde ve mümaileyhin münâsib suretle eşkâli münâsib görülmekde olduğunun İngiltere'de propagandamızın tevsi'i maksad-ı zahirisi ile mümaileyh Rahib Fru tarafından isimleri verilen iki zât ile görüşülmesi muvafık olacağını dermeyan eylemekdedir. Rahib Fru'ya karşu, bu hususda tavsiyesi vechile hareket ediyor gibi görünmek mucib-i menfaatimiz olabileceğinden adresleri meîfuf iki zât ile tensib edilecek tarzda te'sis-i münâsib olunmasını ve bu babdaki teşebbüsâtımızdan malûmat verilmesini rica ederim efendim.

[626] no'lu dipnotta nakledilen belge...

Bu mevzuda yazılacak daha çok şey olmasına rağmen henüz şartlar buna müsait değildir. O günler de gelecek inşallah... Bu yazıyı sadece bir çerçeve, bir taslak, bir fragman olarak kabul edin.

İngilizler ve Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması için anlaştı..

Ekim 1922 / İmparatorluğun Son Günleri

18 Gün Sonra, Tetiği Mustafa Kemal Çekecek...

Ve Koca Osmanlı Devleti Tarihe Gömülecek...

13 Ekim 1922. Mütareke yarın yürürlüğe giriyor. 2 gün önce / 11 Ekim'de sona eren Mudanya görüşmelerinde İngiltere ve Haydut Ankara Hükümeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması için ortak operasyon kararı aldı. Mustafa Kemal, İngiliz Ordusu'nu Yakup Şevki Paşa ve Sakallı Nurettin'in elinden kurtardı. Bir yandan da İngilizlere ayak bağı olmasın diye Türk Ordusu'nu dağıtmaya girişti. 110 bin Türk askerini terhis etmek için operasyon başlattı. Gizli karar uyarınca, 6 gün sonra

Refet Paşa, İngiliz işgali altındaki İstanbul'a gelecek. Ve Padişahlığa karşı Türk-İngiliz saldırısı başlayacak... 1919 yılında saltanatı ve hilafeti kurtarmak için yola çıktıklarını açıklayanlar, tam tersine saltanatı da hilafeti yerle bir edecekler...

Çanakkale'yi anlattık, Filistin/Suriye felaketini, Mustafa Kemal'in pozisyonunu anlattık, Mondros'u anlattık. İstanbul'un işgalini anlattık. İngilizlerin ve Mustafa Kemal'in Yunan kartını nasıl kullandığını anlattık. Artık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kemalistler tarafından yok edilişinin ve bu topraklarda, benim Lozan Düzeni adını verdiğim İngiliz sisteminin kuruluşunun hikayesine geçebiliriz. Lozan Düzeni, (1947'den sonra ABD'nin patronluğunda olmak üzere) günümüze / 2007'ye kadar devam etmiştir.

Önce kısa bir özet: Lozan'da İngiltere liderliğindeki devletler topluluğuna teslim olduk. Zaten Lozan'a giden süreçte (İngilizlerin isteği üzerine) saltanatı kaldırmış, Osmanlı İmparatorluğu'na son vermiştik. Lozan'da Sudan'ı, Mısır'ı, Arabistan'ı, Suriye'yi, Lübnan'ı, Ürdün'ü, Irak'ı, Ortadoğu petrollerini İngilizlere bıraktık. Hemen ardından hilafeti kaldırdık. Tam olarak teslim olduğumuzu göstermek için, batılıların giysilerini giymeye başladık. Fes veya kalpağı attık, erkeklere zorla şapka giydirdik. Kadınların çarşaflarını yırttık. Türk müziğini, halk müziğini yasakladık. Klasik batı müziğini kabul ettik. Cumhurbaşkanlığı Flarmoni Orkestrası'nı kurduk. Arap alfabesinden vazgeçtik, Latin alfabesini benimsedik. Hafta tatilini Cuma gününden Pazar'a aldık. Miladi takvime geçtik. Medreseleri, Kur'an kurslarını kapattık. Müslümanlıktan vazgeçtik, sekülerizmi benimsedik.

Otomobil üretmeyeceğimize, silah üretmeyeceğimize, savaş uçağı ve savaş gemisi yapmayacağımıza söz verdik.

Ne Şam'ın Şekeri Ne Arap'ın Yüzü

Artık, tövbeler olsun, İngiltere'nin ve Amerika'nın ayağına dolaşmayacaktık. Ortadoğu, Afrika ve Asya politikası yapmayacaktık. Onların dediğinden çıkmayacaktık.

Evet; Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin tapu sicil belgesidir. Batılılar-

ca devlet olarak kabul ediliş senedidir. Ama sadece bu değildir. Lozan, tam olarak, İngiltere liderliğinde yeni bir dünya düzeninin kuruluşunun adıdır. İki bölümde toplam 8 ay devam eden görüşmeler sırasında esas olarak Osmanlı imparatorluğu, İngiltere, Fransa ve Türkiye Cumhuriyeti arasında paylaşılmış, taraf ülkelere de bundan böyle nasıl davranacakları yazılı ve daha çok sözlü olarak dikte ettirilmiştir. Lozan'ı sadece yazılı belgeler ve İngilizlerin işbirlikçisi konumundaki Kemalistlerin propagandaları üzerinden anlayamazsınız. Ve şimdi bir sayfayı daha açıyorum. Hayim Nahum'u bilmeyen Lozan'ı da, İngiltere'nin kurduğu Lozan Düzeni'ni de anlayamaz. Hayim Nahum kim midir? Hayim Nahum, Lozan'ın başkahramanıdır. Albay Rawlinson'un Erzurum'da başlattığı işi, Lozan'da Hayim Nahum tamamlayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Türkiye'yi şekillendiren 7 önemli Yahudi vardır: Leon Cahun, Vambery, Emmanuel Karaso, Parvus Efendi, Moiz Kohen, Hayim Nahum ve Sami Günzberg. Şimdilik sadece Hayim Nahum Efendi.

LOZAN'A DAMGASINI VURAN ADAM: HAYİM NAHUM

İki bölüm halinde yapılan ve yaklaşık 8 ay süren konferans, 24 Temmuz 1923'te sona ermiştir. Bu sekiz aylık süreç içinde heyetler, yan yana otellerde kalmışlar, gece gündüz aynı mekanları paylaşmışlar, aynı lokantalarda yemek yemişler, beraber içki içmişler ve samimi dostluklar kurmuşlardır. Lozan, ikna etme, inandırma, boyun eğdirme, teslim alma, bilek bükme, yönlendirme, istikamet çizme, beyin yıkama, ihanet etme operasyonlarının ortak adıdır.

Ankara'nın acelesi vardır. Bir an önce devlet olarak tanınmak arzusuyla, bu konferansta alınan resmi kararlar ve anlaşmalar Millet Meclis'inde (2'nci Meclis'te, üstelik şaibeli seçimlerden hemen sonra, Meclis açılır açılmaz) iki gün süren görüşmeden sonra yıldırım hızıyla tasdik edilir. Tarih; 23 Ağustos 1923. Düşünün, Lozan Konferansı 8 ay sürmüştür. 2'nci Meclis, 2 günde onaylamıştır.

Lozan'ı anlatmadan önce, Lozan'ın hemen öncesinde, Ankara'da tepe kadronun durumunu gözden geçirmek yerinde olacaktır. Kim, ne düşü-

nüyordu? Lozan'dan seneler sonra İsmet Paşa, Abdi İpekçi'ye saltanatın ve hilafetin kaldırılması konusunda şunları söyleyecektir:

"...Büyük zaferden ve Lozan Barış Konferansı'na çağrılmamızdan sonra Mustafa Kemal Saltanatın kaldırılmasının ve eski arkadaşlarının bu konudaki düşüncelerini şöyle açıkladı; Rauf Bey, meclisteki odama gelerek benimle mühim bazı hususata dair görüşmek istediğini ve akşam, Keçiören'de Refet Paşa'nın evine gidersem daha güzel konuşabileceğimizi söyledi. Rauf Bey'in teklifini kabul ettim. Fuat Paşa'nın da hazır bulunmasına rızamın olup olmadığını sordu. Onu da münasip gördüm. Refet Paşa'nın evinde dört kişi toplandık. Rauf Bey'den dinlediklerimin özeti şuydu; meclis, saltanat makamının ve belki hilafetin ortadan kaldırılmak nokta-i nazarının takip edildiği endişesi ile üzüntülüdür. Sizden ve sizin gelecekte alacağınız kararlardan şüphe etmektedir. Binaenaleyh, meclisi ve dolayısıyla efkâr-ı umumiyeyi, milleti tatmin etmemiz gerektiğine inanmaktayım. Rauf Bey'den saltanat ve hilafet hakkındaki kanaat ve düşüncesinin ne olduğunu sordum. Verdiği cevapta şöyle dedi; ben dedi, saltanat makamına ve hilafete vicdanen ve fikren bağlıyım. Çünkü benim babam padişahın ekmeği ile yetişmiş Osmanlının büyük adamlarından olmuştur. Benim de kanımda o nimetin zerreleri vardır. Ben nankör değilim ve olamam. Padişaha sadakat borcum vardır. Halifeye bağlılığım ise terbiyem îcabıdır. Bunlardan başka genel görüşlerimde vardır. Biz de genel durumu takip etmek güçtür.

Bunu ancak herkesin erişemeyeceği kadar yüksek görülmeye alışılmış bir makam temin edebilir. O da saltanat ve hilafet makamıdır. Bu makamı lağvetmek, onun yerine başka bir mahiyette bir bağlılık makamı ikame etmeye çalışmak felaket ve hüsrana uğrayacaktır, asla caiz olamaz. Rauf Bey'den sonra karşımda oturan Refet Bey'e fikrini sordum cevabı şuydu; tamamen Rauf Bey'in fikir ve açıklamalarına katılıyorum. Filhakika, bizde padişahlık ve halifelikten başka bir idare şekli mevzubahis olamaz.

Mustafa Kemal Paşa'nın Keçiören'de Refet Paşa'nın evinde eski dostlarıyla yaptığı ve İsmet İnönü'nün şahitliği ile öğrendiğimiz bu konuşmadan çok kısa bir süre önce bu sefer Rauf Orbay'ın evinde aynı konuda fakat bu sefer çok farklı bir konuşma yaptığını ve ardından bu konuş-

mayı mektuba çevirdiğini dönemin Başbakanı Rauf Orbay'ın hatıralarından öğreniyoruz. Erzurum'da, Muhafaza-i Mukaddesat Grubu Başkanı Kadı Raif Efendi'ye verilmek üzere Kâzım Karabekir Paşa'ya yazmış olduğu mektupta Hilafet ve Halifelik konusunda şöyle diyor Mustafa Kemal Paşa;

"...Devletin başında bir sultan ve bir halife bulunacaktır..."

(Ahmet Anapalı / Millî gazete)

En önemli engel ortadan kaldırıldı... Artık... İngiltere, Fransa ve Haydut Ankara Hükümeti, Osmanlı topraklarını Lozan'da rahat rahat paylaşabilir...

İngilizler De Kemalistler De Kurtuldu

Ortak Düşman Vahideddin Malta'ya Vardı... Haydut

Ankara Hükümeti Osmanlı Topraklarından Pay Alacak

18 Kasım 1922. Lozan görüşmelerinin başlamasına iki gün var. Hakkında vatana ihanetten idam cezası çıkarılan dünya Müslümanlarının lideri Halife Sultan Vadideddin, İstanbul'dan kaçırıldıktan bir gün sonra Malta'ya ulaştı. Yanında sadece maaşı olan 50 bin lira var. İngiltere, Fransa ve Haydut Ankara Hükümeti Osmanlı topraklarını paylaşmaya artık hazırlar. Petrol bölgeleri İngiltere'nin. Fransa Suriye, Lübnan ve Hatay'ı alıyor... Libya ve Rodos merkezli 12 adalar İtalya'ya... Batı Trakya ve Ege Adaları da Yunanistan'a bırakılacak.

11 Kasım'da yeni gelin hevesiyle Lozan'a gelen Haydut Ankara Hükümeti'nin adamları, görüşecek kimseyi bulamadı. Konferans 20 Kasım'a ertelenmişti ve Kemalist çetenin bundan haberi yok. Bir haftadır otelde yiyip içiyor boş boş oturuyorlar...

Mussolini, Rodos ve 12 Adalar Meselesini

Başmurahhas İsmet Bey ile Konuşmaya

Yanaşmıyor... Paşa'nın Nutku Tutuluyor...

18 Kasım 1922. Lozan Barış Konferası'nın başlamasına iki gün var. Ankara Hükümeti'nin Dışişleri Vekili ve Başmurahhas İsmet Bey-Faşist Diktatör Mussolini ile görüşüyor. İsmet Bey anlatıyor: "Mösyö Mussolini'ye adalardan söz açmak istedim. Adalar meselesi ne olacak, dedim. Kendi işgallerinde bulunan adalar için kesin olarak vaziyet aldı. Hallolmuş meseledir dedi ve halledilmiş bir meselenin hiçbir suretle tekrar

konuşulması hatıra gelemez, tarzında müzakereye girmekten imtina etti. Ondan sonra istikbal için İtalya ile Türkiye arasında iyi münasebetlerle ilgili kısa cümleler halinde konuştuk ve ayrıldık"

Lozan heyetine biri 14 maddelik yazılı, biri de gizli sözlü emir verilmişti...

Ankara, Devlet Olarak Tanınmak İçin Her Fedakarlığa Hazır. Mustafa Kemal'den Lozan Heyetine Şifahi Emir: "Gerekirse Trakya'dani İstanbul'dan Vazgeçin... Musulla Uğraşmayın. Yeter Ki İngilizler Anlaşmayı İmzalasın..."

19 Kasım 1922. Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma operasyonu sürüyor. Lozan görüşmeleri yarın başlıyor. Bir problem var. Ankara Hükümeti, 1648 tarihli Westfalya Anlaşması uyarınca uluslararası hukuka göre "Haydut Devlet" statüsünde. Sadece dış hukuk mu? Hayır. Ankara Hükümeti iç hukuk açısından da haydut. Padişah iradesiyle kurulmadı. Ve ayrıca Osmanlı Ayasası'na göre Osmanlı Meclisi İstanbul dışında toplanamaz. Yani, Ankara'da bir meclis olmaz. Olamaz. Bu, Ankara'nın yumuşak karnı. Kemalistler, 1 Kasım'da yetkileri olmadığı halde Osmanlı İmparatorluğu'nu yıktılar. 4 Kasım'da Harington, Sadrazam Tevfik Paşa'ya "Tek muhatabımız Ankara Hükümeti'dir. Sizi tanımıyoruz" dedi. İstanbul Hükümeti istifa etti. 5 Kasım'da Kemalistler gazeteci Ali Kemal'i öldürdüler. Ankara'daki Haydut Meclis Padişah'ı ölüme mahkûm etti. İngilizler 17 Kasım'da bir operasyonla Padişah'ı İstanbul'dan kaçırıp devre dışı bıraktılar. Ve Ankara Hükümeti, Lozan öncesi İngilizlerin tek muhatabı olarak kaldı. Sıra geldi Osmanlı İmparatorluğu topraklarını paylaşmaya. Masada, kan kokusu almış 5 sırtlan var. İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Haydut Ankara Hükümeti...

Şimdi gelin, yalancıları, tahrifatçıları, efsane ve tabu imalatçılarını, sahte kahramanları devre dışı bırakarak gerçek Lozan'ı konuşalım. Lozan'a giden heyetin başında İsmet Bey (İnönü) vardır. Heyetin asli diğer üyeleri ise, Dr. Rıza Nur ve Hasan (Saka) Bey'dir. Bunların dışında, heyette ayrıca 30'dan fazla tercüman, müşavir, uzman, danışman, kâtip, idareci statüsünde adam vardır. (İsmet Paşa, konferansın ikinci safhasında bu heyeti büyük çapta değiştirir. Kendisine en yakın danışman

olarak da Yahudi Hahambaşısı Hayim Nahum'u seçer.)

Konferansa delege seviyesinde katılan diğer ülkeler şunlardır: İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Portekiz, Belçika, Rusya ve Yugoslavya.

Lozan sürecinde İngilizler, İstanbul'da azınlıklara yönelik bir dizi propaganda faaliyeti yürütmüşlerdir. 21 Kasım 1922 tarihli istihbarat raporunda yer aldığı gibi; İngiliz Miralayı Blark'ın başkanlığında bir hafiye örgütü kurulmuştur. Bu örgüt, şehirde karışıklığa yol açarak barış konferansını zora sokacak delil elde etmeye çalışmıştır. Barış konferansının barışı temin edemeyeceği ve yüzde doksan savaş olacağı haberlerini yayarak ahali arasında korku yaratmaya çalışmıştır. İngiliz istihbaratçıları, yeni seçilen Halife Abdülmecit'in dindar bir Müslüman olmayıp alelade bir kimse olduğunu ve hiçbir zaman Halife olarak kalamayacağını kahvehanelerde söyleyip durmuşlardır. İngiliz işgal kuvvetleri, Lozan Barış Konferansı'nın toplandığı gün yani 20 Kasım 1922 günü saat 11 ile 12 arasında 60 savaş uçağını İstanbul üzerinde dolaştırarak gövde gösterisi yapmıştır. İstihbarat raporlarında Rum, Ermeni ve diğer Hıristiyanların bu gösteriden çok mutlu olduğu anlatılmaktadır.

Lozan Konferansı'nın görünen maksadı, Osmanlı topraklarının paylaşılması, yerine kurulan Türkiye Devleti'nin dünyaca tanınması, toprak büyüklüğü ve milli sınırlarının kabul edilmesidir. Ama asıl maksat; Osmanlı'nın paylaşılmasının ardından İngilizlerin hakimiyetinde yeni bir dünya düzeni kurmaktır.

Misak-ı Milli içinde yer aldıkları halde, İngilizler kabul etmediği için Kıbrıs, Ege Adaları, Boğazlar, Hatay, Musul ve Kerkük meseleleri Lozan sonrasına bırakılır.

Madalyonun Öteki Yüzü

Bunlardan çok daha önemli olan, Lozan'da gizlice görüşülen ve karara bağlanan dini/manevi hususlardır: Bunlar, hilafetin kaldırılması, dini hayat ve dini eğitimin sona erdirilmesi, manevi cephenin çökertilmesi, batı medeniyetinin kabul edilerek bin yıllık kültür ve medeniyet birikiminin tahrip edilmesidir.

Kısa bir müddet sonra Türkiye'de yaşanan gelişmeler ve köklü değişimler, devlet olarak tanınma arzusuyla yanıp tutuşan Ankara'nın İngiliz taleplerini, büyük bir iştahla yerine getirdiğini gösterecektir. (M. Latif Salihoğlu-2007) "Hayim Nahum, isimli şahsiyet aslen Manisalıdır; korkunç bir Yahudi dehasına sahiptir. Bir ara Paris'te de hahambaşılık etmiştir.

Hahambaşı'nın Lozan için sahneye çıkışı... Amerika'ya gitmek ve orada üniversite üniversite dolaşarak Türkler lehinde konferans vermek suretiyle oldu. Böylece, daha evvel Ermeniler tarafından zehirlenmiş bulunan Amerikan umumî efkârı, Hayim Nahum gibi bir Yahudi otoritesinin lehteki propagandasıyla düzelmeye başlıyor ve hâdise Türkiye'de görülmemiş bir hayret, hassasiyet ve minnet uyandırıyordu. Hayim Nahum, rastlanmamış bir "suret-i hak" tertibiyle Türk milletini göklere çıkarıyor, istiklâlin bu tarihî millete ait en tabiî hak olduğunu bildiriyor, medeniyet âleminde Türkün parlak mevkiinden bahsediyordu... Bu şefkat ve himaye maskesinin altında ne vardı? Bunu henüz kimse bilmiyordu.

Necip Fazıl'a göre; Hahambaşı Hayim Nahum, Amerika'ya hareketinden evvel, Beyoğlu'nda, Tünel'in yukarısında Beneberit isimli Mason karargâhında, Alber Karaso, Nesim Mazilya, dişçi Sami Günzberg ve fotoğrafçı Veinberg gibi, Türkiyedeki gizli Yahudi hükümetini teşkil eden insanlara şöyle demişti:

– 'Gayelerimizin üçü de istihsal olunmuştur. Sıra dördüncüsüne gelmiştir. Bunun için de en mükemmel bir fırsat doğmuştur. İşte Anadolu'da millî bir Türk mukavemeti peydahlanmış ve ilk neticeyi almış bulunuyor. Bu hareketin başındaki zat, bizim, bütün şahsî fikir ve temayüllerini tanıdığımız bir kimsedir. *Son derece ileri görüşlü, ananeye zıt kafalı bir zattır. Ruhunda, garp medeniyetine karşı çözülmez rabıta ukdeleri vardır. Fevkalâde tesir ve telkin kabiliyetindedir. Türk milleti gibi uysal bir kitleye her türlü yenilikleri sindirecek bir şef olmak kabiliyeti yalnız bu zattadır. İşte bizim de plânımız, şimdi, bu müstesna kabiliyet ve istidatları vaat eden zata, İslâm birlik ve şuurunu çözdürmek olmalıdır. Bu ân, Türkiye'de din hâkimiyet ve timsalini yıktırmak için en bulunmaz tarihi fırsat dakikasıdır.*"

Bilâhere biri rejimin fotoğrafçılığını, öbürü de rejim şefinin (Mustafa Kemal'in) dişçiliğini yapan iki malûm şahısla beraber Yahudi meclisi, bu fikirlere iştirak etmiş, plânlar tespit olunmuş ve bunun üzerine, Hayim Nahum Amerika seferine çıkmıştır. Fakat hâdiseden, tertibattan, görüşülen şeylerden ve alınan kararlardan hiç kimsenin, hattâ bahis mevzuu büyük zatın da (Mustafa Kemal) haberi olmamıştır. Böylece Hayim Nahum, bir gölge gibi vapura binmiş ve Amerika'ya gitmiştir.

Hayim Nahum, her şeyden evvel Amerika'daki Yahudilik merkezleriyle temas edip bunların mütalâa, tasvip ve himayesini temin ettikten sonra, daha evvel bildirdiğimiz, Türkiye lehindeki konferanslar serisine geçmiştir. Ve böylece Hayim Nahum ismi, Türk matbuatının minnet ve şükranla baş köşesine yerleşmeye başlamıştır.

Hayim Nahum, Amerika'da işini bitirir bitirmez, plân icabı, hemen Londra'ya geçti ve aynı propagandaya orada da devam etti.

Fakat iş kuru bir propaganda ile bitecek türden değildi. Propaganda, ancak zemini hazırlayabilirdi. Bu zemine atılacak temel için bir devlet eli lâzımdı. Hayim Nahum bu devlet elini, daha plânının en başında hesaba katmıştı.

Hayim Nahum, Londra'da **Lord Curzon (Albay Rawlinson'un kayınvalidesinin** kardeşi) ile temas aradı ve temin etti. O zamanlar İngiliz politikasının tepesinde bulunan bu **Lord, nesebinin bir tarafıyla Yahudi idi.** Hahambaşı, dâvayı aynen kabul etmek için bütün şartlara

malik bulunan Lord'u, ancak Türkiye'ye bazı ivazlar (bedeller) vermek ve istiklâlini kabul etmek mukabilinde ona İslâmiyet'e arka döndürtmenin mümkün olacağı mevzuunda ikna etti. Böylece Türkiye'de, İslâm âlemi üzerinde nüfuz ve ehemmiyet ifade edecek hiçbir vasıf kalmayacaktı. Hayim Nahum, İngiliz Lordu'na, milyarlarca Sterling ve yüz binlerce insan feda ederek elde edilemiyecek bir kazancı, basit ve bedava bir formülle takdim ediyordu. Hayim Nahum'un son sözü şu oldu:

– Türkiye'nin mülkî tamamiyetini kabul ediniz; ben, onları İslâmiyet temsilciliğinden vazgeçirmeyi taahhüt ediyorum!

Lord Curzon, Hahambaşı'nın bu teklifi karşısında heyecanlandı ve elini hararetle uzatıp teklifi kabul ederek Hayim Nahum'u tebrik etti.

Bunun üzerine Hayim Nahum, derhal koşar adımla Lozan'ın yolunu tuttu [627].

İsmet Paşa Lozan'daydı ve o güne kadar hemen her devletle anlaşmış olduğu halde bir türlü İngilizlerle anlaşmanın çaresini bulamamıştı. Şüphesizdir ki, Ankara'yla beraber hiçbir tertipten haberdar değildi.

Lozan'da ismi resmi listelerde görünmeyen, Osmanlı Yahudileri'nin Başhahamı olan bu zatı **İsmet Paşa** gayri resmi danışman olarak yanına adı.

Peki nereden tanıyordu onu?

İsmet Paşa Harbiye'nin Topçu sınıfında okurken, Hayim Nahum onun Fransızca öğretmeniydi.

"İsmet Yahudinin Dolabına Girdi"

Lozan görüşmelerine katılanlardan Dr. Rıza Nur, "Hayat ve Hatıratım" adlı eserinde onun görüşmelere müdahalesinden şöyle söz eder:

"Bir müddettir İstanbul eski Hahambaşı Haim Naum, Lozan'da kaldığımız otelde görülmeğe başladı. Baktım bir gün İsmet'le görüşüyor. Ne yapmış, kimi vasıta yapmış bilmem. İsmet'e yanaşmış. Yaman Yahudi!.. Artık İsmet'ten ayrılmıyor. Yemek zamanını biliyor ya, asansörün yanında bizi bekliyor. Derhal İsmet'in koluna giriyor, belinden yakalıyor; o da onun... İsmet'i lüzumu yokken holde dolaştırıyor. Sonra yemek salonunda, İsmet'le şakalaşıyor, gülüyor... Anlaşılıyor ki, herkese: 'İsmet benim samimi, teklifsiz arkadaşımdır' diye göstermek istiyor ve gösteriyor. Ni-

hayet bütün Yahudi sırnaşıklığı ile yanaştı. İsmet'in yakasını bırakmıyor... Şimdi odasından da çıkmıyor. İsmet bunu müşavir tayin etti. Yevmiye vermeye de başlamış. Bana da söylemiyor. Heyet-i murahhasa çiftliktir, kullanıyor. Ne diye kandırdı bilmem. Bu sadedil İsmet, Yahudi'nin dolabına girdi. Derken Hahambaşı'nı soframıza da aldı. Bu vakte kadar sesimi çıkarmamıştım.

> "İsmet'e dedim ki: 'Bu Yahudi de başımıza nereden çıktı? Senin böyle bir Yahudi ile laubali görüşmen haysiyetini ve Türk milletinin, heyetinin haysiyetini kırar. Bu kadar yüz verme!' İsmet, bana kızdı... Derken, herif azdıkça azdı. Heyetten şuna buna herkesin içinde kumanda ediyor. Benim önüme de geçip yürüyor. İhtimal İsmet, benim sözlerimi ona söyledi... İsmet'e tekrar dedim: 'Bu bir Yahudidir. Adi adamdır. Bunun kim bilir ne fena işleri vardır? Bundan bir hayır bekleme!..'
>
> Hahambaşı, İsmet'e bütün İngiliz ve Fransız ricalini tanıdığını, hepsi ahbabı olduğunu, işleri istediği gibi yaptıracağını söylüyormuş. Tabii İngiliz, Fransız ve İtalyan delegelerine de İsmet'in avucunda olduğunu söylüyordu... Lozan muhitinde dolaşıyor, herkese: 'İsmet teklifsiz ahbabımdır, sözümden dışarı çıkmaz' diyormuş..." [628].

Dr. Rıza Nur ve Mustafa Armağan, Nahum Efendi'nin Lozan'da birdenbire ortaya çıktığını, kendini adeta zorla heyete dahil ettirdiğini sanmaktadırlar ama durum onların düşündüğü gibi değildir. Hayim Nahum, hem Mustafa Kemal ile hem de İsmet Bey ile birebir tanışmaktadır. Ana dili gibi Fransızca ve ek olarak İngilizce bilmektedir. Onun durumu şöyledir:

> *"Resmi kayıtlarda 8 Kasım 1922'de Doğu Ekspresi ile İstanbul'dan hareket eden trende delegeler arasında bulunduğu ve delege listesinde, danışmanlar bölümünde "Hayim Nahum Efendi, Türkiye Yahudileri eski Hahambaşısı, Yüksek Mühendis Mektebi Fransızca Öğretmeni" olarak kayıtlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, 16 Ocak 1923 tarihinde Başbakan Rauf Orbay imzasıyla İsmet Paşa'ya gönderilen telgrafta 'Hayim Nahum*

Efendi'ye dört aylık masraf ve tahsisat karşılığı ödeme yapıldığı'nın belirtilmesi görevinin resmi olduğunun bir göstergesidir. Danışmanlık görevine getirilmesinde, onun 1901-1903 yılları arasında Topçu Okulu'nda İsmet Paşa'ya Fransızca öğretmenliği yapmış olmasının da etkili olduğu söylenmiştir."

Lozan da "Osmanlı borçları, Türk – Yunan sınırı, boğazlar, Musul, azınlıklar ve kapitülasyonlar üzerinde uzun görüşmeler yapılmış ancak kapitülasyonların kaldırılması, İstanbul'un boşaltılması ve Musul konularında anlaşma sağlanamamıştır. Temel konularda tarafların tavize yanaşmaması ve önemli görüş ayrılıkları çıkması üzerine 4 Şubat 1923'te görüşmeler kesilir." tr.wikipedia.org/wiki/Lozan Antlaşması)

İNGİLİZLER GÖRSÜN DİYE ÇEKİLEN TELGRAFLAR

Evet, İsmet Paşa Hariciye Vekili olduktan sonra hazırlıklara başlanmış ve Türk heyeti görüşmelere katılmak üzere 11 Kasım 1923'de Lozan'da hazır bulunmuştur. Ama bu büyük bir hatadır. Türk heyeti, konferansın başlamasından 9 gün önce Lozan'a gelerek anlaşma için ne kadar istekli olduğunu dışa vurmuştur. 20 Kasım'a kadar beklendikten sonra görüşmeler ve alt komisyonun çalışmaları başlar. Bir ay kadar sonra İsmet Paşa, 23 Aralık 1922'de Ankara'ya gönderdiği gizli telgrafta şunları yazar: "Müttefikler, boğazlar, azınlıklar ve öteki sorunlarda hâla denetim üzerinde direndikleri için ve Türkiye kendi özgürlüğü açısından çok önemli olan bu konularda boyun eğmeyeceğine göre, konferansın ani olarak kesintiye uğraması beklenebilir. Konferansın havası, kesin sonuç alınamayacağını gösteriyor. Bağlaşıklar, Türkleri boyun eğmeye zorluyorlar. Türkler her sorunda arkalarını duvara vermişlerdir ve boyun eğmezler. Refet'e gereken talimatın verilmesini dilerim." (Salahi Sonyel, Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası, Türk Tarih Kurumu Yayını,

Mudanya Mütarekesi'nde Trakya'yı tahliye etmeyi kabul eden işgal güçleri, boğazlar ve İstanbul konusunda Ankara hükümetini uğraştırmaya niyetlidirler. Bu durum daha başlangıçta barış sürecinin kesintiye uğrayacağının ilk işaretlerini vermektedir. İcra Vekilleri Heyeti Reisi (Başbakan) Rauf Bey'in cevabı telgrafı şöyledir: "23 Aralık 1922 tarihli ve durumla ilgili olarak

almış olduğumuz tel yazısından hemen sonra, konu, İzmir'de [illegible] meli'de Refet Paşa'ya ve İstanbul'da Adnan Bey'e iletilmiştir. Fevzi Paşa gönderdiği yanıtta, ordunun mevzilenmiş ve harekete geçmeye hazır bulunduğunu bildirmiştir. Yüce ordumuz her olasılığa karşı hazırdır."

Bu çeşit telgrafların yüzlerce örneği var. Aslında Lozan ile Ankara arasındaki haberleşme Bükreş röle istasyonundan geçmektedir. Ve bu istasyon İngilizlerin elindedir. Dolayısıyla, İsmet Bey'in telgrafı Ankara'ya gelmeden önce İngilizler tarafından okunmaktadır. Yine, Ankara'dan çekilen telgraf İsmet Bey'e ulaşmadan önce İngiliz istihbaratının elindedir. Zaten, Ankara da Lozan'daki İsmet Paşa da bunu bilmekte, ama bilmiyormuş gibi yapmaktadır. Zaten bu telgraflar bu yüzden çekilmektedir. Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla, denilmektedir. Ankara, İngiltere'ye savaşa hazır olduğunu duyurmakta ve kendince İngilizler üzerinde baskı kurmaktadır. Ancak, daha da tuhafı şudur. İngilizler de Ankara'nın oynadığı tiyatronun farkındadırlar. Ayrıca Mustafa Kemal, 14 Ekim'den itibaren Türk Ordusu'nu dağıtmaya başlamıştır. Lozan başladığında ordunun neredeyse 3'te biri terhis edilmiş askerler köylerine gönderilmiştir. Ve ordunun dağıtılması devam etmektedir. Toplamda 110 bin asker terhis edilecek ve ordu iskelete dönecektir. İngiliz istihbaratı da bunu bilmektedir [629-630].

Lozan'dan Ankara'ya gelerek 1 Ocak 1923 tarihinde meclisin gizli oturumuna katılan Hasan (Saka) Bey, konferanstaki gelişmeler ve konferansın işleyişi ile ilgili kapsamlı bir açıklamada bulunur. Hasan Bey bu toplantıda ele alınan sorunlar ile ilgili bilgi verirken bir taraftan hükümetin görüşlerini almak ve konferansa aktarmak diğer taraftan da işleyişle ilgili bilgileri milletvekillerine bildirmek üzere Ankara'ya geldiğini açıkladı ve konferansta üç büyük komisyonun kurulduğunu ve bunların altında da alt komisyonların çalışacağını ve yaptıkları çalışmaları anlattı. [631]

Lozan'dan gelen haberlerin olumsuz olması üzerine basın mensupları konuyu yakından takip etmeye başladılar. Mustafa Kemal Paşa 30 Ocak 1923'de İzmir'de basın mensuplarına verdiği ve 6 Şubat 1923'te Akşam Ga-

zetesi'nde yayınlanan demecinde sorulan; "Herkesin kaygıyla ilgilendiği Lozan Konferansı'nın kesintiye uğraması ihtimali var mıdır? Ve kesintiden ne gibi sonuçlar doğabilir, bu konuda fikriniz nedir? sorusuna şöyle cevap vermiştir: 18 "Biz de Lozan Konferansı'nı dikkatle izliyoruz. Çünkü biliyorsunuz, konferansa çağrıldığımız zaman ordularımız tüm dünyayı şaşırtacak ve tüm dünyanın mecburi olarak beğenisini kazanacak çok parlak ve çok kesin bir üstünlüğün sahibiydiler. Askerî hareketimizi erteleyebilecek karşımızda hiçbir engel kalmamıştı. Buna karşın, İtilâf Devletleri'nin iyi niyetine ve önerilerinin içtenliğine inanarak, ordularımızı durdurarak çok insanî duygularla delegeler kurulumuzu Lozan'a gönderdik. Bizim bu harekâtımızı eleştiren dostlarımıza İtilâf Devletleri'nin artık iyi niyetlerine güvenebileceği düşüncesini söyledik. Yazık ki tüm içtenliğimize ve gerçekçiliğimize karşın, bugüne değin uzayıp gelen konferansın son aşaması hakkında İtilâf Devletleri'nin düşüncesinde değişiklik olmadığını, hâlâ eski Osmanlı Devleti'ni boğazlayan ve milletimiz için en güçlü ve en yok edici bir uyandırma vuruşu olan eski davranış biçimini başka şekilde yeni Türkiye Devleti'ne kabul ettirmek istiyorlar, son dakikaya kadar İtilâf Devletleri'nin hak ve gerçeği kabul etmelerini beklemekle birlikte tüm medeniyet dünyasının içten ilgisine karşın savaşı sürdürme sorumluluğundan çekinmezlerse bilmeli ki, hükümetimiz vatan ve millete karşı üstlendiği görevi iyi bir şekilde bitirebilmek için başvurmaya mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almaktan bir an geri kalmayacaktır."

Basına verilen bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere, Türk ordusu Lozan'da barış sağlanamadığı takdirde her türlü hazırlığı yaparak topraklarını savunma ve geri alma hareketine girişme kararlılığında görünmeye çalışmaktadır. Ama İngiliz istihbaratı, İstanbul kapılarında bekleyen Türk ordusunu çok yakından izlemektedir. 9 Eylül 1922'de İzmir'i istirdat eden bu ordu, günden güne erimektedir. 6 ay içinde asker mevcudu, 300 binden 150 bine düşecektir. Bunu bilen İngilizler Lozan'da Ankara'yı acımasızca sıkıştıracak ve sonuç alacaktır [632,633].

"TÜRKİYE İSLAMLA ALAKASINI KESSİN"

Görüşmelere ara verilirken İngiliz murahhas heyeti reisi Lord Curzon,

nihayet baklayı ağzından çıkarır ve en manidar sözünü söyler. Der ki:

> *"Türkiye, İslam ile alakasını ve İslami temsil rolünü (hilafeti) kendi eliyle çözer ve atarsa, bizimle hulus birliği etmiş olur ve Hıristiyan dünyasının hürmet ve minnetini kazanır; biz de kendisine dilediğini veririz" Bu, "Hilafeti kaldırın, sizi devlet olarak tanıyalım. Haydut olmaktan kurtulun" demektir...*

Aslında Lord Curzon, 1918 yılının Aralık ayından beri söylediklerini tekrarlamaktadır. Zaten 1919 yılında yeğeninin kocası Albay Rawlinson aracığıyla Mustafa Kemal'e gönderdiği barış teklifinde de bu konular vardır.

Lozan'daki Türk murahhas heyetinin başkanı olan ve Fransızcası yetersiz olduğu için henüz hakiki kasıtları anlayamayan İsmet Paşa, Hıristiyan emellerinin Türkiye'yi mazisindeki ruh ve mukaddesat kökünden ayırmak olduğunu sezdiği halde, şu gizli ivaz (bedel) ve teminatı verdi: 'Eskiden beri kökleşmiş ve köhne engellerden, yani an'ane-i İslamiyetten kurtulmak hususunda Türk milletine beslediğimiz kat'i azim inkâr edilemez bir delildir.' Harfi harfine iktibas ettiğimiz (alıntı yaptığımız) bu sözlerle, Türk baş murahhasının, yani İsmet'in, eskiden kökleşmiş ve köhne olmuş engellerden kurtulmak hususunda Türk milletine beslediği kat'i azimle ne kastettiğini ve bunu hangi maksat altında İslamiyet düşmanlarına ivaz diye takdim ettiğini sormak lazımdır." (Necip Fazıl, Lozan'ın İçyüzü, Büyük Doğu, sayı 29)

RAUF ORBAY: HALİFELİĞİN KALDIRILMASINI İSMET'E HAYİM NAHUM KABUL ETTİRDİ

Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye'de başvekil (başbakan) olan Rauf Orbay'ın belirttiğine göre Hahambaşı Hayim Nahum, İngilizler adına İsmet Paşa ile görüşmüş (dikkat edilirse İsmet Paşa adına İngilizlerle değil, İngilizler adına İsmet Paşa ile görüşmüş) ve gizli pazarlıklarla halifeliğin kaldırılmasını kabul ettirmişti. Rauf Orbay, bu konuyla ilgili olarak yazar Feridun Kandemir'e şöyle demiştir:

"İsmet Paşa, anlaşıldığına göre, Lozan'da İngilizlerle bir çeşit arabu-

luculuk rolü oynayan İstanbul Yahudi Hahambaşı Hayim Nahum Efendi'nin telkinleriyle, hilafetin artık ne şekilde olursa olsun Türkiye'de devamına müsaade edilmeyip derhal kaldırılması fikrini tamamıyla benimsemiş bulunuyordu.

Peki, ya dört-beş ay önceki hilafete bağlılık hatta hilafetin kuvvetlendirilmesi düşünce ve kanaati ve bu yoldaki kat'i ifadeler ve İslam alemine bunun duyurulması hususundaki telaş ve heyecana ne olmuştu? [634].

Oysa aynı İsmet Bey (İnönü), 1922'nin sonlarında Muslim Standart Gazetesi'nin Müdürü Seyyid Abdül Kayyum Malik ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede bütün dünyaya duyurulması isteği ile şunları söylemiştir:

"...Türk Milleti, İslamiyetin kolu ve kılıcıdır. Türkiye Anayasası, Hilafetin yani hür ve müstakil bir İslam Devleti'nin menfaatlerini yürütmeye çalışacak ellere, bütün müdafa kudretini vereceğini söylüyor. Bu halde hilafeti desteksiz bırakamayız. Türkiye hilafeti tutuyor ve tutacaktır. Hilafet makamı yüce Türk Milleti'ne emanettir. Türk Milleti hür ve müstakildir. Bunun için hilafete her türlü taarruz da masundur. Hilaf makamı da bizde emindir güvence altındadır. Kanımızın son damlasına kadar hilafeti tutup yaşatacağız. İşte Türk milletinin kararı budur. Hilafet bugün dahi Müslümanlar arasında bir anlaşma ve yardımlaşma kaynağıdır. Yeryüzündeki din kardeşlerimizin bu sözlerimi dikkatle okumasını istiyorum. Zor günlerimizde onların devamlı dua ve yardımlarını beklemekte olduğumuzu düşünerek bizi haklı görmelerini bekleriz..."

Lozan'da İsmet Paşa'nın yanından ayrılmayan ve Fransızca ve İngilizceyi iyi bilmesi sayesinde Türk heyetinin lideri konumuna yükselen Nahum Efendi, konferansa ara verilince İzmir'e gelir. İzmir İktisat Kongresi sırasında (17 Şubat 1923) Mustafa Kemal ile görüşür. Lord Curzon'un görüşmelerin sonunda açıkladığı "Barış, ancak hilafet kaldırılırsa mümkün olur" mesajını Mustafa Kemal'e iletir. Böylece Mustafa Kemal, Lozan'da neler olup bittiğini, görüşmelerin neden kesildiğini İsmet Paşa'dan değil, İsmet Paşa'yı atlayıp kendisine ulaşan Hahambaşı Hayim Nahum'dan öğrenmiş olur.

O andan itibaren Mustafa Kemal'in hilafete karşı tavrı değişir. Hilafet, İngilizlerin isteği üzerine kaldırılacaktır...

3 Mustafalar

Aslında 20'nci yüzyılın ilk yarısında sadece bir Mustafa'dan değil, birbirine çok benzeyen 3 ayrı Mustafa'dan söz etmek mümkündür. Türk Mustafa: Mustafa Kemal, Alman Mustafa: Adolf Hitler, İtalyan Mustafa: Benito Mussolini.

Naziler ve Faşistler, 1919 yılı sonrası Ankara'yı merkez yapan Mustafa Kemal'in 3-3,5 yıllık bir süreçte buradan hareketle Anadolu'yu ve İstanbul'u, yani iktidarı, silah zoruyla ele geçirmesini hayranlıkla izlemişler ve onu taklit etmeye yönelmişlerdir. Hitler, Münih'ten hareketle Berlin'i, Mussolini Milano'dan hareketle Roma'yı fethetmeyi planlamıştır.

Türk Ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'e girer ve İstanbul kapılarına dayanır. Bu örneği izleyen Mussolini, 1 ay 20 gün sonra 28 Ekim 1922'de silahlı milis teşkilatı **"karagömleklilerin"** başında Milano'dan Roma üzerine yürür. Şehirleri, kasabaları, köyleri işgal ederek Roma kapılarına dayanır. (Yazar Stefan İhrig: "Mussolini'nin lakabı Milanolu Mustafa'dır" demektedir) 29 Ekim 1922'de Kral III. Viktor Emmanuel, iktidarı Mussolini'ye teslim eder. Önce Mustafa Kemal ve ardından Mussoli'nin başarılı olması Hitler'i tahrik eder ve O da 7-8 Kasım 1923 gecesi Münih'te Bavyera Başbakanı ve 2 adamını tutuklayarak Birahane Darbesi'ni başlatır.

Adolf Hitler'in Mustafa Kemal hayranlığı özellikle üst düzeydeydi. Hitler, Atatürk'e hediye ettiği zırhlı bir Mercedesle de gösterdiği gibi, bu hayranlığını çeşitli vesilelerle hep yinelemiştir. Versailles Anlaşmasını yırtarken, Sevr'i kastederek "Atatürk'ün 10 yıl önce yaptığını biz şimdi yapabiliyoruz" deyişi ünlüdür.

"Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedeni Almanya, Versailles Antlaşması'nın ağır şartlarıyla diz çöktürülmüş, imparatorluk yıkılmış, Weimar Anayasa-

sı'yla çok partili bir cumhuriyet kurulmuş. Bu ağır yenilgi ve teslimiyet milliyetçileri, ekonomik şartlar da sosyalistleri güçlendirmekte. Başkenti Münih olan Bayvera eyaleti Berlin'den ayrı bir yol tutmaya çalışıyor.

İşte tam bu yıllarda Hitler, Münih'te kurulan Alman İşçi Partisi'ne üye olup (1920) önce onu Nasyonal Sosyalist Nazi Partisi'ne çeviriyor, sonra da genel başkanlığına seçiliyor. (1921)

İşte bu günlerde Nazilerin en dikkatli takip ettikleri dış politika gündemi, Hitler'in başından beri yanında olan SA paramiliter güçlerinin kurucusu Ernst Röhm'ün anılarına göre "Kemal Paşa önderliğindeki Türk bağımsızlık mücadelesi."

O dönemin Nazi gazetelerini tarayan yazar Stefan Ihrig, 'Atatürk in Nazi İmagination' adlı kitabında bu gazetelerde her gün bir sayfaya yakın Türkiye ve Mustafa Kemal Paşa'dan haberler olduğunun tespitini yapıyor.

Her die Angora-Regierung!

Aslında Almanlar "Türk Ateşi" dedikleri Enver, Talat ve Cemal Paşaları 1908'den beri, Mustafa Kemal Paşa'yı da Çanakkale'den sonra yakından izlemekteydiler. 1917'de o sırada veliaht prens olan Vahdettin'le Almanya'ya

giden Mustafa Kemal Paşa'yı Cumhurbaşkanı Hindenburg'un "Anafartalar Kahramanı" diye karşıladığı biliniyor.

Ama bu kez ilginin sebebi farklı. Bunu en iyi Nazilerin gazetesi Völkische Beobachter'in 1921'in başlarında attığı bir manşet anlatıyor: "Türkiye; Rol model" Hitler'le birlikte hareket eden savaş kahramanı general Ludendorff'a göre de aranan lider bir "Alman Mustafa"dır. O günlerde Alman Mustafa unvanının sahibi olmaya aday gösterilen iki kişi vardır. Ludendorff ve Hitler.

Alman Mustafa kim olacaksa, o günlerin gazetelerinde verilen adıyla Ankara Çözümü ya da Türk Çözümü'nü o uygulayacaktır.

..Nasıl Türkler, Kemal Paşa liderliğinde Sevres Antlaşması'nı yırtıp attıysa,Versay Antlaşmasını yırtıp atmalıyız. Peki bunu nasıl yapabiliriz? İşte rol modellik esas orada başlıyor. Mustafa Kemal'in yaptığı gibi. "O nasıl Ankara'da hükümet kurup, oradan itilaf devletleriyle savaşırken İstanbul hükümetini yıktıysa, biz de Bayvera Eyaleti'nde iktidarımızı kurup Münih'ten Berlin'e yürümeliyiz."

Ihrig, Nazi gazetesi Völkische Beobachter ve SA'ların ideolojik yayın organı Heimatland'da 1921, 1922, 1923 yıllarında bu tezin işlendiği yazı dizileri, manşetler, haberlerden örnekler veriyor...

Bu yazı dizilerinden en etkilisinin yazarı ise Hans Tröbst. Tröbst, 1921'de Atatürk hayranı olduğu için İstiklal Harbi'ne katılmak için Anadolu'ya gelmiş, 1923'e kadar tren hatlarının bakımı gibi cephe gerisi hizmetlerde bulunmuş, İstiklal madalyası almış, Nazi eğilimli bir Alman subay.

General Luderdorff'un telkinleriyle Türkiye dönüşü Nazilerin dergisi Heimatland'a Ankara Formülü'nü yazan Tröbst'ün yazı dizisini dergi "Eğer özgür olmak istiyorsak, Türk örneğini izlemekten başka seçeneğimiz yok" girişiyle ve geniş bir şekilde yayınlamış.

Tröbst'e göre Ankara Formülü'nün başarısının temelinde "ulusal temizlik" vardır. Tröbst ulusal temizliği özetle 'Muhaliflerin özel mahkemelerle tasfiye edilmesi, Meclis'te birliğin sağlanması ve "Türk ulusal gövdesinin kan emici parazitler olan Ermeni ve Rumlar'dan temizlenmesi" olarak tarif ediyor. "Bunlar yapılmasaydı özgürlük mücadelesi tehlikeye düşebilirdi" diyerek.

Yazı dizisinin başlamasından hemen sonra Hitler'in Tröbst'ü davet edip ve Türkiye izlenimlerini bizzat kendisinden dinlediğini öğreniyoruz kitaptan. Ihrig, bu görüşmeden sonra Hitler'in sekreterinin Hitler adına Tröbst'e "Türkiye'de şahit oldukların bizim de ileride yapacağımız şeylerdir" diye yazdığı aktarıyor. Hitler'in bu yazı dizisinden etkilenmesinin delillerinden biri de Hitler'in aynı zamanlarda Münih'teki birahane toplantılarında Mustafa Kemal örneğinden bahsetmeye başlaması. (Almanlar, o dönemde siyasi toplantılarını 5 bin-10 bin kişilik birahanelerde yapıyorlardı. Alman kültürü böyleydi. YÖ) Tarihler 1923'ün sonbaharını göstermektedir. Ankara Çözümü o kadar popüler hale gelmiştir ki Bayvera'yı yöneten üçlü Kahr-Lossow- Seißer yönetimine Nazilerin dergisi Heimatland manşetinden "Bize Ankara hükümetini verin" diye çağrı yapar.

Bu kapaktan günler sonra 8 Kasım 1923 gecesi Hitler yanında savaş kahramanı general Ludendorff olmak üzere Bayvera'yı yöneten bu troykanın Bürgerbräukeller barındaki toplantısını basıp Münih'ten Berlin'e iktidara yürüme planına destek ister, olmayınca da onları tutuklatır ve adamlarıyla Münih'i ele geçirmek için darbe girişiminde bulunur. Ama başarısız olup kendi tutuklanır.

Ihrig kitabında, bu malzemeyi sunarak, Birahane Darbesi ya da Hitlerputsch diye bilinen Nazilerin bu erken darbe teşebbüsünün ilham kaynağının Ekim 1922'de Mussolini'nin Roma Yürüyüşü'nden çok Mustafa Kemal'in Ankara'dan İstanbul'daki iktidarı ele geçirmesi olduğunu iddia ediyor.

Bunu Hitler'in darbeden sonra mahkemedeki savunmasından örneklerle destekliyor. Hitler hainlik suçlamasına cevap verirken Sezar'ın Rubikon'u geçişinden sonra Türkiye'de Mustafa Kemal'in İstanbul iktidarını yıkışını ve öncesinde Enver Paşa'nın Selanik'ten İstanbul'daki iktidarı devirişini anlatıyor. Son olarak da Mussolini'yi veriyor. Hitler mahkemedeki son savunmasında da Atatürk ve Türkiye örneğinden bahsetmiş "Bugünlerde iki çeşit darbe oldu etrafımızda. İlki Türk General Kemal Paşa'nın, İstanbul'un egemenliğine başkaldırması, hatta daha ileri gidip Muhammed'i, dinin kutsal otoritesinin başındaki kişiyi bile reddetmesi. Kendi kendimize soralım: Kemal Paşa'nın hareketini

sonunda meşrulaştıran şey neydi? Ulusunun özgürlüğünü kazanması. Belki onun da hain olduğu düşünüldü. Fakat değildi. İkinci örneğimiz Mussolini'nin darbesi."

Ihrig, burada önce Atatürk ardından Musolini'den bahsetmesinin Hitler'in kafasındaki hiyerarşi olduğunu söylüyor. Ankara Formülü doğru muydu yanlış mıydı tartışması uzun süre sürüyor. İstiklal madalyalı, Birahane Darbesi'nin fikir babalarından Tröbst, darbeden cayan Bavyera'daki askerî güçlerin komutanı Lossow'u suçladığı yazısında "Biz hâlâ Ankara formülüne inanıyoruz" diyor örneğin.

Sonra da Almanya'dan kaçıyor. Peki nereye kaçıyor? Tabii Türkiye'ye. Daha da ilginci darbeden sonra darbecilerle iş tuttuğu için başı belaya giren General Lossow da Türkiye'ye kaçmış. 1924'te Türkiye'de ordunun altyapısının gelişmesine yardım ederken Alman ordusundan emekli olan Lossow'un bu ilk Türkiye görevi de değildir. 1911 ile 1918 arasında İstanbul'daki Alman Büyükelçiliği'nde görevliyken Enver ve Talat Paşalarla birlikte çalışmıştır. Özellikle de 1915'te Ermenilerin tehciri sırasında.

Münih'teki bu isyancı Nazi subaylar arasında Türkiye ve Atatürk bağlantılı olanlar onlarla da sınırlı değil. Darbeye karışıp karışmadığı belirsiz olsa da Çanakkale'nin Komutanı Limon von Sanders de o sırada Münih'tedir. Filistin cephesinde Atatürk'ün kurmay subayı Kressenstein de. Nazizmi oldukça etkilemiş Thule Society'nin kurucusu von Sebottendorf, Osmanlı vatandaşlığına geçecek kadar çok uzun yıllar Osmanlı ordusunda görev yapmıştır.

Ama Hitler'in Türkiye tecrübesi ve Ermeni Soykırımı hakkındaki esas kaynağı politik danışmanı Max Erwin von Scheubner-Richter'dir. Daha sonra Nazi hareketinin ilk "şehidi" ilan edilecek Richter, Doğu Anadolu'da konsolosluk görevlisi olarak (1915-1916'da Almanya'nın Erzurum konsolosudur. YÖ) Ermeni katliamına bizzat tanık olmuş bir isimdir. (Birahane Darbesi sırasında, 9 Kasım 1923'te Hitlerle kol kola polislerin kurduğu barikata doğru yürürken açılan ateşle öldürülür. Richter, düşerken Hitler'i de sürükler ve yere düşen Nazi liderinin omuzu çıkar. Çatışmada 13 Nazi ve 4 polis ölmüştür YÖ) Auschwitz'in Komutanı Rudolf Hoess'un da Çanakkale madalyası vardır.

Ama Türkiye ile en yakın teması olan isim herhalde Hitler'in sağ kollarından Himmler olmalı. Münih'te eğitimini tamamladıktan sonra üzerinde çalıştığı tehcir konusunda incelemeler yapmak üzere Atatürk'ün Yeni Türkiye'sine gitmiştir. [635].

Ali Şükrü cinayeti ve Topal Osman'ın öldürülmesi

Mustafa Kemal Paşa, o günlerde her gittiği yere Karabekir'i de götürmektedir. Aralarında güven duygusu tamdır. Veya dışarıdan öyle görünmektedir. M. Kemal Paşa Karabekir'e, Karabekir de M. Kemal Paşa'ya içten ve yakın davranırlar. 14 Ocak 1923 günü M. Kemal, Karabekir ve Fevzi Paşa ile trenle İzmir'e gider. Gazi, o gün çok öfkelidir. Öfkesinin nedeni de Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in çıkaracağı gazete için Ankara'ya matbaa makinesi getirmesidir.

> "Gazi pek asabi idi. Muhaliflerden Ali Şükrü Bey 'Ankara'ya matbaa makinesi getirmiş, Tan adında bir gazete çıkaracakmış, siz hâlâ uyuyorsunuz!' diye yaver Cevat Abbas Bey'e verdi veriştirdi. Ve 'Yakın, yıkın!' diye çıkıştı." [636].

İki buçuk ay kadar sonra, Lord Curzon aniden bavullarını toplayarak Londra'ya dönmüş yani Barış Görüşmeleri kesilmiş ve İsmet Paşa beşuş bir çehre ile Lozan'dan dönmüştür. O gün (27 Mart 1923), Ankara'da tatsız bir gün yaşanmaktadır. Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey, ortadan kaybolmuştur.

Mustafa Kemal'i öfkeden deliye çeviren Tan Gazetesi olayı, Ali Şükrü Bey'in son girişimlerinden biridir. Ali Şükrü Bey, 23 Nisan 1920'de kurulan BMM'ye Men-i Müskirat (içki yasağı) kanun teklifini vermiş ve 4-5 aylık bir mücadelen sonra bu teklifin kanun haline gelmesini sağlamıştır. İçkiyi sevdiği bilinen Mustafa Kemal, Meclis Reisi olmasına ve teklifin kanunlaşmaması için bütün gücüyle karşı koymasına rağmen, Ali Şükrü Bey karşısında mağlup olmuştur. (İçki Yasağı Kanunu 1926 yılına kadar yürürlükte kalacaktır.) 1923 yılında BMM'de zabıt katipliği yapan Mahir İz, anılarında, Ali Şükrü Bey'in başta hilafetin kaldırılması olmak üzere pek çok konuda Halk Fırkası grubuna şiddetle muhalefet ettiği için dikkatleri üzerine çektiğini

belirtir. Ali Şükrü Bey'e göre, İslam alemi tekmil ruhuyla, vicdaniyle Makam-ı Hilafet'e bağlıdır ve bu kuvveti ihmal etmek, adeta bir hıyanet-i vataniyedir. İşte İngilizler, öteden beri bu büyük kuvveti parçalamak istemektedirler. Hilafetin kaldırılmasına ilişkin teklifin aleyhinde ateşli bir konuşma yapan Ali Şükrü Bey'i belinden tutan Başbakan Rauf Bey, "Şükrü! Yeter, yeter! Şükrü artık söz alma!" demiştir. Şükrü Bey ise "Rauf! Ben bu işin fedaisiyim, anladın mı?" diyerek karşılık vermiştir. Mahir İz şöyle devam eder: "O sırada ben, Zabıt Müdürü Zeki Bey'e 'Ali Şükrü Bey bu gece idam fetvasını eliyle imza etti.' dedim. Nitekim o sözüm de çıktı."

Ali Şükrü Bey, Mustafa Kemal için gerçek bir baş belasıdır.

Soruşturmayı yürütenler, Topal Osman'ın en yakın adamlarından Mustafa Kaptan'ı sorguya çekerler. Çünkü, Ali Şükrü Bey'i canlı olarak en son gören tarihçi Enver Behnan Şopolyo'dur. Taşhan yakınlarında gazetecilerin de devam ettiği bir kahvehanede görmüştür Ali Şükrü Bey'i. O sırada Ali Şükrü Bey, Topal Osman'ın birlik komutanlarından Mustafa Kaptan ile beraber kahvehaneden dışarı çıkmaktadır. Şopolyo gördüklerini polise de anlatır. Sorguya çekilen Mustafa Kaptan, Ali Şükrü Bey'in ortadan kaybolduğu gün Topal Osman'ın evinde misafir olduğunu itiraf eder. Mustafa Kaptan'ın gözaltına alındığını öğrenen Topal Osman, ortalarda yoktur. Böylece bütün şüpheleri üstüne çeker. Ankara'da çarşıda, pazarda, meydanda konuşulan tek konu, Ali Şükrü Bey'in kayboluşu ve bu işin sorumlularıdır. Mecliste, ikinci grup milletvekilleri kürsüden hükümete sert eleştiriler yöneltmektedirler.

Mesela; Meclis 2'nci Başkanı Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey çok sert bir konuşma yapar. Konuşmanın Meclis tutanaklarına geçen bir bölümü şöyledir: "Efendiler, bu şerefli kürsü bugün elim bir vaziyete sahne oluyor. Bu şerefli milletin mebusları, bugün kalpleri kan bağlamış bir zavallı gibi birbirlerine bakıyorlar. Ey Kâbe-i Millet! Sana da mı taarruz? Ey Aray-ı Millet! Sana da mı taarruz? Ey milletin mukaddesatı! Sana da mı taarruz? ('Lanet!' sesleri, 'Bu millet ölmez! Zihniyet ölmez! Fikir ölmez!' sesleri...) Arkadaşlar, efendiler, asırlardan beri mahkumiyetle saltanatların ve onun etrafındaki yaldızlı ünlformalı kahrolası haşeratın ve onun tesiri olan hainlerin mahvı ve Türk milletinin halası için bayrak çektik... O mebusun ağzı, kalemi, o

milletin namusudur.... Tecavüz arkadaşımıza değil, bir milletin namusunadır... Efendiler! Ali Şükrü Bey, iki günden beri kayıptır. Efendiler! Memleketin sahibi, azametli bir tarih sahibi namusuna hâkim bir milletin mebusu kayboluyor, hükümet bulamıyor. İki gündür kayıptır, bulamıyor. ('Böyle hükümet olmaz, lanet!' sesleri.) Efendiler! Allah'tan isterim ki, memleketin elim zamanlarında bu hal, bir adi cürmü adi neticesi zuhur etsin. Evet, adiyen zuhur etsin! Ya siyasi ise efendiler ya siyasi ise! Demek ki bu memlekette herhangi bir fikrin serdarı ölecektir. ('Hiçbir zaman ölmez!' sesleri.)"

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, bu tarihi konuşma ile ilgili olarak daha sonra sunu söylemiştir: "O gün, bu konuşmayı başından sonuna değin ayakta dinledim. Sözleri arasında şu cümle de vardı: 'Ali Şükrü'yü öldüren bilekleri kıracağız! O bilekler isterse sırmalı paşa bilekleri olsun!' Hiç unutmadığım bu cümleleri herhalde daha sonra Meclis tutanaklarından çıkartılmış olacak ki, orada yerini bulamadım."

Meclis'teki İkinci Grup, Ali Şükrü Bey'in kaybolmasıyla ilgili olarak doğrudan Mustafa Kemal'i suçlamaktadır ve Hüseyin Avni Bey'in kastettiği "kırılacak sırmalı paşa bilekleri" Mustafa Kemal'in bilekleridir.

Sonrasını Karabekir'den öğrenelim: "Ne kötü tesadüftür ki, bugün Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in ortadan kaybolması ve bunun da Mustafa Kemal Paşa'nın muhafız taburu komutanı Topal Osman Ağa'nın bir cinayeti olarak ortaya yayılması, Ankara havasında bir samimiyetsizlik ve itimatsızlık uyandırmaya sebep oldu. Yeni intihaba karar verildiği bir günde, Ankara'da matbaa açmış ve gündelik bir siyasî gazete çıkarmaya başlamış bulunan bir muhalif mebusun ortadan yok edilmesi, çirkin olduğu kadar tehlikeli bir işti. Bunu muhalif mebuslar, doğrudan doğruya Gazi'den biliyorlar ve onun hakkında tevkif müzekkeresi çıkarmaya kadar da ileri gidiyorlardı.

MUSTAFA KEMAL, KADIN KIYAFETİYLE KAÇIYOR

Bu arada ilginç bir şey olur. İpek Çalışlar, "Latife Hanım" adlı kitabında Latife Hanım'ın kız kardeşi Vecihe İlmen'e atfen bu ilginç şeyi şöyle anlatıyor: "Beklenen oldu. Topal Osman çetesi Çankaya'yı kuşattı. Latife'nin kız kardeşi Vecihe de oradaydı. Vecihe İlmen yıllar sonra bir

dost meclisinde o gün yaşadıklarını anlatmıştı. Bu anlatım Topal Osman olayının bilinmeyen bir yönünü gün ışığına çıkartıyor: Milli Mücadele'nin lideri tehdit altındaydı. Kısa bir tartışma yaşandı. Önemli olan Mustafa Kemal Paşa'nın yaşamıydı. Ona bir şey olursa zaten hiçbiri hayatta kalamazdı. Dışardakilerle pazarlık başladı. Adet olduğu üzere, 'Kadınlar ve çocuklar önden çıksın,' dediler. Plan şuydu: Mustafa Kemal Paşa, kılık değiştirerek kadınlar ve çocuklarla birlikte dışarı çıkacaktı. Fakat evin içinde de birilerinin kalması gerekiyordu. Latife muhafızlarla birlikte evde kalmaktan yanaydı. "Ben onları oyalarım" diyordu. Mustafa Kemal Paşa önce şiddetle itiraz etti. Ancak Latife'nin inadını bilirdi. Vecihe bir çarşaf buldu, getirdi. Mustafa Kemal çarşafı giydi, baldızı Vecihe ve hizmetkâr kadınlarla dışarı çıktı. Latife de bu arada onun kalpağını kafasına takmıştı. Erlerden birine, 'Mutfaktaki portakal sandıklarını getir" dedi. Sandıkları pencerelerin önüne dizdiler. Evde ışıklar yanıyor ve bahçeden bakıldığında içerdekiler fark ediliyordu. Boyunun kısalığı dışarıdan fark edilmemeliydi. Latife, portakal sandıkları üzerinde bir ileri bir geri yürüyor, dışarıdan gelen habercilerle iletilen mesajları evde Mustafa Kemal varmış gibi alıp cevap veriyordu. Ölüm tehdidi altında çeteyi oyalamayı sürdürüyordu. O sırada Mustafa Kemal, Topal Osman 'a karşı yürütülecek harekâtı planlıyordu. Sonunda Topal Osman 'ın adamları eve kurşun yağdırmaya başladı. Ardından eve girdiler. Mustafa Kemal 'in gittiğini anlayınca çılgına dönüp ne buldularsa parçaladılar. Onların aradığı Mustafa Kemal 'di. Ama ellerinden kaçırmışlardı. O sırada Topal Osman çetesi muhafız taburu tarafından sarıldı. Latife 'ye zarar vermeye zamanları kalmamıştı"

KAZIM KARABEKİR ANLATIYOR

"2 Nisan (1923), sabahleyin ikamet ettiği daireden, Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa telefonla yaverime şunu yazdırmış: '(...) Gazi, Lâtife Hanım ile birlikte istasyonda Rauf Bey'in yanında. İsmet ve Kâzım Karabekir paşaların da gelmelerini istiyorlar.'

Derhal gittim.

Gazi'yi çok müteessir buldum. Muhafız Nizamiye Taburu'nun kendi dairesini delik deşik ettiklerini anlattı.

Kars'tan gönderdiğim bu bin kişilik Giresun taburunun sonunu böyle görmek beni çok müteessir etti. 14 Ocak günü trenle Bursa'ya ayrıldığımız gün, Gazi'nin Cevat Abbas Bey'e, Ali Şükrü Bey ve matbaası hakkında söylediği şiddetli sözler ve benim kendilerini teskinim gözlerimde canlandı."

Mustafa Kemal, İsmet ve Kazım Karabekir Paşalar ve Rauf Bey, istasyon binasında toplantı halindedir. Bu kritik görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'e "Topal Osman'ı nasıl yakalayacaksınız?" diye sorar. Rauf Bey, "Meclis Muhafız Kıtası ile" dediğinde Mustafa Kemal Paşa endişesini şöyle dile getirir:

"Meclis Muhafız Kıtası'nda Topal Osman'la gelmiş Karadenizliler var. Bunlar birbirilerine ateş etmezlerse ne sen ne ben ne Ankara... Bir şey kalmaz."

Bu diyalogun devamını Rauf Bey anılarında şöyle anlatır:

> "Ankara'da bu Muhafız Kıtası'ndan başka asker denilebilecek bir şey yoktu. Jandarmaların çoğu cephede bulunuyordu. Şu hâlde ne yapacaktık? Cinayet işlediği tahakkuk eden bir insanın Ankara sokaklarında kollarını sallaya sallaya gezmesine göz yummak. Bu benim harcım değildi. Sonra bir de Meclis vardı. 48 saattir 'Bulun, adaleti yerine getirin!' diye feryat eden bir Meclis... Bütün bunları düşünerek Mustafa Kemal Paşa'ya, 'Suçluyu yakalamak muhakkak lazım. Eğer Başkumandan sıfatı ile ve herhangi bir mülahaza ile, sizce buna lüzum görülmüyorsa, benim yarın bunu Meclis'e anlatmam icap edecektir' dedim."

Bu sözler, yeterince serttir. Rauf Bey, Mustafa Kemal'e açık açık fikrini sormaktadır. "Ne yapalım, Topal Osman'ı yakalayalım mı bırakalım mı? Bırakırsak, ben de Meclis'e 'Gazi istemedi bıraktık.' derim. Cinayet tamamen senin üstüne kalır." demektedir.

Mustafa Kemal, Muhafız Taburu Kumandanı İsmail Hakkı Tekçe'yi yanına çağırır. Karadenizli askerlerle ilgili endişesini ona da söyler. Sonra sorar: "Taburundan emin misin?" İsmail Hakkı Bey emin olduğunu söyler. O zaman Mustafa Kemal kesin emrini verir: "Ölü veya diri, behemehal Topal Osman'ı

hükümete teslim edeceksin."

Mustafa Kaptan cesedin nereye gömüldüğünü söylememiştir ama öğrenildiğine göre, Topal Osman, kendisine Mustafa Kemal tarafından verilen, "Papazın Bağı" denen yerdeki evde saklanmaktadır.

Topal Osman'ın nasıl teslim alınması gerektiğine dair harekât planını bizzat Mustafa Kemal hazırlar. İlginç anlatılardan biri de şudur: Latife Hanım'ın kız kardeşi Vecihi İlmen'e göre, Topal Osman ve adamları Çankaya Köşkü'nü sarıp da silah atmaya başlayınca, Mustafa Kemal çarşafa bürünüp, Latife Hanım'la birlikte kadın kılığında köşkten gizlice çıkmıştır. Hangi anlatım doğrudur bilinmez ama alınan tedbir yerindedir, çünkü Topal Osman Ağa teslim olmayı kabul etmediği gibi, Çankaya Köşkü'ne gidip öfke ile her yeri kırıp dökecektir. O şartlarda Çankaya Köşkü'nde kalmaya devam etmek, Topal Osman'ın eline düşmek demektir.

Bunlar olurken, polis ve jandarma bir yandan cesedin nereye gömüldüğünü tespit etmeye çalışmaktadır. 1 Nisan günü bir çobanın ihbarıyla, Ali Şükrü Bey'in ölüsü Ankara civarındaki Mühye (Mehye) Köyü civarında gömülü olarak bulunmuştur. Ölünün vücudundaki izlerden anlaşıldığına göre, Ali Şükrü Bey son nefesine kadar direnmiştir. Öyle ki, sıkılmış yumruğunun arasında Topal Osman'ın evindeki sandalyeden kopardığı bir parça bulunmaktadır. Resmi tarihe göre, cesedin bulunmasından sonra, Topal Osman Papazın Bağı'nda kıstırılmış, 1 Nisan'ı (1923) 2 Nisan'a bağlayan gece sabaha kadar süren çatışmada yaralı olarak ele geçirilmiş, hastaneye götürülürken yolda ölmüştür. Ancak nedense kafası kesilmiş ve alelacele gömülmüştür.

4 Nisan'da (1923) Ali Şükrü Bey'in cenazesi İkinci Grup'un elleri üstünde Meclis kapısına getirilir ve "İkinci kurban gidiyor! Diye haykırışmalar olur. Ali Şükrü'nün cenazesi İstanbul'dan geçilerek Trabzon'a götürülmek istenmektedir. Ancak Mustafa Kemal ve Hükümet buna karşıdır. Uzun tartışmaların ardından cenaze, hükümetin kararı ile İnebolu üzerinden Trabzon'a götürülür.

Topal Osman'ın cesedi gömülmüştür ancak Meclis, Ali Şükrü Bey'in katilinin yakalanarak Ulus Meydanı'nda idam edilmesi kararını oybirliği ile aldığı için, başsız ceset mezardan çıkarılır ve Meclis'in kapısında, ayağından darağacına asılır.

General İsmail Hakkı Tekçe, Günaydın Gazetesi'nde yayınlanan anılarında Topal Osman operasyonunu şöyle anlatmıştır:[637]

> "Çember daralırken, Topal Osman'ın müfrezesinden üzerimize ateş edildi. Bir erim şehit oldu. Bunun üzerine çarpışmaya başladık. Şafak attığı zaman biz hala vuruşuyorduk. Öğleden evvel çatışma bitti. Topal Osman'ın kuvvetleri bertaraf edilmişti. Topal Osman da yaylım ateşinde vurulmuştu. Kalanları topladım, ölüleri de orada gömdürdüm. Teslim aldıklarımı istasyona getirdim ve durumu Atatürk'e arz ettim. 'Teslim aldıklarını derhal terhis et ve memleketlerine gönder.' dedi. Bu mesele de böylece kapandı."

Mustafa Kemal'in sıkı muhaliflerinden Rıza Nur, Hayat ve Hatıralar adlı kitabında olayın arka planını şöyle anlatır:

> "(Osman Ağa) Beni severdi, bana itimadı vardı. Ben de onu severdim. Meclis'in önünden geçerken dedi ki: 'Yahu Meclis'te birçok vatan haini mebus varmış, bunlar memleketi satıyorlarmış. Niye bana söylemiyorsun? Meclisi basıp hepsini keseceğim! Başka çare yok, bu kadar emek, bu kadar kan. Memleketi kurtardık, şimdi bunlar çıktı.' Dedim ki; 'Bu hainleri sana kim haber verdi?' Dedi ki; 'Orasını sorma!' 'Hayır, illa söyle.' dedim ve zorladım. Dedi ki 'Gazi söyledi!' İş anlaşıldı. Mustafa Kemal, İkinci Grup'tan bizar olmuş (zarar görmüş), çaresi de kalmamış. Topal Osman'a bunları katlettirecek..."

Rıza Nur'a göre, Topal Osman'ın öldürülmesi emrini bizzat Mustafa Kemal vermiştir. Topal Osman, cinayetten sonra Mustafa Kemal tarafından teselli edilmiş, (27 Mart'tan 1 Nisan'a kadar) Mustafa Kemal'in evinde saklanmıştır. Yine Rıza Nur'a göre, etrafları sarılan Topal Osman ve sekiz adamı, mukavemet etmeden Muhafız Alayı Kumandanı İsmail Hakkı Bey'e teslim olmuşlar, İsmail Hakkı Bey bu dokuz kişiyi tabanca ile öldürmüştür.

Topal Osman, bildiklerini anlatamadan, kendisini yargı önünde sa-

vunamadan can vermiştir. Böylece Yahya Kâhya ve Ali Şükrü cinayetleri onun üzerinde kalır.

Peki gerçek nedir? Yakınları, Atatürk'ün sadık muhafızı Topal Osman'ın, Yahya Kahya'nın da Ali Şükrü'nün de katledilmesinde dahli olmadığına inanmaktadırlar. Onlara göre, zaten Atatürk de Topal Osman'ın Ali Şükrü Bey'in katili olduğuna inanmamış ve ondan 'şüpheli' diye söz etmiştir. Bu yüzden Osman Ağa'nın kabrinin daha iyi bir yere taşınmasını sağlamış, yakınlarını da koruyup gözetmiştir.

Topal Osman'ın adamlarını idam edilmekten alıkoyan da Mustafa Kaptan'ın sivil mahkeme yerine askeri mahkemede yargılanarak hapis cezasıyla kurtulmasını sağlayan da Mustafa Kemal Paşa'dır. Topal Osman hakkında bir kitap yazan Teoman Alparslan'a göre de Ali Şükrü Bey'i öldüren Meclis Muhafız Kıtası Komutanı İsmail Hakkı Tekçe'dir. Yaralı haldeyken konuşmaması için Osman Ağa'yı da yine aynı şahıs, yani Meclis Muhafız Kıtası Kumandanı Tekçe öldürmüştür.

İsmail Hakkı Tekçe'nin, Mustafa Suphi katliamından sonra da Yahya Kahya'yı öldürdüğünü ve böylece cinayetin izlerini ortadan kaldırdığını daha önce anlatmıştım.

İsmail Hakkı Tekçe, 1920›de Ardahan›da üsteğmen rütbesinde 8'inci Alay 2'nci Bölük komutanı iken, Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'nın yanına 'refakat subayı' olarak çağrılır. Mustafa Kemal'i Çerkez Ethem'e karşı korusun diye. Mustafa Kemal, önce Tümen Komutanı Albay Halit Bey'i çağırmış, ancak Halit Bey, kendi yerine İsmail Hakkı'yı göndermiştir. 15'inci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir kendisine sormadan yapılan bu subay transferine çok kırılmıştır. Bu Halit Bey, 2'nci Meclis'te Ardahan Mebusu olarak bulunacak ve 1925'te, Meclis'te çıkan bir kavgada Afyon Mebusu Ali Çetinkaya tarafından vurularak öldürülecektir.

Mart 1920'de alayla ilişkisini keserek Ardahan'dan ayrılan Tekçe, Nisan ortalarında Ankara'ya gelmiştir. 3 ay Muhafız Tabur'unda Takım Komutanlığı, 1,5 yıl da Muhafız Tabur Komutan Vekilliği yapmıştır. 1922-1927 yılları arasında Muhafız Tabur Komutanı olarak görev yapan Tekçe, Muhafız Taburu alay seviyesine yükseltildiğinde, Mustafa Kemal tarafından alay komutanı yapılır ve 1939 yılına kadar Muhafız Alay Ku-

mandanlığı görevini yürütür. Yahya Kahya'yı öldürdüğünde Tekçe ya Tabur Komutan Vekili yahut Tabur Komutanı'dır. İsmail Hakkı Tekçe, yurt gezilerinde Mustafa Kemal'in yanı başındadır.

Yeniden Fikriye

Mareşal Fevzi Çakmak'a göre, İzmir Yangını gibi Mustafa Kemal'in Latife ile karşılaşması da bir felakettir. Nurettin Paşa'nın kısa görüşlülüğü olmasa –İzmir'i yakmasa- Mustafa Kemal, Muammer Bey'in Köşkü'ne taşınmayacak ve Latife ile karşılaşmayacaktır.

Uşakizade Muammer Bey'in kızı Latife, sıra dışı bir kızdır. Avrupa'da okumuştur. Birkaç dil bilmektedir ve piyano çalmaktadır. Mustafa Kemal'in İngiltere hükümetine gönderdiği ültimatomu o yazmıştır. Hasılı, modern Türkiye'nin modern kızı bulunmuştur. Mustafa Kemal, büyülenir ve Fikriye'den kurtulmayı kafaya koyar.

"1922 Ekim ayıdır. Mustafa Kemal, İzmir'den Ankara'ya, Köşk'e dönmüştür. Ve sürpriz: Fikriye hamiledir."

Bu, Mustafa Kemal'in gelecekle ilgili bütün planlarını bozacak kadar kötü bir gelişmedir. Bin bir zorlukla Fikriye, bebeğin alınmasına ikna edilir. Fakat, duyulmasın diye Münih'e gitmesi gerekmektedir. Hatta gerçekçi dursun diye, verem tedavisi uydurulur ve 3-4 ay Avrupa'da kalmasının gerekli olduğu açıklanır.

16 Ekim 1922'de, önce Mustafa Kemal ile Bursa'ya, oradan da Almanya'ya gider. Aslında zorla gönderilir. Almanlar, Fikriye'nin Mustafa Kemal'in eşi olduğunu bildikleri için, onu törenle karşılarlar. Kendisine devlet başkanlarının eşlerine uygulanan protokol uygulanır. Bu, aynı zamanda Fikriye için bir hava değişimi olacaktır. Atatürk, Fikriye'nin seyahati ve tedavisi için her şeyi yapmış, Fikriye'nin ne yaptığını dakikası dakikasına bilmek ve onu kontrol edebilmek için yanına güvendiği bir adam ve ihtiyacı olan paranın fazlasının vermiştir.

Fikriye'nin ABD'de yaşayan yeğeni Abbas Hayri Özdinçer, dördüncü derece verem iddiasına karşı çıkıyor ve Avrupa seyahati hakkında bildiklerini (babası Enver Bey'den duyduklarını) şöyle anlatıyor: "Küçük halam Jülide veremden öldü. Büyük halam Fikriye'de verem yoktu. Almanya'ya çocuk

aldırmak için gittiği anlatılır. Dördüncü dereceden veremli birinin Münih'ten Ankara'ya o günün koşullarında gelmesi mümkün değil."

Mustafa Kemal, 3 ay sonra, 29 Ocak 1923'te İzmir'de Latife Hanım ile evlenir. Fikriye Almanya'dadır ve evlilik haberini İsmet Paşa'nın telgrafıyla öğrenir. Resmi teze inananlar gazeteden öğrendiğini savunurlar. Deliye döner. Ankara'dan bir şekilde uzaklaştırılmış ve oyuna getirilmiştir. Kendini hakarete uğramış hisseder. 18 gün süren bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşır. Mustafa Kemal, Fikriye'nin Türkiye'ye hareket ettiğini elbette öğrenmiştir. İstanbul Valisi'ne geldiğini bildirince, Vali Bey hemen acele bir telgrafla Mustafa Kemal›e bilgi verir. «Paşam, Fikriye Hanım Ankara›ya gelmek istiyor.» der. Paşa bunun üzerine telgraf yollar «Ankara›ya gelmesine engel olunuz.» der.

Yazar, Şair ve Gazeteci Şemsi Belli'nin arşivinde ise Mustafa Kemal'in Adnan Bey'e (İstanbul Valisi?) bizzat çektiği bir telgraf var. Bu telgrafın metninde şu yazılı, şöyle diyor Mustafa Kemal:

> "Fikriye Hanım'ı beray-ı tedaviye Almanya'ya göndermiştim. Benden izin almadan neden Dersaadet'e gelmiştir? Katiyen Ankara'ya hareketine müsaade edemem. Kendisine para vermiştim. Orada ikamet etsin ve bana izahat versin. Benden müsaade almaksızın hareketine müsaade olunmamak için, icap edenlere emir buyurmanızı ve iş'arını rica ederim. İmza: Gazi Mustafa Kemal."

Emir kesindir. Vali, Fikriye'ye durumu izah eder. Ankara'ya gitmek isterse polis zoruyla durdurulacaktır.

İki gün sonra Fikriye, Mustafa Kemal'e bir mektup yazar. Bu mektupta şöyle demektedir Fikriye: "Muhterem Paşa. Emrinize ittibaen, iade-i afiyet eder etmez Münih'ten müsaadenizi rica etmiştim. Son günlerde vaziyetimin orada gayr-ı kabil-i tahammül bir şekil alması, beni Münih'i terke ve müsaadenizi Paris'te intizar etmeye mecbur etti. İstanbul'a seyahatinden istifade etmek istediğim Nasiye Hanım ise Paris'te fazla kalamayacağından, orada uzun müddet emrinize intizar edemedim. Bu müddet zarfında mektubumu aldığınızı ümit ettiğim ve bir kardeş

arasında resmi müsaade talebini der-hatır etmediğim cihetle, İstanbul'dan bi't-tekrar yazmadım. İzahat-ı lazımeyi bütün kavaidiyle ancak bizzat verebileceğimden, şimdilik bu kadarla iktifa etmekliğime ve Ankara'ya hareketime müsaade buyurmanızı ellerinizden öperek istirham ederim. Fikriye."

Fikriye, gerekli açıklamayı ancak bizzat (şahsen) yapabileceğini söylemekte ve İstanbul'dan Ankara'ya hareket edebilmesi için izin istemektedir.

Mustafa Kemal, bu izni vermez.

Birkaç ay sonra Fikriye, bu defa sesini İsmet Paşa'ya duyurur: "Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'mın yanında bir görevli gibi istihdam edilmek istiyorum. Yalvarıyorum bana yardım ediniz." der. Fakat İnönü, bu isteği kabul etmez. Mustafa Kemal ile Fikriye arasında bir tür arabulucu olmak istememiştir.

Fikriye, tam 14 ay boyunca Ankara yasağına uyar görünür. Bir ara Gelibolu'ya gider ve bir süre orada kalır. (Fikriye, sivil polis tarafından izleniyordu. Ölümünden sonra Gelibolu'daki evde bulunan evrakları ve günlüğü, polisler tarafından yok edilmiştir.) Sonra yeniden İstanbul'a döner. Bir defasında kılık değiştirerek Haydarpaşa'dan tren bileti almaya çalışmış, ancak kimliğini gören görevli ona Ankara bileti satmayı reddetmiştir. Umum müdürün (Aslında Mustafa Kemal'in), emriyle Fikriye'ye bilet satışı yasaktır. Sonunda evlere temizliğe giden Emine adlı bir kadının kimliğini alır (o dönemde kimliklerde fotoğraf toktur) ve yine başka bir kılıkla Haydarpaşa'ya gider. Ankara bileti avucunun içindedir. Fikriye, kesin kararını vermiştir artık. Ankara'ya kavga etmek, evliliğin ona sağladığı hakları sonuna kadar savunmak için gitmektedir. Ya devlet başa ya kuzgun leşe...

Fikriye'nin öldürülmesi

Fikriye'nin Ankara'ya, köşke ulaşması (muhtemelen 13-14 Mayıs 1924) büyük şok yaratır. Mustafa Kemal, şaşırır ve tepki veremez. Fikriye, elleriyle bizzat dayayıp döşediği, oturulur hale getirdiği Çankaya Köşkü'nde 3 gün kalır. Mustafa Kemal, Fikriye'yi Latife'ye nasıl tanıtmıştır, kimliği konusunda ne söylemiştir, bu 3 koca gün boyunca neler yaşanmıştır? Sabah kahvaltıları nasıl yapılmış, akşam yemekleri nasıl

yenilmiştir? Latife Hanım masanın neresine, Fikriye neresine oturmuştur? Fikriye hangi odada yatmıştır? İki kadın neler konuşmuşlardır? Mustafa Kemal ile Fikriye neler konuşmuşlardır? Üçü birlikte neler konuşmuşlardır? Bilmiyoruz. Bize söylenenler yuvarlak ve ruhsuz laflardır. Neler olup bittiğini anlatmaz. Olayın üstünü kapatmaya yöneliktir: "Latife Hanım, Fikriye'den rahatsız oldu. Gönderilmesi için ısrar etti. Fikriye de Ankara'daki bir otele taşındı..." Şimdi bu açıklama mı Allah aşkına?

Bu arada, Ankaralılar Fikriye'yi yakından tanımaktadırlar. Ankara tren garındaki görevliler, arabasına bindiği arabacı... Çankaya yolunda üstü kapalı ama dört tarafı açık bu "brik" denilen at arabası ile ilerlerken çok sayıda Ankaralı onu görür. Dedikodular daha o gün başlar. Bunlar Mustafa Kemal'in de kulağına gidecektir. "Bize tek kadınla nikahı dayatıyor ama kendisi atmış 2 genç kadını köşke, keyif çatıyor"

Bu arada Fikriye'ye bir teklif getirilmiştir. İstanbul'da bir köşk ve bir miktar para karşılığında ısrardan vazgeçmesi istenmiştir. Fikriye, Çankaya Köşkü'nden ayrılır. Düşünecektir.

Üç gün Karaoğlan Oteli'nde kalır. Burada ağabeyi ve Fuat Bulca ile görüşüp, İstanbul'a gidecektir. Fuat Bulca, onun ve Mustafa Kemal'in evlilik şahididir. Aslında Fuat Bulca, 1881 Selanik doğumludur. Mustafa Kemal'in yakın akrabasıdır. Askeri Rüştiye'de Mustafa Kemal ile birlikte okumuşlardır. Selanik'te beraber Fransızca ve Avrupa usulü kadınlarla dans etmeyi öğrenmişlerdir. Birlikte subay çıkmışlar, birlikte Libya'ya gidip İtalyanlarla çarpışmışlardır. Osmanlı'nın son savaşı sırasında Şam'da İngilizlere yakalanan Fuat Bulca, esir kampından kısa sürede kurtulmuş ve Anadolu'ya geçerek, Mustafa Kemal'e katılmıştır. Sakarya Savaşı sırasında tümen komutanlarından biridir. Ayrıca Fikriye'yi de ta Selanik'ten tanımaktadır.

Mustafa Kemal, Fikriye'den resmen boşanmamıştır. Fikriye, evliliklerinin devam ettiğini düşünmektedir. Fikriye, otelde Fuat Bulca'ya nikah şahidi olduğunu hatırlatmış ve ondan gereğini yapmasını istemiş olabilir. Belki de arabulucuydu. Mustafa Kemal, arkadaşı Fuat Bulca ile Fikriye'ye yeni teklifler iletmiş olabilir. Elbette Fikriye, bu görüşme sırasında kendi fikirlerini ve bundan böyle izleyeceği yolu Fuat Bulca'ya anlatmış olmalıdır. Fikriye sinirlidir, kafası karışıktır. Fuat Bulca'nın

kendisinden duyduklarını, Mustafa Kemal'e duygu-durumuyla birlikte hemen nakledebileceğini düşünememiş olabilir. 19 Mayıs 1924 günü (belki 20 Mayıs) öğleden sonra bir brike binip yeniden köşkün kapısına dayanır. Gelişmeler onu tatmin etmemiştir. İçine sinmeyen şeyler vardır. Yeniden konuşma ihtiyacı hissetmiştir. Briki süren arabacıya beklemesini söyler. Ancak Köşk nizamiyesinde bir tuhaflık vardır. Her zamanki nöbetçiler ve bahçede tanıdık yaver yoktur. Değiştirilmişlerdir. Kapıdaki görevliye "Mustafa Kemal Paşa'nın yakınıyım." diye ısrar eder ve bahçeye girer. Köşkün alt salonunda Yüzbaşı Muzaffer Kılıç, randevusuz olduğu için onu durdurur. Muzaffer Kılıç, Fikriye'yi tanımaktadır. Fikriye'nin ona iyiliği dokunmuştur. Zavallı adam, iki arada bir derede kalır. Fikriye'nin yüzü allak bullaktır. Muzaffer Kılıç, hızla merdivenlerden çıkıp Fikriye'nin geldiğini söyleyince, daha Mustafa Kemal ağzını açmadan Latife Hanım bağırmaya başlar.

Muzaffer Kılıç hatıralarında olayı şöyle anlatır:

"Latife Hanım birdenbire 'Niye gelmiş, ne işi var? Dışarı atınız!' diye söylenmeye başladı. Paşa da buna karşı bir şey diyemedi, aynı görüşü benimsedi. Aşağı indim. Fikriye Hanım'a Paşa'nın şimdi kabul edemeyeceğini, uygun zamanı daha sonra kendisine bildireceğimi söyledim. Kadın büsbütün öfkelendi. 'Ne demek efendim, paşa beni muhakkak kabul eder. Siz yalan söylüyorsunuz. Burası benim evim demektir.' gibi sözlerle direnince, bu işin içinden yalnız çıkamayacağımı anladım. Telefonla Kurmay Albay Tevfik (Bıyıkoğlu) ve Yüzbaşı Rusuhi Bey'i yanıma çağırdım. Tevfik Bey, kadını soğukkanlılıkla yatıştırmaya çalışırken, Rusuhi Bey öfkelenip tehdit etmeye başladı. Hatta girdiği tuvaletin kapısını çalarak 'Çık dışarı!' diye bağırdı."

Muzaffer Kılıç'ın yeğeni Altemur Kılıç, 80 yıl sonra o gün orada yaşananlar için Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan röportajda şöyle bir cümle kuracaktır: "Fikriye Hanım Çankaya›ya gelince, Latife Hanım 'Kovun bu kadını!' diyor. Amcam da 'Hanımefendi, bu kadın zor günlerde bizim çamaşırlarımızı yıkadı, kovamam.› diye dikleniyor. Bunun için babama da, amcama da kızıyor Latife Hanım...

Rusuhi Bey, Fikriye'yi uzun süre kaldığı tuvaletten zorla çıkarır. Tekme

tokat salondan bahçeye doğru iter. Fikriye, kollarıyla kapıya tutunur ve köşkten çıkmak istemez. Kıran kırana bir arbede yaşanır. Belki de Fikriye, Paşa'sına seslenir. "Kemal, Kemal neredesin? Neler yapıyorlar bak!" 9-10 metre ötede, yukarıda, merdiven başındaki Mustafa Kemal, bütün sesleri duymakta ve fakat çıtını çıkartmamaktadır. Fikriye'nin çantasında bir tabanca vardır. Bu tabancayı ona İsmet Bey (İnönü) vermiştir. "Yunan Ankara'ya yaklaştı. Belki lazım olur. Gerekirse kendini korumak için kullan." demiştir. 6.35 çapında, iki namlulu, iki mermi alan küçük bir kadın tabancasıdır. Menzili 10-15 metre kadardır. Fikriye o arbede sırasında tabancasını çekti mi? Belki de çekti. Bilmiyoruz...

Ancak, bu sırada Rusuhi Bey tabancasını çeker ve zaptetmekte zorlandığı Fikriye'yi sırtından vurur. Fikriye, bir görüşe göre, Köşk'ün alt salonunda, bir görüşe göre bahçede, bir görüşe göre de zorla bindirildiği atlı arabada vurulmuştur.

Mehmet Sadık Öke, Teyzem Latife adlı kitabında Latife Hanım'ın yanı sıra Fikriye'den de söz etmekte ve onun vurulmasını şöyle anlatmaktadır: "Köşke ikinci gelişinde Fikriye Hanım'ın kendini vurarak silahla intihar ettiği resmi olarak açıklansa da gerçek böyle değil. Fikriye Hanım'ın sırtından mı göğsünden mi vurulduğu tam belli değil. Hatta köşkün bahçesinde mi, yoksa Rusuhi Bey ile faytona bindikten sonra mı öldürüldüğü de belli değildir. Atatürk'ün kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun oğlu Kemal Ulusu'nun, babasının anılarından derlediği kitapta; babasının Köşk'ün hizmetlilerinden Osmanlı sarayından gelme Habeş asıllı Arap Nesip Efendi'den aktardığına göre, Fikriye Hanım ile Rusuhi Bey faytona bindikten hemen sonra, Rusuhi Bey, Fikriye Hanım'ı vuruyor. Büyük bir ihtimalle faytonun içinde çıkan bir arbede sonucunda..."

Silah sesi duyulunca Mustafa Kemal koşup bakmak ister. Ama aşağıya inmesine izin verilmez. Gerekçe olarak "Bu olayla Fikriye bizi vurmak istemiştir. Bize bir şey yapamadı. Şimdi sen gidersen olay üzerine kalır." denilecektir. Fatih Bayhan da Fikriye'nin Rusuhi Bey tarafından vurulduğunu söylüyor: "Kanıtlar bu yöndedir. Bu tarihe geçen hazin bir cinayettir. Zaten daha sonraki gelişmelerden Fikriye'nin intihar etmediğini öldürüldüğünü öğreniyoruz."

Köşkten nöbetçiler, Yaver Muzaffer Bey, Fikriye'nin yanına gelirler. O anda bilinci açıktır. Yukarıdaki anlatılarda hep "faytoncu" diye bir laf geçer ama o adam faytoncu değil, brik kullanan bir at arabacısıdır. O adam, gördüklerini, duyduklarını kimseye anlatmaması için uyarılır. Ardından, kapıdaki nöbetçiler ve Köşk personeli uyarılır. Olanlar için bir senaryo hazırlanır ve herkese kabul ettirilir. Fikriye, çantasından çıkardığı tabanca ile kendini vurmuştur. İntihar etmiştir. Aksini söyleyen bedelini öder.

Peki, Fikriye Memleket Hastanesi'ne hangi vasıta ile götürülmüştür?

Köşk'e geldiği brik ile götürülmesi pek mümkün görünmüyor. Çünkü, biraz sonra okuyacağınız gibi, hastaneye getirildiğinde avaz avaz bağıracak ve ortalığı birbirine katacaktır. Zaten vurulduğu sırada ve sonrasında da bağırıp çağırmaktadır. (Latife Hanım daha sonra bu durumu "Aşık kadının deliliğe varan gücü." diye tanımlar) Memleket Hastanesi ta Hacettepe'nin arkasında, neredeyse Atpazarı'ndadır. Çankaya ile Hacettepe'nin arası bayağı uzun bir yoldur. Fikriye, eğer hastaneye dört tarafı açık o "brik" ile götürülseydi (Bir kere daha; fayton değil, brik. Ankaralılar dilleri dönmediği için "biriği" de derlerdi. Ankara'da o yıllarda fayton yoktu.), yollarda durmadan bağıracak ve gerçeği gelene geçene duyuracaktı. Muhtemelen, hastaneye feryatları duyulmasın diye kapalı bir araba ile (Mustafa Kemal'in otomobiliyle) götürüldü.

9 gün sonra öldü

Yaralı haldeki Fikriye, yaver Muzaffer Kılıç'ın denetiminde ve asker koruması altında, Mustafa Kemal'in emri ile Memleket Hastanesi'ne (Şimdi Ankara Numune Hastanesi) ulaştırılır. Fikriye, hemen ameliyata alınır. Tanınması ihtimaline karşılık, odasının bulunduğu kat boşaltılır. Sadece öleceğinden emin oldukları bir hastayı yerinde bırakırlar.

Sırttan giren kurşun, akciğer zarını ve akciğeri delmiştir. Fikriye, vurulduktan 9 gün sonra akciğer zarı iltihabından ölür.

Abbas Hayri Özdinçer, halasının ölümüne dair bir başka ayrıntıyı da şöyle aktarıyor: "Babam (Fikriye'nin ağabeyi Ali Enver) o sırada Kadıköy'de imiş. İki kişinin evi gözetlediğini görüyor. Kadıköy'e inerken, gelip koluna giriyor-

lar. 'Sizi Ankara'ya götürüyoruz. Gazi Paşa'nın emri.' diyorlar. 1-2 Haziran 1924 olmalı. Ölümü 30 Mayıs'ta gazetede çıkmış. Babamı Ankara'ya getirip mahkemeye çıkarıyorlar. Halamın giydiği iç çamaşırları ve bir tabanca var. Ama babamın mahkemede gördüğü onun tabancası değil. O (onunki) küçük bir tabanca, iki kurşunluk. Babamın gördüğü (mahkemede gösterilen) ise 9 milimetrelik büyük bir tabanca. İç fanilasına baktığında kurşun deliğinin sol arka tarafta olduğunu görüyor. Kan izi de yok. Hâkime, 'Cesedini görmek isterim. Kabri nerede?' deyince Hâkim de 'O hususlar sizce araştırılmamalı. İlerde adınıza hayırlı neticeler doğurmayabilir, başınız sağ olsun.' diyor ve mahkemeyi kapatıyor. Babam, Memleket Hastanesi'ne gidiyor ama içeri alınmıyor. Eski ortağı 3 ay sonra, hastanede çalışan birinden hastaların isimlerini alıyor. Bu hastalardan Polatlı'da sürülerini otlatırken tren kazası geçiren Çoban Hüseyin'i buluyor. Ölecek gözüyle bakıyorlarmış ama yaşamış. Babama 'O akşam bir avrat getirdiler. Sabaha kadar avaz avaz bağırdı; Katiller, beni vurdular! diye! demiş."

Fatih Bayhan, Fikriye'nin öldürüldüğünü güçlendiren delillerden bir başkasını, Atatürk'e ait bir notu gösteriyor: "Gazi Mustafa Kemal Paşa, aylar sonra Ali Enver Bey'e bir notla 'Suçlular cezasını çekti. İçin rahat olsun.' mesajını gönderir" Demek ki ortada bir suç ve suçlular vardır. Bu Fikriye'nin intihar etmediğinin bir başka kanıtıdır.

Fikriye'nin yeğeni Özdinçer'den son bir ayrıntı daha: "Benim halam intihar edecek karakterde bir kadın değil. Bunu Gelibolu'daki arkadaşı Handan Hanım, Şemsi Belli'ye verdiği mülakatta da söyler. Ankara'ya mücadele için geliyor, intihar için değil. Köşke ilk gidişinde Latife Hanım ve Atatürk'le oturup konuşuyorlar. Otele gidip tekrar döndüğünde (önce) içeri giremiyor. Başyaver Muzaffer Kılıç'ın yerine Rusuhi Bey gelmiş ve onu içeri almıyor..."

Fikriye'nin Mezarı Yok

Bu ülkede korkulan kişilerin cesedi yok edilir. Şeyh Said'in, Saidi Nursi'nin, Seyit Rıza'nın ve arkadaşlarının mezarları yoktur. Cesetleri yok edilmiştir. Fikriye'nin de nereye gömüldüğü bilinmemektedir. Mezarı yoktur. Çünkü o da korkulan kişidir. Öldükten sonra Fikriye'nin cesedi Mustafa Kemal'e verilmiştir. Başhekim, Fikriye'nin Mustafa Kemal'in eşi olduğunu

biliyordu. Peki, cesede ne olmuştur? Mustafa Kemal, Fikriye'yi nereye gömmüştür? Bu kadar çok içmesinin sebeplerinden biri de sonradan taşıyamaz hale geldiği bu vicdan yükü müdür?

Eriş Ülger, mezar yeri seçimini bizzat Atatürk'ün yaptığını belirtip, Kuğulu Park civarını tarif etmektedir. Fikriye Hanım'ın yeğeni Özdinçer, "Muzaffer Bey'den öğrendiğime göre, Etnografya Müzesi'nin önündeki Atatürk heykelinin civarında gömülü." gibi muğlak bir ifade kullanmaktadır. Fatih Bayhan ise "Fikriye'nin öldüğü yıllarda ne Etnografya Müzesi vardı ne de Atatürk heykeli... Kuğulu Park civarında ise ne geçmişte ne günümüzde bir mezarlıktan söz edilemez." demektedir.

Bayhan'a göre, Fikriye'nin mezarı Ulus'tadır. Ona bu bilgiyi Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Üyesi Mehmet Akif Işık vermiştir. Yani bugünkü İş Bankası'nın bulunduğu bölge. Üzerinde diğer bazı bankaların da bulunduğu eski Ulus mezarlığı...

Kitabında Fikriye'ye ayrıntılı bir yer veren Mehmet Sadık Öke ise, Fikriye Hanım'ın mezarının, o dönemde Çankaya'ya çıkarken görülen bir söğüt ağacının dibi olduğunu anlatır. Üstelik teyzesi Latife Hanım'dan öğrendiği şekliyle:

"Fikriye Hanım'ın ne mezarının yeri doğru düzgün bilinir, ne başka şeyler bilinir. Bizim bildiğimize göre, Fikriye Hanım, Çankaya'ya çıkan yolun başındaki derenin kenarında bulunan söğüt ağacının dibine gömülmüştür. Hatta Paşa, Latife Teyzem'e bu isteğini söylediğinde Latife Teyzem, 'Yakışır Paşam hem siz ona hem o size yakın olursunuz.' diyerek kinayeli bir olur vermiştir. Ama bugün (mezarın) nerede olduğunu kimse bilmiyor. Zira 1930'lu yıllardan sonra işler değişti. Neden? Çünkü tamamen bir tabu çerçevesine soktular Mustafa Kemal'i... Fikriye Hanım'ın ölümünden birkaç gün sonra, Mustafa Kemal, bahçede köpeklerle oynarken yanlışlıkla Latife Teyzem'e 'Fikriye' diye sesleniyor. Bunun üzerine kavga ediyorlar. Latife Teyzem çok üzülüyor ve o stresle düşüp bayılıyor. Bu kavgadan sonra şöyle bir şey söylüyor Latife Teyzem (Mustafa Kemal'e), 'Fikriye'yi sen öldürdün ama beni öldüremezsin.' diyor."

Ama dahası da var. Cinayetin ardından devlet arşivi, özel arşivler, bütün belgeler elden geçirilir. Fikriye ile ilgili olan her şey, yazılar, fo-

toğraflar (özellikle Mustafa Kemal ile Fikriye'yi beraber gösteren fotoğraflar), anılar yırtılarak, yakılarak, çöpe atılarak yok edilir / edilmeye çalışılır. Fikriye, Mustafa Kemal'in hayatından adeta kazınarak çıkartılır / çıkartılmaya çalışılır. Yakın çevresi de Mustafa Kemal gibi yapar. Ve Fikriye'den geriye pek az şey kalır. Bugün, (gözden kaçmış olmalı) Cumhurbaşkanlığı arşivinde Fikriye ile ilgili sadece 26 adet belge vardır. Onlar da biri ikisi hariç, 1923 yılına aittir.

Gelelim Fikriye'yi öldüren Yaver Yüzbaşı Rusuhi Bey'e... Rusuhi Bey, cinayetten kısa süre sonra terfi eder. Binbaşı rütbesiyle Başyaver olur. Ve başyaverlik görevini 1932 yılına kadar başarıyla sürdürür. Mustafa Kemal'in resimlerinde onun hemen arkasında gördüğünüz heybetli/yakışıklı subay, Fikriye operasyonun kahramanı Rusuhi Bey'dir. Bazıları, Fikriye'nin ölümünün Mustafa Kemal'i çok üzdüğünü söylerler. Üzülseydi, Rusuhi Bey'e tavrı böyle mi olurdu?

Bu arada, Mustafa Kemal ile Fikriye'nin nikah şahidi Fuat Bulca'yı da unutmamak gerekir. Fuat Bulca, Mustafa Kemal öldükten sonra bile ona olan bağlılığını sürdürmüştür. Eski bir komitacı olan Fuat Bulca, 1935 yılında aynı anda, Rize milletvekili, Türk Hava Kurumu Başkanı, İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı, Şeker Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı idi. Dört maaş birden alıyordu. Buradan Mustafa Kemal-Fikriye geriliminde Mustafa Kemal'in tarafını tuttuğunu ve ağzını hep kapalı tuttuğu için ödüllendirildiğini çıkarabiliriz.

FİKRİYE'NİN MEZARI YOK... 8 MART KADINLAR GÜNÜ CHP'Lİ KADINLARA KUTLU OLSUN

Yüzbaşı Rusuhi Tarafından Çankaya Köşkü'nde Vurulan Fikriye, Öldü. Başyaver Salih Bozok Mustafa Kemal'in Emriyle Fikriye'yi Gizlice Gömdü...

Hatırlayalım: Mustafa Kemal, Fikriye'yi boşamadan Latife Hanım ile evlenmiş bu da Fikriye'nin tepkisine yol açmıştı. 20-21 Mayıs 1924 günü Çankaya Köşkü'nde yaşanan bir tartışma sırasında Mustafa Kemal'in yaveri Yüzbaşı Rusuhi, Fikriye'yi tabancayla sırtından vurmuştu. Fikriye 9 gün sonra Memleket Hastanesi'nde (bugün Numune Hastanesi) öldü.

Peki sonra ne oldu? Tarihçi Eriş Ülger, Başyaver Salih Bozok'un anı defterinden Fikriye Hanım'ın nasıl defnedildiğini şöyle aktarıyor:

"Salih Bozok mürekkepli kalemle tuttuğu notlarında Fikriye Hanım'ın vefatından sonraki olaylar için şunları yazıyor:

'Gazi Paşa Hazretleri, yaşanan olaydan son derece müteessir olmuşlardı. Zaten Lâtife Hanım ile aralarında geçenler, Paşa Hazretlerini bir hayli sinirli yapmış, en ufak bir şeye sinirlenir, kızar olmuştu.

Paşa Hazretleri, Fikriye Hanım'ın vefatının ertesi günü beni Meclis'teki odasına çağırdı. Yüz ifadesi şimdiye kadar hiç rastlamadığım bir vaziyetteydi. Beni odasına kabul buyurdukları zaman masasının yanındaki koltukta oturuyor, sigarasını içiyordu. Odaya girdiğim halde benim farkımda değilmiş gibi, bir noktaya doğru sabit bakıyordu.

Nice sonra:

– Çocuk otur şuraya, buyurdular. Muameleler bittikten ve özellikle de ölüm raporu tanzim edildikten sonra, bizim Köşk'ten aşağı inerken Cebeci istikametine doğru eski bir mezarlık vardır ya, Fikriye Hanım'ı oraya defnedeceksin. Bugün bu işi bitir. Müteveffayı hastaneden alırken imkânlar içinde kimsenin görmeyeceği bir saati seç. Akşamdan sonra da defin işi yapılabilir. Ama gündüz gözü ile mezarı hazırlat"

Salih Bozok, defin sürecini anı defterinde şöyle not ediyor:

"Hemen hastaneye gittim. Gerekenleri ve muameleyi çok kısa bir zamanda bitirdim. Mevtayı akşam karanlığında, daha önceden hazırlattığım mezara defnettik. Defin işini yapanlar dahi kimi defnettiklerini bilmiyorlardı"

Not: Fikriye Hanım'ın mezar taşına kimliğini belirten bir ibare konulmamıştır. Bugün o mezarlık orada yoktur. Fikriye'nin mezarı kayıptır...

Mustafa Kemal, Fikriye'nin Mezarını
Sadece Bir Kere Ziyaret Etti... Ve Sonra
O Mezar Kayboldu...Sonsuza Kadar...

Mustafa Kemal'in karısı Fikriye 20-21 Mayıs 1924 tarihinde Mustafa Kemal'in yaveri Yüzbaşı Rusuhi tarafından tabancayla sırtından vurulur. 9 gün sonra hastanede öldü ve Mustafa Kemal'in yaveri Salih Bozok tarafından defnedildi. Tarihçi Eriş Ülger'e göre Mustafa Kemal, Salih Bozok ile birlikte Fikriye'nin mezarını sadece bir kere ziyaret etti. Ülger, bilinmeyen ziyareti belgelere dayanarak şöyle anlattı:

> "Mustafa Kemal, 30 Mayıs 1924 tarihinde defnedenlerin bile kimi defnettiklerini bilmediği Fikriye'yi, ölümünden 5-6 hafta sonra, 25 Temmuz 1924 günü Salih Bozok'u da yanına alarak ziyaret eder. Sıcak hava Mustafa Kemal'i terletir. Cebinden ipek beyaz mendilini çıkarır, yüzünü ve alnını siler. Beyaz mendil sırılsıklam olur. Beş on adım arkasında duran Salih Bozok'a dönüp şöyle der: "Çocuk, bu mendiller insanın terini silmiyor, senin mendilin var mı?"
>
> Mezarın başında Fikriye ile baş başa kalan Mustafa Kemal ayrılırken beyaz mendili mezarın üzerine bırakır. Bu, Fikriye'yi ilk ve son ziyaretidir"

Not: Çankaya üzerinden, Gaziosmanpaşa'ya oradan da Cebeciye uzanan yol üzerinde bulunan bu mezar yeri bugün kayıptır. Fikriye'nin mezarı da. Fikriye'nin yeğeni Abbas Hayri Özdinçer bu nedenle hala soruyor: Halamın mezarı nerede?

Fikriye'yi İkinci Defa Öldürenler

Ben Mülkiye'de Profesör Taner Timur'dan devrim tarihi dersi almıştım ve bu dersin yardımcı kitaplarını tamamen okumuştum. 8-10 bin sayfalık bir külliyattı. Ama Fikriye diye birinin varlığını hiç duymamıştım. Askerliğimi yaparken, bölük kütüphanesinde elime Lord Kinross'un kitabı geçti. Fikriye diye biri varmış, Atatürk'ün teyzesinin kızıymış, Çankaya Köşkü'ne alınmayınca kapıda kendini vurmuş, ölmüş. Bu kadar.

Bir ara, sanırım 15 yıl kadar önce, Şemsi Belli'nin kitabından söz edildiğini duydum. Kitabı okumadım ama tanıtım yazılarını okudum. Fikriye, Atatürk'ü o kadar çok, o kadar çok seviyormuş ki, karşılık göremeyince intihar etmiş.

Fikriye'nin adı her nerede geçerse geçsin, peşinden "intihar etti" pekiştirmesi gelmiştir.

Sonra, bu resmi tarihçilik yetmedi, resmi sinemacılarımız zuhur ettiler. Bunlardan biri, Ömer Zülfü Livanelioğlu'dur. Piyasada Zülfü Livaneli adıyla bilinen bu kişinin çektiği filmin fragmanını seyredince kusmak istedim. Fragman şöyleydi: Bir fayton (1924 yılında Ankara'da fayton yoktu. Ulaşım brik denilen yaylı at arabalarıyla sağlanıyordu. Briklerin oturma yerleri yanlamasına değil, uzunlamasına idi.), evet bir fayton arkadan gösteriliyor. Sonra bir el silah sesi duyuluyor. Sonra zarif bir kadın kolu (sol kol), bir yarım ay çizerek faytondan aşağı düşüyor. Kadının eli bir tabanca tutmaktadır. Saniyeler sonra el gevşiyor ve tabanca yere düşüyor. Zülfü Livaneli'ye göre, Fikriye şiirsel bir şekilde kendini vurmuştur. Ölmüştür. Yoksa kusmak yerine, "Viva la muerte! / Yaşasın ölüm!" diye mi bağırmalıydım? İnsan bu kadar mı cahil olur?

Resmi tez çizgisinden asla sapmamış Can Dündar adlı Gazeteci / yönetmen de 1994'te "Fikriye" diye bir belgesel çekmiş ve onun ölümünü aynen böyle anlatmıştı. Zülfü Livaneli'nin anlattıkları, sıkı bir Atatürkçü olan Can Dündar'ın anlattıklarının 16 yıl sonra tekrarlanmasıdır. Can Dündar ve Zülfü Livaneli, çektikleri filmlerle Fikriye'yi bir kere daha öldürmüşlerdir.

Fakat o da ne? Kitabı yazarken internette Can Dündar'ın birkaç yıl önce yazdığı değişik bir yazı ile karşılaştım. Kafasına ıslak sünger mi düştü? Bir nevi günah çıkarma mı? Bakacağız... Can Bey'in yazısı şöyle:

Fikriye Hanım intihar etmedi, sırtından vurdular.

Fikriye Hanım'ın ölümü, "Cumhuriyet tarihimizin ilk şüpheli ölümü" sayılabilir.

Çünkü 86 yıl sonra bile (buradan yazının 2010'da yazıldığı anlaşılıyor) bu ölümün ardındaki sır perdesi tartışılmaya devam ediyor.

Zülfü Livaneli'nin "Veda"sından sonra tartışma yeniden gündeme geldi.

Filmde Fikriye Hanım'ın Çankaya'da Mustafa Kemal Paşa ile görüş-

türülmediği için intihar ettiği tezi işleniyor.

Biz de 1994'te yaptığımız "Fikriye" belgeselinde öyle işlemiştik. Ancak belgesel yayımlandıktan sonra, ortaya çıkan bir tanık bildiğimiz her şeyi alt üst etti.

Bir telgraf ve bir haber

O tanığa geçmeden, "bildiğimiz her şey"i özetleyeyim. Tevatür çok ama elde ciddiye alınabilecek iki belge var:

Biri, Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 baharında, evlenip Ankara'ya döndükten hemen sonra, Adnan Bey'e çektiği bir telgraf metni... Şemsi Belli'nin arşivindeki o metinde şu yazılı:

"Fikriye Hanım'ı tedavi için Almanya'ya göndermiştim. Benden izin almadan neden Dersaadet'e gelmiştir? Katiyen Ankara'ya hareketine müsaade edemem. Kendisine para vermiştim. Orada ikamet etsin ve bana izahat versin."

İkinci belge ise, 1 Haziran 1924 günkü Vatan Gazetesi'nde "Fikriye Hanım'ın intiharı"nı duyuran haber:

"Fikriye Hanım, Ankara'ya çıkınca, istasyondan doğruca Reisicumhur dairesine gelerek Reisicumhur ve refikalarını görmek istediğini söylemiştir. Gazi ve hanımını görmek mümkün olmayacağı kendisine bildirilmiştir. Fikriye Hanım, beklettiği kira arabasıyla geri dönmeye mecbur olmuş ve dönüş sırasında, üzerinde bulundurduğu anlaşılan tabancayla araba içinde intihar etmiştir."

Çıkagelen tanık

Bu haber, muhtemelen bir "resmî açıklama" ya dayanıyordu ve yıllar boyu da "resmi tarih "in temel dayanağını oluşturdu.

Şimdi dönelim "gayri resmi tarihe...

Belgesel yayımlandıktan sonra Türkan Şoray, "Fikriye'nin öyküsünü sinemaya taşımayı önerdi. Birkaç kez buluşup konuştuk.

Bu hazırlık gazetelerde haber olarak çıktı. İşte o haber üzerine, Amerika'dan bir telefon geldi. Arayan, Abbas Hayri Özdinçer'di. Fikriye Hanım'ın öz yeğeniydi. Kendisini tanıtınca, belgeselin hazırlığı sırasında Fikriye Ha-

nım'ın ailesinden birilerine ulaşabilmek için çok çaba sarf ettiğimizi, kimseyi bulamadığımızı söyledim.

Ailenin, olaydan sonra "bir nevi sürgün"e tabi tutulduğunu öğrendim.

Özdinçer, belgeseli izlememiş ama film projesiyle ilgili haberleri okumuştu. Bizimle görüşmek istiyordu.

İstanbul'a geldi. Türkan Şoray'la birlikte buluştuk.

Son derece zarif bir beyefendiydi. Ancak, kaygılı görünüyordu. Bildiklerini anlatmanın ne tür sonuçlara yol açabileceğini kestiremiyordu. O nedenle yıllarca susmuştu.

"Ama artık yaşlandım. Bu sırları size devretmek, bildiğim her şeyi anlatmak istiyorum." dedi.

Ve anlattı.

Bir defa, Fikriye Hanım'ın hastalık nedeniyle değil, Ankara'dan uzaklaştırılmak amacıyla -veya Ankara'da yapılmasında sakınca görülen bir tıbbi operasyon için- yurtdışına gönderildiği kanısındaydı.

Türkiye'ye dönüşte, Ankara'ya gelip, bir süre Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal ve Latife Hanım'ın konuğu olarak kalmıştı. Ancak Latife Hanım'la yaşanan gerilimin ardından İstanbul'a dönmüştü.

Yeniden Ankara'ya geldiğinde Köşk'ün yaveri Rasuhi Bey tarafından içeri alınmamıştı. Özdinçer, halasının ikinci gelişinden ve içeri alınmayışından Mustafa Kemal Paşa'nın haberdar edilmediği inancındaydı.

Peki ölüm?

Yeğenine göre, Fikriye Hanım intihar etmemiş, vurulmuştu.

"Alçaklar, vurdular beni...!"

Bilinenin aksine, Fikriye Hanım, olaydan sonra hemen ölmemiş, kanlar içinde Memleket Hastanesi'ne kaldırılmıştı.

Olaydan sonradan haberi olan Gazi, bizzat hastaneyi aramış, ilgilenmiş ama Fikriye Hanım kurtarılamamıştı.

Ölümden sonra Fikriye Hanım'ın İstanbul'daki ağabeyi Ali Enver Bey, iki sivil polis eşliğinde Ankara'ya getirilmişti.

Enver Bey, cesedi görmek istediğinde, kendisine naaşın defnedildiği söylenmişti.

Ama o, işin peşini bırakmamış, kardeşinin yattığı hastaneye giderek ölüm olayını araştırmıştı. Ve olay gecesi hastanede çalışan görevlilerden biri, kendisine büyük sırrı söylemişti:

"Kurşun, kardeşinizin sırtındaydı". O gün hastanede yatanlardan Çoban Hüseyin ise Ali Enver beye şöyle demişti: "O gece bir avrat getirdiler. Sabaha kadar avaz avaz 'Alçaklar! Katiller! Vurdular beni!' diye bağırdı."

"Boynu büküük sümbül" Abbas Hayri Dinçer (Özdinçer olmalıydı. Y.G.) bunları anlattıktan sonra, bir sigara yakmış ve "Üzerimden büyük yük aldınız, babam Enver Bey'e olan bir vefa borcumu ödedim." demişti. Sonradan olayı Atatürk'ün emir eri Ali Çavuş'un şimdi rahmetli olan kızından da dinlemiştim. Bu olaydan sonra Atatürk'ün günlerce üzüntüsünü belli etmeden ıstırap çektiğini, Köşk'ün arka bahçesinde Fikriye Hanım'ın çok sevdiği "Boynu Büküük Sümbüle Döndüm" şarkısını mırıldanıp ağladığını söylemişti bana... Hayri Bey, 2006 yılında Fikriye Hanım'a ait bazı özel eşyaları Ulaştırma Bakanı'nın da katıldığı bir törenle TCDD'ye bağışladı. Yatak örtüsü... Kırlent... Birkaç soluk fotoğraf... Atatürk'ün Şam'dan hediye getirdiği tepsi... Bu eşyalar törenle teslim alındı ve Fikriye Hanım'ın Mustafa Kemal'le zor günlerde bir arada yaşadığı tarihi Gar Binası'na yerleştirildi.

Törende Hayri Bey'e gazeteciler ısrarla Fikriye Hanım'ı sordular. Şöyle dedi:

> "Bizde Fikriye Hanım'a ait bazı hikayeler ve hatıralar var. Ancak, bunlar şu anda açıklanacak şeyler değil. Hakkında bilinmeyen şeylerden biri, halamın gömüldüğü yer, diğeri ise otopsidir. Bunlar hiç kimseye açıklanmamıştır. Halama ait eşyalar babama verilmemiştir. İntihar edip etmediği hususunda ise hiçbir şey söyleyemem"

Resmî İdeolojiye Devam

Can Dündar'ın yazısını okudunuz, ayakları sanki biraz suya ermiş gibi görünüyor. Ama bu görüntü aldatıcı olabilir. Çünkü, yazdığı metinde, resmi teze uymadığını düşündüğü bilgileri sansür etme eğilimi kendini hemen ele veriyor. Mesela, aslında Abbas Hayri Özdinçer, Fikriye'nin Almanya'ya kürtaj için gittiğini söylüyor. Nereden biliyorum? Abbas Bey, kendi ağzından yazılan kitapta aynen şöyle söylüyor: "Büyük halam Fik-

riye'de verem yoktu. Almanya'ya çocuk aldırmak için gittiği anlatılır." Ama Can Bey ne yapıyor? Bu cümleyi alıyor "Bir defa Fikriye Hanım'ın hastalık nedeniyle değil, Ankara'dan uzaklaştırılmak amacıyla -veya Ankara'da yapılmasında sakınca görülen bir tıbbi operasyon için- yurtdışına gönderildiği kanısındaydı." biçimine dönüştürerek, anlaşılmaz hale getiriyor. Çocuk aldırma, Can Dündar'ın anlatımında "Ankara'da yapılmasında sakınca görülen bir tıbbi operasyon" şeklini alıyor. Sonra, Atatürk, Fikriye'nin vurulduğunu sonradan öğreniyor. Can Dündar öyle yazıyor. Sonradanmış. Nereden biliyorsun kardeşim sonradan öğrendiğini? Yaver Muzaffer Kılıç, anılarında, Köşk'ün alt salonu ile üst kat arasında gidip geldiğini ve Latife-Mustafa Kemal ikilisi ile Fikriye arasında haber getirip götürdüğünü çoktan anlatmış. Yani Fikriye vurulduğu sırada Mustafa Kemal Köşk'te. Onu da mı okumadın? Üstelik, madem intihar etmediğini, vurulduğunu öğrendin, yalanın ucunu sana gösterdiler. Artık Vatan Gazetesi'nde yayınlanan haberin bütün unsurları yalan olabilir. Bunu düşünsene! Şüphelensene! Üstüne gitsene! Mesela, Mustafa Kemal'in katil veya katillerin üstüne neden gitmediğini, kimseden neden hesap sorulmadığını sorsana! Ayrıca, Fikriye'yi kim vurmuş, vuranı kim veya kimler yönlendirmiş, olayın üstü neden kapatılmış, soruşturma nasıl sonuçlanmış, öldükten sonra Fikriye'ye ne olmuş, mezarı neredeymiş? Bütün bunların hiçbiri Çan Bey'in yazısında yok. Ayrıca Can Bey, yeğen Özdinçer'in ağzından Fikriye'yi önce İstanbul'a gönderiyor, sonra da Köşk'e çıkarıyor. Oysa yeğen Özdinçer, böyle bir şey söylemiyor. Kitabında yazdığı da aynen şu: "Benim halam intihar edecek karakterde bir kadın değil. Bunu Gelibolu'daki arkadaşı Handan Hanım, Şemsi Belli'ye verdiği mülakatta da söyler. Ankara'ya mücadele için geliyor. İntihar için değil. Köşke ilk gidişinde Latife Hanım ve Atatürk'le oturup konuşuyorlar. Otele gidip tekrar döndüğünde (önce) içeri giremiyor. Başyaver Muzaffer Kılıç'ın yerine Rusuhi Bey gelmiş ve onu içeri almıyor." Can Dündar'ın yazısı neresinden tutsan dökülüyor. Böyle gazetecilik olmaz.

Güya resmi tarihe karşıymış gibi görünüyor ama Can Bey'in tutumu, resmi tezcilerin genel tutumudur. Resmi tezciler, inkar edilemez gerçekler ortaya çıktığı zaman, suret-i haktan görünüp, bunların bir kısmı-

nı kabul ederler. Ama ortaya çıkanları eğip bükerek, bazı unsurların da üstünü yeniden örterek, yeni bir resmi tez inşa ederler... Son yazdıklarına rağmen, Can Dündar hala resmi tarihçidir ve çok tehlikelidir. Zülfü Livaneli'den de sadece bir parmak öndedir. Bu kadar... Yazıklar olsun!

Ve Latife ve Vedad ve Halid Ziya Uşaklıgil ve Münci ve Recep Zühdü...

Fikriye'yi ve Mustafa Kemal'in İzmir operasyonunu anlatırken, aslında Latife'yi de anlatmaya başlamış olduk. Fikriye parantezin dışına çıktığına göre, sıra Latife, Vedat, Halid Ziya, Münci ve Recep Zühdü'nün hikayelerinde.

Resmi tarihe göre Latife Hanım'ın biyografisi şöyledir.

Ben bu bölümü Vikipedi'den aldım. Ama Latife'nin hayat hikayesi hepsinde aynı.

"Latife Hanım, 17 Haziran 1898 yılında İzmir'de doğdu. İzmir'in tanınmış ailelerinden olan Uşak kökenli *Uşakizade* (sonra Uşşaklı) Muammer Bey ile Adeviye Hanım'ın kızı olan Latife Hanım'ın, Vecihe (ö.1992), İsmail, Münci, Ömer ve Rukiye adlarında 5 kardeşi vardı. İzmir Lisesi'ni bitirdi. Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk okudu. Londra'da dil öğrenimi gördü. Kurtuluş Savaşı henüz bitmeden Türkiye'ye döndü.

11 Eylül 1922'de, Türk ordusunun İzmir'e girişinin ardından, güvenli bir karargâh arayışındaki kurmayları, Başkumandan Mustafa Kemal'e Uşakizade ailesinin köşkünü de önerdiler. Ailesi yurtdışında olan ve köşkte babaannesiyle birlikte kalan Latife Hanım'dan bir davet mektubu istendi. Bu öneriyi sevinerek kabul eden Latife Hanım, davet mektubunu yazdı ve köşklerinde Atatürk'ü 20 gün ağırladı. Bu tanışmadan sonra haberleşmeleri devam etti. Bir süre sonra Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım da sağlık sorunları nedeniyle İzmir'e gittiğinde, köşkte ağırlandı. Zübeyde Hanım'ın 14 Ocak 1923'te ölümü üzerine İzmir'e giden Mustafa Kemal ile Latife Hanım, 29 Ocak 1923'te Muammer Bey'in evinde, sade bir nikâhla evlendiler. Bu, nikâhta kendileri de bulunduğu için, dönemin âdetlerine uymayan bir törendi. Mareşal Fevzi Çakmak ve Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'in, Mustafa Abdülhalik Renda ile

Salih Bozok ise Latife Hanım'ın tanıkları idi.

Yeni devletin başkenti Ankara'ya gelerek Çankaya'da ilk Cumhurbaşkanlığı köşkü olarak kullanılan *Kuleli Köşk* (günümüzde Atatürk Müzesi olarak kullanılan, bugünkü adıyla Eski Köşk)'te yaşadı. Eşinin isteği üzerine TBMM'deki oturumları izlemeye giden Latife Hanım, TBMM'ye giren ilk Türk kadını oldu. Pek çok yurt gezisinde eşine eşlik etti. 1925 yazında Doğu Anadolu gezisinde aralarında geçen tatsız bir tartışmadan sonra Latife Hanım ve Atatürk boşandılar. Boşanma haberi, 12 Ağustos 1925 günü radyoda yayımlanan bir hükümet bildirisi ile duyuruldu.

Ölümüne kadar İzmir'de ve İstanbul'da yaşayan Latife Hanım, evliliği ve eşi hakkında konuşmayı ya da yazmayı kesinlikle kabul etmedi, ikinci kuşak yakınlarına da aynı yönde vasiyette bulundu. 12 Temmuz 1975'te İstanbul'da 77 yaşındayken meme kanserinden hayatını kaybetti."

Birçok yerde Latife Hanım'ın soyadı Uşaklıgil diye geçer ama bu doğru değildir. Doğrusu Uşşaki'dir. Vedad ve Mustafa Kemal nedeniyle çıkan kavgada, ailenin iki kanadı birbirlerinden nefret etmiş ve Halid Ziya, "Uşaklıgil" soyadını alınca diğer kanad "Uşşaki" soyadında karar kılmıştır. Resmi tarihte hiç söz edilmez ama Mustafa Kemal'in, Latife ile tanışmasının sebebi İzmir Yangını'dır. Resmi tarihçiler, İzmir Yangını'ndan söz edilmesinden hoşlanmazlar. Çünkü, Türk Ordusu suçlanabilir. Bu yüzden, Mustafa Kemal ile Latife'nin tanışma sebebi olan bu yangın zabıtlardan çıkarılır.

Ama bizim işimiz gerçek. İşimize bakalım.

Bu yangının, insanların kaderinde meydana getirdiği değişiklik şaşırtıcıdır.

Mesela Mustafa Kemal, yangın yüzünden taşındığı köşkte, Latife ile tanışacaktır. Paşa, Muammer Bey'in köşkünde 20 gün kalır. Bu süre içinde müttefik donanmasını İzmir limanından çıkartmakla meşguldür. Latife, Mustafa Kemal'in tercümanlığını yapar. Onun söylediklerini İngilizce'ye çevirir ve bu metinler yabancı savaş gemilerinin komutanlarına iletilir. Mustafa Kemal, o andan başlayarak Latife ile olan bağını sürekli hale getirir. Ekim ayı ortalarında Ankara'ya dönerse de, Ocak ayında yeniden İzmir'e gelecektir. Evlenirler.

Latife, Çankaya Köşkü'ne yerleşir. Mustafa Kemal ile ilişkileri "o yılan

köşke gelene kadar" sorunsuzdur. "O yılan geldi. Ondan sonra cennet bahçesinde her şey bozuldu..." Latife Hanım'ın "o yılan" dediği kimdir? Başlangıçta ben, o yılanın Fikriye olduğunu düşündüm. Ama anıların tümünü üst üste birkaç kez okuyunca, bu düşüncemden vazgeçtim. "O yılan", bana göre Vedad'tır. En büyük darbe Vedad'tan gelmiştir. Mustafa Kemal ile Latife Hanım'ın evlilikleri bir gece ansızın Vedad yüzünden çıkan bir kavgayla bozulacak ve bitecektir. Latife ile Mustafa Kemal'in arasına bir erkek girmiştir.

Vedad Olayı ve Aşk-I Memnu

Yeğen Mehmet Sadık Öke, "Teyzem Latife" adlı kitabında 20 Temmuz'u 21 Temmuz 1925'e bağlayan o meşum geceyi şöyle anlatmaktadır:

> "O akşam Köşk'te bir resmi davet var. Mareşal Fevzi Çakmak, İsmet Paşa, Amerikan ve Avusturya maslahatgüzarları, Latife Teyzem'in kardeşi, Paris Sefareti Üçüncü Kâtibi İsmail Bey ve eşi Melahat Hanım da davetlilerden birkaçı... Kalabalık bir davet ve bunaltıcı derecede sıcak bir akşam. Paşa, her zaman olduğu gibi Latife Hanım'a, 'Piyano çal.' demiş. Latife Hanım da şöyle söylemiş, 'Şimdi çalamam, buradakilerin hiçbiri dinlemiyor, yorgunum...' Bunun üzerine Mustafa Kemal çok kızar. Aslında ilk kıvılcımın kopmasına sebep olan bu kadar basit bir şey ama bir noktada gerginlik arttıkça, biliyorsunuz her şey artık batmaya başlıyor. Bunun üzerine Vedad piyano çalar. Buradan da ikinci bir gerginlik doğmaya başlar. Vedad eseri bitirince, Paşa gidip alnından öperek ona teşekkür eder. O andan itibaren ikisi birbirine biraz sert davranmaya başlıyorlar."

Latife Hanım, kıskançlıktan adeta çıldırır. Vedad'ı öpmek de ne oluyor? Mustafa Kemal, onu değil, Vedad'ı tercih etmiştir. Öfkeyle konuşmaya ve Vedat'ı kötülemeye başlar:

> "Sen benim yerime Vedat'a çaldırıyorsun. Niye çaldırıyorsun? Çaldırma! Zaten buradakilerin hiçbiri dinlemiyor. Hatalı çaldı, iyi çalmadı, bak kimse anlamadı." Bunun üzerine Mustafa Kemal, "Hanımefendi buradakilerin hepsi anlıyor ama siz

anlamıyorsunuz." deyince Latife Hanım yelpazeyi hızla avucunun içine vuruyor ve elini kesiyor. Buna çok sinirlenen Mustafa Kemal, tokat atmak üzere elini kaldırmış. Latife Teyzem de gayr-i ihtiyari elini yüzüne siper etmek için kaldırınca, eli Paşa'nın yanağına çarpıyor ve elindeki kan onun yanağına bulaşıyor. Yanağı da biraz çiziliyor ama Latife Hanım'ın elindeki kan bulaştığı için, Mustafa Kemal'in yüzünde büyük bir yara var gibi gözüküyor. Bu olay, komutanların ve diplomatik erkânın önünde meydana geliyor. Bunun üzerine, Avusturya ve Amerikan maslahatgüzarları 'Komutanların önünde karısından tokat yedi. Türkiye Cumhuriyeti liderinin karizması çizildi. Her an bir darbe beklenebilir.' diye ülkelerine kripto yazmış. Bu, son noktayı koyan olaydır. O gecenin sabahında durumu düzeltmek için Latife Hanım'ın yanına gelmiyor Mustafa Kemal. Sabaha kadar dışarıda askerlerle konuşuyor. O gece çok kötü bir gece. Latife teyzem sonunda eşyalarını topluyor ve terk ediyor. Mustafa Kemal de özel bazı eşyalarını topluyor, önce İsmet Paşa'ya, sonra da Direksiyon Binası'na gidiyor."

Konuklar, adeta kaçar gibi Çankaya Köşkü'nden ayrılırlar. Güzel başlayan bir gece tam anlamıyla berbat olmuştur. Amerikan ve Avusturya maslahatgüzarları, kendi hükümetlerine kavganın sebebini de bildirirler: "Kavga, bir piyanist yüzünden çıktı."

Peki, uğruna yuva dağıtılan bu Vedat kimdir?

Vedad, ünlü Aşk-ı Memnu romanının yazarı Halit Ziya Uşaklıgil'in oğludur. Köşkte ne işi var peki? Onu Çankaya Köşkü'ne Latife Hanım davet etmiştir. Neden? Efendim, Vedad, Latife Hanım'ın kuzenidir. Daha doğrusu, Latife Hanım'ın babası Muammer Bey ile Halit Ziya (Uşaklıgil), kardeş çocuklarıdır. Ancak Muammer Bey, yaşça biraz büyük olduğu için Halit Ziya'ya "amca" diye hitap etmektedir. Halit Ziya'ya Latife Hanım da "amca" demektedir.

Latife Hanım'ın Çankaya'ya gelin gitmesi, bütün aileyi olduğu gibi, Halit Ziya'yı da sevindirmiştir. Çok uysal ve içine kapanık bir çocuk olarak gördüğü oğlu Vedad'ı, bir tatil sırasında yeğeni Latife'nin yanına

yollar. Kendisinden 6 yaş büyük olan Latife'ye "abla" diye hitap etmekte olan Vedad, o sırada İstanbul'da Osmanlı Bankası'nda çalışmaktadır. Çankaya Köşkü'ne ilk geldiğinde, Mustafa Kemal'in kanı Vedat'a hemen ısınır. Fransızcayı ana dili gibi konuştuğunu, yanı sıra Almanca ve İngilizceyi de iyi derecede bildiğini öğrenen Mustafa Kemal, onu Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) Tevfik Rüştü Aras'ın da bulunduğu bir toplantıda imtihana tabi tutar. Yabancı gazeteleri getirtir. Tercüme ettirir. Vedat sınavı geçer. Mustafa Kemal, o andan itibaren Vedad'ın kaderine el koyar. Onun geleceğiyle ilgili kararlar almaya başlar. Vedad'ın bankacı değil hariciyeci olmasını ister. Dışişleri onu uygun bir sefarete tayin edene kadar da Vedad, Çankaya Köşkü'nde kalmalıdır. Çankaya Köşkü'nün müştemilatında bir oda ayarlanır. Ona geçici olarak, katiplik gibi bir iş verilir. Ve Halil Vedad, Köşk'te yaşamaya başlar. Mustafa Kemal'in ona çok önem verdiği ortaya çıkmıştır. Artık Çankaya'daki sofrada yeri vardır. Akşam yemeklerinde konuklara piyano çalmaktadır. Latife Hanım yeğeni olarak, ona sahip çıkmaktadır. Ama nereye kadar?

Latife'yi gönderir, Çankaya Vedad'a kalır.

Vedad, 1904 doğumludur. Yabancı konuklar ve paşaların gözü önünde yaşanan o skandal sırasında 21 yaşındadır yani... Latife Hanım, eşyalarını toplayıp İzmir'e hareket etmeden önce yeğenine 'Hadi hazırlan İzmir'e dönüyoruz!' der. Vedad'dan hiç itiraz beklemez. Ama Vedad ikircikli bir halde "Babama sormam gerek." diye cevap verir. Latife Hanım çok sinirlenir. Onun sayesinde Köşk'e gelmiş ama onunla beraber dönmüyor. Ne demek bu şimdi? Latife Hanım, henüz ne olup bittiğini kavrayamamıştır. Vedad, dediğini yapar, babasıyla telefonda konuşur. Babası "Gazi ne diyorsa sen onu yap." der. Vedad döner, Mustafa Kemal ile konuşur. Mustafa Kemal "Sen gitme, kal" deyince kalma kararı alır. Mustafa Kemal'in Vedad'ı bırakmadığını öğrenen Latife Hanım, bir kere daha yıkılır. İhanete uğradığını düşünür. Vedad'ın davranışı ve Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) oğlunu desteklemesi yüzünden Latife Hanım ve ailesi, ailenin öteki kanadına küserler. Latife Hanım'ın babası Muammer Bey, Halit Ziya Bey ile yirmi yıla yakın bir süre hiç konuşmaz. Bambaşka gerekçeler ileri sürülse de (1934'te soyadı kanunu çıkınca), aynı soyadını almaz-

lar. Biri Uşaklıgil, diğeri Uşşaki soyadını alır. Yıllar sonra, küslüğü yine Latife bozar. Amcası Halit Ziya Bey'i arar. Biraz soğuk da olsa amcası ona cevap verir ve özlediğini söyler ama hepsi bu kadar. Taş atılmış, cam kırılmıştır. O cam artık onarılamaz.

Latife, İzmir'e dönmüştür. Ankaralılar, gönderildiğini değil, Çankaya Köşkü'den kaçtığını konuşmaktadırlar. Bu arada Mustafa Kemal ile Latife, özel hayatlarından hiç kimseye söz etmeme konusunda birbirlerine söz verirler. Vedad, Çankaya Köşkü'nde kalmaya devam eder. Neden sonra Vedad'ın tayini Londra'ya çıkar. Aile bu tayine sevinmiştir. Çünkü çocukları mesleğinde yükselmeye başlamıştır. Ancak dedikodulara göre tayin Vedad'ı Ankara'dan, Çankaya'dan uzaklaştırmak için bir oyundur. Vedad, kendisi gibi Hariciyeci olan kardeşi Bülend'le birlikte Londra'da lüks bir hayat yaşamaya başlar. Bir süre sonra iki kardeş askerliklerini yapmak için Türkiye'ye dönerler. Askerliğin ardından Bülend'in tayini hızla yapılır. Ancak Vedad için sıkıntılı günler kapıdadır. Önce Berlin'e gönderileceği söylenmiştir. Ama bu tayin bir türlü gerçekleşmez. Sonra tayinin olamayacağı Vedad'a bildirilir. Ankara'da gizli bir el Vedad'la uğraşmaktadır. Baba – oğul bu konuda devrin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı suçlarlar. Aras, onlara göre Vedad'a takmıştır. Uşaklıgiller, Aras'ın arkasındaki asıl ismin Latife Hanım olmasından kuşkuludurlar. Çünkü Aras, İzmir'li Evliyazadeler ailesi üzerinden Latife Hanım ile akrabadır. O yüzden Vedad'la uğraşmaktadır. Zaten Latife Hanım, Atatürk'ten ayrıldıktan sonra hayatı boyunca bir daha Vedad ile görüşmez. Abla ile kardeşin (Latife ile Vedad'ın) arasına Mustafa Kemal girmiştir.

Uzun uğraşlardan sonra, Vedad'ın tayin sorunu aşılır. Vedad için yeni yer Prag'dır. Gittiği her yerde kısa sürede çok popüler olan, etrafında dost halkası oluşturan Vedad, buradan Ankara'ya geri çağırılır. Vedad Uşaklıgil'in morali bozulur. Ankara yerine İstanbul'a döner ve Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırır. Üç yıl boyunca Hariciye'nin kapısından içeriye adım atmaz.

Ancak diplomatlığı sevmektedir ve bu yüzden mesleğine geri dönmek ister. Hariciye'nin kapanan kapıları açılmak bilmeyince, Halit Ziya Uşaklıgil'in girişimleri üzerine, devreye tekrar Atatürk girer. Paşa'nın direktifi ile Vedad tekrar Hariciye'ye kabul edilir. Yeni görev yeri Brüksel'dir. Bir müddet sonra buradaki görev yükünden sıkılan Vedad, tayinini Ar-

navutluk'a, Tiran'a yaptırır. Arkadaşı Ali Türkgeldi Tiran'da büyükelçidir. Vedad, Arnavutluk'ta da kısa sürede çok sevilir. Başta Arnavutluk Kralı Zogo olmak üzere, üst düzey görevlilerin gözdesidir. Elçiliklerde verilen davetlerin aranan konuğu olan Vedad, hayatında hiç olmadığı kadar mutludur. Ama bu mutluluğu uzun sürmez, Tiran'a gidişinin beşinci ayında, her nedense buradaki görevinden alınarak Ankara'ya geri çağrılır. Hastalığının giderek ağır seyrettiği son bir yılında Atatürk'ün çevresindeki mutat zevat / Çankaya silahşorleri, devlet yönetimini iyiden iyiye ele almıştır. Ve özellikle İsmet Paşa ile esaslı bir hesaplaşmanın içine girmişlerdir. Recep Zühdü, Dolmabahçe'ye gelirse İnönü'yü öldüreceğini söylemektedir. Halil Vedad'ı Ankara'ya çağıran da yine aynı ekip olmalıdır. Hasan Rıza Soyak, Şükrü Kaya, Recep Zühtü Soyak, Celal Bayar... Halil Vedad, ısrarla dönmek istemez. Ama karar tebliğ edilmiştir. 1 Aralık 1937 günü odasına çekilir. Çok sayıda ilaç içerek ölüm uykusuna yatar. Ne olursa olsun Ankara'ya dönmeyecektir. Son mektubu dramatiktir:

> "Anacığım, acıma sevin, korkmuyorum ve rahat konuşuyorum. Seni ve babamı çabuk beklerim. Daha sonra ne rahat! Hayatta çok bedbaht idim. Bu bir tesviye (düzeltme) çaresi idi. Ölüm ne kolay! Uykum çok... Bütün sevdiklerim Allah'a emanet..."

Beş kişiyi öldürecek kadar uyku ilacı içerek intihar eder / ettiği açıklanır. Özel evrakları ve günlüğü ortadan kaybolur. Cenazesi, Arnavutluk'tan devlet töreni ile Türkiye'ye gönderilir. İstanbul'da yapılan törenin ardından Bakırköy – Kartaltepe'ye defnedilir. Ancak tuhaf şey, törende devleti temsil eden hiç kimse yoktur. Vedad'a düşmanlık eden meçhul isim veya isimler burada da iş başındadır. Vedad'ın son maaşına, cenazenin Türkiye'ye getirilmesi için yapılan masraflara karşılık olarak el konulur. Durumu öğrenen Mustafa Kemal'in tepkisi üzerine Dışişleri geri adım atar ve maaşı aileye ödenir. Vedad hiç evlenmemiş, hatta 37 yıllık yaşamında hiç kız arkadaşı olmamıştır.

Akşam Gazetesi'nden Gürkan Hacır şöyle der:

> "Batılıların 'Ağzında gümüş kaşıkla dünyaya gelmiş.' dediği tipte bir aileye mensup Vedad Uşaklıgil, sırlarını da kendisi ile beraber götürdü"

Latife Hanım: "Mustafa Kemal Sahte Napolyon...
Büyük Bir Asker Değil, Beceriksiz Bir Diplomat...
Hırslı Mevki Düşkünü Bir Adam... Şansı Sayesinde
Bir Yerlere Gelmiş Bir Çocuktur..."

Latife Hanım'ın 21 Şubat 1926'da Boston Sunday Advertiser Gazetesi'nde yayınlanan mektubundan bir bölüm: "Evliliğimizden birkaç hafta sonra, ben onu hala seviyor ve hatta kendisine hayranlık besliyorken, bir adamı tanımak istiyorsan... Onunla yemek ye, yolculuk et ve birlikte yaşa diyen eski bir Türk atasözünün ne kadar isabetli olduğunu fark ettim.

Gazi'nin hayallerimdeki o bilge, kahraman ve varlığını (milletine) feda etmiş adam olmadığını anlamam için birkaç hafta yetti de arttı bile. Aradan birkaç hafta daha geçtikten sonra ise her insanda bulunacak kusurların ötesinde, karşımdaki adamın bırakın büyük bir adam olmayı, bu payenin yanından bile geçemeyecek biri olduğuna dair hissiyatım yavaş yavaş pekişti.

Çocuk yaşlarda bir İngiliz okulunda (okumuş) olmanın etkisiyle pek farkında olmadan, olaylara serinkanlı bir şekilde tarafsız yorumlar yapabilme melekesinin henüz toy ve tecrübesiz zihnime işlenmiş olduğunu kavramaya başladım. Sonraki yıllarda eğitimime Fransa'da devam ettim. Fransa'daki yıllarım bana mantıklı biri olmayı öğretti. Elbette, Alman kültürünün kişiliğim üzerindeki etkisini de atlamamam gerekiyor; zira iyi bir münazaracı olmam Berlin'de geçirdiğim vakit sayesinde kazandığım bir meziyettir.

Sözün özü: kocamı İngiliz psikoloji geleneği ışığında inceledim, olguları Fransızlar gibi mantık çerçevesinde tahlil ettim ve Almanlar gibi kendimi iyi ifade edebilecek bir hale geldim. Kocama dışarıdan bir gözle ve üç farklı düşünce geleneği çerçevesinde baktığımda vardığım sonuç şu oldu: Gazi büyük bir asker değil; beceriksiz bir diplomat ve hırslı, mevki düşkünü bir adamdı.

Evliliğimizin üzerinden altı ay geçtikten sonra, evimizde baş başa olduğumuz bir sırada kendisine dair analizlerimi kabul etmesi için ona yalvardım ve çok çalışırsa, kaderin ona altın tepside sunmuş olduğu şöhrete layık hale gelebileceğini söyledim.

Başlangıçta söylediklerime çok öfkelendi. Fakat sonra kızgınlığını şefkate dönüştürmeyi başardım.

Ardından bana, askeri anlamda Yunan Ordularını Anadolu'dan çıkarmanın, Anadolu'nun o dönem içinde bulunduğu şartlardan bihaber olan dünya kamuoyun zannettiği kadar büyük bir zafer olamadığını söyledi. Daha sonra bir adım daha ileri gitti ve Türk Ordusu olmasa bile Yunanların Anadolu'da altı ay daha kalmaları durumunda muhtemelen açlıktan ölecek hale geleceğini, çünkü ne yeterli mühimmata ne gıdaya ne de giyecek kıyafete sahip olduklarını söyledi.

Fakat bu itiraflardan birkaç hafta sonra kocam, bir grup Türk gencinin histerik ve içi boş galeyanının yarattığı megalomanlıkla mücadele edemez hale geldi..." [638].

Bu en hafifi sayılabilir

LATİFE HANIM'DAN MEKTUP

...

Latife Hanım: "Beni hapsedebilirsin ama susturamazsın!"

"Latife ağlıyor: Kemal Paşa'nın etrafı dalkavuklar ve eşeklerle çevrilmiş"

SAN FRANCİSCO EXAMİNE Latife Hanım'ın İstanbul'da gazeteye gönderdiği mektup... 3 HAZİRAN 1926

"Eski kocam ve onun dalkavuk yardakçıları, kurdukları "yeni Türkiye'nin" kutsal olduğunu düşünüyor ve en küçük eleştirinin dahi idam urganı yahut cellattın baltasını hakkettiğine inanıyorlar...

"Ama ben "sözde özgürlük verilmiş kadınları" konuştuğum gibi, "sözde yeni Türkiye'yi" eleştirmeye de devam edeceğim. Özgürlük konseptleri dans salonlarında akşam yemeğinden sabah 9'lara kadar devam eden danslardan ibaret...

"Gençliği ve sosyal yapıyı nefsin kölesi yaparak ülkeyi cehennem kapılarına taşıyorlar. Onur ve haysiyetten yoksun bu olguyu eleştiren ya susturuluyor ya vahşi ellere teslim ediliyor ya da darağacına gönderiliyor...

"Bir zamanların saygın ihtiyarları şimdi karakterlerini kaybetmişler ve bunun yanında da dillerini... Bir söz vardır "konuşmak bedava" diye, "yeni Türkiye'de" konuşabilmek çok pahalı, hele de rejime karşı konuşuyorsanız...

"İngiltere, Almanya ve Fransa'da toplantılar yapmaya başladım. Lakin eski kocam beni ailemin başına bir iş getirmekle tehdit ediyor. Bu toplantılardan vazgeçip İstanbul'da çenemi kapatıp oturmam için şantaj yapıyor...

"Başka bir deyişle eğer eleştirmeye devam edersem Kemal Paşa babamı öldürmekle tehdit ediyor, bu taktik aynı zamanda onun Türkiye'yi yönetme biçimini de gösteriyor.

Babamın hayatı için İstanbul'a dönmek zorunda kaldım...

"Babamın varlığına el koyan eski kocam, bu serveti geri iade etmiş değil.

İşte böyle... Eski başkentimizde, kendi evimde hapis hayatı yaşıyorum.

Eski kocamın saçmalıklarına, onun Kuran'da adı geçen bir peygamber olduğuna hatta yarım bir ilah olduğuna inanıyorlar...???

"Eski kocamın hiçbir eleştiriye tahammülü yok ve oluşturduğu "yeni Türkiye" konseptine de tek laf edilmesini istemiyor. Oysa bu konsept özgürlük ve çağdaşlık değil, Paris'in en kötü kabaret oyunları gibi. ..

"4 yıl önceydi, eski kocam İzmir'e vardığında romantik hisler duymuştum, çocuksu düşüncelerle ona vücudumu, ruhumu ve varlığımı sundum.

İngilizce eğitimi ve Avrupa deneyimlerim, eski kocamın Türkiye'yi batılılaştırmasıyla benim gördüğüm batının alakası bile olmadığını gördüm...

"Şantaj ve tehditlerle beni evime hapseden Kemal Paşa'yı mahkemeye vermeye devam edeceğim, susmayacağım. Dava açacağım maddeler şunlar olacak...

1. Beni boşamasının geçersizliği

2. Gönüllü olarak giydiğim çarşafımı, suç unsuru haline getirmesi

3. Servetim olan $750.000 iade etmemesi

4. Mahkeme hakiminin onun sözünden çıkmaması...

"işte bunlar ağızlarından düşürmedikleri özgürlüklerin nasıl olması gerektiğini onlara öğretecek) Saçları açtırmak, Amerikan şapkası takmak, gece boyunca dans etmek; ucuz kişilikleriyle Pera'nın camlarından yansıdığı gibi olmadığını öğreteceğim onlara."

Latife Hanım, 1926

Mustafa Kemal'in silahşorları iş başında

Silahşorler acımasızdı. Eleştiriye tahammülsüzdüler. Tabancalarını çekip, eleştirenlerin üzerine yürüdükleri çok olmuştur. Elbette güçlerini, kendilerinden daha çok muhafızlığını yaptıkları Mustafa Kemal'den alıyorlardı.

Abdülhamit, gazetelerde beğenmediği haber olursa sansür ederdi. O gün sansür edilen haberin sütunu beyaz çıkardı. Herkes orada sansür edilen bir haber olduğunu anlardı. Ama Abdülhamit, haberini beğenmediği gazeteciyi öldürtmez veya dövmez / dövdürtmezdi. Gazetecilerin öldürülmesi, İttihat ve Terakki ile başlayan ve 2000'li yıllara kadar devam eden bir gelenektir. İttihatçı silahşörler, yazılarından hoşlanmadıkları Hasan Fehmi, Ahmed Samim ve Zeki Bey gibi gazetecileri sokak ortasında faili meçhul olacak şekilde öldürmüşlerdir. Yine sadece 1915'te öldürülen Ermeni gazeteci sayısı 9'dur. Cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok gazeteci, sudan sebeplerle İstiklal Mahkemesi'ne çıkarılıp yargılanmıştır. Mustafa Kemal'in arkadaşı ve yakın koruması, İstiklal Mahkemesi üyesi Kılıç Ali de bir gazeteci milletvekilini, hem de gazetesinin içinde, silahla tehdit etmiş ve dövmüştür. Herhalde akşam içki sofrasında Mustafa Kemal'e anlattı ve beraberce güldüler.

Cumhuriyet'in ilanından on beş ay sonra cereyan eden bu gazeteci dövüp yaralama olayı, yurt dışına kaçan bazı zengin Rum ve Ermenilerin, Cumhuriyet'in ilanından sonra bir şekilde Türkiye'ye dönmelerinden doğmuştur. İsmet Paşa (İnönü) hükümeti işbaşındadır. İstanbul

basınının zengin Ermenilerden bazılarının, İçişleri Bakanı Ferit Bey'in onayıyla yurda döndükleri yolunda yürüttüğü sert neşriyat, Büyük Millet Meclisi kürsüsüne kadar getirilir. Erzurum Milletvekili Rüştü Paşa ile Zonguldak Milletvekili Halil Bey'in müştereken hazırlayıp Meclis başkanlığına verdikleri takrir görüşülmektedir. İçişleri Bakanı Ferit Bey, Değirmenciyan isimli Ermeni'den alınan 45 bin liralık çek iddiasının tetkik edilmekte olduğunu açıklar. Bunun üzerine takrir sahiplerinden Halil Bey, 14 Nisan 1924 günü söz alarak su konuşmayı yapar:

"Bu kadar kan döktük, fedakârlık gösterdik. Resmen tespit olunmuş bir hakikat vardır ki, o da İstanbul'da dumanlı havalardan istifade etmek isteyen kumpanyaların mevcudiyetidir. Bazen bunlara ufak, büyük memurlar da katılıyor. Vaktiyle İstanbul'dan adam kaçıranlar, bugün onların geri gelmelerine çalışıyorlar. Rivayete göre, Ankara'da şubeler teşkiline bile teşebbüs ediliyor. Sebuhyan'ın firarından sonra, emval-i menkûlesi (taşınabilir malı) satılmış, gayr-i menkulesine (taşınamayan malına) el konulmuştur. Sebuhyan, bu defa teşebbüste bulunmuş, tahkikat lehinde neticelenmediğinden, dönmesine müsaade edilmemiş, bazı kimselere yirmi bin lira teklif edilmiş, hatta bazı yardım kuruluşlarına teberruda (bağış) bulunduğu söylenmiş ve neticede Sofya'da bulunan Sebuhyan, geri dönmüş ve İstanbul'a gelince ilk isi "Tasfiye Komisyonu" aleyhine dava açıp, emvalini (mallarını) geri almak olmuş. ('Çok açık gözmüş!' sesleri...) İçişleri Bakanı, gazetelere beyanatından, geri gelmek hadisesinde bir yanlışlık olduğundan bahsediyordu. İstanbul Polis Müdürü gazetecilere 'Emir verdiler çıkardım, emir verdiler aldım.' demiştir. ('Gülüşmeler, alkışlar...)

İçişleri Bakanı, bunları tekrar hudut dışına çıkarmakla ikinci hatayı yapmış oluyor. Bu birbirini tutmayan emirler verilirken, Cumhuriyet'in haysiyetini düşünmek icap ederdi. Sebuhyan'ın karısı çıkarılmamış, buna sebep nedir? Vaktiyle İstanbul Valisi'nin bir etiket meselesi, burada uzun münakaşalara sebep oldu ve o zamanki İçişleri Bakanı, zavallı Vali'yi kurtarmak için akla karayı seçti. Halbuki bu defaki muamele bir rezalet-i idareyedir. Buna skandal derler. Sualimi istizaha (gensoruya) çevirmeyi düşünüyorum. Bu işe Meclis'in el koyması lazımdır. Bilhassa, bazı vesikaların çalınması için teşebbüse geçildiği yazılıyor. Meclis'in tahki-

kat yapması hakkındaki takririmin kabulünü rica ederim."

Zonguldak Milletvekili Halil Bey'in bu teklifi kabul edilip, "meclis tahkikatı" açılırken, basındaki neşriyat da hız kazanır. Rum ve Ermeni zenginlerinin yurda dönmeleri, milliyetçi basında "cinayet-i uzma / büyük cinayet" olarak adlandırılır. Gelibolu Milletvekili, Gazeteci Celal Nuri, "İleri" gazetesinde sert bir yazı yazar. İçişleri Bakanı Ferit Bey'e "Hiçbir Türk'ün itimadı kalmadığını" iddia eder.

Tahkikat komisyonu İstanbul'da

Basının hassasiyeti devam ederken, "Meclis Tahkikat Komisyonu" İstanbul'a gelir. İstanbul Polis Müdürü Sadeddin Bey ve Deniz Pasaport Dairesi'nden üç memur gözaltına alınır. İstanbul Valisi Haydar Bey'in de Kozmeto'nun karısının yurda dönüşüyle ilgili olarak ifadesi alınır. Yürütülen tahkikatın gizliliğine rağmen, "cinayet-i uzma"ya bazı milletvekillerinin adlarının karıştığı haberi basına sızar. Meclis Başkanı Fethi Bey (Okyar), İstanbul'a gelerek komisyon başkanı ile görüşür ve "her meselenin hak ve adaletle halledileceği" yolunda beyanda bulunur. Gazeteler yine de "Geri gelme rezaletinde bir milletvekili hazineyi binlerce lira zarara soktu." ve "Mesuliyyet, yalnız bir iki küçük memura mı yıkılacak?" gibi yayınlar yaparlar.

Tahkikat Komisyonu vazifesini bitirir ve raporunu yazar. Bazı zengin Rum ve Ermenilerin, savaş sonrası yurda dönüşlerinde suç unsuru bulunduğu sarahatle (açık olarak) tespit edilmiştir. Komisyon raporunda Kılıç Ali, Necmeddin Molla ve Rauf (Rize Milletvekili) gibi milletvekillerinin adları geçmektedir. Bu arada bunalan İçişleri Bakanı Ferid Bey istifa eder ve yerine Recep Bey (Peker) getirilir. Ancak Ferit Bey'in istifası, aleyhindeki yayınları durdurmaz. Basın "cinayet-i uzma"nın peşini bırakmaz. Kılıç Ali, Necmeddin Molla ve Rize Milletvekili Rauf hakkındaki yayınlar sürer. Necmeddin Molla, dokunulmazlığının kaldırılmasını talep eder ve yargılanma girişiminde bulunur. Kılıç Ali ve Rize Milletvekili Rauf sessiz kalırlar. Ancak bu aldatıcıdır.

Kılıç Ali tabancasına davranıyor

Gazeteci-Milletvekili Celal Nuri Bey, saldırıya uğrayarak ağır şekilde dövülür. 31 Temmuz 1924 tarihli "İleri" gazetesine göre olay şöyle cereyan eder: Kılıç Ali, 30 Temmuz günü "İleri" gazetesine telefon ederek Celal Nuri Bey'i sorar. Onun gazetede olduğunu öğrenince, yanında Rize Milletvekili Rauf olduğu halde gazete binasına gelir. Kılıç Ali, tabancasını çekerek, odasında Suphi Nuri ve Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey ile oturmakta olan Celâl Nuri Bey'in üzerine yürür. Türlü hakaretten sonra, eline geçen bardak, sürahi, fincan, sigara tablası, ne varsa hepsini Celal Nuri Bey'in kafasına fırlatır, Celal Nuri Bey yaralanırken, odanın camları kırılır. Kılıç Ali'nin saldırısını Feridun Fikri Bey önlemek ister, ancak başarılı olamaz. Kılıç Ali, son olarak Celal Nuri Bey'in kafasına tabanca kabzasıyla vurur ve onu ağır şekilde yaralar.

Kılıç Ali, ağır küfürlerle gazete binasını terk ederken, olay mahalline bir polis memuru gelir. Ancak saldırgan, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı, yakın koruması ve Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali'dir. Celal Nuri Bey'in ilk tedavisi zabıta Tabibi Nafiz Bey tarafından yapılır. Biraz sonra savcı, polis müdürü ve sorgu hâkimi gazeteye gelip tahkikata başlar.

"İleri" gazetesi haberine göre; Kılıç Ali, Celal Nuri Bey'in bulunduğu odaya girdiğinde: "Hepinize göstereceğim! Gazetelere, Meclis Tahkik Heyeti'ne, İçişleri Bakanı'na, hepinize göstereceğim!" diye bağırmıştır. Gazeteci-Milletvekilinin ağır şekilde yaralanması infial uyandırır. Ama, muhalif milletvekillerinin gayretine, basının sürekli yayınına rağmen soruşturma bir netice vermez. Celal Nuri Bey dövüldüğü ile kalır. Savaş sonrası yurda dönen zengin Ermeni ve Rumlardan sızdırılan paraların da üstü örtülür. [639] Aslında Celal Nuri Bey ucuz kurtulmuştur. 6-7 ay kadar sonra Kel Ali, Kılıç Ali ve Rize Milletvekili Rauf Bey ile Meclis'te kapışan Ardahan Milletvekili Halit Paşa öldürülecektir.

Ardahan Mebusu Halit Paşa'nın öldürülmesi

Mustafa Kemal'in Latife'den boşandığı 1925 yılı Ağustos ayından önce, o yılın Şubat ayında peşpeşe iki önemli olay meydana gelir. Bunlar, Ardahan Mebusu Halit Paşa'nın Mustafa Kemal'in silahşorleri tarafından Ankara'da

Meclis binasında öldürülmesi ve Şeyh Sait isyanıdır.

Önce Halit Paşa'nın öldürülmesi: 1883 yılında İstanbul'da doğan Halit Paşa, aslen Çerkes'tir. Birinci Dünya Savaşı'nda, Kafkasya'da Yakup Cemil'in alayında 2. Tabur Kumandanı olarak vazifelendirilir. Ardahan'ın kurtarılmasındaki başarısından dolayı, 23 Haziran 1915'te olağanüstü terfiyle binbaşılığa, Çoruh Müfrezesi'ndeki hizmetleri nedeniyle 14 Haziran 1916'da yarbaylığa terfi eder. 4 Temmuz 1916'da yaralanır, tedavi için İstanbul'a, ardından Viyana'ya gönderilir. 10 Mayıs 1917'de ise Garbi Dersim Kumandanlığı'na tayin edilir. Enteresandır, burada kendisine bir Kürt aşiretinin lideri olan Seyit Rıza'yı yardımcı olarak seçer. 1918 başlarında Seyit Rıza ve aşiret savaşçılarının da desteğiyle Erzincan, Mamahatun ve Erzurum'u işgalden kurtarır. (Buradaki Seyit Rıza, Dersim isyanının lideri olduğu suçlamasıyla 1937'de idam edilen Seyit Rıza'dır) Ardından Halit Bey, Kafkas İslam Ordusu'nun 3. Tümen Kumandanlığı'na tayin edilerek Batum Muharebesi'ne iştirak eder. Ahıska ve Ahlıkelek'in kuzeyini ele geçirirse de, Mondros Mütarekesi imzalanınca Elviye-i Selase'yi (Kars, Ardahan, Batum) terk ederek, tümeniyle Erzurum'un Tortum kazasına çekilir.

Halit Bey, Mondros Mütarekesi'nden sonra, İngilizlerin siyasi baskısıyla azledilir. Ali Rıza Paşa Hükümeti zamanında ise 9. Kafkas Tümen Kumandanlığı'na tayin edilir. 27 Eylül 1920'de Ermenileri mağlup eder. Başarısından dolayı, 6 Aralık 1920'de olağanüstü terfiden albaylığa yükseltilir. 1921 yılı başlarında Halit Bey, Batı Cephesi'nde Kocaeli Kumandanlığı'na tayin edilir. İkinci İnönü, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya muhaberelerinde görev yapar. Büyük Taarruz'a ise Kocaeli Grup Kumandanı olarak katılır. Taarruzdaki başarıları nedeniyle, 31 Ağustos 1922'de olağanüstü terfiden tümgeneralliğe yükselir. Şu bilgi çok önemlidir: Halit Paşa'nın komuta ettiği birlikler, Yunan cephesinin çökmesinde hayati bir rol oynarlar. Halit Paşa yıldırım gibi hareket ederek, Yunan başkomutanı Trikopis'i bizzat esir etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya getirmiştir. Ancak Halit Paşa'nın bu başarısı, Kemalistler tarafından onun kariyerinden çıkartılıp atılmıştır. Halit Paşa, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele sürecinde 9 defa yaralanır. Muharebe madalyası, gümüş liyakat, gümüş imtiyaz, altın liyakat, altın imtiyaz, üçüncü rütbeden

kılıçlı Osmanlı madalyaları ile Avusturya ve Afganistan devletlerinin birer nişanına sahiptir.

Birinci Dönem TBMM'de muhalefet, 1923 yılı itibariyle oldukça kuvvetlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise muhalefetten yaka silkmektedir. Ali Şükrü, Hüseyin Avni, Ziya Hurşit gibi baş belalarından kurtulmak amacıyla, siyasi bir hamle yapar. 1 Nisan 1923 tarihinde TBMM'den erken seçim kararı çıkartır. Seçimlerde, devlet olanakları, ordu, polis ve bürokrasi, Müdafaa-i Hukuk Grubu, yani Kemalist adaylar lehine kullanılır. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun formalite olarak ifade ettiği seçimler neticesinde, muhalefet tamamen tasfiye edilir. Çünkü, seçim listelerine Mustafa Kemal'in onaylamadığı hiç kimse alınmaz. Ancak, evdeki hesap çarşıya uymaz. Kısa sürede, ilk meclisteki muhalefetten çok daha güçlüsü, yeni mecliste beliriverir. Mustafa Kemal'in silah arkadaşları Kazım Karabekir, Refet Bele, Ali Fuad Cebesoy, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı (TCF) kurarlar. Halk Fırkası içindeki mebuslar da liberaller ve sertlik yanlıları (silahşorler) olarak ikiye ayrılırlar. Silahşorlere göre sayıları az da olsa, önde gelen liberallerden Ali Fethi Bey başvekil olur. Silahşorler, bunu kabullenemez ve Ali Fethi Bey Hükümeti'ni düşürmek için çalışmaya başlarlar.

Halit Paşa, Büyük Taarruz'dan sonra askerliğe devam etmek istemiş, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı üzerine siyaset hayatına atılmıştır. İkinci Dönem TBMM seçimlerine Ardahan'dan adaylığını koyar. 5 Temmuz 1923 tarihinde yapılan seçimlerde 183 ikinci seçmenin oyunu alarak mebus seçilir. Aslında Halit Paşa, Mustafa Kemal'in kafasındaki ideal mebuslardan birıdir. Onu bu yüzden mecliste görmek istemiştir. Ancak, evdeki hesap bir kere daha çarşıya uymayacaktır.

Halit Paşa, başlangıçta CHP'ye bağlı bir mebus görüntüsü çizer. Bununla beraber, 1925 yılının başlarından itibaren CHP içindeki silahşorlerle arası açılır. Kazım Karabekir, Ali Fuad ve Refet Paşalar önderliğinde kurulan TCF'ye sıcak bakmaya başlar.

Halit Paşa, mebusluğu sırasında iki defa izin kullanmış, beş farklı konuda söz almış, 72 açık oylamaya katılmış, 71'inde "evet", birinde "hayır" oyu kullanmıştır. Halit Paşa'nın dört takriri, dört kanun teklifi ve üç değişiklik tek-

lifi vardır. Çoğu askerlikle ilgili olan bu tekliflerin, sadece bir tanesi kabul edilmemiştir. Takrirlerinin en önemlisi; malûl gazilerin terfihine dairdir. Seksen sekiz arkadaşıyla verdiği takrir, Müdafaa-i Milliye ve Maliye encümenlerine sevk edilmiştir. 3 Şubat 1925 tarihinde, Meclis'te takririni savunmuştur. Kanun teklifinin kabul edilmesinin artık *"farz"* ve meclis için *"namus borcu"* olduğunu söylemiştir. Askerlik hayatından verdiği örneklerle, malûl gazilerin kahramanlıklarını gözler önüne sermiştir. 8 Şubat 1925 tarihinde de söz almıştır. Bir gün sonraki olayın fitilini ateşleyecek gelişmeler, o gün yapılan müzakerelerle doğrudan ilgilidir. Malûl gazilerin terfi ettirilmesi meselesinde yükselen itirazlara anlam veremediğini belirtmiştir. Trabzon Mebusu Muhtar Bey'in, teklifin birinci maddesini değiştirmeye yönelik bir takrir vermesi ve bunu savunması, Halit Paşa'yı oldukça sinirlendirmiştir. Paşa, Muhtar Bey'in malûl gaziler meselesine vakıf olmadığını belirtmiştir. Muhtar Bey ise Halit Paşa'yı doğru söylememekle itham etmiştir. Halit Paşa, bunun üzerine kendine hâkim olamayarak hızla yerinden fırlamış ve *"Benim dediğim mi doğru değildir?"* diyerek Muhtar Bey'in üzerine yürümüştür. Halit Paşa, bir süre itirazlarını sürdürmüşse de meclis başkanının ısrarı üzerine yerine oturmuştur.

Halit Paşa, silahşorlerin liderlerinden Afyonkarahisar Mebusu Ali Bey'le (Nam-ı diğer Kel Ali, soyadı kanunundan sonra Ali Çetinkaya) olaydan önce ciddi bir tartışmaya girmiştir. Halit Paşa ve Kel Ali arasındaki husumet, Trablusgarp Savaşı yıllarına kadar gitmektedir. Trablusgarp Cephesi'nde Yüzbaşı Halit Bey, Kel Ali ile aynı yerde görev yapmıştır. Fakat birbirleriyle anlaşamamışlardır. Anlaşmazlık nedeniyle Enver ve Mustafa Kemal Beyler, Kel Ali'nin yerini değiştirme gereği duymuşlardır. Ekim 1925'in sonlarında Kazım Karabekir ve Ali Fuad paşalar, askerlik görevlerinden istifa ederek TCF'yi (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) kurma çabasına girişince, 8 Kasım 1924 tarihinde Kel Ali, kürsüden paşaların bu tavrını *"Generaller Hükümeti"* olarak değerlendirmiştir. Paşalara karşı derin bir saygı besleyen Halit Paşa, bu söze alınmıştır. Ali Bey'e bu ifadesiyle generallere hakaret mi ettiğini sormuştur. Ali Bey ise kendisinin de asker olduğunu, bu nedenle sözlerini hakaret olarak algılamamasını söylemiştir. Halit Paşa ise şu karşılığı vermiştir: *"Sen de askersin amma, general değilsin... Neden Paşalığa terfi edemedi-*

ğini ben de senin kadar bilirim. Sana emr-ü kumanda etmiş insanlara kinayeli lâf atmaya sıkılmıyor musun?" Halit Paşa, ardından ortamı terk etmiştir.

Halit Paşa, TCF'ye katılacak mıdır? Fırka kurulduğu zaman, bu beklenti gazetecilerce sorulmuştur. Paşa, bu hususta henüz karar vermediğini, TCF programını incelediğini söylemiştir. Nitekim vurulduğu zaman, üstünden TCF programı çıkmıştır. Paşa'nın ara seçimlerdeki tavrı da onun TCF'ye katılacağı düşüncesini pekiştirmiştir. CHF'nin, Bursa ara seçimlerindeki mebus adayı, İstanbul Belediye Başkanı Emin Bey'dir. TCF ise bağımsız aday Sakallı Nurettin Paşa'yı desteklemiştir. Halit Paşa, tavrını Nurettin Paşa'dan yana koymuştur. Olaydan birkaç gün önce, Halit Paşa, İstanbul'dan gelecek kardeşi Sami Bey'i karşılamak üzere istasyona gitmiştir. Bu sırada Kel Ali'nin İstanbul Belediye Başkanı Emin Bey'i istasyonda karşıladığını ve kucaklaştığını görmüştür. Silahşorler, Emin Bey'den yanadır. Halit Paşa, meclis koridorunda rastladığı Kel Ali'ye, Emin Bey'le samimiyetin sebebini sormuştur. Bu sırada Kel Ali ile Halit Paşa arasından küçük bir tartışma yaşanmıştır. Halit Paşa, bir süre sonra yazdığı bir mektupla, Kel Ali'yi düelloya davet etmiştir. Kel Ali, bu mektubu bir Çankaya akşamında Mustafa Kemal Paşa'nın sofrasında okumuştur. Mustafa Kemal, rahatsızlık duymuş ve Meclis Başkanı Kazım (Özalp) Paşa'dan, Halit Paşa'yla konuşmasını istemiştir. Kılıç Ali'nin de arabuluculuğuyla Halit Paşa, akşamüstü Fresko'nun barında, Kel Ali ile barışmıştır.

Halit Paşa'nın beklediği gibi çıkmaması, Mustafa Kemal'i de kızdırmaktadır. Devreye girer ve onu Çankaya'ya davet eder. Kel Ali, Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından biridir. Aynı anda Mustafa Kemal'in muhafızıdır. İkisinden birini seçmek zorunda kalırsa, elbette Halit Paşa'yı değil, Kel Ali'yi seçecektir. Mustafa Kemal, Çankaya'daki görüşmede Halit Paşa'dan mebusluktan istifa etmesini ister. Halit Paşa, istifaya yanaşmaz. Bunun üzerine, Halit Paşa'yı deli olduğuna inandırma operasyonu başlar. İstanbul Mebusu Doktor Hakkı Şinasi (Erel) Paşa, Mustafa Kemal'in talimatıyla Halit Paşa'yı muayene eder. Doktor, muayene sırasında Halit Paşa'yı güya "aşırı ölçüde sinirli" bulur ve ona üç tavsiyede bulunur: Siyasi hayattan çekilmek, iyi bir sağlık tedavisi yaptırmak ve evlenmek. Halit Paşa, siyasi hayattan çekilmesi yönünde yapılan bu teklifi de reddeder. Ama bir süre dinlenmek ve tedavi

olmak için Almanya'ya gitmeyi kabul eder. Fakat bunu Harp Malûllerinin Terfihi Kanunu'nun çıkarılması sonrasına erteler.

16 Şubat 1925 tarihli *Son Telgraf* gazetesine göre Halit Paşa, son günlerde mecliste söylenen idari ve mali yolsuzluklar karşısında kendini tutamayarak, sinirli bir tutum sergilemiştir. Olaydan on gün önce ziyaret ettiği Mustafa Kemal'e yolsuzlukları anlatmış, ondan bunları engellemesini istemiştir. Ali Fuad Paşa ise hatıralarında yolsuzluk yapanların Afyonkarahisar Mebusu Ali (Kel Ali), Cebel-i Bereket Mebusu Hüseyin Avni (Zaimler), Gaziantep Mebusu Kılıç Ali, Elazığ Mebusu Hüseyin (Gökçelik), Rize Mebusu Rauf (Benli) ve Kozan Mebusu Ali Saib (Ursavan) Beyler olduklarını ifade etmiştir. Halit Paşa'nın yolsuzluk nedeniyle bunlarla tartıştığını söylemiştir. Rıza Nur da, olayın yolsuzluklar karşısında Halit Paşa'nın takındığı sert tavır yüzünden çıktığını iddia etmiştir.

Halit Paşa, Hüseyin Bey'e: *"Sen nâmûssuzsun!"* demiş, Hüseyin Bey ise: *"Bu* sözleri sana *iâde ederim!"* karşılığını vermiştir. Halit Paşa ile Hüseyin Bey arasındaki münakaşa sırasında Kel Ali, Kılıç Ali ve Saib Beyler araya girerek, onları güya ayırmışlardır. Elazığ Mebusu Hüseyin Bey'i başka bir yere, Halit Paşa'yı da diğer bir odaya götürmüşlerdir. Bir süre sonra Hüseyin Bey, TBMM müzakere salonuna girerek yerine oturmuştur. Halit Paşa, Hüseyin Bey'in salona girdiğini duyunca, içeri girerek onun yanına oturmuştur. Konuşmak için Hüseyin Bey'i dışarıya davet etmiştir. Hüseyin Bey ise teklifi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Halit Paşa, dışarıya çıkarak paltosunu giymeye başlar. Meclis'ten ayrılacak ve evine gidecektir. Bu esnada Kel Ali, Paşa'ya *"Paşa bu günlerde pek sinirlisin."* diye laf atar. Halit Paşa, tam Meclis kapısından çıkarken, kulağına çalınan bu laf üzerine aniden geri döner. Silahşorlerin tarafını tutanlara göre bundan sonrası şöyle gerçekleşir: Halit Paşa iki tabancasını çıkararak, Kel Ali'ye yönelir. Ona hitaben *"Gel buraya, Kel Ali!"* diyerek iki el ateş eder. Ancak hedefi tutturamaz. Kel Ali, kurşunlardan kurtulduktan sonra karşı saldırıya geçerek, Paşa'nın kollarından tutar. Halit Paşa ile Kel Ali arasında boğuşma başlar. Bu sırada Hüseyin Avni Bey, Halit Paşa'nın elindeki silahlardan birini alır. Bunun üzerine Halit Paşa, diğer elindeki tabanca ile bir el daha ateş eder.

Dördüncü olarak atılan kurşun tartışmalıdır. Silahşorler dördüncü kurşunun Kel Ali'nin tabancasından çıktığını ve aşağıdan yukarı doğru Halit Paşa'nın göğsüne isabet ettiğini iddia ederler. Halit Paşa ise Kel Ali ile yerde boğuşurken, arkadan Rize Mebusu Rauf Bey'in ateş ettiğini söyler. Ona göre; tam Meclis'ten çıkacakken, silahşorlerin (Kel Ali, Kılıç Ali, Binbaşı Rauf vb.) saldırısına uğramıştır. Bunun üzerine, silaha sarılmak zorunda kalmıştır. Kel Ali'yi altına almışken, Rize Mebusu Rauf Bey onu arkadan vurmuştur. Gümüşhane Mebusu Kadirbeyzade Zeki Bey de hatıralarında Halit Paşa'nın vurulmasını anlatır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensubu olması açısından, Zeki Bey'in olaya bakışı önemlidir. Zeki Bey, Meclis'te müzakere devam ederken, koridordan üç el silah sesi (dört değil, üç el) duyulur duyulmaz olay mahalline gittiğini ifade eder. Halit Paşa'nın vuruluşu sonrasını sıcağı sıcağına şöyle anlatır:

> *"... Halid Paşa'da renk kalmamıştı. Ayakta sallanıyordu, hemen kendisini kucaklayıp yol sergisinin üzerine uzattık. Yaranın nerede olduğu henüz belli değildi. 'Paşa, seni kim vurdu?' dedim. Cevâben: 'Kel Ali'yi altıma aldım, puşt Rauf üstümden bana ateş etti.' dedi. Hemen yeleğinin düğmelerini çözdüm, bir de baktım ki, giydiği beyaz gömlek, kızıl kana bulaşmıştı. Güç nefes alıyordu. Gözlerini kapadı. Boynundaki kravat çözülmüyordu. O sırada Rize Mebusu Rauf yanımda peydah olmasın mı, rengi kaçmış, endişeden titriyordu. Bana: 'Nasıl oldu?' demesine mukaabil, 'Vurduğun adamı bana mı sormaktasın?' dedim. 'Paşa'nın kendisi itirâf etti...' Rauf da hemen gitti. Rüşdü Paşa'ya hitâben: 'Paşa, burada olmaz. Kaldıralım.' dedim. Bağırdık, çağırdık ne bir hademe ve ne de bir polis meydanda yok. Muhtar, salona koşarak kapıdan bağırdı: 'Bir doktor arkadaş çabuk yetişsin!' Muhtar Bey, koltukları altından benimle, Paşa da ayaklarından tutarak (bu Rüşdü Paşa, İzmir Suikastı davasında suçlanacak ve İzmir'de asılacaktır. Y.G.) karga tulumba vaziyette salon kapısından içeri girerek, en yakın kalem odasının kapısını tekmelemeye başladım. Kâtipler kapıyı açar açmaz, hemen üç masayı birleştirilmelerini söyleyerek, diğer-*

lerinin de yardımı ile Halid Paşa'yı masanın üzerine uzattık. Yirmi dakikayı geçtiği hâlde gelen kimse yok, hâlâ kolum Halid Paşa'nın başı üzerinde kaldığı hâlde bekliyordum. Bir müddet zarfında hafif bir baygınlık geçirdi, derken Meclis müzâkereye hitam vererek, bir kalabalık kütlesi odaya dâhil oldu..."

Ali Fuad Paşa da kaleme aldığı hatıralarında, olayı Zeki Bey'in anlattığı gibi anlatır. Halit Paşa saldırmamış, tam tersine Kel Ali ve arkadaşları Halit Paşa'nın üstüne saldırmışlardır. Boğuşma esnasında Meclis kapısındaki komiser ve kapıcının müdahale etmeyerek, olay mahallinden uzaklaştıklarını söyler. Bu esnada Meclis kapısından içeriye giren (Rize Mebusu Binbaşı) Rauf Bey'e silahşorlerin *"Ne duruyorsun!"* dediklerini ve onun da tabancasını ateşleyerek, Halit Paşa'yı vurduğunu kaydeder.

Yaralanan Halit Paşa'ya, TBMM odalarından birinde alelade bir yatak yapılır. Halit Paşa, ara sıra kendine geldikçe çevresindekilerle kesik kesik konuşur. Mustafa Kemal, olayı haber alır almaz Halit Paşa'yı ziyaret ederek, geçmiş olsun dileklerinde bulunur, vakaya şahit olmuş mebuslarla konuşur. Halit Paşa, Mustafa Kemal'e de, Kel Ali'yi altına almışken Rize Mebusu Rauf Bey tarafından arkadan vurulduğunu söyler.

Halit Paşa'ya reva görülen tedavi, gerçek bir rezalet ve insanlık dışı bir uygulamadır. İlk tedaviyi Aydın Mebusu Doktor Reşit Galip Bey yapar. Halit Paşa'nın yarasını sarar. Halit Paşa, ilk yirmi dört saati ızdırap içinde geçirir. Birkaç defa kusar. Buna rağmen, zaman zaman kendine gelir ve gelenlerle görüşebilir. Mustafa Kemal, nedense Ankara'da doktor yokmuş gibi, Halit Paşa'nın tedavisi için İstanbul'dan uzman bir doktor çağrılmasını emreder. Böylece çok değerli iki gün kaybedilir. 9 Şubat'ta vurulan Halit Paşa'nın doktoru, ancak 11 Şubat'ta Ankara'ya ulaşır. İstanbullu Doktor Operatör Orhan Bey, muayene ettikten sonra, Halit Paşa'nın yerinden oynatılmadan tedavi edilmesini edilmesini ister. Yani, ağır yaralı Paşa, Meclis'te, memur masalarının üzerinde yatmaya devam edecektir. Bu da bir başka zulümdür. Halit Paşa'nın yarası, 12 Şubat Perşembe günü öğleden sonra İstanbullu Operatör Orhan ve Doktor Süreyya Beyler tarafından açılıp, pansuman edilir. Zavallı adamın yarası yeniden kanar. Halit Paşa'nın durumu 13 Şubat öğleden sonra saat 16:00'da kötüleşir. Kırk ikiye kadar yükselen ateşi, büyük uğraş-

larla ancak kırk bire indirilebilir. Paşa, nefes almada dahi zorlanınca, suni teneffüs sağlamak için 13 Şubat gecesi (sanki Ankara'da yokmuş gibi) İstanbul Sıhhiye Müdürlüğü'nden gerekli alet ve edevat istenilir. İstenilen alet ve edevat ulaşmadan, 14 Şubat günü, saat ikiyi yirmi geçe Halit Paşa vefat eder. Meclis masalarının üzerinde 5 gün sürdürdüğü yaşama mücadelesini kaybetmiştir. Çankaya Silahşorleri'nin vurduğu Paşa, açlık, susuzluk ve kan kaybından ölmüştür.

Mustafa Kemal, Halit Paşa'nın vefatını haber alır almaz, naaşı ziyaret eder. Onun ölmüş olduğunu gözleriyle görmek istemiştir. İstifasını bizzat istediği Paşa, şimdi onun önünde sadece değil siyasetten, hayattan bile çekilmiş bir mevta olarak yatmaktadır. Sen misin mebusluktan istifa etmeyen? Yaralıyken hastaneye götürülmeyen ve bir memur masası üzerinde işkence edilen Halit Paşa, ölümünden sonra Memleket Hastanesi'ne kaldırılır. Doktorlar, hazırladıkları raporda Paşa'nın ölüm sebebini zatürreeyle ile aldığı yaranın birleşmesi olarak göstermişlerdir. Bazı doktorlar ise, Paşa'nın asıl ölüm sebebinin peritonit olduğunu iddia etmişlerdir. Ankaralı Doktor İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Halit Paşa'nın hastaneye kaldırılmaması ve Meclis'in kalem odası masalarının üstünde yatırılması yüzünden zatürreeye yakalandığı bilgisini verir. Bu da Paşa'nın aldığı yaradan ziyade, büyük bir sağlık ihmalinden vefat ettiğini göstermektedir. Paşa, ölsün istenmiştir.

Olaydan hemen sonra, Meclis'te ilk tahkikat yapılır, cürm-ü meşhud olduğu (suçüstü) kabul edilerek, mesele savcılığa intikal ettirilir. Savcı Nazım ve Sorgu Hâkimi Nurettin Beyler Meclis'e gelerek, tahkikata başlarlar. Olaya müdahil olanların ilk ifadeleri alınmıştır. Olayda yüzü çizilen Kel Ali, Meclis Başkanlığına ve savcılığa verdiği ilk ifadesinde, Halit Paşa ile Hüseyin Bey arasında çıkan tartışmayı sonlandırmaya çalışırken, Paşa'nın üzerine saldırdığını belirtir. Kendini korumak için mecburen silahını ateşlediğini söyler. Halit Paşa'nın ise ilk iki gün bilinci son derece açık olduğu halde, "sağlık gerekçesiyle ifadesi" alınmaz.

Halit Paşa'nın ifadesini almayan savcılık, Halit Paşa'nın ölümünden iki gün önce, 12 Şubat 1925 tarihinde tahkikat fezlekesini yayımlar. Halit Paşa'nın tedavisi nasıl bir sağlık rezaletiyse, bu fezleke de bir hukuk rezaletidir. Savcılık, fezlekesini sadece silahşorlerin ifadelerine dayandırmıştır.

Buna göre, Halit Paşa cebinden çıkardığı iki tabancayla Kel Ali'nin üstüne hücum eder. Kel Ali, geri geri kaçmaya çalışırken merdivenlerden düşer. Halit Paşa, Kel Ali'nin üzerine atılarak, silahını ona yöneltir. Bunun üzerine Hüseyin Avni Bey, hızla Halit Paşa'nın elini yakalar. O anda patlayan tabancanın kurşunu, Ali Bey'in sol yanağını yaktığı gibi, tabancanın arpacığı da aynı yerden çizer. Kel Ali ise hayatını kurtarmak amacıyla, tabancasını Halit Paşa'nın göğsüne dayar ve ateş eder. Çıkan kurşun, Paşa'nın sol tarafından seyrini yaparak, Hüseyin Avni Bey'in üstünde kalır. Vurulduğunu zanneden Hüseyin Avni Bey, Paşa'nın elinden aldığı tabancayı arkadaşlarına vererek, *"Ben de vuruldum."* der. Vesaire, vesaire, vesaire...

Ölümden sonra, iktidar yanlısı basın Halit Paşa karşıtı yayınlarını sürdürür. Halit Paşa'dan sürekli olarak "Deli Halit Paşa" diye söz ederler. Paşa'nın başına ne gelmişse, –ölüm dahil- kendi suçudur. 15 Şubat tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde, CHP'nin Mardin Mebusu Yakup Kadri Bey (Karaosmanoğlu), *"Millî Bir Ziyâ"*ibareli bir başyazı kaleme alır. Yazı, zalimi mazlum ilan eder. Bu bakımdan bir başyapıt sayılmalıdır. Yakup Kadri'ye göre, olayın sebebi kaza ve kaderin cilvesi olarak, Halit Paşa'nın son günlerindeki aşırı asabiyetidir. Onun bir dost elinden çıkan kaza kurşunuyla vefat etmesi, bütün milleti üzüntüye boğmuştur. Belki de en fazla üzülen, olayı ayırmak için kavgaya müdahil olan ve kendini savunmak için Halit Paşa'yı kaza kurşunuyla vuran Ali Bey'dir. Bu nedenle, meselenin iki kurbanı vardır. Biri, ebediyete intikal etmiştir. Diğeri, en yakın arkadaşını vurmanın getirdiği vicdan azabını çekmek üzere hayatta kalmıştır. Yakup Kadri Bey, ebediyete intikal eden Halit Paşa'dan ziyade, Ali Bey'e acımak gerektiğini ifade eder. Bir gün sonra, 16 Şubat tarihli *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi ise olayla ilgili hukuki tahkikatın sonuçlandığını ve Ali Bey'in nefs-i müdafaada bulunduğunun ve masumiyetinin kanıtlandığını kamuoyuna duyurur.

Muhalif basın, olayı ilk gün iktidarın bakış açısıyla sayfalarına taşır. *Son Telgraf* gazetesi, 10 Şubat tarihli sayısında, olayın Halit Bey'in asabiyetinden kaynaklandığını ifade ederek, silahşorlerin peşine takılmış görünür. 10 Şubat tarihli *Vatan* gazetesi de olayın seyrini hükümetin yansıttığı şekilde aktarır. Bununla beraber, Halit Paşa'nın vücuduna kurşunun arkadan girdiği bilgi-

sini verir. (Kurşun arkadan girmişse, Paşa'yı Kel Ali vurmamıştır. Yani ortada nefs-i müdafaa yoktur. Paşa'yı Binbaşı Rauf arkadan vurmuştur ve öyleyse bu olay bir cinayettir. Y.G.)

11 Şubat 1925 tarihli *Son Telgraf* gazetesi muhabiri, olayın hükümet ve muhalefet üzerindeki etkisini irdeler. Diğer muhalif gazetelerin de sayfalarına taşıdığı bu yazıya göre, CHP içindeki sertlik yanlılarının (silahşorlerin) temsilcisi Recep Bey'in hücumuna uğrayan ve düşürülmek istenen Fethi Bey Hükümeti, bu olayla yerini kuvvetlendirmiştir. CHP içindeki *silahşorlerin*, hükümet kurmaya layık olmadıkları düşüncesi güçlenmiştir. Olayın erken seçime neden olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. TCF mensupları ise hadise karşısında sessizliklerini korumuşlardır. Mevcut durumun, mevkilerini güçlendirdiğine inanmaktadırlar.

12 Şubat tarihli *Vatan* gazetesinde olayla ilgili yapılan resmî açıklamalar sorgulanmaya başlanır. CHF mensuplarının olayı basit bir vaka olarak gösterip, kapatmaya çalıştığı ifade edilir. Halit Paşa'nın vefatından sonra, muhalif basın olayın gösterilenden farklı olduğunu yüksek sesle ifade etmeye başlar. 18 Şubat tarihli *Vatan* gazetesi, savcılık açıklamasının olayın sebeplerini ortaya koyamadığını ifade eder ve şu soruları yöneltir: Halit Paşa kimlere ne için kızmıştır? Halit Paşa'yı tahrik edenler var mıdır? Halit Paşa, yolsuzluk ve usulsüzlükler karşısında hassasiyete mi kapılmıştır? Onun bazı usulsüzlüklerden rahatsız olduğu ve bunları şikâyet ettiği doğru mudur? Şikâyetler nedeniyle kendine karşı kin ve nefret duyguları oluşmuş mudur? Halit Paşa'nın ensesinden kafasına vurulduğu, beynine kadar işlemiş derin bir yaranın olduğu söylenmektedir, bunun açıklaması ne için yapılmamıştır? Halit Paşa'yı muayene eden doktorların raporları niçin yayımlanmamıştır? Gazete, gerçeğin ortaya çıkarılması için bu soruların yanıtlanmasını ve doktor raporlarının bir an önce yayımlanmasını ister.

18 Şubat tarihli *Son Telgraf* gazetesi ise Halit Paşa'nın kardeşi Sami Bey'le yaptığı bir mülakata yer verir. Sami Bey, olayın gerçek safhasının resmî ve gayriresmî verilen şekillerinden çok farklı olduğunu söyler. Halit Paşa'nın tabancalarından çıkan kurşunların saplandıkları yere bakıldığında, sağ bileğinin tutulduğu, sol elinin de geriye büküldüğünün anlaşıldığını ifade eder. Halit Paşa'nın yaralandıktan sonra kendisine: *"Üzerine*

hücûm ettiler, tabi hücûm karşısında başka türlü hareket edemezdim. Bana kahbelik yaptılar." dediğini ifade eder. Paşa'nın çevresinin sarılıp kollarının tutulduğu için, kurşunların hedeften uzaklaştığını iddia eder. Halit Paşa'nın son günlerinde yanından ayrılmayan arkadaşlarının da şahit oldukları gibi, Paşa'nın başında yaralar olduğunu ifade eder. Kurşunun Halit Paşa'nın vücuduna nereden girip çıktığının ve Ali Bey'den başka olaya müdahale edenlerin olup olmadığının halen meçhul bulunduğunu belirtir.

Köşe yazılarında ise, olayın ilk günlerinde Meclis'te silah kullanılmasına yönelik eleştiriler yapılır. Fevzi Lütfü Bey, 10 Şubat tarihinde *Son Telgraf* gazetesinde, *"Meclis'teki Fecî* Âkıbet" başlıklı bir yazı kaleme alır. Yazısında belirttiğine göre, Meclis'te, sözden önce silahla baskı kurmaya çalışan bazı asker mebuslar bulunmaktadır. Harp sahalarından siyaset hayatına sokulan bu mebuslar, Meclis'te istenmeyen olaylara davetiye çıkarmaktadırlar. Lütfü Bey, asker mebuslardan ziyade, onları Meclis'e sokanları eleştirir. Ahmet Emin (Yalman) Bey, 11 Şubat tarihli *Vatan* gazetesinde *"Meclis'te Hâdise"* ibaresiyle kaleme aldığı başyazısında, Meclis'e silah sokulmasını tenkit eder. Meselelerin silahla değil sözle halledilmesi gerektiğini, Meclis'te meydana gelen bu olayın bir daha yaşanmaması için, silahların Meclis'e sokulmamasını ister.

Sadri Ethem Bey, 11 Şubat tarihinde *Son Telgraf* gazetesinde "Askerlikle mebusluğun tefriki üzerine" başlıklı yazısında, askeri ruhtan uzaklaşamamış mebusların Meclis'i terk edip, asıl mesleklerine dönmelerinin uygun olacağını savunur.

Halit Paşa'nın vefatıyla birlikte, olayla ilgili muhalif düşünceler ortaya koyulmuştur. Fevzi Lütfü Bey, 15 Şubat tarihli *"Hepimize Yazık"* başlıklı yazısında, yolsuzluk söylentilerinin olay üzerindeki etkisine değinir. Olayın asıl sorumlusunun yolsuzluğu örtenler olduğunu belirtir.

Halit Paşa'nın ölmesinden bir gün önce, 13 Şubat 1925'te Şeyh Said'e bağlı kişilerin Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde bir jandarma müfrezesiyle çatışmaya girmesiyle, doğuda bir Kürt isyanı başlamış olur. Olay, bir gün sonra 14 Şubat'ta, Halit Paşa'nın öldüğü gün duyulur. Ve gündem aniden değişir. Başbakan Ali Fethi Okyar, olayın sıkıyönetim ilanıyla geçiştirilebileceğini savunmaktadır. Fakat Mustafa Kemal, aynı kanıda değildir Başbakan Ali

Fethi Okyar'ın istifasını isteyen Mustafa Kemal, 3 Mart'ta İsmet İnönü'yü yeni bir hükümet kurmakla görevlendirir. Bir gün sonra 4 Mart 1925'te TBMM, Takrir-i Sükun Kanunu'nu kabul ederek, hükümete olağanüstü hâl yetkileri tanır. Ayaklanmayla ilgili yayınlara konan yasak, daha sonra başka önlemleri de kapsayacak biçimde genişletilir. Ayrıca Ankara ve Diyarbakır'da İstiklal Mahkemeleri kurulması kararlaştırılır.

Gırtlağına kadar Halit Paşa cinayetine batmış bulunan Kel Ali, Ankara'da kurulan İstiklal Mahkemesi'nin başkanlığına getirilir. Mustafa Kemal'e, muhalefeti ezmek için gözü kara bir adam lazımdır ve Kel Ali de bu iş için biçilmiş kaftandır. Elbette, Kel Ali'ye yönelik eleştiriler bıçak gibi kesilir. Kel Ali, 4 Mart 1925'ten, 7 Mart 1927'ye kadar görev yapan ikinci dönem Ankara İstiklal Mahkemesi'nin kesintisiz olarak başkanlığını sürdürür. Mahkeme, şapka gösterileri sırasında il il dolaşır ve çok sayıda göstericiyi "isyancı" diye asar. Mahkeme, halk arasında Üç Ali'ler diye ünlenir. Diğer Ali'ler, Kılıç Ali ve Necip Ali'dir. Mahkemenin baktığı en önemli davalardan birisi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Şeyh Said İsyanı ile bağlantılı görülüp kapatılmasıdır. TCF'nin tüzüğünde "TCF dine saygılıdır." diye bir madde vardır ve Kel Ali bunu bu partinin gerici-şeriatçi olduğuna delil sayar. Bir diğer önemli dava ise Mustafa Kemal'e karşı İzmir Suikastı girişimi ile ilgili davadır. Mahkeme, bu davada bütün Terakkiperver mensubu milletvekillerini ve muhalefetteki etkili İttihatçıları tutuklama kararı almıştır. Mustafa Kemal'in bütün silah arkadaşları, Kazım Karabekir, Ali Fuad Paşa, Refet Paşa, Cafer Tayyar Paşa, tutuklananlar arasındadır.

Halit Paşa'nın öldürülmesi ile ilgili bilgilerin bir bölümü, Uğur Üçüncü tarafından yazılan "Halit Paşa Olayı ve Yankıları" başlıklı bir yazıdan alınmıştır. Uğur Üçüncü'nün araştırması titiz bir çalışmadır. Ama Üçüncü, Mustafa Kemal'i konumlandıramadığı için, ulaştığı birçok bulguyu yanlış yorumlamış veya yorumlamadan bırakmıştır. Mesela o, Mustafa Kemal'in İstanbul'dan doktor çağırırken, bunu Halit Paşa'ya iyilik olsun diye yaptığını zannetmektedir. Oysa Mustafa Kemal kaçın kurası... Ömr-ü hayatında binlerce vurulmuş adam gördü. O, adamlarının yarım bıraktığı bir işi tamamlamak istemiştir. Mustafa Kemal, Halit Paşa ölsün diye uğraşmıştır. Nitekim, Mustafa Kemal sayesinde kaybedilen 2 günlük sürede, Halit Paşa,

ölüme biraz daha yaklaşmıştır ve ertesi gün de ölmüştür. Ayrıca, zaten Kel Ali ve Kılıç Ali benim babamın değil, Mustafa Kemal'in muhafızlarıdır. (**Halit Paşa Olayı ve Yankıları**. U Üçüncü. History Studies)

İzmir Suikast girişimi

Saltanata son verilmiş, hilafet ortadan kaldırılmış, kısaca Osmanlı mülkünün Mustafa Kemal ve arkadaşlarına bırakılan bölümü Türkiye Cumhuriyeti olarak yeniden isimlendirilmiştir. Ermenilerden sonra, Rumların da katliam, tehcir ve mübadeleyle Anadolu'dan gönderilmesi, var olan ekonomik yapıyı yerle bir eder. Koca ülkede inşaat yapacak, motor tamir edecek, kapı pencere onaracak, elbise dikecek kimse kalmamıştır. Durumu düzeltmek için düzenlenen İzmir İktisat Kongresi hiçbir fayda sağlamaz. Hindistan'dan gelen yardım paralarına el koyan Mustafa Kemal, bir anda Türkiye'nin en zengin adamı haline gelir ama halk yoksulluktan, daha da kötüsü çaresizlikten inlemektedir. Mustafa Kemal, ekonomiyi iyileştireceği yerde, halka döve döve şapka giydirmeyi kendine iş edinmiştir. Geniş halk yığınları Ankara'dan soğumuş ve hatta nefret etmeye başlamıştır.

Bu arada Mustafa Kemal ile eski silah arkadaşlarının arası her geçen gün biraz daha açılmaktadır. Aslında soğukluk, 1922 yılının Temmuz-Ağustos aylarında Büyük Taarruz öncesi ordunun tepe kadrosu oluşturulurken başlamıştır. Ali Fuad Paşa (Cebesoy) ile Refet Paşa (Bele), kendilerine Mustafa Kemal tarafından teklif eden 1'inci Ordu komutanlığını kabul etmezler. Çünkü 1'inci Ordu, Garp Cephesi Komutanlığı'na bağlıdır ve Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa da (İnönü) kendilerinden kıdemsizdir. İsmet İnönü'den vazgeçmeyen Mustafa Kemal, bu defa 1'inci Ordu'nun komutasını Ali İhsan Paşa'ya (Sabis) teklif eder. Teklifi kabul eden ve göreve başlayan Ali İhsan Paşa, daha ilk günlerde kendisinden daha kıdemsiz olduğu gerekçesiyle İsmet Paşa ile kavga etmeye başlar. Ali Ahsan Paşa, görevden alınır ve yerine yine İsmet Paşa'dan daha kıdemli olan Sakallı Nurettin atanır. Böylece Büyük Taarruz, Ali Fuad ve Refet Paşaların yokluğunda yapılır. Kazım Karabekir ise Doğu Cephesi'nin başındadır. Tümenlerini gönderir ama kendisi Büyük Taarruz'a ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi'ne katılmaz.

Hilafetin kaldırılması ve devletin adının Türkiye yapılması, Müslüman Kürtleri üzmüş ve kırmıştır. Ankara'daki merkezi yönetime karşı, Şubat 1924'te başlayan ve 1925 ilkbaharında bastırılan Şeyh Said İsyanı sonrasında, 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak muhalif basın susturulur, dini hislere gönderme yaparak isyanı desteklediği gerekçesiyle de 17 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (İlerici Cumhuriyet Partisi), 3 Haziran 1925'te kapatılır. Ancak parti milletvekilleri, bağımsız milletvekili sıfatıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki varlıklarını sürdürmeye devam eder. Öte yandan, 1918 Kasım ayında düzenlediği kongreyle kendini feshedeп İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Cumhuriyet Halk Fırkası'na katılmayan üyeleri, gizli bir muhalif hareket olarak İstanbul'da bulunmaktadır. 1923 seçimleri öncesinde bir makale yayımlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup gazeteci ve eski İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu seçimlere katılmayacağını yazar. Hüseyin Cahit Bey; 7 Mayıs 1925 tarihinde Çorum'da müebbet sürgün cezasına çarptırılır, gazetesi Tanin ise 16 Nisan 1925'te kapatılır.

Muhalefet Partisi ve serbest seçimler, demokrasinin olmazsa olmazıdır. Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuad Cebesoy ve Refet Bele tarafından kurulan TCF'yi kapattırarak, Mustafa Kemal, ülkede demokrasi istemediğini dışa vurmuştur. Demokrasi ve serbest seçimler daha doğmadan boğulmuştur. Açıkça söylenmese de rejimin adı artık diktatörlüktür.

Bu durumda, çoğu kişi için Mustafa Kemal'e suikast, tek kurtuluş yolu olarak görülmektedir...

Bu gelişmeler olmuşken ve olurken, yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal Paşa; 8 Mayıs 1926'da Konya'ya, 9 Mayıs'ta Tarsus'a, 10 Mayıs'ta Mersin'e, 16 Mayıs'ta Adana'ya, 18 Mayıs'ta tekrar Konya'ya, 20 Mayıs'ta Bursa'ya, 13 Haziran'da ise Balıkesir'e ziyaretler düzenler. 14 Haziran'da ise İzmir'e geçmeyi planlamıştır. Ama nedense hareketini bir gün sonraya bırakır. Aslında suikast girişimi ile ilgili gelişmeleri bilmektedir ama bilmiyormuş gibi davranmaktadır.

Henüz Balıkesir'den ayrılmamışken, İzmir Valisi Kazım Dirik'ten bir telgraf alır. Vali, bir suikast tertibinin ortaya çıkarılmasından bahisle,

İzmir'e gelmemesini istemektedir. Suikast, Mustafa Kemal, Kemeraltı'ndaki Yemişçiler Çarşısı'ndan geçerken yapılacaktır. Burada pusu kuracak olan Ziya Hurşit, Laz İsmail ve Gürcü Yusuf, Mustafa Kemal'e tabancalar ve el bombalarıyla saldıracaklardır. Hemen sonra Giritli Şevki'nin motoruyla Sakız Adası'na kaçacaklardır.

Mustafa Kemal'in İsviçreli gazeteci Hüdenbrand'a söyledikleri bu suikast hadisesini önceden bildiğini ortaya koymaktadır. Mustafa Kemal, Hüdenbrand'a şöyle demiştir: "Katiller, yıllardır benim davamla özdeşleşmiş ve benim sadık bir dava arkadaşım olan bir kadını iğfal ettiler. Bu kadına, aldığımda patlayacak şekilde içine bomba yerleştirilmiş bir buketi bana sunmak menfur görevini kabul ettirmişler..."

Daha sonra Mustafa Kemal'in "dava arkadaşım" diye nitelediği bu kadının Laz İsmail ile Bursa'ya keşif yapmaya giden Naciye Nimet olduğu ve Naciye Nimet'in istihbarat elemanı olduğu ortaya çıkar. Yıllar sonra Kemal Tahir, Kurt Kanunu romanında bu kadını Ballı Naciye olarak resmeder. Ancak, suikastçıların içine sızmış tek ajan Naciye Nimet değildir. İkinci bir eleman daha vardır.

İlk gözaltına alınan, birinci Meclis'te Lazistan Mebusu olarak bulunan Ziya Hurşit olur. Ziya Hurşit, iki gün önce Gülcemal vapuruyla İzmir'e gelmiş ve bir otele yerleşmiştir. Ardından Laz İsmail, Gürcü Yusuf ve Çopur Hilmi gözaltına alınır. Ziya Hurşit'le birlikte yakalanan suikastçıların hepsi de gözünü budaktan sakınmayacak kimselerdir. Rizeli Laz İsmail, işgal altındaki İstanbul'da, işgal kuvvetlerinin gözü önünde ve gün ortasında, kendisi gibi birkaç arkadaşıyla birlikte (hem de Karaköy'de) büyük bir kuyumcu dükkânını soymuştur. Batumlu Gürcü Yusuf, mütareke yıllarında, İngiliz donanmasının kontrolü altındaki Karadeniz'de, ufacık bir motorla, Fransız Pake Kumpanyası'na ait bir vapuru soymuş, milyonlarca Frank para çalmıştır. (Bu soygunlardan elde edilen paralar milli işlerin finansmanında kullanılmıştır.) İstanbullu Çopur Hilmi, üsteğmenlikten ayrılmıştır [657].

Suikast haberi kamuoyuna "hilafet ve saltanat yanlılarının eylemi" şeklinde yansıtılır. Suikast girişimi haberini alan Başvekil İnönü, Ankara İstiklal Mahkemesi'ni İzmir'e gönderir ve aynı zamanda suikastın so-

rumluları saydığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kadrolarının, milletvekilleri dahil olmak üzere tutuklanması emrini verir.

O andan başlayarak, büyük bir gözaltı furyası başlar. Suikastçılarla bağlantılı olanların yanı sıra, İttihatçı askerlerden Kazım Karabekir, Ali Fuad Cebesoy, Refet Bele, Cafer Tayyar Eğilmez Paşalar da gözaltına alınır. Gözaltına alınanlar arasında eski Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey, Maliye Nazırı Cavit Bey ve Rüştü Paşa da vardır. Eski Başbakan Rauf Bey ile Fransa'da bulunan Adnan Adıvar kurtulurlar. İttihatçıların İaşe Nazırı Kara Kemal ile Ankara Valisi Abdülkadir ise kaçmışlardır.

Mustafa Kemal, İzmir'e gelir ve olayı yakından izlemek için İzmir'de kalır. 20 Haziran 1926'da, kendisine suikast girişiminde bulunan Ziya Hurşit'i kaldığı otele getirtir ve eski yoldaşına sitem eder. Bu ilginç görüşmede de Ziya Hurşit açık sözlüdür:

"- Ziya Hurşit Bey, uzun bir zaman teşriki mesai etmiş değil miydik? Bir gaye uğruna çalışmadık mı?

- Evet Paşam.

- Nedir bu suikast? Hem de şebekenin elebaşısı, ruhu imişsiniz öyle mi?

- Öyle, doğrudur. Suikast yapmaya geldim amma kuvvede kaldı, fiile çıkmadı.

- Sizden bunu beklemezdim.

- Dünya beklenmedik şeylerle doludur Paşam. Ne yapayım ki, karşınızda bu vaziyette suçlu olarak bulunuyorum. Ne diyebilirim?"

Ankara İstiklal Mahkemesi, İsmet İnönü'nün isteğiyle İzmir'e gelerek duruma el koyar. Ancak mahkeme, bu defa "3 Aliler Divanı" değil, "4 Aliler Divanı" olarak görev yapacaktır. Kel Ali, Kılıç Ali ve Necip Ali'nin yanına bu defa bir Ali daha eklenmiştir; Rize Mebusu Laz Ali. Bu arada Kazım Karabekir Paşa da Ankara'da gözaltına alınmıştır alınmasına ama Başvekil İsmet Paşa, Ankara Polis Müdürü Dilaver Bey'e emir vererek Kazım Karabekir'i serbest bıraktırır. Durum Ankara Savcılığı'na bildirilir.

Bunun üzerine, Narin Palas'a gidip Mustafa Kemal Paşa'ya olayı haber

veren ve İsmet Paşa'yı şikâyet eden İstiklal Mahkemesi Başkanı Kel Ali, Kazım Karabekir Paşa'nın tutuklanması için tekrar Ankara Savcısı'na emir gönderir. Mustafa Kemal de Ankara'ya telefon ederek, görevine karışıldığı için İstiklal Mahkemesi'nin kızdığını ve İsmet Paşa'yı tutuklamaya kalkıştığını bildirir. Ve İstiklal Mahkemesi ile görüşüp anlaşmak için İsmet Paşa'yı İzmir'e çağırır.

Yargılananlar kabaca, suikastçılar, suikastçılarla ilişkisi olanlar ve eski ittihatçılar olarak üçe ayrılabilir. 49 kişilik ilk iki gurubun yargılanmasına 26 Haziran 1926'da başlanır. İlk gün sorguları yapılan sanıklar, suikast girişimini kabul ederler. Ancak Ziya Hurşit, savcının idam cezası istemine itiraz eder. Savcı, suikast girişimcileri hakkında (eski) Ceza Kanunu'ndaki bir madde mucibince (bu madde "Anayasayı tağyir veya tadile veya bu kanunla müteşekkil TBMM'yi ve hükümeti iskata veya çalışmalarından men'e..." diye başlamaktaydı.) salben idam cezası, istemiştir.

Ziya Hurşit, kendi girişiminin savcının ileri sürdüğü "Anayasa'yı tağyir veya tadile teşebbüs, kanunla müteşekkil Büyük Millet Meclisi'ni vazife ifasından men, hükümeti iskata (ele geçirmeye) teşebbüs" suçları ile ilgisi olmadığını belirterek şöyle der: "Ben Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu tagyir veya tadile teşebbüs etmedim. Büyük Millet Meclisi'ni vazifelerini ifadan menetmek de hatırımdan geçmemiştir. Yalnız suikast yapacaktım. Muhakemem esnasında da, bunun sabit olduğunu gördünüz, şu hâlde Müddeiumumi (Savcı) Bey'in hakkımda tatbikini istediği madde beni alakadar etmez. Bu madde, bana tatbik edilemez. Çünkü, tekrar edeyim, ben ne İcra Vekilleri Heyeti'ni devirmeyi ne de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun tadilini falan istemedim. Kimseyi müsellahan (silahlı) isyana davet etmedim. Bu sebeple, beni ancak tevkif edildiğim zaman mer'i (yürürlükte) olan 46. maddeye göre cezalandırabilirsiniz, o da şudur: 'Suikast fikri tahakkuk etmemişse, kanunun sarahati olmayan yerlerde cinayet telakki olacak cürmü, bir seneden eksik olmamak üzere kalebentliğe tahvil olunur.'

Ben suikasti, yani cürmü yaptıktan sonra, hükümeti devirmek, meclisi vazifeden menetmek isteseydim, memleketten bir tarafa ayrılmaz, burada kalırdım. Halbuki, siz de anladınız ben Sakız'a kaçacaktım. Hülasa;

kanun sarihtir. (Özetle, kanun açıktır.) Kanunun sarahaten cezalandırdığı fiillerden maada hiçbir suretle ceza verilemez."

Hep İzmir Suikastı denir ama ortada bir suikast veya suikast girişimi yoktur. Sanıklar suikast pozisyonu almamış ve Mustafa Kemal'e silah doğrultmamışlardır. Zaten Mustafa Kemal İzmir'e gelmeden bir gün önce yakalanmışlardır. Ziya Hurşit'in savunması, hukuk açısından son derece doğrudur. Ama "4 Aliler Divanı" idam kararlarını Mustafa Kemal ile birlikte Çeşme toplantısında vermiştir [568-660].

Paşaların yargılanması

İkinci gün yargılanan paşalar ise suçlamayı kabul etmeyerek hükümetin zaten bu suikast hazırlığından haberi olduğunu, hatta suikastçılar arasına emekli jandarma yüzbaşısı Sarı Edip Efe'yi soktuğunu söylerler. Suikast girişimi, paşaların tasfiye edilmesi için kasten engellenmemiştir. Bu yargılama sırasında, sanıkların avukat tutma hakları yoktur. Verilen cezayı temyiz etme hakları da yoktur. 13 Temmuz'da sona eren yargılama sonunda 49 kişiden 10'una idam cezası verilir. 10 yıl kürekle cezalandıran Rüştü Paşa, İsmail Canbolat ve Halis Turgut, savunma yapamadıklarından şikayetçi olunca mahkeme yeniden toplanmış ve kürek cezalarını idam cezasına çevirmiştir. Böylece o gece asılacakların sayısı 13'e çıkar. Sarı Edip Efe, duruşmada, devlete olan hizmetlerinin dikkate alınmasını istemişse de aceleyle asılmıştır.

Paşalar ise ordunun baskısıyla beraat ettirilmişlerdir. Ama bu, tasfiye edildikleri gerçeğini değiştirmez. Kazım Karabekir'in kızı, babasının nasıl beraat ettiğini yıllar sonra Uğur Mumcu'ya şöyle anlatır: "İsmet Paşa'nın çayına çağırıyoruz diye Etlik'teki evinden almışlar. İzmir'de Elhamra Sineması'ndaki mahkemeye çıkıncaya kadar tahtakuruları içinde Emniyet Müdürlüğü'nde yerde yatırmışlar. Yukarıda bir pencere varmış, o pencereyi de demirle kapatmışlar. Pencereyi de çivilemişler. Yer şiltesi vermişler. Mahkeme başlıyor, salon subayla dolu. Mahkeme başkanı Kel Ali, subaylara oturun diyor, oturmuyorlar. Karabekir Paşa dönmüş, eliyle işaret etmiş, oturmuşlar. Mahkeme olurken de uçaklar, uçabilecekleri en alçak seviyeden uçmuşlar. 'Karabekir suçsuz!' diye kâğıtlar

atmışlar. Beraatinden sonra çok tezahürat yapılmış. Beraat ettiği zaman halk galeyana gelmiş."

Giritli Şevki ve Naciye Nimet, beraat edenlerin arasındadır. Bu karar, Naciye Nimet'in polis ajanı olduğuna delil sayılmalıdır.

13 Temmuz 1926'yı 14 Temmuz'a bağlayan gece, İzmir'de 13 kişi, Kemeraltı semtine kurulan darağaçlarında idam edilir. İlk olarak Maarif Nazırı Şükrü Bey idam edilir. Şükrü Bey iri yarı, cüsseli bir adamdır. İlk denemede ip kopar ve yere düşer. Canını ikinci denemede verir. Asılan son kişi ise Atatürk'e suikast girişiminin bir numaralı sanığı olan ve olayı itiraf eden Ziya Hurşit'tir. Saat 6'ya çeyrek kala cellât ve görevliler Ziya Hurşit'in hücresine gidip haber verirler. Yüzüne karar okunurken sakin biçimde dinler ve "İdama mahkûm edilenler kimler?" diye sorar. Öteki 12 kişinin adı sayılır. "Peki, ne oldu onlara?" der. "Hepsi idam edildi." denince, "Yani ben en sona mı kaldım? Desenize, bu işte de yaya kaldım. Hey gidi hey, ölümde bile geç kalıyorum." der. Sonra darağacının altına gelir ve espriyi patlatır: "Maşallah, salıncak gibi." Ziya Hurşit'in son sözleri ise şu olur: "Haydi beyler, ahirete gidiyorum. İçinizde oradakilere mektup göndermek filan isteyen var mı?" Yaygın bir görüşe göre, "Beni o kadar yükseğe asın ki, asanlar ayağımın altında kalsın." sözü de idam sehpasındaki Ziya Hurşit'e aittir.

Asılmadan hemen önce "Hürriyetsiz bir memlekette yaşamaktansa, namusuyla ölmek daha hayırlıdır." dediği de bilinir.

Asılanların idam sehpasındaki fotoğrafları, 16 Temmuz 1926 tarihli gazetelerin ilk sayfasını boydan boya kaplar.

Kılıç Ali: "Ziya Hurşit cesur bir adamdı."

Mustafa Kemal'e suikast girişimi planladığı gerekçesiyle idam edilen Ziya Hurşit hakkında İstiklal Mahkemesi üyesi Kılıç Ali daha sonra şunları yazmıştır: "Suikast hadisesi esnasında İzmir'de Polis Müdüriyeti'nde Reşit Galip Bey ile birlikte isticvap ediyorduk (sorguluyorduk). Mahkeme Reisi Ali Bey de hazırdı. Cürüm aletleri bombalar, silahlar, ortada, masanın üzerinde duruyordu. Masa küçük ve toparlaktı. Hepimiz etrafında idik. O da masanın kenarında aramızda bulunuyordu. İsticvabı bitmemiş, öğleden sonra gene aynı vaziyette masanın kenarında toplan-

mıştık. Reşit Galip usulcacık kulağıma: 'Ellerine bak!' diyerek Ziya Hurşit'in ellerini bağlayan kelepçeyi gösterdi ve nazarı dikkatimi celbetti. Kelepçe sabahki vaziyette değildi, istediği anda kolaylıkla elini açabilecek derecede gevşek vurulmuştu. Fakat bunu bize hissettirmemek için, ellerinin bileğinden üst tarafını gergin tutmuş, kelepçeyi germişti. 'Ziya Hurşit! Ellerini gevşet!' dedim. Gevşetir gevşetmez kelepçenin boşluğu sarktı. Meğer gardiyanlara 'Çok sıkıyor, biraz gevşek tutunuz.' demiş. Aynı zamanda kelepçe vurulurken, ellerini dediğim tarzda birbirinden açık tutmuş. Bu hareketinden şüphelenmiştim. Bundan maksadının ne olduğunu, başka bir gün kendisini yalnız isticvap ederken sormak aklıma geldi, merak ederek ve hususi olarak kendisinden sordum: 'Ziya Hurşit, kelepçeyi gevşek tutmakla maksadın ne idi?' dedim. İşi latifeye vurarak: 'Biraz daha işin farkına varmamış olsaydınız niyetim, masanın ortasındaki bombaların birine saldırıp hep birlikte meseleyi halletmek idi.' demişti. Gözü bu kadar pek bir adamdı ve bu dediğini de yapabilirdi. İsticvabı ve muhakemesi esnasında da cidden cesur hareket etti. Hakikatleri olduğu gibi söylemekten çekinmedi." [663]. Aynı suikast davasında, asılan Ziya Hurşid'in ağabeyi Ahmet Faik de (Günday) yargılanmış ve beraat etmiştir. Ahmet Faik Bey, önceki yıl Bengi Yayınları tarafından çıkarılan "İki Devir Bir İnsan" adlı hatıratında İzmir Suikastı davası hakkında ilginç açıklamalarda bulunur.

Ona göre; İstiklal Mahkemesi'nin hükümleri tamamen yasa dışıdır. Çünkü, yürürlükte olan Ceza Kanunu'nda iddia olunan suçla ilgili olarak, idam hükmü yoktur. Yürürlükte bulunan Ceza Kanunu'na göre hüküm vermek mecburiyetinde olan mahkeme, henüz yürürlüğe girmeyen yeni Ceza Kanunu'na göre idam hükmü vermiştir.

Gerçekten de; İstiklal Mahkemesi, İzmir Suikastı davasında idam kararını verdiği tarihte, yani 13 Temmuz 1926'da, Şubat ayında kabul edilen yeni Ceza Kanunu henüz yürürlüğe girmiş değildir. Kanun metninde meriyet (yürürlüğe girme) tarihi, 4 Ekim 1926 olarak belirlenmiştir. Fakat mahkeme, bir hukuksuzluk şaheseri ortaya koymuş, yürürlükteki Ceza Kanunu'na göre idam hükmü veremeyeceği için, yürürlüğe girmesine daha 3 ay bulunan yeni Ceza Kanunu'na göre vermiştir idam

hükümlerini. Böylece aynı yılın Şubat'ında İskilipli Atıf Hoca'yı kanunun kabulünden ve meriyetinden 1,5 yıl önce yazdığı kitabından dolayı idam eden mahkeme, bu defa da yürürlüğe girmemiş bir kanuna dayanarak adam asmakta bir sakınca görmemiştir. Faik Günday, kardeşi dahil idam edilenlerin "demokrasi şehitleri" olduğunu yazmakta ve bu hakikatin bir gün ortaya çıkacağını savunmaktadır.

Ankara yargılamaları

Tasfiye sürecinin doğrudan ittihatçıları hedef alan ikinci perdesi, 2 Ağustos 1926'da Ankara'da açılır.

Ankara yargılamalarında sanıklar şu isimlerden oluşmaktadır: Eski Maliye Nazırı Cavit, İttihatçı lider Dr. Nazım, Kör Ali İhsan, Hilmi, Küçük Talat, Polis Müdürü Azmi, Kara Vasıf, Hüseyin Avni, Selahattin, Nail, İhsan, Hüseyin Cahit, İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Sekreteri Mithat Şükrü, Rauf Bey, Dr. Adnan, Rahmi, Dr. Hüseyinzade Ali, Hamdi Baba, Posta Müdürü Hilmi, Vehbi, İbrahim Ethem, Hamal Ferit, Eyüp Sabri, Dr. Rasuhi, Eski Dışişleri Bakanı Ahmet Nesimi, Salah Cimcoz, Erkanıpharp Rıza, Hüsnü, Naim Cevat, Müfettiş Nazım, Kaymakam emeklisi Çerkes İzzet, Rafet, Hasip, Ahmet Muhtar, Neşet, Büyük Mithat, Mehmet Ali, Selahattin, Rıza, Bekir Sıtkı, İhsan ve Hasan Fehmi Beyler.

Yargılananlara yöneltilen suçlama, İzmir suikastı ile ilgili değildir. Osmanlı devletini Birinci Dünya Savaşı'na sokmak, savaş sırasında karaborsacılık yapmak gibi suçlamalar yöneltilir.

24 gün süren dava sonucunda karar açıklanır: Eski Maliye Nazırı Cavit, Dr. Nazım, Ardahan Mebusu Hilmi ve Nail Beyler idam cezasına; Vehbi, Hüsnü, İbrahim, Ethem, Rauf ve Rahmi Beyler 10 yıl kalebentliğe; Ali Osman ve Salih Kâhya Beyler 10 yıl hapse çarptırılır. Diğer sanıklar ise beraat eder. İdam mahkûmlarının cezaları aynı günün akşamında Cebeci'deki Umumi Hapishane önünde infaz edilecektir.

İdamı istenen Cavid Bey'in, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin 25 Ağustos 1926 günü yapılan son oturumunda yaptığı savunma, bir hitabet şaheseri olarak kabul edilir. Cavit Bey, savunmasında hakkındaki suçla-

maları reddetmiştir. İşte bu savunmadan bazı cümleler:

> "Muhterem hakimler. Ağır bir cürümle suçlanmış olarak, 63 gündür adaletinizin emriyle mevkuf (tutuklu) bulunmaktayım...
>
> Hiçbir zevke tutkun değilim. En sıradan zamanlarda bile hayatımın düzeni herkesim malumudur. Böyle şeyler benim hayatımda hiçbir zaman yer almamıştır.
>
> ... Bir partinin başına musallat olan haşarat, yaptıklarının sorumluluğunu hem partilerine hem de millete çektirir. (Enver-Talat-Cemal üçlüsünü işaret ediyor.)
>
> ... Hayatta kâğıt değil milyonlarca altın ile oynayan benim gibi bir adamın, bugün dikili bir taşı yoktur... Şimdi karar yüksek hayetinizindir. Vereceğiniz karar, mesut zamanlarınızda bir soru işaret şeklinde vicdanınızı rahatsız etmesin. Sözlerime inanmış iseniz, pekâlâ. İnanmamış iseniz ne yapayım, mukadderat."

Saat 22:00'de son idamlıkların infazı için gerekli hazırlıklar başlatılır. İdam mahkûmları teker teker hapishane müdürünün odasına getirilir. Önce hüküm yüzlerine okunur, ardından beyaz önlükleri giydirilip, idam hükmü boyunlarına asılır. Müdürün odasına ilk götürülen Cavit Bey olur. Heyecanla dinlediği hükmün sonunda "idam" sözcüğünü duyunca tepkisi "Ya? Demek böyle? Yazıklar olsun!" demek olur. İdam sehpasına götürülürken, kendisine son sözlerini soran görevliden, Hüseyin Cahit Bey aracılığıyla eşine, çocuklarına hürmetlerini iletmesini isteyerek darağacına çıkar. Kendisini izleyen kalabalığa doğru bağırarak son sözlerini söyler: "Allah'ın laneti zalimin üstündedir. Zulümdür bu zulüm!" Cavit Bey'in masumiyeti yıllar sonra anlaşılır.

Darağacına getirilen ikinci isim Doktor Nazım Bey olur. Titreyerek idam sehpasına çıkar ve o da son sözlerinde masumiyetini dile getirir.

Nail Bey ise idam hükmü kendisine okunurken, "Evet, adilanedir. Tamam. Adilanedir." diyerek adeta mahkeme kararını tasdik eder. Son isteği ise hapishanede tutmuş olduğu hatıra defterinin oğluna verilmesi olur.

Sessiz ve dalgın bir biçimde idam hükmünü dinleyen Hilmi Bey, yağlı ilmik boynuna geçirildiğinde, bunun müsebbibi olan herkese hakkını helal ettiğini söyler. Ancak kara bahtı henüz yakasını bırakmamıştır. Altındaki sehpa çekildiğinde darağacıyla birlikte yere kapaklanır. Kendisini izleyen kalabalık, "Eceli gelmemiş!" diye haykırır. Ancak darağacı ikinci defa hazırlanır. Hilmi Bey de canını teslim eder.

Firarilerin durumu

Eski İaşe Nazırı Kara Kemal, yurt dışına kaçmak isterse de başaramaz. İstanbul'da kısa aralıklarla ev değiştirerek saklanır. En son, çocukluk arkadaşı Emin Bey'in evinde gizlenir. Polis baskını üzerine bahçedeki tavuk kümesine sığınır ve orada başına sıktığı tek kurşunla hayatına son verir.

Ankara Valisi Abdülkadir Bey, yurt dışına kaçmak isterken Istıranca civarında yakalanır ve 29 Ağustos 1926'da ilk duruşması yapılır. İki gün süren duruşma sonrasında 31 Ağustos'ta idam cezasına çarptırılır ve Umumi Hapishane önünde asılarak idam edilir.

Eski Başvekil Rauf Bey (Orbay), Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 10 yıl hapse mahkûm edilir. 9 yıl sonra af ilan edilmesi üzerine ülkeye döner. Atatürk'ün ölümünün ardından aktif siyaset hayatına geri döner.

Adnan Adıvar, beraat etmesine rağmen yurt dışında kalmaya devam eder. 14 yıl İngiltere ve Fransa'da yaşar. Mustafa Kemal öldükten sonra, 1939'da yurda döner.

Suikast girişimcilerinin ve ittihatçıların asılması, paşaların tasfiyesi ile Türkiye, Mustafa Kemal ve arkadaşları için dikensiz gül bahçesi olur.

Gazeteci yazar Taha Akyol, şöyle diyor: "Cavit Bey'in idamını Takrir-i Sükun döneminin olağanüstü şartlarına bakarak değerlendirmek gerekir. Merhum Metin Toker, İsmet Paşa'yla On Yıl kitabında şöyle yazar:

> 'Bir bilenden işittiğim hikâyeyi anlatayım. İzmir suikastinden sonra, Maliye Vekili Cavit Bey Selanikli ve dünyanın sarraflarıyla, mali çevreleriyle ilişkileri sürüyor. Bunlar ve Türkiye'deki yakınları bir kampanyaya girişmişler: Cavit Bey idam edilemez, zira Cavit Bey eğer idam edilirse bütün garp alemi, farmasonlar, bankacılar, Türkiye'nin aleyhinde cephe

alırlar! Propaganda Mustafa Kemal'e kadar aksettirilmiş, Gazi düşünmüş ve şöyle demiş: Bir asın bakalım, ne olacak?'

Asıldığında 52 yaşındaydı, eminim asılmasaydı, on yıl sonra Cumhuriyet'in Maliye Bakanı olurdu, iyi de olurdu."

Evet, Mustafa Kemal'in dediği olmuş. Asmışlar, bir şey de olmamış. Öyleyse, asın gitsin! Ne hukuk ama?

Eski Maliye Nazırı Cavit Bey'in asılması, ittihatçıların denetiminde bulunan İtibar-ı Milli Bankası'na Mustafa Kemal tarafından el konulmasına da vesile olur. Nasıl mı? Anlatacağım ama önce İtibar-ı Milli Bankası hakkında kısa bir bilgi.

Mustafa Kemal, İtibar-ı Milli Bankası'na el koyuyor

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında, Osmanlı'da yerel ölçekli 8-10 banka vardır ama bunlar bir veya iki şubeli küçük bankalardır. Ziraat Bankası büyüktür ama o sadece tarım alanıyla ilgilenmekte ve bankacılık yapmamaktadır. Para basma yetkisiyle donatılmış olan Osmanlı Bankası, Rothschild ailesinin Fransız koluna aittir ve İmparatorluk, Fransa ile savaştadır. Büyük ve milli bir banka ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İşte, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, böyle bir konjonktürde 1917 yılı başlarında kurulur. Bankanın kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in desteği çok büyük olmuştur. Bankanın idare meclisi, Cavit Bey'in önderliğinde İstanbul Mebusu Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey, Bağdat Musevi tacirlerinden Sason Efendi, İstanbul tacirlerinden Halepli Abud Efendi, Selanikli tacir Tevfik Bey'den oluşur [664].

Hisse senetlerine ilk yazılan Padişah Mehmet Reşat olmuştur. 200 hisse senedi alarak, banka hissedarları arasına giren padişahın jestini, İttihat ve Terakki'nin yayın organı Tanin Gazetesi "İktisadı cihada, millete büyük ve ulvi numune-i imtisal" olarak nitelemiştir.. İttihatçıların bütün çabalarına karşın, hisse senetlerine yazılma tarihinin sona erdiği 15 Şubat 1917'ya iki gün kala dört yüz bin hisse senedinden 253 bini satılmış, 147 bin hisse senedi kalmıştır. Son iki gün içinde 30-40 bin kadar kayıt daha yapılması beklenmiştir. Beklendiği gibi olmuş, elde 100 bin hisse kalmıştır. Bankanın hisse senetlerinin tamamının satılmama-

sı üzerine, 27 Şubat 1917 tarihinde kabul edilen bir kanun ile Maliye Nazırı'na bankanın ihraç edeceği hisse senetlerini devlet adına satın alma yetkisi tanınmıştır. Profesör Gündüz Ökçün, gerisini şöyle anlatır.

> "Maliye Nazırı, sermayenin 1/8'ini teşkil eden 500.000 liralık 50000 hisse senedini devlet adına kati olarak satın alma yetkisine sahiptir. Bu hisseler devletindir ve hiçbir suretle başkasına satılamaz. Maliye Nazırı, 15 Şubat 1332 (28 Şubat 1917) akşamına kadar kaydolunduğuna dair haber alınamayan mütebaki hisseleri de ikmal suretiyle satın almaya yetkilidir. Bu hisse senetleri münasip zamanda elden çıkarılabilir."

Aslında bankanın ortakları arasında Osmanlı bürokrasisinin tamamı, hatta hatta ünlü Damat Ferit Paşa bile vardır. Hisse senetlerinin tamamı nama yazılıdır. Ve banka özel bir kuruluş, yani anonim şirkettir.

Bir internet sitesi olan Adalet Platformu da, İtibar-ı Milli Bankası'nın hisse dağılımı hakkında şu bilgiyi vermektedir:

1- Osmanlı Maliyesi : 50.000 adet hisse senedi (Bugünkü adı Hazine Müsteşarlığı),
2- İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumisi 15.000. Adet hisse senedi,
3- Osmanlı Donanma Cemiyeti 31.000 adet hisse senedi,
4- Harbiye Nezareti Muhaberat Dairesi 10.000 adet hisse senedi,
5- Askeri Demir Yolları 12.000 adet hisse senedi,
6- Evkaf-ı Şeriye Hümayun Nezareti 8.000 adet hisse senedi (Diyanet İşleri Başkanlığı Ve Vakıflar Genel Müdürlüğü),
7- Muvazzaf asker ve askeri sivil memur ile bazı eşrafın 274.000 adet hisse senedi.

Görüldüğü gibi, aradan geçen zaman içinde Osmanlı Maliyesi, Prof. Ökçün'ün sözünü ettiği 50 bin adet hisseyi satın almış ve bankanın taahhüt edilen 4 milyon liralık sermayesi tamamlanmıştır.

Mustafa Kemal, Hindistan'dan ve Mısır Hidivi'nden gelen paraların bir bölümü ile kendi bankasını, İş Bankası'nı kurmuş ama bankanın sermayesi,

bütün çabalara rağmen taahhüt edilen 1 milyon liraya ulaşamamıştır. Bankanın ödenmiş sermayesi 300 bin liranın biraz üzerine ancak çıkmıştır.

Sermayesinin tamamı ödenmiş olan (4 milyon lira) İtibar-ı Milli Bankası, İş Bankası'nın yanında adeta bir dev gibi durmaktadır. İtibar-ı Milli Bankası'nın sermayesi, İş Bankası'ndan tam 12 kat yüksektir. Şube sayısı daha fazladır. Çeşitli maden imtiyazlarına sahiptir. Bu banka ve sahibi olduğu olanaklar, Mustafa Kemal'in iştahını kabartmaktadır. Bankaya göz koymuştur. El koymaya kararlıdır ama nasıl? İttihatçılar, Kara Kemal'in ağzından Mustafa Kemal'e siyaset yapmama sözü vermişlerdir ama İtibar-ı Milli Bankası üzerinden elleri ekonominin içindedir. Ve siyaset yapmaya başlayacakları günün gelmesini beklemektedirler. Ama bekledikleri o gün hiç gelmeyecektir. Başlarının üzerinde felaket bulutları dolaşmaya başlamıştır.

Ziya Hurşit ve arkadaşlarının Mustafa Kemal'e suikast hazırlığı, yepyeni gelişmelerin yolunu açar. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin kararıyla Cavit Bey asılınca, Mustafa Kemal'e gün doğar. Bakanlar Kurulu, bir kanun çıkararak, İtibari Milli Bankası'nı, Mustafa Kemal'in sahibi olduğu İş Bankası'na devreder. Bankanın tabelaları indirilir, yerine İş Bankası tabelaları asılır. İtibar-ı Milli Bankası'nın 4 milyon lira olan sermayesi, 1 Reşat altını o günkü değer itibarıyla 4 lira ise 1.000.000 (bir milyon), 5 lira ise 800.000 Reşat altını etmektedir. 1 Reşat altını, bugün 17 bin liradır. Bu hesapla el konulup, Mustafa Kemal'in bankasına devredilen 4 milyon lira, bugünün parasıyla 17 milyar lira ile 13 milyar lira arasında bir değere denk gelmektedir. Aslında yapılan iş tamamen kanunsuzdur. Çünkü İtibar-ı Milli Bankası, bir anonim şirkettir ve eğer bu banka İş Bankası'na katılacaksa, karar vermeye yetkili organ, şirket genel kuruludur. Bakanlar Kurulu'nun hiçbir yetkisi yoktur. Şirket genel kurulu toplanmamış ve herhangi bir karar almamıştır. Bakanlar Kurulu ve haliyle bu kararda imzası bulunan Mustafa Kemal, açıkça suç işlemişlerdir. Ama hiç kimsenin sesi çıkmaz. Gazetelerde tek bir eleştiri yazısı yazılmaz. İstiklal Mahkemeleri'nin estirdiği terör yüzünden, tüm ülke korku cumhuriyetine dönmüştür. Çıkmasına izin verilen gazeteler birkaç yıldır, üzüm salkımı gibi asılanların resimleriyle doludur. Böyle bir ortamda, haliyle çıt çıkmayacaktır. İtibar-ı Milli Bankası'nın hisse senetleri, çeyiz

sandıklarında, çekmecelerde kendi haline bırakılır. Bir daha ortaklara kar payı dağıtılmaz, kendilerini arayan soran da olmaz. Her şeyin üzerine ölü toprağı serilir. İtibar-ı Milli Bankası'nın ortaklarının uykusu tam 83 yıl sürecektir.

Mustafa Kemal'in Ve Rejimin Bir Numaralı Düşmanı...

Mustafa Kemal'in Bizzat Hazırladığı Listeye Göre

7 Gün / 24 Saat İzlenen Hüseyin Avni Ulaş...

İzmir suikast girişiminden sonra Mustafa Kemal, "Rejimin en tehlikeli muhalifleri" başlığı altında bir liste hazırladı. Listede 63 rejim muhalifinin adı vardı ve bunlar polis tarafından günde 24 saat izlemeye alındılar. İş bulmalarına engel olundu. İşsiz ve aç bırakıldılar. Listede birinci sırada Erzurum eski milletvekili Hüseyin Avni Ulaş vardı. Hüseyin Avni, Mustafa Kemal'i uzun süre uğraştırmıştı. Hatta Ali Şükrü cinayeti sırasında meclis kürsüsünden "Sırmalı Paşa bileklerini kıracağız" diye Mustafa Kemal'e hakaret etmişti. Hilafetin kaldırılmasıyla ilgili olarak hazırlanan ilk kanuna Meclis'te engel olmuştu... Aralarında Refet Bele, Adnan Adıvar gibi eski arkadaşlar da bulunan 63 muhalif, 1926-1938 arası sıkı şekilde izlendi. Hatta 1938'den sonra da sürdü bu izleme... 1933 yılında Kazım Karabekir, en tehlikeli düşman olarak birinci sıraya yükseldi. Hüseyin Avni Bey, ikinci sıraya düştü. Ama sonra Hüseyin Avni gene bir numaraya yükseldi...

Kaynak: Prof. Ahmet Demirel, Kazım Karabekir arşivi...

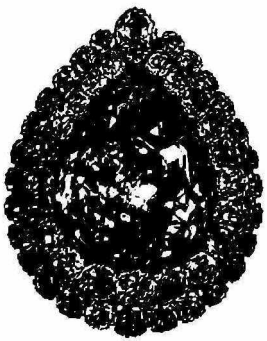
Latife Hanım'ın abisi, Mustafa Kemal'in silahşoru tarafından mı öldürüldü?

Evlilikleri süresince Latife, Mustafa Kemal'in silahşorlarından hep şikayetçi olmuştur. Bu yaverler / silahşorlar, görgüsüz, kaba saba adamlardır. İçeride çıplak bir kadın varmış aldırmadan ve kapıyı çalmadan Mustafa Kemal'in odasına dalarlar. Latife Hanım, kaçacak delik arar. Çamurlu çizmelerini, Latife'nin özenle kolalayıp masalara yerleştirdiği kumaş peçetelerle parlatır, sonra bu peçeteleri yere atarlar. Evlilik biter ama Latife'nin Mustafa Kemal'in silahşorlarıyla sorunları bitmez. Küçük erkek kardeşi Münci'nin sonu ise çok trajik olur. Turing Otomobil Kurumu'nda çalışmakta olan Münci, 1932 yılında (İstanbul Tarabya'daki) Tokatlıyan Oteli'nde silahla vurulmuş halde ölü bulunur. Emniyet intihar olduğunu açıklar. Ama aile buna inanmaz. Kitapta bu olaydan bir cümleyle bahsediliyor. Olayın açığa çıkartılma-

sı için Latife Hanım'ın babası Muammer Bey, Atatürk'ten yardım istiyor. Ama sonuç alınamıyor. Münci'nin intihar olarak örtbas edilen ölümünün sebebi aslında bir aşk hikayesidir. Münci, evlerine gelen Alman mürebbiye Hoffa'ya aşık olmuştur. Hoffa'ya âşık olan yalnız o değildir. Çankaya'nın "Mutat zevat"ından, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı, yaveri, silahşoru, Milletvekili ve İş adamı Recep Zühtü de bu Alman güzele vurgundur. Hoffa'nın tek sahibi olabilmek için Münci'yi öldürmüş olabilir. Mustafa Kemal'in silahşoru Recep Zühdü, sık sık Tokatlıyan Oteli'ne gelir, burada eğlenir ve kalırdı. Recep Zühdü, Münci'yi ta Ankara'dan, Çankaya Köşkü'nden, ablasını ziyarete geldiği günlerden tanıyordu. Bu şüphe, ailenin içini kemirir. Ama olay açıklığa hiçbir zaman kavuşmaz. Çünkü Recep Zühdü, çok güçlüdür. Arkasında Gazi Paşa vardır.

Abdülhamid'in mücevherleri / 3... Mustafa Kemal, 1927 yılında Abdülhamid'ten kalan mücevherlerin büyük bir bölümünü satmaya karar verdi. Paris Büyükelçisi arkadaşı Ali Fethi'yi görevlendirdi.

Mücevherleri İnceleyen Fransız Ekspertiz 3 Kilo 277 Gram Ağırlığındaki Şebçerağ Zümrüdüne Hayran Kaldı. Kaşıkçı Elması Bile Şebçerağ'ın Yanında Gözüne Zavallı Göründü.

Fotoğraflar: Topkapı'da olması gereken Şebçerağ'ın bir tane bile fotoğrafı yoktur. Üstteki fotoğraf temsilidir. Sol altta, kaşıkçı elması ve sağda zümrütlü hançer...

Paris'in önde gelen mücevher şirketlerinden Rozanes, 1927 ilkbaharında Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Fethi Bey'den, yani Ali Fethi Okyar'dan tuhaf bir teklif aldı: Büyükelçi, "İstanbul saraylarında padişahlar zamanından kalan mücevherleri satmak istiyoruz. Bu satıştan elde edilecek gelir memleketin kalkınmasına sarf edilecek. Lütfen en iyi uzmanlarınızdan birini mücevherlerin değer tespitini yapması için Türkiye'ye gönderin" diyordu... Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunmasının iki sebebi vardı: "Bedelleri millet işlerine harcanmak maksadıyla", yani mücevherleri elden çıkartarak yeni kurulan ama fakir olan devlete gelir sağlama ve bu arada eski rejimden kalma ne varsa unutturma çabası... Şirketin sahibi Mösyö Rozanes, hemen Robert Linzler adında bir uzmanı Türkiye'ye yolladı ve Fransız Dışişleri Bakanlığı'nı da tekliften haberdar etti: Bakanlığa bir yazı gönderip "Bu işin siyasi tarafı var. Biz mücevherlerin kaç para edeceğini hesaplarken siz de işin o tarafıyla alâkadar olun" dedi... Topkapı Sarayı'ndaki hazinelerin en önemli parçaları o sırada Ankara'ya nakledilerek kasalara konmuş, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'ndan da bazı kıymetli eşya yine Ankara'ya götürülmüştü... Kıymet takdiri için Türkiye'ye gönderilen Robert Linzler'in ilk işi, 3 kilo 277 gram ağırlığındaki yekpare zümrüdün gerçek olup olmadığını anlayabilmek maksadıyla taşın bir parçasını kırmak, sonra da kırılan parçalardan bazılarını Paris'e gönderip analiz yaptırmak oldu ve zümrüt gerçek çıktı! Robert Linzler hazırladığı raporlarda mücevherlerin ince birer sanat eseri olduklarını söyleyip Fransız Frangı üzerinden fiyatlarını da takdir etti: Avrupa'da mezata konmaları halinde en az 300 milyon Frank edeceklerdi. Zümrütün parçalanmasının ve Paris'e tahlil edilmesinin masrafını Türkiye ödedi: Bakanlar Kurulu, 24 Haziran 1928'te dokuz bin frank karşılığı 693 liranın bütçenin ayrı bir kaleminden Fransa'ya gönderilmesine karar verdi. Paris, artık ellerini ovuşturmaktaydı ve yazışmalarda "Rus Çarı'nın hazinelerini İngilizler'e kaptırmıştık ama Türk hazineleri bize kalacak. Bu işten iyi para kazanacağız" gibisinden ifadeler vardı. Ankara, satış görüşmeleri devam ederken 24 Ekim 1928'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan saraylarda muhafaza edilen hazineler hakkında gayet radikal bir karar verdi: Bakanlar Kurulu bazı

mücevherlerin altın para karşılığında satılabileceğini kararlaştırdı ve satış konusunda Maarif Vekâleti'ni yetkilendirdi! Kararnamede, mücevherlerin satış şartları dört madde hâlinde sıralanıyordu: Tarihî kıymeti olmayan mücevherler satılabilecekti. Satış, madenî altın karşılığında olacaktı. Eserlerin tarihî kıymetini Maarif Vekâleti belirleyecek ve hükümet tasdik edecekti. Maarif Vekâleti, bu esaslar çerçevesinde gereken herşeyi yapmaya yetkili idi ve kıymet takdirinin neticeleri ile her satışın kesinlik kazanmasından önce, hükümeti bilgilendirecekti. Aynı günlerde Fransız Dışişleri Bakanı Aristide Briand, İstanbul'daki maslahatgüzar Brugere ve mücevherci Rozanes mücevherler hakkında birbirlerine sayfalar dolusu mektuplar göndermekteydi...

Her şey tamamlandı ve sıra satışın yapılmasına geldi; Fransa, Türkiye'den mücevherlerin kime ait olduğunu, hangi isimle satılacağını sordu ama Paris'teki Türk Büyükelçisi Fethi Bey "Bunlar padişahlara, çoğu da İkinci Abdülhamid'e aittir" cevabını verince işler karıştı. Fransızlar arasında yeniden bir yazışma trafiği başladı. Bu defa "Abdülhamid'in varisleri bizi dava etmeye kalkarlar, davayı kazanırlar ve bütün para elimizden gider. Bir yol bulmalıyız" deniyordu... Düşünüldü, taşınıldı ama çözüm bir türlü bulunamadı! Paris, satışın bir rezaletle bitebileceğini ve atılacak her adımın padişahların vârislerinin işine yarayacağını fark etmişti. Ankara'ya 1928 yazında gönderilen son mesajda "Biz bu işten vazgeçiyoruz, siz de vazgeçin. Zira satış yapılması hâlinde padişahların vârisleri mahkemeye gidip her şeye el koydururlar" deniyordu. Hazinenin satışı Fransızlar sayesinde işte böyle engellenmiş ama mücevherlerin macerası daha bitmemişti... Bakanlar Kurulu kararları ile Topkapı Sarayı'ndan alınıp satış maksadıyla Ankara'ya nakledilen mücevherler her nasılsa kondukları kasalarda unutuldular. Mevcudiyetlerinin farkına 1951 ilkbaharında varıldı ve hazine ait olduğu yere, yani Topkapı Sarayı'na çok daha sonra dönebildi!

Dönebildiler ama aşırı derecede eksilmiş olarak dönebildiler. Abdülhamid'in mücevherleri CHP'li yamyamların elinde heder olmuştu... CHP, mücevherleri yağmalamıştı...

Recep Zühdü'ye devam

Ekşi Sözlük onu şöyle tanıtıyor: "Atatürk'ün yakın korumalarından. Zamanında Atatürk'ün oluşturduğu 5-10 kişilik bir koruma ordusunun canavar silahşorlarından. Recep Zühtü Bey, Serez Fedaileri de denilen Gazi Mustafa Kemal'in dört süvarisinden biriydi. Mustafa Kemal Paşa'nın en yakın arkadaşlarından biri olan ve sert karakteri ve keskin nişancılığıyla tanınan Recep Zühtü, Erzurum Kongresi'nde yaver olarak Mustafa Kemal'in yanındaydı. Ve merasim üniformasıyla kongreye katılmak istediği için, Mustafa Kemal ile birlikte salondan dışarı çıkarıldı. Mülazım rütbesindeki (teğmen) Recep Zühdü, Sivas Kongresi'nden sonra yayın hayatına başlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin sorumlu müdürü ve imtiyaz sahibi olarak atanmıştı.

Recep Zühdü Bey, 1934 yılının temmuz ayında, Arnavutköy Çiftesaraylar'ın üst setindeki, Seniyye ve Feride Hanım Sultanlar döneminde büyük ve tek bir yapı haline getirilmiş ikiz köşkü (İzzetabat Köşkü veya Boyalıköşk) Emlak ve Eytam Bankası'ndan satın aldı. Büyük bir özenle yenilediği köşkte, Atatürk'e özel bir oda da tahsis etti. Atatürk bazı günler Dolmabahçe'den Akıntıburnu'na gizlice gelir, Recep Zühdü Bey'in köşkünün eşsiz manzarasında sofra muhabbetlerine katılırdı."

Tekrar gibi olacak ama, Recep Zühdü, Mustafa Kemal'in en has adamıdır. Onu, bir diğer has adamı olan Nuri Conker gibi, ta Manastır'dan tanımaktadır. İki önemli özelliği vardır Recep Zühtü'nün; attığını gözünden vuran keskin bir silahşordur (iki tabanca taşımaktadır) ve ölümüne sadıktır. Milletvekili listelerini Mustafa Kemal tek başına yapmaktadır ve 1924'ten itibaren kendi koruma ordusunu da listeye koymaya başlar. Mustafa Kemal, ayrıca bunları, sahibi olduğu İş Bankası'nın yanı sıra, bazı kamu şirketlerinde yönetici filan da tayin eder. Bu sayede ellerine milletvekili maaşlarından başka, ayda birkaç bin lira daha geçmektedir. Unutmadan söyleyeyim, bu bin lira günümüzdeki bin lira değildir. 60 bin lira gibi bir paradır. Atatürk, gece-gündüz birlikte olduğu arkadaşlarının "kimseye muhtaç duruma düşmemelerine" özellikle önem vermektedir. Böylelikle Recep Zühtü'yü de Eskişehir Şeker Fabrikası yönetim kurulu üyesi yapar.

Yalnız bu silahşorların evlenmeleri yasaktır. Kılıç Ali müstesna... O da "aristokrat" bir gelin getirdi diye evlenme izni koparır. Diğerlerinin kadınlarla birlikte yaşamaları, evlenmemeleri şartıyla, serbesttir.

Yıllardan 1925, Recep Zühtü (Soyak) bir arkadaşının düğününde Fatma Medeniye adlı, henüz 20'li yaşlarında çok güzel bir kadınla tanışır. Sultan Vahdeddin'in hocası Hattat Mehmet Sabri Bey 'in kızı olan Medeniye, göz kamaştırıcı güzelliğiyle İstanbul sosyetesinin parlayan yıldızıdır. Medeniye Hanım'ın başından iki evlilik geçmiştir. 14 yaşına geldiğinde bir Hint Prensi ile evlendirilmiştir. İstanbul işgal edilince bu Prens yurduna döner ve Medeniye 18 yaşında dul kalır. İkinci evliliğini kendisinden epey yaşlı bir ressamla yapar. Çok geçmeden ressam koca vefat edince, bir kez daha dul kalır. Medeniye Hanım, Recep Zühdü ile işte bu vefatın ardından tanışır ve onun sevgilisi olur. Yeni moda: Mustafa Kemal ve arkadaşları kadınların gözdesidir.

Recep Zühtü çirkin ve çok da paragöz bir adamdır. Milletvekilliğinin yanı sıra, çok sayıda şirket ve mümessillik sahibidir ve komisyonculuk yapmaktadır. Başta İstanbul, Ankara olmak üzere yurdun pek çok yerinde binaları, arsaları vardır. Matbaa sahibidir.

Körü körüne sadakat, malûm, insanı kaçınılmaz olarak muhbir de yapar. En yakınlarını bile ispiyonlamakta beis görmez. Mesela, Ankara'da Tabarin Bar'da göz koyduğu revü kızı, kendisiyle değil de Falih Rıfkı (Atay) ile çıktı diye bunu koşa koşa Atatürk'e yetiştirir. Bir Konya gezisinde Konya Lisesi öğretmenlerini "komünistlik yaptıkları" gerekçesiyle Atatürk'ün hışmına maruz bırakır. Yine bir gün, Karpiç'te demlenirlerken radyoda Hitler'i dinleyen Reşit Galip (Mustafa Kemal'i kastederek), "Bizim Hitler acaba ne zaman konuşacak?" diye bir şaka yapar. Ve haliyle Recep Zühtü bunu da Atatürk'e yetiştirir.

Kazım Karabekir, "devrimlere ayak uyduramadığı için" tasfiye edilince, öfkeyle hatıratını yayınlamaya kalkar. Bunu engellemek için, Atatürk'ün yakın adamları harekete geçer. Kitaba daha matbaadayken el koyar ve imha ederler. Bu operasyonu Kılıç Ali ile Recep Zühtü yönetir.

TBMM'de gündeme gelen "intikam" yasalarının hepsinde onun imzası vardır. Millî Mücadele'ye katılmayanların veya karşı olanların listelenip,

takip edilmesini bizzat üstlenmiştir. "Firari" Ermenilerin mallarının Milli Mücadele›ye katkıda bulunanlara dağıtılması işi de ondan sorulmaktadır. Recep Zühtü›nün hayatı Mustafa Kemal'e tabidir. Mustafa Kemal nerede, Recep Zühdü orada... İstanbul›a geldiklerinde Medeniye Hanım›ı da yanında getirmektedir. Evet, onu zaman zaman ihmal etmektedir ama yine de sevgilisinin gönlünü hediyelerle kazanmayı bilmektedir.

Mustafa Kemal, 8 Şubat 1935 günü, Recep Zühdü'ye Soyak soyadını verir. Recep Zühdü, aynı gün 2'nci derece seçmenler tarafından Zonguldak milletvekili seçilir.

İki gün sonra, 10 Şubat 1935 gecesi, Dolmabahçe Sarayı'nda demlendikleri sırada (sofrada Mustafa Kemal de vardır) Recep Zühdü'ye bir haber gelir: "Medeniye Hanım, bugün öğlen İstiklâl Caddesi'nde Franguli'nin yanında çalışan Yahudi gencini görmeye gitti. Oradan çıkıp, sarmaş dolaş, etrafa aldırmadan Abdullah Efendi Lokantası'na girdiler. Senin kravatını, senin kol düğmelerini takmıştı şerefsiz adam..."

Haberi veren güvenilir biridir. Recep Zühtü ok gibi fırlar yerinden. Mustafa Kemal'den masadan kalkmak için izin alır ve soluğu Çengelköy'de, o sıra annesinin evinde kalan Medeniye'nin yanında alır. Saat sabahın üçüdür. Kapıyı Medeniye'nin annesi Ayşe Hanım açar. Recep Zühdü ona tek kelime söylemeden, üst kattaki Medeniye'nin yatak odasına çıkar. Kapıyı arkasından kilitler. "Medeniye, kol düğmelerim nerede?" diye bağırırken odayı darmadağın eder. Acımasızca döver, tabancasını çeker ve kadını başından ve bacaklarından vurur. (Aslında bacaklarının arasından, yani cinsel organından vurur.) Sonra Dolmabahçe Sarayı'na geri gider. Kılıç Ali'ye olanları anlatır. Kılıç Ali de Mustafa Kemal'i haberdar eder. Mustafa Kemal'in "Kanuni icabı yapılmalıdır." şeklinde tavır koyduğu rivayet edilir. Ama gelişmeler öyle olmadığını ortaya koyacaktır.

Medeniye hemen ölmez. Taksim'deki Fransız Hastanesi'ne kaldırılır. Kardeşi Haydar başında beklemektedir. Can çekişen kadın kardeşine son söz olarak, "Beni vuranlara bir şey yapmaya kalkma sakın, seni de öldürürler." der. 12 Şubat 1935 Salı günü, saat 9:30'da ölür. Ölüm nedeni kayıt defterine başka renk bir mürekkeple Osmanlıca yazılır. (Diğer kayıtlar Latin alfabesiyledir.) Medeniye'nin öldüğü gün, Şair-i Azam Ab-

dülhak Hamit Tarhan'ın 84. yaş günü kutlanmaktadır. O gün gazetelerin hepsinde bu haber vardır, fakat hiçbiri Medeniye cinayetine yer vermez.

Savcılık cinayetle ilgili olarak soruşturma başlatır başlatmasına da Recep Zühdü sorguya bile çağrılmaz. Arnavutköy'deki köşkündedir. Yanında Kılıç Ali de vardır. Kılıç Ali ona "Korkma, seni asla yalnız bırakmam." diye cesaret verir. Kapıdan girmeye cüret edecek ilk polisi vurmak üzere elde silah beklerler. Ertesi gün, "deli doktoru" diye ün yapmış olan Mazhar Osman'a haber gönderir Recep Zühdü. Ondan "cezai ehliyeti yoktur" şeklinde bir rapor talep eder. Mazhar Osman, bu talebi şu sözlerle reddeder: "Bu zat milletvekili değil mi? Recep Zühdü'nün cezai ehliyeti yok idiyse, Meclis'te işi ne?"

Bu defa, Mazhar Osman'ın yardımcısı Doktor Fahrettin Kerim'e (Gökay) başvurur Recep Zühdü. Doktor Fahrettin Kerim (Gökay), rapor vermeyi kabul eder. Onun verdiği "cinnet halinde metresini vurduğuna dair" rapor, Adli Tıp tarafından kabul edilince, ilgili mahkeme Recep Zühtü'nün beraatine karar verir.

Tarihçi Cemil Koçak ise Recep Zühdü ile ilgili olarak bildiklerini şöyle anlatır:

"Efsaneler bir kez doğmaya görsün, artık onları kimse öldüremez. Efsane yaratmak, genellikle olmamışı olmuş gibi göstermek ya da olanın bir kısmını öne çıkarmak, ardından bunu sık sık tekrarlamak ve siyasi hafızaya kazımak demektir. Efsane bir kez dolaşıma çıktığında, artık onu geri almak çok güç, hatta genellikle imkânsızdır."

Anılarla efsane yaratmak

Cemal Granda'nın Atatürk'ün Uşağı İdim adlı ve neredeyse 35 yıl önce yayınlanmış anılarının yeni baskısı çıkınca, bazı yazarlar bu anılardan yararlanarak, döneme ilişkin bazı "değerlendirmeler"de bulundular. Anıların bir yerinde, Recep Zühtü'nün (Soyak) öyküsüne de yer veriliyor. Basının değişik köşelerinde de yer alan aktarmaya göre, Recep Zühtü, sevgilisini vurmuş ve öldürmüştü. Ardından Atatürk tarafından kara listeye alınmış ve bir daha onun "yanından bile geçememiş "ti. İşte o dönem böyleydi! Gerçekten mi?

Recep Zühtü (Soyak) kimdir?

Recep Zühtü, Meclis'in yayınladığı resmi Parlamento Tarihi'nde yer alan bilgilere göre, 1893 Manastır doğumlu idi ve idadi mezunuydu. Ama 1912'den itibaren (yedek) asteğmen olarak pek çok cephede savaştı. Milli Mücadele›nin hayli erken bir döneminde, daha Amasya›dan itibaren Atatürk›e katıldı ve sonra da hiç ayrılmadı. Erzurum ve Sivas kongrelerinde yardım etti, meşhur Ali Galip olayında özel görevli olarak çalıştı, sonra Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin sorumlu müdürü oldu. Nutuk›ta da kendisinden söz edilir. Meclis›in ikinci döneminde, 1924 yılının son günlerinde yapılan ara seçimde Sinop Milletvekili oldu. 1927 ve 1931 seçimlerinde de Meclis›e Sinop›tan katıldı. Rivayete göre, Teşkilât-ı Mahsusa üyesiydi. Kesin olan, Atatürk›ün en yakınında bulunan "mutat zevat" arasında yer aldığıdır. Yine anlatılanlara göre, 1933 yılında Kâzım Karabekir›in anılarına ve evrakına el konulmasında ve bunların yakılmasında da yer almıştı.

Bir Cinayet, Bir Soruşturma, Bir Rapor

Granda'nın naklettiğine göre, Recep Zühtü'nün, Çengelköy'de oturan genç ve güzel bir kadınla ilişkisi vardı. Şöyle yazıyor: "Bunu hepimiz biliyorduk." Fakat hanım onu aldatınca, müessif hadise vuku bulmuş... Yazarın anlattığına göre, bardağı taşıran, hanımın onu "gayrimüslim bir gençle" aldatması olmuş. Hatta Recep Zühtü, "Mademki yapacaktın bu işi, bir Türk bulamadın mı da, kefereyle işi pişirmeye kalktın?" diye de sormuş!

Elimizde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan bir belge var: Adalet Bakanlığı'nın 17 Şubat 1935 tarihli yazısına göre, Recep Zühtü, "on yıldan beri beraber yaşadığı Fatma Medine adlı kadını, hakikati kat'iyetle anlaşılamayan bazı sebepler dolayısıyla, 10 Şubat 1935 gecesi Çengelköyü›nde baş ve bacağından kurşunla" vurmuştu. Granda, yalnızca bacağından vurduğunu yazıyorsa da doğru değil! Resmi yazıya göre, Fransız Pastör Hastanesi'nde tedavi edilen yaralı, iki gün sonra, 12 Şubat'ta ölmüştü. Granda, "bir süre sonra" diyorsa da neredeyse hemen! Yani anıların bir kısmı tutuyor, bir kısmı da tutmuyor. Adalet Bakanlığı'nın yazısına göre, Üsküdar Cumhuriyet Savcılığı da cinayet üzerine soruşturma açmıştı. Oysa Granda'ya göre, «Adli makamlar, Atatürk›ün yakını diye Recep Zühtü hakkında kovuşturma yap-

maktan çekiniyorlardı.» Fakat Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'ın, (nedense) «cesaretini toplayarak» olayı Atatürk'e nakletmesinden sonradır ki, Atatürk'ün emriyle, «kanuni işlem neyse onu» yapmışlardı; hem de «hiç müsamaha gözetmeden...» Fakat resmi yazışmanın tarihi, soruşturmanın hemen başladığını gösteriyor. Anılar bu bakımdan da tutarsız. Granda, daha sonra Recep Zühtü'nün "akıl ve sinir hastalıkları"ndan rapor alarak, ceza almadığını yazıyor. Doğru. Yine Adalet Bakanlığı'nın 21 Nisan 1935 tarihli, yani ilk yazıdan sadece iki ay sonra ve Başbakanlık'a yazdığı yazıya göre, Üsküdar Cumhuriyet Savcılığı, 7 Nisan'da İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na yazdığı yazıda, "muhakemenin men'ine" karar vermişti. Deli raporu Recep Zühtü'nün yargılanmasına engel olmuştu!

Ya sonra?

Recep Zühtü, deli raporu sayesinde cinayetle yargılanmaktan ve ceza almaktan kurtulmuştu. Ama öykü bu kadar değil, devam ediyor: 1935 yılında yapılan seçimde yeniden ama bu kez Zonguldak'tan milletvekili oldu! Türkiye'de Milli Şef Dönemi'nde yazdığım gibi, 1938'de Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde İnönü'ye suikast düzenlemeye kalkan grubun içindeydi. Nitekim bizzat Asım Us, günlüğünde, "Recep Zühtü 'Onu vuracağım!' diyormuş," şeklinde aktarır! Yani bu dönemde de Recep Zühtü, Atatürk'ün yanında/yakınında idi.

Bunu kanıtlayan bir başka belge daha var: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından 1955 yılında yayınlanmış olan "Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938" adlı kitapta, bu dönemde Atatürk ile görüşen isimlerin dökümü bulunuyor. Tabii tüketici bir liste olmaktan muhtemelen uzak olsa da bir fikir veriyor. Nöbet Defteri, 1 Ekim 1931 tarihinden başlıyor. Buna göre, Recep Zühtü, 1932 yılında 61, 1933 yılında 16 ve 1934 yılında de 13 kez Atatürk ile görüşmüş. Atatürk, 1935 yılında cinayetten sonra Recep Zühtü ile ilk kez 31 Mayıs'ta görüşmüş. Bu yılın ikinci görüşmesi 7 Temmuz'da yapılmış. 1936 yılında da iki görüşme gerçekleşmiş. 1937 yılında görüşme sayısı hayli yüksek: 23 kez... Son görüşme tarihi 25 Kasım tarihlidir. Demek ki "yanından geçememek" saptaması, Granda'nın anılarında yer alan "Bir daha da onu Atatürk'ün sofrasında görmedik." cümlesi, gerçeği yansıtmıyor.

Recep Zühtü, Granda'nın anılarında anlattığına göre, son kez Atatürk'ün

cenazesi ile birlikte Ankara'ya gelirken trende görülmüş, fakat İsmet İnönü'nün emriyle Eskişehir'de trenden indirilmiş. Daha sonra? Recep Zühtü, 1939 seçiminde Meclis dışında kaldı. İnönü, onu bir daha milletvekili yapmadı. Anlaşılır nedenlerle... 1966 yılındaki ölümüne kadarki yaşamı hakkında hiçbir bilgim yok. Fakat Recep Zühtü'nün, 1934 yılında İstanbul Bebek Çiftesaraylar›da bulunan İzzetabad Kasrı'nı (Boyalı Köşkü), Emlak ve Eytam Bankası'ndan satın aldığına ve bunu ölümünden kısa bir süre önce, 1964 yılında sattığına bakılırsa, hali vakti epey yerinde olmalıydı.

Tarihçiler ve Efsaneler

Yazarların, Atatürk dönemini bugünle kıyaslar -ve tabii ki- geçmişi çok daha temiz ve etik bulurken tek sorunları, değindikleri olayların gerçeği yansıtmamasıdır. Recep Zühtü, görüldüğü gibi, Atatürk döneminde değil, fakat daha sonra "devr-i ismet" (temiz dönem) olarak adlandırılacak olan İnönü döneminde siyasal yaşamdan tasfiye edilmiştir.

Milletvekili Seçimleri ve Mustafa Kemal Atatürk

Tek seçiciydi. 23 Nisan 1920'den başlayarak 1938 yılında ölene kadar milletvekili listelerini Mustafa Kemal Atatürk yaptı. Sevmediği, hoşlanmadığı hiç kimseyi listeye almamış, milletvekili yapmamıştır... Ermeni Kigork Berç Keresticiyan'ı 1935 yılında milletvekili yaptı. Keresteciyan'a Türker soyadını vermiştir...

Trakya pogromları veya Nazilere yol göstermek

Yerli Yahudiler, Yunan harbi sırasında Ankara'nın tarafını tutmuş ve 190 bin yerli Rum ve Ermeni'nin öldürüldüğü Büyük İzmir Katliamında hedef olmaktan kurtulmuşlardı. Ancak, birkaç yıl sonra bu durum değişecektir. Basında, yerli gavurlara, yani Rumlar ve Ermenilerin yanısıra Yahudilere karşı da olumsuz bir hava esmeye başlamıştır. Daha 1923 yılının ilk aylarından itibaren, gazetelerde Yahudilerin aşırı para tutkusu hakkında yazılar görülmeye başlar. 1923 Haziran'ının ortalarından itibaren Yahudilerin Anadolu'da serbest dolaşımları kısıtlanır. Yahudiler, ikamet ettikleri şehirden artık çıkamayacaklardır. Bunun adı, seyahat yasağıdır.

Ticaretin Yahudilerin eline geçmesi istenmemekte, tacirlerin Türk olması hedeflenmektedir. Bu kısıtlamalar aralıklı olarak devam edecektir. Ayrıca, Yahudilerden 1923 Lozan Antlaşması'nın tanıdığı haklardan vazgeçmeleri de istenmektedir. O yıllarda Cumhuriyet Gazetesi'nin Fransızca baskısı olan La République, özellikle azınlık çevrelerinde okunmaktaydı. Bu gazeteden Yahudi cemaatine Fransızca olarak seslenen Yunus Nadi, geçmişte ayrılıkçı emeller gütmemiş olan Yahudileri göreve çağırır: Azınlıkların samimi duygularla vatana bağlı olduklarını kanıtlamaları halinde, Cumhuriyet yasalarında azınlık hakları başlığı altında özel maddelere gerek kalmayacaktır. Yahudilere de bu konuda öncülük etmek düşmektedir...

Cemaat içindeki görüş ayrılıklarına rağmen, Yahudiler, baskılara dayanamaz ve Lozan'da öngörülmüş olan azınlık haklarından vazgeçerler. İstanbul'da kalmış olan Rumlar ve Ermeniler onları izler. Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri Lozan Antlaşması' nın 42. maddesinde öngörülen haklardan feragat etmiş olurlar.

Elza Niyego olayı

Elza Niyego, güzel ve alımlı bir Yahudi kızıdır. 22 yaşındaki Elza Niyego'yu caddede yürürken gören evli ve torun sahibi Osman Ratıp, genç kıza âşık olur. Fakat Elza, Eski Hicaz Valisi Ratıp Paşa'nın oğlu olan 42 yaşındaki Osman Ratıp'ın aşkına cevap vermez. Osman Ratıp'ın askıntı olmaya devam etmesi üzerine Elza'nın ailesi savcılığa şikâyet başvurusu yapar. Osman Ratıp, bir süre için tutuklanır. Elsa Niyego'nun başka biriyle nişanlanması, hayatına mal olacaktır. Çılgın aşık, Elza'yı İstanbul'da Bankalar Caddesi'nin ortasında, herkesin gözleri önünde bıçaklayarak öldürür. Fakat, kısa süre içinde serbest bırakılır. Kalburüstü bir ailenin mensubu olan suçlunun bu cinayetten hafif bir ceza ile kurtulacağı anlaşılmaktadır. Nitekim katil, akli dengesinin bozuk olduğu iddiasıyla hapishaneye değil, hastaneye gönderilir. 1927 yılındaki bu olay üzerine Yahudiler öfkeye kapılır. Elsa Niyego'nun İstanbul'daki cenazesi öfkeli 25 bin Yahudi'nin katıldığı bir gösteriye dönüşür. Bunun üzerine Yunus Nadi, La République' teki yazısında yahudileri sert bir dilde uyarır. Bu gövde gösterisinden hoşlanmayan hâkim, "Adalet istiyoruz" diye bağırdıkları için gözaltına alınıp karşısına getirilen yedi Yahudi'yi tu-

tuklar. 25 Ağustos 1927 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Yunus Nadi, "ülkeyi sevmemiz, kanunlarına uymamız veya... yeri boşaltmamız lazım" başlığı altında Yahudilere gözdağı verir. Bu, "Ya sev ya terk et" sloganının atasıdır. Türkiye'de sonraki kuşaklara miras kalacaktır...

Olayların Edirne ve İzmir'e sıçraması üzerine, Yunus Nadi hükümetin anti-semitizme tahammül etmeyeceğini söyleyerek herkesi sükunete çağırır. Ayrıca Yahudi cemaatinden bir heyetin Meclis Başkanı Kazım Özalp Paşa ile görüşmesine arabuluculuk eder. Görüşmeden hemen sonra Yunus Nadi, cemaatten, Ankara'da yapılması düşünülen bir Atatürk heykeli için, yarısı peşin olmak üzere 50.000 liralık bağış talep edecektir. Bu arada Yahudilerin Anadolu'da serbest dolaşımları 1928'e kadar tekrar yasaklanır.

1932'den itibaren bütün Avrupa'da faşist rejimlerin güçlenmesine ve Türk ekonomisinde Almanya'nın ağırlığının artmasına paralel olarak, Genç Osmanlılar'dan miras kalmış olan Almanya hayranlığı ülkede tekrar yaygınlaşır... Yine de 1933 Üniversite Reformu sırasında, Nazi zulmünden kaçarak Türkiye'ye gelen Yahudi profesörlere üniversiteler kucak açar. Atatürk'ün kişisel olarak desteklediği bu proje sayesinde kendi alanlarında ünlü ve önemli hocalar Türkiye'de görev alabilmiştir.

Örneğin; çalışma ekonomisti Alfred Isaac, ekonomist ve sosyolog Alexander Rüstow, dil bilimci Leo Spitzer, Roma Hukuku profesörü Andreas Schwartz, ceza hukuku profesörü Richard Hönig, kütüphaneci Walter Gottschalk, uluslararası ticaret hukukçusu Ernst Hirsch, sosyoloji ve ekonomi profesörü Gerhard Kessler, şehir planlamacısı Ernst Reuter ve ekonomist Fritz Neumark gibi parlak isimler Türk üniversitelerinde yeni kürsüler, kütüphaneler, öğretim sistemleri kurdular, şehir planları yaptılar. Albert Einstein da İstanbul Üniversitesi'ne davet edilmişti. Son anda Princeton Üniversitesi'nin daveti üzerine Amerika'ya gitti...

Bu profesörlerin Türk meslektaşlarına kıyasla çok yüksek maaş alması birçok kıskançlığa ve çelme atma girişimine yol açmıştır. Ne var ki, yaşanan tatsızlıklar ırkçılıktan çok, sosyal bir sorundan kaynaklanmaktadır.

Ama 1934 Haziran'ının son günlerinde Trakya kentlerinde Yahudilere karşı girişilen hareketin sosyal sorunla sınırlı olduğunu söylemek zordur. Pek çok ırkçı dalgada görüldüğü gibi, burada da ekonomik et-

kenler baş roldedir. Rumların ülkeyi terk etmesinden sonra ekonomide ağırlığı artan Yahudiler göze batmaktadır.

Nihal Atsız, 1934 yılının mart ayında Orhun dergisinde yayımladığı "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk" başlıklı yazısında şöyle der: "Türk milletinin dışarki düşmanları bütün dünyadır. Bunu tarih bize ebedi bir öğüt halinde hikâye eder. İçerki düşmanları ise üç tanedir: Komünist, Yahudi ve dalkavuk. Komünist, vicdanını Yahudi "Marks"a satmış olan vatansız serseri demektir (...) İkinci düşman Yahudi'dir. Onun Allahı paradır. O, cebine birkaç para koyabilmek için gölgesinde yaşadığı bayrağı satmaktan çekinmeyen namussuz bir bezirgândır. Hangi memlekette oturuyorsa oranın düşmanıdır...."

CHF'nin raporu ve pogromlar başlıyor

1928'de CHF (sonradan CHP) Birinci Umum Müfettişi olarak Dersim'e gidip rapor yazan Dr. İbrahim Tali (Öngören), 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun çıkmasından ardından Trakya'ya İkinci Umum Müfettiş olarak görevlendirildi. (İskân Kanunu'nda Dahiliye Vekaleti'ne "casuslukları sezilenlerin sınır boylarından uzaklaştırma" yetkisi veriliyordu. Bu, tehcir yetkisidir.)

İbrahim Tali, 6 Mayıs 1934'te başlayan ve 33 gün süren gezisini tamamlayıp raporunu CHP Genel Sekreteri Recep Peker'e sunar. Teklifler bölümünde şöyle demektedir:

> *"Trakya'nın başlıca ihraç mallarından olan peynircilik de, beş on seneden beri gayri Türk unsurlar elinde kalmış ve bunlar, hasis emellerle sütlerin yarı yağını aldıktan sonra peynir yaptıklarından, Edirne peyniri namıyla dış pazarlarda mühim mevki işgal eden peynirlerimiz, son senelerde mevkiini kaybedip, dış pazarlara gönderilemez olmuştur."*
>
> *"Yahudiler Trakya'yı Filistin'e eş yapma davasındadır. Trakya'nın bütün iktisadi kaynaklarına elini uzatmış olan bu unsurun Trakya Türkü'nün kanını daha fazla emmesine müsaade etmemek Trakya'nın inkişafı için en büyük ihtiyaçtır."*
>
> *"Trakya'da Türk hayatı, Türk iktisadiyatı, Türk emniyeti,*

Türk rejim ve inkılabı için muhakkak gizli bir tehlike halinde yaşayan ve bir ihtimal olarak da işçi kulüpleriyle memlekette komünizmin çekirdeğini kurmak isteyen (Yahudi) meselesini artık en köklü bir surette halletmek Türk Trakya'ya nefes vermek için kati bir zarurettir."

Yahudileri "iç düşman" sayan bu raporun Recep Peker'e sunulmasından 10 gün sonra 21 Haziran 1934'te ilk olaylarla birlikte Trakya pogromları başlamış olur. 21 Haziran günü Çanakkale'de Yahudilere karşı saldırı, yağma ve boykot eylemleri düzenlenir. Resmi makamlar, olaylara seyirci kalırlar. Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İnönü, İçişleri ve Dışişleri Bakanı'nın da olaylardan habersiz olduklarını düşünmek zordur...

1.500 kişilik bir Yahudi nüfusun yaşadığı Çanakkale'de, Yahudilere ait mağazaların önünde nöbet tutularak halkın o mağazalardan alışveriş yapması engellenir. Kentin Yahudi ileri gelenleri kenti terk etmemeleri halinde ölümle tehdit edilirler. Vali (aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası İl Başkanı'dır) görünüşe göre polise ve jandarmaya Yahudilerin mallarını koruma altına almayı emreder, ancak polis ve jandarma bu emre uymaz. Yahudilere sataşma ve tacizler devam eder. Artan tehdit karşısında 25 Haziran 1934 gününden itibaren Çanakkale ve Trakya'daki Yahudiler bölgeyi kitlesel olarak terk etmeye başlar. Alelacele kaçmak zorunda kaldıklarından, gayrimenkullerini değerlerinin çok altında fiyatlara elden çıkarırlar...

Çanakkale'de Yahudiler kovulurken, İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte yurt gezisinde olan Mustafa Kemal, 25 Haziran 1934 sabahı şehre gelir. Bir görgü tanığı bu ziyareti şöyle anlatmıştır:

> "... Halkın 'yaşa, var ol!' nidaları arasında Atatürk, otomobilden indi. Alkışlar devam ediyor, o da halkın ortasında ilerliyordu. Garip bir tesadüf ve talih eseri olarak Atatürk bizim önümüze gelince hafif bir duraklama yaptı. Halka bakıyor ve kalabalığı selamlıyordu. Tam bu esnada yanımda bulunan ve biraz evvel fısıltı halinde, fakat hararetli konuşan Yahudilerden biri, ileriye yürüdü ve Ata'nın önüne atıldı. Muhafızlar mâni

olmak istediler.

Atatürk:

– Bırakın gelsin! dedi.

Bu Musevi vatandaş, Atatürk'ün önünde ellerini açtı, omuzlarını yukarıya kaldırarak:

– Paşam, bizi kovuyorlar. Biz ne yapacağız? dedi.

Atatürk bu şekilde önüne atılan bu adamın ne demek istediğini ve kim olduğunu derhal anlamıştı. Buna rağmen sordu:

– Sen kimsin?

– Ben Paşam, Çanakkale Musevilerinden Avram Palto.

– Sizi kim kovuyor? Hükümet mi? Kanun mu? Polis mi? Jandarma mı? Bana söyle.

Bu Musevi vatandaş durakladı, şaşaladı. Biraz sonra kendini toparlayarak cevap verdi:

– Hayır paşam halk kovuyor.

Atatürk, bu adamın yüzüne dikkatle baktı, gülümsedi ve:

– Halk isterse beni de kovar dedi ve yürüdü."

(Yakup Borakas, Türkiye'de Yahudi Toplumlar, Tel Aviv, 1987, s. 46'dan aktaran Rıfat Bali.)

Evet. Atatürk, Yahudi vatandaşa sırtını dönmüş ve yürüyüp gitmiştir. Bu, Yahudi pogromuna açık bir destektir.

Ardından pogrom bütün Trakya'ya yayılır. 28 Haziran ile 4 Temmuz arasında Çanakkale, Keşan, Uzunköprü, Kırklareli ve Edirne'de yaşayan Yahudilere karşı aynı anda saldırılar meydana gelir...

En ciddi olaylar Kırklareli'nde yaşanır. Yahudi mahallesinde evler taşlanır, yağmalanır. Yağmacılar üç-dört saat boyunca her türlü şiddete başvurur. Yahudiler bıçaklanır, dövülür. Bu saldırı ertesi gün de devam eder. Saldırganlar, Kırklareli hahamını yakalayıp çırılçıplak soyar ve sakalını keserler. Edirne'de resmi makamlar kentin mezbahasında hahamlar nezaretinde Yahudi şeriatına uygun bir şekilde yapılmakta olan et kesimini yasaklar. Artık etler koşer değildir. Yahudiler et yiyemez hale gelirler. Yahudi tüccar ve esnafa ait işyerlerinin boykot edilmesine göz yumulur.

Vali olaylara kayıtsız kalır. Polis, 3 Temmuz 1934 günü Edirne Yahudile-

rine kenti 48 saat içinde terk etmelerini emreder. Yahudilere şehirlerarası seyahat yasağı kalkmıştır. Artık cehenneme kadar yolları vardır. Stoklarını ve alacaklarını terk etmek zorunda kalan Yahudiler ciddi maddi zarara uğrar...

Yahudilerin hepsi İstanbul'a kaçmaz. Önemli bir bölümü de Yunanistan ve Bulgaristan sınırına kaçarlar.

Yahudilerin diliyle 'La Vaka' (olay, vak'a), 'Barunda' (gürültü, karışıklık, kıyamet) veya 'La Furtuna' (fırtına), Yahudi cemaatinin önde gelenlerinden Gad Franko ve Mişon Ventura'nın 4 Temmuz 1934 günü Atatürk'le yaptığı gizli görüşme sayesinde sona erecektir. Kamuoyu, olayları 5 Temmuz 1934 günü Başvekil İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmayla duyar. Olayları günlerce görmeyen gazeteler, İstanbul'a gelen Yahudi vatandaşların sayısı artık gözlerden kaçırılamayacak kadar olunca haberler yapmaya başlarlar.

11 Temmuz 1934 günkü Cumhuriyet'in birinci sayfasında "Musevilerin hicreti" başlıklı habere göre "Edirne'den ayrılan Musevilerin İstanbul'a hicretinin sebebi bir cebir ve tazyik değil son iktisadi buhran yüzünden orada umdukları kazancı temin edememeleri" dir.

"Peki neden bir gecede hepsi bu karara varıp göç etmişlerdi" sorusuna cevap da ertesi günkü nüshada gelir. "Ortada hiçbir şey olmadığı halde geceyi müthiş bir korku içinde geçirerek sabah erkenden istasyona akın eden" Musevilerdir gelenler.

Uzunköprü'den Yahudilerin geliş sebebi ise daha basittir: "Uzunköprü'de Yahudiler geçen ayın yirmisinden itibaren Türklere boykot yapmışlardır. Bu vaziyet karşısında Türkler de icap eden tedbirleri almış vaziyetin sökmeyeceğini anlayan Yahudiler bize burada ekmek kalmadı diyerek Uzunköprü'yü terk etmişlerdir." (12 Temmuz 1934/Cumhuriyet)

Gazetelere göre sınırlı yağma işlerine karışanlar da Çingenelerden başkası değildir. Ankara ise olaylara güya daha ciddi yaklaşır. Teftiş için Trakya'ya gİden İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın dönmesinin ardından Ankara'da Mustafa Kemal başkanlığında bir toplantı düzenlenir. Toplantının sonucunda yayınlanan tebliğ 14 Temmuz 1934 günü Anadolu Ajansı abonelerine duyurur. Olaylar ve alınan tedbirler hakkında ayrıntılara yer verilen tebliğde şöyle denilmektedir:

"Bu karşılıklı şikayetlerde beynelmilel semitizm ve antisemitizm edebiyatının bütün siyasi, iktisadi ve milli anasırı görülmekte olduktan başka, Türkiye'ye ait bir hususiyet olarak Yahudilerin yabancı dil ve harsta kalmakta ısrar ettikleri ve içlerinde demilitarize mıntıkalarda memleketin emniyeti için zararlı ve casus adamlar bulunduğu hakkındaki zanlar mevcuttur. Diğer taraftan Yahudi münevverleri milli hars meselesinin imparatorluğa ait hatalar olduğunu haklı olarak söyledikten sonra Türk kültürü ile kaynaşma gösterdikleri arzunun..."

Görünürde tek bir Yahudi kalmamıştır. Naziler, CHF'den Yahudi sorununun nasıl çözüleceğini artık öğrenmişlerdir. Bu öğrendiklerini tam 4 yıl 5 ay sonra, 9 Kasım 1938'de Kristal Gece'de aynen tatbik edeceklerdir. Trakya Yahudilerine yapılanların aynısını Naziler, kendi Yahudilerine yapacaklardır.

Ne demişti Hitler, yaş gününde kendisini kutlayan Türk heyetine:

"...einmal Kemal war unser Lehrer, Mussolini ist sein erster und ich sein zweiter Schüler... Damit meinte er den Nationalismus.." Yani: "...birdefa Kemal, bizim öğretmenimizdi. Onun ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi de benim. O, böylece milliyetçilik dedi.."

Yani, Hitler'in ağzından Alman faşistleri, Kemalistlerin yetiştirmesidir.

Trakya Yahudileri bölümünün kaynakları: (tarihtenanektodlar.blogspot.com) Özet Kaynakça: Haluk Karabatak, "1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", Tarih ve Toplum, Şubat 1996, S. 146, s. 4-16; Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı: Alınmayan Ders", Tarih ve Toplum, Temmuz 1996, S. 151, s.10-17; Zafer Toprak, "Trakya Olaylarında hükümetin ve CHF'nin sorumluluğu", Toplumsal Tarih, Ekim 1996, S. 34, s. 19-25, Ayhan Aktar, "1934 Trakya Olayları ve Türk Milliyetçiliği", Tarih ve Toplum, Kasım 1996, S.155, s. 45-56; Rıfat N. Bali, 1934 Trakya Olayları, Kitabevi, 2008 [666].

Mustafa Kemal ve Dersim

Bu kitabın başında Dersim Katliamı hakkında zaten bilinen birkaç unsura değinmiş ve katliam hakkında yazmayacağımı belirtmiştim.

Ama Yeni Şafak Gazetesi'nin 20 Nisan 2015 günü manşetten verdiği bir haber, bu kararımı değiştirmeme yol açtı. Gazete, bir istihbarat raporuna dayanarak idamdan yaklaşık yarım saat önce Seyit Rıza'nın Atatürk ile görüştüğünü yazdı. Biraz araştırınca, Dersim ileri gelenlerinin Seyit Rıza ile Atatürk arasında yapılan görüşmeyi bildikleri bilgisine ulaştım. Evet, görüşme bilinmekteydi ama içeriği bilinmemekteydi. Gazete hem bu görüşmeyi doğruladı hem de neler konuşulduğunu en ince ayrıntısına kadar açığa çıkardı.

Şimdi, Atatürk'ün ölümü 10 Kasım 1938, Seyit Rıza'nın asılışı ise hemen hemen 1 yıl önce, 15 Kasım 1937'dir.

Önce, 2008-2015 arasında yazılanları tarayalım ve nereden nereye gelmişiz bir bakalım:

Ne zaman gündeme gelse Dersim tartışması başını alıp gider. Gerek TV kanallarında gerekse gazetelerde Dersim Katliamı'na geniş yer verilir. Birçok köşe yazarı bu konuda yazıp çizer. Dersim konusunda ancak bir iki kitap okumuş kişiler kulaktan dolma yalan yanlış bilgilerle Dersim meselesinde "uzman" olarak karşımıza çıkarlar.

Dersim meselesi tartışılırken başta CHP ve Dersim Alevileri olmak üzere bazı çevreler, kasıtlı olarak gerçeklerin üstünü örtmeye çalışırlar. Dersim Katliamı'nın baş aktörü olan Mustafa Kemal Atatürk'ün rolünü görmezden gelmektedirler. Dahası bu çevreler, Mustafa Kemal'in Dersim Katliamı'ndan bihaber olduğunu, "Mustafa Kemal yetişseydi Seyit Rıza ve arkadaşlarının idamını durduracaktı" yalanını topluma yutturmaya çalışırlar.

Oysa, biz biliyoruz ki Dersim Katliamı'nın emrini veren, Dersim Harekâtını bizzat yöneten Mustafa Kemal'in ta kendisidir. 1934 İskan Kanunu, 1935 Tunçeli Kanunu ve 4 Mayıs 1937 tarihli Tunceli Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu Kararı, bizzat Mustafa Kemal'in emriyle çıkarılmıştır. Bu karar ve kanunların altında Mustafa Kemal'in imzası vardır.

4 Mayıs 1937 günü Dersim'in kaderini belirleyen bakanlar kurulu toplantısına Atatürk başkanlık etmiştir. 4 Mayıs'ta alınan bu kararla "Dersim Tertelesi" başlamıştır.

Trabzon Atatürk Köşkü'nde bulunan haritanın üzerinde asılan yazıda Atatürk'ün, Dersim Harekâtını bizzat yönettiği yazılmaktadır. Haritada Dersim bölgesi işaretlenmiştir. Askeri planlar bizzat Mustafa Kemal tarafından çizilmiştir.

Sabiha Gökçen de anılarında, Dersim'i bombalama emrini Atatürk'ün verdiğini anlatmaktadır. Hatta Sabiha Gökçen'in uçağı, Dersim'i bombalarken isabet de almıştır. Sabiha Gökçen, Eskişehir 1'inci Hava Alayı'na bağlıdır ve bu alay Dersim'e gönderilir. Refik Ali Akyol, 'Bir Tayyarecinin Hatıratı' kitabında Sabiha Gökçen'in başından geçen olayı şöyle anlatır:

> "Bir günde 3 savaş tayyaresi birden görev alıyordu. Filonun harekât mıntıkasına gidip vazife görmesi ve geri dönmesi 3 saati bulurdu. Aradan henüz bir saat geçmişti. Bize ait bir tayyarenin meydan üzerine tam gazla geldiğini ve iniş rüzgâr istikametini tayin etmeğe lüzum dahi görmeyerek (o zamanlar yerden telsizle müsaade alma gibi talimatlar yoktu, çünkü tayyarelerimizde telsiz tertibatı mevcut değildi) alelacele burnunu meydana diktiğini gördük. Uçak inişini yaparak hemen meydan kenarına, bulunduğumuz yere yüksek bir devirle geldi. Sabiha Gökçen heyecanla "Rasıd'ım (iki kişilik uçaklarda önde pilot, arkada ise rasıt otururdu. Rasıt aynı zamanda makineli tüfeği de kullanırdı) vuruldu" diyebildi ve motoru durdurdu. Rasıt mahallindeki tayyareciyi kanlar içinde güç halde çıkardık. Sabiha Gökçen hârekat mıntıkasına yaklaşırken dağlardan atılan mavzer kurşunlarından biri uçağın gövdesini delmiş ve makineli tüfeğin üzerinden sekerek Rasıd'ın bileğine giriyor... Fazla kan zayi etmiş olmasına rağmen Sabiha Gökçen'in vaktinde bunu hissedip gelmesi bir hayat kurtarılmasına sebep olmuştu. Tabi tayyarecimiz yapılan müdahale neticesi şifa buldu..."

Bunlar bilindiği halde ulusalcı-alevici çevrelerin bilinçli olarak Atatürk'ün bu katliamla ilişkisi yoktur demesi bir yalandan ibarettir. "Atatürk hastaydı haberi yoktu, olsaydı izin vermezdi" diyenler gerçeği bilmeyenler ya da daha kötüsü görmek istemeyenlerdir. Çünkü, hiçbir kör, gerçeği görmek istemeyen kadar kör olamaz.

Bilinmesi ve üstü örtülmemesi gereken gerçeklerden biri de Mustafa Kemal ile Seyit Rıza'nın görüşmesidir.

Mustafa Kemal, Seyit Rıza ve arkadaşlarının idam edildiği gece Ma-

latya'da değil Elazığ'daydı. Seyit Rıza idam edilmeden önce Mustafa Kemal'le görüştürüldü.

Kırmanciya Beleke dergisinin, Mayıs 2010 tarihli 4. sayısında konuyla ilgili bir makale çıktı. Makalenin yazarı, derginin Genel Yayın Yönetmeni Serhat Halis. Halis, makalesinde Seyit Rıza ile Atatürk'ün görüştüğünü yazdı. İddiasını verdiği çarpıcı örneklerle ve döneme ilişkin yazılan anılar ve gazetelerde yer alan bilgilerle güçlendirdi. Şimdi Kırmanciya Beleke dergisinin Mayıs 2010 tarihli sayısında Serhat Halis'in makalesinden bazı bölümlere göz atalım...

Mustafa Kemal, İdam İçin Çağlayangil'i Görevlendirdi

"M. Kemal, **12 Kasım 1937 günü** Ankara'dan özel beyaz treni ile 'Doğu Gezisi' ne başlar. İlk durağı Sivas'tır. **13 Kasım'da Sivas'ta bulunan M. Kemal, 14 Kasım'da Malatya'ya geçer. Malatya'da gerçekleştirdiği ziyaretlerin akabinde Saat 14.00'da Malatya'dan Diyarbakır'a gitmek üzere yola çıkar. M. Kemal'in resmi olarak Malatya'dan sonra yol üstündeki Elazığ'a değil de, önce Diyarbakır'a geçmesi ve ters bir şekilde Diyarbakır'dan sonra Elazığ'a uğramasının sebebi, Seyit Rıza'ların idamlarının yarattığı etki geçtikten sonra Elazığ'da olmak istemesinden başka bir şey değildir.** Bakın bu konuyu Çağlayangil kitabının belirli bölümlerinde birkaç defa nasıl ifade etmiş; *"Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer Bey bana diyor ki 'Atatürk, Singeç **Köprüsü'nü açmaya gidecek. Dersim** harekatı bitti. Beyaz donlu altı bin doğulu Elazığ'a dolmuş. Atatürk'ten Seyit Rıza'nın hayatını bağışlamasını isteyecekler. Beyaz donluların Atatürk'ün karşısına çıkmalarına meydan vermeyelim.' "Oysa, biz mahkemenin kararını Atatürk gelmeden evvel vermesini ve geldiğinde Seyit Rıza meselesinin kapanmış olmasını istiyorduk. Ben bunu halletmek için Hükümet tarafından buraya gönderilmiştim."*

"Fakat biz bu işleri belki zamanında halledemeyeceğiz diye, Atatürk bir gün sonra Elazığ'a geldi."

Çağlayangil'in açıklamalarından aslında M. Kemal'in Malatya'dan

Elazığ'a oradan Diyarbakır'a geçmesi planlanırken idamların gerçekleştirilmemiş olması ihtimali üzerine plan değiştirilerek önce Diyarbakır'a sonra Elazığ'a gidildiği sonucu çıkarılabilir. Fakat bu söylenen de yalandır. **Çünkü M. Kemal, zaten 14 Kasım gecesi Elazığ'dadır. Sadece bu durumu gizlemek amacıyla önce Diyarbakır'a gidip ardından Elazığ'a geldiğinin bilinmesini (yani öyle sanılmasını YÖ) istemektedir.** Yukarıdaki alıntılarda ortaya çıkan bir başka mesele daha var ki, Çağlayangil'in maniple etme yeteneğinin ne kadar zayıf olduğunu gösteriyor. İlk alıntısında altı bin beyaz donlunun Seyit Rıza'nın idamını engellemek için Elazığ'da toplandığının belirtilmesi çok büyük bir yalandır. O dönem doğu bölgesinden **Seyit Rıza'nın idamını engellemek için toplanacak tek kesim Dersimlilerdir. Fakat 1937 yılının Kasım ayında o sayıda Dersimlinin Elazığ'da toplanabilmesi Dersim'deki işgal ve katliam koşulları sebebiyle imkânsızdır.** O zaman Çağlayangil neden 6 bin beyaz donludan bahsetmektedir? [667].

M. Kemal, idam edilmeden önce Seyit Rıza'yı görmek istemektedir. Zira M. Kemal'e sunulan raporlarda ve Dersim'deki algılanışı itibariyle Seyyit Rıza, efsanevi bir lider olarak M Kemal'in karşısına hep çıkmıştır. O dönem Seyyit Rıza hakkında karalama içerikli haberlerin sürekli gazetelerde manşet yapılması da Seyit Rıza'nın devlet tarafından ne kadar önemsendiğinin veya ondan ne kadar korkulduğunun nişanesidir. Halk anlatımlarında, Seyit Rıza'nın Erzincan'a M. Kemal ile görüştürüleceği teminatı üzerine gittiği ve ele geçirildikten sonra da Seyit Rıza'nın devlet yetkililerine M. Kemal'le görüşmek istediğini sürekli belirttiği görülmektedir. "Ben senin hile ve yalanlarınla baş edemedim bu bana dert oldu, ben de senin önünde diz çökmedim bu da sana dert olsun" sözünü işte esir olduğu bu dönemde görüştüğü devlet yetkilileriyle M. Kemal'e ilettiği söylenmektedir. Bütün bunlar M. Kemal'in Seyit Rıza'yı idam edilmeden önce görmek istemesine sebep olan etmenlerdir.

Bu görüşmenin gerçekleşmesi ve gizli kalmasını sağlamak için de her türlü yöntem ve karartma uygulanmıştır. **En başta, görüşmenin gizlenebilmesi için gece yapılması gerekmektedir. Görüşme yapıldıktan**

sonra da Seyit Rıza'nın görüşmeyi kimseye anlatmadan (anlatamadan) idam edilmesi şarttır. O nedenle idamların gece yarısı yapılması için hukuk dışı her türlü yöntem uygulanmış ve netice alınmıştır. M. Kemal'in Seyit Rıza ile görüştürülmesi çabasına kılıf uydurmak için de Çağlayangil'in yalanları devreye girmiş ve 6 bin beyaz donlunun M. Kemal'in karşısına çıkmasını engellemek için gece yarısı idamları gerçekleştirdiklerini aymazca anlatmıştır.

Oysa M. Kemal'in Ankara'dan 'Doğu Gezisi'ne çıktığı gün yani 12 Kasım 1937 tarihli *Tan* gazetesinde çıkan haberde *"Seyit Rıza ile Suç Ortaklarının Kararı Pazartesiye Okunacak"* başlığı atılmıştır. Bu da idamların, M. Kemal 'Doğu Gezisi'ne çıkmadan önce hangi gün yapılacağının bilindiğini gösteriyor. **12 Kasım Cuma gününden önce kararın biliniyor olmasına rağmen neden 12 Kasımdan önce infazlar gerçekleştirilmemiştir de tam M. Kemal'in Elazığ'da olduğu gece uygulanmıştır? Seyyit Rıza'nın Eylül başında tutuklandığını göz önünde bulunduracak olursak ve yine o dönem şartlarında istedikleri herhangi bir gün idamları gerçekleştirebilme yetkileri ellerinde olmasına karşın M. Kemal'in 'Doğu Gezisi' ile aynı döneme denk getirilmesi tesadüf değildir.** Hem gezi hem de idamların tarihi belirli bir plan çerçevesinde hazırlanmış ve ona göre de uygulanmıştır.

Çağlayangil, M. Kemal'i hukuk dışı gerçekleştirilen idam olayından haberdar değilmiş gibi göstermek için de çaba sarf etmiştir. O sebepten, M. Kemal'i halka karşı vicdanlı bir devlet adamı gibi gösterme uğraşısı ağır basıyor. "M. Kemal idamlardan önce gelseydi, idamlara engel olurdu" gibi bir sonuç oluşturmaya çalışıyor ama yukarda en son yapmış olduğumuz alıntıdan da anlaşıldığı gibi yine kendisi M. Kemal'in bu durumdan haberdar olup, Seyit Rıza'ların idamı için görevlendirilenlerin idamları gerçekleştirememe ihtimali nedeniyle Elazığ'a bir gün sonra gittiğini söylüyor. Yakayı bariz bir biçimde ele veriyor. M. Kemal'i aklamak ve M. Kemal ile Seyyit Rıza görüşmesinin üzerini örtmek için 6 bin insanın Elazığ'da toplandığı gibi uçuk bir yalanı ortaya atıyor.

Mustafa Kemal 14 Kasım 1937 Gecesi Elazığ'daydı

M. Kemal'in 'Doğu Gezisi' kapsamında Elazığ'a geliş tarihi 17 Kasım 1937 Çarşamba olarak bilinmektedir. **Oysa M. Kemal o tarihten önce yani Malatya'dan ayrıldıktan sonra 14 Kasım Pazar günü Elazığ'dadır. Elâzığ il merkezine girmez. Fakat, 14 Kasım gecesi, merkeze yarım saat uzaklıktaki Yolçatı'da kalır. (M. Kemal'in 14 Kasım gecesini Yoçatı'da mı yoksa Elâzığ Merkezde mi geçirdiğini net olarak söylemek mümkün değil ancak o geceyi ikisinden birinde geçirdiği muhakkak).** Dönemin yerel gazetelerine de yansıyan bu durum genel olarak çok belirgin bir şekilde haber yapılmaz, yapılanlarda da aynı gün M. Kemal'in Diyarbakır'a gittiği yazılmaktadır. **M. Kemal'in Elazığ'a gelişini konu edinen bir kitapta da M. Kemal'in 14 Kasım'da Elazığ'da bulunduğuna dair bilgiler şu şekilde yer almıştır; "...** ***Atatürk, Anadolu Gezisi ile 14 Kasım 1937'de trenle Elazığ'ın Yolçatı İstasyonuna gelir."*** **[668].**

14 Kasım saat 14.00'da Malatya'dan Diyarbakır'a geçmek için yola çıkan M. Kemal, Diyarbakır'a 15 Kasım 1937 Pazartesi günü varmıştır. Demek ki 14 Kasım gecesini Elazığ'da geçirmiştir. Her ne kadar tarihi kaynaklar ve dönemin gazeteleri bu durumu açık bir biçimde yazmasalar da M. Kemal'in güzergâhı ve gezi tarihleri dikkatlice takip edildiğinde 14 Kasım gecesini Elazığ'da geçirdiği görülecektir. Şöyle ki, M. Kemal'in aynı gün (14 Kasım) Diyarbakır'a ulaştığını iddia eden kaynaklar, onun Yolçatı'dan sonra Sivrice'ye oradan da Maden'e gittiğini bildirirler.

> ***"Atatürk 14 Kasım 1937'de Elazığ'ın Yolçatı İstasyonu'na gelir. Burada Elazığ'ın protokolü ve eşraftan kimseler tarafından coşkuyla karşılanır. Buradan Elazığ'a girmeden Sivrice ve Maden ilçelerinden geçerek Diyarbakır'a gider."*** **[669].**

Yine dönemin yerel gazetesi Uluova'da haber şu şekilde çıkmıştır;

> ***"14 Kasım 1937 günü Yolçatı'na gelen ve büyük bir törenle karşılanan Atatürk ile beraberindekiler o gün Elazığ'a geçmeden Diyarbakır'a gittiler. Diyarbakır'a giderken, Elazığ'ın Sivrice ilçesinde bulunan Gölcük gölünü gördüğünde beyaz treni göl kenarında***

durduran Atatürk, bu güzellik karşısında duygularını 'Dünyanın en güzel memleketi Türkiye'dir' diyerek dile getirdi." [670].

Aynı gün Diyarbakır'a gitmiş olması durumunda M. Kemal'in tarih yaprakları yine 14 Kasım'ı gösterdiğinde Diyarbakır'da bulunması gerekirken, 15 Kasım günü Maden'de ve Diyarbakır'da olduğunu dönemin gazetesi *Ulus* arşivlerinden bulmak mümkündür. **16 Kasım 1937 tarihli Ulus gazetesinin manşeti şöyledir;** *"Atatürk dün akşam Diyarbakır'a şeref verdiler".*

Ayrıca M. Kemal'in 14 Kasım'da Malatya'dan Elâzığ Yolçatı'ya oradan da hiç durmadan aynı gün içerisinde sırasıyla Sivrice, Maden ve Diyarbakır'a gittiğini söyleyenlerin bir çelişkisi daha mevcut. **Zira M. Kemal Malatya'dan 14 Kasım Pazar günü saat 14:00'da ayrılmıştır ve Yolçatı'ya gittikten sonra hemen Sivrice'ye gitmiş olduğunu kabul ettiğimizde en erken akşam saatlerinde Sivrice Gölü'nün kenarından geçmesi gerekirdi.** Oysa bakın M. Kemal'in Sivrice gölü yakınından geçerken, trenden inerek gölü izleme olayını **Kemal Zeki Gençosman nasıl aktarıyor;** *"... rahmetli Atatürk Diyarbakır'a gidiyordu. Demiryolu gölün kıyısından geçer. Sabah serinliği idi. Hususi trenini durdurdu. Gölün kıyısına indi... ...O sabah saatinde Atatürk'ün bu güzel su kenarında çocuklar gibi şen yüzünü..."* **[671].**

M. Kemal'in bu alıntıdan da anlaşacağı gibi Sivrice'ye 15 Kasım sabah erken saatlerde gittiğini anlıyoruz. Zaten *Ulus* gazetesinin 16 Kasım 1937 tarihli sayısında *"Atatürk öğle yemeklerini (...) Gölcükte yemişler ve trenlerinden inerek göl etrafında iki saat kadar devam eden tedkiklerde bulunmuşlar, alâkadarlara bazı emirler vermişlerdir. Atatürk'ün trenleri saat 14.10'da Maden'e varmıştır."* haberi yayınlandığı için tereddüde yer kalmadan M. Kemal'in 14 Kasım gecesini Elazığ'da geçirdiğini söyleyebiliriz.

Burada değinmeden geçemeyeceğimiz bir husus daha var. **M. Kemal, 14 Kasım 1937 gecesini Elazığ'da geçirdiğinin bilinmesinin önüne geçmek uğruna her türlü yöntemi denemiştir. Bunu gizlemek için de en başta o dönem çevresinde bulunanların, yaptıklarına tanıklık edenlerin, gördüklerini ve yaşadıklarını gizlemeleri için gerekli uyarıları yapmasıdır. Bunu nereden mi çıkarıyoruz? Öncelikle İhsan Sabri Çağlayangil'in ortaya koyduğumuz çelişkili ve yalan beyanatlarından çı-**

karıyoruz. M. Kemal'den olayların gizlenmesi yönünde emir alan Çağlayangil, bu emrin yerine getirilebilmesi için tarihleri değiştirmede veya hayal ürünü kalabalıklar toplamada bir sakınca görmüyor.

Manipülasyon konusunda emir alan tek kişi Çağlayangil değil elbette, şimdi de Doğu Gezisinde M. Kemal'in özel treninin makinistliğini yapan **Mehmet Saygaç**'ın gerçeklikle uyuşmayan açıklamalarına kulak verelim;

> *"Trenle Malatya'da iken, benden 6 saat içinde Diyarbakır'da olmam istendi. 'Olmaz' dedim. 'Atatürk'ün emri' dediler. 'İmkânsız' dedim. Çünkü bu hatta buharlı trenle saatte 30 kilometre hızla ancak gidebiliyorsunuz. (...) Atatürk'ün istediği gibi 6 saat içerisinde Diyarbakır'a kavuştuk. Atatürk beni yanına çağırdı ve sordu: 'Madem gidebilirdin neden olmaz dedin?' 'Paşam bu devlet malı, hızlı gitsek devrilebilirdik. Ama siz emrettiniz ben de geldim.' Bunun üzerinde bana Atatürk'ün talimatlarıyla 5 maaş ikramiye verildi."* [672].

Yukarda vermiş olduğumuz dönem gazetelerinden alınan haberler, M. Kemal'in 15 Kasım'da Diyarbakır'da olduğunu tartışmaya mahal bırakmayacak bir biçimde ortaya koymasına **rağmen Saygaç'ın 6 saatte Diyarbakır'a gittiklerini anlatmasının hangi amaçla yapıldığını ve Atatürk'ün ona neden 5 maaş ikramiye verdirtmiş olabileceğini okuyucularımızın yorumuna bırakıyoruz.**

M. Kemal 14 Kasım Pazar günü Elazığ'da kalmadan Diyarbakır'a geçebilecekken, Seyit Rıza'yı idamdan önce görmek için o geceyi Elazığ'da geçiriyor ve yukarda bahsettiğimiz gibi idamların Pazar'ı Pazartesi'ye bağlayan gece yapılmasını istiyor.

Seyit Rıza İdam Edilmeden Önce Mustafa Kemal'le Görüştürüldü

Artık M. Kemal'in 14 Kasım 1937 gecesinin üzerine bu kadar titremesinin ve o gece yaşananları gizlemek istemesinin nedenini tartışabiliriz. **Seyit Rıza'ların idam tarihi 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece yapılmıştır.** O geceyi Çağlayangil'in anlatımıyla dinleyelim;

"Gece 12.00'de hapishaneye gittik. Farlarla çevreyi aydınlattık. Mahkemenin 72 sanığı var. Sanıkları aldık. Mahkemeye götürdük. (...) Mahkeme kararı açıklandı. Yedi kişi ölüm cezasına çarptırılmış, sanıklardan bazıları beraat etmiş, bazıları da çeşitli hapis cezaları almıştı. (...) Biz, Seyit Rıza'yı aldık. Otomobilde benimle Polis Müdürü İbrahim'in arasına oturdu. Jeep jandarma karakolunun yanındaki meydanda durdu. (...) Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu." [673].

Yaptığımız araştırmalar neticesinde o dönemki mahkeme salonu, jandarma karakolu ve idamların gerçekleştirildiği Buğday Meydanı'nın hemen yan yana olduğunu tespit ettik. Eski jandarma karakolu ile mahkeme salonunun yerinde şimdi Belediye Çarşısı ile Ticaret ve Sanayi odası bulunmaktadır. İdamların gerçekleştirildiği meydanla mahkeme salonu arasında ise şu an Saray Camii vardır ve 1937 yılında mahkeme salonuyla idamların yapıldığı meydan arasında on adım bile yoktur.

Çağlayangil, alıntıda görüldüğü gibi **Seyit Rıza'yı mahkeme çıkışı otomobile bindirdiklerini ve o şekilde meydana götürdüklerini söylemektedir. Mesafenin on adımdan az olduğu bir yer için Seyit Rıza'nın diğerlerinden ayrılarak otomobile bindirilmiş olması, meydandan önce başka bir yere gidildiğinin göstergesidir. Üstüne, özel arabayla götürülüyor olmasına rağmen Seyit Rıza 7 kişi içerisinde en son idam edilen kişidir. Bu durumda Çağlayangil'in anılarında belli bir zamanı anlatmadığı açıkça ortaya çıkmış oluyor.**

Tarih, 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gecedir ve tesadüfe bakın ki o gece M. Kemal de Elazığ'dadır. **Otomobile binilecek bir mesafe olmamasına rağmen Seyit Rıza'nın otomobile bindirilmesi ve bu sebepten ilk idam edilecek olanın Seyit Rıza olması gerekirken son idam edilen olması sebebiyle arada en az bir saatlik zaman diliminin Çağlayangil tarafından anlatılmadığı açıktır. Peki, bu zaman zarfında Seyit Rıza nereye götürülmüş olabilir?**

Ebedi Şef M. Kemal o gece Elazığ'da. Seyit Rıza'nın bir an önce idam edilmesini isteyecek kadar onu önemseyen M. Kemal'in, o gece Seyit Rıza'yı görmek istediğini söylemiştik.

Seyit Rıza, o gece meydana getirilmeden önce M. Kemal'in yanına götürülmüş ve onunla görüştürülmüştür. Otomobil Seyit Rıza'yı aldıktan sonra istikamet ya Yolçatı'dır veya M. Kemal o gece Elâzığ Merkez Tren İstasyonu'nda, özel trenini kör makasa çekerek Seyit Rıza'nın getirilmesini beklemektedir. Bu ihtimal doğrultusunda otomobilin istikameti Elâzığ Merkez Tren İstasyonu'dur.

Görüşmede neler yaşandığı, hangi diyalogların geçtiği konusunda elimizde herhangi bir bilgi yok. Fakat görüşmede Seyit Rıza'nın M. Kemal'e karşı net bir duruş sergilemiş olduğunu söyleyebiliriz. Zira, o gece M. Kemal'in, Seyit Rıza'dan affedilmesine yönelik aman dilemesini beklemiş olma ihtimali yüksektir. Böyle bir davranış yerine tam tersi bir tavırla karşılaşılması nedeniyle o gece özellikle gizlenmiş, diyaloglarının içeriğinin bilinmesi büyük bir ehemmiyetle engellenmiştir. Eğer Seyit Rıza, o gece affedilmeyi istemiş olsaydı, o görüşme gizlenmeyecek, gazetelerin manşetinde yer alacak hem Seyit Rıza şahsında Dersim mağlup edilecek hem de M. Kemal bir zafer daha kazanmış olacaktı. Üstelik böyle bir haber, M. Kemal'in vicdanlı bir lider olduğunun en büyük göstergesi olarak bizlere sunulacaktı. Dönemin MİT arşivleri ve Genelkurmay arşivleri açıklandığı takdirde o gece Elazığ'da olan bu görüşmenin bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkacağını düşünüyoruz.

Dersim tarihiyle ilgilenen tarihçi ve aydınların kulağına kar su kaçırmaya çalıştığımız bu yazının konusunun önemi ve etkisi nedeniyle sadece dergimizin ortaya çıkarmaya çalışacağı bir mesele olmadığı aşikârdır. O sebeple elinde o geceye ilişkin belge, arşiv, fotoğraf vb. kaynak bulunan bütün çevrelerin bu verileri herkesle paylaşmaları gerektiğine inanıyoruz."

.....

Yukarıda Serhat Halis'in makalesinden alıntıladığımız bölümde Mustafa Kemal'in Seyit Rıza ile görüştüğü iddiası hemen hemen doğrulanmaktadır. İhsan Sabri Çağlayangil'in Dersim ve Seyit Rıza ile ilgili ses kaydı ise 2008 yılında ilk kez Dersimnews.com'da yayınlanmıştı.

Çağlayangil o ses kaydında Dersim Katliamı'na ilişkin itiraflarda bulunmaktaydı. Türk Ordusu'nun Dersim'de insanları nasıl zehirli gazla

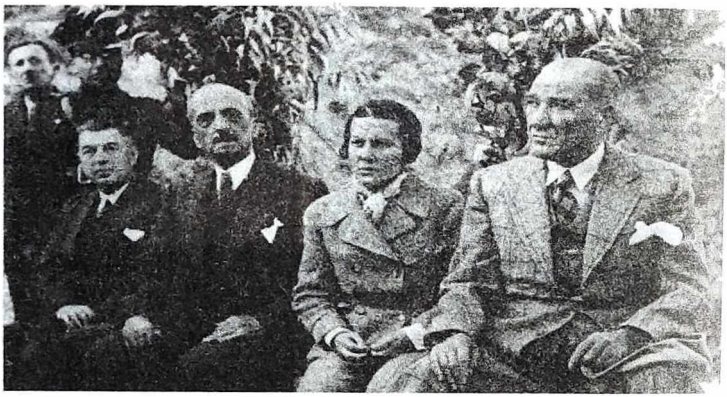
öldürdüklerini anlatmaktaydı. Birçok gazete, TV ve internet sitesi o ses kaydını alıp yayınlamıştı.

İhsan Sabri Çağlayangil ile o röportajı yapan kim? Bugün CHP Genel başkanı olan Kemal Kılıçdaroğlu. Görüşme 1986 yılında Bursa'da İhsan Sabri Çağlayangil'in evinde yapılmıştı. O röportajın sadece bir bölümü yayınlandı. Görüşmenin diğer bölümlerinde neler konuşulduğunu sadece Kemal Kılıçdaroğlu bilmektedir. İhsan Sabri Çağlayangil'in, röportajında Dersim'e ilişkin her şeyi itiraf ettiğini düşünebiliriz. Muhtemelen M. Kemal ile Seyit Rıza'nın görüşmesini de anlatmıştır. Çünkü Çağlayangil o tarihte artık yaşlıydı ve ölüme yakındı. Bu nedenle gerçekleri söylemediğini düşünemeyiz. Ama sıkı Kemalist Kılıçdaroğlu, bu görüşmenin anlatıldığı bölümü sansürlemiştir. [674].

İşte o gizli görüşme

Serdar Halis'e bravo. Günün gazetelerini iyi okuyarak, 1937 Kasım ayında Atatürk'ün hangi gün hangi saatte nerede olduğunu bulmuş ve buradan hareketle Atatürk'ün Seyit Rıza ile görüştüğünü keşfetmiştir. Bu keşfini 2010 yılında yapmıştır.

Ama sonunda, Serdar Halis'ten 5 yıl sonra, 20 Nisan 2015 tarihinde Yeni Şafak Gazetesi, Dersim ile ilgili bugüne kadar hiç bilinmeyen bu sırrı açığa çıkarıverdi. Gazeteye göre, MAH'a sunulan bir istihbarat raporu, Atatürk'ün idamdan hemen önce Seyit Rıza ile gizlice bir araya geldiğini belgeliyor. Seyit Rıza görüşmede, "Af dilersen idam edilmeyeceksin" diyen Atatürk'e, "Af dileyecek bir şey yapmadım" karşılığını veriyor.

Fotoğraf: Atatürk ve yanında bulunan Sabiha Gökçen, idamdan birkaç gün önce Dersim'de...

Dersim Harekatı sırasında eski adı 'MAH' olan Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir mensubunca merkeze geçilen rapor,

15 Kasım gecesi Atatürk'ün 'şakilerin lideri' Seyit Rıza ile idam öncesi görüştüğünü belgeliyor. İşte o rapor:

"MAH Başkanlığına

-Hususi-

"Ankara'dan alınan şifreli talimatname ile İhsan Sabri beyle görüşülüp ve İhsan beyin vereceği emir ve talimatnamelere harfiyen riayet edilmesi gerektiği, bunlarla ilgili raporun da süratle Başvekalet'e iletilmesi emredildi.

Bunun üzerine İhsan Sabri beyle görüşüldü. Bize hafta sonu Seyit Rıza ile alakalı mahkemenin toplanacağı ve karar verileceği ve idamların hafta sonuna yetiştirilmesi gerektiği ifade edildi. Yalnız en önemli nokta mahkeme kararını verdikten sonra Seyit Rıza ile Reisicumhurumuz 'un bir araya getirileceğini, bunun çok çok gizli olması gerektiğini, bunun için lazım gelen tüm tedbirlerin büyük bir hassasiyetle yürütülmesi, ayrıca MAH bünyesinden Zaza'ca bilen en güvenilir görevlinin bu yolculuğa hazırlanması talimatını verdi.

7 SEHPA, 1 ÇİNGENE ÇOCUK

Biz de gerekli hazırlığı son süratle yapmaya başladık. Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer beyle görüşülüp, Şükrü beyin gerekli asayiş ve güvenliğin, gizliliğin azami dikkatle nasıl yapılması gerektiği konuşulup fikir teatisinde bulunarak hazırlıklarımızı süratle bitirdik. Tam bir teyakkuz halinde yola çıktık.

Mahkeme birkaç görüşmeden sonra gerekli yasal mevzuatlar yerine getirilerek idam kararları imzalatıldı. İdamların yapılacağı Buğday Meydanı'nı aydınlatmak için traktörler ve araçlar ayrıca idam edilecek 7 kişi için idam sehpaları ve küçük bir çingene çocuk temin edildi. Gün içerisinde bütün alınacak tedbirler, özellikle görüşmenin çok gizli kalması için her şey büyük bir dikkatle defalarca gözden geçirilerek bütün hazırlıklarımız tamamlandı.

Çağlayangil'in Jeep'i

Gece 12.20'de Seyit Rıza ve suç ortakları mahkemeye getirildi. Mahkeme verdiği kararı okumaya başladı ve 14 kişi beraatine ettirilirken Seyit Rıza dahil 7 kişi ölüme, diğerleri de çeşitli cezalarına çarptırıldı. Mahkemede idam kelimesi geçmediği için ölüm kelimesi 'idam çino,

idam tunne' sesleri salonda duyuldu. Mahkeme takriben 1,5 saat sürdü. Aralarından Seyit Rıza alındı. Emniyet Genel Müdürü ile İhsan Sabri beyin jeepine bindirildi. Peşlerindeki 4 araç ile birlikte jeep hareket etti. Elazığ Merkez Tren İstasyonu'na gelindiğinde herkes araçlarından inmeye başladı. Asayiş için alınan tedbirler eksiksiz alındığı için tren istasyonu kapatılmış, görevliler evlerine gönderilmişti. İstasyonda MAH görevlileri dışında hiç kimse yoktu. Gizliliğe azami şekilde uyularak yapıldığından bu durumu bilmeyenler için her şey olağan gözüküyordu.

Beyaz Tren Kör Makasta

Reisicumhurumuz'un beyaz treni kör makasta bekliyordu. 8-10 dakika bekledikten sonra trene Seyit Rıza ile birlikte girdik. Reisicumhur'un yanında Alpdoğan Paşa, Kazım Orbay ve Reisicumhur'un yaveri vardı. Masada yemek yeniyor ve içki içiliyordu. Reisicumhur, Seyit Rıza'ya kafasını kaldırarak, tepeden aşağı süzerek oturmasını söyledi. Seyit Rıza da oturmayı reddetti. Reisicumhur, Seyit Rıza'ya mahkemenin idam kararı verdiğini, bunun bu gece infaz edileceğini hatırlattı ve eğer pişman olduğunu söyleyip af dilerse idamların olmayacağını affedeceğini söyledi. Seyit Rıza da af dileyecek, pişman olacak bir şey yapmadığını, yaptıkları şeylerin kendi canlarını, mallarını, yerlerini, yurtlarını korumak için yaptıklarını söyledi. Olayları hep devlet görevlilerinden dinlediğini, kendisinin asıl gerçeklerini anlatmak istediğini söyledi.

Amacımız İsyan Değil

Reisicumhur başıyla onaylayarak anlatmasını söyledi. Seyit Rıza sakin bir dille Dersim'in Osmanlı döneminde büyük zulüm gördüğünü birçok baskıya rağmen Dersim'i koruduklarını, Osmanlı'ya asker vermediklerini, Milli Mücadele'ye birçok asker gönderdiklerini, cumhuriyete güvendiklerini, bilhassa halifeliğin kaldırılmasından sonra güvenlerinin daha da arttığını, silahların toplanmasına yardım ettiğini, silahların çoğunun toplandığını, isyan etmek niyetleri olsaydı silahları teslim etmeyeceğini, gerçekten Dersim'in cumhuriyete isyan etmek istemediğini söyledi.

'Bombalarla Parçalandılar'

Jandarmanın isyan ettirmek için halkı devamlı tahrik ettiğini, aşiretlerin arasında husumeti bilerek artırdığını, saldırmak için bahane icat ettiklerini söyledi. Birçok silahsız masum halkın tayyareden atılan bombalarla parçalandığını, kaçıp mağaralara sığınan kadın, çoluk çocuğun da topluca öldürüldüğünü söyledi. Alpdoğan paşa, konuşmaya girmek istedi. Reisicumhur el hareketiyle Alpdoğan paşayı susturdu. Seyit Rıza'ya devam etmesini rica etti.

Sulh İçin Yemin Etmişti

(Seyit Rıza teslim olmadan önce kendisine söz verildiğini anlatıyor) "Benimle erkanı harp dairesinden bir subay görüştü. Sizin beni Erzincan Valiliği'ne beklediğinizi sulh için görüşeceğinizi söyledi. İnandım, büyük yemin etmişti, inanarak, yanıma üç arkadaşımı alarak Erzincan Valiliği'ne gittim, bizi tutukladılar. Sonra da Elazığ Hapishanesi'ne gönderdiler. Yine bana oyun oynamışlar, yine hile yapmışlardı. Sonra mahkeme başladı, büyük oğlumdan iki yaş küçük olan birinin şahitliğiyle yaşımı büyütüp oğlumun yaşını küçülttüler. (Burada MAH mensubu bir hata yapıyor. Rıza'nın yaşı küçültülmüş, oğlunun ise yaşı büyütülmüştü.) Bugün de sizin emirlerinizle idam kararı verdiler. Sözlere güvenerek kendi ayağımla gelmeme rağmen beni idam edeceksiniz. Sizlere daha nasıl güveneceğim" dedi.

Türklük Şuuru Yeniden

Reisicumhur, bunları şimdi öğrendiğini tahkikat yaptıracağını söyleyerek, "Sana son olarak gel benden af dile, yaptıklarından pişman olduğunu söyle ki seni affedeyim. Eğer bunları yaparsan Dersim'e daha faydalı olursun. Bizimle iş birliği yaparsın. Cumhuriyet Dersim'e çok faideli işler yapacak, Dersimliler Horasan›dan gelmiş, Oğuz Türkleridir. Türklük şuurunu yeniden kazandıklarında, cumhuriyete çok faideli işler yapacaklar. Ben buna inanıyorum. Gel bu fırsatı kaçırma» dedi.

Son Sözüm: Af İstemiyorum

Seyit Rıza, "Ben sulh için cumhuriyet için çok şey yaptım. Silah toplamaya yardımcı oldum. Silahlar toplandı. Şu adamlar teslim edilecek dendi, teslim ettim. Her istediklerinde 'bu son' dediler. Sonra daha fazla şeyler istemeye başladılar. İstekleri hiç bitmedi. Ben bunu önceleri anlayamamıştım. Sonra çıkan Tunceli Kanunu'ndan iyice anladım. Emin oldum ki biz Dersimliler ne yaparsak yapalım bu sizi durdurmayacak. Sizin de başından beri planınız Dersim'i toptan yok etmek, ortadan kaldırmaktı. Bunu çok geç de olsa anladım. Ben yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim, af da istemiyorum, bu benim son sözlerim, başka da bir şey demeyeceğim" dedi.

Size Boyun Eğmedim

Reisicumhur, sinirlenerek ayağa kalktı, eliyle Seyit Rıza'yı göstererek 'götürün gereğini yapın' emrini verdi. Seyit Rıza'nın koluna girip dışarı çıkarken birden durdu. Reisicumhur'a dönerek «Ben sizin hilelerinizi anlayamadım, onlarla başedemedim, bu yüzden görüşmek için geldim. Ölüme gidiyorum. Bu bana dert olsun, ama ben de size boyun eğmedim bu da size dert olsun" dedi. Reisicumhur eliyle işaret ederek 'götürün' dedi. Onu alarak kompartımandan çıktık. Araçlara geçtik. Trenden gelecek İhsan

Sabri beyi bekledik. İhsan Sabri Bey gelerek öndeki jeep'e geçti, hareket ettik. Bizler de peşlerinden giderek Buğday Meydanı'na geldik.

Sandalyesini Tekmeledi

İdamlar bitmişti. Sıranın kendisine geldiğini bilen Seyit Rıza gitti. Oradaki Çingen çocuğu eliyle iterek uzaklaştırdı. Sandalyeye çıktı, çok gür bir sesle "Evlad-ı Kerbelayız, ayıptır, zulümdür, cinayettir" dedi. İpi boğazına geçirerek sandalyeyi tekmeledi. Bu kadar yaşlı adamın cesareti herkesi hayrete düşürdü. Sonuç olarak idamların hepsi tamamlanmış oldu. 15 Kasım Pazartesi tüm gün asılı olarak halka teşhir edildi. 16 Kasım ise tüm cesetler Elâzığ içinde dolaştırılarak halka teşhir edildi.

Cesetler Gazla Yakıldı

İhsan Sabri Bey saat 12.00'da valiliğe toplantıya çağırdı. 12'de valilikte Şefik bey, Elâzığ Emniyet Müdürü İbrahim bey oradaydılar. İhsan Sabri Bey bizlere, "Seyit Rıza'nın alelacele vakti idam edilmesi efkarı umumiyede merak hasıl olacağı muhakkaktır. Bizim devlet olarak Ankara'nın da talimatıyla herkese Seyit Rıza'nın Reisicumhur Elâzığ'a gelmeden önce idam edilmesi mecburiydi. Çünkü Reisicumhur'un, Seyit Rıza'yı affetmesi ihtimali mevcuttu. Ayrıca cesetlerin yakılarak gizli bir yere azami gizlilik kurallarına riayet edilerek gömülmesi sağlanacak, bu görevide MAH bünyesindeki arkadaşlar gerçekleştirecek" diyerek toplantının bittiğini söyledi. Cesetler alınarak boş bir araziye gaz dökülerek yakıldı. Kalan kırıntılar da çuvallara konularak Elâzığ Merkez Tren İstasyonu ile Yolçatı Tren İstasyonu arasında çukur kazılarak defnedildi. Gömülen yerin haritası ve tutanakları, trendeki konuşmalar, ses kaydı ile birlikte harita ile, İhsan Sabri beye teslim edildi. İş bu rapor iki nüsha hazırlanmış, 1. Nüshası Başvekalet, bir nüshası İhsan Sabri beye teslim edilmiştir."

Evet, gerçekler tabak gibi ortaya çıkmıştır. Kemal Kılıçdaroğlu'nun 28 yıl sakladığı sır, artık sır değildir. Gerisini kendilerini Mustafa Kemal'in askerleri olarak gören Tuncelililer düşünsün.

Peki, Dersim katliamı nasıl gerçekleşti. Bir bölümünün havadan bombardımanla gerçekleştiğini biliyoruz. Sözlü tarihe göre 40 bin ama resmi

kayıtlara göre Dersim'de 13 bin küsur ölü var. Mustafa Kemal'in manevi kızına göre Zazalar, içerdeki düşmandı. Öldürülmeliydi...

Sabiha Gökçen Dersim Katliamı'nı Anlatıyor

"Atatürk Emretti Ben De Vurdum..."

Atatürk'ün manevi kızı, kadın pilot Sabiha Gökçen'in "Atatürk'ün İzinde Bir Ömür Böyle Geçti" kitabında Dersim anıları da yer alıyor. Gökçen'in anılarını Oktay Verel kaleme almış, Türk Hava Kurumu (1981) yayımlamış. Kitabın 417'nci sayfasından itibaren Sabiha Gökçen'in Eskişehir Hava Okulu'ndaki pilotluk eğitimini okuyoruz. Kitapta, Sabiha Gökçen'in katıldığı askeri manevraları yakından izleyen Atatürk'le ilgili bölümlere ve fotoğraflara da yer verilmiş. Bunların 8 adedi Dersim'e hareket öncesi çekilmiş kareler.

En çarpıcı olanı "Dersim'e uçan uçakların ardından", Atatürk'ü gökyüzüne bakarken gösteren fotoğraf. Resim altını Sabiha Gökçen yazmış:

> "Bu benim çok sevdiğim, bana göre de çok anlamlı olan bir fotoğraftır. Bizim filo Dersim'e hareket ettikten sonra Atatürk yanındakilerle birlikte büyük boşlukta bizi kaybolana kadar izlemiş sonra dudaklarından biraz üzgün, biraz kırgın şu kelimeler dökülmüş: 'Ulusal Kurtuluş savaşını bu millet el ele gerçekleştirmişti. Şimdi bu birliği bölmek, bozmak, barışa kan bulaştırmak istiyorlar. Yazık... Çok yazık."

Bir başka fotoğrafa "Harekâttan birkaç dakika önce" notu düşülmüş:

> "Dersim'e uçuyordum. Asker arkadaşlarımla, meslektaşlarımla birlikte isyancıları susturmak görevini almıştım. Atatürk'ün bana verdiği silah da üzerimdeydi. Ulusum için ilk kez büyük bir işe gidiyordum. Makbule Atadan hanımefendi, 'Korkuyor musun?' diye sordu. Güldüm: 'Bölgeye barışı sağlamak için gidiyorum. Korkan insanın barış için savaş vermesi mümkün mü?'"

Ve "Makineli tüfek kontrolü" yapılıyor:

> "Ne olur ne olmaz diye bir de makineli tüfek kontrolü

yapıyor, silahı yağlıyor, mermileri sayıyor, herhangi bir taarruza uğradığımızda ne yapacağımızı birbirimize anlatıyorduk. Ben Atatürk'ten aldığım direktif üzerine, şayet uçağımız düşecek olursa derhal silaha sarılacak ve asla asilerin eline sağ olarak geçmeyecektim! Önce onlarla dövüşecek sonra da son kurşunu kendi beynime sıkacaktım."

Sabiha Gökçen anlatıyor:

"Ulusal Kurtuluş Savaşı gibi bir tarih destanı yazan, bu uğurda hiçbir özveriden çekinmeyen, kendi topraklarının sınırını kanla çizen bir ulusu bölmeye, onu yeniden bir serüvene sürüklemeye hiçbir güç yetmeyecekti... Şehitlerimizin kanı hâlâ topraklarımızın üstünde bir buhurdan gibi tütüyor, bize ne yapmamız gerektiğini hatırlatıyordu... Niçin Dersim'de aldatılmış zavallı bir grup, silahlanarak anlamsız birtakım hareketlere tevessül ediyordu? Su uyur düşman uyumaz derlerdi ya, doğru bir sözdü bu. Düşman içerde ve dışarıda uyumuyordu. Atatürk ayaklanmanın kesin olarak ve en kısa zamanda bastırılmasını, müsebbiplerinin de en ağır bir şekilde cezalandırılmalarını emretmişti"

Ya, işte böyle. Ankara'dan Atatürk'ün sofrasından bakınca böyle görülüyormuş...

Hitler ve Türk Nasyonal Sosyalizmi

Adamımızı unutmuş değilim. Bildiğiniz gibi Hitler'in 1923'teki darbe girişimi başarısız olur. Ama Mustafa Kemal, Nazilerin gündeminden düşmez. 1930'larda Hitler'in bu kez iktidarı teslim almaya hazırlandığı yıllarda, Mustafa Kemal hayranlığı yeniden geri döner. (Nazilere göre, Mustafa Kemal, demokrasinin, çok partili hayatın ve parlamentonun gereksiz olduğunu ispat etmiştir. Yapılacak şey, lideri sorgusuz sualsiz izlemektir. Türklerin yaptığını, Almanlar da yapmalıdır. YÖ) Stefan Ihrig "Atatürk in Nazi İmagination" adlı kitabında, Hitler'in konuşmalarında Türkiye'deki başarılı örneğe yaptığı atıflardan, Türk halkının fedakârlığını Almanlara örnek gösterdiği cümlelerden örnekler aktarıyor.

Nazi gazeteleri, Türkiye'den Türk Nasyonal Sosyalizmi diye bahsetmektedir. Türkiye ve Mustafa Kemal analojileriyle çarenin Hitler olduğu anlatılmaktadır. Hatta 1933'te Goebbels'in yakın adamlarından von Leers'in verdiği bir konferansın başlığı şöyledir: Türkiye'de Mustafa Kemal'in Milliyetçi Devrimi: Alman Faşizmiyle Fikri ve Tarihsel Paralellikleri. Hitler, Atatürk ve Mussolini'yi anlattığı çok satan bir kitap da yazan Leers, Hitler'in resmi biyografisini yazan kişidir.

Nazi gazeteleri Hitler'in Temmuz 1933'te Milliyet'e verdiği röportajı tam sayfa yayınlarlar. Hitler, Atatürk'e ilk kez o röportajda "Bize ilham verdi. Karanlıkta parlayan yıldız" diyecektir. Bu daha sonra Atatürk'ün vefatına kadar Nazi mecmualarında Atatürk'le ilgili bahsedilirken kullanılan bir kalıp haline gelir." (Yıldıray Oğur- 30.11.2014- 1.12.2014- Türkiye Gazetesi)

Milliyet

www.helgelerlegerçekarşılık.wordpress.com

M. Hitler'in Milliyet'e beyanatı

Alman Başvekili diyor ki: Türkiyede doğan ve parlıyan yıldız bize takip edilecek yolu gösterdi

M. Hitler Türkiyenin hayret sayan inkişafından takdirle bahsetti

Konferans tatil edildi. Bize sonra bir daha toplanacak mı?

İyiki doğdun Führer

1939 senesinin 20 Nisan sabahı Berlin sokaklarında telaşlı bir koşuşturmaca vardır. Potsdamer Platz gibi yıllar sonra müttefik bombalarıyla yerle bir olacak meydanlar, baştan başa gamalı bayraklarla donatılmıştır. Hitler'in ikamet ettiği sarayın pencerelerinde mızıkalar çalınırken, Zafer Takı'nın al-

tından yürüyen 50 bin asker, resmi geçidini tamamlamak üzeredir. Hitler'in 50. Doğum günü tüm Almanya'da coşkuyla kutlanmaktadır.

50. yaş gününde Hitler'in Türkiye'den de çok özel konukları vardır. CHP yönetimi Führer'in doğum gününe bir heyetle katılmayı kararlaştırmış, heyette, Cumhuriyet Gazatesinin sahibi ve baş redaktörü Yunus Nadi, Nafıa Vekili General Ali Fuat Cebesoy, Yazar ve Ankara Mebus'u Falih Rıfkı Atay, Dışişleri Vekili Necmettin Sadak, General Pertev Demirhan ve Orgeneral Asım Gündüz yer almışlardır.

18 Nisan'da Sirkeci Garı'ndan Doğu Ekspresi'yle yola çıkan heyet, 20 Nisan sabahı Berlin'e varır.

Heyet'in yola çıkışını ve Führer'in yaşgünü kutlamalarını manşetten duyuran Cumhuriyet Gazetesi, 21 Nisan 1939 tarihli sayısında heyetin, Berlin'de Hitler tarafından büyük "hüsnü kabul" gördüğünü ve Alman Ricali ile de samimi hasbıhallerde bulunduğunu halka müjdeler.

Hitler'le Beş Çayı

Hitler'in doğum günü programı oldukça yoğundur. Saat 9.00'da ordu ve polis kuvvetlerinin resmi merasimi tamamlanmış, 9.45'te "Führer", makamında tebrikleri kabul etmeye başlamıştır. Papa Monsenyör Cesare Orsonico ve İtalyan Faşist Milisleri'nin Erkanıharbiye Reisi General Russo ilk tebrik edenler arasındadır. Cumhuriyet gazetesi, Türk heyetinin tebrik merasimindeki sırasından bahsetmemiş ancak, Hitler'in gelen heyetler onuruna Hariciye Nezareti'nde verdiği beş çayını detaylarıyla anlatmıştır.

"Öğleden sonra saat 17.00'da Hariciye Nezareti'nde mükellef bir çay ziyafeti verilmiştir. 23 devletin murahhasları Berlin'deki elçiler ve yüksek Alman ricali ziyafette hazır bulunmuşlardır.

Türkiye Nafıa vekili General Ali Fuad'ın riyasetindeki murahhas heyet de Hitler'e takdim edilmiştir. Almanya Devlet reisi Hitler, Türk heyet-i azasının teker teker ellerini sıkmış ve kendilerine iltifatta bulunmuştur. Türk murahhasları diğer Alman ricali tarafından da büyük hüsnü kabul görmüştür. Mareşal Göring bu münasebetle kısa bir hitabede bulunarak Hitler'in Alman tarihinde tesadüf edilen en büyük adam olduğunu söylemiştir." (Cumhuriyet 21 Nisan 1939)

HİTLER: BEN ATATÜRK'ÜN ÖĞRENCİSİYİM

Heyette yer alan Falih Rıfkı Atay, Almanya'dan döndükten sonra Hitler'in doğum günü kutlamalarını ve beş çayını şöyle anlatır: "Hitler'in ellinci yıl dönümü şenliklerine Türkiye de davetliydi. General Ali Fuat Cebesoy'un reisliği altındaki heyetle birlikte Berlin'e gidenler arasında ben de vardım. Şehir sırma, silah ve kibir kadar koyu bir gurur içindeydi. Harbin yüzümüze soluduğunu hissediyorduk. Başbakanlık sarayının somaki sütunları arasında mavi gözlü Hitler ellerimizi sıktı. Sonra hep beraber şeref salonuna geçtik. Heyet reislerini birer birer karşısına götürdüler. Kimine tatlı kimine acı baktı. Balkan memleketlerinden birinin dış bakanına çıkıştığını bile gördük. Osmanlı padişahlarının Yedikule günlerini hatıra getiren korkulu bir hava idi. Ali Fuad Cebesoy hepsinden talihli çıktı. Hitler onunla konuştuğu sırada güler yüzünü ve sıcak bakışını takındı..."

Falih Rıfkı Atay, daha sonra şunları yazacaktır:

"Mustafa Kemal, bir millet bütün vasıtalarından mahrum edilse dahi, kendini kurtaracak vasıtaları yaratabileceğini ispat eden adamdır. Onun ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi de benim. (Çankaya s. 370) Yani: Adolf Hitler sagte einmal Kemal war unser Lehrer, Mussolini ist sein erster und ich sein zweiter Schüler...Damit meinte er den Nationalismus....

1 numaralı diktatör

ABD'de muhafazakâr/cumhuriyetçi çevrelere yakınlığıyla bilinen Foreign Policy dergisi, 'bıyıklı diktatörler' başlığıyla bir liste yayınladı. Charles Homans imzasıyla yayımlanan haberde dünyanın gördüğü büyük diktatörlerden sadece bıyıklı olanların sıralandığı bildirildi. Dergi, listenin en başına da Atatürk'ün Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesine yükseldiği 1907 yılında çektirdiği bıyıklı bir fotoğrafını koydu. Atatürk için "Kayzer" nitelemesinde bulundu. Atatürk'ün ilerleyen yıllarda Türkiye'yi ekonomik ve siyasi liberalleşmeye doğru götürürken bıyığını tamamen kestiği belirtilen haberde, "Bu, Türkiye'nin modern bir gelecek için Osmanlı geçmişini geride bırakmasının sembolik bir örneğiydi" denildi...

Listenin Tamamı

Derginin hazırladığı diktatörler listesinin tamamı şöyle:

1-Mustafa Kemal Atatürk "Kayzer"
2- Francisco Franco "The Generalísimo"
3- Adolf Hitler "The Hitler"
4- Joseph Stalin "The Cockroach"
5-Saddam Hussein "The Desert Eagle"
6-Robert Mugabe "The Hitler Lite"
7- Aleksandr Lukashenko "The Apparatchik"
8- Bashar al-Assad "The Family Heirloom"

Dergide yer alan haberin altına, büyük ihtimalle bir kemalist, şöyle bir yorum yazmış:

> "...Delete Ataturk from this list urgently , or guess you will be in big trouble!!! how dare you put his name to this list? dont you have 1 gram brain? what is ur ambition? just delete it..."

Türkçesi:

> "Atatürk'ü acilen bu listeden sil, yoksa büyük bir sorun ile karşılaşacağını tahmin ediyorum! Listeye bu ismi koyınak nasıl bir cesaret? Sende 1 gram beyin yok mu? Bu hırs nedir? Sil şimdi bunu."

Zehra Aylin'in öldürülmesi

Nasıl Fikriye ve Recep Zühdü, Atatürk'ün yakınları arasında gösterilmezse, Zehra Aylin de Atatürkçü sitelerin neredeyse tamamında, Atatürk'ün manevi evlatları arasında gösterilmez. Fikriye ve Recep Zühdü gibi, Zehra Aylin de bir tür unutma / unutturma politikasının kurbanıdır. Ne demişler, kedi pisliğini örter... Ben Zehra Aylin'in varlığını, Taraf Gazetesi'nde Yıldıray Oğur'un bir yazısından öğrendim. O yazıda, bu zavallı genç kızın yaşadığı trajedinin ipuçları da vardı. Araştırınca, Zehra Aylin'in başına gelen felaket bütün korkunçluğuyla ortaya çıktı.

En başından başlayalım.

Makbule Atadan ve Salih Bozok'a göre, küçük Mustafa 12 yaşındayken, Binbaşı Rüknettin'in 8 yaşındaki kızı Müjgân'a âşık olmuştur. Makbule Atadan'a göre ikinci aşkı Hatice olmuş ve Hatice›nin annesi müdahale ederek ilişkisini kesmiştir. Ardından, Selanik Askeri komutanı Şevki Paşa›nın 12 yaşındaki kızı Emine 'ye (Emine Arık), matematik dersini verirken âşık olmuştur. Bunun dışında, Manastır'da Rum asıllı tüccar Eftim Karinte'nin kızı Eleni Karinte'ye (Kriyas) âşık olmuştur. Eleni'nin Mustafa Kemal'e yazdığı söylenen duygu dolu bir mektup, bugün müze olan Manastır Askeri İdadi binasında sergilenmektedir. Sonra Bulgar kızı Miti Stilyanova'ya âşık olur Mustafa Kemal, Sofya'da askeri ateşeyken... İlişkileri ileri düzeydedir Mustafa Kemal ile Miti'nin... Parklarda gezerler, pastanelere giderler. Ama sonra Miti'nin babası General Stilyan Kovaçev araya girer, "Bu iş olmaz!" der. Ve zaten bu sırada 1. Dünya Savaşı başlar.

Evliliklerini biliyoruz, ilki Fikriye, ikincisi Latife'dir.

Bunun dışında Mustafa Kemal, yurt gezilerinde karşılaştığı güzel kız çocuklarını sahiplenerek, Çankaya Köşkü'ne götürmeye başlar. İlk ilgi gösterdiği küçük güzel kız belki de 40 sene sonrasının profesörü Mina Urgan'dır.

Profesör Mina Urgan, Mustafa Kemal'den ilgi gördüğü 1925 yılının o gecesini anlatıyor...

Ankara 1926/ Mustafa Kemal, 11 Yaşındaki Kız ile
Vals Yaptı. Sonra Küçük Kıza Şampanya İçirdi.
Ve Onu Çankaya Köşkü'ne Davet Etti...

Evet İngiliz Edebiyatı Profesörü Mina Urgan, 11 yaşındayken Mustafa Kemal'in kendisine şampanya ikram ettiğini ve böylece ilk alkollü içkisini onun elinden içtiğini şu sözlerle anlatıyor: "Mustafa Kemal, karşıma geldi. Elini uzattı. Ben de elini öpeceğime, sıkı sıkı tutup salladım. Annem 'öp' dercesine belli belirsiz bir hareket yaptı. Mustafa Kemal bunun farkına vardı. "Hanımefendi, o benim arkadaşım, elimi neden öpsün ki?' dedi. Sonra, 'bana yiyecekmiş gibi ne bakıyorsun öyle?' diye sordu. 'Efendim, sizi daha önce hiç görmemiştim de ondan' dedim. Mustafa Kemal, 'Görmedinse senin kabahatin. Çankaya'daki evimi bilmiyor musun? Oraya pekâlâ gelebilirdin. Artık beni tanıyorsun. Canın istediği vakit oraya gel, beni görmek istediğini söyle' dedikten sonra, yaşım, gittiğim okul, hangi oyunları sevdiğim, kitap okumaktan hoşlanıp hoşlanmadığım, büyüyünce ne olmak istediğim konusunda bir sürü soru sordu.

Derken orkestra bir vals çaldı. 'Gel, seninle dans edelim' dedi. Benim vals filan bildiğim yok. Bana öğretmek için, biraz çaba gösterdi; ama gene de beceremiyordum. 'Sen bu işi yapamayacaksın' diyeceğine, 'ben senin için fazla ihtiyar bir kavalyeyim. Yaşına uygun genç bir kavalye bulalım sana' dedi. Çevresini gözden geçirdi; on dört on beş yaşlarında bir oğlan buldu. Hızla boy attığı için pantolon paçalarıyla ceket kolları kısa kalmış, sivilceler içinde, en nankör yaştaydı zavallı oğlan. Ona dans etmesini bilmediğimi söyleyip, M. Kemal'in peşinden büfeye gittim. 'Oğlanı pek beğenmedin galiba' dedi ve bana bir kadeh şampanya verdi. İlk alkollü içkimi M. Kemal'in elinden içtim böylece. Şampanya hoşuma

gitmişti. Büfenin arkasındaki garsondan tam ikinci kadehi istiyordum ki, annemle üvey babam (bu üvey baba gazeteci Falih Rıfkı Atay) tepeme dikildi. Vaktin geç olduğunu, uyumam gerektiğini söyleyerek, beni oradan aldılar. Ankara Palas'ın kapıcılarından birine teslim edip, bir otomobile bindirdiler. Ama ben götürülmeden önce, M. Kemal o güzel elini kaldırmış, 'seni Çankaya'da beklerim, unutma' demişti" [675].

Mina Urgan olmadı ama... Amasyalı Mehmed kızı Zehra, Mustafa Kemal'in Çankaya Köşkü'ne aldığı manevi evlatlarından ilkidir. Amasya Merkez Nüfus Müdürlüğü kayıtlarına göre Mehmet Kızı Zehra, 1912 doğumludur. Babası 1916'da Annesi de 1917 yılında ölmüştür. 1913 doğumlu Nuriye isimli bir kız kardeşi ile birlikte, daha 5 yaşındayken yetim kalmıştır.

Zekî ve sevimli bir kız çocuğu olan Zehra'nın köşke çağrılması ve Ata'nın manevi çocuğu olma hikâyesi ilginçtir. Başlangıcı sevinçlidir, fakat sonucu hazin... Zehra'nın hayat çizgisinin değişmesi, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in ilk Amasya ziyaretini yaptığı 24 Eylül 1924 yılına rastlar. Bu ziyaretin ikinci günü, 25 Eylül 1924'te Dâr'ül Eytam'a (Yetimler Yurdu) kimsesiz çocukları sevindirmek maksadıyla ziyarette bulunurlar. Dar'ül Eytam'da çocuklarla yakından ilgilendiği bir sırada, 11-12 yaşlarında güzel ve nârin bir kız çocuğu dikkatini çeker. Kız, adının Zehra olduğunu söyler. Dr. Ali Güler "Karamanlı Sarı Paşa" isimli eserinin 289'uncu sayfasında Zehra'nın adının yanında parantez içinde Zühre yazmıştır. Şemsi Belli'nin Makbule Atadan ile yaptığı ve 22 Kasım 1955'te Milliyet Gazetesi'nde "Ağabeyim Mustafa Kemal" başlığı ile yayınlanan röportajında Makbule Hanım, Atatürk'ün dört manevi evladından birinin Zühre olduğunu söylemiştir. Bunlardan da anlaşılıyor ki, Zehra'nın ilk ismi Zühre'dir. Aile arasında Zühre olarak çağrılmıştır. Daha sonra Zehra'ya çevrilmiş olabilir.

Mustafa Kemal, gözleri pırıl pırıl parlayan Zehra ile sohbete başlar. Verdiği cevaplar ve sevimliliği karşısında, Ata öyle memnun olur ki; "Çocuk benimle Ankara'ya gelir misin?" der. Bu dizide; 1924 yılında Atatürk'ün İstanbul seyahati sırasında Kağıthane Darül Eytam'a (Yetimler Yurdu) bir ziyarette bulunduğu sırada Zehra'yı gördüğü ifade edilmiştir. Diğer kaynaklara da bu şekilde bilgiler aktarılmıştır. Oysaki o tarihlerde

Atatürk İstanbul'a ziyarette bulunmamıştır. 25 Ekim 1924'te Atatürk'ün Amasya'daki Yetimler Yurdu'na yaptığı ziyaret sırasında Zehra'yı tanımıştır. Zehra'nın Amasya'daki akrabalarının verdiği bilgiler de davetin Amasya'da yapıldığı yönündedir. Mehmet Varış'ın hatıralarında ve bir dönem 1935-1945 gazetecilik yapan merhum Ahmet Münir Arslanlı'nın verdiği bilgiler de bu yöndedir.

Zehra'yı artık bambaşka bir hayat beklemektedir.

Zehra bir ilktir ama tek olarak kalmayacaktır. Cumhurbaşkanı'nın çıktığı yurt gezileri dönüşünde **Zehra**'ya yeni kardeşler gelir. Çok geçmeden Konya'dan ***Rukiye,*** 1925'te Bursa'dan ***Sabiha*** ve yine 1925'te İzmir'den ***Afet*** katılır bu gruba... Bunu 1927'de İstanbul'dan ***Nebile*** ve ***Fikriye,*** Çankaya Köşkü'ne gelerek ailenin yeni manevi evlatları olurlar.

Köşkte iki odalı bir okul

Zehra, Sabiha ve Rukiye için Köşk'ün bahçesindeki iki odalı ve iki dershaneli özel bir okul oluşturulur. [676]

Bu okuldaki derslere üç manevi kız kardeşin yanı sıra, Kılıç Ali Bey'in, Fuat Bulca'nın ve Salih Bozok'un çocukları da devam ederler. Zehra, ilkokul sıralarında en çok Sabiha ile anlaşır. Zehra ve Sabiha, öğretmenlerine olmadık şakalar yaparak, dersleri kaynatmaya çalışırlar. Hatta öğretmene karşı gelirler, sinirlerini bozarlar [677].

Gazi Paşa, manevi kızlarıyla yakından ilgilenir, istisnasız her akşam yemeğinden önce huzuruna çağırır, o gün yapılan derslerden söz ettirir ve sorular sorar.

Yurt seyahatlerinden dönerken, manevi çocuklarına hediyeler getirir. Bir defasında Atatürk Diyarbakır'a gitmiştir. Orada Zehra, Rukiye ve Sabiha'ya, her biri için beşer adet altın bilezik alır. Bu altınları ayrı kâğıtlara sarıp, üzerine de kızların adlarını yazarak kasaya koyar. Bu altınlar, ileride kızların düğünlerinde kullanılacaktır. Sabiha Gökçen beş altın bilezik için daha sonra şunları anlatmıştır; "Atatürk vefat ettikten sonra kasalar açıldı. Maliye'ye filan gitti herhalde... Ben o tarihlerde, bu altınları istemeye cesaret edemedim. 'Açgözlülük yapıyor.' derler düşünce-

siyle, isteyemedim. Rukiye evlendikten sonra aldı. Zehra vefat ettiği için bilemiyorum, daha önce o altınlarını aldı mı almadı mı? Benimkisi kasada duruyordu. Benim altınlar kayboldu gitti..."

Eğitim için İstanbul'a gönderildiler

Orta öğrenim çağında Zehra, manevi kardeşi Sabiha ile birlikte İstanbul'a, Amerikan Kız Koleji'ne gönderilir. Koleje devam ederken Sabiha ile birlikte Zehra da havacılığa merak sarar. Ancak, bir süre sonra vazgeçer. Sabiha ise devam ettirir ve Türkiye'nin ilk kadın pilotlarından biri olur. Amerikan Kız Koleji'ni başarıyla bitiren Zehra, Ankara'ya Çankaya Köşkü'ne döner. Birkaç yıl köşkte kalır. Her akşam sofradadır. Zehra, Gazi Paşa'nın yurt gezilerine katılır. Bunu yazılı hiçbir metinde bulamazsınız ama ben söyleyeyim: Zehra, artık 23 yaşına gelmiş, yetişkin ve çok güzel bir genç kız olmuştur. Nedense, Mustafa Kemal, Zehra'yı yüksek öğrenim maksadıyla İngiltere'ye göndermeyi düşünmeye başlar. Zehra'nın edebiyata ilgi duyduğunu bilen Paşa, ***"Afet'le tarih, Zehra ile de edebiyat konuşacağım."*** demektedir. Ve Zehra, 1935 yılının Haziran ayında yüksek öğrenim için Londra'da, yatılı Saint Hilda Koleji'ne gönderilir. Yanında hizmetçisi de vardır. Kolejde arkadaşlarına birçok defalar; "Ben İngiltere'yi severim. İngilizceyi çabuk öğrenmek istiyorum. Bundan sonra imtihan vererek Oxford'a gireceğim. Atatürk'ün arzusu böyledir. Memleketime bir an evvel dönüp çalışmak istiyorum." demiştir.

Zehra çok hassas bir mizaca sahiptir. (Hangi insan değil ki?) Bu sebepten dolayı, herkesle diyalog kurmakta zorlanır. Yabancı ortama uyum sağlamak için gayret gösterir, hatta yabancılık hissetmemek maksadı ile sık sık Türkiye Büyükelçiliği'ne giderek hem İngilizcesini ilerletmek ister hem de vatan özlemini bastırmak ister. (Doğrusu şöyle: Zehra, hafta sonlarının tamamını Londra'daki Türk Büyükelçiliği'nde geçirmiştir. Ama yabancılık hissetmesin diye değil, kontrol altında tutulmak için bunu emirle yapmıştır...)

Bütün gayretlerine rağmen, birdenbire içine düştüğü çevreye ve İngiliz eğitim sistemine uyum sağlamakta zorluk çeker.

Bir türlü Londra'ya alışamamasına en büyük sebep olarak gösterilen

"vatan özlemi"dir.[678] Sabiha Gökçen, Zehra'nın "vatan özlemine" dayanamadığını, Gazeteci Yener Süsoy'a verdiği röportajında tekrarlamıştır.

Mektuplarında Sabiha ve Rukiye'ye adeta yalvarırcasına sık sık "***Ben burada kalmak istemiyorum. Ne olur babamızı ikna edin de yurduma döneyim.***" Diyordur [679].

Eeee, Hani ne oldu? Hani Zehra, İngiltere'yi seviyordu? İngilizceyi çabuk öğrenmek istiyordu? Bundan sonra imtihan vererek Oxford'a girecekti? "Atatürk'ün arzusu böyledir." diyen Zehra'ya ne oldu? Bunalıma mı düştü? Atatürk'ten nemalanan yakın çevre, bu "bunalım" lafını çok sever. Zehra Aylin'in intihar ettiğini ispatlayacaklar akılları sıra... Ama bakın, Londra'daki kolejin müdiresi ne demiştir: "Zehra bizimle yalnız yarım sömestr bulunmuştur. Kendisi pek sakin ve sevimli bir genç kızdı. Türkiye'ye gitmek üzere geçen Pazar buradan ayrıldı. Boş vakitlerini daima Türk Elçiliği'nde geçirirdi."

Devam eden anlatım şöyledir: Bu dönüş isteğini Gazi Paşa, Zehra'nın eğitimi yarıda bırakacağı endişesi içerisinde kabul etmez. Onun İngiltere'den okulunu bitirmiş, diplomasını eline almış olarak dönmesinden yana tavır koyar. Koleje başlayalı daha yarım sömestr olmuştur. Ama nedense Zehra çok huzursuzdur. Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'ın yakın ilgisi ve İngiltere'de eğitimini tamamlaması yönündeki ikna çabaları da netice vermez. Bu durum Cumhurbaşkanı'na bildirilir. Sonunda, Ankara'ya dönüş izni çıkar.

İngiltere'de Londra Büyükelçiliği ile yapılan görüşmelerden sonra, Büyükelçi Ali Fethi Okyar, Zehra'yı ve hizmetçisini 19 Kasım1935 Salı günü Londra'dan gemi ile Fransa'ya bizzat getirir.

Ali Fethi Bey, Mustafa Kemal'e çok sadıktır. (Belki de Mustafa Kemal, Zehra'yı sırf bu yüzden Londra'ya gönderdi.) Fethi Okyar, Zehra ve hizmetçisini aynı gün Fransa'da Calais-Paris Ekspresi'ne bindirir.

Evet, Sevinç Yavuz'a göre, Zehra trene saat 18:00'de binmiştir. Zehra Aylin ve hizmetçisi için 1'inci sınıf bir kompartıman tutulmuştur. Ekspres, Amiens civarında bir köy istasyonundan geçerken Zehra rahatsızlandığını ileri sürmüş, sabah saat 04:20 civarında (Trene bindikten 10 saat sonra. Hayret...) kompartıman dışına çıkmış, bilinmeyen bir sebep-

ten dolayı, hızla giden trenden düşmüştür. Bedeni, Ailly-Sur- Noye istasyonuna yakın bir yerde, demiryolu yanında bulunmuştur. Bir habere göre, düştükten sonra kaldırıldığı hastanede, aldığı yaraların tesiri ile vefat etmiştir. Bir başka tespite göre de düştüğü yerde ölmüştür.

Zehra bulunduğunda, sırt üstü yatıyordur. Ayakkabıları 15 metre geridedir. Sağ elinin parmakları hasar görmüştür ve ensesine de bir travers çivisi saplanmıştır. Paris Türk Büyükelçiliği'nden Hariciyeci Firuz Kesim, Zehra Aylin'in ölümle sonuçlanan tren seyahatini şöyle anlatır: *"Büyükelçi Fethi Okyar, Zehra'yı trene bindirirken çok yakından tanıyıp, itimat ettiği bir zatın da Paris'e gelmekte olduğunu görünce, herhalde fazla alakadar olmasını temin için 'Atatürk'ün yabancısı değildir. Paris'e kadar göz kulak olun."* diye tavsiye de bulunmuş.

Yüz altmış kilometre süratle âdeta uçan bu trenlere alışık olmayan kıza, bir aralık fenalık gelmiş, kendisine ***göz kulak olmakla*** vazifelendirilen kişiye, 'Aman beyefendi... Biraz koridora çıkıp pencereden hava alayım.' diyerek kompartımandan çıkmış. Çıkış o çıkış... Meğer, mide bunaltısını gidermek için, zaten çok alçak olan pencereden sarkınca dengesini kaybetmiş ve yuvarlanmış. (Allah Allah! Bu hızlı trenlerin pencerelerini neden alçak yaparlar bilmem ki?)

Kızın çıktığı koridordan dönmediğini görerek telâşa düşen zat, arayıp koridorda da bulamayınca 'Aman! Cumhurreisinin kızı yok!' diye feryadı basıp bütün treni yaygaraya boğmuş...

Olup bitenlerden haberi olmadığı için istasyonda karşılamaya gelmiş olan Paris Büyükelçimiz Suat Bey'in iki kızı da trenden Zehra'nın çıkmadığını görüp istasyon müdürüne *'Trende Atatürk'ün manevi kızı bulunmakta idi. Acaba ne oldu?'* diye sorunca, bu sefer yoldaki hâdiseden haberi olan istasyon müdürünü de bir telaş ve bir endişedir alıyor. Bu telaş, Hariciye Nezareti'ne kadar yayılıyor."

Şimdi bu metni biraz sorgulayalım. Bakalım satır üstünden, altından ve satır aralarından neler çıkacak?

Ama önce şunu söylemeliyim. Ankara, Fransa'da yayınlanan gazetelerdeki haberlerden son derece rahatsız olmuştur. Hasan Rıza Soyak telefonda "Bunun Atatürk'ün kızı olduğu nereden çıktı?" diye Firuz Ke-

sim'i fırçalar. Ankara, Zehra'nın Atatürk ile bağlantısını kesin bir dille reddetmektedir. Mustafa Kemal, Zehra'yı tanımamaktadır. Baskı altında kalan Firuz Kesim, Zehra için Amiens'te düzenlenen tören başlamadan önce şehrin valisine (aynı zamanda belediye başkanıdır) ve kumandanına giderek, "merhumenin Atatürk'ün kızı olmadığını, tahsile gönderilmiş fakir bir ailenin kızı olduğunu" anlatıp; merasimden vazgeçmelerini adetâ yalvararak rica eder. Vali-belediye başkanı ve kumandan şaşırırlar. Bando ile silahlı askerleri geri çekerler. Ancak, kalabalık halka söz anlatmak mümkün olmaz. [680,681]

Buraya yeniden döneceğiz. Biraz geri giderek, Firuz Kesim'in Yalan Söyleyen Tarih Utansın adlı kitaptaki sözlerine dönelim. Yer: Calais tren garı. Birazdan Paris'e hareket edecek olan tren, istasyonda beklemektedir. Londra Büyükelçisi Ali Fethi Okyar, birdenbire, çok yakından tanıyıp itimat ettiği bir şahısla karşılaşır. (Bak sen şu Allah'ın işine!) Fethi Bey, itimada mazhar bu şahsı, Zehra'ya göz kulakla olmakla görevlendirir. Zehra'nın zaten bir hizmetçisi vardır ve bu hizmetçi genç kıza zaten gözkulak olmaktadır. Etti iki gözkulak... Saat sabaha karşı 04:20'de Zehra uyanıktır. Gözkulak Beyefendi de uyanıktır... Zehra havasızlıktan bunalmıştır. Kompartımanın penceresini aralamak yerine "Aman Beyefendi!" diye başlayan bir cümle kurarak, koridora çıkma izni ister. Bunu kim duymuş, ne zaman kime söylemiş belirsizdir. Bu yalanı yerseniz, Zehra Aylin, koridorun penceresini açacak ve hava alacaktır. Gecenin körü, herkes uykudadır. Koridor bomboş, kimsecikler yok. Tanık yok. Tam cinayet saati. Zehra koridora çıkar. Çıkış o çıkış. Gözkulak Beyefendi de arkasından çıkmış mıdır? Pencereyi açıp Zehra Aylin'i trenden o mu atmıştır? Yoksa bu cinayet için pencere değil de, trenin kapısı mı kullanılmıştır? Kimdir, bu Fethi Okyar'ın çok yakından tanıyıp itimat ettiği Gözkulak Beyefendi? Fethi Bey'in çok yakından tanıdığı bu Gözkulak Beyefendi'yi Mustafa Kemal de tanımakta mıdır? Pa de Calais'ye Ankara'dan mı gönderilmiştir bu tanıdık şahsiyet? Çankaya silahşorlarından biri olmasın? Ali Fethi Okyar (1943 yılında öldü), Gözkulak Beyefendi'nin adını kimseye söylememiştir. Gözkulak Beyefendi'nin kimliği bugün bile meçhuldür. Ortadan kaybolmuştur.

Aşağıdaki metin, Firuz Kesim'in olayla ilgili olarak naklettikleridir. Anlam bütünlüğü zedelenmesin diye yazının tamamını buraya aldım:

"Paris'te memuriyetim esnasında, 1936 kışına doğru (1935 olmalıydı) bir akşamüstü evime gelişimde, refikam, Büyükelçimiz Suat Davas'ın telefon ederek acele elçiliğe gelmemi istediğini söyledi. Çok büyük muhabbet ve teveccühlerine mazhar olduğum rahmetli büyükelçimizin davetine her zamanki gibi istekle icabet ettiğim sırada, hava da kararmıştı. Suat Bey beni görür görmez fevkalâde heyecanlı ve telâşlı bir halle: 'Aman Firuz, felâket! Atatürk'ün manevi evlâdı Zehra, Londra'dan gelirken Amiens'de trenden kendini dışarı atarak intihar etmiş... Hemen şimdi koş Gar dö Lion'da, kendini istasyon müdüriyetine tanıt. Fransa hükümeti tarafından ayrılan hususî vagonla git, Amiens'de duruma el koy!' dedi.

Suat Bey o kadar telâşlı idi ki, paltomu almak için evime uğramama dahi müsaade etmedi. Derhal, istasyona gittim. İlk hareket edecek trene bağlanmış olan vagona bindim. Biraz sonra da hareket ettik. Fakat, Suat Bey'in ayaküstü söylediklerinden başka bir şey bilmiyordum. Gidiyordum ama, karşılaşacağım vaziyet nedir, hiçbir şeyden haberim yok...

Gece saat onbirde Amiens istasyonuna vardığımızı haber verdiler. Vagonun penceresinden şöyle bir baktım. Peronda silindir şapkalı bir zat ile üniformalı zabitler vardı. Herhalde hatırı sayılır birini karşılamaya gelmişler... Tabii beni ilgilendirmez... Vagondan indim, gidiyordum, bir de baktım ki bunlar bana doğru geliyorlar. Silindir şapkalı, jaketataylı zat meğer Amiens Vali ve Belediye Reisi imiş, saygılı bir selâmla kendini, sonra, yanındaki üniformalı generali, bölge kumandanı diye tanıttı.

Benim üstümde ise, açık renk bir elbise, başımda da bir fötr şapka... Şaşkın şaşkın, ne oluyor diye, müşerref olduğum zevatla yürüyoruz, gardan çıkınca arabaya bindik... Bir müddet gittik, Amiens kilisesinin önünde arabadan indik. Beni bu kilisenin şapellerinden birine götürdüler ve orada üstü örtülü ve etrafı çiçeklereler, çelenkler ve haçlarla çevrilmiş biçare Zehra'nın naaşı önünde, bir saygı duruşu yaptık. Sonra kızın pasaportunu istedim, baktım, on yedi- on sekiz yaşında (22-23 olmalıydı) Amasyalı Mehmet kızı Zehra... Fakat Atatürk'ün manevi evlâdı olduğuna dair küçücük bir işarete dahi tesadüf edemedim. Münasip bir lisan-

la, bu kızın Müslüman olduğunu anlatarak, haçları kaldırttım ve derhal ayırdıkları otele giderek telefonla Paris'i buldurup, Suat Bey'le temasa geçtim. Olup bitenleri anlattıktan sonra, kızın pasaportunda Atatürk'ün manevi evlâdı olduğuna dair hiçbir kayıt bulunmadığını söyledim.

Suat Bey, adetâ feryat ederek: 'Aman Firuz! Ne yaptık şimdi?' diye telefonu kapattı. Ya ben ne yapacaktım? Hâlâ hiçbir şeyden haberim yok...

Yorgun argın yatağa yatmaya hazırlandığım sırada, Londra Büyükelçimiz Ali Fethi Okyar telefon etti. Ona da durumu anlattım. Yarım saat geçmedi, bu sefer de Ankara'dan, hatırımda kaldığına göre Riyaset-i Cumhur Umumi Kâtibi Sayın Hasan Rıza Soyak telefon etti: 'Bunun Atatürk'ün kızı olduğuna dair olan havadis nereden çıktı?' diye benden malûmat istiyordu. Olup biteni anlattım ve Fransa hükûmetinin ertesi günü büyük bir cenaze merasimi yapacağını söyledim. Kısa bir ara verişten sonra Sayın Soyak: 'Atatürk'ün en ufak bir merasim yapılmasını dahi istemediğini, sadece cesedi mumyalatıp Ankara'ya getirmemi emir buyurduğunu' tebliğ etti.

Telefon görüşmelerinin arkası alınınca yattım. Ertesi sabah soğuk bir havada kalktım. Bir de ne göreyim: Bütün Amiens halkı sokaklara dökülmüş! Amiens gazeteleri 'L'héritiere de la Republique Ottomane' (Osmanlı Cumhuriyeti'nin vârisi) gibi garip başlıklarla genç kızın yapılacak cenaze merasimini ilân ediyorlar, aynı günde Paris gazeteleri ise baş sayfalarında, büyük puntolarla 'Atatürk'ün kızının kendini trenden atarak intihar ettiğini' yazıyorlardı.

Osmanlı Cumhuriyeti! Aman yarabbi, o karmakarışık durumda, bir de bu! Hangi biriyle uğraşayım, o kadar müşkül bir durumdayım ki... Cenaze alayına katılacak bando ile merasim kıt'ası kilisenin önünde hazır. Meydan mahşerî bir kalabalıkla dolup taşıyor. Vali ve Belediye Reisi yine başında pırıl pırıl silindir şapkası ve büyük üniformalarıyla kumandanlar, zabitler... Saf saf dizilmişler bekliyorlar...

Gittim bunlara ezile ezile merhumenin Atatürk'ün kızı olmadığını, tahsile gönderilmiş fakir bir ailenin kızı olduğunu anlatıp; merasimden vazgeçmelerini adetâ yalvararak rica ettim. Şaşırdılar ve bando ile silahlı askerleri geri çektiler, ama gazetelerin verdikleri haberlerle toplan-

mış olan halka meram anlatmak mümkün değil! Hele akın akın gelmiş genç kızlar, taht varisi bir genç kızın naaşı karşısında gözyaşlarını zapt edemiyorlar...

Neyse, bu şekilde cenazeyi istasyona getirdik. Ayrılmış olan hususi vagona yerleştirdik, Marsilya'ya götürmek üzere, Paris'e doğru yola çıktık. Yolda kafam allak bullak... Düşünüyorum, bu ne iştir ne oluyoruz? Dertleşecek kimse de yok...

Paris'e vardığımızda baktık yine merasim var. İstasyonda Fransa Cumhurreisi'nin temsilcisi ile mükellef bir çelengi ve bizim Büyükelçilik erkânı tarafından karşılandık. Bereket versin ki, tren burada fazla durmadı. Marsilya'ya hareket ettik. Fakat Marsilya'da da yine Fransa hükûmetinin hususî bir temsilcisi tarafından karşılandık. Cenazeyi rıhtımdaki Teofil Gotye vapuruna götürdük. Özenli bir yere güzel bir şapel hazırlanmış, tabutu oraya koyduk. Biraz sonra da hareket ettik.

Yollarda, uğradığımız limanlarda elçi ve konsoloslarımız yine çiçekler getiriyorlar! Bu minval üzere seyrederek, İstanbul'a vardık. Vapur limana girer girmez, matem alâmeti olarak, bayrağını yarıya çekti.

Bütün bu tantanalı gelişten sonra, yanaştığımız Galata rıhtımında, dört hamaldan başka kimsecikler yok...

Tabutu sessizce Teşvikiye Sağlık Yurdu'na götürdük ve aynı gün de oradan, Vali Muhittin Üstündağ ile diğer bazı zevatın katılmasıyla oluşan küçük bir cemaatle, Beşiktaş'a inerken, yol üzerindeki Maçka mezarlığına defnettik.

Şimdi olayın esasına gelelim. Atatürk bu kızı, çalışkanlığı ve zekâsını takdir ederek, tahsil için Londra'ya, Ali Fethi Bey'in nezdine göndermiş. Kız yatılı konduğu okulda, birdenbire içine düştüğü yabancı çevreyi yadırgamış ve lisan da bilmediğinden (Amerikan Kız Koleji mezunu Zehra Aylin nasıl lisan bilmez? Y.G.) sıkıntıya uğrayarak, bir nevi dâ-üs-sılâya (vatan hasretine) tutulup, gece gündüz ağlar olmuş; Fethi Bey, bu vaziyeti Büyük Atatürk'e arz etmiş olacak ki, kızın geri gönderilmesi münasip görülmüş.

Fethi Bey de Paris yolu ile Ankara'ya gönderilmek üzere, kızı Londra istasyonuna kadar getirmiş, trene bindirirken çok yakından tanıyıp itimat ettiği bir zatın da Paris'e gelmekte olduğunu görünce, herhalde fazla alâkadar olmasını temin için: 'Atatürk'ün yabancısı değildir, Paris'e kadar

göz kulak olun.' diye tavsiyede bulunmuş.

Yüz altmış kilometre süratle adeta uçan bu trenlere alışık olmayan kıza bir aralık fenalık gelmiş. 'Aman beyefendi, biraz koridora çıkıp, pencereden hava alayım.' diyerek çıkmış. Çıkış o çıkış... Meğer bulantısını gidermek için - zaten çok alçak olan pencereden - sarkınca dengesini kaybetmiş ve yuvarlanmış...

Vagonda, kızın çıktığı koridordan dönmediğini görerek, telâşa düşen zat, arayıp koridorda da bulamayınca: 'Aman, cumhurreisinin kızı yok!' diye feryadı basarak, bütün treni yaygaraya boğmuş...

Paris'te olup bitenlerden haberi olmadığı için istasyonda kızı karşılamaya gelmiş olan Büyükelçimiz Suat Bey'in iki kızı da trenden Zehra'nın çıkmadığını görüp, istasyon müdürüne 'Trende Atatürk'ün manevi kızı bulunmakta idi, acaba ne oldu?' diye sorunca, bu sefer de zaten yoldaki hadiseden haberi olan istasyon müdürünü de bir telâş ve bir endişedir alıyor. Bu telâş Hariciye Nezareti'ne kadar yayılıyor.

Atatürk'ün muazzam prestiji dolayısıyla, Fransa Hariciye Nezareti ile bizim Büyükelçilik adetâ birbirine giriyorlar. Ve bu suretle haber, gazeteler vasıtasıyla, halka yayılıyor.

Ben daha Amiens'de iken 'Ankara'ya getir!' emrini aldığım zaman, vardığımızda Atatürk'ün sorması ihtimalini düşünüp, ihtiyatlı hareket ederek, hemen Fransız polisinin refakatinde vak'a mahallesine gitmiş ve orada usûlü dairesinde yapılan inceleme ve keşifte hazır bulunarak, olayın bir intihar değil, fakat kaza olduğunun resmen tespit edilişine şahit olmuştum.

Filhakika, zavallı kız, o baş döndürücü süratte pencereden sarkar sarkmaz kendine hakim olamayarak, ters yüzü öyle bir dışarı fırlayıp, sürünerek yuvarlanmış ki, sağ elinin parmakları zedelenmiş, iskarpinlerinin topukları on beş metre kadar geride kalmış ve traverslerden birinin çivisi ensesine saplanmıştı.

Nihayet Ankara'ya gittim. O akşam, Atatürk, Çankaya'daki yemekte bulunmamı emretmiş. Sofrada başka dâvetliler de vardı. Bir müddet hadiseye dair hiçbir şey sormadı. Lâkırdısını bile etmedi. Yemeğin sonuna doğru, nihayet: 'Bu kız intihar mı etti? Yoksa bir kaza kurbanı mı oldu?' diye sorunca, hemen yanımda bulunan kroki ile Fransız emniyetinin

raporunu takdim ettim. Müşahade ve kanaatimin de kat'i surette kaza olduğunu söyledim. Dalgın ve düşünceli bir vaziyette, sadece: 'Şimdi müteessir oldum. Çok zeki ve inatçı bir kızdı, severdim.' dedi."

Okuduğunuz gibi... Firuz Kesim'e göre, Zehra Aylin bir kaza sonucu ölmüştür. Koridor penceresini açmıştır. Pencere alçaktır. Zehra Aylin bir de pencereden aşağı sarkmaz mı? Fırlayıp gitmiştir. Bunlar, meydana gelişini görmediği bir olayla ilgili olarak Firuz Kesim'in tahminleridir. Ve muhtemelen yanlıştır. Kendisinden ne beklendiğini anlamış ve beklendiği gibi konuşmuştur [682,683].

Ancak Zehra'nın tabutu İstanbul limanına indirilirken ve Zehra mezara konurken oradaydı. Şu söyledikleri tahmin veya yorum değil gözlemdir: "Bütün bu tantanalı gelişten sonra, yanaştığımız Galata rıhtımında, dört hamaldan başka kimsecikler yok... Tabutu sessizce Teşvikiye Sağlık Yurdu'na götürdük ve aynı gün de oradan, Vali Muhittin Üstündağ ile diğer bazı zevatın katılmasıyla oluşan küçük bir cemaatle, Beşiktaş'a inerken, yol üzerindeki Maçka mezarlığına defnettik."

Fransa'da yayınlanan haberlerin aksine, İstanbul gazetelerinde cenazenin gelişi ilk sayfalarda haber olarak yer almaz. Cumhuriyet Gazetesi'nin arka sayfalarında "***Memleket Haberleri***" başlığı altında tek sütunda "Bayan Zehra Aylin – Dün hazin bir törenle defnedildi" şeklinde 23 satırlık haberle yetinilir.

Fakat o da ne? El altından dağıtılan güya aynı tarihli (22 Kasım 1935) bir başka Cumhuriyet Gazetesi daha vardır.

Ve bu tuhaf Cumhuriyet'teki haber ise şöyledir:

"Büyük cenaze merasimi yapıldı

Galata rıhtımından alınan tabut, doğruca Şişli Sıhhat Yurdu'na götürüldü. Aynı gün (21 Kasım Perşembe) saat 10'da Cumhurbaşkanı Atatürk adına Umumi Kâtip Hasan Rıza Soyak, İstanbul Valisi Muhiddin Üstündağ, Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Teşkilatı, İstanbul'da bulunan milletvekilleri, Fransız Hükümet Temsilcisi, Emniyet Müdürü, talebeler, askerler ile polis müfrezelerinin katılımı ile Şişli Sıhhat Yurdu'ndan alınarak, Teşvikiye Camisi'ne götürüldü. Burada cenaze namazı kılındıktan sonra büyük törenle Maçka Mezarlığı'nda defnedildi.

Cenaze defin işleri tamamlandıktan sonra mezar üzerine Cumhurbaşkanı Atatürk adına Umumi Kâtip Hasan Rıza Soyak tarafından getirtilen büyük bir çelenk konuldu. Daha sonra mezar üzerine cenaze törenine iştirak eden Valilik, Cumhuriyet Halk Partisi, Talebe Birliği ve Fransız Hükümeti namına birer çelenk bırakıldı."

Ama hakikaten çok tuhaf: Zehra Aylin'in tabutunu Fransa'dan getiren ve mezarı toprakla örtülene kadar refakatçi olan Hariciyeci Firuz Kesim, ne Cumhurbaşkanı Umumi Katibi Hasan Rıza Soyak'ı, ne Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul İl Teşkilatı'nı, ne İstanbul milletvekillerini ne Fransız Hükümet Temsilcisi'ni, ne Emniyet Müdürü'nü, ne talebeleri, ne askerleri ne de polis müfrezelerinin törene katıldığını görmemiştir. Firuz Kesim, aynı şekilde, mezarın üzerine Atatürk adına konan büyük çelengi, Cumhuriyet Halk Partisi, Talebe Birliği ve Fransız Hükümeti namına konan çelenkleri de görmemiştir.

Tekrar gibi olacak ama Firuz Kesim, katıldığı cenaze törenini şöyle anlatmıştır: "Bütün bu tantanalı gelişten sonra, yanaştığımız Galata rıhtımında, dört hamaldan başka kimsecikler yok... Tabutu sessizce Teşvikiye Sağlık Yurdu'na götürdük ve aynı gün de oradan, Vali Muhittin Üstündağ ile diğer bazı zevatın katılmasıyla oluşan küçük bir cemaatle, Beşiktaş'a inerken, yol üzerindeki Maçka Mezarlığı'na defnettik."

Zehra Aylin ile ilgili olarak basılan bu tuhaf gazete için "Olmaz!" mı diyorsunuz? Öyleyse buyurun bunu da okuyun:

Ulus Gazetesi: "İnönü öldü!"

Zehra Aylin olayında boy gösteren tuhaf gazete, türünün tek örneği değildir. Bir başka örnek de "İsmet İnönü öldü!" başlıklı gazetedir. Yapılan bazı araştırmalarda, böyle bir gazetenin basıldığı, basan kişilerin ailelerine anlattıklarından anlaşılmıştır. Gazetenin dizgi işlerini yapan iki kişiden biri olan Salih Polat, bu durumu ailesine anlatmıştır.

1937 yılında Atatürk ile İsmet İnönü'nün yolları ayrılmıştır. Mutat zevat (Çankaya silahşorları), içki sofralarında Atatürk'ü İnönü'ye karşı sürekli olarak doldurmaktadır. Hatta Recep Zühdü "İsmet İnönü'yü öldüreceğim!" diye yüksek sesle konuşarak ortalıkta dolaşmaktadır. Günlerden bir gün,

Atatürk hasta yatağında yatmaktayken, önüne bir gazete koyarlar. Yarı resmi Ulus Gazetesi... Gazetenin manşetinde büyük puntolarla "İsmet İnönü öldü!" yazmaktadır. Güya İnönü elim bir kaza geçirmiş ve hayatını kaybetmiştir. İnönü'yü öldürmeyi ciddi ciddi düşünen silahşorlar, İnönü ölürse ne tepki verecek diye Atatürk'ü test etmektedir. Gazeteyi, Ankara'daki Ulus Matbaası'nda birkaç nüsha olarak bastırmış, İstanbul'a getirmişlerdir. Büyük ihtimal, bu işi Recep Zühdü yapmıştır. Gazeteyi okuyan ve gerçek zanneden Atatürk, korkunç bir üzüntüye kapılır ve İnönü'nün çocuklarına maaş bağlanması için kendi bankasına (İş Bankası) talimat verir [684].

Ama hepsi bu kadar değil... Arkası da var: Zehra Aylin'in mezarı, tıpkı Fikriye'nin mezarı gibi kayıptır. Zehra da, tıpkı Fikriye gibi yok edilmiştir. 23 Şubat 1999 tarihli Hürriyet gazetesinin İstanbul ekinde Sevinç Yavuz imzası ile yayımlanan **"Maçka Mezarlığı Kayboluyor"** başlıklı yazıda, **"Zehra Aylin'in mezarı da kayıp"** ara başlığı altında "Maçka Mezarlığı'nın en garip öyküsü, tüm aramalarımıza rağmen mezarını bulamadığımız Atatürk'ün manevi kızı Zehra Aylin'e ait. Her hafta gelip Maçka Mezarlığı'nda büyüklerini arayan birçok torun gibi biz de Zehra'nın mezarını bulamadık." denilmiştir.

Zehra Aylin, defin töreninden bir süre sonra oradan alınıp, meçhule gönderilmiştir. Allah taksiratını affetsin.

Ha bu arada, Zehra Aylin olayında adı sıkça geçen hariciyeci Firuz Kesim, rastgele biri değildir. Hatay sorunu sırasında Atatürk'ün en yakınında olan birkaç kişiden biridir. Sonradan 9'uncu dönem milletvekili olmuş ve Türkiye'nin NATO'ya girmesini sağlayan ekipte yer almıştır.

Bir ideoloji doğuyor...

Daha 1900'lü yılların başından, Selanik'ten itibaren, İttihat ve Terakki kadrolarıyla, Masonlarla içli dışlı olan Moiz Kohen, Yahudi olduğunu ele veren bu adı bıraktı. Tekin Alp adını aldı ve Atatürk ideolojisinin / Kemalizmin temelini attı. Bunu ondan başkası yapamazdı zaten. Bu fikri derinlik, derinlemesine kurnazlık kimsede yoktu.

Atatürkçülüğün / Kemalizm'in mucidi... Zihnimizi şekillendiren süper Yahudi... Ölene kadar Araplarla aramızı açmaya çalıştı

Moiz Kohen Diğer Adı İle Tekin Alp, Laik ve Seküler Bir Hayatı Savundu. "Kahrolsun Şeriat, Araplar Bizi Sırtımızdan Hançerledi..." Sevdiği Sloganlardı...

Moiz Kohen, 1936 yılında yazdığı "Kemalizm" adlı propaganda kitabında; Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonra özünü kaybettiğini, 'Arap kültürünün hakimiyetine girdiğini' ısrarla tekrarlamıştır. Onun bu görüşü, yeni rejimin seçkinleri tarafından eski rejimi karalamak için kullanılan en önemli argümanlardan biri oldu. Mesela Kohen'in "kahrolsun şeriat" sözleri, ulusalcılar ve Kemalistlerce sıkça kullanılan bir slogandı. Ayrıca ulusalcılar tarafından klişe haline getirilen "Araplar bizi sırtımızdan hançerledi" görüşü de yine Moiz Kohen'e aitti. İlginçtir, Kohen Türkiye'de Arap düşmanlığını' körüklerken, soydaşı ve İsmet İnönü'nün Lozan'daki Fransızca öğretmeni Haim Nahum da Mısır'da Arapları Türklere karşı kışkırtmakla meşguldü. Moiz Kohen'in Yeni Asır'la başlayan Osmanlı kamuoyunu seküler 'değişim ve dönüşüme' hazırlama görevi, Genç Kalemler, Türk Yurdu ve İslam Mecmuası gibi Cemiyet'in yayın organlarında devam etti. Yazmış olduğu makale ve kitaplarla Osmanlı sonrasında oluşacak yeni rejimin çerçevesini çizdi. Her şeyden önce, Osmanlı devletinin 1'inci Dünya Savaşı'na girmesinin psikolojik altyapısını hazırlayan en önemli kalemşörlerden biri oldu. Savaş öncesi yazdığı ve Cemiyet yönetimi tarafından çeşitli dillere çevrilen "Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler" adlı risaleyle, savaşın ana hedefinin "Turan'ı kurtarmak" olduğunu savunuyordu.

Kohen, cumhuriyet kurulduktan sonra ise sıkı bir Kemalist olmuştu. Dahası, Kemalizm'in ideolojisini tanıtan makale ve kitaplarına bir de CHP militanlığını eklemişti. 1915'te "Türkismus und Pantürkismus", 1928'de "Türkleştirme", 1936'da "Kemalizm" ve 1944'te "Türk Ruhu" isimli kitapları yazarak, yeni rejimin yeni felsefesini sistemleştirme görevini üstlendi. Kohen, sadece fikrî anlamda 'Türklüğe' hizmet etmekle kalmadı. "Türkçülüğü" özendiren çeşitli cemiyetler de kurdu. Mesela Tamim-i Lisanı Osmani Cemiyeti, 1928'de Nissim Mazliyah, Dr. Samuel Abrevaya ve Yunus Nadi ile birlikte kurdukları Türk Hars Birliği ile Türk Kültür Cemiyeti, onun düşüncelerini pratiğe döktüğü kuruluşlardı. Kohen de Emmanuel Carasso gibi Cemiyet içerisinde belki önemli bir görev almamıştı ama, hiçbir zaman derin iktidar çemberinin dışında da kalmamıştı. Mesela meşrutiyet son-

rasında Cemiyet kadrolarının eğitilmesinde' büyük rol oynadı.

Avrupa'daki partiler hakkında Cemiyete bağlı İttihad Kulüpleri nde çeşitli konferanslar vererek yeni rejimin kökleşmesini sağlıyordu. Aynı Kohen, cumhuriyet döneminde ise yönetici olmayan seçkinler' içerisinde yer aldı. Bu dönemde 'Türkçülük' çalışmalarından ziyade Batı medeniyetine önem veren Kohen in, Meşrutiyet sonrasında Cemiyet üyelerine verdiği konferansların yerini, halkevlerinde tek parti üyelerine verdiği seminerler almıştı.

Politik seçkinlerin ve atanmışların halk egemenliğine üstünlüğü ya da bir başka deyişle "Halka rağmen zorbalık" Kohen tarafından sistemleştirilmişti.

Tek Parti dönemindeki ceberut uygulamaları 'kuruluş felsefesiyle' açıklama taktiği ve vesayetin meşrulaştırılmasını teori haline getirmek de yine bir Moiz Kohen ürünüydü. O, "Kemalizm" adlı kitabında vesayeti savunurken şöyle diyordu: "Millet için idare-i hükümet edilişini anlayabiliriz. Fakat millet marifeti ile idare nasıl olunur? Bugün hiç kimse milli hakimiyet prensibini inkâr etmemektedir. Fakat bu hakimiyeti nasıl kullanmalı. Milletin emelini nasıl keşfetmeli ve nasıl anlamalı? Halk kitleleri şekilsiz ve şuursuz değil midir? Harpte harekâtı idare eden, ona kumanda eden ordu, yani asker kitlesi mi, yoksa erkan-ı harbiye zabitleri midir? Mademki her şeyde vücudu idare eden baştır, bütün bir milletin mukadderatının mevzu bahis olduğu siyaset işinde niçin böyle olmasın?" (67) İşte Moiz Kohen'in Cumhuriyet döneminde teori haline getirdiği bu vesayetçi bakış, aslında Cemiyet'in de temel felsefesiydi.

Soydaşı ünlü tarihçi Prof. Dr. Jacop M. Landau tarafından "Ulusal ülküyü savunan bir yurtsever" olarak tanıtılan Kohen'in, Türkiyede yeni kültür kodlarının benimsetilmesinde büyük gayretleri oldu. Mesela resmî ideolojinin yerleşmesinde psikolojik savaş aracı olarak görev yapan ve daha sonra CHP'nin resmi yayın organı haline gelen Hakimiyeti Milliye (Ulus) gazetesinde önemli görevler üstlendi. Zira Kohen, "kahrolsun şeriat" ve Mustafa Kemal'in "Türk peygamberi" olduğu yazılarını bu gazetede yazmıştı.

Şeriatı "Çöl kanunu" olarak niteleyen Kohen, yeni rejimden duyduğu memnuniyeti ifade ederken, asıl misyonunu da şöyle açığa vuracaktı: "Artık 1935'teyiz. 12 senelik bir müddet zarfında yeni Türk, kendine yeni bir ruh, yeni bir ahlak, yeni bir tarih, hatta Allah'ı artık 'tanrı' diye andığı için, diye-

bilirim ki yeni bir Allah yaratmıştır. Türk'ün şimdi kafası başka, serpuşu başka, alfabesi başkadır. Onun şimdi başka bir devleti, başka bir ekonomisi ve nihayet başka bir dili vardır. Fakat başka bir şey daha vardır ki, görünürde ehemmiyetsiz olmakla beraber, bu istihalelerle yakışık almıyordu.

Yeni Türk, hâlâ teokrat olduğu zamana ait şarklı ve maziye raci ismi taşıyordu. Bu ismi Arabların, Acemlerin ve bütün öteki din kardeşlerinin taşıdığı isimlerin aynı idi. Yeni kafası, yeni kültürü, yeni ruhu binlerce senelik milli tarihe doğru ilerleyerek ırk ve kan kardeşlerine ulaşıyor. Halbuki ismi onu binlerce senelik milli tarihine ve garp medeniyetine erişmek için kültür bakımından kendilerinden ayrıldığı Müslüman milletler ailesine karıştırıyordu."

Moiz Kohen için laiklik, olmazsa olmazlardandı. 'Kemalizm' isimli kitabında laiklikten bahsederken, 11. bölüme "Kahrolsun Şeriat Hükümeti" başlığını atmayı uygun bulmuştu. Kohen'in en çok korktuğu şey, şeriat yönetiminin bir gün tekrar geri gelmesiydi. Bu yüzden CHP ilkelerinin anayasaya eklenmesini bile istiyordu: "Bir milletin müesseselerini tanzim, kanunlarını devletçi prensiplere göre takrir ettikten sonra, ferdi ve liberal tecrübelere sahne oluşunu tasavvur ediniz. Yine bir memleket tasavvur ediniz ki, teokrasi hareketlerinden temizlendikten ve tamamen laik esaslar üzerine tanzim edildikten sonra yeniden şeriat tecrübelerinin bazicesi olsun"

Moiz Kohen'in "Türklerin İslamiyet'i benimsedikten sonra benliklerini kaybettikleri, Arap kültürünün etkisinde kaldıkları ve İslamiyet'i ilerlemeye engel olduğu" tezi, yeni nesillere Osmanlı'nın yıkılışının 'haklı' gerekçeleri olarak sunulması tesadüf olmasa gerek...

Milliyet
13.11.1988
s. 11

VEFAT

Çok sevgili eşim, babamız, kardeşimiz, büyükbabamız ve değerli varlığımız

Bay

İLHAN TEKİNALP'in

vefat ettiğini derin teessürle bildiririz.
Cenaze merasimi 15/11/1988 Salı günü (Bugün) saat 13.00'te Büyük Hendek Neve Şalom Sinagogu'nda icra olunacaktır.

Eşi: LYDİA TEKİNALP
Kızı: SEVİM TEKİNALP
Kızkardeşi: THERESE NEGRİN (New York)
Torunları: YONNA - LONİ FARHİ
TİLDA - THOMAS TUCKER
Yengesi: LYDİA TEKİNALP (Londra)

TEKİNALP, NEGRİN, FARHİ, TUCKER Aileleri

Fotoğraf: Moiz Kohen (Munis Tekinalp) ailesiyle ilgili yıllar sonrasının bir ölüm ilanı...

Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye'nin Sanayileşmesi

Atatürk Kaç Fabrika Kurdu?

Dünyanın en zengin generali, Türkiye'nin ilk bankeri, en büyük toprak ağası ve en büyük sanayicisi Mustafa Kemal'di... Türkiye Cumhuriyeti kurulurken Mustafa Kemal, sadece siyasi değil ekonomik alanda da başroldeydi.

Zimmetindeki Hint parasının bir bölümüyle İş Bankası'nı kurdu. Bankanın tek sahibi kendisiydi. 300 bin dönüm toprağı vardı. Zonguldak Kömür İşletmeleri'nin büyük ortağıydı ve çok sayıda fabrikanın da sahibiydi. Türk devletinin yanı sıra Türkiye ekonomisini de Lozan'da kurulmuş sayabiliriz.

Mustafa Kemal ve arkadaşları Lozan'da İngiltere liderliğindeki devletler topluluğuna her açıdan teslim oldular. Zaten Lozan'a giden süreçte (İngilizlerin isteği üzerine) saltanatı kaldırmış, Osmanlı İmparatorluğu'na son vermişlerdi. Lozan'da Sudan'ı, Mısır'ı, Arabistanı, Suriye'yi, Lübnan'ı, Ürdün'ü, Irak'ı, Ortadoğu petrollerini İngilizlere bıraktılar. Tam olarak teslim olduklarını göstermek için, batılıların giysilerini giymeye başladılar. Giderek fes veya kalpağı atacaklar, erkeklere zorla şapka giydireceklerdir. Bu süreçte

kadınların çarşaflarını yırtacak, Türk müziğini, halk müziğini yasaklayacak, halka klasik batı müziğini kabul ettirmeye girişeceklerdir. Arap alfabesinden vazgeçerek Latin alfabesini benimseyecek, hafta tatilini Cuma gününden Pazar'a alacak, Miladi takvime geçecek, medreseleri, Kur'an kurslarını kapatacak, Müslümanlıktan vazgeçerek, sekülerizmi benimseyeceklerdir.

Bitmedi. Bu kadro, Lozan'da İngilizlere, Türkiye'nin otomobil üretmeyeceğine, silah üretmeyeceğine, savaş uçağı ve savaş gemisi yapmayacağına söz verdi. (143 maddeden Lozan anlaşmasında bu yönde yazılı bir hüküm yoktur ama durum böyledir)

Ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın yüzü. Artık, tövbeler olsun, İngiltere'nin ve Amerika'nın ayağına dolaşmayacaktık. Ortadoğu, Afrika ve Asya politikası yapmayacaktık. Onların dediğinden çıkmayacaktık.

Evet; Lozan, Türkiye Cumhuriyeti'nin tapu sicil belgesidir. Batılılarca devlet olarak kabul ediliş senedidir. Ama sadece bu değildir. Lozan, tam olarak, İngiltere liderliğinde yeni bir

dünya düzeninin kuruluşunun adıdır. İki bölümde toplam 8 ay devam eden görüşmeler sırasında esas olarak Osmanlı İmparatorluğu toprakları, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan

ve Türkiye arasında paylaşılmıştır. Türkiye'ye bundan böyle siyasi olarak nasıl davranacağı ekonomiyi nasıl kurup nasıl yöneteceği daha çok sözlü olarak dikte ettirilmiştir. Lozan'ı

sadece yazılı belgeler ve İngilizlerin işbirlikçisi konumundaki Kemalistlerin propagandaları üzerinden anlayamazsınız.

Sıfıra Sıfır Elde Var Sıfır. Mustafa Kemal Başarısız Oldu...

Bunu Kendi De Anladı: "Bunalıyorum Çocuk..."

Yıllardan 1930. Büyük Buhran adıyla bilinen ekonomik kriz dünyayı kasıp kavuruyor. Kriz, Türkiye'yi de etkiliyor. Geniş halk yığınları yoksul, bitkin, çaresiz. Mustafa Kemal, dehşet içinde durumun farkına varmış bulunuyor. Zaman zaman 600 yıllık padişahlık dönemini suçlasa da çabalarının faydasız kaldığını biliyor. Bu çabalar devede kulak. 6 Mart'ta ziyaret etmek üzere geldiği Antalya'da gergin, sinirli, morali bozuk. Yanındaki özel kalemi Hasan Rıza'ya (Soyak) dert yanıyor:

Bunalıyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunalıyorum! Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikâyet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi, manevi bir perişanlık içinde. Ferahlatıcı pek az bir şeye rastlıyoruz; maatteessüf memleketin hakiki durumu bu işte! Bunda bizim günahımız yoktur; uzun yıllar hatta asırlarca dünyanın gidişinden gafil, bir takım şuursuz idarecilerin elinde kalan bu cennet memleket; düşe düşe şu acınacak hale düşmüş. Memurlarımız henüz istenen seviyede ve kalitede değil. Çoğu görgüsüz, kifayetsiz ve şaşkın. Büyük istidatlara malik olan zavallı halkımız ise kendisine mukaddes akideler şeklinde telkin edilen bir sürü batıl görüş ve inanışların tesiri altında uyuşmuş kalmış (...)

Bu arada beni en çok üzen şey nedir bilir misin? Halkımızın zihninde kökleştirilmiş olan her şeyi başta bulunandan beklemek itiyadı. İşte bu zihniyetle; herkes büyük bir tevekkül ve rehavet içinde, bütün iyilikleri bir şahıstan, yani şimdi benden istiyor, benden bekliyor; fakat nihayet ben de bir insanım be birader, kutsi bir kuvvetim yoktur ki. Münesebet düştükçe daima tekrar ediyorum; bütün bu dertlerin, bütün ihtiyaçların giderilmesi, her şeyden evvel, pek başka şartlar altında yetişmiş, bilgili, geniş düşünceli, azim feragat ve ihtisas sahibi adam meselesidir. Sonra da zaman ve imkân meselesi. Bu itibarla evvela kafaları ve vicdanları köhne, geri, uyuşturucu fikir ve inançlardan temizleyeceksin. İşlerinin ehli, idealist ve enerjik insanlardan mürekkep, muntazam, her parçası yerli yerinde, modern bir devlet makinesi kuracaksın, sonra bu makine halkın başında ve halkla beraber durmadan çalışacak, maddi ve manevi her türlü istidat ve kaynaklarımızı faaliyete geçirecek, işletecek. Böylece memleket ileriye, refaha doğru yol alacak. Başka çaremiz yoktur. İleri milletler seviyesine erişmek işini bir yılda, beş yılda, hatta bir neşide tamamlamak da imkansızdır. Biz şimdi o yol üzerindeyiz. Kafileyi hedefe doğru yürütmek için beşer takatinin üstünde, gayret sarf ediyoruz. Başka ne yapabiliriz ki? (...) [685]

Mustafa Kemal, memleketin içinde bulunduğu feci durumdan kendi suçu olmadığını söylüyor, ancak bu sözlerinin gerçeği yansıtmadığını biliyoruz. Kendisinin de mensubu bulunduğu, işlediği soykırımlarla ülkede üretimin durmasına, büyük bir toplumsal ve ekonomik krizin içine girilmesine ve ülkenin her açıdan çökmesine neden olan İttihat ve Terakki kadroları iş ba-

şında. Kendisi bu kadroların başındadır ve düşük profilli olanlarıyla çalışmayı tercih ediyor. Ne güçler ayrılığı söz konusudur ne demokratik hak ve özgürlükler ne de bunların sağlanması için bir hareket alanı. Her şey reisin çelik pençeleri arasındadır. Üstelik kullanılabilir sermayenin neredeyse tamamı da kendi zimmetinde.

Mustafa Kemal, içinde bulunduğu kötü haleti ruhiyeden hızla sıyrılarak, halkın kendisine yönelen öfkesini yatıştırmak için siyasi komedyanın ilk perdesini sahneye koyar. Serbest Fırka ismiyle bir muhalefet partisi kurar. Tabii ki bu bir şovdan ibarettir:

Partinin başına geçirdiği Fethi (Okyar) Bey, yakın arkadaşıdır ve bir kukladır. Partinin vekillerini kendi seçer, kız kardeşi Makbule Hanımı da partiye sokar, olaylar beklediği gibi gelişmeyince de üç ay sonra partiyi kapatır. Diktatörlük müessesesi aynen devam eder, ülkenin içinde bulunduğu kriz, siyasi ve askeri şiddet yöntemleriyle baskı altında tutulur. Ama Mustafa

Kemal'in liberal ekonomi üzerinden Türkiye'yi kalkındırma projesi çökmüştür. Herkes bunun farkındadır. Devletçilik tartışmaları başlar...

Mustafa Kemal'in Liberal Ekonomi Projesi Çökünce Türkiye'de Devletçilik Yılları Başladı

Tüm dünya Büyük Buhran'dan etkilenmişken aynı dönemde bu buhrandan neredeyse hiç etkilenmeyen ve bir anlamda buhrandan daha da güçlü çıkan Sovyetler Birliği'nin uyguladığı planlama büyük ilgi çekmiştir. Özellikle de kendilerini Marksist olarak tanımlayan, Sovyetler Birliği'nde eğitim görmüş ve Türkiye'deki devrimi gerçekleştirme misyonunu kendilerine yükleyen Kadrocular, planlama üzerine yoğunlaşmıştır. Onlara göre Ulusal Kurtuluş Savaşı bir devrimdir. Ancak bu devrim tamamlanmamıştır. Artık iktisadi, sosyal ve kültürel alanda devrim mücadelesi verilmelidir. Dünyadaki sömürüye dayalı ilişkiden kurtulmak gerekmektedir. İktisadi bağımsızlık korunarak sanayileşme zorunluluğu söz konusudur.

Sanayileşme de devlet eliyle ve sınıfsal bir ayrıma yol açmayacak bir şekilde, plan çerçevesinde yürütülecektir. Kadro Hareketi, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tokin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vedat Nedim Tör, Şevki Yazman ve Burhan Asaf Belge'den oluşmaktadır. Kadroculann hedefi sınıfsız bir toplum yaratmaktır. Bunu sağlayacak olan da devletin ekonomiye ağırlığını koymasıdır.

Kadrocu hareketin temel fikri, sanayinin devletleştirilmesi ve ekonomideki hâkim alanların muhakkak devletin kontrolünde olmasıdır. Kadroculara göre, özel sektör ancak kurallara ve plana uyarsa sistemde yer alabilir (Boratav, 2006). Kadrocular ayrıca, Türkiye'nin planında ağır sanayinin de yer alması gerektiğini belirtmişlerdir. Kadroculaın planlama anlayışında asıl olan kolektif mülkiyet değil devlet mülkiyetidir. Bu yönüyle de önerdikleri plan sosyalist planlamadan, savundukları devletçilik anlayışı da sosyalist devletçilikten farklılık göstermiştir (Bu bakımdan kadrocular aslında sosyalist değil Keynesyendir)

Devlet Eliyle Sanayileşme Dönemi resmen başlamıştır. Ekonominin boyutlarına bakılınca, 1930'ların sanayileşme hamlesi denilen şey, bugün orta karar bir canlılıktan ibaretmiş sayılabilir. O gün yapılanlar, bugün küçük ölçekli ve basit işlerdir. 1930 yılında toplanan Sanayi Kongresi'nde Türkiye'nin sanayileşmek zorunda olduğu vurgulanmış ve "sanayileşme" iktisadi bağımsızlık için olmazsa olmaz bir koşut olarak benimsenmiştir. (Şahinkaya, 2009). 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'nda da devletçilik, iktisadi örgütlenmenin temel ilkesi olarak parti programına dâhil edilmiştir. [686].

Komünistler Devreye Giriyor

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (BBYSP) hazırlıkları, 1932 yılında Sovyetler Birliği'nden Prof. Orlof başkanlığındaki heyetin Türkiye'ye gelmesiyle başlamıştır. Adından da anlaşılacağı gibi BBYSP, sanayi sektörünün gelişimini hedeflemiştir. Bu açıdan planın en belirgin özelliği, yerli sanayinin gelişimini sağlayarak ülke ekonomisini "kendine yeter" hale getirmek olmuştur. Bu planla birlikte Türkiye, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yol göstericiliğinde hammadde ihracatçısı, sanayi ürünü ithalatçısı konumundan sıyrılıp, bir an önce sanayileşme gayesi içerisine girmiştir.

BBYSP, "salt" bir sanayi planıdır ve ekonominin tamamına yönelik amaçlar içermemiştir. Bu nedenle de bir makro plan değildir (Kepenek ve Yentürk, 2004). Bu plan ile aşağıda belirtilen beş temel sektörde toplam 23 fabrika kurulması hedeflenmiştir.

(a) Dokuma (Mensucat): pamuk, yün, kendir.

(b) Maden: demir-çelik, bakır ve kükürt.

(c) Kâğıt, karton (selüloz).

(d) Kimya.

(e) Seramik (cam, çimento).

Planı uygulama görevi, 1933'te kurulan ve "sanayi, devletin ve özel sermayenin iş birliğiyle kurulacaktır" anlayışının simgesi olan Sümerbank'a verilmiştir. Planın finansmanında, Sovyetler'den, tamamı dokuma sektöründe kullanılmak üzere alınan toplam 10,5 milyon TL değerindeki kredi ve her yıl bütçeden ayrılması kararlaştırılan 6 milyon TL ile sağlanması öngörülmüştür. Yatırımların büyük kısmının bütçe ve dış kredi kullanma görevini üstlenmiş olan Sümerbank, bir kısmının da İş Bankası tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Afetinan, 1973; Kepenek ve Yentürk, 2004).

Ancak görüldüğü gibi; sanayileşme programında demir-çelik hariç, ağır sanayii yoktur. Savaş sanayii yoktur. Savaş uçağı, tank-top üretimi yoktur. Otomobil üretmek düşünülmemiştir. Kemalist Devlet, Lozan'da İngilizlere verdiği söze sadık kalmıştır. Bugün Kemalistler tarafından "Atatürk zamanında yapıldı" denilen fabrikaların tamamı, İnönü'nün ağırlığını koymasıyla Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bu sırada bütün mesaisini Ankara'da kendisine ait bir bira fabrikası kurmaya harcıyordu. Yatırımların bölgesel dağılımı şöyledir:

Marmara Bölgesi: İstanbul- Pamuklu (Eylül 1934'te açılmıştır), Şişe Cam (Aralık 1935'te açılmıştır) • İzmit - Kâğıt (Kasım 1936'da işletmeye girmiştir), Selüloz (Kasım 1936'da temeli atılmıştır), Süper-Fosfat, Hamızı Kibrit • Gemlik - Suni İpek (Şubat 1938'de işletmeye girmiştir) • Bursa - Merinos (Şubat 1938'de açılmıştır)

Ege Bölgesi: Kütahya- Südkostik, seramik • Nazilli - Pamuklu (Ekim 1937'de faaliyete geçmiştir) • Bodrum – Sünger

Akdeniz Bölgesi: Keçiborlu - Kükürt (Ürünleri 1935'te piyasaya çıkmıştır) • Isparta – Gülyağı (Mart 1935'te faaliyete geçmiştir)

Karadeniz Bölgesi: Kastamonu- Kendir • Karabük - Demir-Çelik (Nisan 1937'de kurulmasına başlanmış, 1939'da yüksek fırınlardan biri işletmeye açılmıştır)

İç Anadolu Bölgesi: Ereğli- Pamuklu (Nisan 1937'de açılmıştır) • Kayseri- Pamuklu (Mayıs 1934'te açılmıştır)

Doğu Anadolu Bölgesi: Malatya- Pamuklu (1937'de temeli atılmıştır) • Iğdır – Pamuklu

BBYSP uygulanmaya devam ederken, planın başarılı bir şekilde devam ettiği düşünülerek 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın (İBYSP) hazırlıklarına girişilmiştir. Genel olarak BBYSP ile aynı özellikleri taşıyan bu plan, ilkinden daha kapsamlı olacak nitelikte hazırlanmıştır. İBYSP'de öncelik ara ve yatırım mallarına verilmiştir. İBYSP'nin BBYSP'den farklılık gösterdiği bir diğer nokta da kredi alınan ülkenin değişmesi olmuştur. İngiltere, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de rol kapmasından rahatsız olmuş ve bunu her fırsatta dışa vurmuştur. Birinci Kalkınma Planı'nda yardım alınan ülke Sovyetler Birliği iken, ikinci planda Sovyetler Birliği'nin yerini İngiltere almıştır. (Keynes'in etkisiyle İngiltere, artık plan fikrine sıcak bakmaya başlamıştı) Bu planda özellikle madenciliğe önemli pay ayrılmış ve öngörülen yatırım miktarı 17 milyon TL olmuştur. Planda madenciliğin yanı sıra elektrik santralleri, gıda, toprak ve kimya sanayileri ile denizcilik de yer almıştır. Ayrıca bu planda, yüzden fazla fabrikanın kurulması hedeflenmiştir [687]. Kapsamlı şekilde hazırlanan İBYSP, Türkiye doğrudan katılmadığı ancak etkilerini derinden hissettiği İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kesintiye uğramıştır.

1923-1950 arasındaki dönemde gerek Mustafa Kemal ve gerekse İsmet İnönü önderliğinde hareket eden ittihatçı kadrolar, Lozan'da İngilizlere verdikleri sözler ışığında Türkiye'nin sanayileşmesini baskı altında tutmuşlardır. Lozan'da verilen sözleri bilmeyen Vecihi Hürkuş'un uçak fabrikası kurması önlenmiş, Nuri Demirağ'ın uçak fabrikası ise başına geçirilmiştir. Türkiye'nin uçak üretmesine engel olunmuştur. Kendiliğinden ortaya çıkan iki silah fabrikatöründen Şakir Zümre, kömür sobası üretmeye "ikna" edilmiş, üretimi durdurmaya ikna edilemeyen Nuri Killigil ise fabrikasıyla beraber havaya uçurularak öldürülmüştür.

Not: 1950-2020 arası başka bir serüvendir... Ayrı bir değerlendirmeyi gerektirir...

Kısaca, Atatürk döneminde kuruldu denilen fabrikalar rakamla 23 adettir. Sağdan say, 23... Soldan say 23...

VE BİRA FABRİKASI MACERASI

Bir Cumhurbaşkanı bira işine neden girer? Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, bomonti biralarına savaş açtı...

Türkiye'de Bira Savaşları... Benim Biram Seninkini Döver. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Bira Fabrikası Ankara Bira, Bomonti Biraya Karşı...

Mustafa Kemal, Bomonti Kardeşler'in bira fabrikasını piyasadan silmek için Ankara Bira Fabrikası'nı kurdu. Bu fabrika, Reisicumhur'un kişisel malı ve yine kişisel mülkü olan Gazi Orman Çiftliği arazisi üzerine kuruldu. Ama evdeki hesap çarşıya uymayacak, büyük bir siyasi kriz çıkacak ve kabak Başbakan İsmet Bey'in (İnönü) başına patlayacaktır. 32 kısım tekmili birden... Anlatacağım. Şaşıracaksınız...

Bomonti, biranın şişesini 15 kuruşa satarken, Mustafa Kemal bir şişe birayı 30 kuruştan piyasaya veriyor... Bu birayı neden içsinler?

Meğer Fabrikanın Yerini Yanlış Seçmiş. Bira İşini Yüzüne Gözüne Bulaştırıyor Atatürk İflas Tehlikesiyle Karşı Karşıya...

1935 yılı... Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Bomonti'ye karşı Ankara Bira Fabrikası'nı kendisine ait Orman Çiftliği arazisine kurdu ama... Fabrika faaliyete geçer geçmez, önceden hesaplanmayan bir yığın problem kendini gösterdi. En belirgin problem maliyet ve bağlı olarak satış fiyatıydı. Bomonti Bira, yoğun satış yaptığı Ege ve Marmara bölgelerinde bir şişe birayı 15 kuruşa satarken, Ankara Bira, biranın şişesini 30 kuruşa satmaya çalışıyordu. Yani satamıyordu. Ankara Bira'nın satış fiyatını 15 kuruşa düşürmesi imkansızdı. Bu şişe başına 15 kuruş zarar demekti. Zararı kim ödeyecek? Bomonti Bira'nın satış fiyatı düşüktü. Çünkü, bira deniz yoluyla mesela en çok tüketildiği İzmir'e dağıtılıyordu ve taşıma giderleri çok düşüktü. Ankara Bira'nın maliyeti de trenle dağıttığı için aynı sebepten yüksekti? 1930'larda Ankara'yı Anadolu şehirlerine bağlayan doğru dürüst karayolu yoktu. Bu da taşıma giderlerini çok ama çok yukarı çekiyordu. İflas kapıdaydı...

Piyasanın yüzde 90'ı Bomonti Bira'nın elinde... Reisicumhur Mustafa Kemal, iflastan kurtulmak için çabalıyor...

Atatürk'ün Bira Fabrikası Nasıl Kurtulur?
Rapor: Ankara'dan Fıçılarla İstanbul'a Gönderin
Haydarpaşa'da Şişeleyin... Deniz Yoluyla Dağıtın...

Fotoğraflar: Solda fabrika işçilerinden bir grup. Sağda, bira içip dans eden modern bir çift. Sol altta biranın etten de, sütten de, balıktan da, yumurtadan da daha iyi bir besin olduğunu iddia eden bir propaganda afişi... 1935-1936 yılları.

Atatürk'ün Ankara Birası, İstanbul başta olmak üzere Ege ve Marmara şehirlerinde Bomonti Birası'nın iki katına, yani 30 kuruşa satılıyor. Çünkü maliyeti yüksek. Böyle olunca da satılmıyor ve stoklar büyüyor. Dev reklam kampanyaları da bir işe yaramadı. Piyasanın yüzde 90'ı hala Bomonti Bira'nın elinde. Atatürk, Hollanda'dan uzmanlar getirtip konuyu inceletti. Çıkan rapora göre;

> "Ankara birası mükemmeldir. Fabrika daha da büyütülmeli. Ancak üretilen bira trenle İstanbul'a götürülmeli ve Haydarpaşa'da bir şişeleme tesisi kurularak, İstanbul piyasasında ve diğer illerde Bomonti ile rekabet edilmelidir. Bira, Bomonti gibi denizden dağıtılmalı"

Meğer Bomonti Bira, İnönü ailesine aitmiş...

Bira Savaşı, Atatürk-İnönü Savaşı Haline Geldi
Ve Atatürk, İnönü'yü Başbakanlıktan Aldı...
"Görev Arkadaşlığımız Sona Ermiştir..."

İnönü ailesine ait Bomonti Bira ile Atatürk'e ait Ankara Bira arasındaki çekişme sürüyordu. 17 Eylül 1937 günü Atatürk, tüm kabineyi bir akşam yemeği için Çankaya'ya davet etmişti. Ankara Bira'nın yeri yanlış seçilmişti. Şişe başına maliyeti yüksekti ve Bomonti Bira ile rekabet edemiyordu. İflas kapıdaydı. Atatürk'ün Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Soyak, Ankara Bira'yı kurtarmak için Hollandalı (veya Danimarkalı) uzmanlara bir rapor hazırlatmıştı. Rapor, güya Ankara Birayı öve öve göklere çıkarıyor ama satır aralarında, mealen "Maliyeti düşürün. Birayı Ankara'da şişelemeyin. Vagonlarla İstanbul'a götürün ve orada şişeleyin. Tek yol bu" diyordu. Bomonti Bira, aslında İnönü ailesine aitti. En büyük ortaklar İnönü'nün kardeşi Rıza Temelli (Kambur Rıza) ve İnönü'nün eniştesi Abdürrezzak Bey idi. Atatürk, bunu yeni öğrenmişti. Bira savaşı, Atatürk-İnönü savaşı haline gelmişti. Başbakan İsmet İnönü, Soyak'ın hazırlattığı raporun haberini önceden almıştı ve bu olaydan dolayı öfkeliydi. Çankaya'daki akşam yemeği öncesinde Anadolu Kulübü'ne gitmiş ve iki kadeh viski içmişti. Yemeğe bu ruh haletiyle katılan İnönü, Atatürk'ün daha ilk sorusunda patladı. Atatürk Gazi Çiftliği'ndeki ağaçların bakımsızlığı ile ilgili Tarım Bakanı Şakir Kesebir'e bir soru sorunca, bakanı yerine Başbakan İnönü cevap verdi; "Adamlarınıza sorunuz". Yani, Tarım Bakanı, sizin ağaçlarınıza bakmak zorunda değil, anlamında... Sonra da hiç durmadan sözlerine devam etti: "Ne oldu paşam size? Eskiden böyle değildiniz. Artık emirlerinizi hep sofradan mı alacağız? Aramıza Kara Tahsinler giriyor. Konuşmamıza meydan vermiyorlar" dedi.

Kara Tahsin, II. Abdülhamid'in saraydaki başkatibiydi ve İnönü bu makamı şimdi Soyak'a layık görüyordu. Despot padişahın yerine ise Atatürk'ü koymuştu.

İşte bu olayın ertesi günü İsmet İnönü'nün başbakanlığı Atatürk'ün sözleri ile son buldu "Görev arkadaşlığımız bitmiştir. Ama dostluğumuz devam edecek."

Atatürk ve Hatay

Madem Hatay dedik, Hatay ile devam edelim. Mustafa Kemal Atatürk, ömrünün sonuna doğru sık sık "Hatay benim meselemdir" demiştir. Gerekirse Cumhurbaşkanlığından istifa edip, Hatay ile daha yakından ilgilenmekten, savaşmaktan söz etmiştir. Oysa 20 Ekim 1921Ankara Antlaşması ile Hayat'ı Fransa'ya kendisi vermişti. Yetkisi yoktu ama vermişti. Üstelik 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması ile bu verişini teyit etmişti. Mustafa Kemal, Hatay ile nasıl ilgileniyordu. Bu ilginin şekli ve boyutu neydi?

Emekli Orgeneral Kemal Yamak'ın yazdıklarını okuyalım:

"Büyük önderin, Hatay konusunda bir konuşması vardır. Bu konuşmanın metnini aşağıda sunuyorum. Daha sonra da, bu konuşmanın perde arkasını Atatürk'ün özel doktoru rahmetli Neşet Bey'in (Profesör Dr. Neşet Ömer İrdelp... YG) hatıralarından yaptığım bir alıntıyla naklederek, konuyu birbirine bağlamak istiyorum.

Bu tarihi metin şöyledir.

Şimdi rahmetli Neşet Bey›i dinleyelim:

'Birgün, İstanbul'a telefon ederek beni acele Ankara'ya çağırdılar ve Atatürk'ün Adana'ya gitme kararını önleyemediklerini, sıhhi bir sebeple kendisini ikna ederek bu seyahatten vazgeçirmemi rica ettiler. (Neşet Bey, bu ricacıların kim olduğunu söylemiyor. YG)

Hatay olaylarının en hareketli ve hararetli günlerine rastlayan bu seyahatte, bir suikasttan korktuklarını belirterek, bu isteklerine yardımcı olmamın hayati önemi üzerinde durdular.

Ankara'ya geldiğimde harekete bir saat kalmıştı. Atatürk beni görünce 'Oo Hoca, iyi oldu geldiğin. Adana'ya beraber gideriz' demiş ve hiçbir karşılık vermeme imkân bırakmadan arabalara binmiştik.

Çoğunlukla vali ve emniyet müdürlerinin programına uymayan Ata, Adana'ya gidişten sonra, bizi verdiği bir adresteki eve götürmüş ve orada başyaverin 'Girme Paşam› diye Ata›nın önüne yatmasına rağmen, arabalardan inerek içeri girmiştik.

Kapısı kubbeli, eğilerek girilen ve izbe manzarası gösteren meyhaneye benzeyen bir yere girdiğim zaman, dumandan adeta göz gözü görmüyor, içki, sigara ve muhtemelen esrar kokusundan zor nefes alınıyordu. İçerde pala-

bıyıklı, kabadayı, külhanbeyi tavırlı ve muhtemelen pek çoğu silahlı yüz-yüzelli kadar kalabalık vardı.

Ata, doğruca büfeye giderek, hiç yabancılık çekmeden önüne kadehini ve içkisini koyan barmenin elinden şişeyi aldı. Hazırlayıp içtikten sonra, kendisini sevgi ve saygı dolu güvenmiş insanların bakışlarıyla takip eden kalabalığa dönerek, 'Posta başları gelsin' diye emir verdi. Refakatinde bulunan bizlerin hayret dolu bakışları arasında sekiz on kişi gelip Ata'nın karşısında durdular.

Hepsi de babayiğit kararlı kişi görüntüsündeydiler. Ata en başta durana:

- Sen hangi posta başısın?
- Ben tel kesme postasının başıyım.
- Vazifen nedir? Emir verince ne yapacaksın?
- Vazifem, gördüğüm her teli kesmektir. Telefon teli, elektrik teli, sınır teli, ne görürsem, nerede görürsem keseceğim.
- Malzemen?
- Hepsi tamam.
- Kaç adamın var?
- Yüzelli
- Peki.

Ata bir sonrakine döner:

- Sen hangi posta başısın?
- Kırma, yıkma, bozma.

(Aynı sorular, aynı mahiyette cevaplar)

- Sen hangi posta başısın?
- Yol tahrip, tıkama, kapama.

(Aynı sorular ve aynı mahiyette cevaplar)

- Sen.
- Tedhiş ve zararsız hale getirme.

Bütün postalara sordu. Sonuçta gördük ki, tamamen bölge halkından oluşan, bin-binbeşyüz kişilik bir grubu, sekiz on posta halinde, hiç kimsenin haberi olmadan, o zamanki tabiriyle 'beşinci kol' faaliyeti için hazırlamış.

Sonunda Ata, posta başlarına 'Paraya ihtiyacınız var mı?' diye bir soru sordu. İçlerinden daha olgun ve yaşlı birisi 'İşte şimdi ayıp ettin

Paşa. Hem vatan hizmetine çağırdın hem de şimdi bunun fiyatını soruyorsun' diye cevap verdi.

Ata, münasip şekilde sorusunun maksadını anlatarak, gönüllerini aldı ve 'Şimdi hepiniz evlerinize dönecek ve daha evvel kararlaştırılan şekilde, benden emir bekleyeceksiniz' emrini verdi ve ayrıldık

Şaşkın ve hayret dolu olarak kendisini süzenlere 'Hatay benim şahsi meselemdir demiştim› şeklinde çok anlamlı bir ifadeyle cevap vermiş ve arabaya binmişti.

Eğer Hatay davası, sulh yoluyla hallolmasa ve hazırlanan bu grup Hatay'a girseydi, Hatay ne hale gelirdi, diye halen düşünürüm."

Özel Harp Dairesi eski başkanı emekli Orgeneral Kemal Yamak, Atatürk›ün bu girişimini tamamen onayladıktan sonra şunları soruyor:

"Atatürk, beşinci kol mensubu muydu?

Atatürk, gerilla mıydı?

Atatürk, kontrgerilla mı, yoksa bozguncu muydu?

Atatürk'ün gerektiğinde uygulayacağı harekatın, savaşın adı ne olabilirdi?

Bugün bu faaliyete ne isim takarsınız?"

(Kemal Yamak- Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler. Sayfa 252/253/254. Doğan Kitapçılık, Ocak 2006)

Not: İşte gördünüz. Bolca alkol, sigara ve esrar. İzbe bir meyhanede toplanmış bir alay serseri. Bunlar Atatürk'ün özel adamları. Gerillalar. Kara Kuvvetleri eski komutanı Kemal Yamak, yukardaki bu sefaleti bize bir kahramanlık destanı olarak anlatıyor. Üstelik utanmadan soruyor: "Atatürk, gerilla mıydı? Kontrgerilla mıydı? diye. Eski Özel Harpçi bu emekli paşa, Turgut Özal zehirlenerek öldürüldüğünde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri idi. Çankaya Köşkü'nde ikamet ediyordu. Köşkte çalışanların tamamının amiri konumundaydı. Özal'ı zehirlediği iddia edilen iki mutfak çalışanının da amiriydi. (Bu ikili o günlerde yurtdışına kaçtılar. Halen de yurtdışındadırlar) O gün, Köşkte doktor ve ambulans olmamasının sorumlusu da oydu. Paşa, özel harpçilikten bir an bile kopmamıştı. Özal, aslında Kemal Yamak'ı en yakınına alarak ölümcül bir hata yapmıştı.

Hatay, Türkiye'ye Katıldı ve Arapça Ezan Yasağı Başladı...

Yahu Bunu Fransız İşgalciler Bile Yapmadı...

Kıbrıs'ta Arapça ezan yasağının 1950'de kalkmadığını, 1969'a kadar devam ettiği biliyor muydunuz?

1939'da Hatay'a giren Türk komutanların ilk işlerinden birisi, Arapça ezanı yasaklatmak oldu. Halk şaşkındı. Zira Fransız işgalcilerin bile dokunmadığı ezanın Türkler tarafından yasaklanmasının anlaşılır bir yanı yoktu.

Yalnız camilerde değil, evlerde de Arapça ezan okumak yasaklanmıştı. Bu yüzden yüzlerce kişi hapislere girdi, karakollarda dayak yedi, işinden atıldı veya para cezası ödedi. Halk yasağı delmek için minarelere delileri çıkartıp Arapça ezan okutmuştu.

Gazipaşa'da bir felçli hasta Türkçe ezanın okunmasına sadece 3 gün dayanabilmiş ve üçüncü gün intihar etmişti.

Türkçe ezan okumamak için Güneydoğu'dan Irak ve Suriye'ye göç edenler olmuştu.

Tek kelime Türkçe bilinmeyen Kürt ve Arap köylerinde "Türkçe ezan" zorlamasının sebebi hala anlaşılamadı.

Menderes Celal Bayar'la Arapça ezan konusunda ters düştü ve az daha Arapça ezan yüzünden Başbakanlıktan istifa edecekti.

Kanunla yasaklanan sadece Arapça ezandı. Çince, Rusça, Fransızca, İngilizce ezan okumak serbestti.

Demokrat Parti Türkçe ezanı yasaklamadı. Sadece Arapça ezan okuma yasağını kaldırdı. Böylece ezanı isteyen, istediği dilde okuyabilecekti.

Ancak 60 yıldır bir tek camide bile Türkçe ezan okunmadığına göre halk kararını Arapça ezandan yana vermişti.

Arapça Ezan yasağını getiren CHP, ne gariptir ki, 1950'de Demokrat Parti ile birlikte bu yasağın kaldırılması lehinde oy kullanmıştı.

Halk Adnan Menderes idam edildiğinde ezan yüzünden asıldığına inandı ve onu "Ezan Şehidi" diye hayırla andı.

O gün halk TBMM önünde toplanmış, kanunun bir an önce çıkması için tezahürat yapıyordu.

Camilerin önünde toplanmış kalabalıkların kulağı radyoda, ezan yasağının kalkmasını bekliyorlardı.

Adnan Menderes hükümeti DP Genel Başkanı olduktan bir hafta

sonra Arapça ezan yasağını kaldırmıştı (16 Haziran 1950).

Kanun çıktığı duyulunca bütün Türkiye bayram yerine döndü. Kurbanlar kesildi, şenlikler düzenlendi, zılgıtlar çalındı, o gün ezan sesinden en çok ağlanılan gün oldu.

Mustafa Armağan Türkçe Ezan ve Menderes kitabında 18 yıl süren ezan yasağında yaşananları görgü tanıklarının dilinden aktardı. (Timaş Yayınları, 2010)

Atatürk ve içki problemi

"Atatürk, devrin en ünlü rakısı Dimitrokopulo'dan her gece yarım kilo içerdi. Mezesi de sadece tuzlu leblebiydi... Ara sıra da fava denen zeytinyağlı, limonlu bakla ezmesi istediği olurdu... Benim yanında bulunduğum süre içinde hiç namaz kılmadı. Oruç da tutmadı. Ramazanlarda içki içer, fakat kadir geceleri sofra bile kurdurtmazdı." Bu satırlar, Atatürk'e 12 yıl geceli gündüzlü hizmet etmiş olan ve daha sonra anılarını "Atatürk'ün Uşağı İdim" adlı kitapta toplayan Cemal Granda'ya aittir.

Mustafa Kemal'i rakıyla, arkadaşı Ali Fuad (Cebesoy) tanıştırır. Bu hikâyeyi dönemin ünlü yazarı Falih Rıfkı Atay, Çankaya isimli eserinde şöyle anlatır: "Genç Mustafa Kemal (1900'lerin başı, daha Harbiye öğrencisi iken. Y.G.) arkadaşlarıyle Beyoğlu'na eğlence yerlerine giderdi. İyi giyinmeyi ve yaşamayı severdi. İstanbul'a gelinceye kadar biradan başka içki kullanmamıştı. Bir gün arkadaşı Ali Fuad'la (Cebesoy) beraber Büyükada'ya gitmişler. Ne lokantada yiyip içecek ne de otelde geceleyebilecek paraları yok. Ali Fuad bir şişe rakı, bir şişe bira, ekmek ve yemiş almış ve beraber çamlığa yürümüşler. Mustafa Kemal bir şişe birayı bitirince:

- 'Şimdi ne yapacağım?' demiş.

İlk defa rakıyı o akşam denemiş. Başı bir hoş dönmüş. Güneş batmak üzere, sigara paketinin altına resimler çizmiş, sonra:

- 'Fuad, demiş, ne iyi içki imiş bu... İnsanın şair olası geliyor.' demiş."

Görüleceği gibi Harbiye Öğrencisi Mustafa Kemal, rakıyla daha ilk tanışmasında bu içkinin hoşluğunu teslim etmiş, etkisini anlamış ve o günden sonra en çok tercih edeceği içkiyi keşfetmiştir.

Lord Kinross, Atatürk isimli kitabında Sofya'daki askeri ataşelik günlerinde Mustafa Kemal'in rakıyla yakınlığını şöyle anlatır:

> "Bir süre sonra Mustafa Kemal, arkadaşı Şakir'le birlikte, elçiliğe yakın bir ev bulup taşındı. Evin döşenmesi tamam olunca, iki arkadaş, Bulgar Adliye Nazırı'na bir ziyafet verdiler. Yemekte havyar, Türkiye'den özel olarak getirtilmiş en iyi cins rakı vardı."

Ama bu işin öncesi de vardır. Mustafa Kemal aslında içkiye çocuk yaşta başlamıştır.

Hasan Reşit Tankut, Çankaya'daki sofrada bizzat dinlediği hikâyeyi Atatürk'ün ağzından şöyle anlatır:

> "Küçük yaşta öksüz kaldım. Güç bela okudum. Daha çocukken içkiye dadandık. Fakat o zamanlarda ben çok içmedim. Devamlı içtim fakat kendimden geçene kadar içtiğimi ne ben gördüm ne de başkaları... Ama buldukça içerdim. Yatılı askeri okula verdiler, annem bana günde iki kuruş gönderirdi. Okulun kapıcısı, borazan çavuşluğundan emekli bir koca idi. Bu iki kuruşu ona verirdim. Kırk parasını alır, kırk parasıyla teneke bir maşrapa içinde içki getirirdi. Böyle olduğu halde, askeri liseyi bitirene kadar ne durum bakımından bir ceza aldım, ne sınıf birinciliğini bıraktım. Okul öğretim kurulu, belgemi verip beni kutladıktan sonra dedi ki; 'Mustafa Kemal, biz senin her gün içki aldığını ve bunu sana getireni biliyorduk. Fakat tutumunda bir aykırılık, okumanda bir aksaklık görmediğimiz için bunu senin yüzüne vurmadık. Şimdi Harp Okulu'na gidiyorsun. Orada bu fırsatı bulamazsın, sen de arama.'"

Mustafa Kemal, bu öğüde uymaz. Harbiye'de de fırsat buldukça içer.

Atatürk, hiç içki kullanmamışlarla şakalaşır, fakat için diye zorlamaz. İçkiye alışmış olmayanların sabaha kadar tek bir kadehle idare ettikleri çoktur. Agop Dilaçar, birgün sofranın baş taraflarına düşmüştür. Atatürk'e yakındır. Kadehler doldurulmaya başlanır. Zaten içkiyi az kullanan

Dilaçar, kadehine rakı koyar gibi su koyar. Bunun farkına varan Atatürk de eline bir bardak alarak, Dilaçar'ın kadehine güya rakıyı sulandırmak için su katar. Ve Dilaçar'a bakarak gülümser. Artık şakanın bini bir para. Fakat sonunda Mustafa Kemal:

"Bakınız arkadaşlar. Bu sofrada içki zorunluluğu yoktur. Herkes dilediğini içer." der.[688]

Atatürk hakkındaki yazılan kitaplarda Yunan Harbi sırasında içki içtiğine dair bir veri pek yoktur. Ancak savaşın bitişinde, İzmir'in alınmasından hemen sonra, Atatürk'ün rakı içtiğini görürüz. Üstelik, içki içmek, Men-i Müskirat Kanunu ile yasaklanmıştır. Kanun yürürlüğe gireli 2 yıl olmuştur ve en hafif ceza da Hadd-i Şeri, yani 80 değnektir.

10 Eylül 1922'yi 11 Eylül'e bağlayan gece, Karşıyaka'da Yunan Kralı'nın kaldığı yalıda Mustafa Kemal rakı içer. Yaveri Salih Bozok da yemekte yanındadır. İkisi de sarhoş olur. Önce Mustafa Kemal Rumeli türküleri söyler, sonra da Salih Bozok'a söyletir.

Falih Rıfkı Atay'ın aktardığına göre Başkumandan, İzmir'de yanında subaylar olmadan, tek başına şehri gezmeye çıkar. Devrin ünlü oteli Kramer'e gider. Kordonboyu'ndaki bu otelin lokantası bir hayli kalabalıktır. Garsonlar tek başına gördükleri Mustafa Kemal'i başta tanıyamazlar ve yer olmadığını söylerler. Sonra içeridekilerden biri tanıyınca, ortalığı bir telaş alır ve hemen Mustafa Kemal'e yer bulurlar. Mustafa Kemal, rakısını söyler. Sonra rakıyı getiren şefe sorar:

"Kral Konstantin, bu otele gelip rakı içti mi?

Hayır Paşa efendimiz.

Öyleyse İzmir'i niye almak istemiş ki?"

Bu anektodun birkaç farklı versiyonu daha vardır. Ama ana konu aynıdır. Rakı, Mustafa Kemal'in gözünde, bulunduğu mekânı da güzel kılan, ona anlam katan bir içkidir. Kordonboyu'nda rakı içmedikten sonra, İzmir'i alsan ne olur, almasan ne olur...

Granda'ya göre; Çankaya sofrasında içki olarak rakıyı ve yanında da baş meze olarak leblebi, beyaz peynir ve kavunu tercih eder. Bira, şarap, viski ve şampanyayı nadiren içer. Gündüzleri ve önemli konuların gö-

rüşüleceği sofralarda içki bulundurmaz. Ama içmediği günlerde hem uyumak hem de bağırsaklarını harekete geçirmek için devamlı olarak ilaç kullanmak zorunda kalır. Sağlığı için içmemesini isteyen genel sekreteri Hasan Rıza Soyak'a, şöyle der:

"Haklısın, bunları ben de bilmez değilim çocuk...

Fakat ne yapayım ki, içmeğe mecburum; kafam çok ama beni rahatsız edecek kadar çok ve hızlı çalışıyor. Vakit vakit onu uyuşturup, biraz dinlenmek ihtiyacını duyuyorum... Zihnim bir meseleye takılıyor, onu düşüne düşüne kafam şişiyor, uykum kaçıyor... İçmediğim zamanlar uyuyamıyorum, ıstırap içinde bunalıyorum. Aynı zamanda içki bağırsaklarımı da düzenliyor..."

Cemal Granda "Atatürk'ün Uşağı İdim" adlı kitabında ilginç anılara yer verir:

> "Yalnız bir gece, Kazım Özalp'in evinde tam yirmi sekiz kadeh kokteyl içtiğini hatırlarım. Bunun adı Napoleon kokteyli idi. Bir miktar cin, bir miktar vermut, bir miktar da Seribrandi likörü ile yapılıyordu. Bunların dışında alıştığı içkiyi değiştirmemiştir.

Her gece içen Atatürk, gündüzleri alkol kullanmaz, yalnız çok sıcak günlerde, bir iki bardaktan fazla olmamak üzere bira içerdi. Bu yüzden, kimse Atatürk'e gündüzleri içki içmek için ısrar etmez, en koyu alışkanlar bile akşamın olmasını iple çekerdi. Büyükdere gezisi o ender gecelerden birine rastlamış ve halkın gösterisi karşısında coşan Atatürk, içki faslını farkında olmayarak sabaha dek sürdürmüştü.

Atatürk'ün içki içmesine karşı olanların başında Umumi Kâtip Yusuf Hikmet Bayur geliyordu. (Hasan Rıza Bey'den önceki umumi kâtip. Bayur- her halde Atatürk'ü hepimizden çok sevdiğinden olacak- onu içkisinden caydırmak için türlü bahaneler bulur, fakat hiçbirini başaramazdı.

Atatürk çok içmezdi. İçtiği zamanda içmesini bilirdi. Acele etmezdi, konuşarak, sohbet ederek, yavaş yavaş içmeyi severdi. Ölçüyü kaçırmazdı. Sarhoş olduğunu bir kez bile görmedim. Taşkın bir hareketine rastlamadım.

Böyle olduğu halde, Hikmet Bayur'la aralarında sık sık tartışmalara tanık olurdum. Hemen her sabah tekrarlanan bu tartışmalardan Bayur'un yenil-

giye uğradığını üzülerek görürdüm.

Hikmet Bayur, erken saatlerde Atatürk'e gelir, o günkü ajans bültenlerini getirir ve kendisinden emir alırdı. Atatürk'ün yorgun halini gören Bayur dayanamaz:

- 'Paşam, yine renginiz yerinde değil, çok yorgun ve bitkinsiniz. Şu içkiyi bu kadar içmeseniz daha iyi olur.' derdi.

Bu karışmaya Atatürk'ün canı sıkılır ama hiç belli etmemeye çalışarak:

- 'A Hikmet Bey, ben rakıyı şimdi değil, daha Harbiye talebesiyken içerdim. Bugüne kadar da hiç zararını görmedim.' diye karşılık verirdi. Bayur bunun da altında kalmazdı:

- 'Muhterem Paşam, bugün belki zararını görmediğinizi sanırsınız, fakat yarın göreceksiniz. Siz bu memlekete lazımsınız. Kendinize acımıyorsanız bari bu millete acıyın. Bu millet sizin varlığınızla vardır. Ne olur şu içkiyi az için.'

Atatürk bu sözleri hep gülümseyerek karşıladı. O da Hikmet Bayur'un içinde bir kötülük olmadığını, kendisini herkesten çok sevdiğini biliyordu. Fakat bir gün canına tak demiş olacak ki, Hikmet Bayur yine içkiyi kötüleyen konferansına başladığı sırada, birdenbire sözü başka yana çevirerek:

- 'Bu günkü işler arasında neler var bakalım?' diye sordu.

Atatürk o an yine sinirlendiğini belli etmemişti ama kararını vermişti. Bu içki aleyhtarı konferanslara artık bir son verecekti. Üç gün sonra mesele anlaşıldı. Akşam sofrada Atatürk, Hikmet Bayur'la beraber hepimizi şaşırtan şu haberi veriyordu:

- 'Hikmet Bey, seni Kabil'e sefir yapalım. Git, oraları gör; hatta gerekirse Hindistan'a kadar git. Oralar hakkında bilgi edin. Oku, öğren ve ilim getir. Bize bu yolda faydalı ol.' dedi.

Bu suretle Hikmet Bayur'un Kabil Büyükelçiliği'ne atanma emri verilmiş oluyordu. Hikmet Bayur, hareketinden önce veda için Köşk'e geldi. Atatürk, onu salonda ayağa kalkarak karşıladı. Giderken de kapıya kadar elini omzuna koyarak uğurladı. Bayur birkaç gün sonra ayrılarak Kabil'e gitti.

Bana öyle geliyor ki, bu atanma, Bayur'un yurda hizmet kaygısı, yalansız olarak Atatürk'e içki içmemesi öğüdü ve içmesine engel olma hareketinden ileri geliyordu. O Hikmet Bayur ki, sevgisini, saygısını hiç eksik etmediği

büyük adama 'İçme Paşam!' sözünü ilk söyleyebilmek cesaretini göstermiş, fakat bunu çok sevdiği Atatürk'ün yanından uzaklaştırılmak cezasıyla ödemişti. Nitekim Hikmet Bayur haklı çıkmış, Atatürk de sonunda içkinin fenalığını anlamış, fakat iş işten geçmişti."

Evet, Granda böyle söyler: "Atatürk de sonunda içkinin fenalığını anlamış, fakat iş işten geçmişti."

Aşağıdaki cümleler de Cemal Granda'nın Atatürk'ün Uşağı İdim adlı kitabından:

"- Atatürk, bir gece iddia üzerine tabancasını çekip köşkteki avizelerin ampullerini nasıl vurdu?

- Atatürk, sofra sohbeti sabaha dek uzayınca, manevi kızı Zehra'ya nasıl sabah ezanı okuttu?"

İnönü, başbakanlıktan ayrıldıktan sonra günlüğüne şunları yazacaktır:

"Son seneleri Atatürk'ün çok zor olmuştu. Gece alkol tesiriyle alınan teşebbüsleri ertesi gün iptal etmek, bir eski âdetimizdi. Son seneler bu âdet kalkmaya başladı. Hele nihayete doğru (1936-37 vuzuh ile hatırladığım seneler), gece arzu veya teşebbüs ettiği bir işi, ertesi gün tamamen sakin ve tamam iken de iltizam ve takip etmeye başladı. Sıhhatinde ve alkolün tesir atında bu tebeddülü fark ettiğim andan itibaren korkum çok arttı." [689].

İçki Şişede Durduğu Gibi Durmaz...

Vakit ilerlemişti. Saatler 23 ve sonrasını gösteriyordu. Epeyce yenilmiş ve içilmişti. Çankaya Köşkü'ndeki sofraya 3 efe getirdiler... Efelerden biri, bir ara hoşa gitmeyen bir cümle kurdu...

Öfkelenen Mustafa Kemal, Tabancasını Çekti...

Efe'nin Boynuna Dayadı. Peşpeşe Ateş Etmeye Başladı.

Büyük Şok. Herkes Dondu Kaldı...

Bu olayın tamamını anlatmalıyım. Gün, ay, yıl olarak zamanını bilmiyorum. Ama kayıtlara geçen olay şöyle: "Rahmetli Behçet Kemal de (Çağlar) o gece için Ergenekon konulu manzum bir perdelik piyes hazırlamış, arkadaşları ile onu oynamıştı; efsane Ergenekon ile Ankara Ergenekonu'nu birbirine bağlıyordu genç şair. Piyes dekorunda bozkurt yerine Gazi Mustafa Kemal'in güneş gibi parlayan silueti görünüyor ve

bunun önünde sevinenler sazları ile türkülerle oynuyorlardı. Program bitince Dr. Reşit Galip, Behçet Kemal, sevinenlerin ustaları ile birlikte arabalara dolup Çankaya'ya çıktığımız vakit saat 23'ü geçmişti.

Biz sofrada yerimize iliştikten sonra Paşa'ya:

- "Efeler geldiler..." yollu bir haber verilince: Paşa birden kaşlarını çatıp:

- "Ne efeleri?.." diye sordu. Belli ki efe sözü hoşuna gitmemişti:

- "Yanıma yakın sandalye koyun, onlar gelsinler!" buyurdu.

Önde Yukarıyüz'de hancı Hüsnüoğlu Bahri Çavuş, Yazıcıoğlu Fehmi, memur Genç Osman yemek salonuna girmişlerdi. Paşa, heyecan içinde, neşeli fakat saygılı duran bu yiğitlere sordu:

- "Siz efe misiniz?"

Bahri Çavuş, gayet hürmetkar bir bakışla Gazi'nin gözlerinin içine bakarak:

- "Paşam, efendim, senin huzurunda kim efe olabilir? Gibi hikmet dolu ve Gazi'nin gönlünü dolduran bir cevap vermişti. Üç seymen ustası birer birer Ata'nın elini öptükten sonra sandalyelerine iliştiler.

Gazi, seymenlere; "Şimdi size soframdakileri tanıtayım" diye söze başlamıştı:

- Bu zat, büyük alimlerimizdendir. Tarih yazar ve okutur. Bu, büyük yazardır. Olayları dile getirir. Bu, büyük..." Sofradakilerden böyle iltifatlarla bahsetmesi tamamlandıktan sonra, seymenleri göstererek:

- "Bunlar da yeryüzünün en kahraman milletinin en yiğit insanlarından üstündürler... Bana gelince, bu zattan daha iyi tarihimizi bilmesem, dertlerimizi bu zattan daha iyi dile getirmesem, bu zattan daha iyi asker olmasam, bu zattan daha iyi konuşmasam, sizden daha cesur olmasam, elbette başınızda olamazdım..."

M. Kemal, bu sözlerinin uyandırdığı heyecanlı bakışın altında, seymenlere hitabına devam ediyordu:

- "Sorarım size? Ben ne Mustafa Kemal'im ne de cumhurbaşkanı... İkimiz de Türk, ikimiz de efe... Sen beni bilmiyorsun, ben de seni. Dağ başında karşılaşsak benden korkar mısın, korkmaz mısın?"

Bu soru, gece yarısının hayli aşıldığı, yenilip içilmenin ilerlediği bir zamanda, o günü büyük heyecan, yorgunluk ve neşe içinde geçirmiş bir vatandaşa tevcih edilmişti. Bahri Çavuş'un cevabı şu olmuştu:

- "Senin sayende düşmandan korkmamıştık ki, senden korkalım!"

Bu cevap, M. Kemal'i tatmin etmemiş gibi görünmüştü.

- "Düşmandan tabi-i korkmayacaksın. Gel bana doğru bakalım gerçekten efe misin?

Diyerek yanına çağırdığı Bahri Çavuş'un başını dizine doğru çekmiş, onun boynuna dayadığı tabancasını ateş etmeye başlamıştı. Kurşunlar Bahri'nin boyun tüylerini yalayarak duvara saplanırken, o, kılını bile kıpırdatmamıştı. Ateş durmuştu. Bahri Çavuş doğrulmuş:

- "Bitti mi Paşam?" diye sormuştu.

M. Kemal elindeki tabancayı yere fırlatmış gözlerinden yaşlar akarak şöyle konuşmuştu:

- "Demin söylediklerim yalandı, yanlıştı. Ben her şey değilim, ben hiçim. Eğer bu millet bana böyle inanmasaydı, ben hiç olurdum. Bu millet kılı kıpırdamadan vatanı için canını vermeye hazır olmasaydı, ben hiçbir şey yapamazdım..."

Hepimizin gözleri yaşla dolu idi. Gün doğuyordu. Yanından ayrılırken, Ankaralılara sevgilerini, ulaştırmamızı emreden Gazi M. Kemal,

tavırlarından çok hoşlandığı seymenlerin ahvali ile yakından ilgilenmemizi ihtar etmişti. Bahri Çavuş'un geçim derdi olduğunu, onun sükutunun asaletinden (geldiğini) hissetmişti büyük insan..." [690,691].

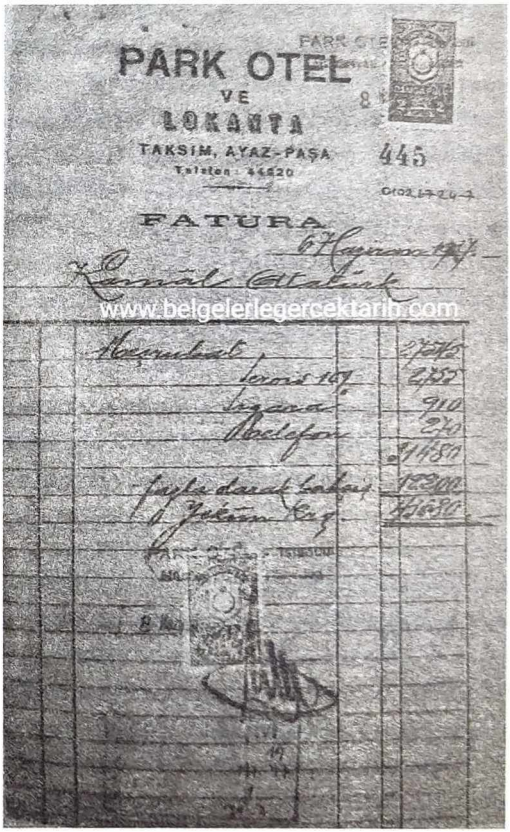

Fotoğraflar: Mustafa Kemal'in sürekli olarak taşıdığı tabancalardan biri... Mustafa Kemal'in bastonu aslında baston değildi. Tüfekti. O tüfekle ateş ederken... Bu dönemin seymenleri...

Atatürk Bir Gecede 43 Bin 680 Lira, Yani 3 Bin 970 Altın Harcamış Olamaz.

O Ve Silahşorları, Belki 6 Ay Park Otel'de Veresiye Yemişler İçmişler. Deftere Yazdırmışlar. Sonra Toptan Bir Ödeme Yapılmış.

1937 yılında bir cumhuriyet altını kabaca 11 lira idi. Şimdi, bu eğlence geceleri için Atatürk'ün kaç altın harcamış olduğunu fatura toplamını 11'e bölerek bulalım. Bölüyoruz 3 bin 970 çıkıyor. Yani o gece harcanan paranın karşılığı 3 bin 970 altındır. Cumhuriyet altını bugün kabaca 28 bin lira olduğuna göre, 1937 yılının haziran ayında harcanan bu 43 bin 680 liranın bugünkü karşılığı 111 milyon 160 bin liradır. Faturanın diğer kalemlerine gelince... 27 bin 545 liralık içki içilmiş. 11'e bölerek altın karşılığını bulalım. Bölüyoruz; 2 bin 504 altın ederinde içki içilmiş. Yani 70 milyon 112 bin liralık içki içmişler. Bahşiş kalemine bakalım. Atatürk 12 bin 200 lira bahşiş vermiş. Yani 1109 (bin yüz dokuz) altın. Bahşişin bugünkü ederi 31 milyon 52 bin lira... Fatura önce açık olarak düzenlenmiş. Ödenince kapalıya çevrilmiş. Cömert adammış...

www.belgelerlegercektarih.com

Ve işte Mustafa Kemal Atatürk'ün içkisiyle ilgili olarak İngiliz ajan-tarihçi Arnold J.Toynbee'nin anıları:

Keşke Hz.Muhammed'i (S.A.V.) dinlemiş olsaydı

Atatürk doymak bilmez (gargantuan) bir sert içki müptelası olmuştu. 1923 yılında bir akşam yemeği için Ankara'da misafiriydim, lebalep sek viski kadehleriyle dolu büyük bir pirinç tepsi Atatürk'ün önüne konulduğunda olanlara gözlerimle şahit oldum. Bardaklar öylesine hızla boşaldı ki, sanki viskiler birer koyun pirzolası, diktatör (Atatürk) de bunları iştahla mideye indiren bir danuaydı (dane). Atatürk kendini bütün

haramlardan kurtardığını kanıtlamak istermiş gibi oldukça gösterişli bir tavırla içerdi içkisini. Fakat aynı zamanda pervasızca içerdi; zira bu Batılı günah, tam da onun doğasına uygun bir şeydi.

Atatürk'ün şeytani (demonic) bir doğası vardı ve dönemin bazı hızlı Amerikalıları gibi alkolü yaptığı her işte ortaya koyduğu insanüstü 'dürtü'yü canlı tutacak bir uyarıcı olarak kullanırdı. Atatürk pek çok insanın bir ömre sığdırabileceğinden çok daha fazlasını başardı, alkol de enerjisinin kaynaklarından biriydi; ne var ki, vakitsiz ölümünün sebebi de içki olacaktı. Bu şeytani sabık Müslümanın Batı'nın bu zehiriyle başa çıkamaması, belki de Muhammed Peygamber'in içkiyi yasaklamasındaki hikmetin de bir kanıtıdır.

Dostlarını sürgüne gönderdi

Atatürk'ün sürgüne gönderdiği eski silah arkadaşları maddi şartlar bakımından sürgündeki Rus dostlarımdan daha şanssız değillerdi; ancak Rus sürgünlerin maruz kaldıkları psikolojik sorunlarla da boğuşmak zorundaydılar.

Atatürk bu insanları sürgüne yollayarak hem sürgüne gönderdiği insanlara karşı kişisel olarak, hem de kendisinin ve sürgüne gönderdiği insanların ülkesine karşı büyük bir suç işledi. Atatürk, Türkiye'nin vatanını seven, dürüst ve yetenekli vatandaşlara en çok ihtiyacı olduğu bir dönemde ülkesini kendisi dışında herkesten mahrum bıraktı ve aslında bunu yaparken sürgüne yolladığı insanların sahip olduğu yurtseverliğe sahip bulunmadığını da kanıtlamış oldu.

Bu insanlar ülkeleri için yine onun liderliğinde çalışmaya can atıyorlardı. Atatürk'ün cevabı ise onları ülkelerinden kovmak oldu. Onun gözünde bu insanların suçu, kendilerine ait fikirlerinin olması ve bunlarla çalıştığı sürece Türkiye semalarının tek parlayan yıldızı olamayacağıydı; bu, kabul edilemezdi.

KARŞISINDAKİNİ BAKIŞLARIYLA KORKUTURDU

Atatürk, biri hoşlanmadığı bir şey söylerken karşısındaki insanı görsel olarak korkuturdu; ağzını açmadan bütün alnını, kaşlarının üzerine çöreklenen bir fırtına bulutu gibi öne eğecek şekilde kaşlarını çatardı. Ben de bu asılan yüz ifadesiyle bana tamamen haksız olduğumu söylediğinde karşılaştım.

Atatürk ile aramızdaki fikir alışverişi oldukça kısa sürdü; ancak bu kadarı bile oldukça güçlü fakat aynı zamanda Leibnizci manada 'tek yönlü' (monadik) bir zihinle karşı karşıya olduğumu anlamama yetti.

Atatürk'ün aklının midye gibi kendi içine kapanması, bence onun şeytani karanlığının bir bedeliydi.Atatürk'ün inatçılığı, ülkesinin ödemek zorunda olduğu ağır bir bedele yol açtı; Artık o, ülkesinin diktatörüydü.

İnsanı insan yapan bir özellik ona bahşedilmemişti

Atatürk gerçekten de kişisel ilkelere hiç önem veren biri değildi ve önem vermemesinin sebebi de ondaki sevgi yokluğuydu. Atatürk oldukça yüksek düzeylerde deha ve kararlılık sahibi biriydi, fakat insanı insan yapan bir özellik ona bahşedilmemişti. Eğer Atatürk'ün herhangi bir şeyi sevdiğini söyleyeceksek, onun sevdiği şeyin soyut bir kavram, bir fikir olduğunu söyleyebiliriz. O Türkiye'yi sevmişti, ancak gerçek anlamda hiçbir Türkü sevdiğini söyleyemeyiz (tabii 'sevmek' doğru kelimeyse).

Fenafillah mertebesi

Geldik dikenli iki konuya: 1927 yılında İzmir Suikastı davasıyla, muhaliflerle ve ittihatçılarla hesaplaşmasını bitiren ve tek adam, diktatör haline gelen Mustafa Kemal, artık kendini ideolojik çalışmalara verir. Ölümüne kadar geçen 11 yılda, Türklük ve Türkçenin tanımıyla uğraşacak, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'ni üretecektir. Devletin kadrolarını bu yönde yönlendirir.

Mustafa Kemal, inanmış bir ırkçıdır...

Türk, Amerika'ya gitmiş, korkunç bir ses çıkararak aşağıya düşen şelalaye bakmış bakmış ve "Ne yaygara!" demiş. Bu kelime, ağızdan ağıza dolaşırken Niagara Şelalesi olmuş. Yani şelaleye adını Türkler vermiş. Niagara kelimesi Türkçe imiş...

Aynı şekilde Türk, Brezilya'da nehre bakmış bakmış ve "Amma uzun hal" demiş. Bu kelime ağızdan ağıza dolaşırken, Amazon nehri olmuş. Yani nehre adını Türkler vermiş. Amazon kelimesi Türkçe imiş...

Benzer şekilde, Teksas (Tek saz'dan türeme), Arkansas (Arkan saz'dan türeme) kelimeleri de Türkçe imiş...

Bizim eğlenmek için dilimize doladığımız bu uydurmaları ciddiye alanlar da var kuşkusuz...

Ben kelime benzerliği üzerinden Türkçenin büyüklüğünü ve etkinliğini ispatlamaya çalışanların çabalarını hep acıyarak izledim.

İşin gerçeğine dönersek, bu kelime benzetmece oyunu 1930'larda başladı. Yer: Çankaya Köşkü. Başlatan: Atatürk.

"Bu soruyu sormak bile yeter, bütün bir çılgınlığı önlemeye... Kipling'in If (Eğer) şiirinde ünlü iki mısra vardır: 'If you can keep your head / While all around you are losing theirs.' ('Sen koruyabilirsen aklını / Başka herkes yitirirken.') 1930'ların başlarında sakin ve ciddi birisi çıksa ve dese ki... Ama olmuyor işte... Diyemiyorlar. Koca koca adamlar sürükleniyor koca bir hevesin peşinden.

Tek parti, tek adam rejim ve ortamlarının bir iflah olmaz çürüklüğü de işte burada... Normal bilim ölçüt ve kuralları askıya alınıyor. Yerine, bir ulu önder etrafında dönen, her dediğini doğru sayan/saydırtan başka kurallar geliyor.

Atilla Oral'ın Atatürk'ün Sansürlenen Mektubu kitabındaki pek çok fotoğrafın ikonik işlevine daha önce değinmiştim. Bir bölümü, Atatürk'ün kâh dil, kâh tarih üzerinde çalışırken göstermek suretiyle, bu çalışmaları liderlik otoritesiyle özdeşleştirip 'ilmi ve ciddi' karakterlerinin altını çizmeye yarıyor.

Bu tür özel sayfalardan biri, Atatürk'ün yaveri, (soradan Bolu Milletvekili de olan) Cevat Abbas Gürer'in anılarına ayrılmış. 'Üç gün uyumadan, hatta yerini terketmeden okur ve yazardı...' başlığını taşıyor. 'Atatürk, tarihimizde kıdemimizi ve medeniyetimizi ifade edebilecek lehçelerimizde bir kelime bulduğu zaman çok sevinir çok neşelenirdi.' diyor Cevat Abbas Gürer. Böyle gecelerden birinde, masa başındaki Atatürk, Rus Bilim Adamı Pekarsky'nin Yakut Lugatı'nda 'emerik' diye bir sözcük buluyor. 'Denizle ayrılan kara parçası' demekmiş.

Kendi kendine gülmeye başlıyor. Derin bir haz ve neşe içinde, 'Amerika'nın adını büyük ecdat koymuştur.' diyor. Kristof Kolomb ve Amerigo Vespucci'den çok önce, Yakut Türkleri işte o kıtaya geçmiş ve adını da onlar koymuş; Amerika sözcüğü asıl böyle oluşmuş. Gürer, 'buyurdular' diye aktarıyor.

Yahu, hiç kimsede mi yoktu bir parça aklıselim? Evet, bugün Amerikalar dediğimiz kara parçaları, son buzul çağının bitiminden önce, yani Bering Boğazı boğaz değil, henüz bir kara köprüsüyken, Sibirya'dan Alaska'ya geçen küçük avcı-toplayıcı gurupları tarafından kuzeyden güneye kolonize edildi. 20-18.000 yıl önceydi ve ne gibi diller konuştuklarını hiç ama hiç bilmiyoruz. Geçelim; diyelim ki Yakutlar da bunların içinde. Yani bu muazzam alanın bütün kıyılarını çepeçevre dolaşmışlar, krokisini çıkarmışlar ve buzullar eriyip deniz seviyesi yükseldikten sonra, her tarafının suyla çevrili olduğunu görüp, anlayıp, böyle en az birkaç bin yıl sürmesi gereken (Tabii, yazı olmadığı için nesilden nesile nasıl aktarıldığını da çözemediğimiz...) bir idrak süreciyle "emerik" sözcüğünü yaratmışlar, öyle mi?

Hadi yutmuş olalım bu kadarını... Sonra emerik sözcüğü nasıl Amerika olmuş? Nasıl geçmiş Batı ve bütün dünya dillerine? Yani Kolomb ve Vespucci, hala oralarda yaşayan Yakut Türkleriyle karşılaşmışlar da emerik'i onlardan mı öğrenmişler? Karayip ve Brezilya yerli dillerinde de emerik mi varmış?

Amerigo Vespucci, 1499-1502'da Güney Amerika'nın doğu (Brezilya) kıyısına birkaç yolculuk yaptı. İki seyahatname kaleme aldı. Alman haritacısı Martin Waldseemüller, 1507'de yayınladığı Universalis Cosmographia (Evrensel Kozmografya) küresi ve atlası ile onlara eşlik eden Cosmographiae İntroductio (Cozmografyaya Giriş) kitabında, bu yeni dünyaya veya dünyanın dördüncü kısmına, Amerigo Vespucci'nin ön adına atfen Amerika denmesini ilk öneren kişi oldu.

Çağdaş bilimin kabul ettiği transmisyon patikası işte bu... Gayet sağlam. Gerçek kişiler, atlaslar, kitap ve haritalar -istenebilecek her türlü (matbu) vesika- hepsi ortada. Ama hani vesikalar esas alınmalı, vesikasız hiçbir şey yazılmamalıydı?

Lider 'buyurdu'larıyla tarih yazmanın 'ilmi ve ciddi'liği de buraya kadarmış anlaşılan. Üstelik öyle bir noktayı atlamışlar ki, akıllara seza. Açıklayacağım..." [692].

"Geçen sefer, güya Pekarsky'ye dayanarak Amerika'nın adının Yakut dilindeki emerik'ten geldiği fantezisine kapılanların, çok basit bir noktayı tamamen atladığından söz etmiştim. Nedir bu? Rusya ve Yakutlar, Rusça ve Yakut dili ilişkisi...

Yakut (Saha) nüfusu, 2002 Rus sayımına göre 440 bin. Sibirya'nın kuzeydoğusunda, büyük bir alan ama küçük bir nüfus ve pek kimsenin bilmediği bir dil. İnternet sözlükleri sadece 1000-1500 kelime veriyor. Üstelik, Saha (Sakha) sözcüğü bir endonym, yani iç ad. Kendi kendilerine verdikleri ad ama Yakut sözcüğü öyle değil. Bir exonym, yani dış ad. Başkalarının verdiği ad. Muhtemelen, bir başka Sibirya halkı olan Evenk'lerin dilindeki yako (yabancı) sözcüğünden bozma, Rusça Yakut oluşmuş.

Rus Çarlığı doğuya doğru yayılırken Sibirya'yı da ele geçirmiş. (Hatta bir ara Alaska'yı bile almışlar da, sonradan satmışlar ABD'ye...) 1600'lerde Saha topraklarına girmişler, isyanları bastırmışlar. Bu uçsuz bucaksız alanda Rus İmparatorluğu kurumları, eğitimi, okulları, üniversiteleri, bilimi, tarihi, antropolojisi egemen olmuş...

Bu koşullarda, karşınıza emerik gibi bir sözcük çıkarsa sormaz mısınız, Rusçadan geçmiş olamaz mı diye? Yani acaba Yakutlar mı bütün dünyaya emerik'i öğretti, (yoksa) Amerika, Rusçadan Yakut diline böyle mi geçti? Böyle bir olasılık hiç mi gelmez aklınıza?

Üstelik, bugün internette bulduğum Yakut (Saha) dili ve yazısı maddelerinde, (E e) ve (E e umlaut) ile başlayan bütün sözcükler 'Rusçadan geçmedir' (Russian loanwords) deniyor...

Ne yapıyorlar? Doğrudan Atatürk'ün talimatıyla... Yakut dilinin en iyi sözlüğünü çevirip basmaya karar veriyorlar. Rus Bilimler Akademisi'nden ünlü Edouard Pekarsky'nin ilk basımı 1894-6'da St. Petersburg'da yapılan üç ciltlik sözlüğünü Türk Dil Kurumu, Rusça bilen kim varsa parçalayıp dağıtıyor: Abdülkadir İnan, Ahmet Caferoğlu, Reşit Rahmeti Arat gibi bilim adamlarının yanı sıra, generaller, yarbaylar, binbaşılar, konsolos yardımcıları (Halis Bıyıktay, Nuri Berköz, Yakup Orak, Remzi Kilercioğlu) ve daha niceleri... Liste 20 kişiyi buluyor. 8 ayda tercüme ediliyor ve 1937 başında tamamlanıyor. Hemen 1937 ilkbaharında da basımına başlanıyor.

Fakat işte burada çok tuhaf bir durum var. Zira bu basım ancak 6-8 yıl sonra ve kısmen gerçekleşecek. Her nedense 1942'de önce bir örnek basımı yapılıyor ve onu 1945'teki asıl birinci basım izliyor. Edouard Pekarsky, Yakut Dili Sözlüğü, 1. Cilt (a-m) 658 sayfa. (TDK, Ebüzziya Mat-

baası, İstanbul) Neden o kadar geç ve neden ikinci cildi hiç basılmıyor?

Bu soruların cevabını bilemiyorum. Yalnız bir şey çok açık: Çevrilen fasiküller hemen o taslak haliyle Atatürk'e yollanmış ve yaveri Cevat Abbas Gürer'in anlattığı sahne de belki 1936 sonları veya 1937 başlarında yaşanmış; o ilk metinler üzerinde emerik'in karşısında 'denizle ayrılmış arazi parçası' diye bir ifade bulmuş olmalı. Ama bu kadarı son bir-iki yılda hemen literatüre giriyor. Dil kurultaylarında sözü ediliyor; Türkçe'nin bütün diğer dillere önceliğinin (üstünlüğünün Y.G.) kanıtları arasında sayılıyor.

Peki sonra? Atatürk 1938'de ölüyor.... Ya Pekarsky ve emerik'e ne oluyor?

Türkiye'nin önemli ve analitik ve tarihsel lingüistlerinden, Harvard ve Bilkent'e yıllarını vermiş sevgili arkadaşım Engin Sezer'den rica ettim. Widener Kütüphanesi'ne girdi benim için. Pekarsky'nin hem 1945 Türkçe, hem de 1907 ve 1917 Rusça basımlarını bulmakla kalmadı; ilgili yerlerini elektronik olarak taradı ve yolladı. Kendisine çok teşekkür borçluyum.

Ne görüyoruz? Rusça orijinalinde, Kirilik alfabeyle Emepix ve altında Amephka var, yani Emerik=Amerika. Sonra Emepixan ve altında amerikanski=Amerikalı.

Türkçesinde (S. 282) büyük harfle Emerik, altında Amerika. Büyük harfle Emerikeğn, altında Amerikalı.

Ne Rusçası ne Türkçesinde, başkaca bir emerike 'denizle ayrılan arazi parçası'na rastlanmıyor. [693].

Evet. Kelime benzetmek, kelime üzerinden hikâye uydurmak... Halil Berktay, emerik kelimesi üzerinden yapılan fanteziyi Atatürk'ün başlattığını ortaya çıkararak, önemli bir işin altına imza atıyor. Üstelik, alıntı yaptığı kitaptan öğreniyoruz ki Atatürk, bu işlerin merkezindeki kişidir. Yani bugünün Niyagara'cıları, Amazon'cuları, Atatürk'ün sadık izleyicileri olarak ortaya çıkıyorlar.

Şimdi, emerik'ten birkaç yıl geriye gidelim ve Mustafa Kemal'in ünlü Türk Tarih Tezi'ni inceleyelim. Sözü önce bu konuda epey kafa patlattığı anlaşılan Kemal Burkay'a verelim.

"Dengê Kurdistan" sitesinde kısa süre önce "Aborjinler de Türkmüş" başlıklı mizahi bir haber ve yine onu izleyen mizahi mektuplar yayınlandı. Daha sonra yapılanın şaka olduğuna dair açıklamada ise şöyle dendi: "Türk tarihine ilişkin olarak, T.C.'nin sözde bilim adamları tarafından uydurulmuş söylenceler şakadan beter..."

Gerçekten de bu ülkede bilim de tarih de rezil edildi. Türk tarihi ve dili adına pervasızca yalanlar uyduruldu. Düzmeceler teori, bundan da öte, tartışılmaz gerçekler olarak sunuldu. Bu martavallarla yıllar yılı kitlelerin beyni yıkandı, insanlar koşullandırıldı. Bir Türk ulusu yaratma adına, Anadolu'nun rengarenk halklar mozaiğini ortadan kaldırmak, ülkeyi tek renge boyamak için soykırımlar dahil, her türlü yönteme, zorbalığa, yalana başvuruldu. Dünyada eşi görülmeyen ölçüde pervasızca ırkçılık yapıldı ve hala yapılıyor...

Bu ülkede tarih ve dil adına yıllar yılı uydurulan zırvaları açığa çıkarmak, kitlelere anlatmak son derece önemlidir. Zorbalık ve yalan birbirlerinin ikizidir. Türkiye'nin ırkçı-militarist, faşizan rejimi bu iki ayak üzerinde duruyor.

Geçmişte de zaman zaman bu konu üzerinde durdum. Bu yazımda, 1930'lu yıllarda piyasaya sürülen Türk Tarih Tezi üzerinde duracağım.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşe, dağılmaya yüz tuttuğu 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında, bu gidişe bir çare bulmak anlamında ortaya üç değişik görüş çıkar. Bunlardan biri Namık Kemal ve arkadaşlarının savunduğu Osmanlıcılık görüşüdür. Onlar ancak bu anlayışın imparatorluğun farklı dil ve inançtaki pek çok kavmini bir arada tutabileceği kanısındadırlar. Prens Sebahattin, bu çerçevede ademi merkeziyetçi bir çözümü, yani bir tür federasyonu önerir.

İkinci görüş "İslamcılık"tır. Bunlar, Hristiyan halkların kopuş sürecine girdiği, bir bir ayrılıp kendi devletlerini kurdukları, Balkanlar'ın elden gittiği söz konusu koşullarda, Osmanlıcılığın artık pek anlamı kalmadığı, aksine "İslam birliği" anlayışının Osmanlı devletini parçalanmaktan ve çöküntüden kurtarabileceği kanısındadırlar.

Üçüncü grupsa bu ikisine de karşıdır. Bu kesim, batıdaki devletleri örnek alarak, milli bir devleti çözüm olarak gören Türkçü unsurlardan oluşuyordu. Çok ilginçtir ki, Türkçülüğün ve Türk milliyetçiliğinin ide-

olojik temelini atanlar, genellikle Türk değildiler. Bunlar kimlik arayışı içinde olan azınlıklar; Tatar, Pomak, Boşnak, Arnavut gibi Müslüman ve göçmen unsurlardı.

Türk milliyetçiliğine Türklerden çok hizmet sunan, diğer bir deyişle, "kraldan çok kralcı" bu kişiler arasında Kürtler de vardı. Bunlardan biri, Türkçülük ideolojisinin temelini döşediği kabul edilen Ziya Gökalp'tır. Diyarbakır Çermik'ten bir Kürt olan Ziya Gökalp, daha genç yaşında kimlik bunalımına düşüp kafasına kurşun sıkmış, ölümden dönmüş, sonra da, kafasında taşıdığı kurşunla birlikte İstanbul'a giderek, orada tanıdığı İttihat ve Terakkicilerin etkisiyle Türkçülüğe sarılmıştır. "Türkçülüğün Esasları" adlı eserin sahibidir. Türk ırkçılarının "Kızıl Elma, Turan" gibi sembol ve düşlerinin yaratıcısıdır. İttihat ve Terakki'nin ideoloğu odur ve görüşlerinin, Mustafa Kemal de dahil olmak üzere, o dönemin İttihatçı genç subaylarını derinden etkilediği söylenir.

Tüm bunlara rağmen, Ziya Gökalp ırkçı sayılmaz ya da dört başı mamur bir ırkçı sayılmaz... Türk ırkçılığının ideolojik plandaki babası Yusuf Akçura'dır. Rusya'nın Simbirsk bölgesinden, Volga Tatarlarından olup, oradan İstanbul'a göçmüş, harp okuluna girmiş ve İttihat ve Terakki çevresine katılmıştır... 1904 yılında yayınladığı "Üç Tarzı Siyaset" adlı makalesinde, Osmanlıcılığa ve İslamcılığa karşı, ırkçılığa dayalı Türk milliyetçiliğini önermiştir. Bu görüş Türk ırkçılarının manifestosu olarak kabul edilir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Ankara'ya geçen Akçura için, Atatürk'ün "İşte aradığım adam!" dediği söylenir. 1931 yılında oluşturulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurucuları arasındadır, 1932 yılında ise "Türk Tarih Kurumu" adını alan bu cemiyetin başına getirilir. Akçura, ırkçı-Turancı bir milliyetçilik anlayışına sahipti ve Adriyatik'den Çin Seddi'ne kadar olan bölgeyi Türk dünyası olarak niteliyordu. (Boşnak asıllı Süleyman Demirel'in de yıllar sonra aynı slogana sarılması aslında şaşırtıcı değil. Irkçılık bu devletin tüm yöneticilerine şu veya bu oranda sinmiştir.)

Türk tarihine ve diline ait "teori" adı altındaki düzmeceler (Türk Tarih Tezi ile Güneş Dil Teorisi), Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, bizzat Atatürk'ün yönlendirmesiyle ortaya atıldı ve onlara, aralarında Yusuf Akçura ve Afet İnan'ın da bulunduğu, tarihçi ve dilci sıfatı yakıştırılan resmî ide-

oloji kâtiplerinin çabalarıyla bilimsel kılıf uydurulmaya çalışıldı.

Atatürk'ün Türk tarihine ilgisi çok daha önce başlamıştır. 1922'de Türkiye Büyük millet Meclisi'nin 130. toplantısının birinci oturumunda şöyle diyordu:

> "Efendiler,
>
> Bu insanlık dünyasında en az yüz milyonu aşkın nüfustan oluşan büyük bir Türk milleti vardır ve bu milletin yeryüzündeki genişliği oranında tarih alanında da bir derinliği vardır. Türk milletinin kökünün dayandığı Türk adındaki insan, insanlığın ikinci babası Nuh Aleyhiselam'ın oğlu Yasef'in oğlu olan kişidir..."

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, yalnız bir asker ve siyasetçi değil, bir tarihçi gibi de konuşmakta, değme tarihçinin ve de arkeoloğun bilmediği, bilemeyeceği tarihi sırları bir anda ortaya serivermektedir!

Cumhuriyet kurulduktan sonra ise Atatürk, oluşturmaya çalıştığı Türk ulusuna uygun bir tarih yaratmak üzere harekete geçti. Bu amaçla 1930'da Tarih Heyeti'ni oluşturdu ve "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı kitabı hazırlattı. 1931 yılında ise, daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alacak olan "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" oluşturuldu. 1932 yılında yapılan genel kurulda Türk Tarih Tezi benimsendi.

Bu teze göre, dünya tarihi ve uygarlığı nerdeyse bütünüyle, "Türklerin Anayurdu Orta Asya "da başlamış, oradan göçler yoluyla tüm dünyaya yayılmıştı. Mezopotamya'daki Sümer-Akad-Babil uygarlığı, Nil kıyısındaki Mısır Uygarlığı, Anadolu'da Etiler, İtalya'da Etrüskler, Hind, Çin, tümü...

Bununla ilgili olarak "Türkiye Kemalistlerinin Teşkilatı- Forum" başlıklı sitede şu bilgiler veriliyor:

"Türk Tarih Tezi, beyaz ırkın kökeninin Orta Asya olduğu hipotezinden yola çıkmaktadır. Buna göre çeşitli göç dalgaları halinde Orta Asya'dan dünyaya yayılan Türkler, dünya medeniyetlerinin önemli bir kısmını kurmuştur.

Türk Tarih Tezi'nin temel kabulleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Türkler, brakisefal ve beyaz ırktandır. Beyaz ırkın anayurdu Orta Asya'dır.
2. Medeniyetin beşiği Türklerin anayurdu olan Orta Asya'dır.

3. Göçler sonucu Türkler birçok yere yayılmış ve uygarlaşmayı tetiklemiştir.
4. Anadolu'nun ilk yerli halkları Türklerdir; Hititler vs. halklar dahil...
5. Kürtler dağ Türküdür. Bu yüzden 80 yıl önce Kürtlere Dağ Türkü denilmişti.
6. İtalya'da yaşamış Etrüskler Türk'tür.
7. Irak'ın güneyindeki Sümer uygarlığını Türkler kurmuştur.
8. Mısır medeniyetinin ilk kurucuları Orta Asyalı brakisefal Türklerdir.
9. Maya, Aztek ve İnka Amerika uygarlıklarını Türkler kurmuştur.
10. 70 bin yıl önce Asya ve Amerika kıtası arasından batmış Mu kıtasında konuşulmuş olan Mu dili Türkçedir.
11. Peygamber Hz. Nuh Türk'tür.

Görüldüğü gibi, Türk Tarih Tezine göre Irak, Anadolu, Mısır ve Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalı brakisefal ırkın temsilcileridir: Hitit, Sümer, Etrüsk, Rum, Yunan, Kürt, Macar vs. halklar Türk sayılmaktadır. Başka bir deyişle, bu teze göre Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan coğrafyadakilerin çoğu Türk'tür."

Atatürk, Tuna boyunda, Bulgarlardan Almanlara kadar tümden Türk sayıyordu! Bu konuda bir şiir bile yazmıştı:

"Gafil, hangi üç asır, hangi on asır
Tuna ezelden Türk diyarıdır.
Bilinen tarihler söylememiş bunu
Kalkıyor örtüler, örtülen doğacak,
Dinleyin sesini doğan tarihin,
Aydınlıkta karaltı, karaltıda şafak
Yalan tarihi gömüp, doğru tarihe gidin.
Asya'nın ortasında Oğuz oğulları,
Avrupa'nın Alpleri'nde Oğuz torunları
Doğudan çıkan biz
Nerde olsa, ne olsa kendimizi biliriz..."

Tabii bu kadarı yetmez... Bu arada Atatürk, Darwinci teoriyi ve dünya tarihinin gelişim sürecini kendi fantezilerine göre tepetaklak eden, kendi düş ve hayallerine göre bir dünya tarihi uyduran James Churchward adlı bir yazarın kitaplarını okumuş, etkisinde kalmıştır. Churchward, bir za-

manlar Pasifik'te var olan Mu Ülkesi adlı, iki Avustralya büyüklüğünde bir kıtadan söz etmekte ve bu kıtanın 64 milyon nüfusuyla M.Ö. 70.000 yılında battığını ileri sürmektedir. Sözde bu kıtada M.Ö. 200.000 yılından beri büyük bir uygarlık vardır. Bildiğimiz Çin, Hind, Mezopotamya, Mısır, Anadolu ve Amerikan kıtasındaki Maya ve İnka uygarlıkları da bunun uzantısıydı...

Atatürk bu öyküyü duyar duymaz artık "Orta Asya uygarlığı" ile yetinmemiş ve bu batık kıtadaki uygarlıkla ilişkiyi aramaya koyulmuş, bu amaçla Türkiye'nin Meksika Büyükelçisi Tahsin Mayatepek'i de bu ilişkiyi araştırmakla görevlendirmiştir. "Büyük araştırmacı" Mayatepek'in Türklerle Mayalar arasındaki dil birliğini, bundan da öte başkaca ortak arkeolojik kalıntıları bulup rapor etmesi ise çok sürmemiştir!

Böylece bizim, daha düne kadar Orhun Anıtları'yla, yani bin küsur yıl önce başladığını sandığımız Türk tarihi, bir anda 200.000 yıl önceye uzanmıştır!

Türk Tarih Kurumu işte bu teze dayanan okul kitapları hazırlamış ve bunlar okullara, üniversitelere servis edilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra, herhalde, "Bu kadarı da olmaz, dünya aleme rezil olduk." diye düşünülüp bir parça revize edilseler de, yıllardır, tarih diye bu ülkenin insanlarına, Ergenekon masallarının yanı sıra işte bu tür zırvalar okutuluyor.

Dünyada bu saçma sapan iddiaları ciddiye alan bir tarihçi veya bilim adamı yok. Ama olsun! Baylarımız bunu çocuklara öğretmeye, bu ülkenin insanlarına ezberletmeye kararlılar ve bunu başardıklarına kuşku yok! Bu ülkenin, ırkçılığı kendilerine yakıştırmayan aydınları bile, bu rezaletler karşısında sessiz kalıyor ve "Bir Türk dünyaya bedeldir!", "Ne mutlu Türküm diyene!" türünden ırkçı "vecize"ler de dahil, tüm bunların Türk ulusuna güven ve kişilik kazandırmak için yapıldığını söylüyorlar...

Ama herhalde hiç akıllarına gelmiyor; "Türk ulusuna güven vermek için" söylenen bu sözler ve ortaya atılan bu saçma sapan tezler, acaba bu ülkenin Türk olmayan halkları ve ulusları üzerinde ne etki yapıyor?

Kemal Burkay'a teşekkür ediyor ve sözü yeniden ben alıyorum. Sırada Afet İnan var. Atatürk ve Afet İnan, bir dönem ayrılmaz bir ikili oluşturdular. Bu ilişkinin üstünde durmak, 1930'lu yıllarda milliyetçilik adına yapılanları

anlamak için çok önemli. Önce Afet İnan'ı tanımamız gerekiyor.

Bir döneme damgasını vuran genç kız

Vikipedi Özgür Ansiklopedi sayfasında, Afet İnan ile ilgili olarak şu bilgi var:

Ayşe Afet İnan (Uzmay) (30 Ekim 1908, Selanik - 7 Haziran 1985 Ankara), Türk öğretmen, tarihçi ve sosyoloji profesörü. Atatürk'ün manevi kızıdır.

Cumhuriyet'in ilk tarih profesörlerinden birisi olan Afet İnan, yıllar boyu kurucuları arasında yer aldığı Türk Tarih Kurumu'nun başkanlığını yapmıştır. Türk Tarih Tezi'ni ortaya koyan tarihçiler arasında yer alır.

30 Ekim 1908 günü, Selanik'in Polyoroz (Kesendire) kasabasında doğdu. Babası orman memuru İsmail Hakkı Bey (Uzmay), annesi Doyran Müderrisi Emrullah Efendi'nin torunu olan Şehdane Hanım'dır. Ailesi Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya geçti.

Afet İnan, ilköğrenimine Eskişehir'in Mihalıççık ilçesinde başladı. Annesini 1915 yılında veremden yitirdi. Öğrenimini Ankara ve Biga'da sürdürdü, 1920'de altı yıllık ilkokul diplomasını aldı. Aile 1921'de Alanya'ya taşındı. Afet Hanım, 1922'de (bu sırada sadece 14 yaşındadır) Elmalı'da öğretmenlik ehliyeti aldı ve Elmalı Kızokulu'na başöğretmen olarak atandı. Babasının görevi nedeniyle sürekli yer değiştirdi; 1925 yılında Bursa Kız Muallim Mektebi'ni bitirerek İzmir'de Redd-i İlhak İlkokulu'nda göreve başladı. Atatürk ile tanışması sonucu ileriki yıllarda öğrenimine devam etme fırsatı buldu.

Afet Hanım, 1925 yılında Redd-i İlhak İlkokulu'nda yeni göreve başladığı sırada, bir çay ziyaretinde Cumhurbaşkanı Atatürk ile tanışma fırsatı buldu. Annesinin ailesinin Selanik'in Doyran kasabasından olması nedeniyle, Cumhurbaşkanı'nın ilgisini çekti ve Atatürk ertesi gün (onları ziyaret ederek) ailesiyle tanıştı.

Gazi Paşa'ya öğrenimini sürdürmek ve yabancı dil öğrenmek istediğini açıklamış olan Afet Hanım, kısa bir süre sonra Ankara'ya atandı. Bakanlığın izniyle İsviçre'nin Lozan şehrine Fransızca öğrenmek için gönderildi.

1927'de yurda döndüğünde, bir süre Fransız Kız Lisesi'nde öğrenim gördü. Bu arada ortaöğrenim tarih öğretmenliği sınavına girerek öğretmenlik belgesini aldı ve Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne tarih ve yurt bilgisi öğretmeni olarak atandı (1929-1930). Göreve başladığı zaman, yurt bilgisi için okutacağı kitabı Atatürk yetersiz bulmuştu. Bunun üzerine Fransız Kız Li-

sesi'nde okuduğu *Instruction Civique* adlı kitaptan çeviriler yaptı. Afet Hanım'ın çevirileri, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun Almanca eserlerden yaptığı çeviriler ve bizzat Atatürk'ün bazı konularda yazıları birleştirilerek *Medeni Bilgiler* kitabı oluşturuldu. Kitap, ortaokullarda ders kitabı olarak okutuldu ve 1935 yılına kadar çeşitli defalar basıldı. 1933'ten sonra öğretmenliğe Ankara Kız Lisesi'nde devam etti.

Kadın hakları üzerinde çalışmaya ilgi duyan Afet Hanım, Atatürk'ün isteği üzerine 3 Nisan 1930'da Türk Ocağı'nda Türk kadınlarının seçim haklarına ilişkin bir konferans verdi. Bu konferans, Afet İnan'ın verdiği ilk konferanstı. Bu konferans için zamanın en ünlü hatibi Hamdullah Suphi Bey'den dersler alan Afet Hanım'ın giyeceği elbiseyi bizzat Atatürk çizmiş ve gömleği için kendi pırlanta kol düğmelerini hediye etmişti.

Atatürk, kendisinden Türk Ocakları Yasası'nın 2. ve 3. maddelerinin açıklanması konusunda çalışma yapmasını isteyince, Afet Hanım 27 - 28 Nisan 1930 tarihlerinde gerçekleşen Türk Ocakları Kongresi'nde Aksaray delegesi olarak söz aldı. Türk Ocakları'nın amacını, işlevini açıklayan bir nutuk okudu ve sonradan Türk Tarih Tezi olarak nitelenecek bir tezi dile getirdi ve Türk tarih ve medeniyetini bilimsel olarak incelemek üzere bir heyet kurulması için önerge verdi. Bu önerge üzerine kongreden sonra oluşturulan Türk Tarih Heyeti'nin 16 kişilik kurucu üyeleri arasında yer aldı.

Türk Ocakları Atatürk'ün emriyle 10 Nisan 1931'de kapatıldıktan sonra heyet, aynı kurucularla dernek olma kararı alarak ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını almış, 3 Ekim 1935'te ise adı Türk Tarih Kurumu olmuştur. Afet Hanım, 1935-1952 ve 1957-1958 yılları boyunca kurumun asbaşkanlığını yaptı.

Afet Hanım, heyetin kurulmasından sonra Türk Tarih Heyeti'nin bilimsel çalışmalarına katıldı. Heyet, Türk Tarih Tezi'nin temelini oluşturacak *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitabı kaleme aldı. 1931-1941 yılları arasında liselerde okutulan kitabın yazımında Afet Hanım da yer aldı.

1929'da Topkapı Sarayı'nı müzeye dönüştürme çalışmaları sırasında bulunan Piri Reis haritasını inceleyen Türk Tarih Cemiyeti heyetinin içinde yer aldı ve haritanın dünyada tanıtılmasına çalıştı.

1930'lu yılların başlarında "Türk ırkının kafatasını tespit etme" ça-

lışmaları yürüttü. Bu çalışmalar doğrultusunda Türkiye'nin pek çok yerinde mezarlar açıldı ve kafatasları ölçüldü. Tarihçiler arasında Mimar Sinan'ın Türk mü, yoksa Ermeni veya Rum asıllı mı olduğu konusunda tartışma çıkınca Afet Hanım, Türk olduğunu iddia etti ve mezarının açılarak kafatasının ölçülmesini, sonucun Atatürk'e sunulmasını önerdi. Tartışmaları izleyen Atatürk ise bir kâğıt üstüne Sinan'ın bir heykelinin yaptırılmasını istediği notunu düşerek, Mimar Sinan'a sahip çıkmıştı.

1 Ağustos 1935 günü bu ölçüm yapıldı ve sonuç Mimar Sinan'ın brakisefal kafatasına sahip olduğunu gösterdi. (Bakar mısınız? Bu yalana Vikipedi de inanmış)

9 Ocak 1936 günü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılışında, Türk Tarih Kurumu asbaşkanı sıfatıyla ilk dersi verdi. Kültür Bakanlığı kendisine fakültede öğretim üyeliği önerdi ancak o, bunu ancak yüksek öğrenim gördükten ve yüksek lisans yaptıktan sonra kabul edebileceğini bildirdi.

Afet Hanım, Avrupa'daki pek çok şehirde üniversite öğretim üyeleriyle görüşmeler yaptıktan sonra, yüksek öğrenimini Cenevre'de yapmaya karar verdi. Cenevre Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Bilimler Fakültesi'nin Yakın Çağ ve Modern Tarih Bölümü'nde, İsviçreli Antropolog Eugene Pittard'ın öğrencisi oldu; «Türk Osmanlı Devrinin Ekonomik Tarihi» adlı tezini sunarak Temmuz 1938'de lisans diplomasını aldı, Temmuz 1939'da ise doktorasını tamamladı ve Sosyoloji Doktoru unvanını aldı. Tezinin ismi "Türk Halkının ve Türk Tarihinin Antropolojik Karakteri Üzerine" idi. Bu çalışma için, Anadolu'da 64 bin iskelet kalıntısı üzerinde inceleme yaptı. Öğrenim yılları boyunca Cenevre ve Bükreş'te konferanslar verdi; Türk Tarih Kurumu kongrelerine bildiriler sunarak katıldı.

Yurda döndükten sonra, Ankara Kız Lisesi'nde derslerine devam etmesinin yanın sıra Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne doçent vekili olarak atandı. 1940 yılında kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olan Rıfat İnan ile evlenen Afet Hanım, 1942'de doçent, 1950'de profesör oldu.

Afet İnan, 1950'den sonra Türkiye Cumhuriyeti ve Türk devrimi konularında Ankara Fen Fakültesi'nde, Hacettepe Üniversitesi'nde, Ege Üniversi-

tesi Eczacılık Fakültesi'nde, Ankara Harp Okulu'nda dersler verdi.

1961-1962 yıllarında İngiltere'de incelemeler yaptı. 1955-1979 arasında da UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nda Türk Tarih Kurumu'nu temsil etti. Ankara Üniversitesi Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrim Tarihi kürsüsü başkanlığını yaptı, 1977 yılında bu görevde iken kendi isteğiyle emekli oldu.

Afet İnan 7 Haziran 1985 günü, 76 yaşında Ankara'da yaşamını kaybetti.

Türk Tarihinin Ana Hatları (1930), *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi* (1947) gibi tarih ve sosyoloji çalışmaları yanında, Atatürk'e ilişkin araştırmalar da yapan İnan, bunları *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (1950) gibi yapıtlarla yayımladı.

Evet, Ayşe Afet İnan ile ilgili olarak Vikipedi'de bu bilgiler var.

Şimdi, bu Afet İnan meselesini biraz didikleyelim. Afet İnan, 1908 doğumludur. Atatürk'ten 28 yaş küçüktür. Yunan harbi yıllarında, 12-14 yaşlarında bir kız çocuğudur. Atatürk'le tanıştığı 1925 yılında sadece 17 yaşındadır. Sadece ilkokul öğretmenidir. Ama sadece 5 yıl sonra ve yine sadece 22 yaşında bir genç kızken, 1930 yılı içinde tam 7 kitap birden yazar. Ünlü Türk Tarih Tezi'ni de aynı yıl içinde oluşturmuştur. Süper düşünür-süper yazar Afet İnan'ın bir yıl içinde yazdığı bu 8 müthiş kitap şunlardır:

Yurt bilgisine aiť kitaplar

1-İntihâb (Seçim), 71 sayfa, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
2-Askerlik Vazifesi, 77 sayfa, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
3-Vergi Bilgisi, 93 sayfa, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
4-Şirketler ve Bankalar, 172 sayfa, Milliyet Matbaası, İstanbul 1930.
5-Vatandaş için Medenî Bilgiler, 141 sayfa, Milliyet Matbaası, İstanbul 1930.

Tarihe ait kitaplar

6-Türk Tarihinin Ana Hatları, 605 sayfa, (Kollektif eser, Türk Tarihi Tetkik Heyeti), Mf. Vekâleti yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
7-Türk Tarihinin Ana Hatları, 87 sayfa, Methal Kısmı (Kollektif eser, Türk Tarihi Tetkik Heyeti), Mf. Vek. yayını, Devlet Matbaası, İstanbul 1931. (605 sayfalık ilk kitabın eki niteliğinde)

8-Türk Tarihi Hakkında Mütalâalar, Afet, Prof. Sadri Maksudi ve Dr. Reşit Galib, 26 sayfa, Türk ocakları neşriyatı, 1930.

Şimdi bir parantez açarak, Ayşe Hür'ün Taraf Gazetesi'nde yayınlanan bir incelemesine kısaca göz atalım.

"Askerlikle ilgili kavramların genç zihinlere nakşedilmesinde, Kemalizm'in üretildiği model kitaplardan biri olan *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabının bir parçası olan ve 1930'da 'Afet' imzasıyla yayımlanan *Askerlik Vazifesi* adlı broşürün büyük rolü olmuştu. 1939'a kadar, daima emekli ya da muvazzaf subaylar tarafından verilecek olan milli güvenlik derslerinde okutulan kitabın yazarı, henüz 22 yaşındaki Afet (İnan) Hanım gibi görünüyordu ama kitabın asıl yazarının dönemin diğer önemli doktrinizasyon kitaplarında olduğu gibi, Mustafa Kemal olduğu anlaşılıyordu. Nitekim, kitapla ilgili olarak İnönü'ye yazdığı mektupta 'yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat alakadar oldum' demişti. Başvekil İsmet Bey ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın onayıyla kamuoyuna takdim edilen kitap, Goltz Paşa'nın tüm ülkeyi bir ordugâh olarak gören, ordunun millete değil, milletin orduya hizmet etmesini esas alan 'ordu-millet' doktrini esasına göre hazırlanmıştı.

Afet İnan ve/veya Atatürk intihalci mi?

Askerlik Vazifesi kitabını incelemiş olan tarihçi Hasan Ünder'e göre, kitabın önemlice bir bölümü, Goltz Paşa'nın 1884'te Abdülhamit zamanında *Millet-i Müsellaha* adıyla Osmanlıcaya çevrilen *Das Volk in Waffen* adlı kitabından adeta kopya edilmişti. Ünder, 'kopya' paragrafları sayfa sayfa tespit etmişti. Aslında bu normaldi. Çünkü 'kitapla bizzat alakadar olan' Mustafa Kemal, 1909'da Selanik'te kıdemli kolağası (yüzbaşı) iken Goltz Paşa ile bizzat tanışmış, hatta ikili Mustafa Kemal'in yaptığı plan uyarınca, Vardar Nehri civarında düzenlenen bir manevraya birlikte katılmışlardı. Mustafa Kemal, Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal (1914) adlı risalesinde Goltz Paşa'dan 'Millet-i Müselleha müellifi' ve 'büyük âlim, filozof' olarak söz etmişti.

Ancak, ortada normal olmayan bir şey vardı: Afet Hanım, Askerlik Vazifesi kitabında yararlandığı kaynakları sayarken, Goltz'un kitabından hiç söz etmemişti! Sanki böyle bir kitaptan haberi bile yoktu. Afet Hanım'ın kitaptan habersiz olması kabul edilebilirdi ama 'yazılırken ve

yazıldıktan sonra bizzat alakadar olan' Mustafa Kemal'in kitaptan habersiz olması mümkün değildi. Her ne kadar Hasan Ünder "okul kitaplarında kaynak göstermek adet değildi" diyerek Mustafa Kemal'i ve Afet İnan'ı savunmaya çalışsa da, anlaşılan, açık veya gizli yazarlarımızdan biri 'intihalcilik' yapmıştı!" [694]

Bu müthiş yazı faaliyeti çok şaşırtıcıdır. Afet İnan, Atatürk'le her istediğinde görüşebilmekte ve Atatürk ona saatlerini, günlerini, haftalarını ayırabilmektedir. Çankaya'da, Yurt gezilerinde, Ertuğrul veya Savarona yatında hep Atatürk'le beraberdir. Atatürk, İsmet İnönü ve Afet İnan'ın birlikte çekilmiş yüzlerce fotoğrafı var. Bu fotoğrafların çoğu, Atatürk'ün ölümünden sonra yok edilecektir. Afet İnan'ın yazdığı kitapların gerçek yazarı aslında Atatürk'tür. Peki Atatürk, kendi görüşlerini doğrudan söylemek yerine neden böyle dolaylı bir yolu seçmekte ve kendi görüşlerini Afet İnan'a söyletmektedir?

Afet İnan ile Atatürk arasındaki ilişkinin gerçek boyutları bugüne kadar hiç yazılmadı. Bu muhabbetin bir sebebi olması gerekir.

2008 yılının Eylül ayında, Cumhurbaşkanlığı'nın resmî web sitesine Atatürk'ün kısa bir konuşmasını içeren bir film konuldu. Yaklaşık iki dakikalık bu filmde, Atatürk yanında dönemin ABD Büyükelçisi Joseph C. Grew olduğu halde Amerikan halkına hitaben bir konuşma yapıyor. Bu filmin enteresan bir hikayesi var. Şöyle:

ABD Büyükelçisi, yanında bir kamera ekibi olduğu halde, Atatürk'ü Çankaya Köşkü'nde ziyaret eder. Atatürk'ü, onu Amerikan halkına tanıtma amacıyla bir film çekmek istediğini söyleyerek ikna eder. Atatürk'ün ve Büyükelçi'nin konuşmalarının ardından film çekiminin ikinci bölümüne geçilir. Köşk'ün önündeki terasa çıkılır. Ve Ankara'ya bakılır. Bu aşamada Atatürk ve Büyükelçi'ye Afet İnan da katılır. (Bu olay 1930 yılında geçiyor ve Afet İnan o sırada sadece 22 yaşındadır) Atatürk, daha sonra kendi adını taşıyan Orman Çiftliği'nin gül bahçesinde, ineklerin, boğaların ve koyun sürüsünün içinde filme alınır. Çekimlerin son bölümünde iç mekâna geçilir ve konuklara ayran ikram edilir. Bu sırada kameraman Harry Squire, Afet Hanım'ın Amerikan kadınlarına bir mesaj iletmesi önerisinde bulunur. Gazi, önce tereddüt eder ama sonra izin verir. Çekimler için dışarı çıkılır. Atatürk, Büyü-

kelçi ve Afet İnan, birer koltuğa otururlar ve çekim başlar.

Büyükelçi (ses tonu yumuşak, gülümsemesi hoş ve çok etkileyici bir genç kız olan) Afet Hanım'a dönerek, Amerikan halkı adına İngilizce sorar: "Afet Hanım, Amerikan kadınıyla ilgili görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?" Gazi, Büyükelçi'ye eğilir ve Fransızca olarak "Sayın Büyükelçi, kızımın Türkçe konuşmasına müsaade eder misiniz?" diye sorar. Büyükelçi, "Rica ederim, Ekselansları." diye yanıt verir. Afet Hanım, Büyükelçiye dönerek şunları söyler. "Amerikan kadınlarını bütün siyasi haklarını elde ettiklerinden dolayı takdir ve tebrik ediyorum. Türk kadınları ise mevcut haklarını yeterli görmemektedirler. Ancak en kısa sürede seçme ve seçilme haklarını elde edeceklerine şüphem yoktur." Afet Hanım, konuşmasını doğrudan kameraya bakmak yerine Büyükelçi'ye doğru döndüğü için çekim tekrar edilir.

Mesele anlaşılmıştır sanırım. Afet İnan, Atatürk'e safra kesesinden daha yakındır [695].

Can Dündar'ın çektiği Atatürk filminde bir sahne var; 1938 yılıdır. Atatürk Dolmabahçe'de halsiz yatmaktadır. Ne doktorlar, ne arkadaşları, yanında bir tek Afet İnan vardır. Duvardaki kır tablosuna bakarak şöyle der: "Gidelim buralardan Afet. Her şeyi bırakalım..."

Evet, evet... Afet İnan, Atatürk'e safra kesesinden daha yakındır. Atatürk, vasiyetnamesinde Afet İnan'a ömür boyu aylık bırakır. Irkçılık konusunda Atatürk neyse, Afet İnan da odur.

Afet İnan su katılmamış bir kafatasçıdır

Burada sözü biraz da araştırmacı Haşim Söylemez'e bırakmak gerektiğini düşünüyorum:

"1929'da başlayıp, 1930'ların sonlarına kadar devam eden gerek araştırmaların yapıldığı günlerde gerekse günümüzde hep tartışılan bir konu oldu kafatası vasıtasıyla saf Türk ırkının tespiti çalışmaları... O dönemlerde Anadolu'nun değişik yerlerinden binlerce kafatası mezarlardan çıkartılarak, Ankara'daki Antropoloji Müzesi'ne gönderildi. Bir zamanlar dünyayı salgın hastalık gibi saran ırkçılık akımlarını göz önünde bulundurursak, yapılan çalışmaları o günün şartlarında normal görmemiz mümkün. Ancak bizim dile getirmek istediğimiz, toplanan kafataslarının sayısı ve bu kafatasları-

nın akıbetinin ne olduğu... Ortaya çıkan bir diğer gerçek de, bu işi yürütenlerin amaçlarının arasında Anadolu Selçuklu Devleti'ni ve Osmanlı'yı yok sayma politikasının yattığı... Hatta bunun için birtakım yerlerin isimleri değiştirilmiş, toplanan kafataslarından Osmanlı hiç kaale alınmadan, saf bir Türk portresi çizilmeye çalışılmıştı.

Anadolu Salcıklıları ve Osmanlı yok sayılıyor

Kafataslarını toplatıp bunların üzerinde araştırmalar yaparak Türk ırkının tespitine çalışanların başında gelen Afet İnan'ın çalışmaları, sadece kafataslarını incelemekle sınırlı kalmadı. İnan ve ekibi, Anadolu Salcıklılarını (Selçuklu Devleti'ni) "Türklüğü şüpheli" değerlendirmesi ile tarihten silme çalışmalarına girdi. Mesela Afet İnan'ın isteği ile Anadolu Salcık Sultanı Alaaddin Keykubad'ın, kendi adına Akdeniz kıyısında kurduğu Alaiye şehrine, Kafkasya'da yaşamış bir başka Türk soyu olduğu ileri sürülen Alanların isminden hareketle Alanya ismi verildi.

1932'deki Tarih Kongresi'ne katılan dil bilimci, Çanakkale Mebusu ve Türk Tarih Cemiyeti Reis Vekili Semih Rıfat, "hegemonya" ve "Osmanlı" kelimelerini Türkçeleştirmeye çalıştı. Hegemonya kelimesinin "ekemen" anlamına geldiği ve bunun da bir çeşit "ağalık" demek olduğu, Osmanlı Devleti isminin Arap kültürünü çağrıştırdığından hareketle, Osmanlı'nın batı dillerindeki yazılışı olan "Otoman" kelimesinden ilham alınarak "Ataman" şeklinde yazılabileceği açıklandı. Yine aynı akım ve düşünce çerçevesinde, Osmanlı Arşivi'nde bulunan tarihi belgelerin işe yaramaz evrak (evrak-ı metruke) kapsamında görülerek, açık artırmayla satışına karar verildi. İzzet Halim ve M. Tekfuryan'ın sahip olduğu bir Ermeni şirketine, okkası 3 kuruş on paradan satıldı. Diğer yandan, yine Osmanlı Arşivi'nden 1.5 milyon belge de Bulgaristan'a satıldı. Bu olaylar dünya tarihinde yaşanmış en büyük belge satış olayı olarak da gizemli yerini hâlâ koruyor. Tarihi eserlerin üzerlerindeki sanat eseri tuğralar bile kazındı bu dönemde. Örneğin, İstanbul Üniversitesi merkez binasının giriş kapısının üzerindeki padişah tuğrası bu dönemde kazınmıştı.

64 binden fazla kafatası

1935 yılında Afet İnan ve ekibi, dünya tarihinde eşi görülmemiş bir garip çalışmayı uygulamaya koydular. Anadolu Salcık Devleti'nin hâkim olduğu Konya merkezli bölge, Danişmentliler Beyliği hakimiyetinde kalan Kayseri ve Sivas, Artuklular hakimiyetinde kalan Diyarbakır yöresindeki öğretmenlerden, mezarları açarak buldukları kafataslarını Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'nun Antropoloji Kürsüsü'ne göndermeleri istendi. Maksat saf Türk ırkını tespitti. Sonuçta toplanan kafatası sayısı 64 bini geçti. Tarihi kayıtlarda mevcut olan ancak kimsenin bilmediği bu rakam, yani 64 bin kafatası sayısı, konuya gösterilen aşırı ilginin boyutunu ortaya koyması açısından çok önemli...

Toplanan kafataslarının nerede olduğu, daha sonra nereye gönderildiği ise bilinmiyor. Ancak bu kafataslarının bir kısmının Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin mahzeninden çıkartılarak atıldığı belirtiliyor.

Bu konu üzerine araştırmalar yapan, birçok kaynağı inceleyen Araştırmacı-Tarihçi Cezmi Yurtsever şunları söylüyor: "İstenilen kafatası sayısı 64 bin. Ben yaptığım araştırmalarda bu sonuca vardım. Zaten belgeler de beni doğruluyor. Afet İnan'ın bütün bu kafataslarını incelemiş olması mümkün değil. Bu kadar kafatası niye toplatıldı onu da anlamak mümkün değil. Çünkü her bölge için 5 ya da 10 örnek yeterli olurdu. Bu kafataslarının nerede olduğu ise kesin olarak bilinmiyor. Ancak bunların bir kısmının daha sonra atıldığı kesin."

Bu konu üzerine araştırmalar yapan bir başka isim ise Yazar Yavuz Bülent Bakiler. Bakiler'e göre toplanan kafataslarının sayısı 64 binden fazla. Bakiler devamla şunları söylüyor: «64 bin sadece Afet İnan›ın Türk Tarih Kurumu›nda ölçmüş olduğu kafatası sayısı. Bir de ölçülmeyenler var. Demek ki toplanan kafatası sayısı 64 binden daha fazla... O dönemde ciddi bir ırkçılık akımı başlamıştı. Türk ırkı dışında olan herkes, kendi ırkına sahip çıkıyordu. Orta Asya'ya başkaları sahip çıkmak istiyordu. Orasının bizim yurdumuz olduğunu ispatlamamız lazımdı. Sadece Türk kafatasları değil, Agop isimli bir Ermeni'nin kafatası da ölçülmüştü."

Etrüskler de Türk!

Atatürk'ün incelemesinden ve redaksiyonundan geçen dört ciltlik Türk Tarihi kitabı, 1931 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bastırılarak, ülkedeki bütün okullarda okutulmaya başlandı. Birinci cilt içinde Türk ırkının brakisefal özellikler taşıdığı söyleniyor ve bu ders konusu olarak işleniyordu. Ders kitaplarındaki görüşleri savunmak, tartışmak ve bütün dünyaya duyurmak amacıyla, 1932 yılında Birinci Türk Tarih Kongresi yapıldı. Afet İnan, kongrenin açılışında Türklerin ari ırktan geldiği hakkında bir konuşma yaptı. Aydın Milletvekili Dr. Reşit Galip, Hititler'in kuzeyden, yani Turan'dan gelen Türkler olduğu görüşlerini dile getirdi. Hititlerin başparmakları açık eldiven giymeleri de bunların soğuk kuzey ülkelerinden geldikleri görüşüne dayanak olarak sunulmuştu.

Sümer uygarlığının doğduğu Mezopotamya'da, o devirlerin özelliğini yansıtacak kafatasları bulunamadığı için Sümer heykellerinin kafatasları ölçülerek bunların da brakisefal ve Türk oldukları görüşüne varıldı. Mısır'a göç ederek yerleşen Türklerin ilk Türkler oldukları, Amon tapınak rahiplerinin kafataslarının brakisefal olduğu ileri sürüldü. Mısırlıların Horus Tanrısı'nın Türkçe'de "Doğan-Güneş" olduğu görüşü de ders kitaplarındaki yerini almıştı. Ege'de medeniyet kuran Giritliler'in mezarlarından çıkan kafatasların bakılarak, onların da Anadolu'dan Ege'ye, daha sonra da Girit'e göç ettikleri ileri sürüldü. İtalya'ya Anadolu'dan göç ederek yerleşen ve Roma şehrini de kuran Etrüskler'in isminin "Turskiya" yani Türkiye isminin bir başka ifadesi olduğu görüşlerine yer verildi. Ve bütün bunları anlatan haritalar yapılarak, bütün okullara ders kitaplarının yanında dağıtıldı.

1930 yılı dönüm noktası oldu.

Kafatası politikasını öğrenmek için bu olayın başlangıç noktasını çok iyi bilmek gerekiyor. Her şey, 1929 yılı içinde, o sırada Ankara Musiki Muallim Mektebi Yurt Bilgisi Öğretmeni Afet İnan'ın, Mustafa Kemal Atatürk'le görüşmesiyle başladı. Zaten o yıllarda bütün yollar Roma'ya değil, Afet İnan'a çıkıyordu. Afet İnan, İstanbul'daki Fransız Misyoner Koleji Notre Dame'de Sion'da okurken eline geçen bir coğrafya kitabında, Türklerin Tatarlar, Moğollar ve Çinliler ile birlikte "sarı ırka" mensup olduğu bilgisine rastlamıştı. Bu kitapta, Türklerin medeniyet kurma

vasfının da ikinci derecede olduğu belirtiliyordu. İnan duygusal bir tepki ile bu işin araştırmasına başladı. Konuyu açtığı Atatürk de kendisine bu konudaki araştırmalarına devam etmesini ve değişik kaynakları incelemesini salık verdi. Bu olaydan sonra Afet İnan, Avrupa'da revaçta bulunan "üstün ırka mensup olma" düşüncesine kendisini kaptırdı. Gobineau'nun ortaya attığı "beyaz ırkın dünya uygarlığına üstün katkıları vardır" görüşlerinden hareketle, Türkler'in de "beyaz ırka mensup" olduğunu ispat edecek çalışmalara başladı. Bu konuda Afet İnan'ın yegâne kaynağı dünyaca ünlü İsviçreli Antropolog Profesör Eugene Pittard'ın «İnsan ve Irklar (Les Races Nations)" isimli kitabı oldu. Ancak bu konuda öylesine ileri gitmişti ki, Pittard 1937'deki Tarih Kongresi'nde "Ben soyta-rı değilim!" diyerek İnan'ın çalışmalarını ve tezlerini reddetmişti.

Kafatası tespiti ve tetkiki çalışmalarında 1930 yılı dönüm noktasını teşkil etti. Bu tarihte Afet İnan (Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle), Türk Ocakları'nın tüzüğünün değiştirilmesinde, Halkevleri'nin ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulmasında önemli rol oynadı. Ardından Şevket Aziz Kansu, Avrupa'dan "kafatası ölçme" aleti getirdi. Yine bu çerçevede, Viyana'dan brakisefal özellik taşıyan altı kafatası hediye olarak geldi.

Bütün bu gelişmelerle birlikte, dönemin artık resmî ideolojisi haline gelen görüşler iyice ağırlık kazandı ve milli bir politika haline dönüştürüldü. Şevket Aziz Kansu'nun, "Türklerin beyaz ırkın Alpli-Altay kolundan olduğu" görüşü hakim oldu. Yine Türk kafatası ölçüsünün 80-85 olduğu ve bunun da brakisefal ölçüler olduğu saptandı. Geçerli olan bu tez ile birlikte, kafatası artık resmi bir ölçü olarak kabul edildi. Brakisefalin tespitinden sonra, bunun yayılmış olduğu coğrafyanın tespitine çalışıldı. Bu sefer, bu coğrafi alanı belirlemek üzere Afet İnan devreye girdi. Ortaya atılan görüşlere göre, bu kafatasının kaynağı olarak Seyhun ve Ceyhun ırmakları arasındaki Maveraünnehir denilen bölge gösterildi. İndo-Avrupalı veya Ari olarak bilinen beyaz ırk, buradan bütün dünyaya yayılmış ve bu ırkın esasını temsil eden Türkler, Anadolu, Mezopotamya, Ege, İtalya, Mısır, Çin ve Hindistan'a göç ederek, buralarda medeniyetler kurmuştur görüşü kabul edildi.

Haşim Söylemez, bir başka Araştırmacı-Tarihçi Cezmi Yurtsever'e da-

yanarak "Bu kadarı fazla" diyen Mustafa Kemal'in olaya müdahil olduğunu, ama ırkçıların (bu arada baş ırkçı Afet İnan'dır) onu dinlemediklerini ve çalışmalarını sürdürdüklerini iddia etmektedir. Kısaca, Atatürk'ü kurtarmaya çalışmaktadır ama bu, deyim yerindeyse kıyakçılıktır. Tam tersine Atatürk, bütün bu ırkçı hareketlerin ve çalışmaların merkezindedir. Zaten 1930'lu yıllarda, Türkiye'de Atatürk'e rağmen araştırma yapmak, bunların sonuçlarını yayınlamak, konferanslar, kongreler toplamak mümkün değildir. Atatürk, bütün bu ırkçı çalışmaları organize eden, manipüle eden ve hatta bütün zamanını ve çalışmasını buna ayıran biriydi.

Bu bölümü Aksiyon Dergisi'nin 209. sayısında Hakan Aydın'ın haberinde yer alan şu traji-komik anekdotla noktalayalım: Yıl 1935'tir. Atatürk, Türk tarih kuramının temelini oluşturan 'Türk Kavminin Ana Hatları' isimli kitabın ayakları yere basmayan bazı bölümlerinin yeniden hazırlanmasını emreder. Osmanlı mimarisi (hakkındaki) bölümü Sedat Hakkı Eldem'e havale edilir. Atatürk'ün başkanlığında Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Türk Tarih Kurumu Heyeti huzurunda, Eldem'in Mimar Sinan'ın büyük bir dahi olmakla beraber, Osmanlı kültürü içerisinde eserlerini ortaya koyduğunu söylemesi, TTK Asbaşkanı Afet İnan'ı rahatsız eder. (O sıralar Sokullu ve Mimar Sinan gibi kişilerin Rum ya da Ermeni olduğuna dair dedikodular vardır.) İnan, Mimar Sinan hakkında etraflı bir çalışmanın yapılmasını ister. Etraflı çalışmadan kastedilen, ırk konusunda en güvenilir ölçü olduğu kabul edilen kafatasının ölçülmesidir. 1 Ağustos 1935'te Mimar Sinan'ın Süleymaniye'deki mezarı açılır. Heyette yer alan Şevket Aziz Kansu, Sinan'ın kafatasının 89-90 ölçülerinde, yani Hiper-Brakisefal olduğunu rapor eder. Çıkan sonuç memnuniyetle karşılanır. Yani Mimar Sinan, Ermeni veya Rum değildir, Türk'tür! Kafatası Antropoloji Müzesi'nde muhafaza edilmek üzere alıkonulur ve mezar kapatılır. Peki Sinan'ın kafatası şimdi nerededir? Daha önce de belirtildiği gibi, Antropoloji Müzesi'ne kaldırılmıştır. Peki Antropoloji Müzesi nerededir? Böyle bir müze hiç olmamıştır ki...

Hakan Aydın'ın ima yoluyla söylediğini ben açıkça söyleyeyim. Mimar Sinan'ın kafatası, brekisefal olmadığı, Türk olmadığı anlaşıldığı için yok edilmiştir. Veya ikinci bir teze göre, Sinan'ın mezarı açıldığında kemik-

lerinin dahi çürüdüğü ve toprağa karıştığı görülmüştür. Kafatası ölçülemediği halde ölçülmüş gibi yapılmış, Sinan'a da yalandan bir ölçü uydurulmuştur. Gazetelerin yazı işlerinde yaygın olarak kullanılan bir söz vardır, "Yalandan kim ölmüş?" Söyleyin, sahiden, yalandan kim ölmüş?

Huzurlarınızda Kvergiç Beyefendi

Sıra geldi, Atatürk'ün en sevdiği bilim adamı Dr. Phil. Herman Kvergiç'e:

Önce Vikipedi, Güneş Dil Teorisi hakkında ne diyor, bakalım:

Güneş Dil Teorisi, Türkçenin dünya tarihindeki ilk dillerden biri olduğunu ortaya koyan dilbilim kuramıdır. Kuram, 1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk tarafından desteklendi ve bizzat geliştirildi, ancak dilbilimciler tarafından kabul görmedi ve kısa sürede önemini yitirdi. Atatürk'ün 1938 yılında vefatının ardından, İbrahim Necmi Dilmen, Ankara Üniversitesi'ndeki Güneş-Dil Teorisi ile ilgili derslerine son verdi. Öğrencileri bunun sebebini sorduklarında *"Güneş öldükten sonra onun teorisi nasıl hayatta kalabilirdi?"* diye cevap vermişti.

Ulus gazetesinde, 1935 yılında, dillerin kökeni sorunu ile ilgili *"Notlarımızı anlatan izah"* başlığıyla imzasız makaleler yayınlandı. 14 Kasım 1935 tarihinde *"Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili"* adıyla bu makaleler kitap haline getirildi. TDK Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen, Tahsin Mayatepek ile yazışmasında bu notların ve açıklamalarının Atatürk'e ait olduğunu, ancak *kendileri isimlerinin ilanını arzu buyurmadıklarından* imzasız yayınlandığını açıklar. Bu notların hazırlanmasında, Rus dilci Pekarski, Fransız Hilarie de Barenton ve B. Carra de Vaux'un eserlerinden faydalanılmıştı. Necmi Dilmen'in mektubunda, Atatürk'ün yazdığı anlaşılan *"Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımdan Türk Dili"* isimli kitapta, Avusturyalı dilbilimci Dr. Phil. Hermann Kvergić'in, "Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojisi" (Fransızca:*La Psychologie de Quelques* Éléments *des Langues Turques*) isimli 41 sayfalık basılmamış Fransızca eserinden de faydalandığı açıklanmıştır.

Bu tez, yazarı tarafından 1935 yılında Viyana'dan önce Türk Dil Kurumu'ndan Ahmet Cevat Emre'ye gönderildi. Emre'nin kıymetsiz bulduğu mektubuna cevap alamayan Kvergić, bu kez eserini doğrudan Ata-

türk'e gönderdi. Kuramdaki esas fikir, bizzat Atatürk tarafından geliştirildi ve sunuldu.

Güneş Dil Teorisi, 1930'lu yıllarda Atatürk tarafından desteklenmiş, Türk Dilini Tetkik Cemiyeti'nin düzenlediği 3. Dil Kurultayı'nda katılımcılar tarafından tartışılmış ve hatta kurultay raporunda katılımcı dilbilimciler tarafından da araştırılması teşvik edilmiştir.

Hermann Kvergiç'in teorisinin ana fikri, "Türk dilinin dünyada esas bir dil olduğu ve dünya dillerindeki birçok kelimenin de Türkçeden türediği"ydi.

Güneş Dil Teorisi'nin tarih içerisinde oynadığı rol, Atatürk Devrimleri'ni anlamak açısından önemlidir. Ümmetten millete geçme aşamasında olan ve Batı karşısında kendisini aşağılanmış hisseden Türk milletine özgüven aşılamak, teorinin amaçları arasında görülmüştür. Teori, Atatürk Devrimleri'nin yıktığı düzenle ve Avrupa merkezci tarih teorileriyle hesaplaşma çabası olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı, bilimsel nedenlerden çok, siyasi nedenlerle desteklenmiştir. Atatürk, Türk Tarih Tezi'ni desteklemek için Kvergiç'in hipotezini geliştirilmesini istiyordu. Çünkü, kendisine güvenen ve saygı duyan bir millet bilincinin uyanmasını istiyordu. Avrupalı tarihçilerin Türkleri aşağılamasına yanıt olarak mesajı şuydu: "Türk dili, taş ve maden devrinde kültür kelimelerini göç yolu ile yeryüzündeki dillere yayan kadim büyük bir kültür dilidir."

Vay be amacın yüceliğine bakar mısınız?

Bence Vikipedi, bizi salak yerine koyuyor.

Atatürk ve çevresindeki kadronun ciğerlerine işlemiş olan ırkçılık, basit bir özgüven meselesi değil, tam tersine, son derece kıyıcı ve zalim bir dünya görüşüydü. Mesela, en az 190 bin ile 450 bin yerli Rum'un ve Ermeni'nin öldürüldüğü 1922 İzmir katliamının sebebi bu teoridir. Rumlar ve Ermeniler düşman ırktır, öldürülmeleri gerekir. Resmi kayıtlara göre bile, en az 13 bin Kürdün öldürüldüğü Dersim katliamı, Trakya pogromları, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül olayları, Kürtlerin ve Kürt dilinin yok sayılması gibi ırkçılığın suçları saymakla bitmez.

Söz yeniden Kemal Burkay'da:

"Güneş Dil Teorisi'yle ilgili naçizane birkaç satır karalamaya niyetlendikten sonra, düşündüm, taşındım, masal ya da hikâye tadında bir şeyler yazmaya ka rar verdim. Çünkü olayların gelişimi ancak masallarda olabilecek kadar gerçeklerle ilgisiz ve bilimsellikten uzak... Bakmayın siz konuyu tarihle ilişkilendirip de yazdığıma... Buna tarih diyebilmek aslında hakikaten çok zor.

Hikayemiz şöyle başlıyor:

Dönemimiz, Almanya dolaylarından ılgıt ılgıt faşizm rüzgarlarının estiği yıllar. Derdimiz tasamız sömürülmemek... Açmazımız ise her zamanki gibi yine ırkçılık. Burada hikayemizin kahramanı devreye giriyor, yani Mustafa Kemal. Peki Mustafa Kemal'in "sömürülmememiz" için bulduğu çözüm önerisi ne dersiniz? Türklerin beyaz ırktan olduklarının kanıtlanması! Gayet tabii ki bu iş durduk yere de çıkmadı aslında... Biraz da etki-tepki meselesi yani... Dedim ya; Avrupa'da ırkçılık zaten her yanı yakmış kavurmuş ve kimin kafatası nereden gelmiş, cemil cümle onun derdine düşmüştü. Belki de Fransız tarih kitaplarında "Türkler sarı ırka mensuptur." iddiaları olmasaydı, bu iş hiç başımıza gelmeyecek ve Mustafa Kemal de böyle çaresiz bir savunmaya girmeyecekti, orasını bilemem ancak manzara özetle şudur;

Akça pakça, epeyce de iri yarı bir Nazi bozması, kara tenli, yağız ve cılız delikanlının karşısına çıkıyor ve "Senin teninin rengi koyu, sen kölem olmaya mahkumsun!" diyor. Peki delikanlının cevabı ne? "Tüm insanlar eşittir, kölelik ve sömürü insana yakışmaz!" mı zannediyorsunuz? Hayır yanıt şu; "Hayır efendim, ben zenci değilim! Sadece tenim güneşten fazla yandı, bu yüzden koyu tenliyim, aslında ben de sizler gibi bir efendiyim. Gelin beraberce sömürecek başkalarını bulalım."

Bu teorinin tetikleyicisi olan bir başka faktör de Atatürk'ün laikliğe verdiği önemdir, kısaca bu teorilerle amaçlanan şeylerin içinde; elbette bir ulus yaratmak ve bir hikâye çevresine halkı toplayarak, onların gönüllü itaatini meşrulaştırmak da vardır. Atatürk'ün Vatandaşlık Bilgileri kitabında açıklamaya giriştiği gibi, Türklerin, İslamiyet'ten önce de güçlü bir uygarlığa sahip olduğunu kanıtlamak çok önemlidir. Çünkü "her şeyin nedenini İslami çerçevede arayan ve kendini öncesiz gören bir toplumda, İslamiyet'in etkilerini azaltmak ve onları dünyevileştirmek; ancak ve ancak onlara İslamiyet'ten

de önce güçlü bir şekilde var olduklarını göstererek mümkündür." Lakin, kıyısında yüzülen tehlikeli sular kaçınılmaz bir şekilde kabarmış, bu çalışmaların büyük bir kısmını, kafataslarına takan ve bilimsel ırkçılık boyutuna ulaşan muhtevayla donatmıştır.

Mustafa Kemal'in Güneş Dil Teorisi'nin çıkışının aslında hikayesi ve mantığı budur. Olaylar ise şöyle gelişir:

Atatürk, Afet İnan'ı yanına çağırır, konuyu araştırmasını ve "Ne pahasına olursa olsun Türklerin beyaz ırka mensup olduklarını ispatlamasını" ister. (İster istemez araya giriyorum; Atatürk, bu emrini Ayşe Afet'e ilettiği sırada bu hanımın 22 yaşında olduğunu belirtmem gerekiyor.) Kader bu ki, tam da o yıllarda Avrupalı dil araştırmacıları, dillerin kökleri ve tarihi üzerine araştırmalar yaparlarken, Asya dillerine yönelik abartılı bir büyülenme haline girmişlerdi. Örneğin, Fransız Hilaire de Barenton'un "L'origine des Langues, des Religions et des Peuples" çalışması ya da Alexander Csoma de Körös'ün Macar dilinin köklerini Himalayalar'da araması veya Nazilerin Tibet'e yaptıkları araştırma gezileri... Ama bizim bu araştırmacılar pek işimize yaramıyor, o yüzden çok da ilgilenmiyoruz. Bizim adamımız, Avusturyalı Dilbilimci Dr. Hermann F. Kvergic.

Kveric Efendi aslında bir doğu bilimcidir. Mustafa Kemal'le yollarının kesişmesi de tamamen kaderin bir cilvesidir. Kısaca; meşhur teorimizin gerçek esin kaynağı Krevgic ülkesinde ciddiye alınan bir bilim adamı olsaydı, bir ümitle 1935'te Güneş Dil Teorisi'ni Mustafa Kemal'e göndermeyecekti ve bizimkiler de boncuk bulmuş gibi bu zırvalığa sarılma şansını asla yakalayamayacaklardı. Ancak kader ağlarını ördü ve buluşma gerçekleşti. Teoriyi görür görmez, Türk tarih teziyle yakınlığı fark eden ve adeta büyülenen Atatürk, bu tezi derhal benimsedi. Aslında benim aklıma buradan bir fikir geldi. Yeni, çok taze, şimdi buldum! Açıklıyorum hazır olun: Golf Stream Akıntısı Dil Teorisi. Ne var? Bizimkiler yemezse İzlandalılara satarım.

Şimdi yazacaklarım size zırva gibi gelebilir ama şaka yapmıyorum, teorinin iddiası özet olarak şudur; İlk insanlar daha konuşmayı bile bilmez, öyle oturup birbirlerine bön bön bakarlarken, içlerinden biri, "Daha önce nasıl olur da güneşi fark etmedik?" şaşkınlığıyla güneşe dönüp "Aaa!" der ve A'yı söyleyen Z'yi de söylemek zorunda olduğu için, insanoğlu konuşmaya başlar.

Peki bunu diyen adam kim? Bir Türk! Bu A'nın arkasına çeşitli sesler eklenerek, dünyanın en eski dili olan Türkçe ortaya çıkar. Örneğin: a+c = ac, a+d = ad vb. (Uydurmuyorum, atmıyorum, Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi'nin resmi savunusu budur! İnsanın "Sen Türk müsün?" diye sorası geliyor.

Neyse konumuz tarih... Uzatmayayım, tarihe dönersek, teori bulunduktan sonra şu gelişmeler oldu: Güneş Dil Teorisi bütün dillerin kökenini Türkçe olarak gösterdiğinden, «Yahu nasıl olsa herkes Türk, tüm kelimeler de Türkçe... Yeni araştırmalar yapmanın ne lüzumu var? Biz var olanların Türk soyundan geldiğini ispat edelim, olsun bitsin" anlayışı eğitim sistemimize şırınga edildi ve tüm yurtta benimsendi. Bu bilimsel çalışmalar sonucunda ulaşılan iki örneğimiz ise; Amazon'un "Amma uzun!"dan geldiği ve Niyagara'nın ise "Ne yaygara!"dan geldiğidir.

"Türkler İslam ve dünya tarihinde nasıl bir geçmişe sahiptir?" gibi soruların araştırılması için, Türk Tarih Tetkik Heyeti kurulmuş, araştırmalar 1931 yılında 30.000 kopya basılarak yayınlanmıştır. Tez ana hatlarıyla 1935 yılında Florya Köşkü'nde yapılan bir toplantıda, Afet İnan ve Cemil Çambel'e Atatürk tarafından dikte edilmiştir. Türklerin "Etiler macerası" da böylelikle başlamış olur. Bu kuram, "Arkeoloji niye? Nasıl? Ne için?" adlı kitapta detaylı olarak tartışılmıştır.

Elbette kuram ortaya çıktıktan sonra, bununla da yetinilemezdi ve desteklenmesi gerekiyordu. Bunun için Atatürk'ün emriyle Güneş Dil Nazariyesi'ne sarılan inkılapçılar, derhal Türkçe'nin en eski dil olduğunu ispata giriştiler, hatta Prof. Haim Hazım Onat'a "Arapçanın Türk Diliyle Kuruluşu" adında bir kitap dahi yazdırtılacaktı. Elbette ki Mustafa Kemal de bu vefalı çalışmaları görmezden gelmeyecekti. Ancak sadece bu kadarla yetinildi sanıyorsanız, yine çok yanılıyorsunuz. Tüm dünyaya bu teoriyi ilan etmemiz de gerekiyordu. 1937'de Bükreş'te toplanan antropoloji kongresinde dil konusuna da yer verildiğini haber alan Atatürk, Güneş Dil Teorisi'nin orada da açıklanmasını istemiş ve bu işle Hasan Reşit Tankut'u görevlendirmişti.

Teorinin ilgi topladığını haber veren İbrahim Necmi Dilmen'e Atatürk soruyor:

"- Bu teorinin benim olduğunu söylemişler mi?

- Teorinin serbestçe tartışılmasından belki sakınılır düşüncesiyle adınız verilmemiş olacak.

- Peki, şimdilik gizli kalsın o zaman." [696].

Bu arada Falih Rıfkı Tankut'un yurt dışına gönderilmesi de oldukça evlere şenlik bir hikayedir. Atatürk'ün dil teorisini açıklamak ve ecnebiler karşısında temsil etmek üzere İstanbul'da bir entelektüel aranıyor, bir türlü bulunamıyor ve en sonunda Falih Rıfkı Tankut güçlükle ikna ediliyor. Neyse, konferanslar başlıyor, çeşitli salonlarda farklı farklı teoriler tartışılıyor. Bu teorik tartışmalardan sıkılan konferans eşrafı kendilerine eğlence aradıkları bir vakitte, bizim Güneş Dil Teorisi'nin savunulduğu salonu keşfedip, akın akın salona doluşmuşlar ve affedersiniz, gülmekten kuyruk sokumlarına ağrı girene kadar vaziyeti seyretmişler. İşin daha da komik kısmı "Ben şimdi bu durumu Mustafa Kemal'e nasıl anlatırım?" korkusuyla tir tir titreyen temsilcimiz yurda dönmek istememiş, ancak yalvar yakar geri gelmeye ikna edilebilmiş.

Burada bir hususu belirtmekte fayda vardır. Atatürk, Güneş Dil Teorisi'ni sadece bir heves ya da zorlama olarak atmamış, buna samimi olarak inanmıştır. Bu konuda, Falih Rıfkı Atay şunları söyler:

"1935 sonbaharında Atatürk, İstanbul'dan Ankara'ya rahatsız dönmüştü. Kurum üyelerini yanına davet etti. Yatakta idi, Fransızca yazılmış bir kısa etütten bahsetti. Bu etüt, Viyanalı Doktor Kıvergiç tarafından yazılmıştı. Viyanalı Doktor'a göre, ilk tefekkür güneşle alâkalı idi. Dillerin doğuşu da güneşe bağlanmalı idi. Bu etütten ilham almışa benzeyen Güneş Dil Teorisi üzerinde durmak istemiyorum. Ben bu teoriye hiçbir zaman inanmamıştım. Atatürk'ün maksadı, birçok yabancı kelimenin Türkçe olduğunu ispat ettirerek, Türk lugatını dünyanın en zengin olanlarından biri haline getirmekti. Biz onun gayesine bakalım ve bağlanalım. Tarih tezleri için de birçok şeyler söylenmiştir ve Atatürk'ün uydurma tarih peşinde koştuğu ileri sürülmüştür."

Dil çalışmalarından birkaç örnek

Geoffrey Lewis, Oxford Üniversitesi'nden emekli Türkçe profesörüdür. İngiltere'deki Türkçe çalışmalarına ve Anglo-Türk dostluğuna

yaptığı katkılardan dolayı, 1999 yılında sırasıyla St. Michael ve St. George kolejlerince mükâfatlandırılmıştır. Kendisi, "dil devrimiyle" alâkalı olarak geniş bir araştırma mahsulü olan "Trajik Başarı : Türk Dil Reformu" isimli kitabın yazarıdır.

Kitabında, Türk Dil Kurumu Teknik Terimler Komisyonu danışmanı olan Nihad Sâmi Banarlı, 1949 yılındaki Altıncı Kurultay'da vuku bulan ama zabıtlara geçmeyen bir hâdiseyi anlatır. Üyelerden, yeni teknik terimlerin oluşturulmasına hâkim olacak olan prensipler hakkında bir soru gelir. Soruyu takiben meydana gelen sessizliği, Dilbilim ve Etimoloji Komisyonu'nun başkanı **Saim Ali Dilemre** bozar. Dil doktoru değil ama cana yakın bir tıp doktoru olarak, sessizliğe daha fazla dayanamamıştır. **"Arkadaşlar, kem küm etmeyelim. Bizim prensibimiz mirensibimiz yoktu, uyduruyorduk!"**

"Arapça, Farsça kelimelerden kurtulmamız lâzım." diye, o dönemde **Güneş Dil Teorisi** adına yapılanlara bir göz atalım: Dil ve gramer ihtisası olmayan Yusuf Ziya Ortaç, **'Afrodit'** kelimesinin aslını, Arapça **'avrat'** (avret) kelimesinde bulmuştu. Yusuf Ziya'ya göre, güya Öztürkçe olan 'avrat' kelimesinden, birileri 'Afrodit' (Aphrodite) kelimesini türetmişti... Böylece Güneş Dil Teorimiz ispatlanmış oluyordu.

Anayasa Profesörü **Ali Fuad Başgil,** hatıralarında diyor ki: "Hiç unutmam, 1935 yazında bir gün, Ada vapurunda rahmetli Eskişehir Mebusu Yusuf Ziya Hoca ile buluştuk. Ankara'dan geldiğini ve beş yüz sayfalık bir eser hazırlamakta olduğunu söyledi. 'Neye dâir?' diye sordum. Arapçanın Türkçeden çıkma olduğuna dâirmiş. Bir de misal verdi: '**Firavun**' kelimesi Arapça sanılır, halbuki Türkçedir ve **'burun'** kelimesinden çıkmadır. Burun, insanın önünde çıkıntı yapan bir uzuvdur. Hükümdar da cemiyetin önünde giden bir şahsiyet olduğu için, Mısır'da buna 'burun' denilmiş, kelime zamanlar içinde kullanılarak, nihayet 'Firavun' olmuş... Üstad hakikaten uydurmacılık hastalığından kurtulamayarak Allah'ın rahmetine kavuştu."

Falih Rıfkı Atay, 'hüküm' kelimesi için şunları anlatmaktadır: "Sağımda Naim Hazım Hoca, solumda Yusuf Ziya oturuyordu. 'Bunun karşılığı yoktur, koruyalım.' dedim. İkisi birden 'İmkânsız!' dediler. Sağıma

döndüm ve 'Profesör, Arapçanın aslının Türkçe olduğunu siz söylüyorsunuz. Kur'ân'dan aldığımız her kelimenin aslen Türkçe olduğunu siz iddia ediyorsunuz.' dedim. Sonra soluma döndüm. 'Ve siz profesör, bütün dillerin Türkçeden türediğini ileri sürüyorsunuz. Fransızca **'chambre'** kelimesinin oda kelimesinden türediğini göstermek için her yola başvurdunuz. Fakat iş hüküm gibi, köy dilinin bile parçası olmuş bir kelimeye gelince, ikiniz de ayak diretiyorsunuz.' Dağıldıktan sonra, dostum Abdülkadir yanıma geldi ve şunları söyledi: 'Ben Asya Türklerinin çoğunun lehçelerini biliyorum. Sizin ve Yakup Kadri gibilerin lehçesini de anlıyorum. Benim aklımın ermediği bir lehçe varsa, o da Türk Dil Kurumu'nun lehçesi!' Dolmabahçe Sarayı'nın üst holünde: 'Görüyorum ki, pek sıkılıyorsunuz.' dedi. 'Siz bana güçlük çektiğiniz kelimeleri söyleyiniz. Ben onlara Türkçe kökenler bulabilirim.' 'İşte hüküm kelimesi.' dedim. 'Endişe etmeyiniz. Yarın 'hüküm'ü de Türkçe yapacağız.' dedi. Ertesi gün bazı lehçelerde 'ök'ün 'akıl' mânâsına geldiğine, bunun birtakım lehçelerde 'uk' şeklini aldığına dâir vesikalar getirdi. Ben kendim de Yakutçada 'üm' eki ile kelime yapılabildiğini keşfettim. Gerisi kolaydı: 'ük' artı 'üm', zamanla 'hüküm' olmuştu. Toplantı açılınca ben 'Hüküm kelimesi Türkçedir.' dedim ve öğrendiğim her şeyi aktardım. Bu, iki profesörü sessizliğe gark etti. **'Uydurma'** demeyeyim de **'yakıştırmacılık'** ilminin temelini atmıştık. O akşam komisyonun çalışmalarını Atatürk'e götürdüm. Bu yakıştırma ile böyle ehemmiyetli bir kelime kazanmaklığımızdan pek memnun kaldı. İstiyordu ki, Türkçede mümkün olduğu kadar çok kelime bırakalım, ancak bu kelimelerin Türkçe olduğunu da izah edelim."

Cumhuriyet Gazetesi'nin 31 Ocak 1936 tarihli sayısında "Elektrik Türkçe bir kelimedir!" diye bir manşet vardı. Çünkü Dilmen, Uygurca 'yaltrık' (ışıltı) kelimesiyle, İngilizce 'electric' kelimesinin aynı kökten olduğunu söylemişti.

Bir Başka Başlık...

Atatürk hakkında doğruları yazamazsınız. Yazarsanız, uydurulmuş yalanları deşifre etmiş olursunuz. Suçtur. Ama övücü yalan uydurmak serbesttir. Şimdi bu övücü yalanları biraz inceleyelim.

Atatürk ile Birdwood hiç görüşmedi ama ünlü profesör utanmadan uy-

durdu...

Atatürk Yalanları Ve Bu Yalanları Üretenler

Ordinaryus Profesör Bayur'un Birdwood Yalanı

Birisi suya bir taş atıyor. Sonra yarattığı dalga, dalga dalga yayılıyor. Önce 53 yıl geriye gidelim. Sadi Borak'ın 10 Kasım 1964 günlü Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan, "Çanakkale Olayları Arasında: Mustafa Kemal ve Birdwood" başlıklı yazısını okuyalım: Anzak (A.N.Z.A.C.) kolordusunun Komutanı General Birdwood 1915'te Arıburnu'nda, aynı yılın Ağustos'unda yine o bölge ile Conkbayırı'nda Mustafa Kemal'e karşı savaşmış ve mağlûp olmuştur. Bu General, Mütarekede Pera Palas Otelinde Mustafa Kemal ile dikkate değer bir konuşma yapmıştır. Doktor Râsim Ferit (Talay)'ın Hikmet Bayur'a anlattığına göre olay şöyle geçmiştir: General Birdwood, İstanbul İşgal Komutanı [1] olarak karargâhiyle Perapalas Oteline yerleşir. Çanakkale'den dönmüş [2] olan Mustafa Kemal de aynı oteldedir. Bir gün, Birdwood'un refakat subayı sporcu Sedat Rıza Bey, Dr. Râsim Ferit Bey'e müracaat ederek 'Birdwood'un Mustafa Kemal'le görüşmek istediğini, bu görüşmenin sağlanması için aracılık etmesini' rica eder. Doktor, General'in hu arzusunu Mustafa Kemal'e bildirir, o da: "Gelsin." der.

İngiliz Generali son derece saygılı davranır ve birkaç nezaket sözünden sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer:

"Ekselans, bizi nasıl yendiniz?"

Mustafa Kemal: "Sizin de, bizim de tarih ceridelerimiz var: tarih yazar."

Birdwood: "Sizin ağzınızdan öğrenmek istiyorum."

Bunun üzerine Mustafa Kemal, Dr. Râsim Ferit Talay'dan kâğıt ve kalem ister. O da bir reçete kâğıdı ile altın kurşun kalemini verir. Mustafa Kemal bir kroki çizer ve onu göstererek söyle der:

"Şu tarihte karaya çıktınız; filânca saate kadar siz şu, biz bu

durumda idik. Her şey lehinizde idi. Neden şu çizgide durdunuz, ilerlemediniz?"

"Askerlerimiz çok yorulmuştu." Bundan sonra Conkbayırı'nın krokisini çizen Mustafa Kemal:

"Siz filân gün şu istikamette hareket ettiniz ve şu durumu aldınız. Niçin ilerlemediniz?"

Birdwood: "Biz ilerledikçe arkadan su yetişmedi. Askerimiz susuz kaldı ve durdu."

"Görüyorsunuz ki ben bir şey yapmadım; önce yorgunluk, sonra susuzluk ordunuzu durdurdu."

Ayağa kalkan Birdwood:

"Sizin gibi kahraman ve ulüvvu cenap sahihi bir General tanımadım" der. İki General kalkar, kucaklaşır ve sonra otururlar. Giderken Birdwood:

"Müsaade ederseniz," der; "bu kâğıtla bu kalemi hâtıra olarak saklayayım" Ve saklar.

• • •

Sadi Borak, bu anlatıyı, Yusuf Hikmet Bayur'un tam bir yıl önce 10 Kasım 1963'te yayımlanan "Atatürk- Hayatı ve Eseri" adlı kitabından aktarmıştır. Bayur, aslında Yahudidir. Sadrazam Kâmil Paşa'nın torunudur. Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Büyük Elçilik, Bakanlık, Milletvekilliği gibi önemli görevlerde bulunmuş; Atatürk'ten sonra Menderes'in Demokrat Partisi'nden milletvekili olmuş; 27 Mayıs döneminde Yassıada'da yargılanıp 4 yıl 2 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. "Tarih Profesörü"ydü; profesörlüğü sıradan bir profesörlük olmayıp "Profesörlerin Profesörü" anlamına gelen "Ordinaryüs Profesör"lüktü. Bu kitabı da 1963 affıyla hapisten çıktıktan sonra Atatürk'ün ölüm yıldönümüne denk getirilerek, 10 Kasım 1963 günü yayınlanmıştır.

Mustafa Kemal-Birdwood anlatısı, o günden bugüne, 50 yıl boyunca

başka yazarların kitaplarında, makalelerinde, köşe yazılarında Bayur kaynak gösterilerek aktarılacak ve okullarda, tarih derslerinde öğretilecektir. Sadi Borak bu anlatıyı çok beğenmiş olmalı ki, ilk yazısından 16 yıl sonra 25 Nisan 1980 günü, işgal güçlerinin Gelibolu'ya çıktıkları günün yıldönümüne denk getirerek, Cumhuriyet gazetesinde bir kez daha yayımlamıştır. 1983'te "Ata ve İstanbul" kitabında yine yayımlar. Kurmaca "Mustafa Kemal-Birdwood" görüşmesi, 1983'te Türk Tarih Kurumu'nca yayımlanan U. Kocatürk'ün "Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi" kitabında "gerçek olgu" gibi gösterildikten sonra; süreç içinde başka kitaplara aktarılarak yayılacaktır.

Oysa, Birdwood ile Mustafa Kemal hiç görüşmemişlerdir.

Bu gerçeği ilk kez Sn. Sermet Atacanlı, ilk basımı 2006'da yapılan "Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları" adlı kitabında ortaya koydu. Kitabın "İstanbul'da Yapıldığı Söylenen Atatürk-Birdwood Görüşmesi İle İlgili Bir Düzeltme" başlıklı bölümünde: "Bu anlatımda bir yanlışlık vardır." diyordu Sn. Atacanlı; "Zira Birdwood o tarihte İstanbul'da değil, Batı Cephesinde Almanlara karşı savaşan kuvvetlerin başındadır. Bu hususu ayrıntılı bir biçimde kaleme almış olduğu otobiyografisinde de görmek mümkündür, İstanbul'a ilk gelişi ise, hem kendi anılarında yazıldığı üzere, hem de ziyareti sırasında Türk basınında yer alan ve metni ileride verilecek demeçten anlaşılacağı gibi, çok sonra, 1935 yılındadır [697-699].

Atatürk yalanları ve bu yalanları üretenler /. Atatürkle ilgili olarak övücü yalan üretmek serbesttir. Salla, sallayabildiğin kadar. Yaz, yazabildiğin kadar...

Mustafa Kemal'in Pera Palas Günleri ile İlgili Olarak Uydurulan Bir Yalan Bulaşıcı Bir Hastalık Gibi Yayılmaya Devam Ediyor...

Hasan İzzettin Dinamo, 1966'da yayımlanan "Kutsal İsyan" adlı romanında, bir Mustafa Kemal- Harington Karşılaşması uydurmuştur. Romana göre, Mustafa Kemal 1918'de Pera Palas'ta kaldığı günlerde, otelin lokantasında yemeğini yemiş, ilerideki masada oturan Harington, ona garsonla haber göndererek, kahve içmek üzere kendi masasına çağırmış; Mustafa Kemal garsona, "ben ev

sahibiyim, o konuk, o benim masama gelsin", diyerek Harington'un davetini reddetmiş. Yayımlandığı 1966'dan bu yana "romanı gerçek sanan" (!) pek çok yazar, Mustafa Kemal'in 1918'de Pera Palas'ta İşgal Kuvvetleri Komutanı Harington'la karşılaştığını ve onu işte böyle terslediğini yazmıştır. Üstelik bu yalan, yazıdan yazıya, kitaptan kitaba bulaşıcı bir hastalık gibi yayılmıştır. Bugün, bu yalanı gerçek zanneden yüzbinlerce insan aramızda yaşamaktadır.

Atatürk'ün 1918'de Pera Palas'ta Harington ile karşılaşmış olması olanaksızdır. Harington'un 1940'ta İngiltere'de yayımlanan otobiyografisini okudum ve yazdıklarını, İngiliz "The Times" gazetesinin 1915-1923 yıllan arasında yayımladığı Harington haberleriyle karşılaştırdım. Sonuç: Harington, 2 Kasım 1920'ye dek İngiltere'dedir.

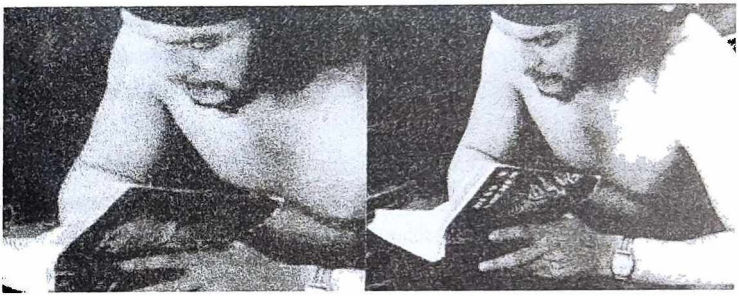
İngiltere'de iken işgal Güçleri Komutanı olarak atanmış ve İstanbul'a, 8 Kasım 1920 günü ulaşmıştır. Daha önceden İstanbul'da kendisi için hazırlanmış olan Krupp Acentası'na ait Huber Köşküne yerleşmiştir; yani Pera Palas otelinde kalmamıştır. 2 Ekim 1923günü Londra'ya dönmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır.

General Harington İstanbul'a geldiğinde, Mustafa Kemal, Ankara'daydı ve ömürleri boyunca bir defa bile olsun aynı mekânda bulunmadılar / karşılaşmadılar.

Atatürk Yalanları ve Bu Yalanları Uyduranlar...

Atatürk ve Nutuk Okuyan Che Guevara Yalanı

Che Guevara'nın, sırt çantasında Atatürk'ün Nutuk'unu taşıdığı ve arada bir çıkarıp okuduğu yalanı 10 yıl kadar önce ortalarda epey dolaştı. Aslında Nutuk, İspanyolcaya çevrilmemişti ve Che, İspanyolcadan başka dil bilmiyordu. Sinan Meydan serseminin bu yalanına yazar kırıntısı Mine Kırıkkanat da katkıda bulundu. Che Guevara'nın bir fotoğrafını paylaştı.

Fotoğrafta Che, Türkçe Nutuk okuyordu. Türkçeyi ne zaman öğrendiyse... Buyur, burdan yak...

Atatürk Yalanları ve Bu Yalanları Uyduranlar 3
Fotoğrafın Aslı Bu: Che, Atatürk'ün Nutuk'unu Değil Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri'ni Okuyor

"Che Guevara 1967 yılında Bolivya'da öldürüldüğünde çantasından Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk adlı kitabı çıktı..." Bu, Kemalistler arasında oldukça sevilen bir şehir efsanesi. Ama adı üstünde bir efsane ve doğru değil. Ernesto Guevara'nın Bolivya'daki yıllarını en ayrıntılı biçimde araştırmış olan Bolivyalı gazeteci-tarihçi Carlos Soria Galvarro, Che'nin Bolivya yılları üzerine 7 cilt kitap yazdı. Soria'nın verdiği bilgiye göre, öldürüldüğü sırada Che'nin sırt çantasından şu beş kitap çıktı.: Karl Marx'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı kitabı, S. R. Vigosky'nin Güncel Kapitalizm Teorileri Üzerine Makaleler kitabı, Paul Carrell'in Geliyorlar kitabı, H. B. Philips'in Analitik Geometri kitabı ve son olarak Luis Peñaloza'nın Bolivya Ekonomi Tarihi kitabı

Kurtuluş Savaşı'nda İngilizlere Karşı Tek Kurşun Atmadık

"Kurtuluş Savaşı'nda İngilizlere karşı tek kurşun atmadık. Kurtuluş Savaşı, Türk -Yunan savaşıdır" genel kabulü var ya... İşte bu genel kabul, nedense, amatör tarihçi Sinan Meydan'ın kanına dokunmuş. Cevap niteliğinde bir kitap yazmış. Adı: Cumhuriyet Tarihi Yalanları. Meğer 90 yıldır yanlış biliyormuşuz. Anadolu'yu şehir şehir, kasaba kasaba İşgal eden İngilizlerle öyle

savaşmışız ki, kan gövdeyi götürmüş. Eeee. Biz bunları neden ilk defa duyuyoruz? Neden Sinan Meydan? Çünkü, Sinan Meydan'ın Atatürk yalanları o kadar yalan ki, bu yalanları Sinan Meydan'dan başkası söylemeye cesaret edemez de ondan.

Efendim, 14 Haziran 1920 tarihinde, meğer Ali Fuat Paşa (Cebesoy) komutasındaki düzenli ordu, İzmit'te İngilizlere karşı saldırıya geçmiş. Mübalağa cenk olmuş. Savaş 2 gün sürmüş ve Ali Fuat Paşa, "Bu kadar yeter" diyerek eski mevzilerine geri çekilmiş. Ölü yaralı var mı? Sinan Meydan, kitabında ölü yaralı sayısı vermemiş. Sevabına ben vereyim: 2 İngiliz askerinin yanağını kurşun sıyırmış. Birkaç Türk askeri de siperden çıkıp, İngilizlere süngüyle hücum ederken ayağını burkmuş...

Meğer biz Kütahya'da da İngilizlerle savaşmışız. Kütahya, yaaa. Bu isimsiz savaş, şöyle olmuş. Kütahya'nın Milli kuvvetlerimiz tarafından işgalinden sonra İngilizler evvela çekilmiş, fakat sonra eski yerlerine dönmek istemişler. Milli Kuvvetler Kumandanı ise (Sinan Meydan, Çerkes Ethem'in adını gizliyor... Nedense) geri dönüşlerine izin verilmeyeceğini bildirmesi üzerine iki taraf arasında bir müsademe olmuş, maatteessüf iki taraf da kayıplar vermiş. Söz konusu çatışma 24 Eylül 1920'de gerçekleşmiş. Evet, Ankara'nın ve düzenli ordunun denetimi altında olmayan Kuvvayı Milliye, Anadolu'da gavur gördü mü basıyordu kurşunu, ama bunlar Mustafa Kemal'in onayladığı şeyler değildi. Sinan Meydan, Çerkes Ethem'in direnişini alıyor ve Kemalistlere mal ediyor.

Sadece Çerkes Ethem'i mi istismar ediyor Sinan Meydan? Hayır... Anadolu'nun her yerindeki yerel direnişleri alıyor, oraya kafasından birkaç İngiliz taburu konduruyor. Direnişi Mustafa Kemal'e mal ediyor ve sonra bizi, Kurtuluş Savaşı'nın İngilizlere karşı yapıldığına ikna etmeye çalışıyor... Pes...

İngilizlerle savaştık ve onları yendik yalanları... İngilizlerin hedeflerini bilmemekten kaynaklanır; zira, yenilgi hedeften sapılması durumunda mümkündür. Okuyalım:

"İngiltere'nin 20'nci yüzyıl başlarında orta doğu ve Osmanlı devleti ile ilgili politikasının esasları şu şekilde belirlenmişti:

- Osmanlı Devleti'ni parçalamak,
- padişah- halifenin kuvvet ve nüfuzu ile dini etkilerini gidermek... İslam

birliği düşüncesini değerden düşürmek,

- Arap memleketlerine hâkim olmak,
- ırak petrollerine sahip olmak,
- İstanbul ve boğazların kontrolünü ele geçirmek"

Bütün bunları gerçekleştiren İngilizler, kurtuluş savaşı ile nasıl yenilmiş oluyorlar acaba? Sadece 5 yıllık işgalden sonra tek kurşun atmadan İstanbul'dan çekildiler. Boğazlar ise bizim değil. Lozan'da kurulan komisyonun denetiminde. Hatta 1936 yılında imzalanacak olan Montrö'ye göre, Uluslararası su yolu...

Kaynak: Kadir Kasalak. Millî Mücadelede Manda ve Himaye Meselesi, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Kemalist bir profesör ile Kemalist bir gazeteci bir araya gelirse...

Atatürk Yalanları Ve Bu Yalanları Üretenler/12

Can Ataklı Ve Nevzat Yalçıntaş'ın "Hazreti Muhammed'in Mezarını Atatürk Kurtardı" Yalanı

Atatürk hakkında üretilen devasa yalanlar çorbasında gazeteci Can Ataklı ve Profesör Nevzat Yalçıntaş'ın da tuzu var. Can Ataklı'dan başlayalım. Şöyle yazmış: "Suudiler 1926 yılında kendi sınırları içindeki tüm mezarlıkları yıkma kararı alır. İşin en ilginç yanı Hz. Muhammed'in mezarının da Suudi sınırları içerisinde olmasıdır. Ancak Atatürk öyle bir telgraf çeker ki, Suudiler mezarın tek bir taşına bile dokunamazlar" Bu hikâyeyi, Can Dündar'a Prof. Nevzat Yalçıntaş anlatmıştır. Hatta yazıya göre Atatürk, 'Hazreti Muhammed'in kabrinin tek taşına bile dokunursanız ordumu aşağı gönderirim' bile demiştir. Atatürk diye imzaladığı, el yazısı ile yazdığı telgrafta. Peki, bu telgraf nerede? Suya düştü, Su nerde? İnek içti. İnek Nerde? Dağa kaçtı. Dağ nerde? Yandı bitti, kül oldu...

Kısaca, Can Ataklı, Nevzat Yalçıntaş'ın anlatısını araştırmadan sanki gerçekmiş gibi yazmıştır...

Oysa...

1- 1926 yılında ne Suudi Arabistan vardır ne de Suudi Kralı. İngilizlerin işgali sürmektedir. Suudi Arabistan 1932'de kurulmuştur.

2- El yazısı ile telgraf çekilmez, mors alfabesi ile gönderilir.

3- 1926 yılında Mustafa Kemal, Atatürk soyadını almamıştır. Soyadı kanunu çıkmamıştır. Dolayısıyla hiçbir metinde Atatürk imzası olamaz.

4- Bu tür telgraflar Dışişleri Bakanlığının arşivlerinde saklanır ve hem Cumhurbaşkanlığı hem de Dışişleri arşivi herkese açıktır. Ne ilginçtir ki şu ana kadar hiçbir araştırmacı böyle bir telgrafa rastlamamıştır.

5-Türk birliklerinin tâââ Mekke'ye kadar nasıl gidecekleri, İngiliz idaresindeki Irak ile Fransız mandası altındaki Suriye'den nasıl geçecekleri düşünülmeden, özellikle o dönem Türkiye'sinde din ile ilgili uygulamalar bile hatıra getirilmeden ortaya atılan bu tuhaf iddia da palavradan ibarettir. Üstelik arşivlerde de bu konu hakkında tek bir belge yoktur!

Bu Yalancı Hem Mülkiyeli Hem Tıbbiyeli...

Atatürk Yalanları ve Bu Yalanları Üretenler

Profesör Saltık'ın "Mao: Ben Çin'in

Atatürk'üyüm... Dedi" Yalanı

Kemalistler, Atatürk'ü göklere çıkaracağım derken, fena fillah mertebesine de ulaşmışlardır. Profesör Ahmet Saltık, bu mertebeye ulaşmış hatta aşmışlardan biri. Güya, 1935'teki Uzun Yürüyüş öncesinde Şanghay Meydanı'nda toplanan binlerce Çinliye seslenen Mao şöyle demiş: "Ben, Çin'in Atatürk'üyüm." Apaçık yalan. Kuyruklu yalan...

Mao Tsé-toung, asker bürokrat burjuva Mustafa Kemal'i neden benimsesin? Onu neden önder kabul etsin? Evet, Mao'nun bir Türkiye tahlili var. Ama bu tahlil Kemalistlerin hoşuna gidecek türden değil. Her satırı küfür gibi. İşte Mao Tsé-toung'un Türkiye tahlili: «Birinci Emperyalist Dünya Savaşından ve Ekim Devriminden sonra Türkiye'de belli özel koşullar nedeniyle burjuvazinin cılız Kemalist diktatörlüğü ortaya çıktı. İkinci bir Türkiye olamaz. Hele İkinci Dünya Savaşından ve Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşasından sonra, Çin›de 450 milyon nüfuslu bir 'Türkiye› hiç olamaz. Çin'in kendine özgü koşullarında işler hiçbir zaman Türkiye'de olduğu gibi kolayca halledilemez...Zaten Kemalist Türkiye, gittikçe daha çok bir yarı-sömürge haline geliyor. (Türkiye) Gerici emperyalist dünyanın bir parçası haline gelerek sonunda kendini İngiliz-Fransız emperyalizminin kollarına atmak zorunda kalmıştır.

Kaynak: Mao'nun Türkiye Yazıları, Aydınlık Yayınları, s.164, İkinci Baskı)

Bu pinokyo profesör kimdir: Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) Edirne Şubesi başkanı (1996-2000) sonra Onursal Başkanı, ADD Gn. Mrk. Onur Kurulu ve Yönetim Kurulu Üyelikleri ve Genel Başkan (Baş) Danışmanı, Genel Başkan Yardımcısı (2004-6) ... ADD Bilim- Danışma Kurulu yazmanı (2010-14). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü) bitirdi (2011-16). Türkiye'de tek Tıbbiyeli + Mülkiyeli. Uzmanlık alanında 257 yerli, 48 adet yabancı (toplam 305) bilimsel bildirisi, yayını, kitap ve bölümleri var. Birçok bilimsel tıp dergisinin yayın danışmanı. Cumhuriyet Gazetesi'nde (22 adet), Atatürkçü yayın organlarında 600'e yakın makalesi yer aldı. Google'da yaklaşık 5,5 milyon kez kez site edildi

12 Ağustos 1921'de Polatlı'da attan düşen Mustafa Kemal'in kaburgası zedelendi. Hastaneye kaldırıldı, savaş başlamadan savaş dışı kaldı. Savaşı, planlarını da hazırlayan Fevzi Paşa (Çakmak) yönetti ve kazandı

Atatürk Yalanları ve Yalanları Uyduranlar / 16

Profesör Afet İnan'ın "Sakarya Savaşı'nı

Atatürk Yönetti / Atatürk Kazandı" Yalanı

Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) "Sakarya savaşının planlarını Atatürk hazırladı ve savaşı başından sonuna kadar yönetip zaferle sonuçlandırdı" diyen Prof. Afet İnan'ın yazdıkları için "Düzmece destan" diyor. Etkileri günümüzde de devam eden bu yalan destan hakkında Mareşal Çakmak şöyle diyor:

> "Sanıyorum 1945 yılı içindeydi. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında kalan ve Paşa'nın kendisini tarihçi ve Türk dili uzmanı olarak yetiştirmek istediği Afet Hanım bir gün bana başvurdu. Başvurmasının nedeni Sakarya Meydan Muharebesi hakkında vermek istediği bir konferanstı.
>
> Görüşmemize aracılık eden dostuma, Afet Hanım'ın hazırlamış olduğu konferans metnini görüp görmediğini sordum. Görmüş. Afet Hanım, Mustafa Kemal Paşa'ya duyduğu aşırı sevgiden olacak, tarihi hakikatleri bir yana bırakmış, savaşın planlarını ona hazırlatmış, Sakarya Savaşı'nı

başından sonuna kadar ona idare ettirmiş, Sakarya Savaşı'nın bütün şerefini de ona vermiş.

Her şeyden önce şunu söylemek isterim: Mustafa Kemal Paşa, askerlik tarihinde o kadar büyük başarılar göstermiş, zaferler ve şerefler kazanmış bir şahsiyettir ki, onun bir hanımın kendisine vermeye kalkıştığı düzmece bir destana ihtiyacı yoktur. Şerefli bir askere, yapmadığı, katılmadığı bir savaşın zafer şerefini yüklemeye kalkışmak onun şerefini hiçbir şekilde arttırmaz. Hatta onu küçültür. Onun kazandığı hakiki zaferlerin doğruluk derecesi hakkında da halk umumi efkarını şüpheye düşürür.

Afet Hanım (gelince) durumu ona bildirdim. Mustafa Kemal Paşa'nın Sakarya Muharebesi ile öyle sandığı gibi yakından bir ilgisi olmadığını, geçirmiş bulunduğu bir kaza sonunda kaburga kemiğinin kırılmış ve hastaneye kaldırılmış bulunması (nın) onu ister istemez bu savaşın dışında bırakmış olduğunu, bu durum karşısında savaşı benim planlayarak idare etmek zorunda kaldığımı... söyledim. Bu yolda bütün resmi vesikaların Genelkurmay arşivlerinde bulunduğunu, eğer ciddi bir şey hazırlamak istiyorsa bunlardan faydalanabileceğini, hatta bunları dikkatle okumasının ve öğrenmesinin şart olduğunu hatırlattım.

Fakat o, bir türlü söylediklerime inanmak istemiyor, yine de her şeyi yapanın yalnız ve yalnız Mustafa Kemal Paşa olduğuna, bizlerin sadece zavallı birer kukla olmaktan başka bir kıymetimizin bulunmadığına inandığı için, ısrar edip duruyordu..."

NOT: Sakarya Savaşı'nı Atatürk Kazandı, yalanı günümüzde, kitaptan kitaba, dergiden gazeteye, o konferanstan bu konferansa, o tebliğden bu tebliğe... yayılmasını sürdürüyor. İstilacı bir yalan bu...

Atatürk Yalanları ve Bu Yalanları Üretenler

"İngiltere Kralı, Atatürk'ün Elini Öptü" Yalanı

Anonim Atatürk yalanlarından biri. Kemalistler paylaşmaya doymuyor. 24 Temmuz 1927'de çekilmiş. Yer, Dolmabahçe Sarayı... Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı sıfatıyla İstanbul'a ilk gelişin-

den 23 gün sonra, Sarayın merdivenlerinden inerken adı bilinmeyen bir vatandaş elini öpmeye çalışıyor.

Şu Savarona Dedikleri

Ne ABD Başkanı'nın ne İngiltere Kralı'nın / Kraliçesi'nin böyle bir gemisi yoktu. Atatürk'ün 124 metrelik dev yatı, durduğu yerde bile yılda 1 milyon lira para yiyordu. 1947 yılının 1 milyon lirası, bugünün 600 milyon lirası ediyor...

Atatürk'ün Türkiye'nin Başına
Sardığı Büyük Bela: Savarona...
Kurtulmak Kolay Olmayacak

Savarona'nın satın alınma hikayesi başlı başına bir acayipliktir. Yat, devlet parası ile alınmıştır. Atatürk bu yatı sadece 56 gün kullanabildi. Eskişehir milletvekili İsmail Hakkı Çevik, 1947 yılında Meclis'te yaptığı konuşmada (11 yıldır diktatör İnönü ve ailesi tarafından kullanılmakta olan) Savarona'nın yüksek maliyetinden şöyle yakınmaktaydı: "Denizyolları kadrosunda Savarona adında bir yat vardır. İki gün evvel kabul ettiğimiz kanundan anlıyoruz ki, bu Savaronanın beher (her bir) seferi için 300 bin lira (15 milyon lira) ve senede de 500 bin liraya (bugünün 25 milyon lirası) mal olmaktadır. Yani

yat alındığı günden bugüne kadar 5 milyon liraya (yaklaşık günümüzün 3 milyar lirası) mal olmuştur. 8-9 sefer yapmıştır. Bütçenin bugünkü durumu karşısında bu masrafı kaldırmak görüşümüze göre yerindedir"

Kudret gazetesinde "Savarona satılmayacak mı?" başlığıyla yayınlanan bir yazıda Savarona yatının lüksten başka bir şey olmadığı, satılması gerektiği ifade ediliyor ve şu gerekçelere dayanılıyordu:

"Çünkü bu yat, Amerikalı milyarder bir kadından alınmıştır. Dünyanın en lüks ve en büyük yatlarından biridir. Bu yat, tonaj itibariyle Istanbul-Yalova arasında değil Atlantik denizini geçmek ve Afrika sahillerinde dolaşmak için yapılmıştır. Senede 5 gün yapılan Yalova sefası için, milyonlarca liralık bu yatı muattal tutmak ve her sene 1 milyona yakın masraf yapmak, israftan başka bir şey değildir. Çünkü ne Amerika Reisicumhuru ne İngiltere Kralı, böyle bir yata lüzum görmemişlerdir. Halbuki bugün dar bütçemizle bu yata, yaptığımız bu masraf, bir bakanlık bütçesine yakındır. Kanlıca koyunda yatan bu yat, bütün kadrosuyla çiftlik halini almıştır"

100 kişilik mürettebat kadrosu bulunan Savarona'dan kurtulmak, kolay olmayacaktır.

Sadece Savarona mı? Dolmabahçe de vardı. Dolmabahçe'yi ev olarak kullandılar. Oysa Dolmabahçe, ikametgâh değildi [701-703].

Dolmabahçe'de Atatürk, Evlatlık Kızları Ve Silahşörleriyle Yaşadı. İsmet İnönü'nün İki Oğlu Ömer ve Erdal, Dolmabahçe'yi Ev Olarak Kullandı

Herkes Dolmabahçe Sarayı'nı padişahların mekânı zanneder ama değildir. Osmanlı Hanedanı, Dolmabahçe Sarayı'nda yaşamamıştır. Saray; bürokrasinin çalışma mekanıydı. Önemli gün ve toplantılar içindi. Bakanlar Kurulu (Vükela) burada toplanırdı. Padişah ve ailesi, bugün her iş adamının alabileceği büyüklükteki Yıldız Köşkü'nde otururdu. Ama iki kişi, Dolmabahçe'yi ikametgâh olarak kullandı. Atatürk ve İsmet İnönü. Atatürk, Saray'da evlatlık kızları ve silahşörleriyle yaşadı. Saray'da yaşayan "şahzadeler" İnönü'nün çocuklarıdır. Ömer (1924), Erdal (1926) ve bir de Özden Sultan. İnönü'nün kızı. Memleketin yeni "hükümdar ailesi" yazları İstanbul'a gelir, bazen adada bazen de Dolmabahçe'de kalırlardı. Yıldız ve diğer köşklerin eşyaları Ankara veya sağa sola dağıtıldığı, Topkapı Sarayı kullanıma uygun bulunmadığı bahanesiyle...

Dolmabahçe Sarayı ki ancak 13 yılda (1856) bitirilmiş, 110.000 m2 üzerine üç kattı.

4500 m2'si halı 45.000 m2 zemini döşeliydi.

285 oda, 46 salon, 6 hamam, 68 tuvaleti ve elektrik, kalorifer sistemi vardı.

İşte bu saray, özellikle Ömer İnönü için İTÜ'de okuduğu yıllar boyunca açık tutuldu. Kışları ısıtıldı. Devlet bütçesinden büyük paralar harcandı. Ömer İnönü burada arkadaşlarına partiler verdi. Mübalağa şatafat yaşadı.

EKLER

Ek 1:

Cemal Granda Kimdir? 1910 yılında Salihli'de doğdu. Bursa Sultanisi'nde okudu. On beş yaşında İstanbul'a geldi. Denizyolları İdaresi'nde çalışmaya başladı. Birçok Avrupa limanlarını gezdi. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 3 Temmuz 1927 tarihinde Atatürk'ün hizmetine girdi. Bu tarihten, ölümüne dek on iki yıl, geceli gündüzlü sofracı ve hizmetkar olarak çalıştı. Çankaya Köşkü'nde ve Dolmabahçe Sarayı'nda sabahlara dek süren sofra sohbetlerinin canlı tanığı oldu. Atatürk'ün mahremiyetine girip, en sevdiği hizmetkarlarından biri oldu. Onun ölümünden sonra, bir süre Emniyet gözetiminde tutuldu. Yazmak yasak olduğu için, gizli olarak not ettiği Atatürk'e ilişkin anılarını Zonguldak'ta topladı. 1957 yılında "Atatürk'ün Uşağı İdim" başlığıyla bir kitap yazdı. Bu kitap ikili bir sansürden geçmiştir. Birinci sansürü Granda'nın kendisi uyguladı. Bildiği, şahit olduğu birçok şeyi sakıncalı olur diye yazmadı. İkinci sansürü ise yayınevi uygulamış ve bazı bölümleri basım öncesi Granda'nın kitabından çıkarmıştır.

Ek 2:

Bir telgraf: Mustafa Kemal'in, İzmir'de Latife Hanım ile 29 Ocak 1923'te evlenmesinden yaklaşık 40 gün sonra, 6 Mart 1923'te Mustafa Kemal'e gönderilen "Adnan" imzalı yazıda aynen şu ifade yer alır: "Fikriye Hanım bugün geldi. Yarın hemen Ankara'ya hareket etmek istiyor. Emr-i devletlerine muntazırım." Aynı gün 'Ser-yaver' tarafından İzmit Mutasarrıfı Sadettin Beyefendi'ye bir telgraf gider. Telgrafta Fikriye artık resmen "Paşa'nın yeğeni" olarak resmi kayıtta yerini alır: "Paşa'nın yeğeni Fikriye Hanım, Avrupa'da

beray-ı tedavi bulunurken, müşarünileyhin müsaadesini istihsal etmeden ve tedavisi bitmeden avdet etmekte olduğu anlaşılmıştır. İzmit'ten mürurunda alıkoyarak malumat vermeniz Paşa'nın emri iktizasındandır."

Ek 3:

Prof. Leyla Neyzi'nin yazdığı kitap "Ben Kimim?"

Bir görgü tanığı: Gülfem İren

"Ben, denizde onların ölülerinden gördüm. 1919'da da öyle olmuş, fesli-leri atmışlar, bu sefer de kasketlileri atmışlardı. Aylarca o pislikler kalkmadı İzmir Körfezi'nden. Dalgalar oradan alıyor, bu tarafa getiriyor, buradan alıyor, oraya götürüyor. Bir balıkçının ağına kocaman bir balık takılıyor, karnını yarıyorlar, bir torba mücevher çıkıyor karnından. Biz geldik, evimizdeyiz ama aylarca oradan buradan Rum topluyordu bizim askerler. Ve aşağı yukarı her akşam kapımızın önünden sürü halinde, elleri iple bağlı saçlar havaya kalkmış sakallar uzamış perişan Rum erkekleri geçerdi. Onları dağa götürüp, kurşuna dizerlerdi. Bizimkiler de çok öldürdü. Korkunç günlerdi..."

Yangından sonra: Süreklilik ya da kopuş?

İren, biraz nostaljiye de yer vererek, İzmir›in kozmopolit kültürünün yıllarca devam ettiğini anlatmaktadır:

"Tabii birdenbire her şey bitmedi. Aradan aylar seneler geçti, eski İzmir bütün gelenekleriyle yaşadı. Rumu, Ermenisi gittikten sonra da yaşadı, çünkü alışkanlık var. Eski halk çok kozmopolitti. Rum, Ermeni, Yahudi, Müslüman ayırmazdı. Dosttu o, komşuydu, komşuluk büyük iş... Onu uzun süre kimse unutamadı, espriler ona göre, şakalar ona göre, yarı Türkçe, yarı Rumca... Sonra açıklık vardı, serbestlik... Herkes akşam üzeri bahçesine çıkar, orada içki servisleri yapılır, orada konuşulur, bazı kimse tavla oynar, kahkahalarla güller içinde, yasemin kokuları içinde, cennette yaşanırdı."

Gülfem İren şunları anımsamaktadır:

"Büyükbabamın bahçesi on bir dönüm bir botanik bahçesiydi. Orada İstanbul'da üç beş sene evvel tanıdığımız kivi bile vardı. Dünyanın her yerinden, her türlü şeyi getirmiş, dikmiş. Hatta bütün bu felaketlerden sonra bile o kadar bir alışkanlık ki, Hollanda'dan her mevsim sümbül ve lale soğanları

gelirdi fişek kasaları gibi kasaların içinde... Bir gün gelir ki hepsi açmıştır. Ve o gün herkes bilir ki, Rumu, Ermenisi, Yahudisi, Müslümanı, Mehmet Şevket Bey'in evinde çiçek sergisi var. Kapı açıktır. Herkes gelir. Bütün evi gezerler ve çıkacakları zaman, mevsimin meyvesi neyse, nar, portakal, mandalina, onunla yapılmış şerbet ikram edilir. Bu bir gelenek, bunları yapmazsan bir yerin eksilir."

İstanbul - BİA Haber Merkezi
06 Kasım 2004, Cumartesi

Ek 4:

'Güzel İzmir' yüzleşmesi!
Taraf - 06.09.2011

Acaba, her yıl 9 Eylül'de sözünü ettiğim kalem erbapları dahil, resmi zevat neyi kutlar? Eğer **"Güzel İzmir"** geri alındı diye ise bu kutlamalar, o İzmir yoktur artık... Çok dilli, çok dinli, çok kültürlü, sanayi ve ticarette çok ileri Osmanlı şehri, yanmış, yakılmış, kül olmuştur. Öyleyse, her sene yapılan kutlamalar **"Güzel** İzmir"i geri alışın bayramı olamaz. **"Yanık İzmir"** için şenlik ise, hangi vicdana sığar? On dört bin hane, yani şehrin üçte biri, dile kolay... Daha acısı, yanarak ölen, Kordon'da denize düşüp boğulan binlerce İzmirli kadın, çocuk ve yaşlı silahsız insan... Böyle acılı günlerin arifesinde de, ertesinde de şenlik olmaz, taziye olur.

18 Eylül günü gazetelerde Ordu Kumandanı Ferik Nureddin imzasıyla yayınlanan "5 Numaralı Bildiri" düşündürücüdür. Üç maddelik bildirinin ilk iki maddesini özetleyerek ve sadeleştirerek aktarıyorum:

1- Ordumuz tarafından düşmandan kurtarılan ve temizlenen mahallerde bulunan Rum ve Ermeniler ile düşmanın Yunanistan'a götürmek üzere içerilerden İzmir'e getirdiği halde, ordumuzun baskısı üzerine İzmir'de terk etmeye mecbur olduğu Rum ve Ermenilerin eli silah tutanlarının... on sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar olanlar esir garnizonlarında bulundurulacaktır.
2- 18-45 yaşının dışında kalan gerek İzmirli ve gerekse memleket içlerinden gelmiş olan Rum ve Ermeni ailelerinin Türkiye ha-

ricine gitmeleri hakkındaki izin, 30 Eylül 1922 akşamına kadar geçerlidir.

Yani İzmir kurtarılmıştır, ama İzmir'in yerlisi için kurtuluş yoktur. Rum ve Ermeni olanlar yangından kurtulsa da kadın, çocuk ve ihtiyarlar yanmak, boğulmak veya kovulmaktan; 18-45 yaş arası erkekler de toplama kampına gönderilmekten kurtulamayacaktır. Terk etmek mecburidir ve karar yangından önce alınmıştır ve "vatanlarını terk etme izni" uzatılmaktadır.

30 Eylül günlü ve 7 **numaralı** bildiride **vatanlarını terk** etmeye yeterli vapur bulunamamasından ötürü, 8 Ekim gününe kadar uzatılır. Terk etmek istemeyenler veya bu tarihe kadar terk edemeyenler, Anadolu içlerindeki toplama kamplarına gönderilecektir.

9 Eylül 2010 tarihli Milliyet gazetesinin 9 Eylül ekinde, sabık CHP Genel Başkanı Deniz Baykal imzalı yazıda, Atatürk'ün İzmir Hükümet Konağı'na girerken önüne serilen Yunan bayrağını görünce **"Kaldırın bu bayrağı. Bayrak bir milletin şerefini temsil eder."** dediğini aktarır. Birkaç sayfa sonra, Şerafettin Turan imzalı yazıda yine Atatürk'ün **"Karşıyaka'da kendisi için hazırlanan köşke girerken, merdivenlere serilmiş olan Yunan bayrağını** kaldırttığını" aktarır. Yazarların bayrağın serildiği mekân konusundaki çelişkileri değil önemli olan... Önemli olan **"bayrağa karşı gösterilen saygı, sorumluluk ve ilginin"**, insana karşı gösterilmemesidir. Dini, dili, tâbiyeti ne olursa olsun, bir şehri ele geçirdikten sonra, orada yaşayanların mal ve can güvenliğinden kim sorumludur Allah aşkına? Ezberlerinizi tekrar ederek değil, elinizi vicdanınıza koyup, soğukkanlılıkla cevap verin lütfen.

Bu güne kadar **"tarih"** diye sunulan "milli **yalanlar**"ın toplumsal bellekte yarattığı derin tahribatı görmezden gelemeyiz. Bu tahribat sayesinde; hafızasız, gerçeği hatırlamak

ve öğrenmekten korkan, kan ve bayrak edebiyatına tapan insanlar yetiştirildi. Darbeci zihniyet, ceberut devlet bu kaynaktan beslendi. Kendine benzemeyenden nefret, "milliyetçilik" ölçüsü oldu. Övünmek için, bütün farklılıkları yok sayma, aşağılama öğretildi. **"Millet olabilmek için** bunlar mübahtır." denildi. İster "%99 Müslüman bir millet yarattık." diye övünenler olsun, ister "Türk Milleti yarattık." diye övünenler olsun, böyle bir geçmişle yüzleşmedikçe, hepsi vebal altındadır.

İnsan olmak, sadece 9 Eylül'ü değil, 13 Eylül-18 Eylül kara günlerini de hatırlayıp anmayı gerektirir. Çanakkale'de Anzaklar'a gösterilen ilgi, neden İzmir'in eski hemşehrilerinden esirgensin ki? Yangının tanığı, İzmir'in Dede Efendisi Hisar Camisi İmamı Rakım Elkutlu'yu ve onun bestelerini meşk eden İzmirli Rum ve Ermeni sazendelerin de gönüllerini hoş etmiş oluruz. Böyle yangınlar olmasın diyebilmek İzmir'i güzelleştirir. Belki İzmir, o **"Güzel** İzmir"e tekrar kavuşabilir.

İzmir, açık yüreklilikle GEÇMİŞİYLE YÜZLEŞMEK zorundadır... 9 Eylül, şehrin bütün tarihiyle ele alındığı bir hakikati arama ve bir yüzleşme günü olabilmelidir.

Sözümü bir bilmece sorusuyla bitireyim, belki bir bilen çıkar: Şu camilerdeki saatler ve halılara ne oldu? O büyük boy antika ayaklı saatler ve duvar saatleri nereden gelmişti ve 1980'den sonra nereye gitti?

Talat Ulusoy, Taraf Gazetesi, 06.09.2011

Ek 5:

YEŞİLORDU BEYANNÂMESİ

Eski dünyâ, birkaç zenginin, milyonlarca insanları esir gibi çalıştırarak, bu milyonlarca insanın açlık ve sefaletine karşı kendi rahatlıklarını te'min etmesinden başka bir şey değildir.

Köylüler, çiftçiler, bağcılar, bahçeciler, kunduracılar, yemeniciler, duvarcılar, marangozlar, arabacılar, velhâsıl ayağı ile ve kolu ile çalışan

bütün işçiler, geceyi gündüze katarak çalışır, çabalarlar, pek zorlukla karınlarını ancak kuru ekmekle doyurabilirler. Hasta olurlar, aç ve ilâçsız kalırlar, onlara ne ekmek veren olur ne de ilâç veren, ne de hekim getiren bulunur.

Dünyâda yenen, giyilen her şeyi fukara meydana getirir. Evleri, konakları, sarayları amele çalışarak yapar. Fakat kendi aç, çıplak, sefil, evsiz, yurtsuzdur. Aşar diye alırlar, vergi diye alırlar, iade diye alırlar. Zavallı köylü, her türlü vergilere katlanır ne yolu yapılır ne mektebi yapılır ne çocuğu okutulur...

Fukaranın hayrına hiçbir iş görülmez. Ne dâvasına bakan olur ne de kimse ona, insan diye bakar... Sanki Allah köylüyü, ameleyi fukarayı, zenginlere kul köle olmak için yaratmıştır.

Ey köylüler, fukaralar, ey çalışkan çiftçiler, namuslu ırgatlar ve ameleler gözlerinizi açınız, etrafınıza dikkatle bakınız! Etrafınızda bulunan beyler, ağalar kimlerdir bilir misiniz? Onlar da sizin gibi insandır. Allah'ın indinde aranızda hiç bir fark yoktur. Allah insanları hep eşit yaratmıştır. Sizi fukara yapan, câhil yapan bu zâlim adamların şerrinden kurtulmak için, başınızı biraz kaldırınız, sesinizi yükseltiniz, onlardan korkmayınız! Onlar kendi kendilerine size bir şey yapamazlar. Rusya'dan gelen haberlerden, Rusya'da çiftçi ve askerin yaptıkları işleri herkes yavaş yavaş öğreniyor. Onlar yeni bir dünya yapıyorlar. Eski idareleri, eski hükümetleri tamamen değiştirmişler, yeni idare, yeni hükümetler yapıyorlar.

Yeni dünyâ bambaşka oluyor. Yeni dünyâda hükümet hep fukaranın eline geçti. Hükümet adamlarını fukara seçiyor. Valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar hep ortadan kalktı. Zengin, fakir, büyük, küçük bey, ağa hep eşit oldu. Rütbeler hep lağvoldu.

Bütün insanlar kardeş ve arkadaş gibi çalışıyor, geçiniyor. Dövmek, sövmek gibi şeyler ortadan kalktı. Hep kardeş ve arkadaş oldu. Nefer, neferliğini ve vazifesini biliyor. Zabitinden ne emir alırsa derhâl ifa ediyor. Çünkü o emri neferin ifâ etmesi, vazifedir. Zabitin vazifesi söylemek, neferin de yapmaktır.

İşte o kadar... Vazifesini yapmayan her kim olursa olsun, mutlaka şiddetle cezalandırılıyor. Mal mülk sahibi olmak da yasak olduğu için,

rüşvet, anafor, hırsızlık, yalancılık, dolandırıcılık, kamilen ortadan kalkmıştır. Herkes insanlığı anlamış, herkes birbirine eşit olmuş.... Biz de böyle olacağız, biz de bu yola gidiyoruz.

Ek 6:

YEŞİL ORDU TALİMATNAMESİ

1- Asya'nın saf ve nezih ahlâk ve maişetini, emperyalist, kapitalist namları altında Avrupa sefahetle ihlâl etmek için, her vakitten ziyâde Şark'a taarruz ederek, zavallı Asya halkını ezip yutmaya çalışan bugünkü asker, tüccar ve politikacı Avrupa'nın, bu yoldaki çalışmalarına karşı durarak Asya'da ahlâki ve insanî bir yaşama ve Şark'ta da Şark'ın kendisine mahsus olan temiz ve saf ahlâkını tesbit edip, koruyacak bir İttihad vücuda getirmek gayesiyle çalışan fikir sahiplerinin, vücuda getirecekleri mesai silsilesine ve içtihad saflarına Yeşil Ordu nâmı verilmiştir.

2-Yeşil Ordu, ihtikâr, hırsızlık demek olan sermayeyi, Allah'ın kulları arasında ağır, elîm fakr-ü servet ihdas eden temellükleri mazlum insanları birbirine kırdıran ve tüccar Avrupa nın muhtekir ve sarraf diplomatları elinde cihanın bir oyuncak ve insanların birer esir olmasını istilzamdan başka neticeler vermeyen her muharebeyi ve her askerliği nefretle karşılar ve bunlarla mücadele eder. Yeşil Ordu'nun bütün safları ve bütün çalışmaları bir noktaya müteveccihdir: Beşerin saadeti ve buna varmak için samimi bir Asya halk ittihadı... Yeşil Ordu'nun yeşil cihat bayrağında şu cümleyi aynen nakşedilmiş bilmelidir: Asya, Asyalılarındır. Asya, artık kapılarını muharebe, sermaye, ihtikâr, sınıflar, ihtiraslar facialarına ebediyen kapamıştır.

3-Yeşil Ordu, bir Umûmi Merkez ile vilâyetler, liva merkezleri olan şehirlerde, kaza merkezi olan kasabalarda, nahiye ve köylerde kurulmuş merkez heyetleriyle idare olunur. Umûmi merkezler, halkın saadeti, beşeriyetin kemâl, refah müsavatını kendisi için umde edinmiş insanlardan teşekkül eder. Bunların arasına sermâye sahihlerinden, faizcilerden, büyük emlâk sahihlerinden, bilhassa şehirlerde, kasabalarda oturup, köylerde köylüleri çalıştırarak arazi ve değirmen işletenler ve bu suretle köylüyü ortakçılık ve murabahacılık adları altında ezmeye

alışmış olan kimseler bulunamaz. Büyük tüccardan, komisyonculuk, dellâllık, sarraflık gibi müstahsillerle, müstehlikler arasında ihtikâra alışmış, gayri insanî kazançlar peşinde koşmuş adamların merkezlerde yeri yoktur.

Merkezlerde çalışacak arkadaşlar, beşer arasında sınıf, fakirlik, zenginlik farklarını gözeten kanunlarla meşbu olmasın, hakikî insanlık saadetini görecek derecelerde ruhen yükselmiş memurlar, doktorlar, muallimler, sanatkârlar, rençberler, yarıcılar, hizmetçiler, velhasıl aylık ve gündelik ücretlerle çalışan ve yaşayan fikir ve beden kuvvetleriyle meşgul insanlardan seçilirler ve bunlar merkezlerde inkılâp nüvesini teşkil ederler.

Merkezler teşekkül eder etmez, bütün arkadaşlar gayelerine sâdık kalacaklarına ve inkılâbın fiilen tahakkukuna kadar bütün teşkilat ve icraatta son derece gizliliğe ve son derece samimiyete bağlı ve riayatkâr olacaklarına yemin edeceklerdir.

4-Yeşil Ordu, âlemde başlayan Sosyalist ve bilhassa Bolşevik harekâtının yanlış olarak bir şekavet ve yağmacılık suretinde telâkki olunmasından çıkacak karışıklığın önüne geçecek ve bu babdaki efkâr ve temayülleri kendi gayesine doğru çekecek ve kendi maksadı dairesinde temerküz ettirecektir. Bilhassa Rusya'dan bizim tarafa geçecek herhangi bir adam, ehemmiyetle tetkit nazarı altına alınacak ve bu hâle göre el altında bulundurulacaktır.

5- Merkez dışında arkadaş bulup, fikir ve teşebbüs ordusunu çoğaltmak en mühim bir işdir. Namusuna, fikrine emniyet olunacak her kimse, diğer maddede tasrih olunan (tüccar, komisyoncu, sarraf ve ihtikâra alışmış kimse) içinde bulunsalar da gayelerimize sâdık kalacağına merkez heyetlerince tam kanaat bulunmak şartıyla, efrad meyanına alınırlar.

6- Alınacak her kimsenin, efraddan bir rehberi ve iki şahidi bulunur ve bunlardan başkasını tanımaz. Efrad, merkezlerden verilecek emirlere âid düşüncelerini rehberlere bildirmek hakkı da efrad için kabul edilmiştir.

7- Yeminini tutmayıp gayelerimize varmamıza âit teşebbüslerimizi baltalamak suretiyle ihanetleri, merkezlerin şâhidlere ve delillere dayanan tahkikatı ile sabit olanlar idam olunurlar. İdam kararını her hey'et kendi mes'uliyeti altında icra eder. Her merkezin ehemmiyetine göre, ikiden

ona kadar fedaisi ve icra adamları vardır. Yeşil Ordu'nun pîş-i azmine dikilecek engelleri cebren kırarak, istihsali zaruri görülen maksatlar hakkında, merkezlerden verilen kararı, gizlice ve geciktirmeden icra ederler. Fedailer, merkezlerinin verecekleri kararlar ile gerektiğinde birleşirler. Meselâ köylerin ikişerden ibaret olan fedaileri, köyün tâbi olduğu nahiyenin fedaileri ile ve sırasiyle kasaba fedâileriyle birleşerek, takım, bölük, tabur hâlinde toplanırlar. Takım, bölük, tabur sancakları yeşildir. Fedailer, umumiyetle, askerlik etmiş pişkin babayiğitlerden seçilir. Fedai, yazıldığı günden itibaren yanında bir mavzerle üç yüz fişek bulundurur.

8- Yeşil Ordu bir "beşer saadeti" teşkilatıdır. Onun nazarında kan dökmek, kadınları, dul ve sefil, evlâdları kimsesiz ve yetim bırakmak, dünyanın en büyük fenalığıdır. Ancak halkı muharebe gibi siyasi musibetlerden, fakirlik ve sermayedarlık gibi sosyal sefahat ve sefaletlerden kurtarmak, büyük te'sisleri yıkmak ile kabil olacağından, gayemizin husulüne kadar maattesüf bu yolda bâzı icraatta bulunmaya muztar kalacağız.

9- Gayelerimize fikren karşı olanlar, kendilerinden fiilî zararlar gelmedikçe, ıslah ve idaresi kabil unsurlar sayılır ve bunların fikrî muhalefetlerine, fikrî müdafaa ve teşebbüslerle mukabele edilir. Fiilen muhalefette bulunanlar faaliyetlerini, o yerin merkez heyetini maksat uğrunda, zorluğa düşürecek dereceye vardırdıkları takdirde, ilk defa uyuşturucu usullerle ıslâha çalışılır, ıslâhdan ümid kesildiği zaman, nâçar imha olunurlar.

10- Servet ve sermaye sahiplerinden ve büyük emlak ve akar erbabından olup da, fikrindeki yükseklik, ruhundaki necabet saikası ile gayelerimizi kendisi için de bir ideal edinenlerin, Yeşil Ordu'ya girmek teşebbüsündeki ciddiyeti, servet ve sermayesinden Ordu'ya edeceği fedâkârlıkla ölçülür ve ilk tecrübe bu fedakârlıkla başlar.

11- İnkılâba başlamak zamanı gelinceye kadar, hükümetlerin bugünkü teşkilâtlarını muhafaza lâzım geleceğinden ve âdi şekavetten ibaret olan her nevi hırsızlık, yağmacılık kat'iyyen memnu' ve menfur olduğundan merkezler, hükümetlerin her türlü meşru ve kanunî çalışmalarına müzahir olacak, şekavetin önüne geçebilmek için elden gelen çabayı yapmakda kusur etmeyecektir. Her merkez, bulunduğu yerin en nüfuzlu ve en aydın hükümet memurlarını elde ederek, gayemize yararlı kılmağa çalışacaktır.

Şu kadar var ki: Bunun için biraz fazla dikkat ve fazla ihtiyat lâzımdır.

12- Umûmi merkez, nezaret ve murakabesini, murahhasları vasıtasıyla yapar. Yeşil Ordu'nun fikirlerini yaymağa mahsus bir gazetesi olacakdır.

NETİCE

Alem, bir büyük inkılâp karşısındadır. Avrupa'da bir kısım ilim adamları, "Sosyalizm" mesleği dâiresinde, Batı'nın medeniyet perdesi altındaki redâet ve cinayetlerini yıkmak, ortadan kaldırmak için, "Burjuvazi" denilen muhtekir ve muhterislerle mücâdele ediyor. Bunların en büyük gayesi, çok zenginlerin taşkın sefâhatleriyle, fukara takımını yoksulluktan doğan sefaletine bir had tâyin etmektir. "İslâmiyet ve Şer-i Muhammedi" bu esasları bin üçyüz yıl önce, zekât, fitre ve kurban gibi vecibelerle koymuş ve terviç etmiş olduğundan, Müslümanlar bu âlemin terviç etmiş olduğu bu sosyal inkılâptan zarar görmek değil, aksine faydalanacaklardır. Bunun içindir ki, teşkilâtımızın bir umdesi de Sosyalizm harekâtından istifade etmek ve onlara yardım etmektir. Her merkez hey'eti, bu umdeyi göz önünde ehemmiyetle tutacak ve inkılâbın tamimiyle husulüne kadar zekât, fitre ve kurban gibi şeriatın fukara hakkı olmak üzere zenginlere yüklediği vecibelerle münasip surette toplatarak, çalışma gücünü kaybetmiş olanlara dağıtacakdır.

Ek 7:

YEŞİL ORDU NİZÂMNÂMESİ

1- Türkiye Yeşil Ordu Teşkilatı, Avrupa emperyalizminin hülûl ve istilâ siyâsetini Asya'dan tard etmek üzere teşekkül etmiş bir mücâdele kuruluşudur.

2- Yeşil Ordu, umum Türkiye'de dahi her nevi emperyalizm cereyanlarını ve sermayelerin haksız tegallüp ve tahakkümlerini ref ve izâle etmekte tereddüt etmez.

3- Yeşil Ordu, arazi ve umumî servetten bütün efrâd-ı ahâlinin, ancak zati saîleri ve ve maddi ve mânevi kabiliyetleri nisbetinde faydalanmasını te'mine çalışır.

4- Su, hava, ışık ve hararet gibi hayati menfaatlerden sayılan ve umumi olan toprağın hükümetçe idaresini ve halkın meccanen müşterek mesaisine

tahsisini esaslı ıslâhat cümlesinden sayar.

5- Menkul ve servet sağlayan sermayelerden hâsıl olacak faydanın, şahıslara ve ailelere değil, bütün efrâd-ı ahâliye te'mini için iktisadî idarede hükümetin şiddetli müdahalesine taraftardır.

6- Yeşil Ordu, servet tevlid etmeyen süs ve kullanma eşyasının bugüne kadar devam edip-gelen tasarruf haklarına riayet etmekle beraber, bundan sonra birikmesine mani olacak tedbirleri, vazifelerinin en ehemmiyetlisi olarak telâkki eder.

7- Yeşil Ordu, cemiyet hayatında halk hükümetini ve tam bir "iştirâk-i mesaî" usulünü kabul eder.

8- Yeşil Ordu, harb ve askerlikten, kuvvetin kaynak olduğu temellük hakkı dâvalarından nefret eder. Muharebe ve mücâdeleyi, ancak bu dâvalara mâni olmak için emperyalizmi imha edinceye kadar meşru görebilir.

9- Yeşil Ordu, yığılmış veya miras kalmış altunların gölgesinde dâima âmir ve mütehakkim yaşayan azınlıklara mukabil, zarurî ihtiyaçlarını bile te'min edemeyerek mütemadiyen azınlıklar hesabına çalışan eşit insanların teşkil edeceği çoğunluk ordusudur ve hedef bu çoğunluğun refah ve saadeti, hürriyet ve selâmetidir.

10- Yeşil Ordu, yalnız adale ve fikri emeğinin karşılığı olarak yaşayan rençber, amele, hademe, memur gibi beşeriyetin hakiki hadimlerini teşkilatının en sağlam unsurları olarak bilir.

11- Yeşil Ordu, zatî sa'y ile cemiyet hayâtında yer bulamayacak acezeyi ve ihtiyar, malûl ve mariz olanları, umumu hayâtın ortaklaşa ve eşit menfaatlerinden ayıramaz.

12- Yeşil Ordu, aile hayatına saygılıdır.

13- Yeşil Ordu, İslâmiyet'in bütün içtimaî esaslarına dayanarak asr-ı saadetin müşterek samimiyetini iadeye ve Batı'dan gelen kendini beğenmiş ihtirasları Asya'dan atmağa çalışmakla, yolunu Hak yolu, Allah yolu bilir.

14- Yeşil Ordu, terbiyede, geleceği hazırlama işlerinde, kardeşliği her şeye hâkim kılmak umdesini kabul eder.

15- Okul eğitimini cemiyetin müşterek hayatındaki esaslara göre, parasız mecburî ve yatılı olarak sağlamaya taraftardır.

16- Yeşil Ordu, adalet esaslarında, neticeler ve hâdiseler ile değil, sebebler

ve te'sirlerle mücâdelenin verimli ve tesirli olduğuna inanır. Bu sebeble, her nevi ihtiraslarla rüçhan ve tefevvuk iddialarını, ruhî marazları, irsî illetleri ıslâh edecek müesseselere mahkemelerden, hapishanelerden ve bunlara müntehi olan bütün cürüm ve ceza hakkındaki nazariyelerden ziyade ehemmiyet verir.

17- Yeşil Ordu, en ağır cürmü emperyalizm olarak telâkki ve idam cezasını yalnız bunun taraftarları hakkında meşru mukabele olarak kabul eder.

18- Yeşil Ordu, ahlâk işlerinde içtimaî fayda esasını takip eder. Hayır ve şer ancak cemiyetin ve beşeriyetin müşterek saadeti itiyadiyle kabil-i tefrikdir.

19- Yeşil Ordu, kızıl inkılâp ordularının samimi bir kardeşlik ile ebediyen bağlısı ve müttefikidir.

20- Yeşil Ordu'nun fârik alâmeti, yeşil bayraktır. İslâm kardeşliği bu bayrak altında teessüs ve insanlar arasında kızıl ve yeşil bayrakların ittihadı, mes'ud inkılâba ve gerçek saadete yönelen çalışmaları tamamlayacaktır.

21- Yeşil Ordu, Türkiye'de gizli bir umumi merkez ile idare olunur. Umumî Merkez, bütün Yeşilordu teşkilâtına mâlik memleketlerle bağlı olduğu gibi, Moskova ve Kızılordu'ları merkezi ile de münasebettedir.

22- Köylere kadar her memlekette, Yeşil Ordu'nun umumi merkezine bağlı gizli merkez Hey'etleri vardır.

23- Teşkilâtın şimdilik vazifesi, işbu programdaki esasların halka neşir ve tamimi ile gelecekteki faaliyet zemininin hızla hazırlanmasıdır.

24- Umumî merkez, fiilen harekete geçmek zamanını, dış merkezlerle haberleşme ile tespit ederek büyük faaliyet merkezlerini ta'yin ve murahhaslarını izam eyleyecektir.

25- Yeşil Ordu'nun inkılâp hareketi, tahmin olunduğundan daha yakındır ve beşerin saadet ve kurtuluşu bu harekettedir. Yeşil Ordu'nun teşkilâtına mensup olup da emperyalizm lehinde gayemize hıyanet eden derhâl idam olunur.

27- İdam hükmü, umum merkezce verilir ve şimdilik gizli ve hususî vâsıtalarla icra edilir.

28- Yeşil Ordu'nun umumî masrafları, gizli surette toplanacak ianelerle, mensuplarının vereceği aidattan tedarik olunur.

29- İane (yardım) toplamakta şikayetlere ve Yeşil Ordu'nun teşkilâtının genişletilmesine mâni olacak baskılar ile, aleyhtarı cereyanları arttırmağa sebep olacak zor ve tehditler kat'iyyen yasaktır.

30- Umumî merkez ve gelirleri, Merkez Heyeti'nden gönderilecek yüzde yirmi hisse ile, kendi hususi teşebbüslerinin sağlayacağı menfaatlerden terekküp eder.

31- Yeşil Ordu umdelerinin neşr ve tamimi için makale, risale ve kitaplar yazan fikir ve kalem erbabı, umumî merkezce taltif edilir.

32- Yeşil Ordu, umdelerinin aleyhinde neşriyat ve teşvikatta bulunanlara, şimdilik beşerin saadetine râci olan büyük inkılâbın mâhiyeti ihtiyatlı bir lisanla anlatılarak fikirlerini düzeltmeye gayret edilir.

Ek 8:

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (Güncel dilde: İlerici Cumhuriyet Partisi) Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın eski silah ve dava arkadaşları olan Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Adnan Adıvar'ın öncülüğünde, 17 Kasım 1924'te kurulmuştur. Parti tüzüğünde Cumhuriyet ilkesinin, liberalizmin ve demokrasinin benimsendiği belirtilirken, aynı zamanda dini inançlara da saygılı olunduğu açıklanmıştır. (Mustafa Kemal *Nutuk*'ta bu durumu "dini siyasi çıkarlara alet etmek" olarak yorumlamıştır.) Rauf Orbay'ın parti kurulmadan önce cumhuriyet ile ilgili eleştirileri ve parti kurulduktan kısa bir süre sonra bazı rejim muhaliflerinin parti etrafında toplanması ile beraber dini duyguların propaganda olarak kullanıldığı, Şeyh Said İsyanı'nın patlak vermesi sonucunda parti kapatılmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal'e düzenlenen İzmir Suikasti olayından TCF kurucularının bir bölümü yargılanmıştır.

Amasya Tamimi ile Kurtuluş Savaşı'nı başlatan beş veya yedi kişilik kadronun Mustafa Kemal ve İsmet İnönü hariç tüm üyeleri, Terakkiperver Fırka'nın kurucu ve liderleri arasında yer almıştır.

Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta Terakkiperver Fırka kurucularını cumhuriyet düşmanlığı, saltanatçılık, halifecilik, İngiliz yandaşlığı, isyan kışkırtıcılığı ve vatan hainliği ile suçlar.

Ek 9:

İlerici Cumhuriyet Partisi ve Abdurrahman Bey cinayeti

Rauf Bey ve Kazım Karabekir, 1924 yılında TCP'nin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (İlerici Cumhuriyet Partisi) kuruluş hazırlıkları içerisindedirler. Tabii yakın çalışma arkadaşları arasında çok güvendikleri isimlerden Abdurrahman Bey de vardır. Aslen Afgan olan Abdurrahman Bey, 15 Aralık 1912 tarihinde Balkan Savaşları sırasında İstanbul'a Hint Hilal-i Ahmer'i (Hint Kızılayı) elemanı olarak gelmiş ve kaderi bu topraklara sabitlenmiştir. Hilal-i Ahmer'deki görevinden sonra Peşaver'e dönmeyen Abdurrahman Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'ya kabul edilmiş ve istihbari faaliyetlerde kullanılmıştır.

Abdurrahman Bey, 1'inci Dünya Savaşı'nın başlarında Rauf Bey (Orbay) komutasındaki Afgan Seferi'ne katılmıştır. Rauf Bey, Abdurrahman Bey'in emrindeki askeri birliğe nasıl katıldığını şöyle anlatır. "Enver Paşa'nın dil bilir, işine yarar diyerek bana verdiği Afganlı Abdurrahman Nihad da vardı ki bu zat daha evvel bir sıhhıye heyetiyle Afganistan'dan İstanbul'a gelmiş ve bizde kalmıştı" Bu birliğin adı bazı yerlerde heyet olarak geçer. Çünkü Rauf Bey'in görevi Afgan Kralı'na Osmanlı Padişahı'ndan hediyeler götürmektir. Amaç, Afgan Kralı'nın gönlünü kazanmak ve Afganistan'ı Osmanlı'nın yanına çekmektir. Rauf Bey ve ekibi, Afganistan'a karadan, İran toprakları üzerinden gidecek ve engel olmaya kalkan olursa savaşacaktır.

Rauf Bey'in küçük askeri birliğinde (Çerkez Ethem'in yanısıra) Alman subaylar da vardır. Kısa sürede Osmanlı subaylarıyla Alman subayları arasında askeri birliğe kimin komuta edeceği konusunda anlaşmazlık çıkar. Rauf Bey'in askeri birliği bu nedenle ikiye bölünür. Almanlar ve Osmanlı, Çanakkale'de İngiliz-Fransız kuvvetlerine karşı omuz omuza çarpışırken, İran topraklarında tam tersi bir gelişme yaşanır. Alman askerleriyle Osmanlı arasında ölümüne bir çarpışma başlar. İran topraklarındadırlar ve Afganistan'a ulaşmaları nerede ise imkansızdır. Bu sıkıntılı durum bir yıl kadar sürer. Bu arada Rauf Bey, bölge halkını İngilizlere karşı ayaklandırır. İngiliz ordusu, karşı saldırıya geçer. Yenilgi kaçınılmaz görünmektedir. Abdurrahman Bey o sırada Hacca gitmek üzere İran sınırına yakın bir bölgede Afgan hacı aday-

ları bulunduğunu öğrenir. Onları silahlandırır. Önemli bir geçidi İngiliz askerlerine karşı 36 saat tutarak Rauf Bey ve askerlerinin İngilizlere esir düşmelerini önler. Abdurrahman Bey, çarpışmalar sırasında yaralanır.

Neticede Afganistan'a ulaşma görevi iptal edilir Rauf Bey (ve Çerkez Ethem) ve askerleri, İstanbul'a geri döner. Abdurrahman Peşaveri (Abdurrahman Bey'e doğum yerinden ötürü bazen Peşaveri de denmektedir) Rauf Bey'in girişimiyle Osmanlı vatandaşı olur, Harbokulu'na kaydedilir ve 2 yıl sonra subay olarak Osmanlı Ordusu'na katılır. İstanbul'un işgali sonrasında Rauf Bey, Abdurrahman Bey'i Karakol Cemiyeti aracılığıyla Ankara'ya gönderir. Birden fazla dil bilen Abdurrahman Bey, subay olmasına rağmen yeni kurulan Anadolu Ajansı'nda görevlendirilir ve ajansın ilk elemanı olur.

BMM Hükümeti, Yunanla mücadele ederken, diğer yandan uluslararası alanda tanınma çabası içindedir. Burada en büyük destek Afganlardan gelir. Ankara'ya elçi gönderen devletlerin başında Afganistan vardır. Bu jeste karşılık olarak BMM Hükümeti, Abdurrahman Bey'i Fevkalade Murahhas ünvanıyla 1921 yılında Afganistan'a ilk Türk Maslahatüzarı olarak gönderir. Abdurrahman Bey, Ankara Hükümeti'ni temsil ederken Kral Amanullah Han'ın dostluğunu kazanır, hatta Amanullah Han prensliği döneminde oturduğu sarayı Abdurrahman Bey'e elçilik konutu olarak tahsis eder. 2 yıl sonra Abdurrahman Bey, Ankara'ya geri çağrılacak ve yerine tarihe Medine Müdafii diye geçen Fahreddin Paşa gönderilecektir. (Doç. Dr. İsmail Akbal, Türk dostu Afgan da cumhuriyet komitacılığı kurbanı, Derin Tarih Dergisi, Ağustos 2015, sayı 41)

İşte, Rauf Bey'e candan bağlı olan bu önemli subay, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş çalışmalarında kurucu ekibin içinde ve tabii Kazım Karabekir'in yanında yer alır. Burada küçük bir ara verip Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nden kısaca söz etmek faydalı olacaktır. Çünkü, Halit Paşa'nın Ankara'da Meclis'te, Abdurrahman Bey'in de İstanbul'da öldürülmeleri bu siyasi parti ile sıkı sıkıya bağlıdır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası: İlerici Cumhuriyet Partisi (Mustafa Kemal Atatürk, Birol Emil, Melin Has-Er, Mehmet Ali Aydın, "Nutuk" cilt 2, sf. 528, Kültür Bakanlığı-1980). TCP, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın eski silah ve dava arkadaşları

tarafından 17 Kasım 1924 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na verilen bir dilekçe ile kurulmuştur.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda 8 Aralık 1924 tarihinde yapılan seçimler sonucunda, genel başkanlığa Kazım Karabekir, ikinci başkanlığa Rauf Orbay ve genel sekreterliğe de Ali Fuat Cebesoy getirilmişlerdir. Amasya Tamimi ile Kurtuluş Savaşı'nı başlatan beş veya yedi kişilik kadronun Mustafa Kemal ve İsmet İnönü hariç tüm üyeleri, Terakkiperver Fırka'nın kurucuları ve liderleri arasında yer almıştır.

Mustafa Kemal, Nutuk'ta Terakkiperver Fırka kurucularını cumhuriyet düşmanlığı, saltanatçılık, halifecilik, İngiliz yandaşlığı, isyan kışkırtıcılığı ve vatan hainliği ile suçlar. (Mustafa Kemal Atatürk, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve en hain kafaların eseri olan programı, "Nutuk")

Partinin kurulmasına yol açan olaylar zincirinin ilk halkasını, Kâzım Karabekir, 1923 Nisan seçimlerinin hazırlık aşamasına dayandırır:

"Gazi, 'Ben muhalif istemiyorum' diyerek, kendisine kavlen ve tahriren en çok sadakat gösterenleri ve Birinci Meclis'te fiiliyatıyla bu emniyeti kazananları ve hemen bütün karargâhının mensuplarını namzet gösteriyordu. Ben de böyle emre uyan bir meclisle, dünyaya hâkim İtilaf devletlerinin emniyetini kazanamayacağımızı ve dahilde de hürriyet mefhumunu kaldıracağımızı ve belki daha şiddetli bir muhalefete yol açılacağını söyleyerek seçim komitesinden ayrıldım" (Karabekir, İstiklal Savaşımızın Esasları V)

Rauf Bey'in Cumhuriyetin ilanından bir gün sonra İstanbul basınına verdiği ve Cumhuriyetin ilanında izlenmiş olan yöntemi eleştiren demeci, Halk Partisi içindeki yol ayrımının dönemeç noktasıdır. Orbay, İttihat ve Terakki deneyimine gönderme yaparak, 1908'in özgürlük umutlarının 1913'te bir parti despotizmine dönüşmesinin ülkeye getirdiği felaketli sonuçları vurgulamıştır. (Hatıralarım s. 138.)

Ali Fuat Paşa'ya göre, 1924 Eylülünde yeni partinin kurulması kararının alındığı toplantıda şu hususlarda anlaşmaya varılmıştır:

"[...] 3- İnkılapların hepsine taraftar olmakla beraber, bunların herhangi bir şahsa veya zümreye imtiyaz vermek için değil, bütün memlekete ve halkımıza mal edilmek emriyle yapılmış olduğu hakkında müttefik kalmıştık. [...] 4- Devlet şeklimiz olan Cumhuriyetin bir şahıs veya zümrenin idaresine

alet olmasına mâni olmaya elimizden geldiği kadar çalışacaktık." (Rauf Orbay, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatıralar III. S.413-414.

TCF, 17 Kasım 1924'te İçişleri Bakanlığına verilen bir dilekçeyle resmen kurulur. Kuruluş dilekçesinde partinin amaçları şöyle tanımlanır:

"Hakimiyetin bila kayd-ı şart millette olduğu ve milletin mukadderatına bizzat vazıülyed bulunduğu esasına istinaden cumhuriyeti idareyi takviye etmek ve memlekette kanunların seyyanen tatbikini temin ile istikrar ve emniyeti teyid ve tezyid eylemek ve teceddüt ve tekâmül esasları ile milleti medeniyeti muassırada bir refaha isal edecek esbabı hazırlamak..."

TCF üzerine en ciddi ve kapsamlı araştırmanın yazarı olan Erik-Jan Zürcher, partinin programını, "içinde belirgin bir Batı Avrupa çeşnisi taşıyan bir liberalizm programı» olarak tanımlar. (Zürcher, a.g.e. s. 148)

Parti beyannamesinin başında, milletin "mukadderatını bizzat tayin ve idare etmek rüşd ve kabiliyetini izhar" ettiği vurgulanarak ülkenin demokrasiye hazır olmadığı görüşü reddedilir. En büyük tehlike, milleti "hakimiyet ve hükümranlık hakkından kâmilen mahrum edecek bir istibdat şeklinin teessüs etmesidir." Bireysel özgürlük ilkesi, toplumu zaaftan ve yozlaşmaktan, bireyi de keyfi yönetimden koruyacak bir toplumsal zorunluk olarak tanımlanır. "Umumi hürriyetlerin şiddetle taraftarıyız," "hürriyet-i şahsiyeyi her sahada mukaddeş addedeceğiz" ve "fırkamız, tahakkümlerin şiddetle aleyhtarı[dır]" ifadeleri, liberal düşüncenin temel ilkelerini yansıtırlar.

Parti programının genel esaslar bölümünde, devlet şekli "halkın hakimiyetine müstenit (dayanan) bir cumhuriyet" olarak tanımlanır (madde 1). Partinin "meslek-i esasisi [...] hürriyetperverlik (liberalizm) ve halkın hakimiyeti (demokrasi)"dir (madde 2; parantez içindeki Fransızca kelimeler orijinal metindedir). "Mebusan seçimlinde tek dereceli halk oyu usulü kabul edilecek" (madde 8) ve "devletin vazifeleri asgari hadde indirilecektir" (madde 9). Yasaların çıkarılmasında "halkın temayülatının" gözetilmesi (madde 3) ve "milletin açık vekâleti alınmadıkça" anayasanın değiştirilmemesi (madde 5) şeklindeki talepler, CHP'nin bu konulardaki tavrına yönelik örtülü bir eleştiriyi barındırırlar. "Hakimlerin her türlü nüfuz ve tesirden azade kalmaları için, değişmezliklerini sağlayan hükümler vazedilmesi" (madde 10), cumhurbaşkanının meclis üyeliğinden ayrılması (madde 12) ve bütçeden

maaş alan devlet görevlilerinin hiçbir siyasi partiye üye olamamaları (madde 13), kuvvetler ayrılığı ilkesini korumaya yönelik önlemler olarak değerlendirilebilir.

İç politikaya ilişkin ilkeler arasında, «idari âdem-i merkeziyet esası kabul edilecektir" (madde 14), "bilumum devlet muamelatı sadeleştirilecektir" (madde 22) ve "ilk mekteplerin idareleri mahallerine ait olacaktır" (madde 52) ibareleri göze çarpar.

Ekonomik konular arasında, Halk Partisinin sadece iç kaynaklarla kalkınmayı öngören iktisat anlayışına karşı serbest ticaret ilkeleri savunulur ve ihracatın önemi vurgulanır (madde 30-32); sadece iç mali kaynaklara dayanarak kalkınma görüşü eleştirilir (madde 40-41).

"Fırka, efkâr ve itikadat-ı diniyyeye hürmetkardır» ifadesi (madde 6), «kişi özgürlüklerini her alanda kutsal saymak» ilkesinin bir uzantısı olarak gösterilir. Tevhid-i tedrisat ilkesi savunulur (madde 49). Partinin kurulduğu gün basına verilen demeçte, "kamu hakimiyeti, hürriyetperverlik, cumhuriyetçilik" esasları üzerinde anlaşmak koşuluyla, gerekirse CHF ile iş birliği yaparak "her nevi irticai hareketlere mukavemet" edileceği belirtilir.

Partinin en çok eleştirildiği noktalardan biri parti programının açıklanırken "Parti, dinî düşünce ve inançlara saygılıdır" ilkesinin vurgulanmasıdır. Hatta bu durumu Mustafa Kemal Nutuk'ta şu şekilde eleştirmiştir:

"...'Parti, dinî düşünce ve inançlara saygılıdır' ilkesini bayrak olarak eline alan kimselerden iyiniyet beklenebilir miydi? Bu bayrak, yüzyıllardan beri cahilleri, bağnazları ve hurafelere inananları kandırarak özel çıkarlar sağlamaya kalkmış olanların taşıdıkları bayrak değil miydi? Türk milleti, yüz yıllardan beri, sonu gelmeyen felâketlere, içinden çıkabilmek için büyük fedakârlıkların gerekli olduğu pis bataklıklara, hep bu bayrak gösterilerek sürüklenmemiş miydi: Cumhuriyetçi ve yenilikçi olduklarını zannettirmek isteyenlerin, yine bu bayrakla ortaya atılmaları, dinî bağnazlığı coşturarak, milleti, Cumhuriyet'e, ilerlemeye ve yenileşmeye karşı kışkırtmak değil miydi?[2]

Tarık Zafer Tunaya'ya göre 28, Mete Tunçay'a göre 29 milletvekili TCF'ye katılmıştır. Partiye katılan milletvekillerinin listesini Tunçay verir: (Tunçay, a.g.e. sf.108-109)

Ali Fuat Cebesoy (Ankara), Osman Nuri Özpay, Necati Kurtuluş (Bursa), Feridun Fikri Düşünsel (Dersim), Cafer Tayyar Eğilmez (Edirne), İhsan Hamit Tiğrel (Ergani), Sabit Sağıroğlu (Erzincan), Halet Sağıroğlu (Erzurum), Münir Hüsrev Göle,Rüştü Paşa (Erzurum), Halil Işık (Ertuğrul), Miralay Arif Bey (Eskişehir), Zeki Kadirbeyoğlu (Gümüşhane), Rauf Orbay,Adnan Adıvar, Kâzım Karabekir, İsmail Canbulat, Refet Bele (İstanbul), Hoca Kâmil Efendi (Karahisar-ı Sahip), Abdullah Hulusi Zarplı (Karesi), Halit Akmansü (Kastamonu), Ahmet Şükrü Bey (Kocaeli), Abidin Bey (Manisa), Ahmet Besim Özek(-Mersin), Ahmet Faik Günday (Ordu), Halis Turgut (Sivas), Bekir Sami Kunduh (Tokat), Ahmet Muhtar Cilli, Mehmet Rahmi Eyüboğlu (Trabzon).

(İzmir Suikasti planının ortaya çıkmasından sonra İsmail Canbulat, Rüştü Paşa, Miralay Arif Bey /Ayıcı Arif ve Halis Turgut, asılarak öldürülecektir)

TCF'nin kuruluşunun hemen ardından 6-7 mebus daha Halk Partisi'nden istifa etmiş, ancak (eldeki belgelerden anlaşılabildiği kadar) Terakkiperver Fırka'ya girmeden bağımsız kalmıştır. [8]

TCF kurucularının tümünün eski İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarından olması, aralarında Kara Vasıf, İsmail Canbulat, Halis Turgut, Rahmi Bey gibi eski parti militanlarının bulunması, TCF'nin ilk günlerden itibaren "İttihatçılıkla" suçlanmasına neden olmuştur. Parti liderleri bu iddiayı ısrarla reddetmişlerdir.

TCF'nı İstanbul basınının büyük bir bölümü destekler. Özellikle Vatan, Tevhidi Efkar, Son Telgraf ve İstiklal TCF lehine yayında bulunurlar. CHF'nı ise bu sırada resmi yayın organı Hakimiyeti Milliye ile Cumhuriyet ve Akşam destekliyordu. Hüseyin Cahit'in Tanin'i iki parti arasında net bir tavır almaz.

TCF'nın kuruluşundan 5 gün sonra "sertlik yanlısı" olarak tanınan İsmet Paşa hükümeti istifa ederek, daha ılımlı bir politikadan yana olan Fethi Okyar hükümeti kurulur.

TCF, Aralık 1924'deki araseçimlere katılamaz. Çünkü, parti kurulalı birkaç gün olmuştur. Ülke çapında örgütlenmesine henüz başlamamıştır. Bu nedenle seçimi CHF kazanır, sadece Bursa ve Kırkkilise'de (Kırklareli) TCF destekli bağımsızlar kazanırlar. Ancak, hükümet, Bursa'da kazanan TCF'nin bağımsız adayı Ferik / Korgeneral Nurettin Paşa'nın (Yunan Ordusu'nu bozguna uğratan ve İzmir'e giren ünlü Sakallı Nurettin Paşa / 1'inci Ordu Ko-

mutanı) mazbatasını iptal eder. İkinci defa yapılan seçimi yine Sakallı Nurettin Paşa kazandı. Meclis'e mecburen kabul ederler.

Mustafa Kemal ve Arkadaşları Panikte

Gelişmeler, Mustafa Kemal ve arkadaşları için ürkütücüdür. TCF, artık alıcı kuş gibi tepelerindedir. Bir serbest seçim olması durumunda, Halk Fırkası'nın perişan olması kaçınılmaz görünmektedir. Bu nedenle özellikle Çankaya silahşörleri / Mustafa Kemal'in yakın korumaları çok sınırlıdır. Çankaya silahşörleri, aynı zamanda milletvekilidirler ve Meclis'teki tartışmalara da taraf olarak katılmaktadırlar. Bu silahşörlerden biri / Kel Ali, ara seçimlerin üzerinden daha 2 ay bile geçmeden 9 Şubat 1925 tarihinde Ardahan Milletvekili Halit Paşa'yı meclis koridorunda, sırtından tabancayla vurur. Halit Paşa, bir süredir TCF'yi savunmaktadır. Mustafa Kemal tarafından aday gösterilerek milletvekili olmasına rağmen TCF'yi savunması, silahşörleri öfkelendirmektedir. Halit Paşa, ağır yaralanmıştır. Meclis'teki çalışma masalarından birinin üzerine yatırılır. Ağır yaralı olduğu gerekçesiyle (Kıpırdatılırsa kan kaybından ölebilirmiş) hastaneye kaldırılmaz. Paşa, açlık, susuzluk ve kan kaybından 5 gün sonra 14 Şubat 1925 tarihinde ölür. Öldürülmesi, TBMM'de gerçekleşen ilk cinayettir. Aslında, Mustafa Kemal, seçimden kısa süre sonra yanlış adamı aday gösterip milletvekili yaptığını anlamış, Çankaya Köşkü'ne çağırarak Paşa'dan milletvekilliğinden istifa etmesini istemişti. Ancak Paşa, istifa etmemiştir. Sonunda öldürülerek, Meclis dışı bırakılmıştır.

Kısaca hatırlatacak olursak; Ankara Savcılığı da Halit Paşa'yı Kel Ali'nin / Ali Çetinkaya'nın vurduğu kanaatine varmış; ancak onun bir nefs-i müdafaa halinde olduğunu kabul ederek bu olaydan dolayı kovuşturma yapılmaması kararı vermiştir. Savcılık, Halit Paşa'nın sırtından vurulmasını görmezden gelmiş (sırttan vurma nefs-i müdafaa iddiasını çürütmektedir) ve Halit Paşa'nın bu konuda defalarca yaptığı açıklamaları, yani ifadesini de yok saymıştır.

Halit Paşa'nın ölümünden sadece bir gün önce 13 Şubat 1925'te Piran köyünde islamcı kürtlerle jandarma arasında bir çatışma olmuş ve Şeyh Sait İsyanı başlamıştır. İsyan haberi bir gün sonra yani tam da Halit Pa-

şa'nın öldüğü gün Ankara'ya ulaşmış ve gündem bir anda değişmiştir. Olayların sıkıyönetim ilanıyla kontrol altına alınabileceğini düşünen ve bu yüzden Mustafa Kemal ile ters düşen Başbakan Ali Fethi Okyar istifa etmiş ve yeni Başbakan İsmet Paşa tarafından kurulan yeni kabine 3 Mart'ta Meclis'te güvenoyu almıştır. Bir gün sonraTakrir-i Sükun Kanunu kabul edilmiş ve Ankara ve Diyarbakır'da İstiklal mahkemeleri kurulmuştur. Ankara İstiklal Mahkemesi'nin başına Afyon Mebusu Kel Ali getirilir. Böylece bir daha hiç kimse Halit Paşa cinayetini ağzına alamaz. Çünkü bu cinayeti gerçekleştiren adam artık Ankara İstiklal Mahkemesi'nin başındadır. Sıkı mı? Basına ciddi cezalar kesilmesinin yolu açılmış, gazeteler baskı altına alınmıştır. Bu arada TCF'nin kapatılması süreci hızlandırılır.

Silahşörler, TCF'yi kuran kadronun peşindedir. Rauf Bey'in Kazım Karabekir'in Refet Bele'nin evleri günde 24 saat izlenmektedir. İlişkileri ve faaliyetleri not edilmektedir.

Ve 1925 yılının 23 Mayıs gecesi saat 23.00 sıralarında Nişantaşı'nda silahlar peşpeşe patlar. Bir adam vurulmuştur. Vurulan Rauf Bey'in evinde kalan ve ona çok benzeyen en yakın adamı ve yakın koruması Abdurrahman Bey'dir.

Gelin bu olayın ayrıntılarını iki gün sonrasının, 25 Mayıs 1925 tarihini taşıyan Vakit Gazetesi'nden okuyalım:

"Abdurrahman Bey niçin yaralandı?

Mümaileyhin (adı geçenin) üzerinde her zaman külliyetli (çok) miktarda para taşıdığı kendisini uzaktan yakından tanıyanlara malum imiş. Vaka gecesi de bir hayli parası alınmıştır. Dünkü nüshamızda (sayımızda) Abdurrahman Bey namında bir vatandaşın Nişantaşı'nda ağır surette mecruh (yaralı) bulunduğunu yazmıştık. Mümaileyhin hayatı tehlikededir. Operatörler vasıtasıyla yarası tedavi edilmektedir.

Yaptığımız tahkikata (soruşturmaya) göre, mümaileyh aslen Afgan olup Balkan Harbi'nde Hindistan'dan gelen Doktor Ahmed Ensari Arvasi'nin riyaseti (başkanlığı) altındaki Hilal-i Ahmer Heyeti'nde hastabakıcı olarak şehrimize gelmiş ve tahsil-i askeriyesini ikmal ederek (askeri okulu tamamlayarak) ordumuza girmişti.

İsmi Abdurrahman Nihad Bey olan mümaileyh, Fahri Paşa'dan evveli temsilen Kabil Maslahatgüzarlığımızda bulunmuştur.

Abdurrahman Bey, o gece saat 11.5 raddelerinde apartmandan çıkarak Beşiktaş'ta bulunan Hasan Bey namında bir zattan kitap almak üzere buluşacakmış ve tam Ihlamur Caddesi'ne saparken 3 kişi tarafından düçar-ı tecavüz olmuştur. (saldırıya uğramıştır)

Meçhul şahıslar, mümaileyhin üzerine hücum ederek yere devirmişlerdir. Abdurrahman Bey bunun üzerine silahını çekmiş ve bu sırada oturur vaziyette iken atılan kurşunlardan kalbi üzerinden yaralanmış, kurşun önünden girerek mailen seyr ile arkadan çıkmıştır. Abdurrahman Bey de mütecavizlere mukabele ederek 3 el silah atmış ise de isabet ettirip ettiremediği malum değildir. Mahal-i vak'ada (olay yerinde) bulunan 3 kurşun kovanının Abdurrahman Bey'in tabancasına ait olduğu anlaşılmıştır. Mütecavizler tarafından atılan fişenk kovanları vak'a mahallinde bulunmadığına göre, bunların toplu rovelver (tabanca) kullandıkları tahakkuk etmiştir.

Polis 2. Şube Müdüriyeti ciddiyetle takibata devam etmektedir. Abdurrahman Bey kesb-i sıhhat ettiği (sağlığına kavuştuğu) taktirde bu gibi işleri yapan birkaç sabıkalı mümaileyh muvacehe olunacaklardır. (yüzleştirileceklerdir) Mütecavizlerin yakında zabıtalarca meydana çıkarılacakları kuvvetle muhtemeldir."

Gazete, hükümetin resmi yayın organı mahiyetindedir. Olayı adi ve önemsiz bir vak'a gibi verirken ısrarla Abdurrahman Bey'in üzerinde yüklü miktarda para bulunduğundan söz etmektedir. Kim, gece yarısı sokağa çıkarken yanına külliyetli miktarda para alır? Ancak ayrıntılar farklı yorumlanmaya açıktır. Saldırının 3 kişi tarafından gerçekleştirilmesi, kovanları dışarı atmayan toplu tabanca kullanılması, bu olayın ileri sürülenin aksine bir soygun olmadığını göstermektedir. Olay planlıdır ve uzun süreli takipler sonucunda gerçekleştirilmiştir. Zaten bu bir istihbarat ve ajan hesaplaşmasına benzemektedir. Daha açık bir ifadeyle, bu, Mustafa Kemal'e muhalefet edenlerin önderi durumundaki Rauf Bey'e gözdağı vermek için düzenlenmiş görünmektedir. Ayağını denk al, korumanı vurduk, seni de vururuz. Bir sonraki hedef sensin, denmektedir.

Abdurrahman Bey gibi Rauf Bey'in ekibinde bulunan Zafer Hasan Bey

(Aybek) olay hakkında bildiklerini şöyle anlatmıştır: "Vurulduktan birkaç saat sonra bekçiler tarafından bulunarak hastaneye kaldırılmıştı. Kurşun bir ciğerini parçalayarak bel kemiğini zedelediğinden belden aşağısı felç olmuştu. Hastaneye ziyarete her gidişimde daima kendisini neşeli bulurdum"

Bu anlatı; Abdurrahman Bey'in, felç dışarıda bırakılırsa sağlığına kavuştuğunu göstermektedir. Polise neler anlatmıştır? Saldırganların eşgalini vermiş olmalı. Savcı ve polis gereken araştırmayı yapmış mıdır? Soruşturma ne kadar ilerlemiştir? Bunlar halen gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir.

Abdurrahman Bey hastanedeyken TCF, 5 Haziran 1925'te bütün şubeleriyle birlikte kapatılır. Böylece açık diktatörlük dönemi başlamış olur.

Zaten, Telgraf, İstiklal, Sebilürreşad, Aydınlık, Orakçekiç gibi gazete ve dergiler kapatılmıştır. İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. Bu dönemde muhalefet can telaşına düşecek ve ülke gerçek bir hapishane haline gelecektir.

Abdurrahman Bey'in sağlığı yerine gelmiştir. Ama çeşitli bahanelerle hastaneden çıkmasına izin verilmez. Vurulduktan 38 gün sonra 30 Haziran'da hastanede ölür. Nasıl öldüğü bilinmemektedir. 23 Mayıs gecesi onu vuranlar, yarım bıraktıkları işi bir biçimde tamamlamış olabilirler. Vefat haberi, sadece Ankara'ya yakınlığı ile bilinen Son Saat Gazetesi'nin ikinci sayfasında "Abdurrahman Bey öldü" başlığıyla verilir: "Bundan takriben bir ay önce 3 meçhul şahıs tarafından Nişantaşı'nda bir gece ağır surette cerh edilen (yaralanan) ve İstanbul Mebusu Rauf Bey'in nezdinde ikamet eden Abdurrahman Bey dün sabah taht-ı tedavide (tedavi altında) bulunduğu Şişli Sıhhat Yurdu'nda vefat etmiştir ve Maçka Kabristanı'na defnedilmiştir"

Mezarı, yine Rauf Bey'in ekibinden Esad Fuad Bey (Tugay) tarafından yaptırılır.

Caniler, bugüne kadar bulunamamıştır.

NEREDEN ÇIKTI BU ATATÜRK DEVRİMLERİ

İngilizlerin isteği ile Lozan öncesinde, Lozan sırasında ve Lozan sonrasında yapılan ve Atatürk devrimleri olarak adlandırılan değişiklikler tarihsel olarak kabaca şu sırayı izlemiştir:

Lozan'ın imzalanmasından önce:

1 Kasım 1922; Saltanatın kaldırılması. (Aslında Osmanlı İmparatorlu-

ğu'nun yıkılması. Yukarıda anlattım, kısaca tekrar edelim; bildiğiniz gibi, saltanatın kaldırılmasını ve cumhuriyetin ilanını, Kemalistlere ilk defa İngiliz Albayı Rawlinson teklif etmiştir. Rawlinson, Erzurum'da Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir ile defalarca görüşmüş ve onlara istikamet çizmiştir. Erzurum İşgal Kuvvetleri komutanı olan İngiliz Albay Rawlinson, Mustafa Kemal'e İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un barış teklifini sunmuştur.

İngilizler'in "ben bir yönlendirme metniyim" diye bağıran barış teklifi çok açıktır. "Padişahlığı kaldırın, cumhuriyeti kurun, Bursa'yı veya Ankara'yı başkent yapın, biz de sizi derstekleyelim ve tanıyalım. İstanbul'un işgaline son verelim" Cumhuriyet fikri, Mustafa Kemal'in ve Kazım Karabekir'in beynine, İngiliz istihbaratı tarafından enjekte edilmiştir.

Hatırlatma notu: Albay Rawlinson, Lozan'da küresel İngiliz Düzeni'ni kuran Lord Curzon'un yeğeninin kocasıdır. Rawlinson'un abisi Hindistan Genel Valisi'dir.

Osmanlı İmparatorluğu yani Saltanat, Ankara'yı temsil edecek olan İsmet Bey (İnönü) başkanlığındaki heyetin Lozan'a hareket etmesinden bir hafta önce yıkılır / kaldırılır. Böylece, konferans öncesi İngilizlere, "Teklifinizi kabul ettik. Sizden yanayız. İsteklerinizi yerine getirmeye başladık. İlk olarak saltanatı kaldırdık" şeklinde ciddi bir mesaj verilmiş olur.

Hatırlayalım: Lord Curzon, Başbakan Lloyd Georg'un aksine Yunanlıları Anadolu'ya sokma fikrine de karşıydı. Zaten Aralık 1918 seçimlerinden sonra İngiltere Dışişleri Bakanı olunca, daha bakanlığının ilk günlerinde (Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından ve Lozan'dan yaklaşık 5 yıl önce, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesinden 6 ay önce) şöyle konuşmuştur: "Türkiye hakkında fazla hayalci olmamak gerekir. Türkler de pekâlâ kendi haklarını tayin hakkından (self determination) yararlanacaklardır. Bağımsız bir Türk devleti kurulacaktır. Başkenti Bursa veya Ankara olacaktır. Yüzölçümü Avusturya'nın üç misli ve İspanya'dan daha büyük olacaktır." (Wikipedi)

Yani, İngilizler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna daha başından razıdırlar. Türkiye Cumhuriyeti, İngilizlere rağmen kurulmamıştır. İngiltere, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını şiddetle istemiş ve desteklemiştir. Ama doğal olarak, Osmanlı topraklarının paylaşılmasını kabullenmiş ve Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarını tehdit etmeyecek, siyaseten İngiltere'ye teslim

olmuş bir Türkiye istemektedirler.

13 Ekim 1923; Ankara'nın başkent yapılması.

29 Ekim 1923; Cumhuriyetin ilan edilmesi.

3 Mart 1924; Halifeliğin kaldırılması.

3 Mart 1924; Eğitim ve öğretimin değiştirilmesi.

(Lozan Barış Anlaşması adı verilen metin, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Lozan Barış Antlaşmasının TBMM tarafından onaylanmasından sonra, İstanbul 23 Eylül 1923'ten itibaren işgal kuvvetleri tarafından tahliye edilmeye başlanmıştır. 2 Ekim'de İngiliz askerleri kendileri için verilen bir kokteylin ardından İstanbul'dan el sallanarak uğurlanmış, 1 yıl önce İstanbul'a giren Türk Ordusu 6 Ekim'de kente girmiş gibi yapmıştır. Artık bildiğiniz üzere İngilizler, 27 Kasım 1919 tarihinde Mustafa Kemal'e Lord Curzon'un yeğenin kocası Albay Rawlinson üzerinden saltanatın kaldırılarak cumhuriyetin ilan edilmesini ve Bursa veya Ankara'nın başkent yapılmasını teklif etmişlerdi. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasının ardından 13 Ekim 1923'te Ankara'nın başkent yapılması ve sadece 10 gün sonra da 23 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmesi ile İngilizlerin iki isteği daha yerine getirilmiş olur.

Ankara'nın başkent ilan edilmesi şöyle olmuştur: Lozan'da Lord Curzon tarafından sıkı bir ayar verilen İsmet Bey (İnönü) 9 Ekim 1923'te 14 arkadaşı ile Malatya milletvekili olarak TBMM'ye Ankara'nın başkent olması için bir önerge verir. İsmet Paşa, Ankara'nın başkent olmasını acil bir sorun olarak görmekte ve bu konunun Lozan'dan itibaren zihnine yerleştiğini söylemekte ancak gerçek sebebi saklamaktadır.

İngiliz taleplerinden hiç söz etmeden, hatta İngilizler ve batılılar sanki İstanbul'un başkent olarak kalmasını istiyorlarmış gibi yaparak, yani açıkça yalan söyleyerek, meseleyi şöyle anlatmaktadır:

"Lozan'da batı dünyasının murahhasları, mütehassısları, diplomatları ile görüşüyorum. Bunlar İstanbul muhitini tanıyan insanlar ve yeni devletin o muhitin insanlarına göre kurulmasını arzu ediyorlar. Bunu her hallerinden anlıyorum. (Ama) Bizim bakımımızdan meselenin daha ehemmiyetli ve değişik cepheleri var. Bir defa boğazlar askeri açıdan tamamiyle açık tamamiyle emniyetsiz. Bu vaziyetteyiz. Lozan Antlaşması'yla elde edebildiğimiz ne-

ticeler ve tarihi şartlar bizi endişeye sevk ediyor. Ayrıca Anadolu'nun ortasında bulunarak ve bir Anadolu hükümeti olarak yeni devleti çalıştırmak istiyoruz" (www.ataturk.net)

İsmet Paşa'ya göre; Ankara'nın hükümet merkezi olması meselesinin, hilafetle bir ilgisi yoktur: "Fakat, Ankara hükümet merkezi olunca, hilafet bir bakıma devletimizin dışına atılmış gibi oluyor. Gerçi biz hilafeti devamlı bir müessese olarak düşünmüyoruz. Fakat Ankara'nın hükümet merkezi olması ve hilafet merkezinin İstanbul'da bulunması, ondan kurtulmak için ayrıca bir temel vasıta olacaktır." (www.ataturk.net)

Merd-i kıpti şecaatin arzederken, sirkatin söyler. Yani; çingenin merdi, marifetlerini sayarken suçlarını anlatır. İsmet Paşa, Ankara'nın başkent olmasıyla ilgili konuşurken, hilafeti yoketmek niyetlerini de ortaya dökümüştür. Veya bu, Lord Curzon'a ve İngiltere'ye selam çakmak adına yapılmış bir açıklamadır. Çünkü Lozan Antlaşması henüz İngiliz parlamentosundan geçmemiştir ve onlara "Merak etmeyin. Kısa süre sonra hilafeti de kaldıracağız" denmektedir.

Rawlinson, 1919'da Mustafa Kemal'den hilafetin kaldırılmasını değil etkisizleştirilmesini istemekteydi. Ancak zaman içinde İngilizlerin hilafet konusunda fikirlerini değiştirmişlerdir. Lozan'daki tartışmalar sırasında Lord Curzon hilafetin kaldırılmasını kesin bir dille istemiştir. Hilafetin 3 Mart 1924'te kaldırılması İngilizleri çok memnun etmiştir. Nitekim, İngiltere Parlamentosu Lozan'ı, hilafetin kaldırılmasından 4 ay sonra, 16 Temmuz 1924'te onaylamış ve Lozan 6 Ağustos 1924'te yürürlüğe girmiştir. 3 Mart 1924'te yine Ankara, laik ve seküler eğitimi yasalaştırmış, böylece İngilizlerin bir isteği daha yerine getirilmiştir.)

25 Kasım 1925; Şapka ve kıyafet kanununun kabul edilmesi.

İbn-i Haldun, Mukaddime adlı kitabında şöyle der: "Yenilen, yenenin kılığını giyer" Şapka ve kıyafet kanunları, Lozan Düzeni'nin içselleştirilmesi için atılan adımlardandır. Biz, vallahi ve billahi batılıyız. Aynen sizin gibi giyiniyoruz. Ama, Şapka Kanunu'nun uygulanması kolay olmaz. Anadolu'da halk şapkaya karşı gösteriler düzenler. Bu gösteriler isyan olarak algılanır ve kanla bastırılır. İstiklal mahkemelerinde yargılanan-

lardan İskilipli Atıf Hoca dahil 78 kişi asılır. Yazar Çetin Altan'ın dedesi Tatar Hasan Paşa, gösteriye katıldı diye Erzurum'da Şalcı Bacı adıyla bilinen bir kadını da asar. Hamidiye zırhlısı göstericilerin gözünü korkutmak için Rize'yi topa tutar. Çok sayıda kişi de, yaralanır ve hapsedilir. Rize'de 8 kişi asılır.

30 Kasım 1925; Tarikatların kaldırılması, medreselerin, tekke ve zaviyelerin kapatılması.

(Hilafetin kaldırılması yeterli görülmemiş ve müslümanlıktan daha da uzaklaşma yönünde bir adım daha atılmıştır)

1925 ve 1931; Takvim, saat ve ölçülerde farklılıklara gidilmesi.

17 Şubat 1926; Medeni Kanun'un kabul edilmesi.

Haziran 1927, 1057 sayılı kanun; Osmanlı devrinde inşa edilmiş binalardaki tuğra, kitabe ve Osmanlı devlet armalarının kazınması, örtülmesi veya sökülmesi.

(Osmanlı izlerinin tamamen silineceği yönünde İngiliz efendilerine söz veren Kemalistler böylece, eller pantolon çizgisinde esas duruşunu göstermiştir)

Mahmut Esat Bozkurt inkılapların hedefini açıklıyor

Mustafa Kemal'in Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt 1927 yılında Neue Freie Presse gazetesi muhabirine verdiği beyanatta, Türk inkılaplarının hedefini şöyle açıklamıştır:

"Bütün inkılapların en esaslı hedefi, mazi ile hesapları kesmek ve maziyi yıkmaktır. Türk inkılaplarının en mühim vazifesi de, bu sebeple maziyi en son bakiyyesine kadar söküp atmaktır. Kanunlarımızda onların (Osmanlıların) düşünce ve usullerine yer yoktur. Biz onları en bîâman (amansız) düşmanlarımız gibi memleketin en hücra köşelerine kadar kovalıyarak imha eyledik. Onların bakayası (geri kalanları) yerin dibine gömülmüştür. Mazinin bu mezarı bir daha gömülecek, keskin silahı elinde olan bir nöbetçi tarafından bakayası bir daha mezarların altından yeni hayat fideleri üremesin diye gece gündüz bekleyecektir" (14 Eylül 1927 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinde yayınlanmıştır)

1 Kasım 1928; Latin Alfabesine Geçiş

(Hicri ve Rumi takvimin kaldırılması, Miladi takvime geçiş, hafta tatilinin Cuma'dan Pazar'a alınması, Mecelle'nin yerine Medeni Kanun'un kabulü, yine Lozan'da kararlaştırılmıştı. Latin alfabesine geçiş Osmanlı'dan esaslı bir kopuş meydana getirmiş ve İngilizler sevinçten ellerini ovuşturmuştur.

İngiliz Times Gazetesi, başmakalesinde: "Asırlardan beri yabancı ve münferit bir millet olarak tanıtılan Türkler, bu hareketle her zamandan fazla garba/batıya yaklaşmış bulunuyorlar. Bu büyük yenilik, Türklerin mukadderatlarını teslim ettikleri büyük reise (İngiliz Kemal'e) layık bir modernleşmedir" diyerek, Latin alfabesine geçişi selamlamıştır) (Batı Emperyalizmine karşı Osmanlı'nın direnişi, Sadık Albayrak)

1928-1937; Laikliğin kabul edilmesi.

1930-1933 ve 1934; Kadınlara birtakım haklarının verilmesi.

29 Ocak 1932; Ezanın Türkçeleştirilmesi.

(Bu, İngilizlere Lozan'da söz verildiği gibi, Müslümanlıktan tam kopuş ve milli bir Türk dini yaratma girişimidir. Bir Ramazan ayıdır. 20 Ocak 1932 tarihinde Mustafa Kemal, Aydın Milletvekili Reşit Galip ve Antep Milletvekili Kılıç Ali'nin bulunduğu bir mecliste, Hafız Yaşar Okur'a Cuma günü Yerebatan Camii'nde Türkçe Kur'an okuma görevini verir. 22 Ocak 1932 günü Yerebatan Camii'ne gelen Hafız Yaşar Okur, Reşit Galip ve Kılıç Ali'nin iteklemesiyle kürsüye çıkar ve Bismillahirramanirrahim yerine 'Müşfik ve Rahim olan Allahın ismiyle' diye başlayarak, Yasin suresinin Türkçesini rast makamında okur. 29 Ocak 1932 tarihinde iki değişiklik birden yapılır. Sultanahmet Camii'nde toplu olarak Türkçe Kur'an okunur. Fatih Camii'nde ise minarenin şerefesine çıkan Hafız Rıfat, 'Tanrı uludur, Tanrı uludur' diye başlayarak ilk Türkçe ezanı okur. 3 Şubat 1932 tarihinde, Kadir Gecesi'nde Ayasofya Camii'nde önce Türkçe Kur'an okunur, sonra 'Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrı'dan başka Tanrı yoktur. Tanrı uludur, Tanrı uludur. Hamd O'na mahsustur' diye Türkçe tekbir getirilir. Ayasofya'daki program Mustafa Kemal'in emriyle radyodan canlı olarak yayınlanır. Mustafa Kemal programı, radyodan dinler.

Sıra Türkçe hutbeye gelmiştir. Kadir Gecesi'nden bir gün sonra 4 Şubat 1932'de, Ramazan ayının son Cuma gününde, Mustafa Kemal, Hafız Sadettin Kaynak'ı çağırır ve O'na 'Türkçe hutbeyi de Süleymaniye Camii'n-

de mukabele ile oku. Amma okuyacağını evvela tertib et, bir göreyim' der. Hafız (ve ünlü besteci) Sadettin Kaynak, Mustafa Kemal'e 'Minbere çıkmadan önce sarık saracak mıyım?' diye sorar ve 'Kat'iyyen. Sarık istemem. Sarığı bırak. İşte bu gece giydiğin Frak ile başı açık olarak git' cevabını alır. Sadettin Kaynak, Frak giyerek başı açık çıktığı minberde hutbesini 'Ey ulu Tanrı' diye okumaya başlar.

Bir başka kaynakta, Türkçe ezan ve bağlantılı bazı hadiseler şöyle anlatılır: "1932 yılının Ramazan ayında başlayan Türkçe ezan, Kur'an, kamet uygulaması, 30 Ocak 1932'de Fatih Camii'nde okunan Türkçe İkindi Ezanı ve 3 Şubat 1932'de Ayasofya Camii'nde elçiliklerden temsilcilerin de balkondan izlediği Türkçe "Kadir Gecesi ayini"yle görücüye çıkarıldı. (Görüldüğü gibi, İngilizlere Araplardan ve İslamiyet'ten kesin olarak koptuğumuzu bir kere daha doğrulamış olduk)

Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanı'nın yayınladığı 636 sayılı fetva-genelgeyle Arapça ezan ve kamet tümüyle yasaklanır.

"Yasağa karşı en büyük tepki 1933 yılı Ramazan ayının ilk Cuma namazının kılındığı Bursa Ulu Cami'den gelir. Türkçe ezan okumamak için yerine gitmeyen müezzinin yerine cemaatten Topal Halil Arapça ezan okumaya başlar. Kazanlı Tatar İbrahim de Arapça kamet getirir. O sırada camide olan bir sivil polis onlara müdahale edince olaylar çıkar.

Cemaat 'Türkçe ezan istemiyoruz' diyerek Evkaf Müdürlüğü'ne yürür. Olaylar güçlükle bastırılır. Tutuklananlar olur. Müftü görevden alınır. Caminin hatibi tutuklanır. Olayı 2 gün sonra İzmir'de öğrenen Atatürk çok sinirlenir. Hasan Rıza Soyak'ın ifadesiyle 'Bunu duyunca Atatürk beyninden vurulmuşa döndü'. 'Bursa'ya baskın yapacağız' diyerek birkaç saat sonra trenle yola koyuldu. Antalya'dan acilen yola çıkan Başvekil İsmet İnönü ile Afyon'da buluştular.

Bursa'da ilgililerle konuşan Atatürk'ün hâlâ tartışmalı olan meşhur Bursa Nutku'nu burada söyleyip söylemediği meçhul ama Anadolu Ajansı'na 'Bursa'ya geldim. Hadise aslında önemi haiz değildir. Herhalde cahil mürteciler cumhuriyet adliyesinin pençesinden kurtulamayacaklardır' dediği kesin" (Yıldıray Oğur /Türkiye Gazetesi / 19.07.2015)

12 Temmuz 1932; Konuşma ve yazma dilinin değiştirilmesi.

21 Haziran 1934; Soyadı kanununun kabul edilmesi.

Toparlayalım: Evet, ne demiştik. Atatürk devrimleri diye bir şey yoktur. Atatürk devrimleri denilen şey, Lozan'da İngiltere'ye Türkiye'de yapılması için söz verilen reformların adıdır. Yani, Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilan edilmesi, Halifeliğin kaldırılması, Medeni Kanun'un kabul edilmesi, Tarikatların kaldırılması, Tekke ve zaviyelerin kapatılması, Laikliğin kabul edilmesi, Kadınlara birtakım haklarının verilmesi, Şapka ve kıyafet kanununun kabul edilmesi, Takvim, saat ve ölçülerde farklılıklara gidilmesi, Soyadı kanununun kabul edilmesi, Eğitim ve öğretim inkılabı, Harf inkılabı, Dil inkılabı, Kadınların açılması, vesaire vesaire. Bütün bunlar devrim falan değil, İngilizlere verilen sözlerin yerine getirilmesi için yapılan operasyonların adıdır.

İlk ifşaat, Türkiye'de hem Başbakanlık hem de Cumhurbaşkanlığı yapmış olan Atatürk'ün yakın arkadaşı Celal Bayar'dan, Lozan'dan 29 yıl sonra gelir. Yıl 1952. Bayar MTTB'deki bir mülakatında gençlere hitaben şöyle der: "Gençler, bakın dinleyin. Laiklik, dini (müslümanlığı) topluma tamamen unutturmaktır. Biz Lozan'da Batılılara bu konuda söz verdik. Bundan önceki devlet başkanlarımız bu konunun takipçisi oldukları gibi benden sonrakiler de takipçisi olacaklardır. Siz ilerici gençler olarak bunu böyle bilip, böyle uygulamalısınız" (Abdurrahman Dilipak, Laisizim, s.150)

Lozan'ın Başmurahhası İsmet Bey (İnönü) 24 Temmuz 1973'te televizyonda tam 50 yıllık büyük sırrı nihayet açıklar. Prof. Nazmi Kal'ın "İnönü'nün Televizyon Konuşmaları" adıyla TRT Yayınları'ndan çıkan eserinde bu açıklama vardır. İnönü orada Lozan'ı şöyle anlatır:

"Biz Lozan'da öyle taahhütler (sorumluluklar) altına girdik ki, İtilaf devletleri bizim bu taahhütleri yerine getiremeyeceğimizi zannettiler. Anlaşmaya göre, bizim bunları 10 sene içinde yerine getirmemiz gerekiyordu. Ama biz 5 sene içinde yerine getirdik" Nazmi Kal, İnönü'ye sorar "Paşam niçin yerine getiremeyeceğinizi zannettiler" İsmet İnönü: "Çünkü (yerine getirirsek) millet isyan eder diye düşündüler" diyerek cevap verir. (Bin Yılın Sonu 28 ŞUBAT, cilt 1 s.400, Abdurrahman Babacan, Şevket KazanlaYapılan Röportaj ve Ahmet Anapalı04 Ağustos

2014 Pazartesi 00:04 / Milli Gazete) Ya işte böyle.

Şapka yüzünden asılanlar

1925 yılı başında Halit Paşa, ardından Abdurrahman Bey öldürülmüş, Şeyh Sait ve adamları asılmış, yaz aylarında ise Latife, Köşk'ten gitmiş, Vedad kalmıştır. Sıra artık, Lozan'da İngilizlere verilen sözlerin Atatürk İnkılapları adı altında yerine getirilmesine gelmiştir. O yılın sonbaharından başlayarak ilk inkılap, Şapka inkılabı olacaktır. Mustafa Kemal, Türk milletine şapka giydirmeye karar vermiştir.

Osmanlı döneminde çok çeşitli başlıklar kullanılırdı. Bunların en yaygını "kavuk" ve "külah"tı. Bir ara, sadece saraydaki yüksek rütbeli subayların giydiği başlık çeşidi 43'e çıkmıştı. Hükümet ve devlet görevlilerine ayrılan başlık sayısı ise 27'dir. Hiç kimse, kendine ait olmayan renk ve şekildeki bir başlığı başına koyamaz. Sadrazamdan kâtibe kadar herkesi şapkalarından tanımak mümkündür. (Bu, mezar taşlarına kadar yansımıştır)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarih olan 1826'ya kadar bu böyle devam eder. O tarihi takip eden günlerde, Akdeniz'de seferde bulunan Kaptan-ı Derya (Deniz Kuvvetleri Komutanı) Koca Hüsrev Paşa, Sultan II. Mahmud'un, Yeniçeri Ocağı'ndan geriye hiç bir alâmet ve kıyafet bırakmak istemediğini öğrenince, Tunus'tan bir miktar fes alıp tayfalarına giydirir. İstanbul'a döndüğünde, subaylarıyla birlikte Padişah'ın huzuruna başında fesle çıkar. Fes, arayış içinde olan yenilikçi Padişah'ın hoşuna gider. (Laf aramızda, Sultan II. Mahmud'un halk arasındaki adı Gavur Padişah'tır.)

Tunus'tan, hemen elli bin adet fes getirtilir. Daha sonra da, fes üretmek üzere, İstanbul/Eyüp Sultan'da bir "Feshane" kurulur. 1828'de çıkartılan bir kıyafet nizamnamesiyle de fes resmi başlık olur. Zamanla moda haline gelir. Siperi olmadığı için fesle namaz kılınabilmektedir ve bu da onun çok kolay benimsenmesine yol açar. Bu yüzden de "Hristiyan kıyafeti" olarak algılanmaz. Ama şapkanın siperi vardır. Üstelik Hristiyan Avrupa'nın başlığıdır. Bu yüzden de şapka, şiddetli itirazlarla karşılaşacaktır. Kelimenin tam anlamıyla kıyamet kopacaktır. Hatta bazı Karadeniz şehirleri, denizden gemilerle bombalanacaktır.

1925 Ağustos ayının son haftasında, Kastamonu'ya ve İnebolu'ya yaptığı

bir gezide Mustafa Kemal, külaha, fese ve hâlâ Anadolu illerinde giyilmekte olan geleneksel kıyafetlere savaş açar. 24 Ağustos 1925 günü Kastamonu'da, geniş kenarlı beyaz bir şapka giyer. Şapkayı ilk defa Kastamonu'da giymesinin sebebini; "Diğer illerde üniformalı ya da fesli tanınıyorum. Kastamonu'da beni ilk defa görecekleri için şapkayı tercih ettim." şeklinde açıklar.

Ertesi gün İnebolu'ya geçen Mustafa Kemal, tarihi Şapka Nutku'nu bu ilçede yapar. 27 Ağustos 1925 günü Türk Ocağı'nda halka hitaben; "Bu serpuşun adına şapka derler!" diyerek o güne kadar kullanılan "medeni serpuş", "şemsisiperli serpuş" gibi ifadelerin bırakılmasını sağlar. Nutkunda, "Redingot gibi, bonjur, smokin gibi, işte şapkanız! Buna 'câiz değil!' diyenler vardır. Onlara diyeyim ki, çok gafilsiniz ve çok câhilsiniz ve onlara sormak isterim: Yunan serpuşu olan fesi giymek câiz olur da şapkayı giymek neden olmaz? Ve yine onlara, bütün millete hatırlatmak isterim ki; Bizans papazlarının ve Yahudi hahamlarının kisve-i mahsûsası olan cübbeyi ne vakit ne için ve nasıl giydiler? Turan kıyafetini araştırıp canlandırmaya gerek yoktur. Medeni milletlerarası kıyafet, milletimiz için layık bir kıyafettir. Onu giyeceğiz. Ayakta iskarpin veya potin, üstünde pantolon, yelek, gömlek, kravat, ceket ve doğal olarak bunların tamamlayıcısı olmak üzere başta siperi şemsli serpuş; bunu açık söylemek isterim, bu başlığın ismine şapka denir."sözleriyle şapka giyilmesinin uygun ve gerekli olduğunu savunur.

Mustafa Kemal, 1 Eylül'de Ankara'ya döndüğünde kendisini karşılamaya gelenlerin şapkalı olduğu görülür. 2 Eylül günü, devlet memurlarına şapka giyme zorunluluğu getiren 2431 numaralı Bakanlar Kurulu Kararnamesi çıkarılır. Aynı gün, Bakanlar Kurulu kararnamesi il,e din adamı dışındaki kişilerin cübbe ve sarık giymeleri de yasaklanır.

Ortada henüz bir kanun yoktur ama ilginç şeyler olur.

Şapka tartışmaları ve ilgili gelişmeler, şapka imalatçısı yabancı firmalar ve ticaret adamları tarafından dikkatle izlenmektedir. Nitekim, Bakanlar Kurulu Kararnamesi çıkar çıkmaz, dünyaca ünlü fötr şapka imalatçısı İtalyan Borsalino firmasına ait, ağzına kadar şapka dolu bir gemi İstanbul Karaköy Limanı'na demir atar. Eylül'ün ilk haftasında gerçekleşen bu olayda, Borsalino kardeşler gümrük işlemlerini hızla tamamlar ve gemiyi iki günde boşaltırlar. Şapkalar kapış kapış gider ve Borsalino Kar-

deşler, bu işten büyük bir kazanç sağlarlar. Firmanın sahiplerinden Giuseppe Borsalino, anılarında bunu tatlı tatlı anlatır. Maymunun gözü açılmıştır. Avrupalı şapka imalatçıları da Türkiye'ye "şapka seferleri" düzenlemeye başlar. Fötr, panama, kasket gibi şapka türleri İstanbul'a getirilerek satışa sunulur. Bu sevkiyata karşılık "pompalanmış şapka ihtiyacı" karşılanamaz, yerli üretime geçilmesi kararlaştırılır. Bu arada kafalardaki çeşit çeşit şapkalarla İstanbul sokaklarında karnaval havası oluşur, çoğu erkekler, bilmediklerinden kadın şapkası bile giyerler.

Bu furyada İstanbul'da, Şen Şapka adıyla küçük bir dükkan açan Vitali Hakko, zirveye nasıl çıktığını şöyle anlatmıştır: "Şapka devrimi, kıyafet devrimi olmasaydı, ne Şen Şapka, ne de Vakko olabilirdi. Şapka devrimiyle çarşaf ve fesin atılması sırasında ilk aklıma gelen şey, şapka yapmak oldu. Kapalıçarşı'da bir dükkan açmıştık. Şapkaları gece hazırlar, gündüz satardık. Cumartesileri kuyruk olurdu. Öyle kuyruk olurdu ki, izdihamı önlemek için polis çağırırdık. Varlığımızı şapkaya borçluyuz."

Şapka fiyatları tavan yapmıştır. Hükümet, şapka almakta zorluk çeken memurlarına "şapka avansı" adıyla, bir yıl vadeli olmak üzere borç vermeye başlar. Diyanet İşleri Reisi Rıfat Bey (Börekçi), yayınladığı bir tamimde, şapka fiyatlarının memur maaşlarına oranla pahalı olduğunu ve bu yüzden Diyanet çalışanlarına 50'şer lira "şapka avansı" verileceğini bildirir. Şapka fiyatlarının giderek yükselişi üzerine, bu avans 80 liraya çıkarılır. Bu arada İngiltere'den bile gemilerle fötr, panama ve kasketler getirilmeye başlanmıştır. Marksistler, devrim ve inkılâplara "gardırop devrimi" diyerek küçümsemiş, hatta alaya almışlardır. (Tanzimat'tan 12 Mart'a Kılık – Kıyafet ve İktidar, Cihan Aktaş)

Yazar Paul Gentizon "Mustafa Kemal et Orient en Marche / Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu" isimli eserinde, Beyoğlu'nun nadir şapkacı dükkanlarının tahmin edilemeyecek kadar çok satış yaptıklarını ve birkaç ay içinde umulmayacak kadar zengin olduklarını anlatır. Şöyle der: "Hani kıtlık günlerinde, bazı saatlerde ekmek fırınlarının önünde uzun kuyruklar olur ya, Beyoğlu'ndaki şapkacı dükkanları da adeta müşteriler tarafından kuşatılıyor ve önlerinde uzun kuyruklar oluşuyordu."

Aslında, 2 Eylül 1925 tarihinde çıkarılan 2431 numaralı Bakanlar

Kurulu Kararnamesi, sadece devlet memurlarına şapka giyme zorunluluğu getiriyordu. Ancak durumdan vazife çıkaran Kemalist basın, sarık, cübbe ve fes üzerine hücuma geçer. Şapkaya övgüler düzülerek, basın üzerinden yürütülen bu kampanyada, özellikle fesle ilgili gazete başlıkları dikkat çekicidir. Kemalist gazeteler fesi şöyle yermeye başlarlar:

"Bu kaz rengindeki başlık bütün bir milletin kanının akıtıldığı bir rejimi hatırlatmaktadır."

"Opera -komik olan bu başlık..."

"Bu fuar tiyatrosu malzemesi..."

"İçiyle ve dışıyla tam bir şarap şişesi kasesi..."

"Gelincik..."

"Horoz İbiği"ni kullanmak herkesi utandırıyor."

"Her adımda, bir rüzgâr esintisinde sallanan püskülüyle fes..."

Kemalist gazeteler, halkı fesle mücadeleye çağırırlar. Gazetelerin yönlendirmesiyle, özellikle İstanbul'da büyük kavgalar çıkar. Şapka giyenler, feslilerle sarıklılara saldırıya geçerler. Hükümetin kendilerinden yana olduğunu bildiklerinden, tenha yerlerde yakaladıkları fesli veya sarıklı kişileri feci şekilde döverler.

Yazar Paul Genziton, yukarıda adı geçen kitabında şapkayla ilgili terör olaylarına da yer verir: "Şapka giyenler, her yerde külah giyenlerin karşısına çıktı. Hatta feste ısrar edenlere veya şapka giymeyip, başı açık dolaşanlara karşı, dayak dahil her türlü çareye başvuruldu. Sokakta, vapurda, kapalı salonlarda şapkalılar, feslilere hücum ettiler. Fes ve fesliler daima yenildi. Fesler şapkalılarca parçalandı, ayaklar altına alınıp ezildi veya denize atıldı..."

En korkuncu, şapka giymeyip başı açık gezenlerin bile dövüldüğü bir çılgınlıklar ortamı oluşur.

Böylece daha şapka kanunu çıkmadan önce, şapkanın zaferi gerçekleşir, artık "Şapka mı, fes mi?" tartışmalarının yerini, yazlık şapka, kışlık şapka, kır şapkası, otomobil şapkası, spor şapkası, şehir içi şapkası, cenaze töreni şapkası ve kabul resminde giyilecek şapka gibi şapka türleri alır. Artık gazeteler "Hangi şapka nerede?", "Şapkayı nasıl giymeli?" gibi bağımsız adab-ı muaşeret köşeleriyle olayı işlemeye ve halkı bilgilendirmeye başlarlar. 1925'in Ekim ayı Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi

büyük şehirlerde şapkanın kullanımı üzerine yapılan tartışmalarla geçer.

Tartışmalar giderek, festen daha ucuz olacak diye kullanımı pompalanan şapkanın çok pahalıya mal olması üzerinde yoğunlaşır. Nitekim seyyar satıcılar, ilk ayaklanan kesim olur. Seyyar satıcılar; "Bizim aylık kazancımız 40-50 lira. Onu da şapkaya verirsek, çoluk çocuk ne yiyeceğiz?" diye şapka satın almayı reddederler. Şapka satın alacak parası olmayanlar da, kafalarına göre evlerinde şapkaya benzer başlıklar dikerler ve sokaklarda öyle gezmeye başlarlar. Hayrettir, bu fakir insanların, sırf parasızlıktan şapkaya benzeterek diktikleri bu başlıklar başlarına dert açar. Polis "Siz şapkayı protesto etmek için bunu yapıyorsunuz!" diyerek şapkası tuhaf olan herkesi karakola çekmeye başlar. Memur olmadıkları için "şapka avansı" alamayan nice fakir insan, bu karışık zamanlarda göze çarpmamak için, işini gücünü terk eder ve evine kapanır.

Hükümet, şapka pahalılığının geçici olduğunu ve en kısa zamanda önlemler alınacağını ileri sürerek halkı yatıştırmaya çalışır. Gazeteler de, hükümetin bu tavrını desteklemek ve halkı yatıştırmak açısından sürekli yayın yaparlar.

Kuvay-ı Milliye'nin kadın kahramanı olarak halk arasında çok popüler olan Halide Edib (Adıvar), fakir halka yapılan zulüm ve halkın da şapkaya olan başkaldırısı üzerine şöyle der: "Şapka kanunu bu dönemde girişilen devrimlerin ilki ve en göz alıcısı olmakla beraber, aynı zamanda en beyhude, en anlamsız ve en sathisi idi..."

Halide Edib Adıvar'a göre, sokaktaki adamın karşı koyması, kanunu yapanlardan gerçekte çok daha batılıdır. Çünkü şapkaya karşı koyanların çoğu, ekonomik nedenler dahil, birçok haklı temele dayanıyorlardı.

Hiçbir hukuki temele dayanmadan yürütülen baskılarla ilgili olarak Mete Tuncay'ın yaklaşımı da düşündürücü niteliktedir. Mete Tuncay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması" adlı kitabında; "Şapkaya karşı doğan tepkilerin şiddetle bastırılması üzerine, gerçekten pahalı olduğu halde, hiç kimsede şapka giymenin pahalı olduğunu söyleyecek hal kalmamıştır. Çünkü görülmüştür ki, artık sorun fes ya da şapkayı değil, onlardan birinin giyileceği kafayı yerinde tutabilmektir."

1925 yılının Eylül-Ekim aylarında Türkiye'de gelinen nokta, ölmek

veya ölmemek noktasıdır.

İşte bu sırada hazırda bekletilen "Şapka İktisasına (giyilmesine) Dair Kanun" tasarısı (671 Sayılı Kanun), Büyük Millet Meclisi'ne sevk edilir. Bursa Bağımsız Milletvekili Nurettin Paşa, tasarı görüşülürken, taslağın Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürer. (Mustafa Kemal, sevmediği Nurettin Paşa'yı milletvekili listesine koymamış, hırslı bir adam olan Nurettin Paşa da bağımsız aday olmuş ve şaşırtıcı bir şekilde seçilmiştir.) Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt), çok sert bir karşı konuşma yapar ve Nurettin Paşa'yı gerici olmakla suçlar. Mahmud Esad: "Hürriyetin nasibi, irticaın elinde oyuncak olmak değildir... Ülkenin çıkarlarına olan şeyler, hiçbir zaman Anayasa'ya aykırı olamaz, olmaması mukayyettir (belirlenmiştir)." der. Herkes susar. Şapka kanunlaşır (25 Kasım 1925). Artık erkeklerin şapka dışında başlık giymeleri (hatta şapka giymemeleri, başı açık dolaşmaları bile) suçtur.

Darağaçları kuruluyor / İdamlar başlıyor

Dayak, tehdit, küfür, hakaret ve aşağılama, İstanbul, Ankara ve Bursa gibi büyük şehirlerde sonuç vermiştir ama Anadolu'da durum çok farklıdır. Şapka Kanunu, başta Erzurum olmak üzere çeşitli illerde tepkiyle karşılanır. Rize, Sivas, Maraş, Giresun, Kırşehir, Kayseri, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon ve Gümüşhane'de sokak gösterileri başlar. Ama hepsi kanla bastırılır.

Oysa, şapkadan başka bir başlık giymekte direnmenin cezası, kanuna göre üç aya kadar hafif hapistir. Ama şapka, İstiklal Mahkemeleri'nin en önemli konusu haline getirilir. Ve şapkaya direndikleri gerekçesiyle, başta İskilipli Atıf Hoca ile Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi olmak üzere, Rize'de 8, Maraş'ta 7, Erzurum'da 23, Sivas'ta 3, İskilip'te 2, Menemen'de 28, Ankara'da 2 olmak üzere, çeşitli yerlerde toplam 97 kişi idam edilir.

Zaten Şapka Kanunu çıkmadan bir gün önce, 24–25 Kasım tarihlerinde Kayseri'de Şeyh Ahmet Efendi ve 4 arkadaşının yönlendirmesiyle büyük bir yürüyüş yapılmış, yürüyüşten sonra 300 kişi gözaltına alınmıştır. Bu olaylar üzerine, gezici Ankara İstiklâl Mahkemesi, Kayseri'ye gelerek tutukluları yargılar, sonunda Şeyh Ahmet Efendi ile 4 arkadaşı idama mahkûm edilirler. Yine kanunun kabul tarihi olan 25 Kasım günü,

Sivas'ta şapka aleyhine duvarlara asılan afiş ve yazılar dolayısıyla da şehrin bütün muhtarları tutuklanır. Gezici Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin baktığı dâvâ sonucu, suçsuzlukları anlaşılan muhtarlar beraat ederler. Ancak Sivas ulemasından İmamzade Mehmet Necati Efendi ile Abdurrahman Efendi "Türkiye devletinin şeklini tağyir ve tebdil amacıyla halkı ayaklanmaya kışkırttıkları ve suçları sabit olduğu" gerekçesiyle idama mahkûm edilirler. Abdurrahman Efendi firar ettiğinden, İmamzade Mehmet Necati Efendi, 28 Kasım günü idam edilir.

Benzeri olaylar Maraş ve Rize'de de görülür. Maraş'ta Cami-i Kebir civarında toplanan halk, "Şapka istemeyiz!" diye bağırır. Müdahale sonunda (Gerçeği bilemiyoruz ama sadece bu müdahalede bile 60'ın üzerinde insanın öldüğüne dair doğrulanmamış bilgiler var.) birçok kişi gözaltına alınır ve bunlar tutuklanarak "dini kıyam" ve "şapkaya muhalefet" suçundan yargılanırlar. Yargılama sonucu, suçları sabit görülen İmam Molla İbrahim Efendi, Muhtar ve Bayraktar Hamdi Efendi, Hafız Mehmet Efendi, İnşallah-Maşallah lâkaplı Ali Efendi ile Pekmezci Hacı Hüseyin Efendi, idama mahkûm olurlar.

Hamidiye zırhlısı Rize'yi bombalıyor

Şapka Kanunu'nun kabulünden 15 gün kadar sonra, Rize Ulu Cami İmamı Şaban Hoca, namazdan sonra etrafında toplanan kalabalığa; "Biz hükümetten akaid-i diniyyeye hizmetkarlık ve bağlılık isteriz. İnanmayan inanmasın, fakat insanlara zulüm edilmesin. Tek isteğimiz sarığımıza, sakalımıza ve cübbemize dokunulmasın. Şapkayı giyenler giysin ama giymeyenler hapse atılmasın!" diye bir konuşma yapar.

Bu heyecanlı konuşmadan sonra coşan kalabalık, köylülerle birlikte hükümet konağına doğru yürüyüşe geçer.

Yarı resmi Hakimiyet-i Milliye gazetesi, Hoca'nın konuşmasını şöyle haberleştirir; "Rize'nin Bataniye bölgesinde Ulu Cami İmamı Şaban Hoca, halka karşı konuşurken, 'Hükümette din düşmanlığı baş göstermiştir. Memlekette herkes şapka giymeye zorlanıyor. Giymeyenler hapisten idama kadar cezalara çarpılıyor. Buna karşı duyarsız kalmak dinimizde günahtır. Ayaklanma vacip olmuştur.' dedi."

Hakimiyet-i Milliye gazetesinin yazdıklarına göre, bu konuşmadan sonra isyan çıkar ve isyancılar Hükümet Konağı'nı ve karakolu ele geçirirler.

Olay köylere de sıçrar. Durum kritiktir. Hükümetin otoritesi yerlebir olmuştur. Rize, tek başına Kemalist rejime meydan okumaktadır. Ankara paniğe kapılır. Olayları bastırmak için Rize'ye Hamidiye zırhlısını gönderir. Emir kesindir: "Rize'yi bombalayın!" Hamidiye zırhlısı, Rize ve Rize bağlantılı olarak, Of ve Potomya'yı da (Başbakan Tayyip Erdoğan'ın memleketi) denizden topa tutar. (Potomya, denizden 15 kilometre içerdedir ama korku yaratmak için dağlar bombalanır.) Bu sırada karadan da askeri birlikler sevkedilmiştir. Halk ile asker arasında 3 gün süren çatışmalarda ölenler, yaralananlar olur.

Kel Ali (Çetinkaya) başkanlığında Rize'ye gelen Ankara İstiklâl Mahkemesi, tutukluları yargılamaya 12–13 Aralık 1925 tarihinde başlar. 2 gün gibi kısa bir sürede yargılamayı bitiren Ankara İstiklâl Mahkemesi, 14 Aralık 1925 günü 143 sanıktan 8'ini idama mahkûm eder. 80 kişinin beraat ettiği dâvâda, 55 kişi de çeşitli cezalara çarptırılır.

İstiklal Mahkemesi'nin Rize'de 8 kişi hakkında idam kararı verdiği birçok kaynakta yer alıyor. Ancak asılanların isimlerini saydığınızda, bu rakam 8 değil 11 çıkmaktadır. Daha da ötesi, CHP'li Ali Topuz, Aksiyon dergisine yaptığı açıklamada Rize'de şapka yüzünden 18 kişinin asıldığını söylemiştir. Karışıklık, İstiklal Mahkemesi zabıtlarının açıklanmasıyla ortadan kalkacak gibi görünmektedir. Tabi bu zabıtlar bulunabilirse...

Haklarında idam kararı verilen Rizeliler şu kişilerdir; Ulu Cami İmamı Hafız Şaban Efendi, Muhtar Yakup Çavuş, İslahiye İmamı Hasan Efendi, Belediye bekçisi Kadir Ağa, Rize Asliye Mahkemesi Başkatibi Hafız Osman Efendi ve kardeşi Avukat Hulusi Bey, Merkez Camisi İmamı Hafız Kâmil, Peçelioğullarından Mehmet ve Ahmet Çavuş kardeşler, Kamburoğlu Hafız Mehmet ve Nakşi Şeyhlerinden Numan Sabit Efendi.

İdamlıklar, Ulu Cami önüne kurulan darağaçlarına asılırlar. Saatler sonra sehpadan indirilenlerin cenazeleri ailelerine verilmez. Kumlukta açılan çukurlara gömülürler. Yakınları tarafından cesetler "çalınmasın" diye de başlarına süngülü nöbetçiler dikilir.

Hakimiyet-i Milliye gazetesi okurlarına idamları şöyle duyurur: "Ri-

ze'deki mürteciler de ceza-ı sezalarını buldular."

Asılanların cesetleri haftalarca o kumlukta gömülü kalır. Rica-minnet ancak üç ay sonra ve fakat gece çıkartılıp köylerine götürülmek ve cemaatsiz gömülmek şartıyla cesetler ailelerine teslim edilir.

İstiklâl Mahkemesi'nin açıklanan istatistiklerine göre, Şapka Kanunu'nun yürürlüğe sokulduğu 2,5 ay içinde tam 78 kişi idam edilmiş, yüzlerce kişi de çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Şalcı Bacı Asılıyor

Erzurum'daki şapka karşıtı gösteriler iki gün sürer. Göstericiler Vilayet Konağı'nı taşa tutarlar. Çok sayıda gösterici öldürülür, çok sayıda kişi gözaltına alınır. Bu sırada bir kadın, annelik duygusunun etkisi altında, gözaltına alınan oğlunu kurtarmak ister. Jandarmayla tartışır ve o da gözaltına alınır. Onun Şapka Kanunu'ndan haberi bile yoktur. Gezici İstiklal Mahkemesi, Erzurum'da 30 kişinin asılmasına karar verir. Asılacaklar arasında bu kadın da vardır.

Yıl 1926. Şehirde gizli bir heyecan vardır. Bir kadın asılacak. Osmanlılar zamanında kadınlar idam edilmezmiş... Bir meydana sehpalar kurulmuş... Jandarmalar kadını götürüyorlar.

Bu kadın, bohçacılık yapan ve "Şalcı Bacı" adıyla tanınan Şöhret kadındır. İdam edilmeye götürülürken, Erzurum ağzıyla "Kadın şapka giye ki asıla..." diye konuşur.

Jandarmalar kadını sehpaya götürür. Cellat, kadının başını bir çuvalın içine sokar, boynuna yağlı ilmeği geçirir, ayaklarının altındaki sandalyeyi çeker. Kadının vücudu titrer, sallanır. Cellat ölümü kolaylaştırmak için, iyilik olsun diye, kadının bacaklarından hızla çeker ve boyun kemiğini kırar. Kadın ölür. Cesedi sehpada sabah rüzgârı ile sallanmaya başlar.

Şalcı Bacı'nın idamını, yazar Çetin Altan'ın dedesi Tatar Hasan Paşa yerine getirmiştir. Çetin Altan, bu konuda şu satırları yazmıştır: "Dedem Hasan Paşa çok sert bir askerdi. İsmet Paşa, topçu okulunda öğrenci iken, Hasan Paşa okul müdürüydü. Sonrası ünlü komutanlar olan o dönemin öğrencileri, anlatıp dururlar Hasan Paşa'nın sertliğini... Bir şapka isyanını bastırmakla görevlendirildiği bir kentte, hızını alamayıp bir de

kadın asmıştı. Sanırsam, siyasal suçtan ilk asılan kadın odur tarihimizde. Kadın sehpaya çıkmadan önce 'Ben bir hatun kişiyim. Şapka ile ne derdim ola ki?' demiş galiba. Ben o tarihte henüz doğmamıştım. Çok ama çok sonradan öğrendim bunları. Ve inanın ince sızı gibi tatsız bir burukluk kaldı içimde..."

Gazeteci Nimet Arzık, bu olayı duyduğunda bir hikâye yazar ve başlığını "Şalcı Bacı Asılmaya Gidiyordu" koyar.

Şalcı Bacı'nın asıldığı gün, bütün Erzurum gizli gizli ağlar. Çünkü, o dehşet günlerinde açıktan, herkesin önünde hıçkıra hıçkıra ağlamak da suçtur.

Ben, çok uzun yıllar CHP'nin Erzurum'da neden yüzde 3'ün üzerinde oy alamadığını merak ediyor ve cevabı bulamıyordum. Çünki Şalcı Bacı'yı bilmiyordum. İki yıl kadar önce, bu kitabın redaksiyonunu yaparken öğrendim. Haksız yere insan asarsan, üstelik kadın asarsan, böyle olur işte! Şalcı Bacı'nın idam edilişi, babadan oğula anlatılıp duruyor. Halkın hafızası böyle şeyleri unutmuyor...

İskilipli Atıf Hoca'nın idamı

26 Ocak 1926. Önce bir yanlışı düzeltelim. Bir kere, İskilipli Atıf Hoca, cami hocası değil bir müderristi. Profesör yani. Üstelik sıradan bir profesör değil... Süleymaniye Medresesi Başmüderrisi yani dekanı idi. İskilipli Atıf Hoca, Şapka Devrimi'nden bir buçuk sene önce, kısaca "Frenk Mukallitliği ve Şapka" isimli 32 sayfalık bir risale (kitapçık) yayınlamıştır. Yasa gereği, kitabını yayınlamadan önce Maarif Vekâleti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı) göndermiş, vekâletten izin, hattâ takdir almıştır. Hoca eserinde, batı taklitçiliğine dikkat çekmekte ve hadislere dayanarak, "Bir kavme benzemeye çalışan onlardandır." demektedir. Zaten İbn-i Haldun da 600 yıl önce Mukaddime adlı kitabında "Mağlup, galibin kılığını giyer." demiştir.

Köprülerin altından çok sular geçmiş ve Şapka Kanunu çıkmıştır. İskilipli Muhammed Atıf Hoca, bu eserinden dolayı, 9 Aralık 1925 günü Laleli'deki evi arandıktan sonra, hakkında 'tevkif müzekkeresi' bile kesilmeksizin İstanbul Polis Müdürlüğü'ne götürülür. Burada iki gün aralıksız devam eden sorgusundan sonra, "şapka isyanı amillerinden (eylemcilerinden)" sayılarak,

Ankara İstiklal Mahkemesi'nin emri ile Galata Limanı'ndan, kelepçeli olarak bindirildiği bir kömür gemisi ile Giresun'a gönderilir. Giresun'da 16-18 Aralık'ta yapılan muhakemede beraat eder. Atıf Hoca, buna rağmen mahkeme heyetinin de seyahat ettiği Akdeniz yolcu gemisiyle, yine kelepçeli olarak İstanbul'a getirilir. 21 Aralık'ta İstanbul'a getirilen Atıf Hoca, evine gönderilmek yerine polis merkezine götürülerek hücreye atılır. Atıf Hoca'nın serbest bırakılması beklenirken, 24 Aralık'ta, 28 sanıkla birlikte bindirildiği bir trenle Ankara'ya gönderilir. Çünkü, Kel Ali, "Gönderin. Bir de biz yargılayalım." demiştir. Burada diğer sanıkların aksine tek kişilik hücreye konulur. 20 Ocak 1926'da duruşmalara başlanır. 26 Ocak'taki duruşmada, kimi sanıklarla yüzleştirilir.

31 Ocak 1926. Şapka gösterilerine önderlik etmekle suçlanan Süleymaniye Medresesi Başmüderrisi (Dekanı) İskilipli Atıf Hoca ve 22 sanığın yargılanmasına devam edildi. İstiklal Makkemesi'nin katil reisi Kel Ali (Ardahan Mebusu Halit Paşa'yı Meclis'te tabancayla öldürmüştü) şapka kanununa itiraz etmiş olanları bir kere de "Frenk Mukallitliği ve Şapka" risalesinin yazarı Atıf Hoca aleyhine konuşturmak istedi. Uşak İmam-Hatip Okulu Müdürü Antepli Salih Hoca, Yağlıkçızade Mustafa ve Hüseyin Efendileri, duruşmaları bittiği halde, huzura çağırdı. Başmüderris Atıf Hoca ile yüzleştirdi.

"Atıf Hoca'yı tanıyor musunuz?"

"Atıf Hoca'nın yazdığı Frenk Mukallitliği ve Şapka adlı kitabını en son ne zaman sattın?"

"Kaç tane sattın?"

"Kimlere sattın?"

Hemen bütün cevaplar birbirine benziyordu.

"Efendim biz bu risaleden-kitapçıktan şapka kanunu çıkmadan çok önce satmıştık. Kanun çıktıktan sonra ise elimizde kalan birkaç nüshayı da mangal ateşinde yakmıştık!"

Mahkeme reisi Kel Ali Antepli Salih Hoca'yı sıkıştırmaya başladı.

"Fakat senin Uşak'taki dükkanında yapılan taharriyat -arama- esnasında iki adet Frenk Mukallitliği ve Şapka kitabı bulunmuştur. Buna ne dersin, nasıl açıklarsın?"

Antepli Salih Hoca cevap verdi.

"Efendim bulunan o iki kitap, işler iyi gitmediğinden dükkânı tahliye edip, daha sakin bir tarafa naklederken eşyalar arasında unutulup kalmış. Hacmi küçük olduğundan, ince bir risaledir gözden kaçmış. Diğer eşyalarla birlikte ambara atılmış. Zaten bu iki nüsha da rafta -vitrinde- değil, taharriyat arama sırasında ambarda bulunmuştur. Yani bulunan bu iki adet Frenk Mukallitliği ve Şapka ne satışa çıkarılmış ne de zinhar okunmak üzere meydanda bırakılmıştır."

Antepli Salih'in verdiği cevapları mahkeme reisi yeterli bulmuyordu. Bu açıklamalar da onu tatmin etmiyordu.

Bir kere daha sordu:

"Sen Iskilipli Atıf Hoca'yı nereden tanıyorsun?"

Antepli Salih anlatmaya başlarken, Kel Ali uyardı:

"Kısa kes, kısa!"

"Efendim ben Atıf Hoca'yı yıllardan beri okuduğum, Eşref Edip Bey'in neşrettiği meşhur Sebilurreşat dergisindeki yazılarından tanıyorum. Birçok okuyucusu gibi ben de bu muhterem ilim adamını herhangi bir sebeple İstanbul'a gittikçe ziyaret ederim. Ayrıca -Mahfel- mecmuasındaki yazılarını zevkle istifade ederek okurdum. Bu güzel yazıların muharririni yakından tanımak arzusu ile Fatih semtindeki makamına kadar gidip, kısa bir sohbetle tanışmıştım."

Kel Ali, Antepli Salih'in Atıf Hoca'yı böyle övgüyle anlatmasına dayanamayarak sözünü kesti.

"Yeter anlaşıldı!"

Yüzünü İhsan Mahmut Bey'e çevirdi.

"Sen söyle bakalım! Sen İskilipli Atıf Hoca'yı tanıyor musun?"

-"Efendim, ben maarif nezaretinde mümeyyiz idim. Bakanlığımıza tayini yapılan Çorumlu bir memur aracılığıyla bizzat vicahen tanıştım. Daha önce de dergilerdeki yazılarından İskilipli ismi bizim için aşina idi."

Kel Ali, aynı soruyu sırayla Hüseyin Efendi ile Yağlıkçızade Mustafa'ya da sordu:

"Sen İskilipli Atıf'ı nereden tanıyorsun?"

Kime sorsa kısa-uzun fakat övgü dolu cevaplar alıyordu. Kaşları çatıl-

dinndi. Duruşmaları kerhen sona erdirdi. Savcı Necip Ali'nin iddianamesini okuması için mahakemeyi 2 Şubat 1926 Salı gününe erteledi.

Hatırlatalım... CHP'li milletvekillerinin yargıç rolü yaptıkları istiklal mahkemelerinde sanıkların avukat tutmaları yasaktı. Kararların temyizi de yoktu. Engizisyon benzeri bir yapıydı. Mahkeme üyelerinde CHP Antep Mebusu Kılıç Ali, gazetecilerin bir sorusu üzerine kısa bir açıklama yaptı: "İskilipli Atıf Hoca ve refiklerinin muhakemeleri bitmiş gibidir! Karar bir-iki güne kadar tefhim edilecektir. Yapılan muhakeme neticesinde son irtica hareketlerinin İstanbul'un hiçbir veçhile alakadar olmadığı bir kere daha teeyyüt etmiştir! / doğrulamıştır"

Kaynaklar:

. Tahir Olgun (Tahiru'l-Mevlevi), Matbuat Alemindeki Hayatım ve Istiklal Mahkemeleri, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, sayfa 299 / 302.

. Ahmed Nedim,Ankara İstiklal Mahkemeleri 1926 Yılı Zabıtları. İşaret Yayınları, Istanbul 1993, sayfa 112.

Bolulu Nizamettin Saraç Bey anlatıyor: "Bir tesadüf eseri olarak Atıf Hoca'nın muhakemesinde de bulundum. Muhakemeyi, reis sıfatıyla Kel Ali adıyla maruf Ali Çetinkaya yürütüyordu. Büyük bir hışımla hocaya dönerek, 'Sen şapka aleyhinde bulunmuşsun!' dedi.

Hoca, sakin ve vakur (ağırbaşlı) bir tavırla, 'Evet efendim. Şapka Kanunu çıkmadan iki sene önce, şapkanın bir Müslüman kisvesi (giysisi) olmadığına dair bir risale yazmıştım.' dedi. Kel Ali, 'Şimdi ne yapıyorsun?' diye sordu. Hoca, 'Kanunlara itaat ediyorum.' cevabını verdi. Bunun üzerine Kel Ali hiddetle bağırarak, 'Sen bilmiyor musun ki şapka da bezdir, fes de bezdir?' deyince hoca sükûnetle, 'Evet biliyorum, ancak hey'et-i hâkimin (hâkim heyetinin) arkasındaki bayrak da bezdir, lütfen o bezi kaldırınız da, yerine bir İngiliz bayrağı asınız.' karşılığını verdi. Kel Ali hiddetlenmişti. 'Ne diyorsun?' diye bağırdı. Hoca, 'Şapka bir alamettir; âdet ile alamet arasındaki farkı düşünerek o risaleyi yazmıştım.' dedi. Bunun üzerine celse tatil olundu ve savunmasını yapmak için mahkeme bir gün sonraya ertelendi. Ve nihayet 2 Şubat 1926 günü, mahkemede müdde-i umumi (savcı) Necip Ali Bey (Küçüka) iddianamesini ve ceza taleplerini okudu. Savcı Necip Ali, İskilipli Atıf Hoca hakkında şunları söyledi: 'Rize'de çıkmış ha-

disede, Rizeli asileri tahrik etmek suçuyla yakalanmış kişilerin evleri arandığında, Hoca Atıf Efendi'nin Şapka ve Frenk Mukallitliği adındaki kitabı ortaya çıkarılmıştır. (...) Atıf Efendi, gerçekten de o bilinen meşhur kitabını 1340'da (Miladi 1924) yazdığını ve Maarif Vekaleti'nin özel izni ile neşrolunduğunu iddia etmektedir. Yaptığımız araştırmalara göre, bu beyanı doğrudur. Atıf Efendi'nin kitabı elden ele o kadar çok dolaşmış ve o kadar ehemmiyetle okunmuştur ki, mesela 'Şapka emri çıktı, ne yapacağız?' denildiği zaman, bazı mihraklar tarafından 'Hocaefendi'nin kitabını okuyunuz.' diye telkinde bulunulmuştur. (..) Atıf Hocaefendi'nin neşretmiş olduğu eserlerden, Neşr-i Şer'i, Terakkiyat-ı Diniyye, Şapka ve Frenk Mukallitliği kitapları incelendiğinde görülecektir ki; inkılap ruhuyla, bugünün ruhuyla, T.C. ruhuyla hiçbir zaman bağdaştırılması mümkün değildir."

Ancak yine de tek idam isteği, Müftü Ali Rıza Efendi hakkındadır. İskilipli Hoca'nın idamını talep etmemiştir Savcı. İskilipli Atıf Hoca için 10 yıl hapis cezası talep etmiştir.

Ama Kel Ali, İskilipli Atıf Hoca'nın idamına karar verir. Kendisinin şu sözü çok ünlüdür: "Sanığın idamına, şahitlerin bilahare dinlenmesine..."

Mahkemeyi takip eden yazar Şevket Süreyya Aydemir, tanığı olduğu oturumu şöyle anlatmıştır: "Hükümlüler arasında sarıklı bir müderris göze çarpıyordu. Müderrisin başında fes ve sarık vardı. Cübbesi ve kıyafeti temizdi. Suçu, o sıralar yayınlanan şapka kanununa muhalefet etmekti. Fakat bu suç, birtakım ithamlarla da karışınca, mahkemeden en ağır hükmü yemişti. Artık son saatlerini yaşıyordu. Hocanın yüzü sakindi. Metanetini muhafaza ediyordu. Yalnız, dudakları kımıldıyor ve galiba bir dua okuyordu. Fakat, eskiden kalpaklı ve şimdi hasır şapkalı zat, bu hükümle de kanmamış gibiydi. Bağırıyor, çağırıyordu. Acaba Hoca'yı bir tekmeyle merdivenlerden aşağıya yuvarlayacak mı diye bekledim. Fakat olmadı. Müderris, bu sözler kendisine değilmiş gibi bekledi. Sonra sağanak geçince yürüdü. Muhafızların arasında merdivenlerden indi. Önümüzden geçerken gene dudakları kımıldıyordu."

3 Şubat 1926 Perşembe akşamı, hava buz gibi soğuk... Eski meclis binası yakınlarındaki Karaoğlan Çarşısı... İki idam sehpası kurulmuştur. Birine, Fatih Medresesi Müderrisi Babaeski eski Müftüsü Ali Rıza Efendi, diğeri-

ne Süleymaniye Medresesi Başmüderrisi İskilipli Atıf Hoca asılacaktır. Atıf Hoca idam sehpasına çıkarılır. Ama zulüm sona ermemiştir. Karar, Hoca'nın yüzüne okunur, yafta boynuna asılır, ilmik boynuna geçirilir. Kel Ali, hemen yanındadır. Elinde tuttuğu şapkayı, artık son saniyelerini yaşamakta olan Atıf Hoca'nın başına geçirir ve "Giy domuz!" der. Atıf Hoca, elleri arkasından bağlıdır, başında Kel Ali'nin hasır şapkası olduğu halde asılır.

Ertesi sabah, Meclis binasının önünden geçenler, Müftü Ali Rıza Efendi ile İskilipli Atıf Hoca'nın cesetlerini dar ağacında rüzgârda sallanırken görürler. Atıf Hoca'nın uzun boyu, daha uzamış gibi görünür.

İskilipli Atıf Hoca'nın şapka yüzünden asılmadığı, vatana ihanetten mahkûm olduğunu söyleyenler de vardır. Şurası muhakkak ki, İskilipli Atıf Hoca, sıradan bir cami hocası değildi. Mir'âtü'l-İslam, İslam Yolu, İslam Çığırı, Din-i İslam'da Men-i Müskirât, Nazar-ı Şeriatte Kuvve-i Berriye ve Bahriye, Tesettür-ü Şer'î, Muâyenetü't-Talebe, Medeniyyet-i Şer'iyye, Frenk Mukallitliği ve Şapka adında 9 kitabın yazarıdır. 1924-1925 yıllarında, Süleyman Nazif ile hayat tarzımız üzerine sayısız tartışma yapar.

Bu polemik yazıları gazetelerde yayınlanmıştır. BMM'den Men-i Müskirat Kanunu'nu geçiren (İçki Yasağı Kanunu) ve böylece Mustafa Kemal'i çılgına çeviren Trabzon Mebusu Ali Şükrü, Atıf Hoca'nın "Din-i İslam'da Men-i Müskirât" adlı kitabından etkilenmişti. İskilipli Atıf Hoca, elbette Kemalist dünya görüşüne sahip değildir. Ve büyük bir ihtimalle, Milli Mücadele'ye katılmayanların veya karşı olanların listelenip, takip edilmesini bizzat üstlenen Recep Zühdü tarafından adım adım izleniyordu. Şevket Süreyya bu yüzden "... suçu, o sıralar yayınlanan şapka kanununa muhalefet etmekti.

Fakat bu suç, birtakım ithamlarla da karışınca mahkemeden en ağır hükmü yemişti." diye yazmış olmalı. Zaten son duruşmanın zabıtlarını okursanız şunu görürsünüz. Asıl neden şapka meselesi, fer-i neden ise diğerleridir...

Şapka gösterilerine liderlik edenler üzüm salkımı gibi darağaçlarında asılırken,

Ortaokul ve lise öğrencilerine de şapka giyme mecburiyeti getirildi... Başı açık gezmek yasak...

Kız öğrenciler de şapka giymek zorunda...
Eğer öğrenciler sokakta şapkasız yakalanırsa...
Okulda öğretmenlerden tekme tokat dayak var...

Fotoğraf: Malatya Ortaokulu. 1937 yılı. Şapka Kanunu çıkalı 12 yıl olmuş. Önde 13-14 yaşındaki Nilüfer Uzbek. Arka sırada erkekler de kafalarını objektife uzatmış...

Hüseyin Menç adlı bir ortaokul öğrencisi o yılları anlatıyor: "Bizim orta okul dönemlerinde okula devam günlerinde şapka takma zorunluluğu vardı.

Subay şapkasına benziyordu. Terek üstünde sarı teneke parçasından çelenk ve çelenk üstünde ay yıldız vardı. Fiyatına göre kalitesinin değiştiği, şapkayı giyene ayrı bir değer kazandıran kalıplı olanlarına gıpta ile bakılırdı. Bu itibarla şapka içinde naylon koruyucu ile dikilen etiketi önemliydi.

Bu etiket ve koruyucuları kimlik görevini yapıyordu. Her okulun şapka şerit renkleri değişikti.

Şapkaların terek üzerini, her okula göre değişen şerit çevreliyordu. Kırmızı, lacivert, beyaz, siyah ve yeşil şeritli olanları vardı. Bizim şapka şeritleri kırmızıydı. İlkokulu bitirenlerin büyümenin tescili olarak heyecanla taktığı, ikinci sınıfta tekleyen, üçüncü sınıfta ise takmamanın bir ayrıcalık olduğu kanaati taşınırdı.

Kız öğrencilere neden zorunluydu, anlamak da zordu Bütün öğrencilerin zorunlu halde taktıkları şapkaların ilginç olan tarafı, erkekler taktığı gibi kız öğrencilerin siyah önlük ve beyaz yakalık ile birlikte aksesuarlarını tamamlayan şapka takmasıydı. Erkeklere ne derece yakıştığı tartışılsa da kızların takmasındaki disiplini anlamakta hâlâ zorluk çekiyorum.

Eğer pantolon, ceket gömlek ve gömleğin iki yakısını ip bağlar gibi tutan kravatın varsa, mutlak suretle başında şapkan olacaktı.

Çarşı, pazar veya sokakta karşıdan gördüğün öğretmene bütün ciddiyetinle mevcut olduğun okulun öğrencisine yakışır bir asalette selama hazırlanırsın Rastladığın öğretmenine "asker selâmı" vererek geçeceksin.

Öğretmen bey / hanımefendi lütfederse gülümseyerek veya bütün despotluğu üzerinde taşıyan bir otoriter edasıyla selâmı alırdı.

Eğer başında şapkan yoksa...

Eğer başında şapkan yoksa ve de rastladığın Türkçe öğretmeni Hüseyin Pelitli seni şapkasız gördüyse, işin var demektir. Ertesi sabah okul bahçesinde her sınıf ayrı ayrı sıraya geçtiği vakit, Türkçe Öğretmeni Hüseyin Pelitli, elini pantolon kemerinin üzerine koyar "dayı gibi" asılır, isim isim ve şahsen tanıdığı öğrencilerden dışarda şapkasız görülenleri duvar üzerine çıkarırdı. İşte bu duvar üzeri manken gibi dizilen öğrenciler "şapkasız dolaşmaktan" ötürü cezalandırılmaya hazırdılar. Bu cezalandırma kimi zaman "Kulak yumuşatma" kimi zaman " beyin ve mide oturtması" veya "Pelitli tokadı" olurdu.

Kasketler birdenbire çekildi hayattan

O öğrencilik yıllarında, başımızın üzerinde özenle ve korku ile taşımaya çalıştığımız, diğer zamanlarda koltuk altında taşırken bile endişe duyduğumuz şapkalara ne oldu da birdenbire ortadan kalktı...Hiç farkında olmadık...

O kadar cezalar boşuna mıydı?

Cezalandırılmanın sebepleri arasında birinci sırayı alan erkeklerin "uzun saçlı" kızların "bakımsız saçlı" olmalarından sonra ikinci sırayı işgal eden "şapkasız dolaşmak" veya "şapkayı koltuk altında taşıma" suçları geliyordu. Şapkasız dolaşmaktan cezalandırılanlarımıza şimdi tebessümle bakıyorum. Biraz dumanlı biraz sisli hâtıralarımın arasında gözlerimin önünden geçerken; "Biz erkeklere şapka zorunlu tutuluyordu da, kız öğrencilerin derdi neydi?" demekten kendimi alamıyorum.

Kemalist Otoriteyi Kurma Aracı Olarak İstiklal Mahkemeleri

Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920'de, Anadolu karışık bir durumdadır. Asayişsizlik bir yandan, sefalet öbür yandan Anadolu'yu sarsmıştır. Yunan ordusunun ilerleyişi moral çöküntü yaratmıştır. Ankara'da İstanbul'a rakip ikinci bir iktidar odağı oluşacağını anlayan ve bunun tehlikesini fark eden Padişah, askerliği kaldırdığını bildirir ve BMM'ni gayrı meşru olduğunu hatırlatır. Osmanlı Anayasası'na / Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre Meclis sadece İstanbul'da toplanabilir. Ankara'da bir meclis olmaz. Yasadışıdır. Ayrıca, milletvekili seçimi ve meclisin açılması için Padişah iradesi de yoktur. Ankara tarafından silah altına çağrılanlar, Padişah fermanını gerekçe göstererek ya askere gelmezler veya şubelerden ve kıtalarından kaçmaya başlarlar. Hatta Kütahya ve Eskişehir savaşlarında ordunun 3'te biri / 30 binden fazla asker firar etmiştir. Bazıları, kaçarken kendisine verilmiş olan silah ve cephaneyi de götürmektedir. Padişah, birkaç hamlede Mustafa Kemal'in asker toplamasını önlemiş ve İngiliz oyununu bozmuş görünmektedir.

Mustafa Kemal, Yeşil Ordu hakkında yaptığı konuşmada, Anadolu Devrimi'ni sadece gönüllülerden oluşan bir kuvvetle yapmanın sakıncalarından uzun uzadıya söz eder. Sadece gönüllülerden oluşan askeri birlikler sakıncalıdır, çünkü bunların ipleri Mustafa Kemal'in elinde değildir. Gönüllü birliklere emir kumanda uygulanamaz. Gönüllülerin kendi bakış açıları bulunmaktadır. Ve atılacak her adımda, onları tartışarak ikna etmek gerekir ki, bu Mustafa Kemal'in tahammül edebileceği bir şey değildir.

O günlere ait şöyle bir anekdot var: İsmet Bey (İnönü), kuvvetlerinin başında Bursa yöresinden İnönü'ye doğru çekilmektedir. Ordu, gece konaklar. Sabah kalktıklarında askerin yarısının kaçmış olduğunu görürler. Bu, üst üste birkaç defa yaşanır. Gece yatıya çekilen askerlerin bir bölümünü ertesi sabah bulamazlar. Kaçanlar silahlarını da beraber götürmektedirler. Asker sayısı iyice azalmıştır. İsmet Bey (İnönü) bir sabah subayları toplar. Canı fena halde sıkılmıştır. Önce, "Yunanlar düşmanınızdır." der. Sonra ilave eder: "İngilizler düşmanınızdır." Bir ilave daha yapar: "Padişah düşmanınızdır." Sonra "Bana biraz daha yaklaşın. Kimse duymasın..." der, "Kimse duymasın, millet düşmanınızdır."

O günlerde Ankara'nın elindeki askeri güç şöyledir: Ali Fuad Paşa'nın 3 bin 500 mevcutlu 20. Kolordusu. Sivas'taki 3. Kolordu, Refet Paşa'nın jandarma birlikleri, artı doğuda Kazım Karabekir'in kuvvetleri. Hepsi toplasan 30-35 bin asker... Ayrıca Ege bölgesinde 5 bin silahlı adamıyla Çerkes Ethem, 800 kızanıyla Demirci Efe, 1.500 kızanıyla Yörük Ali, İzmit – Gebze dolaylarında 500 kişilik milis kuvvetini elinde bulunduran Yahya Kaptan. Karadeniz'de ise yine 1000 kişilik bir Giresun alayının başında Topal Osman.

Asker toplamak ve toplanan askeri dağılmadan bir arada tutmak... En temel sorun budur.

M. Kemal, 17 Mart 1920'de "Vatanın çıkarlarına aykırı olarak, memleketin huzur ve asayişini bozanların din ve millet farkı gözetmeksizin kanunen şiddetle cezalandırılmalarını" bildiren bir emir yayınlamış ve ardından 21 Nisan'da da Feke Kaymakamı'na "Milli harekâtı fırsat bilip çapulculuğa kalkışanlara karşı, Kuvayı Milliye komutanlarıyla irtibat kurarak, en şiddetli cezaların verilmesini» emreden bir yazı göndermiştir. Bu emirlere dayanarak, yer yer suçlular asılır, mallarına el konulur ve evleri yakılır ama Anadolu'daki Osmanlı yargı bürokrasisi tarafından genelde asker kaçakları, casus, bozguncu ve yıkıcı propaganda yapanlar için, 1914'de çıkarılmış bulunan Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hiyanet-i Harbiye Hakkında Kanun uygulanır. Ancak bu kanun, Osmanlı kanunu olduğu için, Ferit Paşa ve Padişah aleyhine davrananların (Yani Mustafa Kemal ve arkadaşlarının) vatan haini olacağı anlamı da çıkmaktadır.

Meclis'in Ankara'da toplanmasından sadece iki gün sonra, 25 Nisan 1920'de, Mehmet Şükrü Bey BMM'nin otoritesine bütün "Osmanlı tebaasının" uymasını sağlamak için, "Milli Meclis'in kararları aleyhinde bulunanlar veya uymayanlar vatan hainidirler" şeklinde bir kanun teklifi verir. İşlerin, Osmanlı kanunları ile yürütülmesini isteyenlerin karşı koymalarına rağmen, Meclis 29 Nisan 1920'de "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"nu kabul eder.

"Madde 1- Makam-ı mualla-yı hilafet ve saltanatı ve memalik-i mahrusa-i şahaneyi yed-i ecanipten tahlis ve taarruzatı def-i maksadına m'atuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen veya fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadatta bulunan kesan, hain-i vatan addolunur.

Madde 2- Bil-fiil hiyanet-i vataniyye'de bulunanlar salben idam olunur."

Bugünkü dille söylersek şudur: Yüce hilafet ve saltanat makamını ve Padişah'ın topraklarını yabancıların elinden kurtarmak için kurulmuş bulunan Büyük Millet Meclisi'nin otoritesine fiilen veya yazı veya sözle karşı koyanlar, vatan hainidirler. Doğrudan vatan hainliği yapanlar asılarak idam edilirler.

Hilafet ve saltanat makamının kurtuluşu sözleri, Meclis'teki padişahçıların isteği ile konmuştur. Kanun, olağan mahkemeler eliyle uygulanır Ancak dört aylık uygulama istenen sonucu vermez.

Çünkü metinde açıkça adı geçmediği için, asker kaçaklarına bu kanun uygulanamaz. Asker kaçaklarına hapis cezası verilmesi sebebiyle, askerlik çağına gelmiş birçok genç cephede çarpışmaktansa, hapis yatmayı göze alarak kaçmayı tercih etmeye devam eder. Yemen'e, Suriye'ye, Filistin'e götürülen askerlerin geri dönmediği bilinmektedir. Kaçaklara yardım edenlere de bir ceza uygulanamaz. Normal mahkemeler, normal usullerle çalışmakta, yargılananlara bir üst mahkemeye itiraz hakkı tanımaktadır. Temyiz hakkı davaların hızını düşürmektedir. Mustafa Kemal liderliğindeki Ankara Hükümeti, otoritesini bir türlü kuramaz.

18 Ağustos 1920'de Dr. Tevfik Rüştü Aras ve Mustafa Necati beyler Meclis'e "Telkin ve Tedhiş Kanunu" başlığı altında bir teklif verirler. Tedhiş, bugünkü dille terör demektir. Kemalist kanat, devlet terörü başlatılsın istemektedir. Teklifin 3. maddesi şöyledir: "Seferberlik emrine icabet etmeyenlerin emvali müsadere (nakit varlığına el konulur), hanesi ihrak (evi yakılır), ailesi tehcir (göç) edilir ve tevrüd edenler de (karşı koyanlar) derdestlerinde (ele geçirildiklerinde) idam olunur." Terör kanunu çok ağır hükümler taşımaktadır. Cezalar ağır bulunduğu için reddedilir. Ama olağanüstü devrim yöntemlerinin aranmasına devam edilir. Dr. Tevfik Rüştü Bey, bu defa Mustafa Kemal'e "İhtilal Mahkemeleri" kurulması teklifini getirir. Bu isim, daha sonra İstiklal Mahkemeleri olarak değiştirilecektir.

2 Eylül 1920'de, Milli Savunma Bakanlığı'nca hazırlanan "Firar Ceraimini İrtikap Edenler Hakkında Kanun Tasarısı", Meclis tarafından Millî Savunma Encümeni'ne gönderilir. 8 Eylül'de M. Kemal'in önerisiyle gündeme alınır. Millî Savunma Bakanı Fevzi (Çakmak) Paşa, olağanüstü ihtiyaca dayanarak,

savaş zamanına ait olmak üzere "Firariler Hakkında Kanun"un kabulünü ister. Askerden kaçmanın önüne ancak sert önlemlerle geçilebileceğini, eski kanunun etkili olmadığını belirten Milli Savunma önergesi ile konu tartışmaya açılır. Bu önerge ile Meclis'te iki düşünce doğar.

Birinci görüş; "Bu kanun bir zarurettir. Askerden kaçmanın önüne ancak böyle geçilebilir."

İkinci görüş; «Bu kanun memleketi ve halkı korkuya düşürür. Milli mücadeleyi arkadan vuracak kuvvetleri çoğaltacaktır.»

Meclis'te Mustafa Kemal'in tarafını tutanlarla, İkinci Gurup arasında sert tartışmalar olur. Fakat, 11 Eylül'de kanun oy çokluğu ile kabul edilir.

"FİRARİLER HAKKINDA KANUN

Kanun No: 21, 11 Eylül 1920

Madde 1- Muvazzaf ve gönlü ile hizmet-i askeriyeye dahil olup da firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler ve firari derdest ve sevkinde tekasül (kayıtsızlık) gösterenler ve firarileri ihfa (saklayan) ilbas (giydiren) edenler hakkında mülki ve askeri kavaninde (kanunlar) mevcut ahkam (hükümler) ve indel-icap (gerektiğinde) diğer guna (benzer) mukarrerat-ı cezaiyeyi müstakilen hüküm ve tenfiz (hükmü uygulamak) etmek üzere Büyük Millet Meclisi azalarından oluşan İstiklal Mahkemeleri teşkil olunmuştur.

Madde 2- Bu mahkemeler azasının (üye) adedi üç olup Büyük Millet Meclisi'nin ekseriyet-i arasile (oy çokluğu) intihap (seçilme) ve içlerinden birini kendileri tarafından reis addolunur.

Madde 3- İş bu mahkemelerin adedini ve mıntıkalarını (bölgelerini) Heyet-i Vekile'nin (Bakanlar Kurulu) teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tayin eder.

Madde 4- İstiklal Mahkemeleri 'nin kararları kat'i olup infazına bilumum kuva-yı müsellaha ve gayr-i müsallaha-i devlet (devletin bütün silahlı ve silahsız kuvvetleri) memurdur.

Madde 5- İstiklal Mahkemeleri 'nin evamir ve mukarreratını (emir ve kararlarını) infaz etmeyenler veya infazda taallül (yalan bahane ile işten kaçma) gösterenler işbu mahkemeler tarafından taht-ı mahkemeye alınır.

Madde 6- Her İstiklal Mahkemesi ketebe ve müstahdeminin maaşatı

şehri yüz lirayı geçmeyecektir.

Madde 7- Her İstiklal vazifeye mübadereti (işe başlama) anında firari ve bakaya efradının bir müddet-i muayyene zarfında (belli süre içinde) icabetini (kabul edilme) teminen her türlü vesait-i tebliğiyeye müracaat eder.

Madde 8- İşbu kanun tarih-i neşrinden muteberdir.

Madde 9- İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur."

Kanunun kabulünden sonra, Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa, 14 İstiklal Mahkemesi kurulması için öneride bulunur. Fakat sayı çok görüldüğü için, 7 mahkeme bölgesi saptanır. Bir ay sonra Diyarbakır'a da bir mahkeme kurulması kabul edilince sayı 8'e yükselir. Üyelerin ve bölgelerin seçimi 26 Eylül'de gerçekleşir. Mahkemelerin kurulduğu şehirler şöyledir:

1- Ankara
2- Eskişehir
3- Konya
4- Isparta
5- Sivas
6- Kastamonu
7- Pozantı
8- Diyarbakır

Bölge ve üye seçiminin devam ettiği bir sırada, İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluşunu sağlayan Firariler Hakkında Kanun'un birinci maddesine bir madde eklenmesi kabul edilir. "Komutanların askeri rütbeler arasında itaat ve inzibat sağlamasına dayanan hukuk ve yetkileri saklı kalmak üzere vatanın ve hilafetin kurtuluşu ve bağımsızlığı için mücadele eden Büyük Millet Meclisi'nin çalışmasına ve amacına aykırı olarak düşman amaç ve çıkarlarını güçlendirme yollu teşkilat ve tahrikat ve kargaşalık yaratanlar ve memleketin maddi ve manevi kuvvetlerini her ne surette olursa olsun bozup, yıkmaya çalışanlar ve düşman hesabına askeri ve siyasi casusluk edenlerle, 29 Nisan 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun kapsadığı hükümlerden dolayı tutuklu bulunanların mahkemelerinin yapılması kararlaştırılmış ve hükümleri infaz etme yetkisi İstiklal Mahkemeleri 'nin kurulduğu bölgelerde adı geçen mahkemelere verilmiştir..."

Bu ek madde ile İstiklal Mahkemeleri'nin görev ve yetkileri inanılmaz

ölçülerde genişler.

Görev yerlerine hareket etmeden önce toplanan İstiklal Mahkemeleri üyeleri, müşterek bir bildiri hazırlarlar. Mahkemelerin devrimci karakterini gösteren bu bildiride, mahkemeler, hangi suçları yargılayacaklarını ve yöntemlerini halka duyururlar. Firarilere teslim olmaları için fırsat tanırlar.

İstiklal Mahkemeleri, bölgelerinin önemlerine göre çalışırlar. Ankara İstiklal Mahkemesi, ilk iş olarak Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı vatana ihanet suçuyla yargılar. Haziran ayında Meclis kararıyla vatandaşlıktan çıkarılmış bulunan Ferit Paşa ve Hadi, Rıza Tevfik, Reşat Halis Paşalar; Sevr anlaşmasını imzaladıkları, milleti bölmeye çalıştıkları, cinayetlere sebep oldukları gerekçesiyle gıyaben idama mahkûm olurlar. Kemalistlere göre, ihanetin en büyük kaynağı Vahdettin'dir. Fakat halk, Meclis ve hatta ordunun komuta heyeti, Padişah'a dinsel ve geleneksel bağlarla bağlı olduklarından, onun yargılanması telaffuz dahi edilemez. Padişah, İngiliz esiri kabul edilmektedir. İhaneti güya bilinmekte ancak açıklanamamaktadır. Hatta Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda bile, milli mücadelenin amacı "Halife ve Padişah'ı kurtarmak" şeklinde belirtilmiştir.

İstiklal Mahkemeleri bu dönemde, 17 Şubat 1921'e kadar yaklaşık 5 ay kadar çalışırlar. 17 Şubat'ta görevlerine son verilir. Yalnız Ankara İstiklal Mahkemeleri'nin görevi devam eder. Ama hemen sonra, yeniden 5 mahkeme daha kurulur. Asker kaçakları, eğer doğru yola gelme olasılığı varsa ve kaçarken silah ve cephanesini götürmemiş, soygun, öldürme ve tecavüz gibi suçlar işlememişse, dayak cezası verilerek kıtasına gönderilir. 1-2 kez kaçmış ve belirtilen suçları işlememiş olanlar başka ceza verilmeden, çok kez kaçmış olanlar, sayılan suçları işlememişlerse, kaçtıkları sayı onla çarpılıp, değnek vurularak cezalandırılır ve kıtalarına gönderilirler. Bazılarına idam cezası verilse bile, bir daha kaçtığı takdirde uygulanmak üzere (müeccelen idam, tecil edilmiş, ertelenmiş idam) cepheye yollanırlar.

'Yalnız Allah'tan Korkar'

İstiklal Mahkemeleri, kanunla kuruldukları için yasaldırlar ancak yargılama usulleri açısından hukuk dışıdırlar. Çünkü hakimler, Meclis içinden seçilmektedir ve savcı hariç üyeleri hukukçu değildir. Kapılarının üstünde

'İstiklal Mahkemesi Mücahedesinde Yalnız Allah'tan Korkar" yazan mahkemeler, verdikleri kararlardan sorumlu değildirler ancak cezaların gecikmeden infazından sivil ve asker bütün bürokratlar sorumludur. Kararın verilmesi için delile gerek yoktur. Sanıkların avukat tutmaları çok nadir bir durumdur, zaten ne buna vakit vardır, ne de bu görevi üstlenmeye cesaretli avukatlar. Kararlar, hâkimlerin vicdani kanaatine göre verilir ve temyiz edilemez. Verilen cezalar (ve idamlar) derhal infaz edilir. Kararlar o kadar acele ile alınır ve yerine getirilir ki, yanlışlıkla başkasının yerine idam edilenler bile olur. Genellikle Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Kel Ali'nin yöntemiyle çalışırlar. Yani, "Sanığın idamına, şahitlerin daha sonra dinlenmesine..."

Asker kaçakları ile mücadele

18 Eylül 1920- 31 Temmuz 1922 arasında görev yapan 12 mahkeme ile 1922 sonundan Mayıs 1923'e kadar görev yapan iki mahkeme olmak üzere toplam 14 İstiklal Mahkemesi, amaçları farklı olduğu için 'Birinci Dönem İstiklal Mahkemeleri' diye anılır. Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı ve Diyarbakır illerinde kurulan bu mahkemeler için en önemli sorun asker kaçaklarıdır. 'Her Türk asker doğar' iddiasına rağmen, sadece Sakarya Meydan Muharebesi sırasında tam 48.335 genç asker kaçağıdır.

Resmî verilere göre bu mahkemelerde, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayanarak, toplam 59 bin 164 kişi yargılanır, bunların 41 bin 678'ine 40 ila 100 değnek, malını mülkünü müsadere, para cezası, yerine evden başkasının askere alınması, halka teşhir, hapis, evinin yakılması gibi çeşitli cezalar verilir. 1.054 idam cezası infaz edilir. Ancak bu sayılar gerçeğin ancak bir bölümüdür, çünkü bu davalara ilişkin belgelerin büyük bölümü kayıptır. Bu konudaki en önemli çalışmanın sahibi Ergun Aybars'a göre idam edilenlerin sayısı beş binin üzerinde olmalıdır.

Düzenli ordunun kurulduğu, 1. İnönü Zaferi'nin kazanıldığı ve Ethem kuvvetlerinin tasfiye edildiği bir sırada çalışan İstiklal Mahkemeleri, gayelerine ulaşırlar. Verdikleri idam cezaları sayesinde halkın gözünü korkuturlar. Gençler istemeye istemeye de olsa askerlik yapmaya razı olurlar. On binlerce kişi askerlik şubelerine başvurur. Mustafa Kemal, Meclis Başkanı

olarak 8 Ocak 1921'de (1. İnönü Muharebesi devam ederken) mahkeme sayısının 10'a çıkarılması için önerge verir.

İstiklal Mahkemeleri'nin bölgeleri şöyle saptanır: Düşman işgali altında olan yerler ve Kazım Karabekir Paşa›nın güvenliği sağlandığı Doğu Anadolu›da İstiklal Mahkemeleri kurulmaz.

Bazı istiklal mahkemeleri ve verdikleri kararların dökümü şöyledir:

Mahkemeye verilen sanık	13096
Beraat ve takipsizlik	470
İdam	108
Müeccelen idam	279
Gıyaben idam	48
Kalebent ve kürek	54
Hafif mahkumiyeti	2137
(Değnek ve para cezası)	31

Ankara İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	2420
Beraat ve takipsizlik	395
İdam	485
Müeccelen idam-Gıyaben idam	1137
Kalebent ve kürek	240
Hafif mahkumiyet	1163

Samsun İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	13489
Beraat ve takipsizlik	470
İdam	57
Müeccelen idam	584
Gıyaben idam	20
Kalebent ve kürek	272
Hafif mahkumiyet	11270

Eskişehir İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	595
Beraat ve takipsizlik	248
İdam	7
Müeccelen idam-Gıyaben idam	6
Kalebent ve kürek	29
Hafif mahkumiyet	265

Isparta İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	9016
Beraat ve takipsizlik	648
İdam	5
Müeccelen idam-Gıyaben idam	3
Kalebent ve kürek	69
Hafif mahkumiyet	7477

Kastamonu İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	3600
Beraat ve takipsizlik	575
İdam	2
Müeccelen idam-Gıyaben idam	1
Kalebent ve kürek	105
Hafif mahkumiyet	2917

Konya İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	280
Beraat ve takipsizlik	23
İdam	12
Müeccelen idam	109
Gıyaben idam	1
Kalebent ve kürek	34
Hafif mahkumiyet	101

Pozantı İstiklal Mahkemesi

Mahkemeye verilen sanık	2673
Beraat ve takipsizlik	862
İdam	56
Gıyaben idam	24
Kalebent ve kürek	537
Hafif mahkumiyet	1194

Yozgat İstiklal Mahkemesi

Yukarıda sunulan listedeki rakamlar resmidir. Bu resmi listeye göre, Ankara İstiklal Mahkemesi toplam 435 idam cezası vermiştir. Bu cezaların 108'i hemen infaz edilmiş, yani hükümlüler derhal asılmışlardır. 48 gıyabında idam cezası ise hükümlüler yakalandıkça uygulanmıştır. Ancak, 279 muaccelen idamdan (tecil edilmiş idam) kaçı daha sonra uygulamaya konulmuş, belli değildir. Samsun İstiklal Mahkemesi 1.622 idam cezası vermiştir. 485 idam cezası hemen uygulanmış, yani hükümlüler derhal asılmıştır. 1137 idam cezası ise muaccelen idam ve gıyabında idamdır. Gıyabında (yokluğunda) idama mahkûm olanlar, elbette yakalandıkça asılmışlardır. Ancak muaccelen idam cezası alanların durumunda bir belirsizlik vardır.

Kaçı daha sonra asılmıştır, bilinmemektedir. Ayrıca, zikredilen bu rakamlardan daha fazla insanın idam edildiği açıktır. Listede o günün tabiriyle Bidayet Mahkemeleri olarak isimlendirilen normal mahkemeler, Harp Divanları ve ayrıca düzensiz birliklerde çoğu zaman yargı niteliğinde keyfî kararlar veren Kuvay-ı Tedibiye'lerde yargılananlar ve idama mahkûm olanlar, bunlarla birlikte isyanlarda öldürülenler yer almamaktadır. Yalnızca bazı İstiklal Mahkemelerine sevk edilenlerin listesidir bu.

Bu mahkemelerin niteliği hakkında M. Kemal Atatürk'ün Diyarbakır'daki görevi sırasındaki şifre kâtibi, Ekrem Cemil'in gözlemleri ilginçtir. 1922 yılında Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan Ekrem Cemil; "1922 kışını, 1500 kadar siyasi mahkûmu barındıran bir taş bina içinde geçirdim." demektedir.

O tarihte Ankara'da 1500 siyasi tutuklunun olmasını, dönemin nüfusuna oranladığımız zaman zulmün derecesini açıklamaya yardımcı olabilir.

Ankara'da asılanların çokluğu yüzünden ip kıtlığı bile baş göstermiştir.[1]

Kemalistlerin, "çok insan asılmadı" diyerek kaynak gösterdikleri Ergün Aybars bile ikinci dönem Kastamonu İstiklal Mahkemesi listesinde 5 kişinin idam edildiği yönünde kayıt bulunduğunu, ancak bunun en az 35 kişi olması gerektiğini bildiriyor ve ilave ediyor: "Listelerin yüzde yüz doğruluğu şüphelidir. Çünkü listeyi bulabildiğimiz belgelere dayanarak yaptık."[2]

1 Hüseyin Demirel, Deccaliyet ve Kemalizm, İttihat Yay., İstanbul 1993, sayfa 187

2 Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, cild 1, İleri Kitabevi, İzmir 1995, sayfa 108

Peki bulunamayan dosyalar var mı?

Hem de çuvallarla.

Atatürk Olmasaydı adlı bir kitap yazacak kadar Atatürkçü olan Cemal Kutay, Yazılmamış Tarihimiz – Seçmeler isimli kitabının "İstiklal Mahkemesinin Esas Dosyaları Ne Oldu?" bölümünde İstiklal Mahkemelerinin faaliyetlerini, Sakarya Muharebesi'ne kadar olan safha ile Cumhuriyet'in ilanından sonraki safha diye ikiye ayırıyor ve Cumhuriyet'in ilanından sonrası ile ilgili şunları yazıyor. Parantez içindekiler de Cemal Kutay'a ait :

"... Bu safha, buram buram siyaset kokar. Bu arada, Halk Partisi'nin varlığında, veraset yoluyla izi ve eseri mutlak olan İttihad ve Terakki'yi tamamen tasfiye için de, yine İstiklal Mahkemeleri vasıta olarak kullanılmış, daha sonra da, matbuat üzerinde tesis edilmek istenen baskı için, aynı mahkemeler, mesela neşredilmiş bir mektup vesile sayılarak, hususi heyetler halinde vazife görmüşler, hükümler vermişlerdir. Bu devrede İstiklal Mahkemeleri, belirli siyasi teşekkül ve şahısların hegemonyasını tedhiş ve korkuya bağlama yolunda tatbik müesseseleri... (olmuşlardır.) Kanaatime göre, birinci safhayı ikincisinden ayırmak, bizzat bu müesseselerin tarih huzurunda alacakları hüküm bakımından lüzumlu değil, zaruridir.

İstiklal Mahkemelerine ait vesikalar, Meclis'te cereyan etmiş müzakereler, bu mahkemelerden zamanımıza intikal etmiş belgelerin tetkikinden anlaşılıyor ki, bazı şahsiyetler, bu fevkalade devreye ait adalet ve rejim müesseseleri için, yarınki nesillerin vereceği kararları haksız ithamlardan olduğu kadar, yersiz bağlanmalardan da kurtarmak istemişlerdir. Allah ve Tarih korkusu olarak ifadelenen bu hissin tipik tecellilerinden birisini, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin 17 Haziran 1338 (1922) tarihli toplantısında, buluyoruz.

Riyaset makamında, Konya mebusu Hoca Musa Kazım Efendi vardır. Reis ruznamenin üçüncü maddesine sıra geldiği zaman, Meclis İkinci Reisi Rauf Bey'in imzasını taşıyan (Rahmetli Başvekil, Hamidiye Kahramanı Hüseyin Rauf Orbay merhum) Meclis Umumi Heyeti'ne riyaset tezkeresini okudu. Bu tezkere, vazifeleri biten İstiklal Mahkemeleri evrakının çuvallara doldurularak, Meclis Riyaseti'ne tevdi edildiğini, fakat tasnif edilmediği, zarflar numaralanmadığı, rastgele doldurulduğu için

arananın bulunmadığı, bir kısmının kaybolduğu, bu arada 30-40 çuval içinde olan Amasya İstiklal Mahkemesi evrakı arasında bulunan Pontus İhtilal Cemiyeti evrakının Erkanı Harbiye Riyaseti tarafından istendiğini, istenilen 26 evraktan ancak altısına rastlandığını, Amasya İstiklal Mahkemesi'ni teşkil eden mebusların, çuvalların mühürlerinin sökülmüş olması dolayısıyla Meclis Riyaseti tarafından istenilen aramaya ve tasnife iştirak etmekten çekindikleri anlatılıyor ve netice olarak da, İstiklal Mahkemeleri'ne ait dosyalar için yapılacak muamelenin çok acele olarak bir karara bağlanması, Meclis Umumi Heyeti'nden isteniliyordu."

Tarihçi Cemal Kutay'ın yazdıklarından şunu çıkarabiliriz: İstiklal Mahkemeleri'ne ait kararların üzerindeki sansürün kaldırılması fazla bir anlam ifade etmez. Çünkü, bu evrakların büyük bölümü kaybolmuştur. Geri kalanın ise 90 yıldır gerektiği gibi saklanmadığı göz önünde bulundurulursa, koy sepete gitsin...

Şark İstiklal Mahkemeleri

4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükûn (Huzur ve Güveni Sağlama) Kanunu'nu ile kurulan İkinci Dönem İstiklal Mahkemeleri ise muhalefetin büyük direnişi ile karşılaşır. Kazım Karabekir "Islahatı İstiklal Mahkemeleri ile mi yapacaksınız?" diye sorarken, Gümüşhane Mebusu Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesinin, idam hükümlerinin infazını Meclis'e bıraktığını, dolayısıyla bu hüküm değişmeden kanunun görüşülemeyeceğini söyler. Dersim Mebusu Feridun Fikri (Düşünsel) Bey, "Kanunun hükümetçe çok geniş yorumlanarak, bütün olayların (basit gösterilerin bile) isyan ve ihanet gibi gösterilebileceğini, Cumhuriyet rejiminde hakların her şeyin üzerinde olduğunu ve hak ve hürriyetlerin hükümetin idaresine bırakılamayacağını, bunun Teşkilatı Esasiye Kanunu'na aykırı olduğunu..." ısrarla belirtir.

Kavgaya varan ateşli tartışmalara rağmen, kanun 22 ret oyuna karşılık 122 oyla kabul edilir. Kanunla, biri idam kararlarını uygulama yetkisiyle Şark için Diyarbakır'da, diğeri idam yetkisi TBMM'nin onayı ile uygulanmak üzere Ankara'da olmak üzere, iki İstiklâl Mahkemesi kurulur. Diyarbakır'daki mahkemenin resmî adı 'İsyan Bölgesi Mahkemesi'dir ama sonraları 'Şark İstiklal

Mahkemesi' olarak anılmıştır. Ardından meşhur Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda dinî esaslara göre cemiyet kurulmasını yasaklayan ve dini siyasete alet edenleri 'vatan haini' ilan eden değişiklik yapılır ve mahkeme göreve başlar. (Bu hüküm makabline şamil olamazdı. Yani geçmiş olaylara, mesela Şeyh Sait'e uygulanamazdı. Ama uygulandı.) 21 Mart'ta, İsmet İnönü, Meclis Başkanlığı'na Divan-ı Harb-i Örfilerde verilen idam cezalarının da ordu, kolordu, bağımsız tümen ve müstahkem mevki komutanlarınca onaylanarak uygulanmasını öneren bir önerge verir. 22 kişilik muhalif grup, bu teklifin de anayasaya ve insan haklarına aykırı olduğunu söyler ama önerge, hükümetin istediği şekilde kanunlaşır.

Ardından mahkeme heyetleri seçilir. İsyan (Şark) Bölgesi İstiklal Mahkemesi'nin reisi Denizli Mebusu Mazhar Müfit (Kansu), savcısı Karasi Mebusu Ahmet Süreyya (Örgeevren), üyeleri Urfa Mebusu Ali Saib (Ursavaş) ve Kırşehir Mebusu Lütfi Müfit (Özdeş), yedek üyesi ise Bozok Mebusu Avni (Doğan) Beyler olur.

İkinci dönem İstiklâl Mahkemeleri, 1927'ye kadar faaliyet gösterir. Bu mahkemelerde asker kaçakları, Kurtuluş Savaşı'nda düşmana yardım ettiği ve isyan çıkarttığı iddia edilenler yargılanır. Mahkeme, 29 Haziran 1925 tarihinde Diyarbakır'da Şeyh Sait ve 46 destekçisini idam eder. Milli otoriteyi sağlamak için kurulduğu ileri sürülen bu mahkemeler, aslında binlerce masum ve mazlum insanın idam edildiği bir yapıdır. Ankara İstiklâl Mahkemeleri'nin Başkanı Ali Çetinkaya (Kel Ali), savcısı Necip Ali (Küçüka) ve üyesi Kılıç Ali'dir. İşte bu "Üç Ali", yapılan birçok haksız yargılamayla hafızalara kazınır. İstiklâl Mahkemeleri'nin en temel özelliği ise yargılananların itiraz yani temyiz hakkının bulunmamasıdır. Mahkemelerde yargılananların birçoğu aynı gün içerisinde cezalarını alır ve idam edilir. Kel Ali'nin Ankara İstiklâl Mahkemesi ceza dağılım cetveline göre vicahen, gıyaben ve müeccelen verdiği idam kararlarının toplamı 2 bin 470'tir. Salben (asılarak) gerçekleştirilen idamlarda kadrolu olarak görevlendirilen Keskinli Cellât Kara Ali ise Tanin gazetesinde kendisiyle yapılan bir röportajda: "Ben Ankara'da 6 bin 128 kişinin sehpada ipini çekmişim." der.[3]

Fazlasıyla eksik olduğu bilinen resmi kayıtlara göre, Kel Ali 2 bin 470

3 Ayşe Tosun, Yenibahar, Zaman Gazetesi, 2 Şubat 2012

idam cezası vermiştir. Keskinli cellat Kara Ali ise 6 bin 128 kişini ipini çektiğini söylemiştir. Hangisi doğrudur?

Belgelerlegercektarih.com sitesine göre; takribi on milyon nüfusa sahip bulunan o günkü Türkiye'de, İstiklal Mahkemelerinin toplam kurban sayısı, en az beş yüz bindir.

Ankara İstiklal Mahkemesi, Şapka Kanunu aleyhine yapılan gösteriler sırasında gezici mahkeme olarak çalışmış ve çok sayıda kişiyi, bu arada İskilipli Atıf Hoca'yı da asmıştır. Şapka asılmışlarından o bölümde bahsettiğim için burada tekrar etmeyeceğim.

Ek 10:

Zihnimizi şekillendiren süper Yahudi... Moiz Kohen... Turancı-Türkçü ideolog, bugün bilinen argümanların çoğunun üreticisidir... Akıllı, demagog ve ahlaksızdı...

TEKİN ALP / MOİZ KOHEN, TÜRKLERE ETNİK BİR KİMLİK ARADI VE BULDU DA. ARABIN DİNİ OLAN İSLAMİYETİ TERKETMELİ, ATALAR DİNİNE DÖNMELİYDİK...

İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisindeki Yahudi/Mason Cephenin en kıdemli temsilcilerinden biri de, Türk olmayan "Türkçülerden" Moiz Kohen idi. Asıl mesleği hahamlık olan Kohen, soydaşı Emmanuel Carasso'nun aksine, isim değiştirip 'dönmeliği' tercih etmişti. Nasıl etmeyecekti ki, "Türk'ün Ruhunu" yazan birinin adı 'Moiz Kohen olabilir miydi? Ne kadar 'samimi' olduğunu göstermek için, çok sevdiği ve çalışmalarında sürekli destek olduğu Ziya Gökalp'in soy isminden esinlenerek, adını 'Tekin Alp' olarak değiştirmişti. Zira Kohen, yakın arkadaşı Ziya Gökalp'i olgun bir 'kabbalist' olarak görüyordu.

Moiz Kohen de, Cemiyet'in Yahudi/mason cephesinde yer alan bütün dava arkadaşları gibi, Alliance Israélite Universelle mezunuydu. Kohen'in Cemiyet ile tanışması, Selanik'te yayınlanan ve ateşli yazılarıyla Cemiyete en büyük desteği veren 'Asır' gazetesiyle başlamıştı. Moiz Kohen, daha sonra

"Yeni Asır" ismini alacak olan bu gazetede tam beş yıl boyunca hem yazar hem de yazı işleri müdürü olarak çalıştı. Asır, Selanik'te kurulan ilk Türkçe gazete olmakla birlikte, Kosova, Manastır, Yanya hatta Bosna ve Girifte önemli bir abone kitlesine sahipti. Kohen, aynı gazetede yazan Mithat Şükrü Bileda, Ömer Naci, Ali Canip, Manyasizade Refik, İsmail Canbulat ve Aka Gündüz gibi Cemiyet'in 'Türkçü' üyeleriyle sıkı bir dostluk kurmuştu.(61) Cemiyetle Selanik'te başlayan sıkı ilişkiler, Moiz Kohen'i meşrutiyet öncesinde bir 'ittihadçı' yapmıştı. O artık Selanik'teki mason ve Cemiyet toplantılarının vazgeçilmez müdavimlerinden biriydi.

Emmanuel Carasso, ihtilalin bir an önce gerçekleştirilmesi için Cemiyeti 'örgütleme faaliyetleriyle uğraşırken; Kohen, daha o günlerde Türklere etnik kimlik' arayışına girmiş, toplum mühendisliğine soyunmuştu, önceleri Cemiyet'in "İttihad-ı anasır" tezini savunurken, Balkanlardaki ayrışma nedeniyle bu görüşten vazgeçip rotayı "Türklüğe" kıran Kohen, kendi ırkdaşlarını bile Türkçe konuşmaya zorlayacak kadar 'Türkçü' olmuştu. Ancak Moiz Kohen'in sürekli 'Türklüğe' vurgu yapması, doğrusu düpedüz bir çelişkiydi. Zira 'millet-i hakime' konumundaki Türklerin "Ayrı bir millet olduğu" özellikle vurgulanarak, aslında diğer milletlerin etnik kimlikleri meşrulaştırılmış oluyordu.

Moiz Kohen, tekrar edersek... Demagog, yalancı ve ahlaksızdı. Ölene kadar Araplarla aramızı açmaya, bizi Müslümanlıktan soğutmaya çalıştı. Çünkü, bu, kurulmak üzere olan İsrail'in işine geliyordu...

MOİZ KOHEN YANİ TEKİN ALP, LAİK VE SEKÜLER BİR HAYATI SAVUNDU. "KAHROLSUN ŞERİAT, ARAPLAR SIRTIMIZDAN HANÇERLEDİ..." YALANINI TEKRARLADI

Moiz Kohen, 1936 yılında yazdığı "Kemalizm" adlı propaganda kitabında; Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonra özünü kaybettiğini, 'Arap kültürünün hakimiyetine girdiğini' ısrarla tekrarlamıştır. Onun bu görüşü, yeni rejimin seçkinleri tarafından eski rejimi karalamak için kullanılan en önemli argümanlardan biri oldu. Mesela Kohen'in "kahrolsun şeriat" sözleri, ulusalcılar ve Kemalistlerce sıkça kullanılan bir slogandı. Ayrıca ulusalcılar tarafından klişe haline getirilen "Araplar bizi sırtımızdan

hançerledi" görüşü de yine Moiz Kohen'e aitti. İlginçtir, Kohen Türkiye'de Arap düşmanlığını' körüklerken, soydaşı ve İsmet İnönü'nün Lozan'daki Fransızca öğretmeni Haim Nahum da Mısır'da Arapları Türklere karşı kışkırtmakla meşguldü.(63)

Moiz Kohen'in Yeni Asır'la başlayan Osmanlı kamuoyunu seküler 'değişim ve dönüşüme' hazırlama görevi, Genç Kalemler, Türk Yurdu ve İslam Mecmuası gibi Cemiyet'in yayın organlarında devam etti. Yazmış olduğu makale ve kitaplarla Osmanlı sonrasında oluşacak yeni rejimin çerçevesini çizdi. Her şeyden önce, Osmanlı devletinin 1'inci Dünya Savaşı'na girmesinin psikolojik altyapısını hazırlayan en önemli kalemşörlerden biri oldu. Savaş öncesi yazdığı ve Cemiyet yönetimi tarafından çeşitli dillere çevrilen "Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler" adlı risaleyle, savaşın ana hedefinin "Turan'ı kurtarmak" olduğunu savunuyordu. Kohen, cumhuriyet kurulduktan sonra ise sıkı bir Kemalist olmuştu. Dahası, Kemalizm'in ideolojisini tanıtan makale ve kitaplarına bir de CHP militanlığını eklemişti.(64)

1915'te "Türkismus und Pantürkismus", 1928'de "Türkleştirme", 1936'da "Kemalizm" ve 1944'te "Türk Ruhu" isimli kitapları yazarak, yeni rejimin yeni felsefesini sistemleştirme görevini üstlendi. Kohen, sadece fikrî anlamda 'Türklüğe' hizmet etmekle kalmadı. "Türkçülüğü" özendiren çeşitli cemiyetler de kurdu. Mesela Tamim-i Lisanı Osmani Cemiyeti, 1928'de Nissim Mazliyah, Dr. Samuel Abrevaya ve Yunus Nadi ile birlikte kurdukları Türk Hars Birliği ile Türk Kültür Cemiyeti, onun düşüncelerini pratiğe döktüğü kuruluşlardı. Kohen de Emmanuel Carasso gibi Cemiyet içerisinde belki önemli bir görev almamıştı ama, hiçbir zaman derin iktidar çemberinin dışında da kalmamıştı. Mesela meşrutiyet sonrasında Cemiyet kadrolarının eğitilmesinde' büyük rol oynadı.

Avrupa'daki partiler hakkında Cemiyete bağlı İttihad Kulüpleri nde çeşitli konferanslar vererek (65) yeni rejimin kökleşmesini sağlıyordu. Aynı Kohen, cumhuriyet döneminde ise yönetici olmayan seçkinler' içerisinde yer aldı. Bu dönemde 'Türkçülük' çalışmalarından ziyade Batı medeniyetine önem veren Kohen in, Meşrutiyet sonrasında Cemiyet üyelerine verdiği konferansların yerini, halkevlerinde tek parti üyelerine verdiği seminerler almıştı.

Politik seçkinlerin ve atanmışların halk egemenliğine üstünlüğü ya da bir başka deyişle "Halka rağmen zorbalık" Kohen tarafından sistemleştirilmişti.(66)

Tek Parti dönemindeki ceberut uygulamaları 'kuruluş felsefesiyle' açıklama taktiği ve vesayetin meşrulaştırılması- nı teori haline getirmek de, yine bir Moiz Kohen ürünüydü. O, "Kemalizm" adlı kitabında vesayeti savunurken şöyle diyordu: "Millet için idare-i hükümet edilişini anlayabiliriz. Fakat millet marifeti ile idare nasıl olunur? Bugün hiç kimse milli hakimiyet prensibini inkar etmemektedir. Fakat bu hakimiyeti nasıl kullanmalı. Milletin emelini nasıl keşfetmeli ve nasıl anlamalı? Halk kitleleri şekilsiz ve şuursuz değil midir? Harpte harekatı idare eden, ona kumanda eden ordu, yani asker kitlesi mi, yoksa erkan-ı harbiye zabitleri midir? Madem ki her şeyde vücudu idare eden baştır, bütün bir milletin mukadderatının mevzu bahis olduğu siyaset işinde niçin böyle olmasın?"(67) İşte Moiz Kohen'in Cumhuriyet döneminde teori haline getirdiği bu vesayetçi bakış, aslında Cemiyet'in de temel felsefesiydi.

Soydaşı ünlü tarihçi Prof. Dr. Jacop M. Landau tarafından "Ulusal ülküyü savunan bir yurtsever" olarak tanıtılan Kohen'in, Türkiyede yeni kültür kodlarının benimsetilmesinde büyük gayretleri oldu. Mesela resmi ideolojinin yerleşmesinde psikolojik savaş aracı olarak görev yapan ve daha sonra CHP'nin resmi yayın organı haline gelen Hakimiyeti Milliye (Ulus) gazetesinde önemli görevler üstlendi. Zira Kohen, "kahrolsun şeriat" ve Mustafa Kemal'in "Türk peygamberi" olduğu yazılarını bu gazetede yazmıştı.

Şeriatı "Çöl kanunu" olarak niteleyen Kohen, yeni rejimden duyduğu memnuniyeti ifade ederken, asıl misyonunu da şöyle açığa vuracaktı: "Artık 1935'teyiz. 12 senelik bir müddet zarfında yeni Türk, kendine yeni bir ruh, yeni bir ahlak, yeni bir tarih, hatta Allah'ı artık 'tanrı' diye andığı için, diyebilirim ki yeni bir Allah yaratmıştır. Türk'ün şimdi kafası başka, serpuşu başka, alfabesi başkadır. Onun şimdi başka bir devleti, başka bir ekonomisi ve nihayet başka bir dili vardır. Fakat başka bir şey daha vardır ki, görünürde ehemmiyetsiz olmakla beraber, bu istihalelerle yakışık almıyordu. Yeni Türk, hâlâ teokrat olduğu zamana ait şarklı ve maziye raci ismi taşıyordu. Bu ismi Arabların, Acemlerin ve bütün öteki din kardeşlerinin taşıdığı isim-

lerin aynı idi. Yeni kafası, yeni kültürü, yeni ruhu binlerce senelik milli tarihe doğru ilerleyerek ırk ve kan kardeşlerine ulaşıyor. Halbuki ismi onu binlerce senelik milli tarihine ve garp medeniyetine erişmek için kültür bakımından kendilerinden ayrıldığı Müslüman milletler ailesine karıştırıyordu."(68)

Moiz Kohen için laiklik, olmazsa olmazlardandı. 'Kemalizm' isimli kitabında laiklikten bahsederken, 11. bölüme "Kahrolsun Şeriat Hükümeti"(69) başlığını atmayı uygun bulmuştu. Kohen'in en çok korktuğu şey, şeriat yönetiminin bir gün tekrar geri gelmesiydi. Bu yüzden CHP ilkelerinin anayasaya eklenmesini bile istiyordu: "Bir milletin müesseselerini tanzim, kanunlarını devletçi prensiplere göre takrir ettikten sonra, ferdi ve liberal tecrübelere sahne oluşunu tasavvur ediniz. Yine bir memleket tasavvur ediniz ki, teokrasi hareketlerinden temizlendikten ve tamamen laik esaslar üzerine tanzim edildikten sonra yeniden şeriat tecrübelerinin bazicesi olsun"(70)

Moiz Kohen'in "Türklerin İslamiyet'i benimsedikten sonra benliklerini kaybettikleri, Arap kültürünün etkisinde kaldıkları ve İslamiyet'i ilerlemeye engel olduğu"(71) tezi, yeni nesillere Osmanlı'nın yıkılışının 'haklı' gerekçeleri olarak sunulması tesadüf olmasa gerek...

Kaynak: Murat Akan – Üst Akıl, sayfa 382-386

Ek 11:

MUSUL SATRANCI

Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalandı ve Osmanlı imparatorluğu 1'inci Dünya Savaşı'ndan çekildi. Mütarekeye göre Osmanlı ve İngiliz birlikleri 30 Ekim'de bulundukları yerde kalacaklar ve askeri harekat yapmayacaklardı. İngiltere buna uymadı. 15 Kasım'da Musul, Kerkük ve Süleymaniye şehir merkezlerini işgal etti. Ankara Hükümeti, bu duruma itiraz etti ve itirazını Lozan görüşmeleri sırasında da sürdürdü. Bu nedenle, Lozan'da Türkiye sınırlarının Irak bölümü belirlenemedi. 1'inci Meclis, Musul konusunda çok hassastı. Musul diyor, başka bir şey demiyordu. İngiltere ise Musul'u mutlaka kendi manda alanına dahil etmek istiyordu. İngiltere tarafından İngiltere'nin Musul

konusundaki uzlaşmaya yanaşmayan tutumu nedeniyle Başmurahhas İsmet Paşa, sorunu bir yıl içinde İngiltere'yle çözmeye razı oldu, konu Lozan Konferansı gündeminden çıkarıldı ve anlaşmanın 3/2 maddesi şöyle düzenlendi: "Türkiye ile Irak arasındaki sınır bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır. Öngörülecek süre içinde iki hükûmet arasında bir anlaşmaya varılamazsa, anlaşmazlık Milletler Cemiyeti'ne götürülecektir. Sınır çizgisi konusunda alınacak kararı beklerken, Türk ve İngiliz hükûmetleri kesin geleceği bu karara bağlı olan toprakların şimdiki durumunda herhangi bir değişiklik yapacak nitelikte hiçbir askerî ya da başka bir harekâtta bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler"

KOMİSYON RAPORU...

Milletler Cemiyeti Sınır Komisyonu, İngilizlerin isteği üzerine Musul'a bir heyet gönderdi. Bu heyet incelemerini biirdikten sonra bir rapor hazırladı. Raporda İngilizlerin hiç hoşuna gitmeyecek cümlelerle doluydu: "Musul'dan Kerkük ve ötesine uzanıp, ana cadde olarak anılan güzergah üzerindeki kasabalarda yaşayan nüfusun temel soyunun Türk olduğu hususunda şüphe bulunmamaktadır. İleri gelenler Türk'tür ve inceleyebildiğimiz evlerin çoğunda aile üyeleriyle Türkçe konuşmaktadırlar. Kerkük'te Hıristiyanların bile kendi aralarında Türkçe konuştuklarını zikredebiliriz. Erbil, 7 mahalleye bölünmüştür. Bu mahallelerin muhtarlarıyla mülakat yaptık. Milliyetlerinin ne olduğunu sorduğumuzda; 5'i Türk olduklarını, 1'i Kürt olduğu kadar Türk olduğunu, 1'i de Yahudi olduğunu söyleyerek cevap verdi... Türkçe, ana cadde boyunca öneme sahip her yerleşimde konuşulmaktadır... Küçük Altın Köprü kasabası kesinlikle Türktür. Tuz Hurmatı nüfusu, birkaç Yahudi aile dışında tamamen Türk veya Türkmendir... Kara Tepe nüfusunun % 75 oranında Türk/Türkmen olduğunu tahmin ediyoruz.. Taza Hurmatlı ve Tauk çoğunlukla Türktür. Ayrıca kendilerini Arap olarak niteleyen bazıları Türk kökenli olduklarının farkındalar (A. Tarık Çelenk, Yüzyıllık Düğüm: Musul Vilayeti Belgeseli, Söyleşi ve Görüşler, sayfa 73)

Arabistan, Kuveyt ve Katar'da henüz petrol bulunmamıştı. Dünyanın bilinen en zengin petrol kaynakları Musul ve Kerkük'teydi. Musul ve Kerkük İngiltere için çok önemliydi yani. Ama Milletler Cemiyeti, Türkiye'nin tarafını tuttu. Cemiyeti Akvam komisyonu Musul Vilayeti'ni fiilen İngiliz denetiminde Türkiye'ye ait bir toprak parçası olarak tarif etti. İngiltere Mondros Ateşkesi'ni ihlal ederek, Musul'u haksız olarak işgal etmişti. İngiltere'nin "Musul Türkiye'ye değil Mezopotamya'ya aittir" tezi geçersizdi.

Yarbay Şefik Özdemir Bey, daha Lozan görüşmeleri başlamamışken, Mustafa Kemal'in emri ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa'nın talimatıyla 1 Şubat 1922'de Irak'ın kuzeyindeki İngilizler›i Misak-ı Milli sınırları dışına atmakla görevlendirildi. Arşiv belgelerine dayanan birçok kıymetli araştırmaya imza atan tarihçi Zekeriya Türkmen, "Musul Meselesi, Askerî Yönden Çözüm Arayışları (1922- 1925)" isimli eserinde Irak harekâtını ve Şefik Özdemir Bey'in biyografisini teferruatlı olarak anlatır.

Şöyle anlatır: "Şefik Özdemir Bey komutasındaki birkaç Türk subayı ve Fransız ordusundan Türkler'e kaçan Tunuslu ve Cezayirli erlerden oluşan küçük bir askeri birlik haziranda Irak'a girdi. Kürt lideri Şeyh Mahmud Berzenci Türk desteğiyle İngilizler›e karşı ikinci defa hareket geçti. İngilizler›in Irak kralı atadıkları Faysal, işgal güçleri adına baskı ve şiddet uygulamasına rağmen halkın önemli bir kısmı Türk yönetimini istiyordu. Şefik Bey, İngilizler›e arka arkaya ağır darbeler vurdu. 31 Ağustos 1922 Derbent Savaşı'nda İngilizleri mağlup edip, Kerim Fettah Bey'in yardımıyla Musul, Kerkük ve Süleymaniye'yi kontrolü altına aldı.

İngilizler›in desteklediği Kürt lideri Simko'nun kuvvetlerinin tamamını imha etti. İngiliz Savaş Bakanlığı, hükümete sunduğu bir raporda ne Irak ordusunun ne de bölgede bulunan İngiliz birliklerinin Türkler'e bağlı aşiretleri durduramayacağını söylüyordu. İngilizler çeşitli vaatlerle Türk taraftarı aşiretlerin bir kısmını kendi taraflarına çekerken, direnenleri de sürekli havadan uçaklarla bombalayıp, aşiretlere Türkiye size yardım edemez, mesajı verdiler. İngilizler kendilerine direnen aşiretlere bombanın yanında bol bol da bildiri atarak psikolojik harp yapmışlardı.

İngilizler 1923 Nisan›ından sonra bölgedeki askeri kuvvetlerini takviye ederlerken, Şefik Özdemir Bey, Türkiye›den yardım alamadı. Bunda

Mustafa Kemal'de ve TBMM hükümetinde Musul'un diplomatik yollardan elde edilebileceği kanaati oluşmasının önemli rolü vardı. Şefik Özdemir Bey'e Fevzi Çakmak tarafından gönderilen telgrafta harekâtı durdurması isteniyordu. Bu emirle sarsılan Şefik Özdemir Bey, komutanlığa hiç olmazsa Revandiz bölgesinin Türk tarafında kalması için görüşmeler yapılması gerektiğini ve diplomasi için uygun zaman olmadığı cevabını verdi. Bu sırada Irak'ın güneyindeki Şii aşiretleri de Şefik Özdemir Bey'den yardım istemişlerdi.

İngilizler geçtikleri yerde taş üstünde taş bırakmayarak tahrip ederek halkı sindirmeye çalışıyorlardı. Bölge halkı İngilizler'in şiddeti karşısında göçe başlamıştı. Cephanesi azalan Türk kuvvetleri, kendilerini destekleyen Barzan ve Palik aşiretlerinin taraf değiştirmesiyle 1923 Nisan'ında zor duruma düştü.

Şefik Özdemir Bey, İngiliz kuvvetlerine karşısında daha fazla tutunamayacağını anlayınca geri çekilmeye karar verdi. Ancak geri çekiliş yolları tutulmuştu. Türk birliği sarp dağlarda beş günlük zor bir yolculuktan sonra 29 Nisan'da İran'a ulaştı. Silah ve teçhizatını İran makamlarına teslim ettikten sonra 10 Mayıs 1923'de Van'dan Türkiye'ye geri döndü. Lojistik destek verilememesi yüzünden Şefik Özdemir Bey'in komutasındaki askerî harekâtın hüsranla sonuçlanması bize Musul'u askeri olarak kaybettirdi..."

Bu arada İngiltere kaba kuvvetin dozunu arttırma kararı aldı. İngiliz donanması ve hava kuvvetleri, Mustafa Kemal'in gözünü korkutmak için bugün Ege olarak anılan Adalar Denizi'nde tatbikat yapmaya başladı. Eğer Türkiye Musul üzerinde ısrar ederse savaş Musul bölgesiyle / Brüksel hattı ile sınırlı tutulmayacak, İngiliz Donanması önce Gökçeada ve Bozcaada'yı işgal edecek, ardından Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'u kuşatacak ve RAF'ın uçakları İstanbul semalarında tur atmaya başlayacaktı. (A. Tarık Çelenk, Yüzyıllık Düğüm, Musul Vilayeti Belgeseli Söyleşi ve Görüşler, sayfa 81) Yani İngiltere Lozan Antlaşması'nı çöpe atacaktı. Ayrıca İngiltere, İtalya ve Yunanistan'ı devreye sokmak için harekete geçmişti. 1924 yılında İtalyan Diktatör Mussolini ile bir ön anlaşma yapılmış, İtalya, Anadolu toprakları için isteklendirilmişti. Yunanistan'daki Pangalos Hüküme-

ti de Türkiye'nin İngiltere veya İngiltere-İtalya ittifakı ile çatışması durumunda Doğu Trakya ve Anadolu için planlar yapmaktaydı. (A. Tarık Çelenk, Yüzyıllık Düğüm, Musul Vilayeti Belgeseli Söyleşi ve Görüşler, sayfa 82-83 ve Antonis Klapsis, Attemting to Revise the Treaty of Lausenne: Greek Foreign Policy and İtaly during the Pangalos Diktatorship, 1925-1926, Diplomacy & Statecraft, Vol.25, No 2, sayfa 243)

Bütün bu gelişmeler basına sızdırılıyor ve Ankara'nın "bilgi" sahibi olması sağlanıyordu. Mustafa Kemal, İngiltere ve müttefikleri ile çatışmak istemedi. Gerçekten gözü korkmuştu. Musul'u isterken Anadolu elinden gidecek ve ayağını basacak bir toprak kalmayacaktı. Öyke zannetti. Paniğe kapıldı. Bastı imzayı, Musul ve Kerkük dahil, yapay devlet Irak'ın tamamını İngiltere'ye bıraktı. Karşılığında 500 bin sterlin aldı. Bugün İstanbul'da 120 metrekare bir ev parası.

Tek Parti Döneminin En Önemli Hadisesi.

Tayyar Paşa Paşalıktan Vaz Geçiyor

Ama İşgal Ettiği Musul'dan Çıkmıyor

1924'de girecektik Kuzey Irak'a, Atatürk istemedi. Cevad Paşa hareket sahasına kadar geldi ve olduğumuz yerde kalmamız için hükümetin çok kat'i ve mucip sebepli emrini tebliğ etti. (Cafer Tayyar Paşa)

[Cemil Kutay – "Cafer Tayyar Paşa,
Musul'u nasıl kurtaracaktı.",
Tarih konuşuyor sayı:11, Aralık 1964,

ŞÖYLE ANLATIYOR

Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon meselesi adeta bir ateş topu gibi elden ele gezerken, tarih yine imdadımıza koşuyor ve bazı eskimez ipuçlarını fısıldıyor kulağımıza. 1927 yılında İngilizlerin Irak'taki Baba Gürgür petrol kuyularından gümbür gümbür petrol fışkırmaya başlayınca bizi bir yıl önce kandırdıkları ayan beyan hale gelmişti.

(Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve) Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, kurt İngiliz diplomatların blöfünü yutmuş, Musul petrollerini onların tahmininden de ucuza kapatmıştı. (Satmıştı, 500 bin sterline) Ancak anlaşmanın üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra petrolden "hisse"

değil de, gelirden "kâr payı" almanın korkunç tuzağına düştüğümüz görülünce içeride homurtular da yükselmeye başlayacak ve bugüne kadar devam edecektir.

İşte Lozan'ın eksik bıraktığı maddelerden birisi daha karşımızdaydı. İttihatçılardan başlayarak göz göre göre bir dizi hata işlemiş ve sonuçta Musul sözde Irak'a dâhil edilmiş, böylece güney sınırlarımızı kesinleştirmiştik.

Sultan II. Abdülhamid'in petrol sahasını ailesinin şahsi mülkü haline getirmek suretiyle

bir işgal durumunda kurtarma çarelerine başvurmasına karşılık İttihatçılar bu statüyü değiştirerek petrol sahasını devlet mülkü haline sokmuş ve Türkiye'nin elinde hiçbir kozu kalmamıştı.

En son olarak da uluslararası bir araştırma komisyonunun 1925 yılında Cemiyeti-i Akvam'a verdiği raporda "Türkiye Musul üzerindeki hukukî haklarından vazgeçmedikçe Musul'un bir başka devlete verilmesi imkânsızdır" demesine rağmen, yani Musul üzerindeki hakkımız tarafsız bir komisyonca da teslim edildiği halde elimizdeki kozları yeterince değerlendiremeden görüşmeleri sonuçlandırdık.

Artık Musul da, petroller de sözde Irak'ın, gerçekteyse İngiliz ve sonra da Amerikan petrol şirketlerinin kasalarını dolduran yağlı payı olmuş, kuyulardan gürül gürül çekilen petrolün kasalara akıttığı altınların şakırtısı taaa Ankara'dan duyulur olmuştu.

Türkiye'de meydana gelen her homurtuya içeride bir karışıklık çıkararak cevap veren emperyalizm, bu defa da Nasturi ayaklanmasına başvurmuş, güneydoğu sınırımızda yeni çıban başları icat etmeye koyulmuştu.

Henüz ikinci yaşına basmış bulunan Türkiye Cumhuriyeti, isyanı bastırmak için General Cevad Çobanlı'nın emrindeki Yedinci Kolordu'yu Diyarbakır'daki birliklerle de takviye ederek bölgeye sevk etmiş, hemen hemen tam mevcutlu bir ordu haline getirmişti. Operasyonun başına da Kurtuluş Savaşı'nın unutulmaz komutanlarından Cafer Tayyar Eğilmez getirilmişti.

Gören görüyordu. Bu tam tekmil ordu, herhalde sadece sınırlarımı-

zın içinde bulunan bir avuç Nasturi isyancıyı bastırmak için düzenlenmiş değildi. Hedef daha büyüktü. İsyan bahane edilerek ve bir oldu bittiye getirilerek Musul'a kadar sarkacaktık.

Fırsat bu fırsattı.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve General Cafer Tayyar Paşa baş başa verip bu operasyonun nasıl gerçekleştirileceği üzerinde müzakerelerde bulundular. Müzakereler, yönetimin asker ve sivil kanatları arasında varılan tam bir mutabakatla sonuçlandı. Böylesine güçlü bir desteği arkasına alan Yedinci Ordu da, Nasturi harekâtını büyük bir hızla tamamladı.

Tamamlamakla kalmadı, sınırı geçerek Musul'a kadar sarktı. Tabii harekâta şiddetli bir tepki veren İngiltere, Ankara'ya Musul'un derhal boşaltılması için sert bir nota verdi.

Notalar birbirini kovalıyordu.

İlkin bu tepkileri duymazdan gelen Ankara, işin ciddileşmekte olduğunu anlayınca Cafer Tayyar Paşa'ya Musul'u boşaltması emrini verdi.

Cafer Tayyar Paşa, Raif Karadağ'a (Petrol Fırtınası, 1979, sayfa 209) bizzat anlattığı hatıralarında Ankara'dan gelen emirden şoke olduğunu belirtmiştir.

Paşa, 'bu fırsat bir daha ele geçmez' deyip ısrarla Musul›da kalmak istiyor, Ankara›ya çektiği cevabî telgraflarında İngilizlerin başının belada olduğunu, bizimle uğraşamayacaklarını, notalarının da blöften ibaret olduğunu boşu boşuna haykırıyordu.

İngilizler gerçekten de blöf mü yapıyorlardı?

Gerçekten de Irak'ta Araplara verdiği bağımsızlık sözünü tutmayan (ne ilginçtir ki, tutmayacağını bir tek Iraklılar bilmiyordu) İngiltere'ye karşı milliyetçi bir tepki dalgası yükselmekteydi. Kandırılmış Irak halkının İngiltere'ye güveni azalmıştı ve İngiltere, böyle sıkışık bir konumda Türkiye'ye açacağı savaşın nelere mal olacağını gayet iyi biliyordu. Bu durumu içeriden teşhis eden Cafer Tayyar Paşa telgraflara direniyor, birliklerini inatla geri çekmek istemiyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal kendisini

bizzat Ankara'ya çağırdı. Onu çekilmeye ikna etmeye çalıştı. Uzun müzakerelerden sonra birliklerin geri çekilmesine karar verilmişti.

Cafer Tayyar Paşa'nın Raif Karadağ'a anlattığına göre, Mustafa Kemal la aralarında şiddetli tartışmalar geçmişti. Kendisi «Musul»un Türk olduğunda ısrar ediyor ve boşaltma yoluna gitmek istemiyordu.

Gazi ise yeni kurulan devletin İngiltere'yle arasının açılmaması ve yeni badirelere sürüklenmemesi için Paşa'yı tahliye hususunda sıkıştırıyordu. Bu uzun ve çekişmeli geçen müzakereler sonucunda karar verilecek ve ancak geri çekilmeyi kabul etmeyen Cafer Tayyar Paşa görevinden alınarak Musul boşaltılacaktı.

Bugünkü sınır ötesi operasyonu savunan ve karşı çıkanlara tarihten bir ayna tutmaya çalıştım.

Bilmem daha fazla söze hacet kaldı mı?

Kaynaklar:

1) Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, 3'üncü Baskı, İstanbul 1979, Adak Yayınları sayfa: 209. 2)

2) Cemil Kutay – "Cafer Tayyar Paşa, Musul'u nasıl kurtaracaktı.", Tarih konuşuyor sayı:11, Aralık 1964, Yakın Tarihimiz, İstanbul 1962 – 1963

Ayrıca bakınız:

3) Mustafa Armağan, Efsaneler ve Gerçekler, 5'inci Baskı, İstanbul 2011, Timaş Yayınları,

1'inci Meclis, Musul ve Kerkük'ün İngiltere'ye verilmesine karşıydı. Lozan Antlaşması'nın Meclis'ten geçmeyeceğini anlayan Mustafa Kemal, Meclisi feshetti. 2'inci Meclis'i kurdu. Bu Meclis, Lozan Antlaşması'nı iki gün içinde imzaladı. Ama Lozan'ın dışında bırakılan Musul ve Kerkük meselesi henüz neticelenmemiş, Ankara Musul Vilayeti'nin mülkiyetini henüz devretmemişti. İngilizler, Mustafa Kemal'in zorlandığını anlayınca mülkiyet devri için 500 bin sterlin teklif ettiler. Mustafa Kemal, bu parayla 2'inci Meclis'in kafasını karıştırdı. Meclis, Ankara Antlaşması'nı onaylayarak Kuzey Irak'ı İngiltere'ye bıraktı.

Mustafa Kemal, Osmanlı'nın Irak
Topraklarını İngilizlere İki Aşamada Verdi...

1'inci aşama: Mustafa Kemal, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşmasıyla, Bağdat, Basra ve Kuveyt'in, yani orta ve güney Irak'ın mülkiyetini İngilizlere bıraktı.

2'nci aşama: Mustafa Kemal, 1 Haziran 1926 tarihli Ankara Antlaşmasıyla, Musul, Kerkük, Erbil, Süleymaniye ve Zaho'yu İngiltere'ye 500 bin sterline sattı... Bu anlaşma ile Türkiye ayrıca Musul petrollerinden pay alacaktı. Ama sonradan bunun üretilen petrolden değil, kardan pay almak suretiyle gerçekleşeceği anlaşıldı. Ama İngiltere 1941 yılında Irak'ı yeniden işgal edince bu madde işlemez hale geldi. Yani Türkiye havasını aldı.

KAYNAKÇA

[1]Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.3, sf. 86

[2] guncelmeydan.com

[3] butundunya.com / Cengiz Özakıncı

[4] Lord Kinross, Bolayır'da "feci bir yenilgi" yaşandığını, Edirne'nin bu yüzden düştüğünü yazar (Atatürk, 1970, s. 99).

[5] David Walder, Savaştan Sonra Çanakkale Olayı 1922, Çev. M.Kayabal, Örgün Yay. 2004, İstanbul.

[6] Doğan Avcıoğlu, Millî Kurtuluş Tarihi, Tekin Yayınevi,1.Cilt, 1985,İstanbul.

[8] İstanbul Gazeteleri.İsmail Çolak (Tarihçi-Yazar) – Ocak 2016

[9] H. Nadir Bıyıkoğlu, Türk Havacılık Sanayi, Savunma Sanayi Müsteşarlığı, Ankara 1991, s.8; [10] Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Havacılığı ve İlk Havacılık Teşkilatı", Türk Kültürü İnceleme Dergisi, İstanbul, 1999, Sayı: 1, s.143 vd.

[11] Orhan Koloğlu, "Dünya'da İlk Hava Savaşı", Tarih ve Toplum Dergisi, Şubat 1988, Sayı: 50, s.16-19 vd.

[12] Serpil Sürmeli, General Charles Harington'un 1920-1923 Türkiye Raporu.

[13] TBMM Zabıt Ceridesi, c. XIV, s. 286; Atatürk bu istifayı, Rauf Beyin TBMM'deki muhâliflerle hareket etme eğiliminden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bkz. Nutuk, II, s. 634.

[14] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, c. XXIV, s. 335-37; Cemal Kutay,...Rauf Orbay, s. 72-; Türkiye Dış Politikası'nda 50 Yıl, Lozan (1922-23), Ankara 1973, s. 4.

[15] Jacques Benoit-Mechin: Mustapha Kemal ou la Mort d'un Empire, Paris 1954

[16] http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-58/huseyin-rauf-Orbayin-hayati-1880-1964
[17] Dr. Ahmet Girgin, Gezileri ve Yazıları https://www.girgin.org/
[18] www.ismetiniönü.org.tr
[19] Nezih Uzel, John Gondolfin Bennett, Atatürk'e Nasıl Vize Verdim.
[20] Atilla Oral, 'Sömürge Valisi'nin Himayesinde Vahdettin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u 1918-1923 / Charles Harington'un Sultan Vahdettin'i kurtarma operasyonu
[21] M. Kemal Atatürk, Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 9'uncu baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1969, cild 1, sayfa 14
[22] T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cild 7, sayfa 412.
[23] Jaeschke, a.g.e., s. 274. 27 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s. 138-139.
[24] Sabahattin Selek, Anadolu Ihtilali, Kastaş Yayınları, 8. baskı, Istanbul 1987, cild 1 ve 2.
[25] Kadir Çandarlıoğlu http://www.belgelerlegercektarih.wordpress.com
[26] TBMM Zabıt Ceridesi, Içtima 28, 29 Ekim 1923, cild 2, sayfa 99. (Orjinali 119. sayfa) Ayrıca bakınız; Ahmet Cemil Ertunç, Cumhuriyetin Tarihi, Pınar Yayınları, 6. Baskı, Istanbul 2011, sayfa 72.
[27] Işıl Çakan, Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis, Çağdaş Yayınları, Istanbul 1999, sayfa 86-90.
[28] Dursun Gök, Ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927), Siyasi, Sosyal, Iktisadi Gelişmeler, Inkılaplar, Olaylar, Tepkiler, Konya 1995, sayfa 12.
[29] Dursun Gök, Ikinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927), Siyasi, Sosyal, Iktisadi Gelişmeler, Inkılaplar, Olaylar, Tepkiler, Konya 1995, sayfa 14.
[30] Yılmaz Öztuna, "Cumhuriyet'e geçiş biraz sancılı oldu", Türkiye Gazetesi, 14 Mayıs 2011.
[31]https://tr.wikipedia.org/.../TBMM_2._dönem_milletvekilleri_listesi...
[32] Kâzım Karabekir, Kâzım Karabekir Anlatıyor, Yayına Hazırlayan: Uğur Mumcu, Tekin Yayınevi, Ankara 1993, sayfa 107 – 113.
[33] http://www.anayasa.gen.tr/kanunuesasi.htm
[34] Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları. Hazırlayan: Ömer Faruk Lermi-

oğlu, Sebil Yayınevi, İstanbul 2007, sayfa 197 ve devamı
[35] Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları, Hazırlayan: Ömer Faruk Lermioğlu, Sebil Yayınevi, İstanbul 2007, sayfa 208, 209
[36] Kaynak: Nazih Uzel. Atatürk'e Nasıl Vize Verdim? İngiliz istihbarat subayı Bennett anlatıyor. Sayfa 120 / 121.
[37] Cemal Kemal, Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi sayfa 98-101
[38] Kaynak: Tarihdergi.com/Kudusdusmedibizverdik
[39] Dedektif X - Büyük Doğu Dergisi- 8 Eylül 1950 - Sayı: 25, sayfa 3
[40] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, cilt 1, 4. baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s.31
[41] Tafsilat: Büyük Doğu, sayı 25, 8 Eylül 1950.
[42] Cevat Rıfat Atilhan / Filistin-Suriye Cephesinde Kahramanlar ve Hainler s.36
[43] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, cilt 1, s. 31, 4. baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
[44] Kaynak: Murat Sertoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları, s. 14
[45] Kaynak: Cevat Rıfat Atilhan, Filistin-Suriye Cephesi'nde Kahramanlar ve Hainler, sayfa 44
[46] Murat Bardakçı, "Mustafa Kemal'in Kaleminden: Ortadoğu'yu Nasıl Kaybettik?" Hürriyet, 12 Ocak 2003 S.18
[47] Polly a. Mohs, Military Intelligence and the Arab Revolt: The first modern intelligence war, Routledge, ISBN 1134192541, sayfa 40
[48] Süleyman Beyoğlu , Türk Arap İlişkilerinin Son Kırılma Noktası: Medine'nin Tahliyesi, Atatürk Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (Sayı 78, Cilt: XXVI, Kasım 2010)
[49] Spencer C. Tucker, Arab Revolt (1916-1918), The Encyclopedia of World War I, ABC-CLIO, 2005, ISBN 1851094202, sayfa 117.
[50] Mehmet Bahadir Dördüncü, Mecca-Medina: the Yıldız albums of Sultan Abdülhamid II, Tughra Books, 2006, ISBN 1597840548, sayfa 29
[51] Osmanlı'ya ihanet eden aileyi saran lanet çemberi, Mustafa Armağan, 17 Nisan 2011 tarihli Zaman gazetesi
[52] Medine Müdafaası, Feridun Kandemir, Nehir Yayınları, s. 530, İstanbul, 1991

[53] a.g.e., Feridun Kandemir, s. 235

[54] Hikmet Bayur, Türk İnkilap Tarihi c III Ks.3 s:459; Belen, Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi C.V, 1918 Yılı Hareketleri s:106... Doğruer, age s.237

[55] Hikmet Bayur, Türk İnkilap Tarihi c III Ks.3 s:459;

[56] Belen, Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi C.V, 1918 Yılı Hareketleri s:106 Doğruer, age s.237

[57] Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu: Klasör 3705, Dosya 28, Fihrist 21;21-1.

[58] Şükrü Mahmut Nedim, Filistin Savaşı, 1914-1918, Çev. Abdullah Es, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, sayfa 157, 158.

[59] Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı, Bunların Siyasal Tepkileri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1957, cilt 3, Klasör 3, sayfa 456, 457

[60] Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004, sayfa 121

[61] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Cilt 1 , 4. baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, sayfa 2

[62] Cevat Rıfat Atilhan. Filistin-Suriye Cephesinde Kahramanlar ve Hainler. 49. sayfa.

[63]Bayur, Türk İnkilap Tarihi c III Ks.3 s:459; Belen, Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi C.V, 1918 Yılı Hareketleri s:106 Doğruer, age s.237

[64] Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu: Klasör 3705, Dosya 28, Fihrist 21;21-1.

[65] Şükrü Mahmut Nedim, Filistin Savaşı, 1914-1918, Çev. Abdullah Es, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, sayfa 157, 158.

[66] Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı, Bunların Siyasal Tepkileri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayını, 1957, cilt 3, Klasör 3, sayfa 456, 457

[67] Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar, Pozitif Yayınları, İstanbul 2004, sayfa 121

[68] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Cilt 1 , 4. baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, sayfa 2

[69] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52764625

[70] https://www.milliyet.com.tr/ispanyol-gribi-tarihin-en.../...
[71] https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/.../bil.../S-574-80_0.pdf
[72] https://hemsirelikyukseklisans.blogspot.com/.../ispanyol...
[73] Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S. 45 Bahar 2010 S. 37-69 Dr. Cemal / Kemal Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi
[74] Mehmet Hasan Bulut, İngiliz Derviş. Sayfa 344 / 345 / 346
[75] Emrah Cilasun, Bâki İlk Selam, Çerkeş Ethem, Belge Yay. İst. 2004
[76] Bıyıklıoğlu, T. (yıl yok). Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 202.
[77] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV. (10. Telgraf). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Atatürk Araştırma Merkezi.
[78] http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=986
[79] http://www.derindusunce.org/2009/01/24/mustafa-kemal-pasa-allenbynin-tarif-ettigi-makama-nasil-geldi/
[80] Figen Atabey, Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin-Suriye Cephesi'ne İlişkin Belgeler Işığında Genel Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 66, Bahar 2020, sayfa 63-90
[81] Cevat Rıfat Atilhan, İslam ve Beni İsrail, 1957 İstanbul
[82] Cevat Rıfat Atilhan, Yahudi Casusu Suzi Liberman, Aykurt Neşriyatı, 3'üncüb askı İstanbul 1969
[83] Servet Avşar, Birinci Dünya Savaşı'nda Casusluk Okulları, Casusluk Uygulamaları ve Osmanlı Devleti'nin Casusluğu Önleme Faaliyetleri, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Sayı 2, Kasım 2018
[84] Ramazan Balcı, Osmanlı'yı Yıkan Cephe Filistin, İstanbul, 2006
[85] Celil Bozkurt; Filistin Cephesinde Nili Casusları Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Günlüklerinden Özet, Ankara 2019
[86] Celil Bozkurt, Bir Yahudi Aleyhtarı'nın Anatomisi: Cevat Rifat Atilhan, İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi, no. 2 (Yıl 2018): sayfa 102-119
[87] Mustafa Murat Çay, Cevat Rifat Atilhan-Askeri, Siyasi ve Fikri Yönleriyle, Yayınlanmamış Doktora tezi, Konya 2013

[88] Eşref Edib, Sebilürreşad- 9-10. Ciltler,1955
[89] Ephraim Kahana, Historical Dictionary of Israeli Intelligence, The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland, Toronto, Oxford 2006
[90] Feridun Kandemir, Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası "Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler", İstanbul 2010
[91] Yigal Sheffy, British Military Intelligence In The Palestine Campaign 1914-1918, Telaviv University, 2014
[92] JAESCHKE, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (30 Ekim 1918- 11 Ekim 1922), TTK. Yay., Ankara-1989, C.I, s.4; BORAK, Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları..., s.280.
[93] Lord KINROSS, Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul-1990, s.178;
[94] Andrew MANGO, Atatürk, (Türkçesi: Füsun Doruker), Sabah Kitapları, İstanbul-2000, s.199.
[95] N. A. "Meşhur İngiliz Gazetecisi Ward Price'le Mülâkat", Ulus, 23 Kasım 1938, s.7.
[96] Tarih Coğrafya Dünyası, C. II, Sayı: 7-10, s.280; ALTINER, Her Yönüyle Atatürk, s.697; SELEK, Anadolu İhtilali
[97] Anadolu İhtilali, C.I, s. 205; ARIBURNU, Atatürk'ten Anılar, s.64.
[98] KINROSS, Atatürk Bir Milletin Yeniden Doğuşu, s.178 10 JAESCHKE, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, s.98.
[99] Price'in Extra-Special Correspondent (Çok Özel Yazışmalar) adlı kitabından (1957, s. 104) aktaran Gotthard Jaeschke,
[100] Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Çeviren: Cemal Köprülü, Ankara 1991, Türk Tarih Kurumu Yayınları, sayfa 98
[101] Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, cilt 2, sayfa 291 / Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Tekin Yay., İstanbul 1977, sayfa 122
[102] Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, cilt 2, sayfa. 292
[103] Stanford Shaw, From Empire to Republic, The Turkish War of National Liberation, cild 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, sayfa 358, 359.)
[104] J.G. Bennett, Mustafa Kemal, Contemporary Review no 122 (November 1922), sayfa 590 – 594.
[105] J.G. Bennett, Witness: The Story of a Search, Hodder, London 1962,

sayfa 22 – 112. –[106] Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, Yayına Hazırlayan: Semih Nafiz Tansu, Ararat Yayınevi, İstanbul 1969, sayfa 259 – 425.

[107] Robert F. Zeidner, The Tricolor over the Taurus: The French in Cilicia and Vicinity, 1918-1922, sayfa 321.

[108] Hamza Eroğlu, Türk Inkılâp Tarihi, Savaş Yayınları, Ankara 1990, sayfa 138.

[109] Bilal N. Şimşir, Atatürk ve Cumhuriyet, İleri Yayıncılık, Istanbul 2006, sayfa 230.

[110] Türk İstiklal Harbi-Güney Cephesi, 4. cilt Atase Yay., Ankara 2009, s. 54;

[111] Bilgehan Pamuk, Bir Şehrin Direnişi Antep Savunması, IQ Yay., İstanbul 2009, s. 64. TAED 53 Aydın EFE

[112] Bekirağa Bölüğü-Malta Sürgünleri, Yazan: Hasan Tahsin Çervatoğlu

[113] ATASE Arşivi, İSH Kol. K. 182, D. 96. 259 Harbiye Nazırlığı'nın ve Yakup Şevki Paşa'nın telgrafları.

[114] Uğur Mumcu, Cumhuriyet Gazetesi, Kazım Karabekir Anlatıyor, 19

[115] Kaynaklar: Nezih Uzel. Atatürk'e Nasıl Vize Verdim / İngiliz istihbarat subayı Bennett anlatıyor. Sayfa 125-130.

[116] Gotthard Jaeschke. Türk Kurtuluş Savaşı 2'nci Cilt. Ankara 1970-73)

[117] Profesör Dr. Cemil Koçak, 23 Haziran 2012, Star.

[118] Özakman, age, s.252.

[119] Sir Andrew Ryan, The Last of the Dragomans, Londra, 1951, s.129-131'den aktaran Osman Ozsoy, Kurtuluş Savaşının Perde Arkası, İstanbul, 1999, s.133; Meydan, age, s.483.

[120] Jaeschke, age, s. 107.

[121] Sina Akşin, age, s.247,248.)

[122] https://www.dunya48.com/sinan-meydan/9558-sinan-meydan-vahdettin-dosyasi-7-ataturkun-samsuna-cikisi-ve-vahdettin-

[123] ATESE, İstiklal Harbi Koleksiyonu. Kutu No: 14, Gömlek No: 72, Belge no: 72 ve 72-1

[124] Baki Sarısakal, Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1'inci Kitap, sayfa: 176

[125] Baki Sarısakal, Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1'inci Kitap, sayfa 177
[126] ATESE, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu No: 14, Gömlek No: 72, Belge No: 72-1
[127] ATESE, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu No: 45, Gömlek No: 65, Belge No: 65-1
[128] Mevlanzade Rıfat, Türk İnkilabı›nın Yüzü, 2›nci Fasıl, Halep 1929, sayfa 36
[129] Baki Sarısakal, Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, Mayıs 2008, 1'inci Kitap, sayfa 207.
[130] http://kentvedemiryolu.com/osmanlidan-cumhuriyete-bir
[131] Gotthard Jaeschke, İngiliz Belgeleri, Ankara 1986, sayfa 103
[132] Baki Sarısakal, Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, Mayıs 2008, sayfa 229.
[133] http://www.diyekonustu.com/.../samsun-2-aydir-isgal-altinda-h...
[134] https://threader.app/thread/892418077568233472
[135] Kaynak: Atatürk Araştırma Merkezi / atam.gov.tr
[136] Mehmet Hasan Bulut, İngiliz Derviş. Sayfa 344 / 345 / 346...
[137] Murat Sertoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak Açıklıyor, Mustafa Kemal Paşa'yı Kurşuna Dizilmekten Nasıl Kurtardım, s.13-14
[138] Dedektif X - Büyük Doğu Dergisi- 8 Eylül 1950- Sayı: 25, sayfa 3
[139] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, cilt 1, 4. baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s.31
[140] Bıyıklıoğlu, T. Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı. s. 202.
[141] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 10. Telgraf. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu – Atatürk Araştırma Merkezi.
[142] Cemal Kemal. Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi. s. 98–101.
[143] Demir, E. Birinci Dünya Savaşı'nda Kanal/Sina ve Filistin/Suriye Cephesi: Şehit Olan Türk Askerleri.
[144] Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi. Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu, Klasör 3705, Dosya 28, Fihrist 21; 21-1.
[145] Şükrü Mahmut Nedim. Filistin Savaşı 1914–1918, Çev. Abdullah Es.

Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995. s. 157–158.

[146] Bayur, Y. H. Türk İnkılabı Tarihi: 1914–1918 Genel Savaşı, Bunların Siyasal Tepkileri, Cilt 3, Klasör 3. Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1957. s. 456–457, 459.

[147] Atay, F. R. Çankaya: Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar. Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004. s. 121.

[148] Selek, S. Anadolu İhtilali, Cilt 1, 4. Baskı. Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968. s. 2.

[149] Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 45, Bahar 2010. Dr. Cemal Kemal, Osmanlı'nın Filistin Cephesi'ndeki Son Muharebesi, s. 37–69.

[150] Mareşal Liman von Sanders'in emri ve Mustafa Kemal'in cevabı. Aktaran: Aynı kaynak.

[151] Bardakçı, M. "Mustafa Kemal'in Kaleminden: Ortadoğu'yu Nasıl Kaybettik?". Hürriyet, 12 Ocak 2003. s. 18.

[152] Belen, F. Birinci Cihan Harbi'nde Türk Harbi, Cilt V: 1918 Yılı Harekâtı. s. 105–106.

[153] Doğruer, A. age. s. 237.

[154] Wikipedia. Battle of Megiddo. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Megiddo

[155] Selek, S. Hatıralar. 3. Kolordu'nun Şam'dan geçişi, İsmet İnönü'nün anlatımıyla.

[156] Armağan, M. (2014, 12 Ekim). Zaman. Ayrıca: TV Net, 18 Ekim 2014 yayını.

[157] Hatipoğlu, S. (T.C. Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi). 1. Dünya Savaşı Sonunda Halep Sokak Muharebeleri ve Mustafa Kemal Paşa.

[158] Atatürk'ün Samsun Günleri, Samsun 2019 Kültür Portalı. Erişim adresi: https://www.samsun2019.com.tr/.../78/ataturkun-samsun-gunleri

[159] Cedrus VII (2019), s. 723–740. DOI: 10.13113/CEDRUS/201934. cedrus.akdeniz.edu.tr

[160] Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Cilt VII, Haziran 2019, s. 723–740. Erişim adresi: http://www.mediterra.org/wp-content/uploads/CDR_Jun2019_723to740.pdf

[161] https://www.samsun2019.com.tr/.../78/ataturkun-samsun-gunleri/
[162] Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Cilt VII, Haziran 2019, s. 723–740. Erişim adresi: http://www.mediterra.org/wp-content/uploads/CDR_Jun2019_723to740.pdf
[163] Samsun 2 Aydır İşgal Altında, Diyekonustu.com. Erişim adresi: http://www.diyekonustu.com/.../samsun-2-aydir-isgal-altinda-h...
[164] Müderrisoğlu, A. Kurtuluş Savaşı'nda Ankara. 1993, s. 54–55.
[165] Erdoğan, A., Günel, G.; Yayın Danışmanları: Yrd. Doç. Dr. S. Solmaz, Dr. N. Öztürk, A. Yüksel. İstiklal Savaşı'nda Ankara, s. 60–61.
[166] Kılıç, M. Yaver Muzaffer Kılıç'ın Anıları. Samsun'dan ayrılış saatini "9'u 27 geçe" olarak aktarır.
[167] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1. Kitap. Mayıs 2008, s. 344.
[168] Havza'nın Milli Mücadeledeki Yeri, Havza Ticaret ve Sanayi Odası. Erişim adresi: https://havzatso.org.tr/icerik.php?id=74
[169] Milli Mücadele'de Havza'nın Yeri ve Önemi, DergiPark. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1470579
[170] Dün ve Bugün, 18 Mayıs 1956, Sayı 29, s. 4, 5, 26, 27.
[171] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, Mayıs 2008, s. 363–365.
[172] ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu No: 14, Gömlek No: 134, Belge No: 134-5.
[173] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, Mayıs 2008, s. 374.
[174] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, Mayıs 2008, s. 364–365.
[175] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. EUM AYŞ 14 / 115.
[176] Coşar, Ö. S. "İstiklal Savaşı Gazetesi", 12 Haziran 1919.
[177] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1. Kitap, Mayıs 2008, s. 375–376.
[178] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, 53-2 / 74-4.
[179] Eken, H. "Mutasarrıf Hamid Bey'in Özel Notlarında Asayiş Sorunları ve Çözüm Arayışları", 19 Mayıs ve Millî Mücadele'de Samsun Sempozyumu, s. 127.

[180] Yerasimos, S. Milliyetler ve Sınırlar. İletişim Yayınları, s. 377.

[181] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1. Kitap. Mayıs 2008, s. 420–421.

[182] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1. Kitap. Mayıs 2008, s. 361.

[183] Samsun'dan Havza'ya Millî Mücadele Yolculuğu, Anadolu Ajansı. Erişim adresi: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/samsundan-havzaya-milli-mucadele-yolculugu/2245685

[184] Havza, Samsun, Vikipedi. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Havza,_Samsun

[185] Atay, F. R. Atatürk'ün Hatıraları. İş Bankası Yayınları, 1965, s. 69–70.

[186] Atatürk'ün Havza'da Kaldığı Ev ve Çalışmaları, Anadolu Ajansı (AA), 9 Kasım 2016, 12:12. Erişim adresi: https://www.sondakika.com/haber/haber-ataturk-un-havza-da-kaldigi-ev-ve-calismalari-8896983

[187] Kılıç, F. (Haz.), Danışman: Doç. Dr. A. Kal'a. Millî Mücadelede Pontus Rum Sorunu (1918–1923). T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, 1993.

[188] Atatürk'ün Samsun Günleri, Samsun 2019 Kültür Portalı. Erişim adresi: https://www.samsun2019.com.tr/.../78/ataturkun-samsun-gunleri

[189] Şarman, F. "Merzifon'un Kurtuluşu", Taşan Dergisi, 1 Mayıs 1937, Sayı 12 (36), s. 3.

[190] Özer, N. "Merzifon'un Kurtuluşu", Taşan Dergisi, 1 Temmuz 1937, Sayı 14 (38), s. 3–4.

[191] Siryeli, R. "Merzifon'un Kurtuluşu", Taşan Dergisi, 1 Eylül 1937, Sayı 16 (40), s. 3–4.

[192] https://www.emlakdream.com/sekizgoz-un-fabrikasinin-cumhur.../

[193] Nerede Kalmıştık? Sekizgöz'ün Fabrikası ve Hikâyesi, Haber Gazetesi. Erişim adresi: https://www.habergazetesi.com.tr/haber/nerede-kalmistik-sekizgoz

[194] Sekizgöz'ün Fabrikasının Cumhuriyet Tarihindeki Yeri, Emlakdream.com. Erişim adresi: https://www.emlakdream.com/sekizgoz-un-fabrikasinin-cumhur

[195] Hüsrev, Kâzım, Ali Fuad, Hüseyin Rauf, Mustafa Kemal. Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi, Koleksiyon: Atatürk, Dolap No: Özel, Göz No: 1, Klasör No: VI, Dosya No: 1335-7, Fihrist No: 1, 1-1.

196] Eken, H. Kapancızade Hamit Bey. Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2008.

[197] Akbulut, D. A. "Hamit Bey'in Samsun Mutasarrıflığı Karşısında Karşılaştığı Problemler", 19 Mayıs ve Millî Mücadele Samsun Sempozyumu, Samsun, 16–20 Mayıs 1994, s. 105–113.

[198] Şimşir, B. N. İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt 1. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

[199] Arslan, E. Musullu Abdülhâdi'nin İzinde Bozgundan Zafere. Phoenix Yayınları, Ankara, 2005.

[200] Sarıhan, Z. Kurtuluş Savaşı Günlüğü I. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

[201] Karabekir, K. İstiklal Harbimizin Esasları.

[202] Rawlinson, A. Ortadoğu Hatıraları.

[203] Samsun Onu Gelibolu Kahramanı Olarak Karşıladı, Diyekonustu.com. Erişim adresi: http://www.diyekonustu.com/haber/samsun-onu-gelibolu-kahramani-olarak-karsiladi

[204] Kansu, M. M. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt I (a.g.e.), s. 164.

[205] Tansel, S. Mondros'tan Mudanya'ya II. İstanbul, 1991, s. 46.

[206] Karabekir, K. İstiklal Harbimizin Esasları, s. 379 vd. (önceki kayıtlardan ayrı sayfa vurgusuyla dahil edilmiştir.)

[207] ATASE Arşivi, Klasör K. 90, Gömlek 63. Erzurum'dan Harbiye Nezareti'ne gönderilen 19.12.1335 / 19.12.1919 tarihli rapor. Aktaran: Rahmi Doğanay.

[208] Aymalı, Ö. "Kadirbeyoğlu Zeki Bey'in Hatıraları". Dünya Bülteni – Tarih Servisi.

[209] Kadirbeyoğlu Zeki Bey. Hatıralar.

[210] Karabekir, K. İstiklal Harbimiz.

[211] Rawlinson, A. Ortadoğu Hatıraları, s. 189.

[212] Kansu, M. M. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I, Ankara, 1966, s. 47.

[213] Şimşir, B. İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt I. Ankara, 1973, s. 71–73.
[214] Koçak, C. Tarihin Buğulu Aynası. s. 85–87.
[215] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Haziran 1953, Sayı: 4, Vesika: 68.
[216] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 1. Kitap, Mayıs 2008, s. 308.
[217] Amasya Tamimi – 22 Haziran 1919, Amasya Valiliği Resmî Sitesi. Erişim adresi: http://www.amasya.gov.tr/amasya-tamimi-22-haziran-1919
[218] Cebesoy, A. F. Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü. Temel Yayınları, 2002, s. 106–107.
[219] Kaynak: https://www.derintarih.com/kesifler/sivas-kongresi-fotografindaki-asirlik-hata/
[220] Mustafa Kemal Atatürk. Nutuk, s. 109.
[221] Danişmend, İ. H. Sadr-ı A'zam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre 31 Mart Vak'ası.
[222] Mustafa Kemal Atatürk. Nutuk, s. 122–123.
[223] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH.KMS, 53-3/34.
[224] Sarısakal, B. Belge ve Tanıklarla Samsun'dan Ankara'ya, 2. Cilt, s. 714.
[225] Uca, A. "Millî Mücadele Yıllarında Mustafa Kemal Paşa'yı Teftiş Etmek İçin İstanbul'dan Erzurum'a Gönderilen Tahkik Heyetleri". Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi, Cilt X, Sayı 1 (Temmuz 2021), s. 49–67.
Makalenin geliş tarihi: 18.05.2021 – Kabul tarihi: 01.07.2020.
Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad
[226] "Anadolu'ya Gidecek Heyetler", Alemdar, 6 Teşrinisani 1335 / 6 Kasım 1919, s. 2.
[227] "Fevzi Paşa Dün Hareket Etti", Vakit, 11 Teşrinisani 1335 / 11 Kasım 1919, s. 2.
[228] Karaca, T. N. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s. 272.
[229] Goloğlu, M. Sivas Kongresi. Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s. 202, 256.
[230] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 429–433.
[231] Atay, F. R. Çankaya. (Dizi Editörü: Muharrem Kaşıtoğlu). Pozitif Yayınları, İstanbul, s. 239–240.

[232] Cebesoy, A. F. Millî Mücadele Hatıraları. Temel Yayınları, İstanbul, Kasım 2019, s. 307–308.
[233] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 435.
[234] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 437.
[235] "Fevzi Paşa Heyetinin Muvâsalatı – Mülakatlar", Albayrak, 14 Kânunuevvel 1335 (14 Aralık 1919), Sayı 52, s. 2.
[236] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 439.
[237] "Fevzi Paşa Heyeti ile Mülakat", Albayrak, 14 Kânunuevvel 1335 (14 Aralık 1919), Sayı 52, s. 2.
[238] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, DH.İ.UM.EK.00116.00020.001.
[239] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 481.
[240] Karabekir, K. İstiklâl Harbimiz, s. 443–445.
[241] "Harbiye Nazırıyla Mülakat", Alemdar, 19 Kânunuevvel 1335 / 19 Aralık 1919, s. 3.
[242] Atatürk, M. K. Nutuk. Yay. Haz.: Zeynep Korkmaz. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1994, s. 194.
[243] Karaca, T. N. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri, s. 270.
[244] Atatürk, M. K. Nutuk, Cilt III: Vesikalar. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayını, Millî Eğitim Basımevi, 8. Baskı, İstanbul, 1967. Vesika 189, s. 1145–1146.
[245] T. N. Karaca, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri, s. 271.
[246] Tevetoğlu, F. "General Harbord Heyeti ve Doğu Anadolu Gezisi". Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1171778
[247] General Harbord Raporu, Vikipedi. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/General_Harbord_Raporu
[248] Mustafa Kemal'in General Harbord ile Görüşmesi, İstiklal Stratejik Düşünce ve Araştırma Merkezi. Erişim adresi: https://isteataturk.com/.../Mustafa-Kemal-in-General...
[249] Bozkır İsyanı, sosyolojisi.com. Erişim adresi: http://sosyolojisi.com/i-bozkir-isyani-i.../10933.html
[250] Millî Mücadele'nin Bozkır Cephesi, Burhanettin Şenli. Erişim adresi: https://www.burhanettinsenli.com/milli-mucadelenin.../
[251] Bozkır Ayaklanması, siristat.com. Erişim adresi: https://www.siristat.

com/2014/01/bozkr-ayaklanmas.html

[252] Bozkır Ayaklanması Üzerine, Merhaba Haber. Erişim adresi: https://www.merhabahaber.com/.../cilt-16,-sayi-32,-2...

[253] Selek, S. Millî Mücadele, Cilt II. İstanbul: Ağaoğlu Yayınları, 1971, s. 63–65.

[254] Altay, F. 10 Yıl Savaş (1912–1922) ve Sonrası. İstanbul: İnsel Yayınları, 1970, s. 273.

[255] Tekinsoy, Y. E. "Çiğil İsyanının I. TBMM'deki Yankıları". I. Ilgın Ulusal Sempozyumu, 2013.

[256] Altay, F. On Yıl Savaş ve Sonrası (1912–1922), s. 173 ve devamı. İş Bankası Kültür Yayınları.

[257] Arşiv Kaynakları: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri; Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih Arşivi.

[258] Dergi ve Gazeteler: Alemdar, Ati (İleri), Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, İkdam, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Vakit.

[259] Aker, M. Ş. İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali, Cilt II, Ankara, 1987.

[260] Atalay, A. "Mevlevîlerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 8, Konya, 2000.

[261] Avanas, A. Millî Mücadele'de Konya. Ankara, 1998.

[262] Karaca, H., Koç, M. (Der.) Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları. Konya, 2000.

[263] Cebesoy, A. F. Millî Mücadele Hatıraları. Temel Yayınları, İstanbul, 2000. (Daha önce [232] numaralı farklı baskıyla yer almıştı.)

[264] Erdeha, K. Millî Mücadelede Vilayetler ve Valiler. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.

[265] Esengin, K. Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar. Ağrı Yayınları, İstanbul, 1975.

[266] İstiklâl Harbinde İç İsyanlar; Türk İstiklâl Harbi, Cilt VI: İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar, 1919–1921. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1974.

[267] Kansu, M. M. Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt I.

Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988. (Daha önce farklı baskılarla [212] vb. numaralarda yer almıştı.)
[268] Karabekir, K. İstiklal Harbimiz. İstanbul, 1988. (Önceki sayfa atıflarına ek olarak genel baskı bilgisiyle.)
[269] Karaca, T. N. Millî Mücadelede Bozkır İsyanları. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
[270] Altay, F. 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912–1922). İş Bankası Kültür Yayınları, s. 202–203.
[271] Altay, F. 10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912–1922). İş Bankası Kültür Yayınları, s. 208.
[272] İstiklâl Mücadelesi ve Millî Mücadele Dönemi İç Ayaklanmaları, DergiPark. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26193
[273] Sürmeli, S. "Konya Delibaş Mehmed İsyanı Sırasında İsyancılara Esir Düşen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Muhabiri Ensarî Bülend Bey'in Hatıraları". Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 117.
[274] Avanas, A. Millî Mücadele'de Konya. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 122–123.
[275] Sürmeli, S. "Konya Delibaş Mehmed İsyanı Sırasında İsyancılara Esir Düşen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Muhabiri Ensarî Bülend Bey'in Hatıraları". Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 111–135.
[276] https://www.aksehirpostasi.com/.../tarihten-dusen.../1840/
[276] Türkiye Büyük Millet Meclisi. Gizli Celse Zabıtları, Cilt 4, s. 441.
[277] Arabacı, C. Konya Medreseleri. s. 525–527.
[278] Konya Medreseleri, 1998, sayfa 526
[279] Eke, A. İ. "60 Yıl Öncesinden Bu Yana Konya". Merhaba Gazetesi, Cilt 16, Sayı 32, Özel Sayı-2, 1977. Erişim: https://www.merhabahaber.com
[280] Boran, A. (Ed.). Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın. Ardıçlıform Matbaacılık, Ilgın, 2001.
[281] Tekinsoy, Y. E. "Çiğil İsyanının I. TBMM'deki Yankıları". I. Ilgın Ulusal Sempozyumu Bildirileri, 2013.
[282] Türkan, Ö. F. "Batı Cephesi Karargâhı Müzesi". Konya Ansiklopedisi,

Cilt 1, s. 136.

[283] Uz, M. A. "Akşehirli Mustafa Lütfi Efendi". Konya Âlimleri ve Velileri. Meram Belediyesi Yayınları, Ağustos 2013, s. 391.

[284] Hicrî 1301 Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi (1883–1884). Konya Yıllığı, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Eylül 2013, s. 82.

[285] Arılık, A. "Cumhuriyet Dönemi Ilgın Belediye Başkanları". Konya Ansiklopedisi, Cilt 4, s. 280.

[286] Özkul, L. "Koyuncu, R. Rıfkı (1936–2009)". Konya Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 22.

[287] Özkul, L. "Karatekin, Sait". Konya Ansiklopedisi, Cilt 5, s. 22.

[288] Ülker, İ. "İstiklal Mahkemelerinin Yargılama Usulü". Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 2, 2015, s. 21–48.

[289] Ülker, İ. "İstiklal Mahkemelerinin Kuruluşu ve Çalışmaları". (Aynı derginin devamı niteliğindedir; detaylı yayın bilgisi istersen ayrılaştırabilirim.)

[290] http://www.konyayenigun.com/.../konyada-6-bin-529-kisiyi

[291] Gazeteci Mustafa Balkan'ın dizi yazıları https://www.pusulahaber.com.tr ve https://www.burhanettinsenli.com/milli-mucadelenin.../

[292] TBMM Arşivi, Konya İstiklal Mahkemeleri, T14 No:5 Zarf 48.

[293] Akandere, O. "3 Numaralı Konya İstiklal Mahkemesi'nin Konya İsyanı ile İlgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na Sunduğu Rapor". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Erişim: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/26117

[294] Balkan, M. "Tarih Yazıları". Pusula Haber, Erişim: https://www.pusulahaber.com.tr/mustafa-balkan-tarih-yazilari

[295] Şenli, B. "Millî Mücadelenin Bozkır Cephesi". Erişim: https://www.burhanettinsenli.com/milli-mucadelenin.../

[296] İmer, C. A. "Delibaşı Olayı Hatıraları". Konya Öğüt Gazetesi, (İhtiyat Zabiti olarak katıldığı döneme dair anılar).

[297] TBMM. "Konya Mebusları Musa Kazım, Abdülhalim Çelebi Efendiler ve Arkadaşları Hakkında Konya Divan-ı Harp Mahkemesi Kararı Üzerine Tartışmalar". Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 212–220.

[298] Gündem, A. "Konya'da 6 Bin 529 Kişiyi..." Konya Yenigün Gazetesi. Erişim: http://www.konyayenigun.com/.../konyada-6-bin-529-kisiyi...

[299] Kinross, L. Atatürk – Bir Milletin Yeniden Doğuşu. 9. Baskı, s. 312–313.

[300] Erdoğan, A., Günel, G. İstiklâl Savaşı'nda Ankara. (Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 3). Yay. Dan.: Yrd. Doç. Dr. S. Solmaz, Dr. N. Öztürk, A. Yüksel. s. 56–59.

[301] Selek, S. Anadolu İhtilali. Burçak Yayınevi, İstanbul.

[302] Erdoğan, A., Günel, G. İstiklâl Savaşı'nda Ankara. Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 3. Yayın Danışmanları: Süleyman Solmaz, Nazif Öztürk, Ahmet Yüksel. Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 56–59.

[303] Kılıç, M. "İşte Gün Gün Maraş..." Maraş Manşet Gazetesi. Erişim: http://www.marasmanset.com/.../iste-gun-gun...

[304] Ünalp, F. R. "Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması / Occupation of Maraş by the Entente at the End of WWI and the Defence of Maraş". (Makale detayları – dergi adı, yıl, cilt/sayı – eklersen tam kaynak haline getirebilirim.)

[305] Georgeon, F. "Keçi Kılından Kalpağa: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Ankara'nın Gelişimi". Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

[306] Yalçın, S. "Başlıksız Makale". Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 2007.

[307] Genelkurmay ATASE Başkanlığı. Türk İstiklal Harbi: Güney Cephesi. Cilt 4, ATASE Yayınları, Ankara, 2009, s. 54.

[308] Öztürk, A. Millî Mücadelede Gaziantep. Geçit Yayınları, Kayseri, 1994, s. 27.

[309] Pamuk, B. Bir Şehrin Direnişi: Antep Savunması. IQ Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 64.

[310] Efe, A. "Makale Başlığı Eksik" (TAED 53). Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı 53.

[311] Arslan, Z. "Moskova Antlaşması Sonrası Batum'da Rus ve Gürcülerin Yaptıkları Düzenlemeler (1921–1925)". Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı 111, s. 120–121. Rize Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.

[312] Arslan, A. "Birinci Dünya Savaşı Sonunda Batum'un Statüsü". Tarih Boyunca Balkanlardan Kafkaslara Türk Dünyası Semineri, 29–31 Mayıs

1995, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996, s. 165–168.
313] Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi, Belge No: 132/19543, s. 13.
[314] Semyon İvanoviç. Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları (1922–1923).
[315] Müderrisoğlu, A. Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları. Ankara, 1990, s. 522–523.
[316] "Türkiye-Rusya İlişkileri". Erişim: http://www.rusya.ru/TurkiyeRusya.htm
[317] "Taksim Cumhuriyet Anıtı". Vikipedi. Erişim: http://tr.wikipedia.org/wiki/Taksim_Cumhuriyet_Anıtı
[318] Atatürk, M. K. Atatürk'ün Bütün Eserleri. Cilt 1, s. 15.
[319] Goloğlu, M. Devrimler ve Tepkileri. Ankara, 1972, s. 159–160.
[320] Goloğlu, M. Devrimler ve Tepkileri. Ankara, 1972, s. 165.
[321] Atatürk Araştırma Merkezi. "Resmî Yayın ve Belgeler". Erişim: https://www.atam.gov.tr
[322] Atatürk'ün Bütün Eserleri – ATABE, A. 1/4282, Kİ. 589, D. 121-A 16, F. 1. Yrd. Doç. Dr. Adil Dağıstan tarafından derlenmiştir.
[323] Tevetoğlu, F. a.g.e., s. 303.
[324] Bolluk, H. Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi: "Cereyanlar". Kaynak Yayınları, 2003, s. 84.
[325] Bolluk, H. Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi: "Cereyanlar". Kaynak Yayınları, 2003, s. 86.
[326] Bolluk, H. Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi: "İki Komünizm". Kaynak Yayınları, 2003, s. 90.
[327] Avcıoğlu, D. Milli Kurtuluş Tarihi. Cilt 2, s. 429.
[328] Avcıoğlu, D. Milli Kurtuluş Tarihi. Cilt 2, s. 430.
[329] Avcıoğlu, D. Milli Kurtuluş Tarihi. Cilt 2, s. 432.
[330] Atay, F. R. Çankaya. Cilt III, Yeni Gün Yayınları, 1999, s. 41–42.
[331] Goloğlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 283.
[332] Goloğlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 269.
[333] Goloğlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 288.

[334] Gologlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 289–290.

[335] Gologlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 272.

[336] Gologlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 277.

[337] Gologlu, M. Üçüncü Meşrutiyet. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 278–279; Kandemir, F. Atatürk'ün Kurduğu Komünist Partisi. 1965, s. 21.

[338] "Taksim Cumhuriyet Anıtı Tarihçesi". Arkeopolis. Erişim: https://arkeopolis.com/taksim-cumhuriyet-aniti-tarihcesi.../

[339] [Makale Başlığı Eksik]. DergiPark Makalesi. Erişim: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/264832

[340] Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi, A: 111-7, D: 18, F: 221.

[341] Tuncay, M. Türkiye'de Sol Akımlar I (1908–1925). Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 230, 233.

[342] Ulusoy, T. TBMM Gizli Celse Zabıtları. Cilt 1, s. 330–337.

[343] Aslan, Y. Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

[344] Muradoğlu, A. "Resmi Tabanca İşleri – Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Faili Meçhul Cinayetler (8)". Yeni Şafak Gazetesi, 22 Kasım 2011.

[345] Abdülkadir. Abdülkadir Yoldaş'ın Layihası, 3 Teşrin-i Evvel 1921. Türkiye Komünist Gençler Birliği azası. TKP MK 1920–1921 Dönüş Belgeleri, çev. Yücel Demirel, TÜSTAV Yayınları, 2004.

[346] T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 34.

[347] Kutay, C. Tarih Sohbetleri Mecmuası, Sayı 8, Mayıs 1968, İstanbul, s. 227.

[348] Tunçay, M. Türkiye'de Sol Akımlar I (1908–1925). Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 227–228.

[349] Dervişoğlu, S. "28 Kanunisani'yi Unutma! Dönüş Belgeleri Üzerine". Fabrika, Nisan 2004, s. 49.

[350] Manatov, Ş. Mustafa Suphi / Beş Sene Evvel Moskova'da. Güncel Ya-

yınlar, İstanbul, 1977, s. 27–28.

[351] Kemalizm'e Karşı Komünizm – 6. [• Not: Yayıncı, yazar ve yıl bilgisi eksik. Varsa iletirsen tamamlayabilirim.]

[352] Tepeyran. Belgelerle Kurtuluş Savaşı. Çağdaş Yayınları, 1982, s. 125.

[353] Mumcu, U. "Kazım Karabekir Anlatıyor". Cumhuriyet Gazetesi, 9 [• Not: Ay ve yıl bilgisi eksik, eklersen tamamlayabilirim].

[354] Dağıstan, A. "Millî Mücadelede Mustafa Suphi Olayı". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 34.

[355] Erdem, H. Mustafa Suphi: Bir Yaşam – Bir Ölüm. Sel Yayıncılık, Şubat 2005, s. 229.

[356] General von Seeckt. "Osmanlı'nın Çöküş Nedenleri" başlıklı rapor, 4 Kasım 1918, Karadeniz kıyısında yazılmış. Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi.

[357] Keskin, M. Hindistan Müslümanlarının Millî Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919–1923). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1991, s. 90–91.

[358] Müderrisoğlu, A. Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları. Cilt 2, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 654.

[359] Nur, R. Hayat ve Hatıratım. Paris 1929, Altındağ Yayınları, İstanbul, 1967, s. 903–904.

[360] http://www.isteatatufk.com/haber/3498/turkiye-is-bankasi

[361] Dilipak, A. İnönü Dönemi. Beyan Yayınları, s. 75.

[362] Sertel, Z. Hatırladıklarım. İstanbul, 1977, s. 200.

[363] Müderrisoğlu, A. Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. 499–517.

[364] Ersoy, A. S. Mehmet Nuri Conker'in Askerî ve Siyasî Hayatı (1911–1937). Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erdal Çetintaş, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kasım 2015, Kırıkkale.

[365] Kılıç, S. Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü. (İlgili yayının tam başlığı, yılı ve sayfa numarası belirtilmemiştir; dilerseniz detayları ekleyebilirim.)

[366] Mumcu, U. Kazım Karabekir Anlatıyor.

[367] Dündar, C. "İşte Atatürk'ün Banka Hesabı", Sabah Gazetesi, 26 Ağustos 2000, s. 4.

[368] Leventoğlu, M. Atatürk'ün Vasiyeti. İstanbul, 1968, s. 85–88.

[369] Armağan, M. "(Başlıksız haber veya köşe yazısı)", Zaman Gazetesi, 24 Haziran 2012.

[370] Nur, R. Hayat ve Hatıratım. Paris 1929 / Altındağ Yayınları, İstanbul, 1967.

[371] Yusuf Hikmet Bayur, Yeni Türkiye Devletinin Haricî Siyaseti, Istanbul 1934, sayfa 47, 48. (Le Matin'in 1.12.1922 günlü sayısı).

[372] Sabahattin Selek, Anadolu Ihtilali, Kastaş Yayınları, 8. baskı, Istanbul 1987, cild 2, sayfa 439.

[373] Osmanlı Anayasasının 7.maddesi için bakınız; Cahit Kayra, Sevr Dosyası, Boyut Kitapları, Istanbul 1997, sayfa 56.

[374] Saltanat Şurâsı için bakınız; Münir Sirel, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, sayı 4, Istanbul 1968, sayfa 16.

Ayrıca bakınız;

– Istanbul Basını, 27-28 Mayıs 1919.

– İDA, FO 371/4227/82455: Calthorpe'dan Ingiltere Dışişleri Bakanlığı'na gizli telgraf, Istanbul, 30 Mayıs 1919.

– Sultan Vahidüddin'in, Sevr'in kabulüne taraftar olmadığından Saltanat Şurâsı'nı topladığını, Millî Istihbarat Teşkilâtı'nın (MİT) atası olan "Teşkilât-ı Mahsusa"nın son Başkanı Hüsamettin Ertürk de belirtmektedir: Hüsamettin Ertürk'ün Hatıraları, Iki Devrin Perde Arkası, kaleme alan: Samih Nafiz Tansu, Sebil Yayınevi, Istanbul 1996, sayfa 402. (Bu bilgiler tekrar gözden geçirilecektir.)

[375] Ali Fuad Türkgeldi, Görüp Işittiklerim, Türk Tarih Kurumu, 5. Baskı, Ankara 2010, sayfa 216.

[376] Murat Bardakçı, "Hiç endişelenmeyin, Sevr'i biz zaten onaylamamıştık", Hürriyet gazetesi, 31 Ağustos 2003.

[377] Ayşe Hür, Öteki Tarih, cild 2, 5. baskı, Profil Yayıncılık, Istanbul 2013, sayfa 88 ve devamı.

[378] Ord. Prof. Dr. Charles Crozat, Devletler Umumi Hukuku, (tercüme eden Edip F. Çelik), Istanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Is-

tanbul 1950, cild 1, sayfa 399.

[379 Prof. Sina Akşin, Türkiye'nin Önünde Üç Model, Telos Yayınları, 1997, sayfa 42.

[380] Prof. Sina Akşin, Iç Savaş ve Sevr'de Ölüm, Türkiye Iş Bankası Yayınları, 2010, sayfa 220 ve devamı.

[381] Sultan Vahidüddin Han'ın Mekke Beyannamesi (1923). Bu beyannamenin Arapça metni ve Ingilizce tercümesi için bakınız; Public Record Office, Foreign Office Archives, 686/123. Beyannamenin Türkçe metni için bakınız;

Kadir Mısıroğlu, Bir Mazlum Padişah: Sultan Vahideddin, 3. Baskı, Sebil Yayınevi, Istanbul 2011, sayfa 233 ve devamı. Ayrıca bakınız; Sebil Gazetesi, 8 Eylül, 1978. 141 numaralı nüsha ve devamı.

[382] Ahmet Reşid Rey, Gördüklerim Yaptıklarım, (Hazırlayan: Nur Özmel Akın), 2. Baskı, Istanbul 2014, sayfa 403, 404.

[383] Sultan Vahidüddin'in Damadı Ismail Hakkı Bey'in Notlarından naklen Murat Bardakçı, Şahbaba, Istanbul 1998, sayfa 165-168.

[384] Şerif Paşa'nın Sultan Vahidüddin'den Tuttuğu Şahsi Notlar, (1924-1925) den naklen Murat Bardakçı, Şahbaba, Istanbul 1998, sayfa 165-168.

[385] Hüsamettin Ertürk'ün Hatıraları, Iki Devrin Perde Arkası, kaleme alan: Samih Nafiz Tansu, Sebil Yayınevi, Istanbul 1996, sayfa 400.

[386] Ibnülemin Mahmud Kemal Inal, Son Sadrazamlar, cild 4, sayfa 1731, 1732.

[387] Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, cild 1, sayfa 110. Ayrıca bakınız;

Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1919-1938, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, sayfa 177.

[388] Seha L. Meray-Osman Olcay, Osmanlı Imparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, Ilgili Belgeler), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1977, sayfa 8, 9.

[389] Baskın Oran, "Lozan'ın Öncülü bir Onur Anıtı: Müttefiklerin Sevr Barış Antlaşması Tasarısına Osmanlı Hariciyesinin Yanıtı", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, 15-17 Ekim Sempozyuma Sunulan Tebliğler, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, sayfa 259.

[390] Seha L. Meray-Osman Olcay, Osmanlı Imparatorluğunun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Andlaşması, Ilgili Belgeler), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1977, sayfa 33.

Ayrıca bakınız;

Izzet Öztoprak, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, sayfa 107, 108.

Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, cild 1, sayfa 111-113.

Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1919-1938, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, sayfa 181-184.

Tafsilat için bakınız;

Mustafa Budak, Misak-ı Milli'den Lozan'a, 5. Baskı, Küre Yayınları, Istanbul 2014, sayfa 200-202.

[391] Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci "Sevr Antlaşması: Ölümü gösterip sıtmaya razı etmek mi?", 25 Ocak 2016, http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=670

[392] Ekrem Buğra Ekinci, Sürgündeki Hânedan: Osmanlı Ailesinin Çileli Asrı, 2. Baskı, Timaş Yayınları, Istanbul 2015, sayfa 400-402.

Kuva-yı Inzibatiye (Halife Ordusu) ve Anzavur Hadisesi hakkında tafsilat için bakınız;

http://belgelerlegercektarih.com/2014/05/24/kuva-yi-inzibatiye-ve-anzavur-hadisesi/

[393] Prof. Dr. Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, sayfa 159. Akyüz'e göre Fransız kamuoyunun çoğunluğu antlaşmayı "kötü" bulmuş ve reddetmiştir. (sayfa 151.)

[394] Paul C. Helmreich, Sevr Entrikaları Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi, Sabah Yayınları, Istanbul 1996, sayfa 236.

[395] Ikdam gazetesi, 15 Mayıs 1920, sayfa 1.

[396] Mustafa Armağan, "Sevr'i tartışmaya açma zamanı geldi mi?" Zaman Gazetesi, 18 Temmuz 2010. (Mustafa Armağan'dan birkaç dipnotta istifade edilmiştir. Kadir Mısıroğlu'nun da birkaç yerde değerli bilgi ve kaynaklarından istifade ettik.)

[397] Belge için fotoğrafa bakınız.

[398] Mustafa Çufalı, "Lozan Konferansı ve Antlaşması Üzerine Ingiliz Parlamentosunda Yapılan Tartışmalar", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cild 16, Temmuz 2000, sayı 47, sayfa 564.

[399] M. Kemal Atatürk, Nutuk, sadeleştiren Bedi Yazıcı, Moda, Şubat 1995.

[400] Ismet Inönü'nün hatıraları, Ulus gazetesi, 24 Temmuz 1968.

[401] 19 Şubat 1920 tarihli Genelkurmay muhtırası, Cab. 24/116, CP 2275, ek D, sayfa 7, 8; aktaran: Marian Kent, "Great Britain and the End of the Ottoman Empire", Editör: Marian Kent, The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, Londra 1984, sayfa 193, dipnot 180.

[402] Dr. Şükrü Torun, Türkiye, Ingiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu, Paris Üniversitesi Doktora Tezi, Istanbul 1956, sayfa 51.

[403] Prof. Dr. Ekrem Buğra Ekinci, "Sevr Antlaşmasının tatbiki mümkün müydü?", 01 Şubat 2016, http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=672

. Ayrıca, Kadir Çandarlıoğlu

[404] Ergün Aybars – İstiklal Mahkemeleri, s. 142;

[405] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: III/7-c, Dosya: 21, F. 37.

[406] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi. Geliş Tarihi: 21.05.2018 – Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[407] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 142.

[408] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: III/7-c, Dosya: 21, F. 37.

[409] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Geliş Tarihi: 21.05.2018, Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[410] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 142.

[411] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: III/7-c, Dosya: 21, F. 37.

[412] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Hacettepe Üniversitesi, Geliş Tarihi: 21.05.2018 – Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[413] Tarih İçinde Polatlı, Ankara: Polatlı Belediyesi Yayını, s. 111 (PDF s. 7).

[414] Yunan Genelkurmay Başkanlığı, 1957, s. 432.

[415] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s. 123.

[416] Isparta İstiklal Mahkemesi Kararları ve Mahkeme Zabıtları, Cilt V, Haz. İrfan Neziroğlu, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, Karar No: 139.

[417] Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi, Cilt II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

[418] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Hacettepe Üniversitesi, Geliş Tarihi: 21.05.2018 – Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[419] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 142.

[420] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: III/7-c, Dosya: 21, F. 37.

[421] Tarih İçinde Polatlı, Ankara: Polatlı Belediyesi Yayını, s. 111 (PDF s. 7).

[422] Yunan Genelkurmay Başkanlığı, 1957, s. 432.

[423] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s. 123.

[424] Isparta İstiklal Mahkemesi Kararları ve Mahkeme Zabıtları, Cilt V, Haz. İrfan Neziroğlu, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, Karar No: 139.

[425] Türk İstiklal Harbi (TİH), Batı Cephesi, Cilt II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

[426] Türk İstiklal Harbi (TİH), II. Cilt.

[427] İbrahim Artuç, Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s. 273.

[428] Adnan Sofuoğlu, "Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Millî Direniş: Kuvayı Milliye 1918–1921", Türkler, XV. Cilt, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Murat Ocak, Yeni Türkiye, Ankara, 2002, s. 622.

[429] Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt I, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999, s. 195–196.

[430] Apak, Yetmişlik Bir Subayın Anıları, s. 253.

[431] Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü II. Cilt (Açıklamalı Kronoloji): Erzurum Kongresi'nden TBMM'ye (23 Temmuz 1919–22 Nisan 1920), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994, s. 480, 12 Nisan 1920.

[432] ATASE, İstiklal Harbi Koleksiyonu, Kutu: 12, Gömlek: 129, Belge: 129ad.

[433] Tarık Buğra, Küçük Ağa, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986, s. 53.

[434] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 142 ve devamı.

[435] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Hacettepe Üniversitesi, Doktora Öğrencisi. Geliş Tarihi: 21.05.2018 – Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[436] Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi. http://www.atam.gov.tr/nutuk/

[437] Atatürk ve Millî Mücadele'de Başkomutanlık. http://www.ataturk.net/mmuc/bask.html

[438] Atatürk İnkılapları Bilgi Arşivi. http://www.ataturkinkilaplari.com/.../mustafa-kemal%E2%80%99i...

[439] Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919–1922, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήναι 1967, s. 145 (Yunanca).

[440] Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, 52. Basım, Ağustos 2005, Bilgi Yayınevi, ISBN 975-22-0127-X, s. 705 (Dipnot 1).

[441] Türk Kurtuluş Savaşında İsmet İnönü (Haz. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), İnönü Vakfı.

[442] Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919–1922, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήναι 1967, s. 153: 2.526 subay, 107.476 asker (Yunanca).

[443] Tarih İçinde Polatlı, Ankara Polatlı Belediyesi, s. 111 (PDF s. 7).

[444] Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας Μικράς Ασίας 1919–1922, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήναι 1967, s. 204 (Yunanca).

[445] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, "Sakarya Meydan Muharebesi" başlıklı bölüm.

[446] 5 Ağustos 1337 (1921) TBMM Gizli Celse Zabıtları.

[447] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 142.

[448] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No: III/7-c, Dosya: 21, F. 37.

[449] Özlem Çankaya, "Millî Mücadele Dönemi'nde Asker Firarileri", Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi. Geliş Tarihi: 21.05.2018 – Kabul Tarihi: 09.01.2019.

[450] Tarih İçinde Polatlı, Ankara Polatlı Belediyesi, s. 111 (PDF s. 7).

[451] İbrahim Artuç, Büyük Dönemeç: Sakarya Meydan Muharebesi, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1985, s. 41.

[452] Ergün Aybars, a.g.e., s. 200.

[453] Artuç, Büyük Dönemeç, s. 97.

[454] Aybars, a.g.e., s. 200.

[455] Eric Jan Zürcher, "Hizmet Etmeyi Başka Biçimlerde Reddetmek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde Asker Kaçaklığı", Çarklardaki Kum: Vicdani Red Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler, Haz. Özgür Heval Çınar, Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 67.

[456] Ergil, a.g.e., s. 238.

[457] Mehmet Bozkurt, http://arsiv.sol.org.tr/?yazino=139.

[458] Mustafa Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, Cilt 10.

[459] Mehmet Bozkurt, http://arsiv.sol.org.tr/?yazino=139

[460] Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, Yelken Matbaası, İstanbul, 1973, s. 123.

[461]] Isparta İstiklal Mahkemesi Kararlar ve Mahkeme Zabıtları, V. Cilt, Haz. İrfan Neziroğlu,

[463] TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, Karar 139, 17 Şubat 1921.

[463] Doğu Ergil, a.g.e., s. 224.

[464] Türk İstiklal Harbi (TİH) Batı Cephesi, II. Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1965.

[465] Özlem Çankaya, Millî Mücadele Döneminde Asker Firarileri, s. 179.

[466] http://www.turkmeclisi.org/...

[467] Zeynel Lüle, M. Kemal'in "Can Yoldaşı" Ali Çavuş, Doğan Kitap, 1'inci Baskı, Kasım 2008, s. 112–114.

[468] Yalçın Ergir, Eylül 2004, Ankara – Babası Ziya Makaracı'nın anlattıklarını naklettiği anılar.

[469] Abdülkerim Erdoğan ve Gökçe Günel, İstiklal Savaşı'nda Ankara, Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi, Yayın danışmanları: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Solmaz, Dr. Nazif Öztürk, Ahmet Yüksel, s. 264.

[469] https://www.milliyet.com.tr/gundem/ataturk-un-suikastcisi-ajanlik-teklif-etmis-1933350

[470] Nizamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, Sebil Yayınları, 1996, s. 262-263.

[471] Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, Derleyen: Hulusi Turgut, 14.

Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 392-402.

[472] Yrd. Doç. Dr. Nurettin Gülmez, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün, AAM Yayınları, Ankara, 1999, s. 417.

[473] Dr. Esat Arslan, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XI, Mart 1995, Sayı: 31.

[474] https://eksisozluk.com/mustafa-sagir--253801

[475] https://www.turkcebilgi.com/mustafa_sagir

[476]https://www.academia.edu/34755805/Milli_Mücadele_Dönemi_Bazı_Casusluk_Faaliyetleri_ve_Mustafa_Sagir_

[477] Nizamettin ERTÜRK, İki Devrin Perde Arkası, s.260-261

[478] Ali Metin, Atatürk'ün Şimdiye Kadar Yayınlanmamış Anıları, Alkan Matbaası, 1967.

[479] http://www.mersintercuman.com/?p=y227

[480] Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, İstiklal Savaşı'nda Ankara, Ankara Tarihi ve Kültürü Dizisi: 3, Yayın Danışmanları: Yrd. Doç. Dr. Süleyman Solmaz, Dr. Nazif Öztürk, Ahmet Yüksel, s. 225-226.

[481] Dr. Esat Arslan, "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız-İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt XI, Mart 1995, Sayı: 31, s. 191-193.

[481] Nizamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, Sebil Yayınları, s. 269.

[482] Murat Sertoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Hatıraları: Mareşal Fevzi Çakmak Açıklıyor, s. 60-61.

[483] Emruhan Yalçın, Meclis'in Kayseri'ye Nakli Tartışmaları ve Mustafa Durak (Sakarya) Bey, Doç. Dr.

[484] Foti Benlisoy, "Yunan Ordusuna En Ağır Darbeyi Asker Grevi Vurdu", Radikal Gazetesi, 14 Aralık 2014, http://www.radikal.com.tr/.../anadoluda-yunan-ordusuna-en-ag.../

[485] Taner Bilgin, "Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem (1919–1922)", VAKANÜVİS Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 1, No: 1, 2016, s. 47

[486] Nilüfer Erdem, Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919-1922), Derlem Yayınları, İstanbul, 2017

[487] Muzaffer Erendil, "Sakarya Meydan Muharebesi", Silahlı Kuvvetler Dergisi, Cilt: 106, Sayı: 311, 1987, s. 59-71
[488] General Nikolas Trikupis, General Trikupis'in Hatıraları, Çev: Ahmet Angın, Kitapçılık Yayınları, 1967, İstanbul
[489] Murat Köylü, "İnönü Muharebeleri'nden Sonra Anadolu'daki Yunan Harekatı ve İoannis Metaksas'ın Öngörüleri", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, 2015, s. 165-189
[490] Dr. Rıza Nur, Hayatım ve Hatıratım, s. 849.
[491] Mustafa Armağan, Tarihçi-Yazar, 11 Kasım 2012.
[492] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, 12. bölüm, "Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır."
[493] http://atam.gov.tr/wp-content/.../S%C3%96YLEV-ORJ%C4%B0NAL.pdf
[494] http://www.haymanagazetesi.org/index.php...
[495] 12 Eylül 1921 ve 15 Eylül tarihli telgraflar, Cumhurbaşkanlığı Arşivi.
[496] Süleyman Külçe, Mareşal Fevzi Çakmak, Askeri Hususi Hayatı, Cilt I, Cumhuriyet Matbaası, 1953, s. 236.
[497] Tarık Saygı, İngiliz Generali Townshend ve Türkler, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. H. Cevahir Kayam.
[498] "Vakit", 28 Ekim 1918.
[499] The New York Times, 18 Mayıs 1924; The Argus Melbourne, 19 Mayıs 1924; ayrıca The Brisbane Courier.
[500] House of Commons Sitting (Avam Kamarası Oturumu), 30 Mayıs 1922, Vol:154, cc:2027-2054.
[501] The Times, 6 Mayıs 1922.
[502] The Times, 9 Ağustos 1919.
[503] Grey River Argus, 12 Ağustos 1919.
[504] Ali Fuat Cebesoy, Siyasi Hatıralar: Büyük Zafer'den Lozan'a I, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s. 43.
[505] Mehmet Önder, Atatürk Konya'da, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 20.
[506] Doç. Dr. Serpil Sürmeli, General Charles Harington'un 1920-1923

Dönemi Türkiye Raporu ve Döneme Dair Raporla İlgili Değerlendirmeler (62 sayfa).

[507] Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6'ncı Kısım, IV. Kitap, İstiklal Harbi'nin Son Safhası (18 Eylül 1922 - 1 Kasım 1923), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1969, s. 29.

[508] Winston Churchill, The World Crisis: The Aftermath, London, 1929, p. 431.

[509] Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 13 (1922), s. 328.

[510] Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, 6/IV, s. 43.

[511] S. Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt IV, s. 205.

[512] David Walder, Çanakkale Olayı, s. 276–281.

[513] Harold Nicolson, Curzon: The Last Phase 1919–1925, A Study in Post-War Diplomacy, London, 1934, s. 273–274.

[514] Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Rauf Bey'in konuşması, s. 956.

[515] Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt III, s. 959.

[516] Doç. Dr. Serpil Sürmeli, General Charles Haringtон'un 1920–1923 Türkiye Raporu.

[517] Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye Devleti'nin Dış Siyasası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

[518] Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, 6. Kısım, 4. Kitap, s. 103.

[519] K 174, R 13271, R 14094, Gust 535, Alman Dışişleri Bakanlığı Arşivi.

[520] George Horton, The Blight of Asia, s. 119

[521] Abraham H. Hartunian, Neither to Laugh Nor to Weep

[522] George Horton, The Blight of Asia, s. 123; İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 160-162

[523] Merrill Günlüğü, 6 Eylül 1922, NA; İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 163

[524] Bristol'dan Donanma Komutanı'na Mektup, 18 Mart 1922, NA

[525] Dobson Beyanı, İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 167

[526] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 168

[527] Yılmaz Özdil, Sabah Gazetesi, 9 Ocak 2007

[528] Taylan Sorgun, Fahrettin Paşa'nın Anıları

[529] Reinhardt, s. 420; Katıltan, s. 131

[530] Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 136

[531] Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 139

[532] Bilge Umar, İzmir Savaşı, s. 124-125

[533] Chrysostomos'un katli: Puaux'da anlatılıyor, alıntılar Bierstadt, s. 24-25 / İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 195

[534] T.C. Başbakanlık Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, İşgal Dönemi İzmir Basını, 13. Dergi, Doç. Dr. Zeki Arıkan

[535] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 172

[536] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 175

[537] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 177

[538] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 181

[539] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 182-183

[540] Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, cilt 8, s. 517-531, May Yayınları, İstanbul

[541] İsmet Bozdağ, Atatürk'ün Başyaveri Salih Bozok Anlatıyor: Latife ve Fikriye, İki Aşk Arasında Atatürk, Truva Yayınları, İstanbul, 2006, s. 65–69; 10. baskı (Cep boy), Ocak 2009, s. 78–89.

[542] İzmir 1922: Bir Kentin Yıkımı, Marjorie Housepian Dobkin, Belge Yayınları, İstanbul, Şubat 2012, s. 193, 204–206; Merrill günlüğü, 11 Eylül 1922; Hepburn günlüğü, 11 Eylül 1922; Peet'ten Briggs'e mektup, 20 Eylül 1922, ABCFM Belgeleri, Houghton Kütüphanesi; ayrıca bkz. Nurettin Paşa'nın 14 Eylül tarihli savaş raporu.

Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 192–193.

[543] Bkz: Kaynakça; Nurettin Paşa'nın Garp Cephesi Kumandanlığı'na yazdığı 14 Eylül 1922 tarihli savaş raporu.

[544] İsmet Bozdağ, Salih Bozok Anlatıyor: İki Aşk Arasında Atatürk, Cep Kitabı, 10'uncu Baskı, Truva Yayınları, 2009, s. 89.

[545] Bkz: Talat Ulusoy, "Güzel İzmir Yüzleşmesi", Ferik Nurettin'in bildirileri, Taraf Gazetesi, 06.09.2011.

[546] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 185

[547] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 196

[548] FRUS 1922, Cilt II, s. 423

[549] FRUS 1922, Cilt II, s. 418; İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 197

[550] Horton, Blight of Asia, s. 128, 141

[551] Konsolos Yardımcısı Barnes, Rapor, 18 Eylül 1922, NA, 767.68/463

[552] Roy Treolar, Daily Telegraph, Londra, 20 Eylül 1922, Oeconomos derlemesi, s. 8

[553] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 198

[554] Ergun Babahan, Meşhur İzmir Yangını, 11.4.2010

[555] Horton, Blight of Asia / Asya'nın Belası, s. 145; ayrıca bkz. New York Times, Minnie Mills röportajı, 27 Eylül 1922

[556] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 226

[557] İtfaiyecinin ifadesi: Duruşma... İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 227

[558] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 227-228

[559] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 228

[560] Barnes Raporu, 18 Eylül 1922, NA

[561] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 241

[562] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 241

[563] Roy Treolar. Bkz. New York Times röportajı, 21 Eylül 1922. Ayrıca Oeconomos derlemesi; İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 246.

[564] Bilge Umar, Son Günler, s. 333; Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 157.

[565] Merrill, İzmir, 14 Eylül 1922; İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 257, Bölüm XVI.

[566] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 257.

[567] Ferik Nureddin imzalı 5 no'lu bildiri.

[568] Yasemin Sayar, derleyen: Selin Biçer; Ege Mimarlık, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Wikipedia, Arkitekt, Mimarlık, Bluepoint.

[569] Majorie Housepian Dobkin, İzmir 1922 / Bir Kentin Yıkımı, Belge Yayınları, İstanbul.

[570] Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, Millî Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikâyesi, 8. Cilt, May Yayınları, İstanbul, s. 517-531.

[571] Chicago Tribune, 26 Eylül 1922 / İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 306.

[572] Merrill'den Bristol'a, 27 Eylül 1922, NA / İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 306.

[573] Can Dündar, Selahattin Duman ile röportaj.

[574] Falih Rıfkı Atay, Çankaya.

[575] Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 149.

[576] Giles Milton, Kayıp Cennet, s. 195-196.

[577] Dora Sakayan, Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları: Garabet Haçeryan'ın İzmir Güncesi, s. 53 / Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 147.

[578] Kadir Mısıroğlu, Yunan Mezalimi, s. 118-122 / Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 151.

[579] Zeki Arıkan, İzmir Basını, s. 382-384 / Kadir Mısıroğlu, Yunan Mezalimi, s. 118-122 / Murat Köylü, s. 97-98 / Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 152.

[580] İsmet Bozdağ, Latife ve Fikriye, İki Aşk Arasında, Truva Yayınları, Bozok'tan naklen, s. 81-82.

[581] Salih Bozok Anlatıyor, Cumhuriyet, 30 Ocak 1939.

[582] Falih Rıfkı Atay, Çankaya, s. 323.

[583] Dora Sakayan, Bir Ermeni Doktorun Yaşadıkları: Garabet Haçeryan'ın İzmir Güncesi, Belge Yayınları, 2005.

[584] İsmet İnönü, Hatıralar, Sabahattin Selek (haz.), Bilgi Yayınevi, 1992, Cilt I, s. 300.

[585] Süleyman Külçe, Mareşal Fevzi Çakmak, Askeri Hususi Hayatı, Cilt I, Cumhuriyet Matbaası, 1953, s. 236.

[586] Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 153.

[587] Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 155.

[588] Çankaya, 1958 baskısı (sansürlenmemiş), Dünya Yayınları, Cilt 1, s. 212–213.

[589] Falih Rıfkı Atay, Çankaya – Atatürk Doğumundan Ölümüne Kadar, İstanbul, 1980, s. 323–324.

[590] Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Kral Matbaası, 1984, s. 331–332.

[591] İsmet Bozdağ, Salih Bozok Anlatıyor: İki Aşk Arasında Atatürk, Cep Kitabı, 10'uncu Baskı, 2009, s. 89.

[592] Can Dündar, Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor / Salih Bozok, Doğan Kitap, 13. Baskı, s. 81–82.

[593] Süleyman Külçe, Mareşal Fevzi Çakmak: Askeri Hususi Hayatı, Cilt I, Cumhuriyet Matbaası, 1953, s. 236.

[594] İlhan E. Postacıoğlu, Atatürk'ün Önünde Tarih Bakaloryası, Erler Matbaacılık, 1977, s. 43–68.

[595] Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 5, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s. 284–286.

[596] Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 13, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004, s. 296.

[597] Hepburn Günlüğü, 15 Eylül 1922.

[598] Merrill Günlüğü, 15 Eylül 1922, NA; ayrıca bkz. İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 258.

[599] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 261.

[600] Jennigs Raporu, NA.

[601] Jennings'in Yunan makamlarıyla görüşmeleri ve İzmir limanına giriş öyküsü, yayınlanan iki anlatıya (Abernathy ve Ellis) ve Jennings'in arşivlerdeki raporuna dayanmaktadır.

[602] İzmir 1922, Bir Kentin Yıkımı, s. 281.

[603] Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, s. 670 / Yavuz Özmakas, Sakallı Vali, s. 163.

[604] Marjorie Housepian Dobkin, İzmir 1922: Bir Kentin Yıkımı, Belge Yayınları, İstanbul, s. 284.

[605] Marjorie Housepian Dobkin, İzmir 1922: Bir Kentin Yıkımı, Belge Yayınları, İstanbul, s. 295–296.

[606] Powell, Smyrna Disaster, NR raporu.

[607] Serpil Sürmeli, General Charles Harington'un 1920-1923 Türkiye Raporu, Doç. Dr., Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

Kaynaklar:

[608] The National Archives, HS 5/827, 15 Ağustos 1944 tarih 2002/44/18 sayılı belgeden nakleden: Rıfat N. Bali, Satvet Lütfi Tozan – Büyük Bir Maceraperest, Koleksiyoner, Hayırsever, Libra Kitap, İstanbul 2016, s. 344.

[609] Şeref Etker, "Türk Hekimleri Biyografisi / Veli Behçet Kurtoğlu Notları", Kebikeç Dergisi, sayı 12, 2001, s. 289.

[610] Ilhami Soysal, Dünyada ve Türkiye'de Masonluk ve Masonlar, Der Yayınları, İstanbul 1988, s. 30.

[611] Neslihan Bolat Bozaslan, "Atatürk'ün Doktoru Nihat Reşat Belger", Diyalektolog Dergisi, sayı 23, Bahar 2020, s. 92-93.
[612] Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt 2, İş Bankası Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 414.
[613] Gotthard Jaescke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, (çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 1991, s. 166.
[614] M. Tayyip Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken – Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına, Kronik Yayınları, İstanbul 2019, s. 92-93.
[615] Salahi Sonyel, Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 226.
[616] Bilal N. Şimşir, Lozan Günlüğü, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 2012, s. 115.
[617] Ömer Kürkçüoğlu, Mondros'tan Musul'a Türk-İngiliz İlişkileri, İmaj Kitabevi, Ankara 2006, s. 211.
[618] Bülent Özdemir, Cihat Göktepe, Fişlenen Cumhuriyet – İngiliz İstihbaratı Peşimizde, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2014, s. 168-169.
[619] Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1975, s. 213.
[620] Bilal N. Şimşir, Malta Sürgünleri, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1985, s. 374.
[621] Salahi Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politikası, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 1991, s. 228.
[622] Gotthard Jaescke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi – Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 1989, s. 181.
[623] Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 547.
[624] Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 596.
[625] Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt 4, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1974, s. 38, 41, 44.
[626] Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 2 – Mütareke

Dönemi 1918-1922, Hürriyet Vakfı Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul 1986, s. 482, 490.

[627] Necip Fazıl Kısakürek, Büyük Doğu, 4. Dönem, sayı 3 ve 4.

[628] Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, Cilt 3, s. 1049-1050.

[629] Ankara, 2006, s. 74-75.

[630] A.g.e., s. 75.

[631] Zeki Arıkan, "Lozan Görüşmeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.69.

[632] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s.447.

[633] Hüsnü Özlü, Ankara, 2006, s. 74-75.

[631] Zeki Arıkan, "Lozan Görüşmeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi", 80. Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyum Bildirileri, 6 Ekim 2003, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.69.

[632] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2006, s.447.

[633] Hüsnü Özlü, Ankara, 2006, s. 74-75.

[634] Feridun Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, s. 96-99.

[635] Stefan İhrig'den alıntılayan Yıldıray Oğur, Türkiye Gazetesi, 30 Kasım - 1 Aralık 2014.

[636] Uğur Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, Dizi: 8.

[637] Uğur Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, Dizi: 9.

[638] Derin Tarih, Sayı: 62, Mayıs 2017, s. 38–53.

[639] Millî Gazete, 14 Nisan 2000.

[640] Uğur Üçüncü, Halit Paşa Olayı ve Yankıları (The Halit Pasha Incident and its Reflections), History Studies / International Journal of History.

[641] www.ataturk.net

[642] Abdurrahman Dilipak, Laisizim, s.150.

[643] Cihan Aktaş, Tanzimat'tan 12 Mart'a Kılık – Kıyafet ve İktidar.

[644] Tahir Olgun (Tahiru'l-Mevlevi), Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 299–302.
[645] Ahmed Nedim, Ankara İstiklal Mahkemeleri 1926 Yılı Zabıtları, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s. 112.
[646] Hüseyin Demirel, Deccaliyet ve Kemalizm, İttihat Yayınları, İstanbul 1993, s. 187.
[647] Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, Cilt 1, İleri Kitabevi, İzmir 1995, s. 108.
[648] Ayşe Tosun, Yenibahar, Zaman Gazetesi, 2 Şubat 2012
[649] http://www.konyayenigun.com/.../konyada-6-bin-529-kisiyi... Konyayenigun / Ali Gündem
[650] Murat Akan, Üst Akıl, s. 382–386.
[651] A. Tarık Çelenk, Yüzyıllık Düğüm: Musul Vilayeti Belgeseli, Söyleşi ve Görüşler, sayfa 73
[652] A. Tarık Çelenk, Yüzyıllık Düğüm: Musul Vilayeti Belgeseli Söyleşi ve Görüşler, s. 82–83;
[653] Antonis Klapsis, "Attempting to Revise the Treaty of Lausanne: Greek Foreign Policy and Italy during the Pangalos Dictatorship, 1925–1926", Diplomacy & Statecraft, Vol. 25, No. 2, s. 243.
[654] Raif Karadağ, Petrol Fırtınası, 3. Baskı, Adak Yayınları, İstanbul 1979, s. 209.
[655] Cemil Kutay, "Cafer Tayyar Paşa, Musul'u Nasıl Kurtaracaktı?", Tarih Konuşuyor, Sayı: 11, Aralık 1964; Yakın Tarihimiz, İstanbul, 1962–1963.
[656] Mustafa Armağan, Efsaneler ve Gerçekler, 5. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
[657] Feridun Kandemir, İstiklal Savaşının İçyüzü, s. 41; Kılıç Ali, İstiklal Mahkemesi Hatıraları, s. 48.
[658] Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam
[659] E. Kandemir, İzmir Suikastı'nın İç Yüzü, s. 73, 103, 165
[660] A. N. Erman, İzmir Suikastı, s. 148
[661] Uğur Mumcu, Cumhuriyet Gazetesi, Kazım Karabekir anlatıyor, dizi 18
[662] Ertuğrul Özkök, "22 Ağustos 2010", Hürriyet Gazetesi.

[663] Kılıç Ali, İstiklal Mahkemesi Hatıraları, 1955.
[664] http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2009_2/oktar-varli.pdf / Marmara Üniversitesi yayınları Prof. Dr. Suat Oktar/Öğretim görevlisi Arzu Varlı
[665] İtibar-ı Milli Bankası ortaklarının varisleri, İş Bankası'na yüzlerce dava açtı/açıyor.
[666] Falih Rıfkı, Atay Çankaya s. 370
[667] İhsan Sabri Çağlayangil, Anılarım, Yılmaz Yayınları, s. 49, 50, 52.
[668] Mehmet Topal, Atatürk Elazığ'da, MT Yayınları, s. 27.
[669] Mehmet Topal, Atatürk Elazığ'da, MT Yayınları, s. 6.
[670] Ülker Ardıçoğlu, Uluova Gazetesi, 17 Kasım 1937, Sayı: 13733.
[671] Kemal Zeki Gençosman, "Hazar Gölü Adını Atatürk Koydu", Dünkü, Bugünkü, Yarınki Elazığ Dergisi, 1974 Özel Sayısı, s. 20.
[672] Mehmet Topal, Atatürk Elazığ'da, s. 27-28, MT Yayınları.
[673] İhsan Sabri Çağlayangil, Anılarım, s. 51-52, Yılmaz Yayınları.
[674] Serhat Halis, Kırmanciya Beleke Dergisi, Sayı 4, Mayıs 2010.
[675] Mina Urgan, Bir Dinozorun Anıları, 78. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 161. (1999 tarihli baskıda s. 156, ilk baskı 1998).
[676] Milliyet Gazetesi, Perihan Çakıroğlu, "Ata'nın Manevi Çocukları" yazı dizisi, 14.11.1985, s.13.
[677] Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, M.E.B. Dergisi, Aralık 2000, sayı 10, s.7.
[678] Milliyet Gazetesi, 10 Kasım 1985.
[679] Perihan Çakıroğlu, "Ata'nın Manevi Çocukları", Milliyet Gazetesi, 14.11.1985, s.13.
[680] Daily Mail Gazetesi, 21.11.1935; Cumhuriyet Gazetesi, 25 Kasım 1935.
[681] Mustafa Müftüoğlu, Yalan Söyleyen Tarih Utansın, Cilt 8, s.198.
[682] Firuz Kesim, Yakın Tarihimiz Dergisi.
[683] Cumhuriyet Gazetesi, 22 Kasım 1935.
[684] Kaynak: Gazi'nin ölümünün 72. yıldönümünde Kanal A'da, Cüneyt Polat'ın hazırlayıp sunduğu "Dünden Yarına" isimli program.
[685] Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, 5'inci Baskı, s. 389–390.
[686] https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/230105

[687] Orhan Şimşek, "Türkiye'nin Planlama ile Tanışması: Devletçilik Dönemi Üzerine Bir İnceleme," Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 3, 2016 Yaz/Summer, s. 1-21.

[688] Hasan Reşit Tankut, Atatürk'ün Dil Çalışmaları / Atatürk ve Türk Dili, 1963.

[689] Abdi İpekçi'nin İnönü ile yaptığı röportaj, Milliyet Gazetesi

[690] Naşit Hakkı Uluğ, Hemşehrimiz Atatürk, İşbankası Yayınları, Ankara, 1997, s. 195-197

[691] Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, İstiklal Savaşı'nda Ankara, Ankara, 2007, s. 311-312

[692] Halil Berktay, "Hikâye-i Emerik 1", Taraf Gazetesi, 25 Ağustos 2011, s. 12

[693] Halil Berktay, "Hikâye-i Emerik (2)", Taraf Gazetesi, 27 Ağustos 2011, s. 12

[694] Hasan Ünder, "Millet-i Müsellaha ve Medeni Bilgiler", Tarih ve Toplum, Cilt 32, 1999, Sayı 192, s. 48-56.

[695] Ahmet Gürata, "Hayat ve İnsan", Taraf Gazetesi, 16 Eylül 2008, s. 17

[696] Mehmet Ali Ağakay, Atatürk'ten 20 Anı, 1963

[697] General Birdwood, hiçbir zaman İstanbul işgal Kuvvetleri Komutanı olmadı.

[698] Mustafa Kemal, 1918 yılında İstanbul'a Çanakkale'den dönmüş değil, Adana'dan gelmiştir.

[699] Birdwood-Mustafa Kemal görüşmesini "gerçek" olarak gösteren kitaplardan örnekler: Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk - Hayatı ve Eseri, 1963, s.230-231

[700] Murat Sertoğlu, Mareşal Fevzi Çakmak Açıklıyor, Strateji Matbaası, s. 64-65.

Enver ve Mustafa Kemal'in Kitabı 1908 - 1938

Bir Gazetecinin Kaleminden Belgelerle Yakın Tarihimiz

Yaşar Gören

Türkiye'de tarihçi yok. Akademi görevini yapmadı. Yakın tarihi yazmadı.

Bu nedenle, Kuleli Vak'ası'ndan bu yana neler yaşadığımızı bilmiyoruz. Bize kahraman veya hain olarak anlatılanlar neler yaptılar bilmiyoruz. Halının altına süpürülen olaylardan haberimiz yoktur. 75 yaşındayım. Yakın tarih hakkında bildiklerimi uzun yıllar sosyal medya üzerinden paylaştım. Ama bu yeterli değildi. Sonunda Uğur Mumcu gibi yapmaya kitap yazmaya karar verdim.

Uğur Mumcu ile 1974-79 yılları arasında Anka Ajansı'nda birlikte çalışmıştık. İş arkadaşıydık. O, aynı zamanda Cumhuriyet Gazetesi'nde köşe yazıyordu. Kimsenin etkisinde kalmazdı. Bulduğu doğruları hiç çekinmeden köşesinde açıklardı. Ben de böyle yaptım. 100 kitap gücünde bir kitap yazdım. Okuyunca, neden böyle dediğimi anlayacaksınız.

Kitabım adından anlaşılacağı üzere 30 yıllık bir zaman dilimini kapsıyor görünse de gerçekte böyle değil. Evet, yazdıklarımın yüzde 99'u, 1908-1938 tarihleri arasını anlatıyor ama mukaddimesi 1859 yılındaki Kuleli Vak'ası... Bu açıdan 79 yıllık bir zaman dilimini kapsıyor... Tarihçi, olmuş bitmiş şeyleri yazar. Ama doğru belge ve doğru bilgi kullanılmalıdır. Yoksa, yazılanlar tarih değil edebiyat olur. Edebiyat yapmadım. Tarih yazdım....

ISBN: 978-625-5529-14-5

9 786255 529145

İstanbul yayınları